

UNIVERSAL
LIBRARY

OU_198559

UNIVERSAL
LIBRARY

OUP—881—5-8-74—15,000.

OSMANIA UNIVERSITY LIBRARY

Call No. **K922.94** Accession No. **PG.K2372**
H235

Author **దేవమంతెరినే. గ.**

Title **మమ గ్రంథము - 1946 -**
208-5

This book should be returned on or before the date last marked below.

ಶ್ರೀ ಲಕ್ಷ್ಮೀನರಸಿಂಹ ಪ್ರಸಿದ್ಧ.

ಶ್ರೀ ಗುರುರಾಜೋ ವಿಜಯತೇ

ಶ್ರೀ ಸುಮಧ್ವ ವಿಜಯ

—:O:—

|| ಹದಿನಾಲ್ಕನೆಯ ಸರ್ಗಸಾರ ಪ್ರಾರಂಭ ||

ಲೋಕ ಹಿತಾರ್ಥ ಶ್ರೀಮದಾಚಾರ್ಯರ ನಿತ್ಯಾನ್ವೇಷಣೆ ಆಚರಣೆ

ಶ್ರೀ ಸರ್ವಜ್ಞರೆಂಬ ಸೂರ್ಯನು ಸಜ್ಜನರನ್ನು ಆನಂದಗೊಳಿಸುತ್ತ ವಿಷ್ಣುಮಂಗಳ ಇರುವಿಕೆ. ಜಯಸಿಂಹರಾಜನು ಪದ್ಧತಿರ್ಥನು ಕದ್ದ ಗ್ರಂಥಗಳನ್ನು ತರಿಸಿ ಮಹಾಸಭೆಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದುದು ಶ್ರೀ ಮಧ್ವರಿಗೆ ಅರ್ಪಿಸುವಿಕೆ. ಶ್ರೀ ಸರ್ವಜ್ಞರ ಅಜ್ಞೆಯಂತೆ ಮಧ್ವಶಿಷ್ಯರಾದ ಶಂಕರಾಚಾರ್ಯರು ಗ್ರಂಥಗಳನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸುವಿಕೆ. ಇಂಥ ಸುಸಮಯದಲ್ಲಿ ಸಂತೋಷಮನ್ವಿತರಾದ ತ್ರಿವಿಕ್ರಮಪಂಡಿತಾಚಾರ್ಯರು ಜಯಸಿಂಹ ಸ್ವಪನಿಗೆ ಅಶೀರ್ವಾದ ಮಾಡುವಿಕೆ. ಅಪರಿಚಿತರಾದ ತ್ರಿವಿಕ್ರಮರು, ಮಧ್ವರ ಗುಣಾತಿಶಯಕ್ಕೆ ಉಬ್ಬರಾಗುವಿಕೆ. ಶ್ರೀಮದಲವಬೋಧರು ಶ್ರೀ ವಿಃಮಂಗಳದಲ್ಲಿಯೇ ಕೆಲವು ದಿನ ವಾಸ ಮಾಡುತ್ತ ಲೋಕ ಶಿಕ್ಷಾರ್ಥವಾಗಿ, ನಿತ್ಯಾನ್ವೇಷ ಪದ್ಧತಿಯ ತಾವು ಸ್ವಂತ ಆಚರಿಸಿ ತೋರಿದ್ದು. ಇತ್ಯಾದಿ.

ಅಥ ಸರ್ಗಾನುಕ್ರಮಣಿಕೆ

೧. ಕಾರ್ತಿಕ ಮಾಸದಲ್ಲಿ ಸೂರ್ಯನು ನಿರ್ಮಲನಾಗಿ ಉದಯಿಸಿ ಸಜ್ಜನರಿಗಾನಂದ ಪಡಿಸುತ್ತಯೆ ನಿರ್ದುಷ್ಟರಾದ ಶ್ರೀ ಸರ್ವಜ್ಞರಾಚಾರ್ಯರೆಂಬ ಸೂರ್ಯನು, ಸಜ್ಜನರ ಮನಾನಂದ ಗೊಳಿಸಿದ್ದು. [ಶ್ಲೋಕ ೧]

೨. ಜಯಸಿಂಹರಾಜನು ಶ್ರೀ ವಿಷ್ಣುಮಂಗಳ ದೇವಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ ಮಹಾಸಭೆಯ ಜನರೆದುರ ಪದ್ಧತಿರ್ಥಾದಿಗಳು ಕದ್ದ ಗ್ರಂಥಗಳನ್ನು ತರಿಸಿ, ಹೇಳಿದುದು ಶ್ರೀ ಸರ್ವಜ್ಞರಿಗೆ ಅರ್ಪಿಸಿ ಅವರಾಜ್ಞೆಯಂತೆ ಅವರ ಶಿಷ್ಯರಾದ ಶಂಕರಾಚಾರ್ಯರೆಂಬ ದ್ವಿಜರು ಆ ಗ್ರಂಥಗಳನ್ನು ಪುಸ್ತೀಕರಿಸುವಿಕೆ. (ಶ್ಲೋಕ ೨)

೩. ಆ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ತ್ರಿವಿಕ್ರಮಪಂಡಿತಾಚಾರ್ಯರು ತಮ್ಮ ತಮ್ಮಂದಿರಾದ ಶಂಕರಾಚಾರ್ಯ ಗ್ರಂಥಗಳು ದೊರೆತ ಜಯಕ್ಕೆ ಅನಂದಯುಕ್ತರಾಗಿ ವಿನೀತನಾದ ಜಯಸಿಂಹ ಭೂಪಾಲ ಶ್ರೀಮದಾಚಾರ್ಯರ ಪಾದಧೂಳಿ ನಿನ್ನನ್ನು ರಕ್ಷಿಸಲೆಂದು ಅಶೀರ್ವಾದ ಮಾಡಿ ಸಂತೋಷವಿಸಿದರು. (ಶ್ಲೋಕ ೩-೪)

೪. ಕವಿಕುಲಶ್ರೇಷ್ಠರಾದ ತ್ರಿವಿಕ್ರಮಪಂಡಿತಾಚಾರ್ಯರು ಪೂರ್ವದಲ್ಲಿ ತಾವು ಶ್ರೀಮಧ್ವ! ಅಪರಿಚಿತರಾದರೂ ಪ್ರಮರವು ಕಾನನದಲ್ಲಿಯೆ ಹೂವನ್ನು ತಾನು ಕಾಣದೇ ಇದ್ದರೂ, ಸುವಾಸನೆಯಿಂದ ಹೂವನ್ನು ಪುಡಿಸಿ ಪೊಂದಿದಂತೆ ಶ್ರೀ ಮಧ್ವರ ಗುಣಾತಿಶಯಕ್ಕೆ ಉಬ್ಬರಾದುದು.

(ಶ್ಲೋಕ ೫)

೫. ಶ್ರೀ ಸಂ.ಜ್ಞರು - ಸ್ವಾಮಿಗಳ ದೇವಾಲಯದಲ್ಲಿ ಕೆಲವು ದಿನಗಳಿದ್ದು, ಲೋಕ ಸ್ವಾರ್ಥವಾಗಿ ಸತ್ಸರ್ವಾನುಷ್ಠಾನ ನಿತ್ಯಾನೇಕಗಳನ್ನು ಆಚರಿಸುತ್ತ ತ್ರಿವಿಧ ಜೀವರಿಗೆ ತ್ರಿವಿಧ ಲಕ್ಷಾಸ್ತಿಯುಂಟುಮಾಡಿದ್ದು (ಶ್ಲೋಕ ೬)

೬. ಶ್ರೀ ಸರ್ವಜ್ಞರು ಅರುಣೋದಯಾತ್ಮಾರ್ಪದಲ್ಲಿಯೇ ಶಾಸ್ತ್ರವಿಹಿತವಾದ ಸ್ವಾನುಸಂಧ್ಯಾದಿ ರ್ವಾರ್ಪಚರಿಸುತ್ತ ಕಾಮೀಶಾತಯ ಪರದೆಯಲ್ಲಿ ಯೋಗಾಸನಾರೂಢರಾಗಿ ಮಾನಸಿಕ ಧ್ಯಾನಯೋಗ ನ್ಗಿದ್ದು. (ಶ್ಲೋಕ ೭)

೭. ಶ್ರೀ ಸರ್ವಜ್ಞರು ಶಿಷ್ಯರಾದ ಅನೇಕ ಯತಿಗಳು ತಕ್ಕ ದಂತಕಾಷ್ಟಗಳಿಂದ ಹಲ್ಲುಜ್ಜಿ ಸ್ವತಃ ಪೂರ್ವ ಸಂಪ್ರದಾಯಕ್ಕೆ ಕಿಂಚಿತು ನ್ಯಾನುಧಿಕೃತಿಲ್ಲದೇ ಆಚಾರಭೇದವನ್ನು ತಿಳಿಸುತ್ತ ಸ್ವಾಮಿಗಳ ಸಮಾಪದಲ್ಲಿರುವ ಸರೋವರದಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲರೂ ಒಮ್ಮೇಲೇ ಸ್ನಾನಮಾಡುವಿಕೆ. (ಶ್ಲೋಕ ೮)

೮. ಸದ್ಗತಿ ಬೇಕೆನ್ನುವ ಶಿಷ್ಯರು, ಗುರುಸೇವೆಯಲ್ಲಿ ತತ್ಪರರಾಗಿ ಗುರುಗಳು ಮಲಗಿದ ತರ ಮಲಗುತ್ತಾ, ಗುರುಗಳು ಏಳದಕಿಂತಲೂ ಪೂರ್ವದಲ್ಲಿ ಎದ್ದು ಮಹಜಾಗ್ರತೆಯಿಂದ ಏರುಗಳನ್ನು ಸೇವಿಸಿದ್ದು (ಶ್ಲೋಕ ೯)

೯. ಒಬ್ಬ ಶಿಷ್ಯನು ರಾತ್ರಿ ಬಹುಕಾಲವರೆಗೆ ಹೇಳಿದ ಪಾಠವನ್ನು ಪಠಿಸುತ್ತ, ಚಿಂತನೆಮಾಡಿ ದಳ ರಾತ್ರಿಯಾದಮೇಲೆ ಮಲಗಿ ಉಪಾಕಾಲದಲ್ಲಿ ವಿವರದಿಂದ ಮಲಗಿದ ಶಿಷ್ಯನ ಮೇಲೆ ಕರುಣ ದ ಗುರುಗಳು ತಮ್ಮ ಅಂಗವಸ್ತ್ರಾದಿಗಳನ್ನು ತಾವೆ ಕೊಂಡು ಸ್ನಾನಕ್ಕೆ ಹೋದದ್ದು- ತರ ಶಿಷ್ಯನು ಜಾಗೃತನಾಗಿದ್ದು ಗುರುಗಳ ಅಂದಿಕೆಯಿಂದ ತ್ವರಿತ ಸ್ನಾನ ತಟಾಕಕ್ಕೆ ಪೋಗಿ ರುಗಳು ಜಲದಲ್ಲಿರಲು ಶಿಷ್ಯನು ಗುರುಗಳ ಸನ್ಮಾನಾರ್ಥವಾಗಿ ಸುಮ್ಮನೆ ನಿಂತು ಸ್ನಾನಮಾಡಿ ಿರುವ ಗುರುಗಳಿಗೆ ಮಾರ್ಗ ಬಿಟ್ಟದ್ದು. (ಶ್ಲೋಕ ೧೦-೧೧)

೧೦. ಚಿತೇಂದ್ರಿಯವಾದ ಒಬ್ಬ ಸನ್ಯಾಸಿಗಳು ದೀಪದ ದೀಪ್ತಿಯಲ್ಲಿ (ಇನ್ನೂ ಕತ್ತಲೆ ಇರ ಕ್ಕಿ) ತಾವು ಅಲಸಬೋಧರ ಸ್ವಾಧೀಯಲ್ಲಿ ಬಲಗ್ರಾಮಗಳಲ್ಲಿಯ ನಿರ್ಮಾಲ್ಯ ಪುಷ್ಪಾದಿಗಳನ್ನು ತೆಗೆದು ಫೈಫಾದ್ಯಾಗಿ ಅಚಮನ ಕೊಟ್ಟು ರಂಬುದಿಂದ ಅಭಿಷೇಕ ಮಾಡಿದ್ದು. ದೇವತೆಗಳ ಒಡೆಯ ದ ಅರ್ಚಿತವಾದ ಆ ನಿರ್ಮಾಲ್ಯ ಹೂವಿನಲ್ಲಿ, ಶಿಷ್ಯರು ಹತ್ತುಪ್ಪದಂತಿರುವ ಅನ್ಯತವನ್ನು ಾಡು ಬೆರಗಾದದ್ದು (ಶ್ಲೋಕ ೧೨-೧೩)

೧೧. ಚಕ್ರವರ್ತಿಯಾದ ಸೂರ್ಯೋದಯವರ್ಣನೆ. (ಸೂರ್ಯೋದಯವಾದದ್ದು) (ಶ್ಲೋಕ ೧೪-೧೫)

೧೨. ಇನಿತು ಸೂರ್ಯೋದಯಾತ್ಮಾರ್ಪದಲ್ಲಿಯೆ ಸಕಲ ಶಿಷ್ಯರು ತಮ್ಮ ಆಹಾರ್ನೇಕ ಮುಗಿಸಿ, ಿರ್ಯೋದಯಾನಂತರದಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲರೂ ಮಿಳಿತರಾಗಿ ಪಾಠಗೋಸುಗ ಕುಳಿತ ವರ್ಣನೆ. (ಶ್ಲೋಕ ೧೬)

೧೩. ವ್ಯಾಸಸೀತ (ಪುಸ್ತಕಗಳಿಡತಕ್ಕ ಮಣಿ) ದಲ್ಲಿ ಕ್ರಮದಿಂದ ಇಟ್ಟು ಪುಸ್ತಕಗಳು, ಪುಸ್ತಕಗಳಲ್ಲಿ ಅಂದವಾಗಿ ಬರೆದ ಅಕ್ಷರಗಳಿಂದ ಶೋಧಿಸುವ ಪುಸ್ತಕಗಳ ವರ್ಣನೆ.

(ಶ್ಲೋಕ ೧೬-೨೧)

೧೪. ಚತುರಶಿಷ್ಯರು ಬಹುತ್ವರೆಯಿಂದ ತಿಳಿದವರಾದಾಗ್ಯೂ ಮಂಥಬುದ್ಧಿಯ ಶಿಷ್ಯರು ಹಾಪ್ರಯತ್ನದಿಂದ ಪಾಠ ಓದಿ ಚತುರ ಶಿಷ್ಯರ ಸಾಮ್ಯ ಪೊಂದಿದ ವರ್ಣನೆ (ಶ್ಲೋಕ ೨೧)

೧೫. ಶ್ರೀ ಸರ್ವಜ್ಞರೆಂಬ ಸೂರ್ಯನು, ಪಾಶಪ್ರವಚನ ಸಭೆ ಎಂಬ ಆಕಾಶದಲ್ಲಿ ಉದಿತವಾದ ವರ್ಣನೆ. ಶ್ರೀ ಸರ್ವಜ್ಞರು ಸೂರ್ಯನಂತೆ ಪ್ರಕಾಶಿಸುತ್ತ ಪಾಶಸಭೆಗೆ ಬಂದುದು.

(ಶ್ಲೋಕ ೨೨)

೧೬. ಶ್ರೀ ಸರ್ವಜ್ಞರು ಪಾಶ ಪ್ರಾಕಂಭಿಸಲು ಓಂಕಾರ ಉಚ್ಚಾರಕ್ರಮಪೂರ್ವಕ ಶಾಂತಿಪೇಳಿದ ವರ್ಣನೆ (ಶ್ಲೋಕ ೨೩)

೧೭. ತದನಂತರ ಶಿಷ್ಯರು (ವೇದ) ಉಪನಿಷದ್ವಾಕ್ಯ ಪಠಿಸಿದ ಕ್ರಮ, ಶ್ರೀ ಸರ್ವಜ್ಞರು ವ್ಯಾಖ್ಯಾನರೂಪವಾಗಿ ಸವಿಸ್ತರ ಉಪನ್ಯಾಸಗೈದು, ಪಾಶ ಪೇಳಿ ಶಿಷ್ಯರಿಗೆ ಬೋಧಿಸುತ್ತಾ ಅನಂದ ಗೊಳಿಸುತ್ತ ಪ್ರಶ್ನೆ ಮಾಡಿದವರಿಗೆ ಸರಿಯಾಗಿ ಉತ್ತರವಿತ್ತದ್ದು. (೨೪-೨೫)

೧೮. ಮಧ್ಯಾನ್ತಕಾಲವರಿಗೆ ಪಾಶ ಪೇಳುತ್ತ ಸೂರ್ಯನು ಪಶ್ಚಿಮದಿಶೆಗೆ ತಿರುಗಲು, ಶ್ರೀ ಸರ್ವಜ್ಞರು ಸ್ವಾನಗೋಷುಗಿ ಶಿಷ್ಯಸಮೇತರಾಗಿ ತಟಾಕಕ್ಕೆ ಪ್ರೋದದ್ದು. ಸಕಲ ತೀರ್ಥಾಭಿಮಾನಿವೇಷಿತೆಗಳು ಮಧ್ಯರ ಅಂಗಸಂಗ ಇಚ್ಛಿಸಿ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷರಾಗಿ ಬಂದು ಶ್ರೀ ಮಧ್ಯರೊಡನೆ ಸ್ನಾನಗೈದರೆಂಬ ಮಹಿಮೆ. (೨೬-೨೭)

೧೯. ಸ್ನಾನಾನಂತರ ಶ್ರೀ ಸರ್ವಜ್ಞರು ಶಂಖವನ್ನು ಕರದಲ್ಲಿ ಓಡಿದು ಸಾಲಗ್ರಾಮಗಳಿಗೆ ಅಭಿಷೇಕ ಮಾಡುವಾಗ ಫಳಫಳ ಹೊಳೆಯುವ ಶಾಲಗ್ರಾಮ ಶಿಲೆಗಳಲ್ಲಿ ಶ್ರೀಮದಾಚಾರ್ಯರ ಪ್ರತಿಭಾಯೆಯು ಬೀಳಲು, ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಸತ್ಯ ಸನ್ನಿವೇಶದ ಶ್ರೀ ಹರಿಯು ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷ ಕಾಣಿಸಿಕೊಂಡನೆಂಬ ಸ್ತೋತ್ರ. ಮತ್ತು ಸಿರ್ಮಾಲತೀರ್ಥ ಮಹಿಮಾ, ಶ್ರೀ ಸರ್ವಜ್ಞರು ಸಿರ್ಮಾಲತೀರ್ಥ ಪ್ರಾರಶನ ಮಾಡಿದ್ದು. [ಶ್ಲೋಕ ೨೮-೨೯]

೨೦. ಶ್ರೀ ಸರ್ವಜ್ಞರು ಗೋಪೀಚಂದಸದಿಂದ ದ್ವಾದಶನಾಮ ಮತ್ತು ಶಂಖ ಚಕ್ರಾದಿಗಳನ್ನು ಧರಿಸಿದ ಕ್ರಮ. ದ್ವಾದಶ ಸೂರ್ಯನಂತೆ ಪ್ರಕಾಶಿಸಿದರೆಂಬ ವರ್ಣನೆ. [ಶ್ಲೋಕ ೩೦]

೨೧. ಉದ್ಧೃತ ಪುಂಡ್ರ ತಿಲಕಧಾರಣಾನಂತರ ಶ್ರೀ ಸರ್ವಜ್ಞರು ಮಠಕ್ಕೆ ಪ್ರೋಗುವಾಗ ಶಿಷ್ಯರು ದಾರಿ ಬಿಡಿರೆಂಬ ಮುಂತಾದ ಪರಾಕು ಪೇಳುವ ವರ್ಣನೆ. ಜನರು ಮಾಗಳ ಬಿಡುತ್ತ ಭಕ್ತಿಯಿಂದ ನಮಿಸಿದ್ದು. [ಶ್ಲೋಕ ೩೧]

೨೨. ಶ್ರೀ ಸರ್ವಜ್ಞರು ಮಠಕ್ಕೆ ಬರುತ್ತಲೇ ಓರ್ವ ಶಿಷ್ಯನು ಶ್ರೀ ಸರ್ವಜ್ಞರಿಗೆ ಪಾಶ ಪ್ರಕ್ಷಾಲನೆ ಮಾಡಿದ್ದು. ಒಂದು ಬಿಂದು ಪಾದೋದಕವಾದರೂ ಭೂಮಿಯಲ್ಲಿ ಬಿದ್ದರೆ, ಸಕಲ ಜನರು ತಮ್ಮ ಶಿರದಲ್ಲಿ ಪ್ರೋಕ್ಷಿಸಿಕೊಂಡ ಮಹಿಮಾ. ಜನರ ಇಂಥ ಕೃತಿಗೆ ಭೂದೇವತೆಯು, ಎನಗೆ ಶ್ರೀಗಳವರ ಪಾದೋದಕವು ಸ್ವಲ್ಪವಾದರೂ ಉಳಿಸಲಿಲ್ಲವೆಂದು, ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಮರುಗಿದರೂ ತನ್ನ ಗುಣಾನುಸಾರವಾಗಿ ಜ್ಞಮಿಸಿ ಸಹಿಸಿಕೊಂಡಳೆಂಬ ವರ್ಣನೆ. (ಶ್ಲೋಕ ೩೨)

೨೩. ಓರ್ವ ಶಿಷ್ಯನು ಶ್ರೀ ಹರಿಯ ಅಭಿಷೇಕಾರ್ಥವಾಗಿ, ಸೂರ್ಯೋದಯಾತ್ಮನವದಲ್ಲೇ ತೆಗೆದಿಟ್ಟ ಅಗ್ರೋದಕವನ್ನು ತನ್ನ ಶ್ವಾಸವಾಯು ತಾಕದಂತೆ ಪಾಶ್ವದಲ್ಲಿ ಹಿಡಿದು ತಂದ ವರ್ಣನೆ. (೩೩)

೨೪. ಶ್ರೀ ಸರ್ವಜ್ಞರು ಇಂಥ ಸಿರ್ಮಾಲವಾದ ಅಗ್ರೋದಕ ಜಲವನ್ನು ಮಂತ್ರೋಕ್ತದಿಂದ ಕಲಶಾರ್ಚನೆ ಶಂಖ ಪೂಜೆ ಮಾಡಿ ಶಂಖದಲ್ಲಿ ಪೂರಿತವಾದ ಜಲದಿಂದ ಶ್ರೀ ಶಾಲಗ್ರಾಮಗಳಿಗೆ ಅಭಿಷೇಕ ಮಾಡಿ ತೀರ್ಥ ಮಾಡಿದ ವರ್ಣನೆ. (೩೪)

೨೫. ಅಭಿಷೇಕ ಗೈದ ನಂತರ ಶಾಲಗ್ರಾಮಗಳನ್ನು ಚೆನ್ನಾಗಿ ಶೋಧಿಸಿ (ವರಿಸಿ) ಗಂಧ ತುಲಸಿ ಕುಸುಮಾದಿಗಳನ್ನು ಅರ್ಪಿಸಿದ ವರ್ಣನೆ. [ಶ್ಲೋಕ ೩೫]

೨೬. ಶ್ರೀ ಮದಲವಬೋಧರು ಪೋಡಶೋಪಚಾರ ಪೂಜಾ ಕ್ರಮದಿಂದ ಶ್ರೀ ಹರಿಯನ್ನು ಜೋಷಬಡಿಸಿದ್ದು ಮತ್ತು ಮೂವತ್ತೆರಡು ಅಪರಾಧಯುಕ್ತನಾದ ಕರ್ಮಗಳನ್ನು ತೈಜಿಸುತ್ತ ಆರು ಅನುಸಚಾರಗಳನ್ನು ಅರ್ಪಿಸಿ ಶ್ರೀ ಹರಿಯನ್ನು ಪ್ರಾರ್ಥಿಸಿದ್ದು. [೩೬]

೨೭. ಶ್ರೀ ಮದಲವಬೋಧರು ಈ ಪ್ರಕಾರ ಸಿತ್ಯ ಶ್ರೀ ಹರಿಯನ್ನು ಪೂಜಿಸುವರಲ್ಲದೆ ಹೃತ್ಪರೋಜ ಸೀರಸ್ಸು ಹರಿಯನ್ನು ಚಿತ್ರವೆಂಬ ಜಲದಿಂದ ಅಭಿಷೇಕ ಮಾಡಿಸಿ ಭಾವಾಸ್ವ ಪುಷ್ಪಗಳಿಂದ ಮಾನಸ ಪೂಜ ಗೈವ ಕ್ರಮ. [ಶ್ಲೋಕ ೩೭]

೨೮. ಪೂಜೆಯು ಮುಗಿದ ನಂತರ ಶ್ರೀ ಹರಿಗರ್ವಿಸಿದ ಪರಿಮಳಯುಕ್ತನಾದ ಘನಭೂತ ಗಂಧವನ್ನು ಶ್ರೀ ಮಧ್ವರು ತಮ್ಮ ವೇದಕ್ಕೆ ಹಚ್ಚಿಕೊಂಡದ್ದು ಮತ್ತು ರೇಶ್ಮಿಯ ವಸ್ತ್ರ ವನ್ನುಟ್ಟು ಜನರ ಮನಾನಂದಗೊಳಿಸಿದ ಬಣ್ಣನೆ. [ಶ್ಲೋಕ ೩೮]

೨೯. ಅಪ್ರಯತ್ನದಿಂದ ಓರ್ವ ಭಕ್ತನಿಂದ ಶ್ರೀ ಹರಿ ಅರ್ಪಣೆಗೆ ಬದಗಿದ ಪರಮಾನ್ನವನ್ನು ಶ್ರೀ ಮನಾನಂದರು ಶ್ರೀ ಹರಿಗರ್ವಿಸಿ ತಾಪ ಉದರ ಪೂರ್ತಿಗಲ್ಲದೇ ಶ್ರೀ ಹರಿಯ ಪ್ರೀತ್ಯರ್ಥವಾಗಿ ಭಂಜಿಸಿದ್ದು. [ಶ್ಲೋಕ ೩೯]

೩೦. ಶ್ರೀ ಸರ್ವಜ್ಞರು ಪೂಜೆ ಮತ್ತು ಭೋಜನಾನಂತರ ಜನಸಮಾಜದಿಂದ ತುಂಬಿದ ಮಂಟಪವನ್ನು ಪ್ರವೇಶಿಸಿ ಮೃದುವಾದ ರತ್ನಗಂಬಳಿಯಾಸನದಲ್ಲಿ ಕುಳಿತು ನಾನಾ ವಿಧವಾದ ರಾಸ್ತ್ರ ವಿಚಾರ ವಿಸೋದದಿಂದ ಜನರ ಮನಾನಂದಗೊಳಿಸಿದ್ದು. [ಶ್ಲೋಕ ೪೦]

೩೧. ಆ ಸಭೆಯ ಮಂಟಪದಲ್ಲಿರುವಾಗಲೇ ಶ್ರೀಮದಾಚಾರ್ಯರ ಹುಟ್ಟಿನ ಚಲನ ಸಂಕೇತವನ್ನರಿತು, ಓರ್ವ ಶಿಷ್ಯನು ಅಚಾರ್ಯರ ಸಮೀಪಕ್ಕೆ ಬಂದು ತನ್ನ ಬಾಯಿಯ ಗಾಳಿ ಅಚಾರ್ಯರಿಗೆ ತಗಲುವವೆಂದು ತನ್ನ ಕೈಯಿಂದ ಮರೆಮಾಡಿ ತ್ವರದಿಂದ ಬಂದು ಕಾರ್ಯವನ್ನು ಮೆಲ್ಲಗೆ ವಿಚಾರಿಸಿದ್ದು. [ಶ್ಲೋಕ ೪೧]

೩೨. ಶ್ರೀಸರ್ವಜ್ಞರು ಕುಳಿತ ಮಂಟಪದಲ್ಲಿ ಮಹಾಜನ ಗಲಭೆ, ಸಂದಣಿಯಲ್ಲಿ ಸೇವೆ ಅರ್ಪಿಸಲು ನಾ ಮುಂದೆ ನಾ ಮುಂದೆ ಎಂದು ಬರುತ್ತ ಜನಗಳು ಸಮೀಪಿಸಿ ಸಮನ ಮಾಡುವಿಕೆ. [೪೨]

೩೩. ಶ್ರೀ ಸರ್ವಜ್ಞರು ಸಕಲ ಜನರನ್ನು ಸನ್ಮಾನ ಮಾಡಿ ಕುಳ್ಳಿರಿಸಿದ್ದು. [೪೩]

೩೪. ಚಿಂತನೆ ಮಾಡತಕ್ಕ ಶಿಷ್ಯನನ್ನು ಇತರ ಶಿಷ್ಯರು ಪಾಠಕ್ಕೆ ಕರೆದದ್ದು. ಶ್ರೀ ಸರ್ವಜ್ಞರು ಶಿಷ್ಯರಿಗೆ ಪಾಠ ಪೇಳುವಿಕೆ, ಇವರ ಪಾಠ ಪ್ರವಚನ ಕೇಳಿ ಸರ್ವರೂ ಅನಂದ ಪೊಂದುವಿಕೆ. ಮತ್ತು ಬಹು ವೇಳೆಯವರಿಗೆ ಪಾಠನಾದರೂ ಶ್ರೀ ಸರ್ವಜ್ಞರ ಮಹಿಮೆಯಿಂದ ಬೇಸರಗೊಳ್ಳದೆ ಗತಿಸಿದ ಕಾಲ ತಿಳಿಯದಾಯಿತೆಂಬ ವರ್ಣನೆ. (ಶ್ಲೋಕ ೪೪-೪೫)

೩೫. ಸೂರ್ಯಾಸ್ತ ಸಮಯ ಬದಗಲು, ಸರ್ವಜ್ಞರು ಪಾಠ ಮುಗಿಸಿದ್ದು. ಸೂರ್ಯಾಸ್ತ ಅಲಂಕಾರ ವರ್ಣನೆ. [ಶ್ಲೋಕ ೪೬-೪೭]

೩೬. ಸುಖತೀರ್ಥರು ಆ ಸಮಯ ಮನೋನಿಜಧ್ಯಾಸನಾರೂಪ ಸಮಾಧಿಯಲ್ಲಿ ಅಖಿಳ ಬ್ರಹ್ಮಾಂಡಂತಗತ ಬಹಿಯಲ್ಲಿಪ್ಪ ಶ್ರೀ ಹರಿಯ ರೂಪಗಳನ್ನು ಬಿಂಬನಲ್ಲಿ ಸಮನ್ವಯ ಮಾಡುತ್ತಾ ಭೇಷಿಸಿದ್ದು. (ಶ್ಲೋಕ ೪೮)

೩೭. ಸೂರ್ಯಾಸ್ತ ಸಮಯಕ್ಕೆ ಇತರ ಅನೇಕ ಜನ ಬ್ರಾಹ್ಮಣರು ಧರ್ಮಶಾಸ್ತ್ರದಂತೆ ವಿಧಿವತು ಸಾಧ್ಯ ಗಾಯತ್ರಿ ಜಪ ಮಾಡಿದ ಕ್ರಮ ವರ್ಣನೆ. (ಶ್ಲೋಕ ೪೯)

೩೮. ಅಹಿತಾದಿ ಅಗ್ನಿಹೋತ್ರ ಕರ್ಮದಲ್ಲಿ ರಕ್ತರಾದ ದ್ವಿಜರು ಸಾಯಂಕಾಲ ಹೋಮವನ್ನು ವಿಧಿವತು ಅಗ್ನಿಯಲ್ಲಿ ಹೋಮಿಸಿದ ಕ್ರಮವರ್ಣನೆ. [ಶ್ಲೋಕ ೫೦]

೩೯. ಆ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ಚಂದ್ರನುದಿಸಿದದು. ಆ ಚಂದ್ರೋದಯ ವರ್ಣನೆ.

[ಶ್ಲೋಕ ೫೧-೫೨]

೪೦. ಚಂದ್ರನಿಗೂ ಶ್ರೀ ಸರ್ವಜ್ಞರಿಗೂ ಉಪನೇ ಅಲಂಕಾರ ವರ್ಣನೆ. ಮತ್ತು ರಾತ್ರಿ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಶ್ರೀಸುದಾನಂದತೀರ್ಥರು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಚರಿತ್ರೆಯನ್ನು ಪೇಳುತ್ತ ಅನಂದಗೊಳಿಸಿದ್ದು.

[ಶ್ಲೋಕ ೫೩-೫೫]

ಶ್ರೀಗುರುಮಧ್ಯೇಶ್ವರಾರ್ಪಿತವು.

ಶ್ರೀಲಕ್ಷ್ಮೀನರಸಿಂಹ ಪ್ರಸಿದ್ಧ:

ಶ್ರೀ ಗುರುರಾಜೋ ವಿಜಯತೇ

ಶ್ರೀ ಸುಮಧ್ವವಿಜಯ

—:O:—

॥ ಅಥ ಚತುರ್ದಶಃ ಸರ್ಗಃ ॥

ಶ್ಲೋಕ ॥ ಪರಿವೃಥಘನಸಂಘೇ ರಾಜಸಿಂಹೋರ್ಜಶಕ್ತ್ಯಾ |
ತೃಜತಿ ಮಲಿನಭಾವಂ ನೀರಸತ್ವಾನ್ನಿಕಾಮಮ್ ||
ಸ್ಫುಟಮುದಯತಿ ತೇಜಸ್ವ್ಯಜ್ವಲೇ ಮಧ್ವಭಾನೌ |
ಸುಜನಜಲಜಕಾಂತ್ಯೈ ವಿಶ್ವಮಾಸೀನ್ಮನೋಜ್ಞಮ್ || ೧ ||

(ಮಾಲಿನೀವೃತ್ತ ಶ್ಲೋಕ ೧ ರಿಂದ ೫೨ ವರೆಗೆ)

ವಾರ್ಧಿಕ ॥ ಸ್ತಂಭ ವಿಷಯುಭಯೂರು ಅಧಿಪತಿಗಳೆಂಬ ಘನ || ಎಂಬುದ
ಸಮೂಹವರಸರೊಳು ವರ ಜಯಸಿಂಹ | ನೆಂಬೂರ್ಜಃ ಬಲದಿ
ನೀರಸವಾಗೆ ಪದ್ಮಾದಿಯಲಿ ಪ್ರೀತಿ ಮಧ್ವರಲ್ಲಿ || ಇಂಬುಗೊಂಡಿಹ
ದೋಷ ಮನೊಮಲಿನಲಂದಬಿಡೆ | ತುಂಬಿ ರತಿ ಸುಪ್ರಕಾಶ್ಯ
ತೇಜಸಿಗಳೆಲ್ಲಧಿಕ | ಬಿಂಬರವಿ ಮಧ್ವ ಸುಜನಾಬ್ಜ ವಿಕಸಿಸ
ಲುದಿಸೆ ಸಕಲಕಾರ್ಯಂ ಮನೋಹರ || ೧ || ೭೫೫ ||

ಭಾವಾರ್ಥ:- ಶರತ್ಕಾಲ ಕಾರ್ತಿಕ ಮಾಸದಲ್ಲಿ, ಯಾವ ಪ್ರಕಾರವಾಗಿ, ಅಕಾಶದಲ್ಲಿ
10ಚರಿಸುವ ಮೋಡಗಳು ನೀರಿಲ್ಲದೆ ಬರಿದಾಗಿ, ತಮ್ಮ ನಿಜವಾದ ಕಪ್ಪು ಬಣ್ಣವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಬಿಳಿಯ
ವರ್ಣವಾಗುತ್ತವೋ, ಮತ್ತು ಆ ಕಾರ್ತಿಕ ಮಾಸದಲ್ಲಿ ಸೂರ್ಯನು ಮೇಘಾವರಣ ರಹಿತನಾಗಿ,
ಕಮಲಗಳನ್ನು ಆರಳಿಸುತ್ತ ಚನ್ನಾಗಿ ಉದಯಿಸುತ್ತ ಬರುವಾಗ ಸರ್ವದಿಶವಾದ ಸಕಲ ಜಗತ್ತೇ ಅಂದ
ವಾಗಿ ತೋರುವಂತೆ; ಸ್ತಂಭ (ಪಾದಿ) ವಿಷಯ (ಕುಡೀಲ್) ಎಂಬ ಎರಡೂ ಗ್ರಾಮಾಧಿಕಾರಿಗಳೆನಿಸಿ,
೪ನ (ಮಹ) ಅಂಬುದ=ಮೇಘ ಸಮೂಹದ ರಾಶಿಯು- ರಾಜಶ್ರೇಷ್ಠನಾದ ಜಯಸಿಂಹರಾಜನೆಂಬ
ಊರ್ಜಃ) ಕಾರ್ತಿಕ ಮಾಸದ ಶಕ್ತಿಯಿಂದ (ನೀರಸ) ನೀರಿಲ್ಲದೇ, ನಿರ್ಬಲವಾಗಿ, ಪದ್ಮ ತೀರ್ಥದಲ್ಲಿ
ಸೂಡುವ ಪಕ್ಷಪಾತವನ್ನು ಶ್ರೀಮದಾಚಾರ್ಯರಲ್ಲಿ [ಇಂಬುಗೊಂಡಿಹ] ನೆಲಸಿದ ಕಪ್ಪು ಎಂಬುವ

ಮನೋದೋಷವನ್ನು, (ಅಂದ) ಮನಸಿನಲ್ಲಿರುವ ಕಲ್ಮಷವನ್ನು ಕಿಂಚಿತ್ತಾದರೂ ಇಲ್ಲದ ಚೆನ್ನಾಗಿ ಬಿಡಲು, ಸುಪ್ರಕಾಶಪೂರ್ಣದಲ್ಲಿ ಅಧಿಕ ತೇಜಸ್ವಿಗಳಾದ, ಶ್ರೀ ಮಧ್ವಾಚಾರ್ಯರೆಂಬ ಸೂರ್ಯನು ಸಜ್ಜನರೆಂಬ ಕಮಲಗಳನ್ನು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಅರಳಿಸುತ್ತ ಉದಯವಾಗಲು; ಅಂದರೆ ಜಯ ಸಿಂಹಾದಿ ಸರ್ವರಾಜರು ಶ್ರೀ ಸರ್ವಜ್ಞರನ್ನು ಪೂಜಿಸಿ ಮಾನಮಾಡುತ್ತ ಈ ಪೂಜಾರೂಪವಾದ ಅಭ್ಯುದಯವು ಪ್ರಾಪ್ತವಾಗಲು ಸಕಲ ಕಾರ್ಯವೂ ಮನೋಹರ = ಚಂದವಾಗಿ ಆಯಿತು.

ರಾಜರಲ್ಲಿ ಶ್ರೇಷ್ಠನಾದ ಜಯಸಿಂಹರಾಜನೇವೆ ಶ್ರೀ ಸರ್ವಜ್ಞರ ವಶವರ್ತಿಯಾಗಿರುವುದನ್ನು ನೋಡಿ, ಆ ರಾಜನ ಭಯದಿಂದ ಉಭಯ ಗ್ರಾಮಾಧಿಪತಿಗಳು ಇತರ ಸರ್ವ ಜನರು ಶ್ರೀಮಧ್ವರಿ ಪ್ರತಿಕೂಲ ಮಾಡುವದನ್ನು ಬಿಟ್ಟು, ಶ್ರೀಮದಾಚಾರ್ಯರಿಗೆ ಅನುಕೂಲರಾಗಿ ಪೂಜಿಸುತ್ತಿರಲು ಶ್ರೀ ಸರ್ವಜ್ಞರು ಸಜ್ಜನರನ್ನು ಆನಂದಗೊಳಿಸುತ್ತ, ಸುಪ್ರಸನ್ನ ಮುಖರಾಗಿರಲು ಸಕಲ ಕಾರ್ಯವು ಮನೋಹರವಾಗಿ ತೋರಿತು.

ಜೀವರಿಗೂ ದೇಶ, ಕಾಲ, ಕರ್ಮರೂಪ ಫಲಧರ್ಮಕ್ಕೂ ನಿತ್ಯ ಸಮ್ಬಂಧವಿರುವಂತೆ ಕಾಣ ಕ್ಕನುಕೂಲರಾಗಿ, ದೇಶಾಧಿಪತಿಗಳು ಧರ್ಮಾಧಿಪತಿಗಳ ಅಶ್ರಯಮಾಡುತ್ತ ಧರ್ಮ ಪ್ರವೃತ್ತಿಗೆ ಅನುಕೂಲರಾಗಿ ಕಾರಣರಾಗಿರುವಂತೆ [ಧರ್ಮ] ಮತ ಪ್ರವೃತ್ತಿಯ ಸಿಕ್ಕಿಗೆ ರಾಜಸಹಾಯ ಬೇಕೇ ನೀತಿಯನ್ನು ತೋರಿದರಲ್ಲದೆ ಶ್ರೀಮದಾಚಾರ್ಯರು ಸ್ವಯಂ ಅಸಮರ್ಥರಲ್ಲ.

ಶ್ಲೋಕ || ಕೃತಮಪಕೃತಮಾಯೈಃ ಕ್ಷಮ್ಯತಾಂ ಕ್ಷಾಂತಿಭೂಷೈ |
ರಿತಿ ಮೃದುವದತಾಂ ಸಂಪ್ರಾರ್ಥನಾಭಿಃ ಪ್ರಭೂಣಾಮ್ |
ಅಪಹೃತಮಪರೇಷಾಂ ಮಂತ್ರತೋ ಗ್ರಂಥಜಾತಂ |
ದಶಹೃದಯನಿಯೋಗಾದಗ್ರಹೀಚ್ಛಂಕರಾರ್ಯಃ || ೨

ವಾರ್ಧಿಕ || ಬುಧ ಶಂಕರಾರ್ಯ ಪೂರ್ವದಲಿ ತಮ್ಮಲ್ಲಿದ್ದ ಸದುಮು; ಸರಂ ಮಾಯಿ ಮಂತ್ರದಿಂ ಅಪಹೃತಂ | ಸದುಗ್ರಂಥಜಾಃ ನೀಂ ಸ್ವೀಕರಿಸು ಸಜ್ಜನಕೆ ತಾಳ್ಮೆಯೇ ಶೋಭೆ ಶರರಿಂ ಒದಗಿದವರಾಧ ತಾಳೆಂದು ಮೃದು ವಚನಿ ನೃಪ | ನಿದೆ ಬೇರೆ ಸುಪ್ರಸನ್ನ ಮುಖದ ದಶಮತಿಗಳಂ | ಹೃದಯದಂತವರಾಜ್ಞ ಯುಭಯೂರು ರಾಜಬಿನ್ನಹಕೆ ಗ್ರಂಥಗಳ ಕೊಂಡ || ೨ || ೭೫೬

ಭಾವಾರ್ಥ:— ಬುಧ=ಸುಂಡಿತ ಶ್ರೇಷ್ಠರಾದ ಶಂಕರಾಚಾರ್ಯರೇ ತಮ್ಮಲ್ಲಿದ್ದ ದೈವತ ಗ್ರಂಥಗಳನ್ನು ಈ ಮೊದಲಿಗೆ ಚೋಲಜನಾದ ಸದುಮತೀರ್ಥನು [ಅಪರಂ] ಇತರ ಮಾಯಾವಾದಿಗಳ ಕುಮ್ಮೋತ್ತ=ದುರಾಲೋಚನೆಯಿಂದ ಅಪಹರಿಸಿ ತುಡುಗು ಮಾಡಿದ, ಸದ್ಗ್ರಂಥ ಸಮೂಹಗಳನ್ನೇ ನೀವು ಸ್ವೀಕರಿಸಿರಿ. ತಮ್ಮಂಥ ಸಜ್ಜನರಾದ್ದ ಹಿರಿಯರಿಗೆ ತಾಳ್ಮೆ=ಶಾಂತಿಗೃಹಣವೇ ಭೂಷಣವು, ತಾವು ಸನರಿಂದ ಮಾನಮಾಡಿ=ಪೂಜೆಗೊಳಿಸುವ ಆರ್ಯತು. ಶರ=ಮೂರ್ಖರಿಂದ ಗ್ರಂಥಾಸಹಾರ ರೂಪವಾ

ಬದಗಿದ)=ಅದ ತಪ್ಪನ್ನು ಕ್ಷಮಿಸಿರಿ. ಎಂದು ಮೃದುವಚನಿ=ಸುಷುಧಾನ ಮಾತುಗಳಿಂದ ಪೇಳುವ, ಸಾಕ್ಷಶ್ರೇಷ್ಠ ಜಯಿಸಿಹನ್ನ, ಮತ್ತು ಇತರ ಗ್ರಾಮಾಧಿಪತಿಗಳು, ಪುನಃ ಪುನಃವಾಗಿ ತಾವು ಗ್ರಂಥಗಳನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸಿರೆಂದು ಬೇಡಿಕೊಳ್ಳಲು ಸುವಿನೇಕ=ಅ ವಿಚಾರಶೀಲರ ಸಭೆಯಲ್ಲಿ ಮುಖ್ಯತೋನ ವಿರಾಜಮಾನರಾದ, ದಶಚುತಿಗಳ=ಪೂರ್ಣ ಪ್ರಜ್ಞರ ಸುಪ್ರಸನ್ನತೆ ಎಂಬ ಮುದಹಾಸಯುಕ್ತ ಮುಖಗಾಂತ್ಯಿಯಿಂದ ಹೊರಸೂಸುವ ಅವರ ಮನೋಭಾವ, ತಿಳಿದು ಅವರ ಅಜ್ಞೆಯಂತೆ ಜಯಿಸಿಹರಾಜನ ಪಾರಾ, ಅ ಗ್ರಂಥಗಳನ್ನು ಶಂಕರಾಚಾರ್ಯರು=(ಶ್ರೀಮದಾಚಾರ್ಯರ ಶಿಷ್ಯರು ತ್ರಿವಿಕ್ರಮ ಸಂಧಿಕಾಚಾರ್ಯರು) ಸ್ವೀಕರಿಸಿದರು.

ಶ್ಲೋಕ || ಪರಿವೃತಮವನಮೈಗ್ರಾಮಣೀ ಗ್ರಾಮ್ಯಪೂರ್ವೈ |
ರವನತಮುರುಚೀತಃ ಪಾದಪಾರ್ಶ್ವೇ ನೃಸಿಂಹಮ್ ||
ಸಹಜವಿಜಯತೋಽಯುಗ್ವಿಕ್ರಮಾಯಃ ಪ್ರಸನ್ನಃ |
ಕವಿಕುಲತಿಲಕೋಽಸಾನಾಶಿಷಾ ತೋಷಯತ್ತಮ್ || ೩ ||

ಪಾರ್ಥಿಕ || ಕವಿ ವಂಶ ತಿಲಕ ಯುಗ್ ವಿಕ್ರಮಾರ್ಯರು ಆಗ | ಸುವಿನೇಕ ಸಭೆಲಿ ಕುಳಿತರೆ ಅಪಹೃತಂ ಗ್ರಂಥ | ಜವದಿ ತಮ್ಮನುಜ ಶಂಕರಗೆ ಸುಮ್ಮಾನ ಲಭಿಸಿದ ಜಯಕೆ ಸುಪ್ರಸನ್ನ || ಅವನಮ್ಮ ಗ್ರಾಮಾಧಿಪತಿಗಳಂ ಗ್ರಾಮಸ್ಥ | ರಿವರೆ ಮೊದಲಾದ ನಾನಾ ಜನರ ಕೂಡಿದಂ | ಪ್ರವರ ಪೂರ್ಣಪ್ರಜ್ಞ ಪದನಮಿತ ನೃಪ ನಿಗಾರೀರ್ವಚನದಿಂ ಮುದವಿಯೆ || ೩ || ೭೫೭ ||

ಭಾವಾರ್ಥಃ— ಪಂಡಿತರುಗಳ ಕುಲಕ್ಕೆ ಶ್ರೇಷ್ಠರಾದ ಅಯುಗ್ ವಿಕ್ರಮಾರ್ಯರು=ಎರಡು ಮೂರು=ತ್ರಿವಿಕ್ರಮ ಪಂಡಿತಾಚಾರ್ಯರು, ಸುವಿನೇಕ=ವಿಚಾರೋತ್ತಮನಾದ ಸಭೆಯಲ್ಲಿ ಎಂದು ಶ್ರೀಮದಾಚಾರ್ಯರಿಗೆ ನಮನ ಮಾಡಿ, ಕುಳಿತರಲು, ಕಳ್ಳತನದಿಂದ ಹೋದ ಗ್ರಂಥಗಳು, ಮೃತವೃಂದಿರಾದ ಶಂಕರಾಚಾರ್ಯರಿಗೆ ಬಹುಮಾನಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ಲಭಿಸಿದ ಜಯಕ್ಕೆ; ಬಹು ತೋಷಭರಿತರಾಗಿ ನಿರ್ಗತರಾದಂಥಾ ಗ್ರಾಮಾಧಿಪತಿಗಳೂ, ಗ್ರಾಮದಲ್ಲಿರುವ ಬ್ರಾಹ್ಮಣಾದಿ ನಾನಾ ಸಜ್ಜನರ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ, ವಿರಾಜಮಾನರಾದ ಶ್ರೇಷ್ಠರಾದ, ಉರುಚೀತಃ=ಪೂರ್ಣಪ್ರಜ್ಞರಾದ ಸನ್ನಿಧಿಯಲ್ಲಿ ನಮ್ಮಿಭೂತನಾಗಿ ತಲೆಬಾಗಿ ಕೈಜೋಡಿಸಿ ನಿಂತ ಪುರುಷಶ್ರೇಷ್ಠನಾದ ಜಯಿಸಿಹರಾಜನಿಗೆ, ಆಶೀರ್ವಾದವನ್ನು ಮಾಡುತ್ತ, ಆ ಆಶೀರ್ವಚನದಿಂದ ಸಂತೋಷಪಡಿಸಿದರು.

ಶ್ಲೋಕ || ಉಪಚರತಿ ನಿತಾಂತಂ ಹಂತ ಪೌರಂದರೀ ಧೂ |
ದ್ವೈಸದಸಿ ಭಜತೋಯಂ ದುರ್ಲಭಾದಭ್ರಭಾಗೈಃ ||
ದಿತತು ಸಪರಮಾಗ್ರಾನ್ಯಂದ (ಸರಮಾನಂದಾಗ್ರಾನ್ಯಂ)
ತೀರ್ಥಾಂಘ್ರೀಣುಃ |
ಧರಣಿಧರ ಸುಖಂ ತೇ ಸಂತತಂ ಸ್ವಾಂತರೇತಿ || ೪ ||

ವಾರ್ಧಿಕ || ಹೇ ಸ್ವಾಂತರನೆ ಧರಣಿಧರನೆ ಪರಮಾನಂದ | ಆ ಸುಶಾಸ್ತ್ರಃ
ರಚಿತ ವರ ಮಧ್ವರ ಪಾದ | ಪಾಂಸು ನಿನ್ನಗೆ ಸದಾ ಸುಖ
ವನ್ನು ಕೊಡಲಿ ಈ ರಜವಲ್ಪಭಾಗ್ಯರಿಗೆ || ಆಶು ದುರ್ಲಭಃ
ಇವರಂಘ್ರ ರೇಣಾವರವಿ | ಲೇಸು ಸೇವಿಸಲಿದ್ದ್ರಹ
ಪ್ರಾಪ್ತಿಯೇ ನಿಜವು | ಹೇ ಸುಖ ನೀನಿದ್ದ್ರಹದ ಯೋಗ್ಯನ
ಎಂಬ ಆಶೀಷವೆ (ದಿ) ಸೂಚಿತಾಯ್ತು || ೪ || ೭೫೦ ||

ಭಾವಾರ್ಥಃ— ಶ್ರೀವಿಕ್ರಮ ಶಂಡಿತಾಚಾರ್ಯರು ಜಯಸಿಂಹರಾಜನಿಗೆ ಮಾಡಿದ ಆಶೀರ್ವಚ
ಗಳನ್ನು ಉದಾಹರಿಸುತ್ತಾರೆ.

ಹೇ ಸ್ವಾಂತರನೆ-ನಿರ್ದೋಷ ಅಂತರಂ ಸ್ವಚ್ಛದಾದ ಮನಸ್ಸುಳ್ಳ, ಧರ್ಮಧರನೆ ಭೂಮಿಂ
ಧಾರಕಾರನಾದ ಪಾಲಕನಾದ ಆರಸನೇ, ಹೆಚ್ಚಿನ ಅನಂದವನ್ನು ಕೊಡತಕ್ಕ ಶ್ರೇಷ್ಠದಾದ ಶಾಸ್ತ್ರಜ್ಞನ
ರಚಿಸಿದ ಸಂಶ್ರೇಷ್ಠ ಸರ್ವಜೀವೋತ್ತಮರಾದ ಮಧ್ವಗೆ ಪಾದದ, ಪಾಂಸು=ಧೂಳಿಯು ಸರ್ವಕ
ನಿನ್ನಗೆ ಸುಖವನ್ನು ಕೊಡಲಿ ಇವರ ಪಾದಧೂಳಿಯು, ಸ್ವಲ್ಪ ಪುಣ್ಯಕುಂತರಾದ ಅಲ್ಪ ಮಾನವ
(ಆಶಾ) ತ್ವರಾ ಹೊಂದಲೂ, ಅಶಕ್ತವು. ಈ ಮಹಾನೀಯರ ಅಂಘ್ರಿ ಪಾದದ, ರೇಣು-ಧೂಳಿಯನ
ಯಾರು ಮಹಾ ಭಕ್ತಿಯಿಂದ ಸೇವಿಸುವರೋ, ಆದರೆ ಸ್ವರ್ಗಭಾಗ್ಯವಾದ ಅಂದ್ರದೇವರ ಪದವಿಯ
ಇಜವಾಗಿ ಪ್ರಾಪ್ತವಾಗುವರು. ಎಲೈ ಸುಮಂತ್ರ ಹರ್ಷದಿಂದ ಕೂಡಿದ ಮುಗುಳುನಗೆಯ ಜಯಸಿಂ
ಭೂಪಾಲನೇ, ನೀನು ಅತ್ಯಂತ ಭಕ್ತಿಯಿಂದ ಶ್ರೀಮದಾಚಾರ್ಯರ ಪಾದಧೂಳಿಯನ್ನು ಸೇವಿಸುತ್ತಿ
ರಾದ ಕಾರಣ ನೀನು ಇಂಪ್ರಸದಕ್ಕೆ ಯೋಗ್ಯನೇ ಹೊತಾಗಿ ಅಲ್ಪಾಧಿಕಾರಿಯಲ್ಲವೆಂದು ಈ ಗ್ರಂ
ಥಕರ್ತರು ಸೂಚಿಸುವರು ಅದೋ, ಭೂಮಿ ಬ್ರಹ್ಮರಾದ ನಾಯ್ಕನಂತ ಮಧ್ವರನ್ನು ಸೇವಿಸಲು ಅನೇ
ದೇವತೆಗಳು ಸಹ, ಭೂಮಿಯಲ್ಲಿ ಅವತರಿಸಿ, ಅವರ ಅಂಗಭೂತವಾದ ಸೇವೆಮಾಡಿ, ಸಾಧನವೂ
ಕೊಳ್ಳುವರು, ಇದು ಭಗವಂತನ ನಿಯಮ

ಶ್ರೀಶ್ರೀವಿಕ್ರಮ ಶಂಡಿತಾಚಾರ್ಯರು ರಚಿಸಿದ ಆಶೀರ್ವಾದ ಶ್ಲೋಕವನ್ನು ಭಾವಪ್ರಕಾಶಿಕೆಯ
ಉದಾಹರಿಸುವರು. “ ಸ್ವ ಸುಂದರೀ ಭುಜಲತಾ ಪರಿರಂಭಿಣೀ ಧೂಃ ಪರಿಂದರೀ ಭವತಿಯ
ಭಜತಾಂ ಭಜಿಷ್ಯಾ || ಅನಂದತೀರ್ಥ ಭಗವತ್ಪದರೇಣಾಃ ಸ್ಥಾನಂದದೋ ಭವತು ತೇ ಜಯಸಿಂ
ಭೂಪ || ಇದು ಸಾರಾಂಶವೇನೆಂದರೆ, ಹೇ ಜಯಸಿಂಹ ರಾಜನೇ, ಯಾವ ಪಾದಧೂಳಿಯನ್ನು ನಿತ್ಯ ಧರ
ಸೇವಿಸುವರಿಗೆ, ಸ್ವರ್ಗಲೋಕದ, ಅತಿ ಸುಂದರಾಂಗಿಯರ, “ ಭುಜಲತಾ- ಬಳ್ಳಿಗಳಂತೆ ಬಳಕು
ಮ್ನುಮ ತೋಳುಗಳಿಂದಪ್ಪಿಕೊಳ್ಳುವ, ಸ್ವರ್ಗಾಧಿಪತಿಯಾದ ದೇವೇಂದ್ರನ ಪದಸ್ಥಾನವೇ ವಶವಾ
ತ್ಪದೇಶಿಗುತ್ತದೋ ಅಂಥ ಶ್ರೀಮದಾನಂದತೀರ್ಥರ ಪಾದಕಮಲಗಳ ಧೂಳಿಯು ನಿನಗೆ ಅತ್ಯುತ್ತ
ವಾದ ಸುಖಾನಂದವನ್ನು ಕೊಡಲಿ.

ಶ್ಲೋಕ || ಅನತಿಪರಿಚಿತಸ್ಯಾಪ್ಯಸ್ಯ ಸೋಯಂ ಕವೀಂದ್ರೋ |

ಗುಣರಸಮತಿಗೂಢಂ ಜ್ಞಾತವಾನಿತ್ಯಚಿತ್ತಮ್ ||

ಮಧುಮಧುಕರರಾಚೋ ನಿಷ್ಪತನ್ ಪಾಪಮಾಪ್ತುಂ |

ನನು ಪರಿಚಯಹೀನಃ ಕಾನನೇನ ಸ್ರಭುಃ ಸ್ಯಾತ್ || ೫

ವಾರ್ಧಿಕ || ಜಾಣ ಪಂಡಿತವರಂ ತ್ರಿವಿಕ್ರಮಾಚಾರ್ಯ ತಾಂ | ತಾನು
ಪೂರ್ವದಲಿ ಅತ್ಯಂತ ಪರಿಚಯವಿರದೆ | ಪ್ರಾಣ ಮಧ್ವಾರ್ಯರತಿ
ಗೂಢ ಗಂಭೀರ ಶುಭಗುಣಸಾರ ವರದಚ್ಚರೀಂ || ಕಾನನದಿ
ಸಂಚರಿಸ ಶ್ರೇಷ್ಠ ಮಧುಕರ ರಾಜ | ನಾನಪುಷ್ಪಗಳ ತಾಂ
ಅರಿಯದಾ ಸ್ಥಳದಿಯಿರೆ | ಸೂನಕದ ಸೌಗಂಧದಿಂದ ಅರಿವಂತಿ
ವರು ಮಧ್ವಸಾವಾಬ್ಬ ಭ್ರಮರ || ೫ || ೭೫ ||

ಭಾವಾರ್ಥ :- ಜಾಣ = ಸುಜ್ಞಾನಿಗಳಲ್ಲಿ ಶ್ರೇಷ್ಠರಾದ ತ್ರಿವಿಕ್ರಮಪಂಡಿತಾಚಾರ್ಯರು,
೧ ಜನುಮದಲ್ಲಿ ಮಾನವರೀತ್ಯಾ ಮೊದಲಿಸಿಂದೆ, ಶ್ರೀಮಧ್ವಾಚಾರ್ಯರಿಗೆ, ಪರಿಚಯವಿರದೇ
ದ್ದರೂ, ಮುಖ್ಯಪ್ರಾಣಾಂಶ ಸಂಭೂತರಾದ ಶ್ರೀಮದಾಚಾರ್ಯರಲ್ಲಿ ಅತಿಗೌರವಾದ = ಗೂಢ
ಗಾಂಭೀರ್ಯಾದಿ ಅನೇಕ ಸದ್ಗುಣಗಳ ಸಾರವನ್ನು ತಿಳಿದದ್ದು ಆಶ್ಚರ್ಯವಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ
ಡವಿಯಲ್ಲಿ ಸಂಚಾರಮಾಡುವ, ಶ್ರೇಷ್ಠ ಮಧುಕರರಾಜ = ಅಜ್ಞಾನಿಯಾಗಿ ಕೀಟಜನ್ಮವು ತಾಳಿದ
ಯೆಂಗೆಯ ಹುಳವು, ಆ ಕಾನನದಲ್ಲಿದ್ದ ಎಲ್ಲ ಹೂವುಗಳನ್ನು ತಾನು ನೋಡದೇ ಇದ್ದರೂ, ಮಂದ
ನಾರುತವಾದ ತಂಗಾಳಿಯಿಂದ, ಮೂರ ಮೂರದಲ್ಲಿರುವ ಹೂಗಳ ಸುವಾಸನೆಯನ್ನು ತಿಳಿದು,
ಪರಿಮಳ ಮಾರ್ಗವಾಗಿಯೇ ಪುಡುಕುತ್ತ ಪೋಗಿ, ಆ ಹೂಗಳನ್ನು ನೋಡಿ, ಆ ಕುಸುಮ
ಗಳಲ್ಲಿರುವ ಮೆಕರಂದವನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸುವಂತೆಯೇ ತ್ರಿವಿಕ್ರಮಪಂಡಿತಾಚಾರ್ಯರು ಪೂರ್ವ
ದಲ್ಲಿ ಶ್ರೀ ಸರ್ವಜ್ಞರಿಗೆ ತಾವು ಗುರ್ತು ಇಲ್ಲದವರಾದರೂ, ಶ್ರೀಮದವಲಯೋಧರ ಗೌರವಾಗಿ
ವನ ಮಹಾಗುಣಗಳನ್ನು ತಿಳಿದುದು ಆಶ್ಚರ್ಯವಲ್ಲ. ರುದ್ರದಿ ದೇವತೆಗಳು ಸಂತಪ್ತವಾಗಿ
೨ ಮಧ್ವಪಾದಕಮಲಗಳಿಗೆ ಭ್ರಮರರಾಗಿರುವುದು ಸಜ.

ಶ್ಲೋಕ || ಅಖಿಲಖಲಕುಲಾನಾಂ ವರ್ಧಯನ್ ದ್ವೇಷದೋಷಂ |
ವಿದಧದಸಿ ನರಾಣಾಂ ಕೌತುಕಂ ಮಧ್ಯಮಾನಾಮ್ ||
ಸ್ವಗತಿ ಸಮುಚಿತಾನಾಂ ಭೂತಿದಾಯೀ ಶುಭಾನಾಂ |
ಬಹುಲಹೃದಿಹ ನಿನ್ಯೇ ಶರ್ವರೀಃ ಕಾಶ್ಚಿದೇವಮ್ || ೬ ||

ವಾರ್ಧಿಕ || ಸುಖತೀರ್ಥ ಬಹುಲಹೃದಯರು ಇನಿತು ಮಹಿಮೆಯಿಂ | ಸಕೃತ
ಈ ವಿಷ್ಣು ಮಂಗಳದಿ ಕೆಲ ರಾತ್ರಿಯಲಿ | ಸುಖಕೊಡಲು ವಾಸ
ವನು ಮಾಡಿದರು ಏನಂಬಿ ಇವರ ಆಚರಣೆ ಜಗದಾ || ಅಖಿಳ
ಖಳಗಣಕೆ ತಮ್ಮಲಿ ದ್ವೇಷವೆನೆ ದೋಷ | ಪ್ರಕಟಿಸೆಭಿವರ್ಧಿ
ಸಿತು ಮಧ್ಯಮ ನರರಿಗೆ ಕೌ | ತುಕವೆ ತೋರಿತು ಸುಜನ
ಮುಕುತಿ ಯೋಗ್ಯರಿಗೆ ಭಕ್ತತಿಯು ಜ್ಞಾನ ಭೂತಿದಾಯಿ || ೬ ||

ಭಾವಾರ್ಥ :- ಸುಖಾರ್ಥ = ಆನಂದಪ್ರದ ಶಾಸ್ತ್ರವನ್ನು ರಚಿಸುವ (ಬಹುಲಹೃದಯ) ಪೂರ್ಣಪ್ರಜ್ಞಾ ಚಾರ್ಯರು ಸಕೃತ - ಸದ್ಯ ಶ್ರೀ ವಿಷ್ಣು ಮಂಗಳ ದೇವಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ ಪೂರ್ವೋಕ್ತ ಪ್ರಕಾರ ಮಹಾಮಹಿಮೆಗಳನ್ನು ತೋರುತ್ತ, ಕೆಲವು ರಾತ್ರಿಗಳಲ್ಲಿ ಅಂದರೆ ಕೆಲವು ದಿನಗಳ ವರೆಗೆ ಲೋಕಜನರಿಗೆ ಸುಖವನ್ನು ಕೊಡಲು ಸತ್ಕರ್ಮಾಚರಣೆ ಮಾಡುತ್ತ ವಾಸ ಮಾಡಿದರು. ಈ ಮಹಾನೀಯರ ಸತ್ಕರ್ಮಾನುಷ್ಠಾನ ಆಚರಣೆಯು ಜಗತ್ತಿನಲ್ಲಿಯೂ ಸಕಲ ದುಷ್ಟ ಜನಸಮುದಾಯಕ್ಕೆ, ಶ್ರೀ ಮಹಾ ಚಾರ್ಯರಲ್ಲಿ ದ್ವೇಷವೆಂಬ ದೋಷರೂಪವಾದ ಪಾಪವು, ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಪ್ರಕಟಿಸಿತು. ನಿತ್ಯ ಸಂಸಾರಿಗಳಾದ ಮಧ್ಯಮ ಜನರಿಗೆ, ಬಹು ಅಶ್ವರ್ಯಕರವಾಗಿ ತೋರಿತು. ಮುಕ್ತಿ ಯೋಗ್ಯರಾದ ಸಜ್ಜನರಿಗೆ (ಭೂತ ದಾಯಿ) ಭಕ್ತ್ಯುದೈಕಾದಿ, ಅಶ್ವರ್ಯಪ್ರದವಾಯಿತು. ಅಂದರೆ, ೨ ಮಹಾಚಾರ್ಯರ ಅಮಾನುಷ ಮಹಿಮೆಗಳನ್ನು ನೋಡಿ ಅದನ್ನು ಸಹಿಸಲಾರದ ಅಧಮ ಜನರಿಗೆ ೩ ಮಧ್ಯರಲ್ಲಿ ದ್ವೇಷವು ಪುಟ್ಟಿತು. ಮಧ್ಯಮರಿಗೆ ಅಶ್ವರ್ಯವಾದಿತು. ಉತ್ತಮಾಧಿಕಾರಿಗಳಾದ ಸಾತ್ವಿಕರಿಗೆ, ಶ್ರೀ ಸರ್ವಜ್ಞರಲ್ಲಿ ಭಕ್ತ್ಯುದೈಕ ವಾದಿತು.

ಶ್ಲೋಕ || ಉದಯತಿ ವಿನತಾಯಾ ನಂದನೇ ಶ್ಲ್ಯಾಘ್ಯಕಾಲೇ |

ಸಕೃತ ಸಕಲ ಕೃತ್ಯಃ ಕೃತ್ಯವೇದಿಪ್ರವೇಕಃ ||

ಅರುಣಯವನಿಕಾಂತರ್ಬ್ರಹ್ಮನಾರಾಯಣಾಖ್ಯಂ |

ಗುರುಗುಣಮುಭಿದ ಧ್ಯಾಯೋಗ್ಯ ಯೋಗಾಸನಸ್ಥಃ || ೭ ||

ವಾರ್ಧಿಕ || ವಿಹಿತ ಕರ್ಮಾನುಜ್ಞ ರಲ್ಲಿ ವರಮಧ್ವಾರ್ಯ | ಮಹಿತ ಸುಶ್ಲ್ಯಾಘ್ಯ ವರುಣೋದಯಕ್ಕೆ ರವಿಮೂಡ | ಪ್ರಹರವಿರೆ ಪ್ರಾತಃಕಾಲದ ಸ್ನಾನ ವಖಿಲ ಕರ್ಮಾಚರಣೆ ಆಚರಿಸುತ || ಮಿಹಿರ ಉದಯಕ್ಕೆ ಎರಡು ಘಟಿಕವಿರೆ ಅರುಣಮಯ || ವಿಹುದು ಯವನಿಕ ಖಳನಿ ವಾರಣ ಸಮಾಧಿಶುಚಿ | ಬಹದದರ ಮಧ್ಯ ಯೋಗಾಸನದಿ ಗುರುಗುಣಂ ಬ್ರಹ್ಮ ನರೇಯಣ ಧ್ಯಾನಿಸಲ್ || ೭ || ೭೬೧ ||

ಭಾವಾರ್ಥ :- ದೇವೋತ್ತಮರಾದ ವಾಯುದೇವರು ತಾವು ನಿತ್ಯದಲ್ಲಿ ವಿಧಿಬದ್ಧ ರಲ್ಲವಾದರೂ ಮನುಷ್ಯಾಕಾರ ತಾಳಿದ ಶ್ರೀ ಸರ್ವಜ್ಞರಾಯರು, ಲೋಕ ಶಿಕ್ಷಾರ್ಥವಾಗಿ ಮಾಡಿ ತೋರಿದ, ನಿತ್ಯಾನಿತ್ಯ ಕರ್ಮಗಳನ್ನು, ವಿಶದವಾಗಿ ವರ್ಣಿಸುತ್ತಾರೆ. (ಕೊನೆಯ ಸರ್ಗವರಿಗೆ) ವಿಹಿತ ಕರ್ಮಾನುಜ್ಞ = ಸತ್ಕರ್ಮಾನುಷ್ಠಾನ ಪ್ರವರ್ತಕರೂ ಸದಾಚಾರ ಸಂಪ್ರದಾಯ ಬಲ್ಲವರಲ್ಲಿ ತ್ರೇಷ್ಯರಾದ ಶ್ರೀ ಮಹಾಚಾರ್ಯರು, ಮಹಿತ = ಪೂಜ್ಯರಾದ ಕಶ್ಯಪ ಸತ್ವಿಯಾದ ವಿನತಾದೇವಿಯಲ್ಲಿ ಪುಟ್ಟಿದ ಮಗ ಅರುಣ = ದೇವರು ಸೂರ್ಯಸಾರಥಿ, ಅರುಣೋದಯವಾಗಲು, (ಸುಶ್ಲ್ಯಾಘ್ಯ) ಬಳಿ ಯೋಗ್ಯಕಾಲವೆಂದರೆ, ಸೂರ್ಯೋದಯಕ್ಕೆ ೭|| ಘಟಿಕಾಂತರೂ ಪೂರ್ವದಲ್ಲಿಯೇ ರವಿಮೂಡೆ = ಸೂರ್ಯ ಹೊರಡಲು ಪ್ರಹರವಿರೆ ೭|| ಗಳಿಗೆ ಇರಲು, ಎದ್ದು ನಿತ್ಯ ಶಾಚಾಚಾರ ವಿಧಿಯನ್ನು ತೀರಿಸಿ ೧|| ಗಳಿಗೆ ಅದ ಮೇಲೆ ಮುಂದೆ ೬ ಘಟಿಗೆ ಇರಲು ಸ್ನಾನವನ್ನು ಮಾಡಿ, ಪ್ರಾತಃಕಾಲದಲ್ಲಿ ಆಚರಿಸತಕ್ಕ ಸಂಧ್ಯಾ ಪುಣವಾದಿ ಮಂತ್ರ ಜಪ ಎಲ್ಲ ಸತ್ಕರ್ಮಾಚರಣೆಯನ್ನು ಆಚರಿಸಿದವರಾಗಿ ಮಿಹಿರ ಉದಯಕ್ಕೆ = ಸೂರ್ಯೋದಯಕ್ಕೆ ಎರಡು ಗಳಿಗೆ ಇರಲು, ಅರುಣಮಯ ಕಿಂಚಿತು ಕೆಂಪಾದ ಬಣ್ಣವುಳ್ಳ ದುರ್ಜನರ ದೃಷ್ಟಿ ನಿವಾರಣಾರ್ಥವಾಗಿ, ಸ್ವಜನಕ್ಕೆ

ಮಧ್ಯ ಭಾಗದಲ್ಲಿ, ಎರಡನೇದವರಿಗೆ ತಾವು ಕಾಣಿಸದಂತೆ, ನಡುವೆ ಗೋಡಿಯಂತೆ ಅವರಣರೂಪ ನಾಗಿಯೂ, ಮತ್ತು ಚಿತ್ತೇಕಾಗ್ರತಾ ಎಂಬುವ, ಸಮಾಧಿ-ಯೋಗ ಸಿದ್ಧಿ ಫಲವಾಗಿ, ಯವನಿಕಾ = ಕಾವಿಶಾಖೆಯ ಪರದೆಯಲ್ಲಿ, ಬಹು ಉಚ್ಚ ಸ್ಥಾನವಾಗಿರದೇ, ಸಮಾನವಾಗಿರುವ, “ಚೈಲಾಜಿನ ಕುಶೋ ತ್ವರಂ” ಎಂಬಂತೆ ಇಂಥ ಯೋಗ್ಯವಾದ ಯೋಗಾಸನದಲ್ಲಿ ಕುಳಿತು; ಗುರುಗುಣಂ = ಜ್ಞಾನಾನಂದಾದಿ ಗುಣ ಪರಿಪೂರ್ಣನಾದ ಶ್ರೀ ಮುನ್ನು ರಾಘವಾಕ್ಷು ಪರಬ್ರಹ್ಮನನ್ನು ಧೇನಿಸಿದರು. ಸದಾ ಅಂತಃ ಬಹಿಯಲ್ಲಿ ತಮ್ಮ ಬಿಂಬನಾದ ಶ್ರೀ ಹರಿಯನ್ನು ನೋಡಿ ಧ್ಯಾನಿಸುತ್ತಿದ್ದರು. - ಸಜ್ಜನರಿಗೆ ಸನ್ಮಾರ್ಗ ತೋರಿಕಲು, ಧ್ಯಾನೋಪಾಸನೆಗೈದರು. ಪ್ರತಿಯೊಬ್ಬ ಮುಕ್ತಿ ಯೋಗ್ಯರು ಅನ್ಯ ಕುಕರ್ಮಗಳನ್ನು ಸರ್ವದಾ ತ್ಯಾಗ ಮಾಡಿ, ವಿಹಿತ ಕರ್ಮಾಚರಣೆ ಅರ್ಹಿಸುತ್ತ ಸಜ್ಜನ ಪುಣ್ಯಕಾರ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದು ತನ್ನ ತನಾದ (ಶ್ರೀಹರಿ) ನಿಂಬ ಮೂರ್ತಿಯನ್ನು ಧೇನಿಸುವರು ಅತ್ಯವಶ್ಯಕವೆಂದು ತೋರಲು, ಸಜ್ಜನರ ಹಿತಕ್ಕೆ ಏಕಾಂತಚಿತ್ತ ಎಂದ ಧೇನಿಸಿದರೇ ಲೋಕಾರ್ಥಿ ಸದಾ ಶ್ರೀಹರಿಯ ಧ್ಯಾನವೆಂದು ಶ್ರೀ ಹರಿಯ ಏಕಾಂತ ಭಕ್ತರು.

ವಾಸಾಯನರು ಈ ಪದ್ಯದಲ್ಲಿ - ಮೂರು - ಶ್ಲೋಕವನ್ನಿಲ್ಲಿಯೇ ಇವು ಪದಗಳಿರು, “ಪ್ರಹರಂ ಬಲಿ” “ನಿರುಹರ ಉದಯಕೆ - ಎರಡು ಭವಿತವಿರಿ” ಈ ಎರಡು ಪದಗಳು ಬೇಕಾರೂಪವಾಗಿ, ಯತಿಗಳ ಸ್ಥಾನ ಕಾಲ, ಧ್ಯಾನ ಮಾಡಲು ಯೋಗ್ಯ ಕಾಲ ಸೂಚಿಸುವರು.

“ಬ್ರಾಹ್ಮಣೇ ಮುರೂರ್ತೇ ಬೋಧ್ಯಮ್” ಎಂಬುವ ಪದಕ್ಕೆ ರಾತ್ರೀಸ್ತು ಶಶ್ವಿಮೋ ಯಾಮೋ ಮುರೂರ್ತೇ ಬ್ರಾಹ್ಮಣ ಉಚ್ಚತೇ = ಮತ್ತು “ಸೂರ್ಯೋದಯಾನ್ ಪ್ರಾಣಃ ಪ್ರಾಣರಾಧೇ, ದ್ವಾ ಮು-ಕೂರ್ತಾ ಅನ್ಯೇ ಬ್ರಾಹ್ಮ ದ್ವಿತೀಯೇ ರಾತ್ರೆ ಇತ್ಯುಕ್ತಂ ಮಾಧವೋಯೇ - ಮತ್ತು “ಚತುಸ್ತೋ-ಽಪಿಕಾಃ ಪ್ರಾತರರೂಣೋದಯ ಉಚ್ಚತೇ || ಯತೀನಾಂ ನ್ಯಾನ ಕಾಲೋಯಂ, ಗಂಗಾಂಭಃ ಸ್ವರಾ-ಶ್ಚೈತ ಇತಿ ಮುಕ್ತಾವಳಿ ವಚನವು. ಕೆಲವರು ಬ್ರಾಹ್ಮ ಮುರೂರ್ತಕ್ಕೆ ರವಿ ಉದಯವಾಗಲು ೬ ಗಳಿಗೆ ಹೊದಲೆಂದು ಹೇಳುವರು. ಅಂತು ಶ್ರೀ ಮದಾಚಾರ್ಯರು ಉಕ್ತಿಗೆ ಅನುಕೂಲವಾಗಿ ಯತಿಗಳಿಗೆ ರಾತ್ರಿ ೬ ಗಳಿಗೆ ಇರಲು ಸ್ಥಾನ ಗೃಹಸ್ಥಾಶ್ರಮಿಗಳು ಎರಡು ಗಳಿಗೆ ಇರುವಾಗಲೇ ಸ್ಥಾನ ಮಾಡುವ ಏಂದು, ಶ್ರೀ ಪುರಂದರದಾಸಾದಿ ಪ್ರಭೃತಿಗಳ ವಚನವು.

ಶ್ಲೋಕ || ಅತಿಧನಲಿತದಂತಾ ದಂತಕಾಷ್ಠೈಃ ಪ್ರಶಸ್ತ್ಯೈಃ |

ರಸಿಯುಗಪದನೇಕೇ ಸಸ್ನುರತ್ರ ವ್ರತೀಂದ್ರಾಃ ||

ಗುರುಭಿರಭಿಹಿತೇಷ್ಟಾ ಚಾರ ಭೇದೇಷು ನಿಷ್ಠಾಂ |

ಸ್ಫುಟಮವಗಮಯಂತಃ ಸೌಷ್ಠವಾತ್ ಕರ್ಮಣಾಂ ಚ ||೪||

ಾರ್ಥಿಕ || ಸ್ವಸ್ತ ಚಿತ್ತದಿ ಧ್ಯಾನಗೈದ ಸಜ್ಜನ ಹಿತಕೆ | ಇತ್ತ ಬಹು ವೃತ್ತಿ ವನರು ಆಚಾರ್ಯರಾ ಶಿಷ್ಯ | ಹಸ್ತ ಕಿರಿಯಂಗುಲಿ ಸ್ಥೂಲ ದ್ವಿ ದಶ ಬೆರಳು ಪ್ರಶಸ್ತ ಕಾಷ್ಠಾದಿ ದಂತವ || ವತ್ಯುಜ್ಜಿ ಧನಳ ಸೌಷ್ಠವ ಕರ್ಮರತ ಸ್ವಗುರು | ಉಕ್ತ ಆಚಾರ ಭೇದದಿ ನಿಷ್ಕರತ್ಯಂತ | ಉತ್ತ ಮೆಂತಿಳುಹೆ ಲೋಕರಿಗಲ್ಲಿರೊ ತಟಾಕದೇಕದಾ

ಸ್ಥಾನ ಗೈದರ್ || ೪ || ೬೬೨ ||

ಭಾವಾರ್ಥ:- ಶ್ರೀ ಸರ್ವಜ್ಞರು ಈ ಪ್ರಕಾರವಾಗಿ ಸಜ್ಜನ ಹಿತಕ್ಕಾಗಿ ಯೋಗಾಸನದಲ್ಲಿ ಶ್ರೀ ಹರಿಯನ್ನು ಧ್ಯಾನಿಸುತ್ತಿರಲು, ಶ್ರೀ ಸರ್ವಜ್ಞರ ಶಿಷ್ಯರಾಚರಣೆಯನ್ನು ವರ್ಣಿಸುತ್ತಾರೆ. ಇತ್ತ ಕಡೆಗೆ ಶ್ರೀ ಸರ್ವಜ್ಞರಾಯರ ಶಿಷ್ಯರಾದ ಅನೇಕ ಯತಿ ಶ್ರೇಷ್ಠರು ಶೌಚಾಚಾರಗಳನ್ನು ತೀರಿಸಿ ಪ್ರಶಸ್ತವಾಗಿ, ಕ ಕಿರಿಬಟ್ಟು ದಪ್ಪವಾದದ್ದು ಮತ್ತು ಹನ್ನೆರಡು ಬಟ್ಟು ಉದ್ದವಿರುವ ಕಟ್ಟಿಗೆ ಕಲ್ಲುಗಳನ್ನು ತಿಕ್ಕಲಿ ಯೋಗ್ಯವಾದದಂತಕಾಪ್ಪದಿಂದ, ಮತ್ತು ಜ್ಞೆ = ಚೆನ್ನಾಗಿ-ಹಲ್ಲುಗಳನ್ನು ಶೋಧಿಸಿ ತಿಕ್ಕಲು, ಹಲ್ಲುಗಳಲ್ಲಿಯ ಎಲ್ಲ ಹೊಲಸು ಹೋಗಿ ಅತಿ ಬಿಳುಪಾಗಿರಲು ಸೌಷ್ಟವ ಕರ್ಮರತ = ಶಾಸ್ತ್ರವಿಹಿತವಾಗಿ, ಗಂಡೂ ಬಾಯಿ ಮುಕ್ಕಳಿಸಿಕೊಂಡು ಶೌಚಾಮನ ಪ್ರಾಣಾಯಾಮಾದಿ ನ್ಯೂನಾಧಿಕರಹಿತವಾಗಿ, ಅಶ್ರಮೋಚಿ ವಾದ ಕರ್ಮಗಳನ್ನಾಚರಿಸುತ್ತ ತಮ್ಮ ಗುರುಗಳು ತಮತಮಗೆ ಉಪದೇಶಿಸಿದ ಆಚಾರ ಭೇದದಲ್ಲಿ(ನಿಷ್ಠೆ ಅದರವನ್ನು ತೋರುತ್ತ ಚೆನ್ನಾಗಿ ಲೋಕರಿಗೆ ತಿಳಿಸುವರಾಗಿ, ಆ ವಿಷ್ಣುಮಂಗಳ ದೇವಾಲಯ: ಸವಿಸಿಪದಲ್ಲಿರುವ (ತಟಾಕ) ಸರೋವರದಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲರೂ ಒಮ್ಮೆಲೇ ಸ್ನಾನ ಮಾಡಿದರು.

ಅಹೋ, ಶಿಷ್ಯರಲ್ಲಿರುವ ಗುರು ಉಪದಿಷ್ಟ ಆಚಾರ ಭೇದ ನಿಷ್ಕತೆಯು, ಐಕ್ಯಮಿತ್ಯಾದಿ: ಎಲ್ಲರೂ ಒಮ್ಮೆಲೇ ಸ್ನಾನ ಮಾಡುವಿಕೆ, ಮಹತ್ವವಾದದ್ದು. ಇದೇ ಶಿಷ್ಯ ಸಂಪತ್ತಿನ ಲಕ್ಷಣ.

ಶ್ಲೋಕ || ಚರಮಸಮಯಸುಪ್ತಾಃ ಪೂರ್ವಮುತ್ತಾ ಯ ಶಿಷ್ಯಾ |
ಗುರುಜನ ಪರಿಚರ್ಯಾಂ ಚಕ್ರೀ ದುಷ್ಕರಾಂ ಚ ||
ಸ ಬಹುಮತಿತದಾದ್ಯಪ್ಯರ್ಥರಾತ್ರಾತ್ ಪ್ರಸನ್ನಾಃ |
ಸುಗತಿರಪರಥೈಷಾಂ ಸ್ಯಾತ್ ಕಥಂ ಕಾರಮಿಷ್ಟಾ || ೯

ವಾರ್ಧಿಕ || ಬೇಕೆನುವ ಸದ್ಗತಿಯ ಶಿಷ್ಯರುಂ ತಮ್ಮ ಗುರು |
ಜೋಕೆಯಿಂ ಮಲಗಲಾ ನಂತರದಿ ಮಲಗುತಲಿ |
ಕಾಕುಲತೆಯಲಿ ಗುರುಗಳೇಳವಾ ಮುಂಚೆದ್ದು ಅಲ್ಲಿಂದ
ಅರ್ಧರಾತ್ರಿ

ನೂಕುವೋತನಕ, ಸುಪ್ರಸನ್ನದಿಂದಲ್ಪರಿಂ |
ಸಾಕಷ್ಟು ಮಾಡಲು ಅಸಾಧ್ಯತಮ ಗುರುಸೇನೆ |
ನೀಕರಿಸದಾದರದಿ ಮಾಡಿದರು ಇಲ್ಲದೊಡೆ ಇಷ್ಟ ಸದ್ಗತಿಯು
ಹೇಗೆ? || ೯ || ೭೬೩

ಭಾವಾರ್ಥ:- ಹಗಲಿರುಳು ಶ್ರೀ ಮದಾಚಾರ್ಯರ ಸೇವಾಪ್ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ನಿರತರಾಗಿ ಕೆಲವು ಶಿಷ್ಯರ ನೈಜಸ್ಥಿತಿಯನ್ನು ವರ್ಣಿಸುತ್ತಾರೆ.

“ಹರಿಸ್ತುತಿ ಸರ್ವವಿಪದ್ವಿನೋಕ್ಷಿಣೀ, ಗುರು ಸ್ತುತಿ ಸರ್ವ ಸಮೃದ್ಧಿದಾಯಿನೀ” ಎಂಬು ಪಚನಾನುಸಾರವಾಗಿ ಸರ್ವಸಮೃದ್ಧಿಯಾದ ಸದ್ಗತಿಯಾಗಲಿಕ್ಕೆ, ಗುರುಸ್ಮರಣ ಗುರುಸೇನೆ ಮುಖ ವಾದಕಾರಣ, ವೋಕ್ಷಾಪ್ತ ಸದ್ಗತಿಯನ್ನು ಹೊಂದಲಪೇಕ್ಷಿಸುವರಾದ, ಕೆಲವು ಸಚ್ಚಿಷ್ಯರುಗಳು ತಮ ಗುರುಗಳಾದ ಶ್ರೀ ಮದಾಚಾರ್ಯರು, ಅನಿದ್ರರಾದರೂ ಲೋಕರಿಗೆ ತೋರಿಸಿ, (‘‘ ಸರ್ವಜೀವ ವಿದ್ರೆ ಹರಿಯ ನಿದ್ರೆ’’) ಎಂಬ ಶ್ರೀ ವಿಜಯರಾಯರ ವಚನದಂತೆ, ಜೋಕೆಯಿಂ = ಜಾಗ್ರತರಾಗಿಯೆ

೧೫ ಹರಿಯ ಧ್ಯಾನವಾಡುತ್ತ ಕಣ್ಣು ಮುಚ್ಚಿಕೊಂಡು ಮಲಗಿದವರಂತೆ ತೋರಲು, ಗುರುಗಳು ಬಲಗಿದರೆಂದು ಭಾವಿಸಿ, ಗುರುಸೇವೆ ಮುಗಿಸಿ ಶಿಷ್ಯರು ತಾವು ಮಲಗಿ ನಿದ್ರೆಮಾಡಿದವರಾಗಿ, ಇಳುಕಲತೆಯಲಿ = ಬಹು ಪ್ರೀತಿಭಕ್ತಿಯಿಂದ ತಮ್ಮ ಗುರುಗಳು ಏಳುವ ಮೊದಲಿಗೇನೆ ಎದ್ದು, ಚಿತ್ತ ಕಾಲ ಮೊದಲೊಂದು ಮುಂದೆ ಬರುವ ಅರ್ಥರಾತ್ರಿ ನೂಕೂವೊತನಕಾ = ಹಿಂದಾಗುವ ನಕಾ ಸಂತೋಷಚಿತ್ತದಿಂದ, ಅಲ್ಪ ಭಾಗ್ಯರಿಂದ ಇಂಥ ಮಹ ಕಷ್ಟಸಾಧ್ಯವಾದ ಗುರುಸೇವೆಯನ್ನು ಕರಿಸದೇ- ಒಂದೂ ಬಿಡದೇ ಬಹು ಅದರದಿಂದ ಮಾಡಿದರು. ಈ ಪ್ರಕಾರ ಕಾಯಾ ವಾಚಾ ಮನಸ್ಸಿನಿಂದ ಗುರುಸೇವೆ ಮಾಡುವದು ಅತ್ಯಾವಶ್ಯಕವಾದುದು. ಇಂಥ ಕಠಿಣತರವಾದ ಗುರುಶ್ರೂಷೆ = ಸೇವೆಯನ್ನು ಮಾಡದಿದ್ದರೆ ಆ ಶಿಷ್ಯರುಗಳಿಗೆ ಅಭೀಷ್ಟವಾದಂಥಾ, ಸದ್ಗತಿಯು ಹೇಗೆ ಆದೀತು? ಇಲ್ಲವೆಂದ ಸುಖಕ್ಕೆ ಗುರುಸೇವೆಯ ಮುಖ್ಯವಾದದ್ದು.

ಶ್ಲೋಕ || ಶ್ರವಣವನನಹೇತೋ ಪ್ರಾಕ್ ಚಿರಾಯಾಸ್ತನಿದ್ರಃ |

ಸಪದಿ ವಿವಶಯಂತ್ಯಾ ನಿದ್ರಯಾ ಗ್ರಸ್ತಚೇತಾಃ ||

ಸ್ವಯಮಪಿ ನಯತಿ ದ್ರಾಗಂಗ ವಸ್ತ್ರಾದಿ ಪೂಜ್ಯೇ |

ಝಟಿತಿ ವಿಕತನಿದ್ರಾಃ ಕೋಃ ಪಿ ಶಿಷ್ಯೋಽನ್ವಶೇತ್ || ೧೦ ||

ವಾರ್ಧಿಕ || ನಿರುತ ಶ್ರವಣವ ಮಾಡ್ತ ಗ್ರಂಥವಂ ಚಿಂತನೆಗೆ |

ಬರುವ ಕಾರಣ ಪೂರ್ವನಿಶಿಯಲ್ಲಿ ಬಹುಕಾಲ |

ವರೆಗೆ ನಿದ್ರೆಯ ತಡೆದ ಶಿಷ್ಯೋರ್ವ ವಿವಶಮನದಲಿ ಉಷಃ ಕಾಲ ವರೆಗೆ ||

ಒರಗಿರಲು ದಯೆಯಿಂದ ಗುರುಗಳು ಸ್ವಯಮೇವ |

ತ್ವರಿತದಿಂ ಅಂಗವಸನಾದಿಗಳನಂ ಕೊಂಡು |

ಚರಿಸುತಿರೆ ಸ್ನಾನಕ್ಕೆ ಭರದಿ ಎಚ್ಚತ್ತು ತಾಂ ಮರುಗಿದನು ಗುರುಭಕ್ತಿಯುಂ || ೧೦ || ೨೬೪ ||

ಭಾವಾರ್ಥ:- ಸಂತತವಾಗಿ ನಿತ್ಯ ಗುರುಗಳಿಂದ ಪಾಠ ಕೇಳುವುದು, ಕೇಳಿದ ಗ್ರಂಥವನ್ನು ನ್ನಾಗಿ ಪಠಿಸಿ, ಮನನಗೈಯಲು ಚಿಂತನೆ ಮಾಡಿ ಒಲಿಸುವುದು, ಹೀಗೆ ಚಿಂತನೆ ಮಾಡುತ್ತ ಪೂರ್ವ ಯಲ್ಲಿ ಬಹು ಕಾಲದ ವರೆಗೆ, ಪಾಠ ಗಟ್ಟಿ ಮಾಡುತ್ತ ಬಹು ಹೊತ್ತಿನ ವರೆಗೆ ನಿದ್ರೆಗಟ್ಟಿರುವುದ ದ ಉಷಃ ಕಾಲವರೆಗೆ ವಿವಶ = ಎಚ್ಚರವಿಲ್ಲದೇ ಪರಾರ್ಥನಗೊಳಿಸುವ ನಿದ್ರೆಯಿಂದ ಬಾಧಿತ ಮನ ಕ್ಕು, ಒಬ್ಬ ಶಿಷ್ಯನು, ಒರಗಿರಲು = ಮಲಗಿರಲು, ಗುರುಗಳು ಆ ಶಿಷ್ಯನ ಮೇಲಿನ ದಯೆಯಿಂದ, ಯೋ, ಇವನು ಪಾಠ ಚಿಂತನೆ ಮಾಡುತ್ತ ಬಹು ಕಾಲ ವರೆಗೆ ಎಚ್ಚತ್ತಿದ್ದನೆಂಬ ಅಂತಃಕರಣದಿಂದ ರುಗಳು ತಾವೇ ತಮ್ಮ ಸ್ನಾನಕ್ಕೆ ಉಪಯೋಗವಾಗತಕ್ಕ, ಅಂಗವಸನ = ಮೈಮೇಲಿನ ಸ್ನಾನಕ್ಕೆ ಉಪಯೋಗವಾಗವ ಚಿಕ್ಕ ಪಂಜೆಗಳು, ಮತ್ತು ದಂಡ ಕಮಂಡಲಾದಿಗಳನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಸ್ನಾನಕ್ಕೆ ಂಗುತ್ತಿರಲು; ಆ ವಿವಶಮನನಾಗಿ ಮಲಗಿದ ಶಿಷ್ಯನು ಕೂಡಲೇ ನಿದ್ರೆಯಿಂದ ಎಚ್ಚತ್ತು ಆಹೋ ರುಗಳು, ತಮ್ಮ ಸ್ನಾನಾಂಗವಸ್ತ್ರಾದಿಗಳನ್ನು ತಾವೇ ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಹೋಗಿರುವರೆಂದು ಗುರುಭಕ್ತಿಯಿಂದ, ಮರುಗಿದನು = ಪಶ್ಚತ್ತಾ ಪ ಬಿಟ್ಟನು.

ಶ್ಲೋಕ || ವಿಹಿತಮವಿಹಿತಂ ಪ್ರಾಗೇವ ಕಸ್ಮಾದ್ವಿನಿದ್ವೈ |
 ರಿತಿಗುರುಸರಿನಾದಾಶಂಕಯಾ ನಮ್ರಗಾತ್ರಾಃ ||
 ಚಿರಮನವತರಂತಃ ಶ್ರಾವಣಾ ಮುಕ್ತಮಾರ್ಗಾ |
 ಗುರುಜಲಸಕ್ತಾಶಸ್ಥೇಷು ತೂಷ್ಣೀಮತಿಷ್ಠನ್ || ೧೧ ||

ವಾರ್ಧಿಕ || ಅಗೆ ಮೊದಲೆ ನಿದ್ರೆಯಿಂದಿದ್ದು ನೀವ್ ನಿಮ ವಿಹಿತ |
 ಸುಗಮ ಕಾರ್ಯವ ಮಾಡಲಿಲ್ಲೆಂದು ಬೈಯ್ಯುವರೊ |
 ಭುಗಿಲು ಗುರು ಭರ್ತ್ಸಶಂಕೆಯಲಿ ತಾಂ ನಮ್ರ ಗಾತ್ರದೇ
 ಶಿಷ್ಯರುಗಳು |

ಸುಗುಣರಂ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ ಶ್ರವಣ ಗೈದವರಾಗ |
 ಮಿಗೆ ಗುರುವು ಜಲದಲಿರೆ ಚಿರವಿಲಂಬಿಸಿ ತಾವು |
 ಸುಗಮದಿಂ ಮಿಂದು ಬರುತಿಹ ಗುರುಗಳಿಗೆ ಮಾರ್ಗ ಬಿಡುಃ
 ಸುಮ್ಮನೆ ನಿಂತರು || ೧೧ || ೭೬೫ ||

ಭಾನಾರ್ಥ:- ಅಗೆ= ಆರೆ, ನೀವು ಮೊದಲಿಗೇಯೇ ನಿದ್ರೆಗೈಯ್ಯುವದರಿಂದ ಎಚ್ಚತ್ತು ನೀವು ಮಾಡತಕ್ಕ, ವಿಹಿತ ಯೋಗ್ಯವಾದ, ಸುಗಮ= ಸುಲಭವಾದ ಕೆಲಸಗಳನ್ನು ಏಕೆ ಮಾಡಲಿಲ್ಲೆಂದು ಗುರುಗಳು ಬಯ್ಯುವರೋ ಅಥವಾ ಶಿಕ್ಷಿಸರೋ ಎಂಬುವ ಭುಗಿಲು,= ಮನಸ್ಸಿನ ಭಯದಿಂದ ವಿನಯಪೂರ್ವಕ ಬಾಗಿದವರಾಗಿ, ಸುಗುಣರಂ= ಸದ್ಗುಣ ಸಂಪನ್ನರೂ ನಿತ್ಯದಲ್ಲಿಯೂ, ವೇದಾಂಶಾಸ್ತ್ರ ಪಾಠ ಕೇಳುವವರಿಂದ ವಿಚಾರ ಶಕ್ತಿಯುಳ್ಳ ಶಿಷ್ಯರು ಬಹುಕಾಲ ವರೆಗೆ, ತಾವು ತಟಾಕ ನೀರಿನಲ್ಲಿ ಇಳಿಯದೇ ಒಂದು ಮಗ್ಗಲಿಗೆ ನಿಂತು, ಗುರುಗಳು ತಾವು ಬಬ್ಬರಿದ್ದರೂ, ಜಲದಲ್ಲಿ ಆನ ಯಾಸವಾಗಿ ಮಿಂದು= ಸ್ನಾನ ಮಾಡಿ ಬರುವ, ಗುರುಗಳಿಗೆ ಮಾರ್ಗ = ದಾರಿಯನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಸುಮ್ಮನೆ ನಿಂತರು ಕವಾಚಿದಪರಾಧ ಗೈದ ಸದ್ಗುಣ ಶಿಷ್ಯರ ಲಕ್ಷಣ.

ಶ್ಲೋಕ || ನಿಪುಲಹೃದಯಪಾರ್ಶ್ವೇ ದೀಪದೀಪ್ತಿಪ್ರದೀಪ್ತೇ |
 ದರವರಸರಿಪೂರ್ಣೈರ್ವಾರ್ಭಿರಘ್ನಾದಿದತ್ವಾ ||
 ಯತಿರತಿಯತಚೇತಾಶ್ಚಕ್ರಿಣೋಽರ್ಚಾನಿಕಾಯಾತ್ |
 ಕುಸುಮಸಮಿತಿನುಗ್ರಾಮಾದರಾದುಜ್ಜಹಾರ ||೧೨||

ವಾರ್ಧಿಕ || ಸಾನುರಾಗದಲೊಬ್ಬ ಯತಿನರವಿರಕ್ತಮತಿ |
 ತಾನು ದೀಪದ ದೀಪ್ತಿಯಲಿ ನಿಪುಲ ಹೃತ್ಪನ್ನಿ |
 ಧಾನದಲಿ ಶ್ರೇಷ್ಠ ಶಂಖೋದಕದಿ ಅರ್ಘ್ಯಪಾದ್ಯಾಚಮನ
 ವಾದಿಗಳನು

ಮನವಾದಿಗಳನ್ನು ||

ದಾನವಾರಿಯು ಚಕ್ರಪಾಣಿಗೆ ನೀಡುತಲಿ |

ಭಾನು ಉದಯಾತ್ಮೂರ್ವ ಶಾಲಗ್ರಾಮಾದಿಯಿಂ |

ಸೂನಕ ಸಮೂಹವರ ನಿರ್ಮಾಲ್ಯ ಅಂಗುಷ್ಟ ತರ್ಜನಿಲಿ

ತೆಗೆದನಾಗಿ || ೧೨ || ೭೬೬ ||

ಭಾವಾರ್ಥ:- ೫ ಮಧ್ಯರಲ್ಲಿ - ಅನುರಾಗ ಸಹಿತವಾದದ್ದು, ಸಾನುರಾಗ, ಮಾಹಾ ಭಕ್ತಿ ಮುತರೂ, ವೈರಾಗ್ಯಶಾಲಿಗಳೂ ಅದ, ಶ್ರೀ ಸರ್ವಜ್ಞಾಚಾರ್ಯರ ಶಿಷ್ಯರಾದ ಒಬ್ಬ ಯತಿಗಳು, ಇನ್ನಾಗಿ-ಇಂದ್ರಿಯ ವಶಮಾಡಿದವರು; ಅರುಣೋದಯ ಕಾಲದಲ್ಲಿಯೇ ಅಂದರೆ ಸೂರ್ಯೋದಯದ ಹೊದಲಿಗೆ ನಾಲ್ಕು ಗಳಿಗೆ ಇರುವಾಗ ದೀಪದ ಬೆಳಕಿನಲ್ಲಿ, ವಿಪುಲ ಹೃದಯ=ಪೂರ್ಣ ಹೃದಯ ಚಿತ್ತವಾದ ಪೂರ್ಣ ಪ್ರಜ್ಞಾಚಾರ್ಯರ ಪಾರ್ಶ್ವ = ಸನ್ನಿಧಾನ, ಹತ್ತಿರ ಒಂದೆಡೆ ಮಗ್ಗಲಿಗೆ ಕುಳಿತು ಉತ್ತಮವಾದ ಶಂಖದಲ್ಲಿ ನೀರು ತುಂಬಿ ದಾನವರಿಗೆ ಶತ್ರುವಾದ ಚಕ್ರಪಾಣಿಗೆ=ಕರದಲ್ಲಿ ಸುದರ್ಶನ ಚಕ್ರವನ್ನು ರಿಸಿದ ಶ್ರೀ ವಿಷ್ಣುವಿಗೆ ಅರ್ಘ್ಯಪಾದ್ಯ ಅಚಮನಗಳನ್ನು ಕೊಡುತ್ತಾ ಶಾಲಗ್ರಾಮಶಿಲಾಪ್ರತಿಮೆ ಲಿಂದ ಪೂರ್ವ ದಿನದಲ್ಲಿ ಏರಿಸಿದ ನಿರ್ಮಾಲ್ಯ ತುಲಸೀ ಮತ್ತು ಹೂಗಳ ಸಮೂಹವನ್ನು, ಶಾಸ್ತ್ರವಿಹಿತ ರಾಗಿ ತನ್ನ ಬಲಗೈ, ಅಂಗುಷ್ಟ ಮತ್ತು ಆ ಅಂಗುಟದ ಹತ್ತಿರವು ತರ್ಜನಿ ಬೆರಳಿನಿಂದ ಬಹು ಅದರ ನಿರ್ಮಾಲ್ಯವಾಗಿ ತೆಗೆದರು ನಿರ್ಮಾಲ್ಯ ತುಲಸೀ ಹೂವುಗಳನ್ನು ತೆಗೆಯುವ ಕ್ರಮವು ಹೇಳಿದಂತಾಯಿತು.

ಶ್ಲೋಕ || ಅಮೃತ ಮಸಿ ನಿರೀಕ್ಷಾ (ಹೈ) ಸ್ರಾವಿನಿರ್ಮಾಲ್ಯ ಸೂನೇ |

ಘೃತ ಮಿದಮಿತಿಸದ್ಯೋಭ್ರಾಂತಿಮಂತೋಪಿ ಶಿಷ್ಯಾಃ ||

ಶ್ರದಧುರಧಿಕವಾಕ್ಯೈರ್ವಿಭ್ರಮಾಸ್ತಚ್ಚ ಹಶ್ಚಾ |

ದನುದಿನಮಮೃತಾನ್ನೈಸ್ತಸ್ಯಸೇವ್ಯಸ್ಯ ಶಕ್ತ್ಯಾ || ೧೩ ||

ಗಾರ್ಧಿಕ || ಅನುವಿನದಿ ಅಮೃತಾನ್ನವನೆ ವುಂಬ ಸುರರಿಂದ |

ಘನಸೇವೆಯಂ ಗೊಳುವ ಮಧ್ವಾರ್ಯ ಮಹಮಹಿಮೆ |

ಯನುಸರಿಸಿ ನಿರ್ಮಾಲ್ಯ ಪುಷ್ಪದಲಿ ಸ್ರವಿಸುವದು ಅಮೃತ ಸುಧೆ

ನೋಡಿ ಸದ್ಯ ||

ಅನುನಯದಿ ಘೃತವೆಂದು ಭ್ರಮಿಸಿದರು ಶಿಷ್ಯರುಂ ||

ಪುನಹ ಸ್ತೋತ್ರಮರ ವಾಕ್ಯದಲಿ ನಂಬಿಕೆ ಯಿಟ್ಟು |

ಅನಿತು ಭ್ರಮೆಯಂ ಕಳೆದು ಭಕ್ತಿಯಿಂ ನಿಜವಾಗಿ ಅಮೃತ

ನೆಂದೆಯೆ ತಿಳಿದರು || ೧೩ || ೭೬೭ ||

ಭಾವಾರ್ಥ:- ಪ್ರತಿನಿತ್ಯದಲ್ಲಿಯೂ ಅಮೃತವೇ ಅನ್ನವಾಗಿರುವ, ಅಮೃತಪಾನ ಮಾಡುವ ವೇತಗಳಿಂದ ಘನ = ಮಹಾ ಜೀರ್ಣೋತ್ತಮತ್ವೇನ, ಸೇವಾ ಮಾಡಿಸಿಕೊಳ್ಳುವ ೫ ಸರ್ವಜ್ಞಾಚಾರ್ಯರ ಅತ್ಯುತ್ತಮವಾದ ಮಹಾ ಮಹಿಮೆಯಿಂದ, ಅವರು ಪೂಜಾ ಮಾಡಿ ಏರಿಸಿದ, ನಿರ್ಮಾಲ್ಯ ಹೂವು

ಗಲ್ಲಿ ಹನಿ ಹನಿ ಯಾಗಿ ಸ್ರವಿಸುವದು = ಸೋರುವ ತಟ್ಟುಗಟ್ಟುವ ಅಮೃತವನ್ನು ನೋಡಿ, ಅಕ್ಷಣವೇ ಅನುನಯದಿ = ಉಪಚಾರದಿಂದ ಇದು ತುಪ್ಪವೆಂದು ಅ ಮಧ್ವಶಿಷ್ಯರುಗಳು ಭ್ರಮಿಸಿದರು = ಅಜ್ಞಾನದಿಂದ ಭ್ರಾಂತಿಯನ್ನು ಹೊಂದಿದರು. ಅ ಸರ್ವಜ್ಞರ ಮಹಿಮೆಯನ್ನು ನಿಜವಾಗಿ ತಿಳಿಯದೇ ಈ ಪ್ರಕಾರ ಭ್ರಾಂತಿಗೊಳಗಾದ ಶಿಷ್ಯರು ತಮ್ಮಕಿಂತಲೂ ಉತ್ತಮರಾದ ಹಿರಿಯರ ಹೇಳಿಕೆಯಲ್ಲಿ ನಂಬಿಕೆ = ವಿಶ್ವಾಸವಿಟ್ಟು, ತುಪ್ಪವೆಂದು ತಿಳಿದ ಅಜ್ಞಾನವನ್ನು ದೂರಗೈಸಿ ನಿಶ್ಚಯವಾಗಿ ಇದು ಅಮೃತವೆಂದೆಯೇ ತಿಳಿದು ಶ್ರೀ ಸರ್ವಜ್ಞಾಚಾರ್ಯರ ಮಹಿಮೆಯನ್ನು ಕೊಂಡಾಡಿದರು. ದೇವಲೋಕದ ಪುಷ್ಪದಲ್ಲಿಯ ಮಕರಂದವು ಸುಧೆಯ ರೂಪವಾಗಿ ಸ್ರವಿಸುವದು. ದೇವಗುರುಗಳಾದ ಶ್ರೀ ಸರ್ವಜ್ಞರ ಪೂಜೆಗೆ ದೇವತೆಗಳೇನೇ ಪ್ರತಿನಿತ್ಯದಲ್ಲಿ ದೇವಲೋಕದ ಹೂವುಗಳನ್ನು ಗೌಪ್ಯವಾಗಿ ತಂದು ಕೊಡುತ್ತಿದ್ದರೆಂಬ ಐತಿಹ್ಯವಾದ ಅರ್ಯರ ವಚನವು ನಿಜ. ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷ ಸಿದ್ಧ.

ಶ್ಲೋಕ || ಅಗಮದುಚಿತಮಂತ್ರೈಸ್ತಾದಯಾನಾಂ ತ್ರಯಾಣಾಂ |
ಕೃತಿಭಿರನುಮತಾತ್ಮಾ ತತ್ರ ಪಂಚಾಂಗವಿದ್ಭಿಃ ||
ಉದಯಮಹಿಮರೋಚಿಕ್ಷುಕ್ರ್ವರ್ಣ ತ್ರಿಶಕ್ತಿಃ |
ರ್ದಧದತಿ ಬೃಹದಂತಃ ಸ್ವದ್ಗುಣಂ ಸ್ವಾತ್ಮತೇಜಃ || ೧೪ |

ವಾರ್ಧಿಕ || ಅನಿತರೊಳು ಅಹಿಮರೋಚಿಯು ಚಕ್ರವರ್ತಿ ತಾಂ ||
ಇನನುದಿಸಿದಂ ನುಚಿತ ಮಂತ್ರ ಪಂಚಾಂಗನ್ಯಾ |
ಸೆನುವವೋ ರಾಜಾಂಗಗಳು ಐದೊ ಕರ್ಮ ಕುಶಲರು ತಿಳಿದ
ತ್ರೈವದಯವೋ ||
ಇನಿತು ಶಕುತಿತ್ರಯವೋ ತನ್ನೊಳಗೆ ಪರಿಪೂರ್ಣ |
ಘನ ಸ್ವಧ್ವಂಸೈಶ್ವರ್ಯಸ್ವಾತ್ಮ ತೇಜಾತ್ಮ ಹರಿ |
ಯನು ತನ್ನ ಅಂತರ್ಯ ಧಾರಕನು ಭಾನುವಭಿವರ್ಧಿಸಿದ
ರಾಜನೋಲು || ೧೪ || ೬೩೮ ||

ಭಾಷಾರ್ಥ: - ಅಷ್ಟರಲ್ಲಿಯೇ ಸೂರ್ಯೋದಯವಾಯಿತು. ಈ ಸೂರ್ಯೋದಯ ವರ್ಣನೆಯನ್ನು (೪) ಶ್ಲೋಕಗಳಿಂದ ವರ್ಣಿಸುತ್ತಾರೆ.
ಅನಿತರೋಳ್ = ಆ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಅಷ್ಟರಲ್ಲಿಯೇ ಅಹಿಮರೋಚಿ ಚಕ್ರವರ್ತಿ - ಹಿಮ ಶೀತಲವಿಲ್ಲದೇ ಇದ್ದು ದು ಉಷ್ಣ ರೋಚಿ = ಪ್ರಕಾಶೋ ಯಶ್ಯ ಸಃ, ಅಹಿಮರೋಚಿ ಉಷ್ಣವೂ ಪ್ರಕಾಶವೂ ಉಳ್ಳವನಾದ ಇವನು ಸೂರ್ಯನೆಂಬ ಚಕ್ರವರ್ತಿ ಉದಿಸಿದನು - ರಾಜರುಗಳಲ್ಲಿ ಶ್ರೇಷ್ಠನಾದ ಸಾರ್ವಭೌಮ ಮಹಾರಾಜನು, ಅತಿ ಐಶ್ವರ್ಯಾದಿಗಳ ಅಭ್ಯುದಯ = ಹೆಚ್ಚಿಗೆಯಿಂದ ವಿಜಯಮಹೋತ್ಸವದೊಡನೆ ಪ್ರಾಪ್ತನಾಗುವಂತೆ, ಸೂರ್ಯೋದಯವಾದಿತೆಂದು ಶ್ರೇಷ್ಠಾಲಂಕಾರದೊಡನೆ ಬಣ್ಣಿಸಿರುವರು. ಆ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಸೂರ್ಯನು ಉಚಿತ ಮಂತ್ರೈಃ ನೋಡ್ವಾದಿ ಪುರುಷಾರ್ಥಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾದ, ಗಾಯತ್ರಾದಿ ಯೋಗ್ಯ ಮಂತ್ರಗಳಿಂದ ಆ ಮಂತ್ರಗಳಿಗೆ ತಕ್ಕ ಪಂಚಾಂಗನ್ಯಾಸವು ದೈವಯು, ಶಿರ, ಶಿಖಾ, ಕವಚ, ಅಸ್ತ್ರ ವೆಂಬುವನ್ನೆಂದು ಮಂತ್ರಾಂಗನ್ಯಾಸ ಯೋಗ್ಯವಾದ ಅಂಗಗಳುಳ್ಳ, ಕರ್ಮಕುಶಲರು = ಸ್ವಾನುಸಂಧ್ಯಾ

ಜಪತಪಾದಿ ಅನುಷ್ಠಾನಕ್ರಿಯೆ ರಾಸ್ತೆ ಸಿಪುಣರಾದ ಬ್ರಾಹ್ಮಣಾದಿಜ್ಞಾನಿಗಳಿಂದ ತಿಳಿದ=ಸಮ್ಮತವಾದ, ತ್ರೈಲುವದಯವೋ=ಅಮಣೋದಯ, ಉಷಾಕಾಲೋದಯ ಸೂರ್ಯೋದಯ, ಹೀಗೆ ಮೂರು ಉದಯಗಳಿಗೆ ಸಮ್ಮತವಾದ ಸುಸ್ವರೂಪವುಳ್ಳವನು. ಇನಿತೇ = ಇಷ್ಟೇ ಮೂರು ಶಕ್ತಿ=ಸಾಮರ್ಥ್ಯಗಳು ಮೂರು, ಪದಾರ್ಥಪ್ರಕಾಶನಮಾಡೋಣ, ತಾಪನ= ಬಿಸಿಲಿನಿಂದ ತಾಪಕೊಡುವದು, ಉರಿಸುವದು ಸುಡುವದು. ಅಹರಾ ದನ=ಹರ್ಷಗೊಳಿಸುವದು ವಿಕಾಸಮಾಡುವದು, ಇಂಥ ಮೂರು ಶಕ್ತಿಗಳುಳ್ಳವನು ತನ್ನೊಳಗೆ=ತನ್ನ ಮಂಡಲ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಆತಿ ಪೂರ್ಣನಾಗಿಯೂ ಘನ-ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ಆರು ಐಶ್ವರ್ಯಗಳಿಂದ ಸಂಪೂರ್ಣನಾದವನು. “ಐಶ್ವರ್ಯಸ್ಯ ಸಮಗ್ರಸ್ಯ, ವೀರ್ಯಸ್ಯ ಯಶಸಃ ಶ್ರಿಯಃ ಜ್ಞಾನವಿಜ್ಞಾನಯೋಶ್ಚೈವ ಪಕ್ಷಾಂ ಭಗ ಇತಿರಿತಃ” ಇನೇ ಆರು ಐಶ್ವರ್ಯಗಳು, ಸ್ವಾತ್ಮ=ಸ್ವಸ್ಯ ಆತ್ಮತನಗೆ ಬಡಿಯ ಮತ್ತೆ ತನ್ನೊಳಗಿರುವ ತೇಜೋಮಯನಾದ ಶ್ರೀ ವಿಷ್ಣುವಿನನ್ನು ಧರಿಸಿದವನಾದ, ಸೂರ್ಯನೆಂಬ ಚಕ್ರವರ್ತಿಯು ಉದಯಿಸಿದನು.

ಚಕ್ರವರ್ತಿ-ಸಾರ್ವಭೌಮ ರಾಜನಾದರೂ, ತನ್ನ ಅಭ್ಯುಹಯಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾದ ಉಚಿತ ಮಂತ್ರೈಃ = ಗೌಢ್ಯ ವ್ಯವಹಾರವಾದ ರಾಜ್ಯಾಂಗ ಗುಪ್ತಾಲೋಚನಗಳಿಂದ, ರಾಜ್ಯಾಂಗಗಳು ಐದು-ಕರ್ಮಾರಂಭಕ್ಕೆ ಯೋಗ್ಯ ಉಪಾಯ, ಪುರುಷ - ದ್ರವ್ಯ ಸಂಪತ್ತು, ವಿಧಿಪಾತ ಪ್ರತಿಕಾರ-ಹಗೆತನವನ್ನು ತುರಿದು ತನ್ನೊರಾದ ಸಮಾನೀಕ ರಾಜರಲ್ಲಿ ಸಮಾನತತ್ವ ಭಾವಿಸೋಣ, ದೇಶಕಾಲಾಲೋಕನ ಕಾರ್ಯಸಿದ್ಧಿ: ಈ ಐದು ಅಂಗಗಳನ್ನು ತಿಳಿದು ರಾಜ್ಯಕಾರ್ಯಲೋಚನೆಯುಳ್ಳ ಮಂತ್ರಿಗಳಿಂದಲೂ ಮತ್ತು ಮಂತ್ರ, ಭೂ, ಕೋಶ, ಈ ಮೂರು ಉದಯಗಳಿಗೆ ಸಮ್ಮತನಾದವನು: ಉತ್ಪಾದ ಶಕ್ತಿ, ಮಂತ್ರಶಕ್ತಿ, ಪುರುಷಶಕ್ತಿ ಈ ಮೂರು ಶಕ್ತಿಗಳುಳ್ಳವನು, ತನ್ನೊಳಗೆ ಪರಿಪೂರ್ಣ=ಏಕಚಕ್ರವರ್ತಿ ಸಾರ್ವಭೌಮತ್ವ ರಾಜ್ಯವೆನಿಸುವ, ತನ್ನ ಅಧಿಪತ್ಯವಾದ ರಾಜ್ಯದಲ್ಲಿ ಪೂರ್ಣನಾದವನು: (ತನ್ನ ಸಮಾನ ಮತ್ತೊಬ್ಬರಿಲ್ಲೆನಿಸುವನು) ಘನ ಪದ್ಧತ್ಯೈಶ್ವರ್ಯ ಸಂಧಿ, ವಿಗ್ರಹ, ಯಾನ, ಅಸನ, ಧೈರ್ಯ, ಆಶ್ರಯಗಳೆಂಬ ಆರು ಐಶ್ವರ್ಯವುಳ್ಳವನಾಗಿಯೂ, ಸ್ವಾತ್ಮ ತೇಜಃ=ತನ್ನ ಸ್ವರೂಪಭೂತ ಸ್ವಸಾಮರ್ಥ್ಯವನ್ನು ತನ್ನೊಳಗೆ ಧರಿಸಿಕೊಂಡು, ಅಭಿವೃದ್ಧಿ ಹೊಂದಿದವನು. ಇಂಥ ಚಕ್ರವರ್ತಿಯೋಪಾದಿಯಲಿ ಸೂರ್ಯದೇವನು ದಯಿಸಿದನು.

೧. ಸಂಧಿ- ಹಣಕೊಟ್ಟು ಶತ್ರುವನ್ನು ಮಿತ್ರನನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳೋಣ.

೨. ವಿಗ್ರಹ- ಶತ್ರುಗಳಲ್ಲಿಯ ಪದಾರ್ಥ ಲೂಟಿ ಮಾಡೋಣ, ಅಥವಾ ಅವರ ದೇಶಕ್ಕೆ, ಶಿಬಿರಕ್ಕೆ ಬೆಂಕಿ ಹಚ್ಚೋಣ

೩. ಯಾನ- ವೈರಿಯನ್ನು ಗೆಲ್ಲುವ ಇಚ್ಛೆಯಿಂದ ಹೊರಡೋಣ.

೪. ಅಸನ. ವೈರಿಗಳಿಗೆ ಗುರಿ ಇಟ್ಟು ಬಾಣಗಳಿಂದ ಎಚ್ಚಿಯೋಣ, ಕೊಲ್ಲೋಣ, ಕಾಳಗ ಮಾಡೋಣ.

೫. ಧೈರ್ಯ. ಬಲವಂತರಗೂಡ ಬಂದುಗೊಡೋಣ. ಬಲಹೀನರ ಕೂಡ ಕಾಳಗಮಾಡೋಣ.

೬ ಆಶ್ರಯ. ವೈರಿಯಿಂದ ಕಷ್ಟಬಟ್ಟವನಿಗೆ, ಬಲಿಷ್ಠ ಅರಸನಿಂದ ಆಗುವ ಆಶ್ರಯ.

ಶ್ಲೋಕ || ತಿಮಿರನಿಕರಕುಂಭಿವ್ರಾತಮತ್ಯಂತತೀವ್ರಂ |

ಸ್ಥಿರತರಮಖಿಲಾನಾಂ ಪ್ರಾಣಿನಾಂ ರುದ್ಧ ಮಾರ್ಗಮ್ ||

ಭುವನಭವನಪೂರ್ಣಂ ಭಾನುಮಾನಂ ಜನಾಭಂ |

ಹರಿರಿವ ನಖರೈಃ ಸ್ವಾಗ್ರಶ್ಚಿ ಜಾಲೈರ್ನಿರಾಸ || ೧೫||

ವಾರ್ಧಿಕ || ಭಾನುಮಾನ್ ಅತ್ಯಂತ ಸಹಿಸಲು ಅಸಾಧ್ಯಾದ |
ತಾಣ ಸುಸ್ಥಿರ ಸಕಲ ಪ್ರಾಣಿಗಳ ಮಾರ್ಗವನು |
ತಾನೆ ತಡೆದತಿ ಲೋಕದಲ್ಲಿ ತೀವಿಕೊಂಡಿರ್ಪ ಕಾಳತ್ತಲೆಯ
ಗಡಣವಂ ||

ತ್ರಾಣಸಿಂಹವು ತನ್ನ ತೀಕ್ಷ್ಣ ಸುಸ್ಥಿರ ನಖದಿ |
ಶಾನೆ ಮಾರ್ಗವ ತಡೆದ ಕರಿಗಡಣ ಗಂಡಸ್ಥಳ |
ಮೇಣು ಕೀಳ್ವಂತೆ ಕಿರಣಗಳಿಂದ ತಾನುದಿಪ ಮೊದಲಿಗಂ
ಪರಿಹರಿಸಿದಂ || ೧೫ || ೬೩೯ ||

ಭಾವಾರ್ಥ:- ಸೂರ್ಯದೇವನು ತಾನು ಉದಯಿಸುವ ಮೊದಲಿಗೇನೇ ತನ್ನ ಕಿರಣಗಳ ಪ್ರಕಾಶದಿಂದ ಕತ್ತಲೆಯನ್ನು ಪರಿಹರಿಸಿದ್ದನ್ನು, ಈ ಶ್ಲೋಕದಿಂದ ವರ್ಣಿಸಿರುತ್ತಾರೆ:- ಭಾನುಮಾನ್ = ಭಾನನು; ಕಿರಣಾಃ ಅಸ್ಯ ಸಂತೀತಿ ಭಾನುಮಾನ್, ಕಿರಣಗಳುಳ್ಳ ಸೂರ್ಯನು, ಅತ್ಯಂತ = ಬಹಳವಾಗಿ, ಸಹಿಸಲಕ್ಕೆ ಅಶಕ್ಯವಾದ ಸ್ಥಿರವಾದದ್ದು, ಸೂರ್ಯಪ್ರಕಾಶ ಹೊರತಾಗಿ ಅನ್ಯರಿಂದ ನಿವಾರಿಸಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲದ್ದು, ತಾಣ = ಎಲ್ಲ ಸ್ಥಳಗಳಲ್ಲಿ ವ್ಯಾಪಿಸಿದ್ದು, ಸಮಸ್ತ ಪ್ರಾಣಿಗಳಿಗೆ ಮುಂದೆ ಹೋಗಲು ಮಾರ್ಗ ತೋರದೆ ತಡೆದು, ಭುವನ = ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಅತಿ ದಟ್ಟವಾಗಿ, ತೀವಿಕೊಂಡಿರ್ಪ = ತುಂಬಿಕೊಂಡಿರುವ ವ್ಯಾಪಿಸಿರುವ, ಅಂಜನಾಭ - ಅಂಜನ ಪರ್ವತದಂತೆ ಬೀಲವರ್ಣ ವಿಶಿಷ್ಟವಾದ, ಕಾಳತ್ತಲೆಯ ಗಡಣವಂ = ಅತಿ ಕಪ್ಪಾದ ಕತ್ತಲೆಯ ಸಮೂಹವನ್ನು ತ್ರಾಣ = ಬಲಿಷ್ಠವಾದ ಸಿಂಹವು ತನ್ನ ತೀಕ್ಷ್ಣ = ಚೂಪಾದ ಮತ್ತು ಸುಸ್ಥಿರ = ಅತಿ ಗಟ್ಟಿಯಾದ ಬಲವುಳ್ಳ ಉಗುರುಗಳಿಂದ, ಶಾನೆ = ಬಹಳವಾಗಿ, ದಟ್ಟವಾಗಿ ಮುಂದೆ ಹಾದಿ ಕೊಡದೇ ಮಾರ್ಗವನ್ನು ತಡೆದು ಏಂತ ಕಪ್ಪಾಗಿರುವ ಅನಿಗಳ ಸಮೂಹಗಳ ಗಂಡಸ್ಥಳವನ್ನು ಶೀಘ್ರ ನಿರಾಕರಿಸುವಂತೆಯೇ, (ಸೂರ್ಯನು ಕಿರಣಗಳ ಸಮೂಹಗಳಿಂದ) ತಾನು ಲೋಕದಲ್ಲಿ ವ್ಯಾಪಿಸುವ ಮೊದಲಿಗೇನೇ ದಟ್ಟವಾಗಿ ವ್ಯಾಪಿಸಿದ ಕತ್ತಲೆಯನ್ನು ಪರಿಹರಿಸಿದನು.

ಶ್ಲೋಕ || ಮಧುರಪತಗರಾನಾಃ ಶಾಂತನೈಶಾಂಬುಬಾಷ್ಪಾಃ |
ಸಪದಿ ವಿಪುಲರಾಗಾಃ ಸ್ವಾಭಿಸಾರಾತ್ಪ್ರಸನ್ನಾಃ ||
ಅರುಣತರಣಿರತ್ಯಚ್ಛಾಂಬರಾ ದಿಕ್ಷುರಂಧ್ರೀಃ |
ಸ್ಥಿತಸರಸಿಜವಕ್ತ್ರಾಃ ಸ್ಪೈಃ ಕರೈರಾಲಿಲಿಂಗೇ || ೧೬ ||

ವಾರ್ಧಿಕ || ಬಾಲ ಸೂರ್ಯನು ಕಿವಿಗೆ ಇಂಪಾದ ಪಕ್ಷಿಗಳ |
ಶೀಲರವ ಶಾಂತ ನಿಶದಂಬು ಬಾಷ್ಪದ ಸಪದಿ |
ಮೇಲರುಣ ವರ್ಣ ತಾ ಮುದಿಸೆ ಅತಿ ನಿರ್ವಲಾಂಬರವು
ಅರಳಿದ ಕಮಲ ಏ ||

ವೇಳ್ವೆ ದಿಕ್ಕುಗಳೆಂಬ ತರುಣಿಯರನಾ ತನ್ನ |

ಜಾಲಕಿರಣಗಳೆಂಬ ಕರಗಳಿಂದವೃತ್ತ |

ಕಾಲಕರ್ತನು ವ್ಯಾಪಿಸಿದನು ತರುಣೋರ್ವ - ವಿರಹಿತ - ತರುಣಿ
ಯಿಂದಪ್ಪಿದೋಲು || ೧೬ || ೭೭೦ ||

ಭಾವಾರ್ಥ:- ಅರುಣವರಣ-ಕೆಂಪುವರ್ಣದಿಂದ ಶೋಭಿಸುವ ಬಾಲತರಣಿ, ಸದ್ಯ ಉದಯಿಸಿದ ಸೂರ್ಯನು, ಕಿವಿಗೆ ಕೇಳಲು, ಇಂಪಾದ - ಸವಿಯಾದ ಮಂಜುಳವಾದ, ಕೋಕಿಲಾದಿ ಪಕ್ಷಿಗಳ ಶೀಲರವ-ನೈಜ ಸ್ವಾಭಾವಿಕ ಶಬ್ದಗಳುಳ್ಳ, ಮತ್ತು ಶಾಂತನಿಶದಂಬು ಬಾಷ್ಪ-ರಾತ್ರಿಕಾಲದಲ್ಲಿ ಎಳೆ ಹುಲ್ಲುಗಳ ಮೇಲೆಯೂ, ಗಿಡಗಳ ಮೇಲೆಯೂ, ಎಲ್ಲ ಪ್ರದೇಶಗಳಲ್ಲಿ ಬಿದ್ದ ಮಂಜುನೀರ ಹಸಿಗಳ ತಟ್ಟಿಕು, ಶಾಂತ ಸೂರ್ಯೋದಯವಾದ ಕೂಡಲೆ ತಂಗಳಿಯಿಂದಲೂ ಸೂರ್ಯ ಕಿರಣಗಳ ಸಂಪರ್ಕದಿಂದಲೂ, ಮಂಜು ಹಾರಿ ಹೋಗುವುದು ಸರ್ವಾನುಭವ ಪ್ರಸಿದ್ಧವಷ್ಟೆ? ಹೀಗೆ ರಾತ್ರಿಕಾಲದಲ್ಲಿ ಬಿದ್ದ ಮಂಜು ಹಸಿಗಳು ಸೂರ್ಯೋದಯಕ್ಕೆ ಇಲ್ಲದಂತಾಗುವಿಕೆ ಮತ್ತು ಸಪದಿ - ತಕ್ಷಣ ಉದಯಿಸುವ ಸೂರ್ಯ ಸಂಪರ್ಕ ಸಮಯ ಅತಿ ಹೆಚ್ಚಾದ ಅರುಣ ಕೆಂಪು ವರ್ಣವುಳ್ಳ ತಾನು ಉದಯಿಸುವ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಹಿಮ ತುಷಾರಗಳು ಶಾಂತವಾಗಿ ಅತಿ ನಿರ್ಮಲ ಸ್ವಚ್ಛವಾದ ಆಕಾಶವುಳ್ಳ ಮತ್ತು ರಾತ್ರಿಯಲ್ಲಿ ಮುಚ್ಚಿ ಕೊಂಡ ಆರಳಿದ ತಾವರೆ ಕಮಲಗಳುಳ್ಳ, ಅಹೋ ಏನು ಹೇಳಲಿ, ಒಬ್ಬ ವಿರಹಿತ ತರುಣಿಯನ್ನು ಯುವಕನೋರ್ವನು ತನ್ನ ಕರಗಳಿಂದ ಅಪ್ಪುವಂತೆ ಕಾಲಕರ್ತ ಸೂರ್ಯನು ದಿಕ್ಕುಗಳೆಂಬ ಪುರಂಧ್ರೀ ಸ್ತ್ರೀಯನ್ನು ತನ್ನ ಕಿರಣ ಸಮೂಹವೆಂಬ ಕರಗಳಿಂದ ಅಪ್ಪುತ್ತಾ ಜಗತ್ತಿನಲ್ಲಿ ವ್ಯಾಪಿಸಿದನು.

ಹೇಗೆಂದರೆ, ಒಬ್ಬ ತರುಣ ಯುವಕನು, ಮಧುರ ಸುಸ್ವರವಾದ ಗಿಳಿಯಂತೆ ಸವಿ ಮಾತುಳ್ಳ, ತನ್ನ ಅಗಲುವಿಕೆಯ, ವಿರಹ ತಾಪದಿಂದ, ಪುಟ್ಟಿದ ಶಾಂತ ನಿಶದಂಬು ಬಾಷ್ಪ-ತನ್ನ ಪ್ರಿಯತಮನಾದ ಕರುಣನನ್ನು ನೋಡಿದ ಕೂಡಲೆ, ನೇತ್ರಾಂಬು ಕಣ್ಣೀರನ್ನೊರಸಿಕೊಂಡ, ಮತ್ತು ಪ್ರಿಯನನ್ನು ನೋಡಿದ ಕೂಡಲೆ ಅತಿ ಅನುರಾಗಿ ಸ್ತ್ರೀತಿಯುಳ್ಳವಳಾಗಿ, ತಾ ಮುದಿಸಿ ಆ ತರುಣನು ತಾನು ಎಂದುದರಿಂದ ಶಾಂತ ಕೋಪಳಾದ ಅತ್ಯಂತವಾಗಿ ನಿರ್ಮಲಾಂಬರ-ಸ್ವಚ್ಛವಾದ ಬಿಳಿಯ ವಸ್ತ್ರವನ್ನು ಟ್ಟು ಮುಗುಳುನಗೆಯೆಂಬ, ಮಂದಹಾಸದಿಂದ ಯುಕ್ತ, ಕಮಲ ಮುಖಿಯಳಾದ ತರುಣ-ಸ್ತ್ರೀಯನ್ನು, ತನ್ನ ತೋಳುಗಳಿಂದ ಅಪ್ಪುವಂತೆ, ಸೂರ್ಯನು ದಿಕ್ಕು ಎಂಬುವ ಸ್ತ್ರೀಯನ್ನು ಆಪ್ತಿಕೊಂಡು, ಎಲ್ಲ ದಿಕ್ಕುಗಳನ್ನು ಬೆಳಗಿದನೆಂದು ಫಲಿತಾರ್ಥ,

ಶ್ಲೋಕ || ಪ್ರಣತಿ ರಭಸಧೂಲಿ ಬದ್ದ ಶೋಭಾ ವಿಶೇಷಾ |

ದಧರುಸಕೃತಿ ಮತ್ತಾಂ ಸಾಧು ಜಾಲಾಂತರಾಪ್ತಾಃ ||

ಸಮಯ ಮುಷನತಂ ಸಂವೇದಯಂತೋಽಪಯಸ್ಯಾಃ |

ಇವದಶಶತ ಕೇತೋಕೇತವಃ ಶ್ವಾವಕಾಣಾಮ್ || ೧೭ ||

ಪಾರ್ಥಿಕ || ದಶಶತಂ ಕೇತವಃ ರವಿಯ ಸಾವಿರ ಕಿರಣ |

ವಸಮ ಭಕುತರು ನಮಿಪ ರಭಸಧೂಳಿಂ ಕಂಗೊ |

ಳಿಸುತ್ತಲ್ಲಿ ಸಾಧು ಜಾಲಾಂತರದಿ ಒಳಬರುತ ಶಾಸ್ತ್ರಶ್ರವಣ

ಕಾಲ ಪ್ರಾಪ್ತವೆಂದು ||

ಕುಶಲ ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿಗಳು ಅರುಣೋದಯದಿ ಸ್ನಾನ |

ವೆಸಗಿ ಜಪಿಸುತ ಒಳಗೆ ಕುಳ್ಳಿರ್ದ ಮಿತ್ರರಿಗೆ |

ಉಸಿರಲುಂ ಗೆಳೆಯರಂದದಿ ಪಾಠ ಕೇಳ್ವರಿಗೆ ಉಪಕಾರವಂ

ಮಾಡ್ದವೊ || ೧೭ || ೭೭೧ ||

ಭಾವಾರ್ಥ:— ಸ್ನಾನಮಾಡಿ ಜಪಿಸುತ್ತ ಒಳಗೆ ಕುಳಿತ, ಪಾಠ ಕೇಳತಕ್ಕ ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿಗಳಿಗೆ ಸೂರ್ಯ ಕಿರಣಗಳು ಗೆಳೆಯರಂತೆ ಉಪಕಾರ ಮಾಡಿದವೆಂದು ವರ್ಣಿಸುತ್ತಾರೆ.

ದಶ ಶತಂ = ಸಾವಿರ, ಕೇತವಃ = ಕಿರಣಗಳು, ಅಂದರೆ ಸೂರ್ಯನ ಸಾವಿರ ಕಿರಣಗಳು ಅಸಮ = ಸಮರಾಗದೇ ಇದ್ದ ಉತ್ತಮರಾದ ಭಕ್ತರು, ರಭಸ = ವೇಗ ಮತ್ತು ಸಂತೋಷದಿಂದ ಸೂರ್ಯ ನಮಸ್ಕಾರ ಮಾಡುವ ಭರದಿಂದ ಹೊರಟ ಧೂಳಿಗಳು, ಸೂರ್ಯ ಕಿರಣದಿಂದ ಕೂಡಿ ಕೊಂಡು, ಶೋಭಾ ವಿಶೇಷದಿಂದ ತೋರುತ್ತ ಸಾಧುಜಾಲಾಂತರದಿ = ಕಿಡಕಿಗಳು ಅಥವಾ ಗವಾಕ್ಷಿ ಬೆಳಕಿಂಡಿಯಿಂದ, ಮನೆಯೊಳಗೆ ಬೀಳುತ್ತ, ಕುಶಲ = ಜಾಣರಾದ ಮತ್ತು ಜಾಗ್ರತೆಯುಳ್ಳ ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿಗಳು, ಅರುಣೋದಯಕಾಲದಲ್ಲಿ ಸ್ನಾನ ಮಾಡಿ, ಜಪ ಮಾಡುತ್ತ ಕುಳಿತವರಿಗೆ, ಶಾಸ್ತ್ರ ಶ್ರವಣ = ಪಾಠ ಕೇಳುವ ಕಾಲ ಬಂದಿತೆಂದು, ಗೆಳೆಯರು ಪಾಠಕ್ಕೆ ಕರದಂತೆ, (ಅವರ ಮೇಲೆ ಬಿದ್ದು) ಉಪಕಾರ ಮಾಡಿದವು.

ಗೆಳೆಯರಾದರೂ ನಮಸ್ಕಾರ ಮಾಡುವ ಭರದಿಂದ ಮೈಗೆ ತಗಲಿದ ಧೂಳಿಗಳಿಂದ ಬಹು ಶೋಭಿತರಾಗಿ ತೋರುತ್ತ ಸಾಧುಜಾಲಾಂತರದಿ = ಸಜ್ಜನ ಸಮೂಹ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿದ್ದು ಇತರ ಗೆಳೆಯರಿಗೆ ಪಾಠಕ್ಕೆ ಬನ್ನರೆಂದು ಕರೆದು ಸೂಚಿಸುವಂತೆ, ಸೂರ್ಯ ರಶ್ಮಿಗಳು ಒಳಗೆ ಬಂದು ಜಪಿಸುತ್ತ ಕುಳಿತ ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿಗಳಿಗೆ ಪಾಠಕಾಲ ಬಂದಿದೆ ಎಳಿರಿ, ಪಾಠಕ್ಕೆ ನಡೆಯಿರೆಂತೆಂದು ಗೆಳೆಯರಂತೆ ಸೂಚಿಸಿದವು.

ಶ್ಲೋಕ || ನಿಹಿತಮುಚಿತಮುಚ್ಚಂ ಯೋಗಪೀಠಂ ಪ್ರವಕ್ತುಃ |

ಪರಿಷದಿ ಪರಿತೋಽನಿಾ ಸತ್ಪರಾಃ ಸತ್ಪಭಾಜಃ ||

ದ್ರುತಮವಸಿತಕೃತ್ಯೈರ್ಧನ್ಯಸನ್ಯಾಸಿವಗೈಃ (ಸಂಘೈಃ) |

ಶ್ರವಣಪರಮಕೃತ್ಯಾಯೋಗಪತಸ್ಥಃ ಸಮೇತಾಃ || ೧೮ ||

ವಾರ್ಥಿಕ|| ತ್ವರಿತದಿಂ ಕೂಡಿದ ಸಾತ್ವಿಕರೀಶಿಷ್ಯ |

ಭರದಿ ತಾಂ ಸ್ನಾನ ಜಪ ತರ್ಪಣಾದಿ ವಿಹಿತಾ |

ಚರಣೆ ಮುಗಿಸುತ ಧನ್ಯ ಸನ್ಯಾಸಿ ಸಂಘದಿಂ ಕೂಡಿದವರಾಗಿ ಪಾಠ ||

ಪರಿಷದಿಯು ಸಭೆಯ ಮಂಟಪದೊಳಗೆ ಯಿಟ್ಟಿದ್ |

ನರ ಯೋಗ್ಯ ಉನ್ನತಂ ತತ್ಪೋಪದೇಶ ಗುರು |

ಸಿರಿ ಮಧ್ವರೋಗಪೀಠದ ಸುತ್ತ ಶಾಸ್ತ್ರ ಶ್ರವಣ ವರಕೃತ್ಯಕ್ಕೆ

ಕುಳಿತರು || ೧೮ || ೭೭೨ ||

ಭಾವಾರ್ಥ:—ಶ್ರೀ ಮಧ್ವ ಶಿಷ್ಯರೆಲ್ಲರೂ ಒಂದೆಡೆಗೆ ಸೇರಿ ಪಾಠ ಕೇಳಲು ಸಿದ್ಧರಾಗುವಿಕೆ.

ಪಾಠಸಮಯ ಬಂತೆಂದು ತ್ವರದಿಂದ ಒಂದೆಡೆಗೆ ಕೂಡಿದ ಪಾಠ ಕೇಳತಕ್ಕ ಸತ್ತ್ವ ಗುಣ ವಿಶಿಷ್ಟ ರಾದ ಈ ಸಾತ್ವಿಕ ಶಿಷ್ಯರೆಲ್ಲರು, ಬೇಗನೆ ತಾವು ಸ್ನಾನ ಜಪ ತಪಃಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ಪ್ರಾತಃಕಾಲ ಯೋಗ್ಯವಾದ, ವಿಹಿತ ಕರ್ಮಾಚರಣೆ ಮುಗಿಸಿ, ಧನ್ಯ = ಶ್ರೇಷ್ಠರಾದ ಸನ್ಯಾಸಿಗಳ ಸಮೂಹದಿಂದ ಕೂಡಿಕೊಂಡು, ಪಾಠ ಪರಿಷದಿ = ಪಾಠ ಪೇಳತಕ್ಕ ಸಭೆಯ ಮಂಟಪದ ನಡುವೆ ಇಟ್ಟ ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದುದು, ಯೋಗ್ಯವಾಗಿ ಎತ್ತರವಾದುದು, ಪರತತ್ತ್ವ ಬೋಧಕ ಗುರುಗಳಾದ ಶ್ರೀ ಮಧ್ವಾಚಾರ್ಯರ ಯೋಗಾಸನವಾದ, ಆ ಪೀಠದ ಸುತ್ತಲೂ ಪಾಸ್ತ ಶ್ರವಣವೆಂಬುವ ಉತ್ತಮ ಕಾರ್ಯಕ್ಕೆ ಕುಳಿತರು.

ಶ್ಲೋಕ || ಬಭೂರಮಲಗುಣಾನಾಂ ಶೋಭನಾಚ್ಛಾದನಾನಾಂ |
ಮುರರಿಪುನಿಲಯಾನಾಂ ಹಂತ ನೈ (ನೇ) ದಾಂತಕೀ (ಕಾ)
ನಾಮ್ ||

ಸಪದಿ ಸುವಿವೃತಾನಾ ಮಂತರಾರ್ಥಾಧಿಯಾಂ ವಾ |
ವಿವಿಧಕವಲಿಕಾನಾಂ ಸಂಚಯಾಃ ಪತ್ರಿಕಾಣಾಮ್ || ೧೯ ||

ವಾರ್ತಿಕ || ಕ್ರಮ ವಿವಿಧ ಕವಲಿಕದಿ ಇಟ್ಟ ತಾಲದ ವೋಲೆ |
ಅಮಿತ ಸಂಪುಟ ಶೋಭಿಸಿದವು ಪರಮಾತ್ಮನಂ |
ತಮಲ-ಗುಣ ಬಂಧನಾಚ್ಛಾದ ಸುಂದರ ವಸ್ತ್ರ ಶ್ರೀ ಕೃಷ್ಣ
ನಿಲಯಾಶ್ರಯಂ ||

ವಿಮಲ ವೇದಾಂತಕ್ಕೆ ಬರೆದವಂ ಗ್ರಂಥಗಳು |
ಪ್ರಮತಿ ಪಾಠನ ಕೇಳಿಸಮಯದಲಿ ಸುವಿವೃತಂ |
ದಮಿತ ಅಂತಃಕರಣ ಬುದ್ಧಿಂಗೆ ಅರ್ಥಾವ ಬೋಧಕ
ಗುರುಪದಿಷ್ಟದಿ || ೧೯ || ೭೭೩ ||

ಭಾವಾರ್ಥ:— ಪಾಠ ಮಂಟಪದಲ್ಲಿಟ್ಟ ಪುಸ್ತಕಗಳು ೨ ಪರಮಾತ್ಮನಂತೆ ಶೋಭಿಸುತ್ತಿರುವ ವೆಂದು (೨) ಶ್ಲೋಕದಿಂದ ವರ್ಣಿಸುತ್ತಾರೆ. ಕ್ರಮ = ಸಾಲಾಗಿ, ವಿವಿಧ = ನಾನಾತರದ, ಕವಲಿಕಾ = ದರ್ಭಿ, ಹುಲ್ಲು, ಕಟ್ಟಿಗೆ, ತಾಮ್ರ, ಬೆಳ್ಳಿ ಮುಂತಾದವು ಪುಸ್ತಕಗಳನ್ನೂ ಇಡಲಿಕ್ಕೆ ಮಾಡಿದ, ವ್ಯಾಸ ಪೀಠಗಳಲ್ಲಿಟ್ಟ, ತಾಳದ ವಾಲಿಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ ಸಂಪುಟ, = ಸಂಚಿಕಾರೂಪವಾದ ಪುಸ್ತಕಗಳು. ಪರಮಾತ್ಮನಾದ ಶ್ರೀ ಹರಿಯಂತೆ ಶೋಭಿಸಿದವು. ಆದು ಹೇಗೆಂದರೆ ಅಮಲಗುಣಬಂಧ = ನಿರ್ಮಲ ವಾಗಿ ಬೆಳ್ಳಗಿದ್ದ ಗುಣ = ಕಟ್ಟುವ ಹಗ್ಗ (ಸೂತ್ರ) ವುಳ್ಳ, ಮತ್ತು ಸುಂದರವಾದ ರೇಶಿನೇ ವಸ್ತ್ರ ಗಳಿಂದ, (ಸಂವೇಷ್ಟಿತವಾದವು) ಸುತ್ತಿದವು, ಮುರನಾಮಕ ದೈತ್ಯನಿಗೆ ವೈರಿಯಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಪರ ಮಾತ್ಮನಿಗೆ ಅವಾಸ = ಇರಲಿಕ್ಕೆ ಯೋಗ್ಯವಾದವು. ಆ ಪುಸ್ತಕಗಳಲ್ಲಿ ಶ್ರೀ ಭಗವಂತನ ಮಹಿಮೆ ಪ್ರತಿ ಪಾದಿಸುತ್ತಿದ್ದ ಕಾರಣಾ, ಶ್ರೀ ಹರಿಯ ಸನ್ನಿಧಾನವು ಹೆಚ್ಚಾಗಿರುವದಾಗಿಯೂ, ವಿಮಲ = ನಿರ್ದುಷ್ಟ

ವಾದ, ವೇದಾಂತಕ್ಕೆ = ವೇದಾಂತ ಶಾಸ್ತ್ರಕ್ಕೆ ಸಮ್ಮಂದಪಟ್ಟ, ವೇದಾಂತ ಶಾಸ್ತ್ರಗಳನ್ನೇ ಬರೆದವು. ಪ್ರಮಿತಿ = ಯಥಾರ್ಥ ಜ್ಞಾನವನ್ನು ಬೋಧಿಸುವವು. ಸಪದಿ = ಪಾಠ ಕೇಳುವ ಕಾಲದಲ್ಲಿ, ಸುವಿವೃತಂ = ಮೇಲೆ ಕಟ್ಟಿದ ಸೂತ್ರ ವಸ್ತುಗಳನ್ನು ಬಿಚ್ಚಿ ಕಾಣುವಂತೆ ತೆರೆಯಲ್ಪಟ್ಟವಾಗಿಯೂ, ಗುರುಗಳ ಉಪದೇಶದಿಂದ, ಅಮಿತ = ಹೆಚ್ಚಿಗೆ = ಬುದ್ಧಿಗೆ ಅರ್ಥವಾಗತಕ್ಕವಾಗಿ ಭಗವತ್ ಸ್ವರೂಪವನ್ನು ಚೆನ್ನಾಗಿ ತಿಳಿಸತಕ್ಕವಾಗಿರುವವು.

ಭಗವತ್ ಸ್ವರೂಪವನ್ನು ತಿಳಿಯುವ ಬುದ್ಧಿಗಳಾದರೂ ಹೇಗಿದ್ದವೆಂದರೆ, ನಿರ್ದೋಷ ಗುಣ = ನಿರ್ಮಲಜ್ಞಾನ ಭಕ್ತ್ಯಾದಿ ಗುಣವುಳ್ಳವು. ಶೋಭನಾಚ್ಛಾದನಾನಾಂ = ಸುಂದರ ಆಚ್ಛಾದನ ವಸ್ತುವುಳ್ಳವೆಂದರೆ, ಭಗವತ್ ಸ್ವರೂಪವನ್ನು ಅಯೋಗ್ಯರಿಗೆ ತಿಳಿಸದ ಹಾಗೆ, ಅತಿ ಗಾಢವಾಗಿರಿಸಿಕೊಂಡವು, ಮೂರರಿಪುವಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಭಗವಾನನ್ನು ಧ್ಯಾನ ರೂಪದಿಂದ ಧರಿಸಿಕೊಂಡವು. ವೇದಾಂತ ಶಾಸ್ತ್ರ ವಿಚಾರದಲ್ಲಿ ನಿರತವಾದವು, ಗುರುಗಳ ಉಪದೇಶ ಮಾತ್ರದಲ್ಲಿ ಸುವಿವೃತಂ = ಸಮ್ಯಕ್, ನಿರಸ್ಯಾವೃತಂ ಅವರಣಂ = ಅಜ್ಞಾನವನ್ನು ಬಿಟ್ಟವು; ಪ್ರಮಿತಿ = ಯಥಾರ್ಥ ಜ್ಞಾನವುಳ್ಳವಾಗಿದ್ದವು.

ಇಂತಹ ಅಂತಃಕರಣಗಳಲ್ಲಿರುವ ಬುದ್ಧಿಗಳಿಗೆ ವಿಷಯವಾಗಿ ಗೋಚರಿಸತಕ್ಕ ಭಗವತ್ ಸ್ವರೂಪಗಳಂತೆ ಪತ್ರಗಳಿದ್ದವೆಂದು ಪೇಳಿದಂತಾಯಿತು.

ಅಂತು ಭಗವತ್ ತತ್ವಗಳನ್ನು ನೈಜವಾದ ಜ್ಞಾನ ಭಕ್ತ್ಯಾದಿಗಳುಳ್ಳವರಿಗೆ ಉಪದೇಶ ಮಾಡಬೇಕೆ ಹೊರತಾಗಿ ಅಯೋಗ್ಯರಿಗೆ ಸರ್ವಥಾ ಉಪದೇಶ ಮಾಡಬಾರದೆಂದು ಐತರೇಯ ಪ್ರಮೇಯವನ್ನೇ ಉದಹರಿಸಿರುವರು.

ಶ್ಲೋಕ || ಅನತಿವಿರಲಭಾವಾ ಅಸ್ಯ ನನ್ಯೋನ್ಯಸಂಗಾ |

ಋಜುತರ ತತನಾನಾ ಪಂಕ್ತಿ ಸಾಮ್ಯಾಪ್ತಶೋಭಾಃ ||

ದ್ವಿರದ ತುರಗದೇಶ್ಯಾ ದೂರತೋ ವರ್ಚಿತಾಂತಾಃ |

ಕುಶಲಲಿಖಿತರೂಪಾ ರೇಜರೇ ತೇಷು ವರ್ಣಾಃ || ೨೦ ||

ವಾರ್ಧಿಕ || ಬರೆದ ಪುಸ್ತಕ ತಾಳದೋಲೆ ಶೋಭಿಸಿದವೈ |

ಬೆರೆಯದೆ ಪರಸ್ಪರಂ ಪಂಕ್ತಿಯತಿ ದೂರಿದೆ |

ಸರಸದಲಿ ಋಜುತರದನೇಕ ಸಾಲುಗಳು ಸಮವಾಗಿ ಸುಂದರ

ಕಾಣ್ವವೊ |

ದ್ವಿರದ ತುರಗಾಕೃತಿಯ ಲಿಪಿಯ ಅಕ್ಷರ ಉಪರಿ |

ಸರಿಯಾಗಿ ನಾಲ್ಕು ಬದಿ ಚೆನ್ನಾಗಿ ಸ್ಥಳಬಿಟ್ಟು |

ಬರೆದಿರುವ ಕಾರ್ಣ ಲೇಖನಕಾರ್ಯ ಕುಶಲರಿಂ ಬರೆದವಕ್ಷರ

ನಿಜವಿವೊ || ೨೦ || ೭೭೪ ||

ಭಾವಾರ್ಥ: — ಆ ಹಸ್ತಲಿಖಿತ ಅಕ್ಷರಗಳನ್ನು, ವರ್ಣಿಸುತ್ತಾರೆ. ಆ ಪುಸ್ತಕಗಳ ತಾಳ ಪತ್ರಿಕಾಗಳಲ್ಲಿ, ಬರೆದ ಅಕ್ಷರಗಳು ಬಹು ಸುಂದರವಾಗಿ, ಶೋಭಿಸಿದವು. ಹೆಚ್ಚು ದೂರ ವಿಸರವಾಗಿರದಿದ್ದರೂ ಒಂದು ಅಕ್ಷರಕ್ಕೆ ಮತ್ತೊಂದು ಅಕ್ಷರ ತಗಲದೇ ಆ ಅಕ್ಷರಗಳ ಸಾಲುಗಳು ಸಹ ಬಹು ದೂರ

ವಾಗಿರದೇ, ಮತ್ತು ಒಂದಕ್ಕೊಂದು ತಾಕದೇ, ಮುಜುತರದ = ಸರಿಯಾದ ನೀಟವಾಗಿ ಸರಳ ರೇಖೆಗಳಂತೆ ಇರುವ ಅನೇಕ-ಸಾಲುಗಳು ಸಮಾನವಾಗಿಯೂ, ಬಹು ಚಂದವಾಗಿಯೂ, ಕಾಣಿಸುವವು. ಆ ಅಕ್ಷರಗಳು ದ್ವಿರದ ತುರಗಾಕೃತಿಯ = ಅನೆ ಕುದುರೆಗಳ ಅಕೃತಿಯಂತೆ ಗಜಲಿಪಿ ತುರಗಲಿಪಿಗಳಾಗಿಯೂ, ಮತ್ತು ಆ ಪತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ಬರೆದ ಅಕ್ಷರಗಳ ಸಾಲುಗಳ ಮೇಲೆ, ಬುಡಕೆ, ಎಡಬಲ ನಾಲ್ಕು ಬದಿಗಳಲ್ಲಿ ತಕ್ಕ ಸ್ಥಳ ಬಿಟ್ಟು ಬರೆದ ಕಾರಣ, ನಿಜವಾಗಿ ಬರವಣಿಗೆಯಲ್ಲಿ ನಿಪುಣರಾದ ಪುರುಷರಿಂದ ಬರೆದ ಅಕ್ಷರಗಳಿಂದ ಆ ತಾಳದ ಓಲೆ ಚನ್ನಾಗಿ ಪ್ರಕಾಶಿಸಿದವು.

ಶ್ಲೋಕ || ಸಪದಿ (ಝಟಿತಿ) ದದೃಶುರೇಕೇ ವಾಚನೀಯಾದಿಭಾಗಂ |
ಪರಿಚಯ ಪಟಿತಾಭ್ಯಾಂ ತಾನದೇಕೇ ಚಿರೇಣ || ||
ಹರಿಗುರುನಮನಂ ದ್ರಾಗ್ಯತ್ನತೋಮೋ ವಿಧಾಯ |
ಪ್ರಯಯುರಸರ ಸಾಮ್ಯಂ ಸಿದ್ಧಯೇ ಸ್ಯಾದ್ಧಿಯತ್ನಃ ||೨೧||

ವಾರ್ಧಿಕ || ಕೆಲವು ಶಿಷ್ಯರು ವಾಚನೀಯಾದಿ ಭಾಗ ವಾ |
 ಗಲೆ ತಕ್ಷಣದಿ ನೋಡಿ ತಮ ಬುದ್ಧಿ ಬಲದಿಂದ |
 ತಿಳಿದುಕೊಂಡರು ಹಲರು ಕಾಲಂ ವಿಲಂಬಿಸುತ ಬಲುಭಾರೆ
 ನೋಡಿ ತಿಳಿಯಲ್ ||

ಬಲುಮೆಯಿದೆಯತ್ನಹರಿಗುರುವಿಗೆ ತ್ವರ ನಮಿಸಿ |
 ಸಲೆ ತೀಕ್ಷ್ಣ ಬುದ್ಧಿಯರ ಸಾಮ್ಯವನು ಮೊಂದಿದರು |
 ಬಲಯುಕ್ತ ದೇಶಕಾಲೋಚಿತ ಪ್ರಯತ್ನವದು ಕಾರ್ಯ
 ಸಿದ್ಧಿಂಗಿರುವದೈ || ೨೧ || ೭೭೫ ||

ಭಾವಾರ್ಥ:- ಇನ್ನು ಪಾಠ ಕೇಳತಕ್ಕ ಶಿಷ್ಯರು ಹೇಗಿದ್ದರೆಂದು ವರ್ಣಿಸುವರು ಅನೇಕ ಶಿಷ್ಯರು, ವಾಚನೀಯಾದಿ ಭಾಗ-ಪಾಠ ಕೇಳಲಿಕ್ಕೆ ಪ್ರಾರಂಭಿಸುವ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಕೇಳಲು ಉಚಿತವಾದ ಓದತಕ್ಕ ಗ್ರಂಥದ ಅದಿಭಾಗಂ = ವಾಕ್ಯರೂಪವಾದ ಏಕದೇಶವನ್ನು ಆ ಗ್ರಂಥ ವಿಷಯ ಶ್ರವಣ ಮನ ನಾದಿರೂಪ ಪರಿಚಯ ಅಭ್ಯಾಸ ಪಟಿತ್ವ, ವಾಚನೀಯ ಚಾತುರ್ಯಾದಿ ಶಕ್ತಿ ಎಂಬುವ ತಮ್ಮ ಬುದ್ಧಿ ಬಲದಿಂದ ನೋಡಿದಕೊಡಲೇ ತಿಳಿದುಕೊಂಡರು. ಕೆಲವು ಶಿಷ್ಯರು ಕೆಲಕಾಲ ತಡೆದು ನೋಡಿ ಬಹು ಹೊತ್ತಿನ ಮೇಲೆ ತಿಳಿದುಕೊಂಡರು. ಅಷ್ಟು ಚಾತುರ್ಯ ಬುದ್ಧಿ ಇಲ್ಲದ ಮಂದಮತಿಗಳಾದರೂ ಶ್ರೀಹರಿ ಗುರುಪಾದ ಚರಣಾವಲಂಬಿಗಳಾಗಿ, ಅಡಿಗಡಿಗೆ ಅವರ ಪಾದಗಳಿಗೆರಗುತ್ತ, ಬಲುಮೆ = ಹೆಚ್ಚಾದ ಪ್ರಯತ್ನದಿಂದ ಸಂತತವಾಗಿ ಓದಿ ಆ ತೀಕ್ಷ್ಣ ಬುದ್ಧಿಯ ಶಿಷ್ಯರ ಸರಿಯಾದದ್ದು, ಅಶ್ಚರ್ಯವಲ್ಲ. ಇದು ಬಲು ಯುಕ್ತವು. ಯಾಕಂದರೆ ದೇಶಕಾಲಕ್ಕೆ ಯೋಗ್ಯವಾದ ಪ್ರಯತ್ನವು ನಿಶ್ಚಯವಾಗಿ ಸಕಲ ಕಾರ್ಯಗಳ ಸಿದ್ಧಿಯಾಗಿರುತ್ತದೆಯೇ ? ಆ ಆ ಕಾರ್ಯೋಚಿತ ಪ್ರಯತ್ನ ಮಾಡಿದರೆ ಯಾವ ಕಾರ್ಯವು ಸಿದ್ಧಿಸಲಿಕ್ಕಿಲ್ಲ. ಪ್ರಯತ್ನದಿಂದ ಸರ್ವವು ಸಿದ್ಧಿಯಾಗುವವು.

ಶ್ಲೋಕ || ಯತವಚಸಿ ಜನೇಽಸ್ಮಿನ್ನಾನತೇ ಸನ್ನಿರಸ್ಯನ್ |

ಸಿಚಯ (ನ್ನಿಸಿಚ) ಯವನಿಕಾಂತಾಂ

ಸಾಂಧ್ಯಜೀಮೂತರಕ್ತಾಮ್ ||

ರವಿರಿವ ರವಿಪೂಜಾಂಘ್ರಿಃ ಸಮಾಜಾಂತರಿಕ್ಷೇ |

ವ್ಯಲಸದತಿಶಯಾಲುಃ ಸನ್ ಸಹಸ್ರಪ್ರಕಾಶಃ || ೨೨ ||

ವಾರ್ಧಿಕ || ಆನತಂ ಶ್ರೋತ್ರಜನ ಮೌನನಿಂ ಕುಳ್ಳಿರೆಯು |

ಭಾನು ಸಾವಿರ ಕಿರಣವಂತ ನಾಕಾಶದಲಿ |

ತಾನು ಸಂಧ್ಯಾಕಾಲದರುಣ ಮೇಘವನಟ್ಟಿ ಮೇಲುದಿಸಿ

ಬರುವೊ ತೆರದಿ ||

ಜ್ಞಾನಪೂರ್ಣರು ಮಧ್ವರವಿಯಿಂದ ಪೂಜ್ಯಾಂಘ್ರಿ |

ತಾನೆ ಸ್ವಕಾಂತಿಯಂ ರವಿಯನ್ನು ಮೀರಿದತಿ |

ಧ್ಯಾನದರುಣೈವನಿಕವ ಹಿಂದಟ್ಟಿ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ ಸಭೆಗನ

ರಾರಾಜಿಸೇ || ೨೨ || ೭೭೬ ||

ಭಾವಾರ್ಥ :- ಶ್ರೀಮದಾಚಾರ್ಯರು ಪಾಠ ಪೇಳುವ ಸಭಾ ಮಂಟಪಕ್ಕೆ ಬಂದ ವರ್ಣನೆ.

ಮೇಲೆ ವಿವರಿಸಿದಂತೆ ಎಲ್ಲ ಶಿಷ್ಯರು ಶ್ರೀಮದಾಚಾರ್ಯರ ಯೋಗಪೀಠದ ಸುತ್ತಲೂ, ಪಾಠ ಕೇಳಲಿಕ್ಕೆ ಕುಳಿತು ಶ್ರೀ ಸರ್ವಜ್ಞ ಗುರುಗಳ ಅಗಮನ ನಿರೀಕ್ಷಿಸುತ್ತ, ಮುಂದೆ ನಡೆಯುವ ಪಾಠವು ಯಾವುದೆಂದು ತಮ್ಮ ಬುದ್ಧಿಯ ಬಲದಿಂದ ತಿಳಿಯುತ್ತ, ಪಾಠ ಕೇಳತಕ್ಕ ಶಿಷ್ಯ ವರ್ಗವು, ಆನತಂ = ತಲೆಬಾಗಿ ಕೈಮುಗಿದು ನಮಸ್ಕರಿಸುತ್ತ ಮೌನದಿಂದ = ವಚನವನ್ನು ನಿಗ್ರಹಿಸಿ ಮಾತಾಡದೇ ಈಗ ಗುರುಗಳು ದಯಮಾಡಿರುವಂತೆ ಸಮ್ಮಾನೇ ಕುಳಿತಿರಲಾಗಿ, ಸಂಧ್ಯಾನುಷ್ಠಾನ ಮಾಡುವ ವಿಪ್ರಾದಿಗಳು ಪ್ರಾತಃಕಾಲದ ಸಂಧ್ಯಾದಿಗಳನ್ನು ಮುಗಿಸಿ, ಸೂರ್ಯದರ್ಶನದಿಂದ ಸೂರ್ಯನಿಗೆ ನಮಸ್ಕರ ಮಾಡುವದೆಂದು ಸೂರ್ಯೋದಯ ಕಾಲವನ್ನು ನಿರೀಕ್ಷಿಸುತ್ತ ಮಾತಾಡದೇ ಮೌನವೃತ್ತರಾಗಿ ಕುಳಿತಿರಲು, ಸಾವಿರ ಕಿರಣಗಳುಳ್ಳ ಸೂರ್ಯನು, ರಾತ್ರಿಕಾಲದ ಅರುಣಮಯ ಕೆಂಪಾದ ಮೇಘ-ಮೋಡವನ್ನು ಹಿಂದಕ್ಕೆ ಒತ್ತುತ್ತಾ ಅಕಾಶದಲ್ಲಿ ಮೇಲಕ್ಕೆ ಉದ್ಘಾತಿಸಿ ಬರುವಂತೆಯೇ ಜ್ಞಾನಪೂರ್ಣರಾದ ಶ್ರೀಮದಾಚಾರ್ಯರು, ಸೂರ್ಯದೇವರಿಂದ ನಮಸ್ಕರಿಸಿಕೊಳ್ಳುವ ಪಾದಗಳುಳ್ಳ ವರೂ, ತಾವು ತಮ್ಮ ಸ್ವಭಾವಿಯಿಂದ ಸೂರ್ಯನನ್ನು ಮೀರುವ ಅಪರಿಮಿತ ದೇಹಕಾಂತಿಯೂ, ಹೆಚ್ಚಾದ ಜ್ಞಾನಪ್ರಕಾಶವುಳ್ಳವರೂ, ಧ್ಯಾನಕ್ಕೆ ಕುಳಿತ ರಾತ್ರಿಕಾಲದ ಮೇಘದಂತೆ ಅರುಣಮಯವಾದ ಕಾವೀ ಶಾಖೆಯ ಸರದೆಯನ್ನು ಹಿಂದೆ ಮಾಡುತ್ತ, ಸೂರ್ಯನಂತೆ ಮಹಾ ಪ್ರಕಾಶಿಸುತ್ತ, ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ ಸಭೆ ಎಂಬುವ ಅಕಾಶವನ್ನು ಶೋಭಿಸಿದರು. ಅಂದರೆ ಶ್ರೀಮದಾಚಾರ್ಯರು ಧ್ಯಾನಕ್ಕೆ ಕುಳಿತವರು, ಪಾಠ ಅ ಕೆಂಪಾದ ಪದೆಯನ್ನು ಹಿಂದಕ್ಕೆ ಸರಿಸಿ, ಪಾಠ ಮಂಟಪಕ್ಕೆ ಬಂದರು.

ಶ್ಲೋಕ || ತ್ರಿಭುವನವರತೇಜೋವ್ಯಕ್ತ ವೇದಾರ್ಥಶುಕ್ಲ - ।
 ತ್ರಿತಯರಸತಯಾ ಯೇ ವರ್ಣಿತಾ ವರ್ಣವರ್ಯಾಃ ||
 ಸೃಥುಮತಿರಥ ತೇಷಾಮೈಕ್ಯಮಾಪಾದ್ಯಸಮ್ಯಕ್ ।
 ಪ್ರವಚನಸರಿಶುದ್ಧೈಸ್ತು ಪ್ರಣಾತಿ ಪ್ರವೀಣಃ || ೨೩ ||

ವಾರ್ಧಿಕ || ಪ್ರವಚನದಿ ನಿಪುಣ ಸೃಥುಮತಿಗಳೋಂಕಾರವೀ |
 ಹವಣದಿಂದುಚ್ಚರಿಸೆ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ ಶುದ್ಧಿಂಗೆ |
 ಅ, ಉ, ಮ, ಕಾರಂ ನಿತ್ಯಸಶ್ಲೇಷ್ಯದಿಂ ವರವರಣ ತ್ರಿಭುವನ
 ತ್ರೈಲೋಕಿಯಾ ||
 ಅವಿಕಾರ ವೇದತ್ರಯ ವ್ಯಾಹೃತಿಯ ವರಸಾರ |
 ವಿವೇ ಪೃಥ್ವಿ ಅಂತರಿಕ್ಷ ದ್ವಿಲೋಕಾಗ್ನೈನಿಲ |
 ಸವಿತೃಮಗ್ನಯಜುಃ ಸಾಮಾರ್ಥ ಭೂರ್ಭುವಃಸುನಃ ವೇದ
 ಮೂಲೋಂಕಾರವಂ || ೨೩ || ೭೭೭ ||

ಭಾವಾರ್ಥ:- ಶ್ರೀಮದಾಚಾರ್ಯರು, ಪಾಠ ಪೇಳಲಾರಂಭಿಸಿದ ವರ್ಣನೆ

ಪಾಠ ಪೇಳತಕ್ಕವರಲ್ಲಿ (ನಿಪುಣ) ಕುಶಲರಾದ, ಸೃಥುಮತಿಗಳು ಶ್ರೀ ಪೂರ್ಣಪ್ರಜ್ಞರು, ಪಾಠವಾಂಛ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ತಾವು ಹೇಳತಕ್ಕ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನವೆ ಪಾಠ, ಪ್ರವಚನ ಶುದ್ಧವಾಗುವದಕ್ಕಾಗಿ, ಹವಣ=ಬಹು ಹಂಚಿಕೆ, ಜಾಣತನದಿಂದ, ಆಯಾ ವರ್ಣಗಳಿಗೆ ಚನ್ನಾಗಿ ಅನುಪೂರ್ಣ=ಕ್ರಮವಾಗಿ ಒಂದಕ್ಕೊಂದು ಸಂಬಂಧವಾಗಿ ನಿರಂತರ, ಸಂಶ್ಲೇಷ=ಒಂದಕ್ಕೊಂದು ಬಿಡದೇ ಅಪ್ಪಿಕೊಂಡಿರುವ— ಅ ಅಕ್ಷರ ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ, ಅ—ಉ—ಮ, ಎಂಬ ಮೂರು ಅಕ್ಷರಗಳಿಗೆ, ಚನ್ನಾಗಿ ಐಕ್ಯವನ್ನುಂಟು ಮಾಡಿ ಓಂ ಎಂದು ಪ್ರಣವೋಚ್ಚಾರಣೆ ಮಾಡಿದರು.

ಯಾವ ಈ ಮೂರು ಅಕ್ಷರ ಶ್ರೇಷ್ಠಗಳು, ಪೃಥ್ವಿ, ಅಂತರಿಕ್ಷ ದಿವಃ=ಸ್ವರ್ಗ ಈ ಮೂರು ಲೋಕಗಳಲ್ಲಿ ಸಾರವಾದುದರಿಂದಲೂ, ಅಗ್ನಿವಾಯು ಆದಿತ್ಯರೆಂಬ, ಮೂರು ತೇಜಸ್ಸುಗಳಲ್ಲಿ, ಸಾರ (ಮುಖ್ಯ) ವಾದುದರಿಂದಲೂ, ಮತ್ತು ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ಋಕ್, ಯಜುಃ ಸಾಮ ಎಂಬ ಮೂರು ವೇದಗಳಲ್ಲಿ ಸಾರವಾದುದರಿಂದಲೂ, ಮತ್ತು ಈ ಮೂರು ವೇದಾರ್ಥರೂಪವಾಗಿರುವ, ಭೂಃ ಭುವಃ—ಸುನಃ—ಎಂಬುವ ಮೂರು ವ್ಯಾಹೃತಿಗಳ ಸಾರವೆಂದು ವೇದಗಳು ವರ್ಣಿಸಿರುವವೋ ಇಂತು ಸಕಲ ವೇದಗಳಿಗೆ ಮೂಲ ಭೂತವಾದ ಓಂಕಾರವನ್ನು ಉಚ್ಚರಿಸಿದರು.

ಈ ಅ-ಉ-ಮ ಎಂಬ ಮೂರು ಅಕ್ಷರಗಳನ್ನು ವರ್ಣಿಸುವ ಶ್ರುತಿ ಯಾವುದೆಂದರೆ;

“ ಸ ಇವಾನ್ ಲೋಕಾನ್ ಸೃಜತ್ ಪೃಥಿವೀ ಮಂತರಿಕ್ಷಂ ದಿವಂ ತಾನ್ ಲೋಕಾನಭ್ಯ ತಪತ್ ತೇಭ್ಯೋಭಿತಪ್ತೇಭ್ಯಸ್ತ್ರೀಣ ಜ್ಯೋತೀಂಷ್ವಜಾಯಂತಾ ಅಗ್ನಿರೇವ ಪೃಥಿವ್ಯಾ ಅಜಾಯತ್ ವಾಯುರಂತರಿಕ್ಷಾ ಸಾದಿತ್ಯೋ ದಿನಸ್ಥಾನಿ ಜ್ಯೋತೀಷ್ಯಭ್ಯತಪತ್ ತೇ ಭ್ಯೋ ಅಭಿತಪ್ತೇಭ್ಯಸ್ತ್ರಯೋ ವೇದಾ ಅಜಾಯಂತ, ಪುಗ್ಲೇದ ಏವಾ ಅಗ್ನೇ ರಜಾಯತ, ಯಜುರ್ವೇದೋ ವಾಯೋಃ ಸಾಮವೇದ ಅದಿತ್ಯಾತ್ ತಾನ್ ವೇದಾನಭ್ಯತಪತ, ತೇಭ್ಯೋಭಿತಪ್ತೇಭ್ಯಃ ಶ್ರೀಣ ಶುಕ್ರಾಂಜಾಯಂತ, ಭೂರಿ

ತೋವ ಋಗ್ವೇದಾದಜಾಯತ್, ಭುವರಿತಿ ಯಜುರ್ವೇದಾತ್ ಸ್ವರಿತಿ ಸಾಮವೇದಾತ್, ತಾನಿ ಶುಕಾಣ್ಯಭೃತಪತ್, = ತೇಭ್ಯೋ ಅಭಿತಪ್ತೇಭ್ಯ ಸ್ತಯೋವರ್ಣಾ ಅಜಾಯಂತಾಕಾರ ಉಕಾರೋ ಮಕಾರ ಇತಿ, ತಾನೇಕಥಾ ಸಮಭರತದೇತತ್ತದೋಮಿತಿ, ಎಂದು ಐತರೇಯ ಬ್ರಾಹ್ಮಣ ಪಂಚಮ ಖಂಡ ಪ್ರತಿಪಾದಿತ ಪ್ರಣವ ಪ್ರಕಾರವನ್ನು ಭಾವಪ್ರಕಾಶಿಕೆಯಲ್ಲಿ ಸೂಚಿಸಿರುವರು.

ಶ್ಲೋಕ || ಸ್ವರಮಚರಮಕಾಲೇ ಮಂದ್ರಮೇ ವಾತ್ಸಜದ್ಭಿಃ |
ಸ್ಫುಟಮುಪನಿಷದಂತೇ ವಾಚಕೈರ್ವಾಚ್ಯಮಾನೇ ||
ಪ್ರವಚನಮತಿಚಿತ್ರಂ ಸ್ಪ್ರಾಣಭಾಜಾಂ ಶ್ರುತೀನಾ |
ಮನ್ಯುತಮನ್ಯುತಭಾವಸ್ಯೈಷ ಹೇತುಂ ಚಕಾರ || ೨೪ ||

ವಾರ್ಧಿಕ || ಭರದಿ ಶಿಷ್ಯರು ಪಾಠವಾರಂಭ ಸಮಯದಲ್ಲಿ |
ಸ್ವರ ಮಂದ್ರವಂ ಬಿಡದೆ ಮೆಲ್ಲನೆಯ ಅರ್ಥಾಗ್ನಿ |
ತೆರ ಉಪನಿಷದ್ಭಾಷ್ಯ ಜವದಿ ಸಸ್ಫುಟದಿಂದ ಓದುತ್ತಿರೆ
ಗುರುಸನ್ನಿಧಿ ||
ಪರಿಮದಾಚಾರ್ಯ ತಾಂ ಕೇಳುವರ ಕಿವಿಗಳಿಗೆ |
ವರ ಅನ್ಯುತ ದಂತಿರುವ ನೋಕ್ಷ ಫಲಕಂ ಕಾರಣ
ನಿರುತ ಅತ್ಯಾಶ್ಚರ್ಯಕರ ವ್ಯಾಖ್ಯೆಯಿಂದ ಶಾಸ್ತ್ರೋಪದೇಶವ
ಗೈದರು || ೨೪ || ೭೭೮ ||

ಭಾವಾರ್ಥ:— ಇನ್ನು ಶ್ರೀಮದಾಚಾರ್ಯರ ಶಿಷ್ಯರು ಪಾಠವಾರಂಭ ಸಮಯದಲ್ಲಿ, ಪಾಠ ಓದುವ ಕ್ರಮವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ಭರದಿ=ಶ್ರೀ ಪೂರ್ಣಪ್ರಜ್ಞ ಗುರುಗಳು ಓಂ ಎಂದು ಉಚ್ಚಾರ ಮಾಡಿದಕೂಡಲೇ, ಪಾಠ ಪೇಳಲಿಕ್ಕೆ ಪ್ರಾರಂಭ ಮಾಡುವ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ತ್ವರದಿಂದ, ಸ್ವರಮಂದ್ರ=ಮೆಲ್ಲಗಾದ ಧ್ವನಿಯನ್ನು ಬಿಡದಲೇ ಅಂತರೆ ಉಚ್ಚ ಧ್ವನಿಯಿಂದ ಓದುವದು ಗುರುಗಳ ಸನ್ನಿಧಿಯಲ್ಲಿ ನಿಸಿದ್ದವಾದ ಕಾರಣ, ಮೆಲ್ಲನ ಧ್ವನಿಯಿಂದಲೇ ಪುಸ್ತಕಗಳನ್ನು ಓದುವ ಶಿಷ್ಯರು, ಉಪನಿಷತ್ ಭಾಷ್ಯವನ್ನ, ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ತಿಳಿಯುವಂತೆ ಮತ್ತು ಅರ್ಥವಾಗುವಂತೆ ಮೆಲ್ಲನೇ ಓದುತ್ತಿರಲಾಗಿ, ಆಗ್ಗೆ ಶ್ರೀ ಪೂರ್ಣಪ್ರಜ್ಞಾಚಾರ್ಯರು, ಶ್ರೋತ್ರೇಂದ್ರಿಯ ಪಾಟವವುಳ್ಳ ಜೀವಿಗಳ ಕಿವಿಗಳಿಗೆ, ಅನ್ಯುತ ದಂತೆ ಸುಖವನ್ನು ಕೊಡುವುದೂ, ಮತ್ತು ನೋಕ್ಷಫಲಕ್ಕೆ ಮುಖ್ಯ ಕಾರಣವಾದದ್ದೂ, ಅತ್ಯಾಶ್ಚರ್ಯವಾಗಿ, ಅನೇಕಾರ್ಥಬೋಧಕವಾದ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನದಿಂದ, ವೇದಾಂತ ಶಾಸ್ತ್ರೋಪದೇಶವನ್ನು ಗೈದರು.

ಶ್ಲೋಕ || ಧನಮಿವ ಸಧನಾಯೇ ಭ್ಯೋಽರ್ಕ ಸೂನುಃ ಪ್ರಸನ್ನಃ |
ಶರಶತಮಿವ ಪಾರ್ಥಃ ಸಂಯುಗಾರ್ಥಿಭ್ಯ ಉಗ್ರಃ |
ಅರತಿ ವಿರಹಿತಃ ಸೋಽನಾರತಂ ನಾದಿ (ನೋಽದಿ) ಶನ್ನೋ
ಪ್ರತಿವಚನಮದೀನಂ ಚೋದಕೇಭ್ಯೋಽಖಿಲೇಭ್ಯಃ || ೨೫ ||

ವಾರ್ಧಿಕ || ಅಲಸ್ಯವಿಲ್ಲದಲೆ ಶ್ರೀಮಧ್ವ ಪ್ರಶ್ನೆಯಂ

ಸಾಲಾಗಿ ಮಾಡ್ವರಿಗೆ ಸಂತೋಷದಿಂದ ಜನ |

ಮೇಲತಿ ಪ್ರಾಥ ಪ್ರತ್ಯುತ್ತರವ ವಿಚ್ಛಿನ್ನದಿಂ ಕೊಡದೆ

ಯಿರಲಿಲ್ಲವೋ ||

ಕೇಳ್ವ ತತ್ವಬುಭುತ್ತು ವಿದ್ಯಧನ ಕಾಂಕ್ಷೆಂಗೆ |

ತಾಳ್ಮೆಯಿಂ ಕರ್ಣಧನ ದಾನವಂ ಮಾಡ್ವಂತೆ |

ಕೇಳಮತ್ಸರ ಯುದ್ಧ ಬಯಪ ಶತ್ರುವಿಗುಗ್ರ ಪಾರ್ಥ ಶರಶತ

ಎಚೆದವೋಲ್ || ೨೫ || ೭೭೯ ||

ಭಾವಾರ್ಥ: — ಆಗ್ಗೆ ಕೆಲವು ಜನರು ಶ್ರೀ ಸರ್ವಜ್ಞರನ್ನು ಕುರಿತು ಪ್ರಶ್ನೆಗಳನ್ನು ಮಾಡಲು, ಅವರೇಲ್ಲರಿಗೂ, ಅವರ ಪ್ರಶ್ನಾನುಸಾರವಾಗಿ ಉತ್ತರವನ್ನು ಕೊಟ್ಟರೆಂದು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ಅದು ಹೇಗೆಂದರೆ ಕೆಲವು ಜನರು ಒಬ್ಬರಿಂದೊಬ್ಬರು ಪ್ರಶ್ನೆ ಮಾಡಲು, ಶ್ರೀ ಪೂರ್ಣಪ್ರಜ್ಞರು ತಡಮಾಡದಲೇ (ಯೋಚಿಸದೆ) ಕೋಪಿಸಿಕೊಳ್ಳದೇ, ಶಾಂತಚಿತ್ತದಿಂದ ಸಂತೋಷ ಮುಕ್ತ ಮನರಾಗಿ, ಮೇಲತಿ — ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ, ಪ್ರಾಥವಾದ, ಗಂಭೀರವಾದ ಪ್ರತ್ಯುತ್ತರವನ್ನು ಅವಿಚ್ಛಿನ್ನ ಧಾರಾಳವಾಗಿ ಕೊಡದೇ ಇರಲಿಲ್ಲ. ಯಾರು ಅಸೂಯಾದಿಗಳಿಂದ ರಹಿತರಾಗಿ ನಿಷ್ಕಾಪಿಟ್ಟದಿಂದ ನಿಜವಾದ ತತ್ವವನ್ನು ಕೇಳಿ ನೀಕೆಂಬುವ, ವಿದ್ಯಾಧನವನ್ನು ಬಯಸುವರಿಗೆ ಸೂರ್ಯಪುತ್ರನಾದ, ಕರ್ಣನು ಧನವನ್ನು ದಾನ ಮಾಡುವಂತೆ, ತತ್ವಬುಭುತ್ತುಗಳಿಗೆ ಅವರಿಗೆ ತೃಪ್ತಿಕರವಾದ ಉತ್ತರವನ್ನು ಕೊಟ್ಟರು. ಮತ್ತು ಯಾರು ಕೆಟ್ಟುದಿದ್ದಿಯಿಂದ ಮಾತ್ಸರ್ಯ ತಾಳಿ ಶ್ರೀ ಸರ್ವಜ್ಞರನ್ನು ಪರೀಕ್ಷಿಸಿ ಜಯಿಸಲಿಚ್ಛಿಪ, ಶತ್ರುಸಮರಾದವರಿಗೆ ಶತ್ರುಗಳಿಗೆ ಪಾರ್ಥನು ನೂರು ಉಗ್ರ ಬಾಣಗಳನ್ನು ಒಮ್ಮೇಲೆಚೆಯುವಂತೆ, ತಮ್ಮ ವಾಗ್ವಾಣಿಗಳಿಂದ ಕುಮಾತ್ಸರ್ಯರ ಪ್ರಶ್ನರೂಪ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷವನ್ನು ನಿರಾಕರಿಸಿ-ಮುಂದೆ ಅವರು ಅಕ್ಷೇಪಿಸದಂತೆ ಮಾಡಿದರು.

ಶ್ಲೋಕ || ಅಥ ದಶಶತಶೋಚಿಷ್ಯಾ ಪ್ರಯಾತಿ ಪ್ರತೀಚ್ಯಾಂ (ಚ್ಯಾಃ)

ಪ್ರವಚನಮವಸಾಯ (ಯ್ಯ) ಸ್ನಾತುಮಾಯಾತ್ಮ

ಟಾಕಮ್ ||

ಪೃಥು ಮತಿರಿಹತಾವಜ್ಞೀಷ್ಠ ಸಂಸರ್ಗಲೋಟ್ಯಃ |

ಸಮಗಮಿ ಸಪದಿ ಸ್ವರ್ಣಿಮ್ನಗಾದ್ಯೈಶ್ಚ (ಸ್ತು) ತೀರ್ಥೈಃ || ೨೬ ||

ವಾರ್ಧಿಕ || ಆ ನಳಿನ ಮಿತ್ರ ಸಾವಿರ ಕಿರಣ ಪಡುವಣಕೆ |

ತಾನು ಅಭಿಮುಖಿಸಿ (ಖದಿ) ಬರೆ ಮಧ್ಯಾನ್ತ ಕಾಲನೆಂ |

ದಾನಂದ ಮುನಿ ಪಾಠವಂ ಮುಗಿಸಿ ಮಧ್ಯಾನ್ದಿಕ ಸ್ನಾನವಂ

ಮಾಡಲು ||

ಮಾನ್ಯರು ಸರೋವರಕ್ಕೆ ಬರಲು ಆವಾಗಲೆಯೇ

ಸಾನುರಾಗದಿ ಸಕಲ ಗಂಗಾದಿ ತೀರ್ಥಾಭಿ |

ಮಾನಿದೇವತೆಗಳುಂ ಶ್ರೇಷ್ಠ ಮಧ್ವಾರ್ಯ ಸಂಸರ್ಗ-

ಲೋಲ್ಯದಿ ಬಂದರೈ || ೨೬ || ೭೮೦ |

ಭಾವಾರ್ಥ:- ಈ ಶ್ಲೋಕವಾರಂಭಿಸಿ ೪೯ ಶ್ಲೋಕವರಿಗೆ ಶ್ರೀ ಸರ್ವಜ್ಞರ ಮಾಧ್ಯಾಸ್ತಿಕ ಅಪನ್ನೇಕ ವರ್ಣಿಸುತ್ತಾರೆ.

ನಳಿನಮಿತ್ರ = ಕಮಲ ಗೆಲೆಯನಾದ-ಸಾವಿರ ಕಿರಣಗಳುಳ್ಳ - ಸೂರ್ಯನು, ಪಡುವಣಕೆ = ಪಶ್ಚಿಮ ದಿಕ್ಕಿಗೆ - ಅಭಿಮುಖಿಸಿ = ಎದುರಾಗಿ ಪಶ್ಚಿಮ ದಿಕ್ಕಿಗೆ ಬರಲು - ಅಂದರೆ ಮಧ್ಯಾಹ್ನ ಕಾಲೋಗಲು; ಶ್ರೀಮದಾನಂದತೀರ್ಥರು ಶಿಷ್ಯರಿಗೆ ಪಾಠ ಹೇಳುವುದನ್ನು ಮುಗಿಸಿ ಉತ್ತರ ಶಾಂತಿಯನ್ನು ಹೇಳಿ, ಮಧ್ಯಾಹ್ನ ಕಾಲದ ಸ್ನಾನ ಮಾಡಲು, ಮಾನ್ಯರು = ಪೂಜ್ಯರು ಸರೋವರಕ್ಕೆ ಯಾವ ಕಾಲದಲ್ಲ ಬಂದರೋ ಅಕ್ಷಣವೇ = ಶ್ರೇಷ್ಠ ಸಂಸರ್ಗಲೋಲ್ಯ - ಉತ್ತಮರಾದ ಶ್ರೀಮದಾಚಾರ್ಯರ ಅಂಗ ಸಂಬಂಧ ಅಶೆಯುಳ್ಳವರಾಗಿ, ಸ್ವರ್ಗ ನದಿಯಾದ ಶ್ರೀ ಭಾಗೀರಥಿ (ಗಂಗಾ) ದೇವಿಯೇ ನೊದಲಾದ ಸಕಲ ತೀರ್ಥಾಭಿಮಾನಿಗಳು, ಈ ಸರೋವರದಲ್ಲಿ ಬಂದು ಸೇರುತ್ತ ಸ್ನಹಿತರಾದರು.

ಶ್ರೀಮದಾಚಾರ್ಯರ ಸ್ನಾನ ನೇಳೆಯಲ್ಲಿ ಅವರ ಅಂಗ-ಸಂಬಂಧಪಟ್ಟ ಉದಕ ಸ್ಪರ್ಶದಿಂದ ನಾವು ಮಹಾ ಪವಿತ್ರತೆ ಹೊಂದುತ್ತೇವೆಂದು ಬಯಸಿ, ದ್ರವರೂಪ ತೀರ್ಥಗಳಿಂದ ಸಹಿತರಾದ ಸಕಲ ತೀರ್ಥಾಭಿಮಾನಿ ದೇವತೆಗಳು ಈ ಸರೋವರಕ್ಕೆ ಬಂದು ಕೂಡಿದರೆಂದು ಭಾವ.

ಶ್ಲೋಕ || ಘನರಸನಿಕರೋಽಸಾವಂತರತ್ನಂತಶುದ್ಧೋ |

ಮುನಿಗಣ ಇವ ಭೂಯಃ ಸ್ನೇಹವಾನ್ ಪ್ರಾಗ್ಧಧಾನಃ ||

ಪ್ರತಿಕ್ರಮಿಮುಖಿಲಜ್ಞ ಸ್ಯಾಪರೋಕ್ಷೇಣ ತಾವತ್ |

ಸ್ಫುಟಿಮಲಭತರೂಪಂ ಮಜ್ಜನೇ ಸಜ್ಜನೇಷ್ವಮ್ || ೨೭ ||

ವಾರ್ಧಿಕ || ವಿಮಲಜಲ ಮಧ್ಯವತಿ ನಿರ್ಮಲದಿ ದ್ರವಿಪವೋ ||

ಅಮಿತ ಮುನಿಗಣ ಶುದ್ಧ ಹೃದಯ ಭಕ್ತಿಮಂತರೋ |

ಕ್ರಮದಿ ಪ್ರಾಕ್ ಮಜ್ಜನವೋ ಅಪರಿಪಕ್ವಂ ಧ್ಯಾನೋ-

ಅಖಿಲಜ್ಞ ರಾ ಛಾಯವೋ ||

ಸುಮನ ವಾಸನ ಮಯದ ಪ್ರತಿಮೆಯೋ ಮಜ್ಜನದ |

ಸಮಯವೋ ಧ್ಯಾನಪರಿಪಕ್ವವೋ ಸುಜನೇಷ್ವ |

ಪ್ರಮದ ಪೂರ್ಣರ ರೂಪೋ ಭಗವತ್ ಸ್ವರೂಪವೋ

ಸ್ಫುಟಿಪೊಂದಿದರಿಯದಾಯ್ತು || ೨೭ || ೭೮೧ |

ಭಾವಾರ್ಥ:— ಇನ್ನು ಶ್ರೀ ಸರ್ವಜ್ಞಾಚಾರ್ಯರ ಸ್ನಾನಗೈವ್ಯದನ್ನು ಅಲಂಕಾರದೊಡನೆ ಬಣ್ಣಿಸುವಿಕೆ.

ಅ ಸರೋವರದಲ್ಲಿ ಜಲಗಳು ಅತ್ಯಂತ ಶುದ್ಧವಾಗಿಯೂ, ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿಯೂ ಹರಿಯುತ್ತ ಋಷಿಗಳ ಸಮೂಹದಂತೆಯೇ, ಶ್ರೀ ಸರ್ವಜ್ಞರು ನೀರಿನಲ್ಲಿ ಇಳಿಯುವ ಮೊದಲಿಗೆ ಅವರ ನೆರಳನ್ನು ಜಲಗಣವು ತಾವು ಧರಿಸಿ, ಶ್ರೀ ಮಧುವಲಬೋಧರು ನೀರಿನಲ್ಲಿ ಇಳಿದು ಅವಗಾಹನ ಸ್ನಾನ ಮಾಡುವ ಕಾಲ ಸಜ್ಜನರಿಗೆ ಇಷ್ಟವಾದ ಪ್ರಮದ=ಸಂತೋಷ ಅನಂದಪೂರ್ಣರ ರೂಪವನ್ನು ಸೃಷ್ಟವಾಗಿ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವಾದಿ ದೊಂದಿತು. ಹೇಗದಂದರೆ, ಬಹು ಭಕ್ತಿಮಂತರಾದ ಧ್ಯಾನ ಮಾಡತಕ್ಕ ಮುನಿಗಳಂತೆ. ಆ ಮುನಿಗಳ ಸಮೂಹವು ತಮ್ಮ ಅಂತಃಕರಣದಲ್ಲಿ ಅತ್ಯಂತ ಶುದ್ಧರಾಗಿಯೂ ಅಜ್ಞಾನದ ದೋಷರಹಿತರಾಗಿಯೂ, ಅಪರಿಪಕ್ವಂ ಧ್ಯಾನೋ, = ಧ್ಯಾನ ಪರಿಪಾಕವಾಗದ ಮೊದಲಿಗೆ, ಅಂದರೆ ಧ್ಯಾನ ಸಾಧನ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಪೂರ್ಣ ಸ್ವರೂಪಕ್ಕೆ ಶ್ವರ್ಯ ಸಂಪನ್ನನಾದ, ಭಗವಾನ್ ಅಖಿಲಜ್ಞ=ಸರ್ವವನ್ನು ಬಲ್ಲ ಶ್ರೀ ಪ್ರಾಣಾಂತರ್ಯಾಮಿ ಶ್ರೀ ಹರಿಯ ವಾಸನಾಮಯ ತಮ್ಮ ಇಚ್ಛಾನುರೂಪವಾವ ಜಡಪ್ರತೀಮೆಯ ಪ್ರತಿಬಿಂಬವನ್ನು ಧಾರಣಮಾಡಿ, ಧ್ಯಾನ ಪರಿಪಕ್ವವಾದನಂತೆ, ಆ ವಾಸನಾಮಯನಾದ ಪ್ರಾಜ್ಞನು, ಸರಿದು, ತಮ್ಮ ಚಿದ್ ಹೃದಯಗತನಾದ ಬಿಂಬರೂಪಿ ಶ್ರೀ ಹರಿಯನ್ನು ಪ್ರತಕ್ಷಿಸ್ತು ಟ್ಟವಾಗಿ ನೋಡಿದರೋ ಎಂಬುವಂತೆಯೇ ತೋರುತು. ನೀರಿನ ಸಮೂಹವೋ=ಮುನಿಗಳೋ, ಸ್ನಾನದಕಿಂತಲೂ ಮೊದಲಿನ ಕಾಲವೇ, ಧ್ಯಾನಕಾಲವೋ, ನೀರಿನಲ್ಲಿ ಇಳಿಯುವಾಗ ನೀರಿನೊಳಗೆ ಬಿದ್ದ ಶ್ರೀ ಸರ್ವಜ್ಞರ ಛಾಯವೇ ಶ್ರೀ ಹರಿಯ ವಾಸನಾಮಯ ಪ್ರತೀಮೆಯೋ, ಸ್ನಾನಕಾಲವೇ ಪರಿಪಕ್ವ ಧ್ಯಾನಕಾಲವೋ, ಪ್ರಮದ ಪೂರ್ಣ=ಅನಂದತೀರ್ಥರ ರೂಪವೇ, ಭಗವತ್ ಸ್ವರೂಪವಾದ ಬಿಂಬರೂಪವೋ ಸೃಷ್ಟವಾಗಿ ತಿಳಿಯದೇ ಆರಿಯದಂತಾಯಿತು.

ಶುದ್ಧ ಭಕ್ತಿಮಂತರಾದ ಧ್ಯಾನಯೋಗ ಮಾಡತಕ್ಕ ಮೋಕ್ಷಯೋಗ್ಯ ಸಜ್ಜೀವರುಗಳು, ಇಡೀ ಪಿಂಗಳಾದಿ ನಾಡಿಗತ ಗಂಗಾದಿ ತೀರ್ಥಗಳಲ್ಲಿ ಮಿಂದು, ಶುದ್ಧಮನಸ್ಸರಾಗಿ ಹೃದಯದಲ್ಲಿ, ಶ್ರೀ ಮಧ್ವಾಂತರ್ಯಾಮಿ ಶ್ರೀ ಹರಿಯ ಸುಸ್ವರೂಪವನ್ನೇ ಚಿಂತನೆ ಮಾಡಬೇಕೆಂಬ ಪ್ರಮೇಯವನ್ನು ರೂಪ-ಕಾಲಂಕಾರದೊಡನೆ ಶ್ರೀ ದಾಸಾರ್ಯರು ವರ್ಣಿಸಿರುವರು. ಶ್ರೀ ವಿಜಯದಾಸರ ನಿಜಮರ್ಮವನ್ನರಿತ ಅವರ ಗೂಢ ದಾಸರೇ ನಿಜವು.

ಶ್ಲೋಕ || ಅಪರಿಮಿತಮನೀಷಸ್ಯೋಲ್ಲಸಚ್ಚಂಖ ಬಾಹೋ |
ರಥಚರಣಿ ಲಿಲಾನಾಂ ತನ್ವತೋಽತ್ರಾಭಿಷೇಕಮ್ ||
ಪ್ರತತಿನವ ಉದಾರಾಸ್ತಾಸ್ವಲಂ ಸನ್ನಿಧಾತು— |
ಸ್ತನವ ಇವ ವಿರೇಜುಃ ಪಾಂಚಜನ್ಯಪ್ರಿಯಸ್ಯ || ೨೮ ||

ವಾರ್ಥಿಕ || ಸ್ನಾನ ನಂತರ ತಪಾಕದಿ ತೀರ್ಥನಿರ್ಮಾಲ್ಯ |
ಪಾನ ಮಾಡಲು ಮಧ್ವರಥ ಚರಣ ಶಿಲೆಗಳಿಗೆ |
ತಾನು ಅಭಿಷೇಕವಂ ಮಾಡಲು ಸುಕಾಂತಿಯುತ

ಶಂಖ ಬಲಕರದಿ ಧರಿಸಲ್ ||

ಮಾನೀಷರಪರಿಮಿತರುತ್ಕೃಷ್ಟ ಪ್ರತಿಬಿಂಬ |

ಭಾನುಪ್ರಕಾಶ ಶಿಲೆ ಶಾಲಗ್ರಾಮದಿ ಬೀಳೆ |

ದಾನವಾರಿಯು ಪಾಂಚಜನ್ಯಪ್ರಿಯ ತತ್ರ ಸನ್ನಿ ತ

ರೂಪ ತೆರಶೋಭಿಸೆ || ೨೮ || ೭೮೨ ||

ಭಾವಾರ್ಥ:- ಸ್ಥಾನ ನಂತರದಲ್ಲಿ ಶ್ರೀ ಸರ್ವಜ್ಞರು ನಿರ್ಮಾಲ್ಯ-ತೀರ್ಥವನ್ನು ಮಾಡಿದ ಕ್ರಮವನ್ನು ಆಗ್ನಿ ಅವರ ಶೋಭೆಯನ್ನು ಉತ್ಪೇಕ್ಷದೊಡನೆ ವರ್ಣಿಸುವರು.

ಶ್ರೀ ಸರ್ವಜ್ಞರು ಸ್ಥಾನ ಮಾಡಿದ ನಂತರ ಚನ್ನಾಗಿ ಮೈ ವರೆಸಿಕೊಂಡು ಕಾವೀ ಶಾಟೆಯನ್ನುಟ್ಟು ಆ ಸರೋವರದ ದಂಡಿಯಲ್ಲಿ ಆಸನದ ಮೇಲೆ ಕುಳಿತು, ಶ್ರುತ್ಯುಕ್ತಾನುಸಾರವಾಗಿ ನಿರ್ಮಾಲ್ಯ ತೀರ್ಥವನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳಲು, ರಥಚರಣ=ರಥಗಳಿಗೆ ಪಾದರೂಪವಾದ ಚಕ್ರಗಳು ಯಾವ ಶಿಲೆಯಲ್ಲಿ ಭಗವಂತನಿಗೆ ನಿತ್ಯ ಸನ್ನಿ ತವಾಗಿರುವವೋ ಅಂಥ ಶಾಲಗ್ರಾಮ ಶಿಲೆಗಳಿಗೆ, ತಾನು=ಶ್ರೀ ಮಧ್ವರು ತಾವು ಸ್ವತಃ ಅಭಿಷೇಕ ಮಾಡಲು, ಅತಿ ಕಾಂತಿಯುಕ್ತವಾಗಿ ಶುಭ್ರವಾಗಿ ಶೋಭಿಸುವ ಬೆಳ್ಳಿನ ಶಂಖವನ್ನು ಬಲಕ್ಕೆಯಲ್ಲಿ ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳಲು ಅಪರಿಮಿತ ಮಾನೀಷ (ಮನೀಷ) ಬಹಳ,=ಪೂರ್ಣ ಬುದ್ಧಿ ಮಂತರಾದ ಶ್ರೀ ಪೂರ್ಣಪ್ರಜ್ಞರ, ಉತ್ಕೃಷ್ಟ=ಶ್ರೇಷ್ಠನಾದ ಪ್ರತಿಬಿಂಬ=ವೇಹದ ಛಾಯಾ, ಭಾನು ಪ್ರಕಾಶ ಶಿಲೆ=ಸೂರ್ಯ ಪ್ರಕಾಶದಂತೆ ಧಳಧಳ ಹೊಳೆಯುವ, ಅಥವಾ ಸೂರ್ಯ ಪ್ರಕಾಶದಿಂದ ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಹೊಳೆಯುವ ಶಾಲಗ್ರಾಮ ಶಿಲೆಯ ಮೇಲೆ ಬೀಳಲು; ಆ ಶಾಲಗ್ರಾಮ ಶಿಲೆಯಲ್ಲಿ ಅತ್ಯಂತ ವಾಗಿ ನಿತ್ಯ ಸನ್ನಿಹಿತನಾದ ಪಾಂಚಜನ್ಯ ಶಂಖವನ್ನು ಕರದಿ ಧರಿಸಿ, ದಾನವರಿಗೆ ಶತ್ರುವಾದ ಶ್ರೀ ಹರಿಯು ರೂಪದಂತೆಯೇ ತೋರಿತು.

ಇಲ್ಲಿ ಶ್ರೀ ಮಧ್ವರೂಪಕ್ಕೂ ಶ್ರೀ ಹರಿಯು ರೂಪಕ್ಕೂ ಐಕ್ಯವೆಂದು ಭ್ರಮಿಸಬಾರದು. ಮಧ್ವ ಹರಿ ರೂಪಗಳು ನಿತ್ಯವಾಗಿ ಬೇರೆ ಬೇರೆ ಇರುವವು. ಅವರೂ, ಸಕಲ ಜಗತ್ತಿನಲ್ಲಿ ಪ್ರಾಣಾಂತರ್ಯಾಮಿ ಶ್ರೀ ಹರಿ ರೂಪಗಳೇ ವ್ಯಾಪಿಸಿ ವ್ಯಕ್ತನಾಗಿರುವವು. ಮತ್ತು ಈ ಪ್ರಕಾರ ಧೇನಿಸುವವರಿಗೆ ಮೊದಲು ಶ್ರೀ ಮಧ್ವ=ಪ್ರಾಣ ರೂಪದರ್ಶನವಾಗಿ, ಅನಂತರ ಪ್ರಾಣನಾಮಕ ಬಿಂಬನ ಸಂದರ್ಶನವಾಗುವದು ನಿಜ. ಮತ್ತು ಶ್ರೀಮನ್ ಮಧ್ವರ ಮೂಲ ರೂಪವಾದ ಶ್ರೀ ಮುಖ್ಯ ಪ್ರಾಣರೂಪವು ಶಂಖಚಕ್ರಧಾರಿ ಶ್ರೀ ಹರಿಗೆ ಮುಖ್ಯ ಪ್ರತಿಬಿಂಬನಾದ ಕಾರಣ ಬಿಂಬರೂಪನಾದ ಶಾಲಗ್ರಾಮ ಸನ್ನಿ ತ ಶ್ರೀಹರಿ ರೂಪದಂತೆ ತೋರಿದ್ದು ಆಶ್ಚರ್ಯವಲ್ಲ.

ಶ್ಲೋಕ || ಅಭಿದಧತಿ ಮುನೀಂದ್ರಾ ದ್ವಾದಶಾಬ್ದೋಪವಾಸ |

ಪ್ರತಿಮಫಲಮುಲಂ ಯತ್ಪೇವನಂ ಭಕ್ತಿಯುಕ್ತಮ್ ||

ಅಧಿಕ ಮನುರನದ್ಯಾದ್ಯಾಪ್ಲವಾದನ್ಯ ಮಾನ್ಯಾ |

ದಪಿಬದಲವಬೋಧೋ ವಿಷ್ಣು ಪಾದೋದಕಂ ತತ್ || ೨೯ ||

ವಾರ್ಧಿಕ || ಮುನಿವರರು ಅತಿ ಭಕ್ತಿಯಿಂ ಯಾವ ಶ್ರೀವಿಷ್ಣು |

ವಿನ ಸುಪಾದೋದಕಂ ಶಾಲಗ್ರಾಮದ ತೀರ್ಥ |

ವನು ಪ್ರಾಶನಂ ಮಾಡೆ ವಿಧಿವತ್ತು ಹನ್ನೆರಡು ವರ್ಷ ಉಪವಾಸಗೈದ||

ಅನಶನಂ ವೃತಫಲಕೆ ಪರಿ ಧನ್ಯ ಮಾನ್ಯರಿಂ |

ದನಿತೆ ಗಂಗಾದ್ವಲ್ಲ ತೀರ್ಥ ಮಜ್ಜನದಧಿಕ |

ಘನ ಫಲವಿದೆಂದು ಪೇಳುವರಿಂಥ ಮಹಮಹಿಮೆಯಾ

ತೀರ್ಥಪಾನ ಮಾಡ್ಡರ್ || ೨೯ || ೬೪೬ ||

ಭಾವಾರ್ಥ:— ಶ್ರೀ ಸರ್ವಜ್ಞರು ಶಂಖಪೂರಿತ ವಾಯಿಂದ, ಶಾಲಗ್ರಾಮ ಶಿಲೆಗಳಿಗೆ ಅಭಿಷೇಕ ಮಾಡಿ, ನಿರ್ಮಾಲ್ಯ ತೀರ್ಥ ಪ್ರಾರಣ ಮಾಡಿದ ಕ್ರಮವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

ಮುನಿಶ್ರೇಷ್ಠರಾದ ಯಾವ ಮುನಿಗಳು ಮಹಾ ಭಕ್ತಿ ಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ಶ್ರೀ ವಿಷ್ಣುವಾದ ಶ್ರೀ ಹರಿಯ ಪಾದೋದಕ ಶಾಲಗ್ರಾಮ ತೀರ್ಥ (ಸೇವಿಸಿ) ಪಾನ ಮಾಡುವರೋ, ವಿಧಿ-ಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ಹನ್ನೆರಡು ವರುಷ ಅನ್ನ ನಿಲ್ಲದೇ ಉಪವಾಸ ಮಾಡಿದ ಅನಶನ ವೃತಕ್ಕೆ ಬರುವ ಫಲ ಯಾವುದೋ, ಅದಕ್ಕೆ ಸರಿಯಾದ ಪುಣ್ಯ ಬರುವದೆಂದು ಹೇಳುತ್ತಾರೋ, ಮತ್ತು ಧನ್ಯ ಮಾನ್ಯ=ಮಹಾತ್ಮರಾದ ರುದ್ರಾದಿ ದೇವತೆಗಳಿಂದ, ಅದರಣೀಯವಾದ ಶ್ರೀಹರಿ ಪಾದೋದಕರೂಪ, ಗಂಗಾದಿ ಸಕಲ ತೀರ್ಥಗಳಲ್ಲಿ ಸ್ನಾನ ಮಾಡಿದಕಿಂತಲೂ ಹೆಚ್ಚಿನ ಫಲ ಬರುತ್ತದೆಂದು ಹೇಳುತ್ತಾರೋ, ಅಲವಬೋಧರು ಇಂತಹ ಮಹಾ ಮಹಿಮೆಯುಳ್ಳ ನಿರ್ಮಾಲ್ಯ ತೀರ್ಥವನ್ನು ಪಾನಮಾಡಿದರು. ಇದು ವೇದದಲ್ಲಿಯೂ ಪುರಾಣಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಪ್ರಸಿದ್ಧ.

“ ತ್ರಿರಾತ್ರಿ ಫಲದಾನದೋಯಾಃ ಕಾಶ್ವಿದ ಸಮುದ್ರಗಾಃ |

ಸಮುದ್ರಾಸ್ತು ಪಕ್ಷಸ್ಯ ಮಾಸಸ್ಯ ಸರಿತಾಂ ಪತಿಃ |

ಷಣ್ಮಾಸ ಫಲದಾ ಗೋದಾ, ವತ್ಸರಸ್ಯ ತು ಜಾನ್ವವೀ |

ದ್ವಾದಶಾಬ್ದೋಪವಾಸಶ್ಚ ವಿಷ್ಣು ಪಾದೋದಕಸೇವನಮ್ || ”

“ಯಾನಿಕಾನಿ ಚ ತೀರ್ಥಾನಿ, ಬ್ರಹ್ಮಾಂಡಾಂತರ್ಗತಾನಿ ಚ | ವಿಷ್ಣು-ಪಾದೋದಕಶ್ಚೇತೇ ಕಲಾ-ನಾರ್ಹಂತು ಸೋಡಶೀಮಿತ್ಯಭಿದಧತಿ.” ಎಂದು ಪುರಾಣ ವಚನಗಳು (ಭಾವಪ್ರಕಾಶಿಕೆ) ಈ ಶ್ಲೋಕಾರ್ಥ ಪ್ರತಿಪಾದಕ ಶ್ರೀ ಮದಣು ಮಧ್ವವಿಜಯ ಶ್ಲೋಕ ೧೪ “ ಸ್ನಾತೋ ದೇವಾಭಿಷಿಕ್ತಾ ” ಎಂಬುವ ಶ್ಲೋಕಕ್ಕೆ ಶ್ರೀ ಶ್ರೀ ರಘುವರ್ಯತೀರ್ಥರು ಬರೆದ ಪುರಾತನ ಟಿಪ್ಪಣಿಯಲ್ಲಿ ಮೂಲ ಶ್ಲೋಕಗಳಲ್ಲಿ ನಿರ್ಮಾಲ್ಯ ತೀರ್ಥವೆಂಬ ಶಬ್ದಗಳಿರದೆಯಾದ ರೂ, ನಿರ್ಮಾಲ್ಯ ತೀರ್ಥವೆಂದೆಯೇ ಅರ್ಥ ಮಾಡಬೇಕು. ಏಕೆಂದರೆ ಮುಂದೆ ಇದೇ ಸರ್ಗದ (೩೪) ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಶ್ರೀ ದೇವರಿಗೆ ಸ್ನಾದೋದಕಪೂರಿತವಾದ ಮಹಾ ಅಭಿಷೇಕ ಸೋಡಶೋಪಹಾರ ಪೂಜೆ ವಿಸ್ತಾರವಾಗಿ ಹೇಳಿರುವರು. ಕಾರಣ ಇಲ್ಲಿ ನಿರ್ಮಾಲ್ಯ ತೀರ್ಥ ಮಾಡಿ ಶ್ರುತಿ ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯರಾದ ಮಧ್ವರು ತೀರ್ಥಪ್ರಾರಣ ಮಾಡಿದರೆಂದು ಶ್ರೀ ಸ್ವಾಮಿ ಗುರು ರಾಜರು ರಚಿಸಿದ ಯುಕ್ತಿ ಮಲ್ಲಿಕಾ ಗ್ರಂಥ ಫಲ ಸಾರಭದಲ್ಲಿ ಉದಹರಿಸಿದ “ಶ್ರೀ ವಿಷ್ಣು ಸೂಕ್ತ ಗತವಾದ ಶ್ರುತಿಯನ್ನು ಪ್ರಮಾಣವಾಗಿ ಕೊಟ್ಟಿರುವರು.

ವೇದ ಮಚ ಶ್ರುತಿ.

ಓಂ ತದಸ್ಯ ಪ್ರಿಯ ಮಭಿ ಪಾಥೋ

ಅಸ್ಯಾಂ ನರೋಯತ್ರ ದೇವಯುವೋ ಮದಂತಿ |

ಉರುಕ್ರ ಮಸ್ಯ ಸಹಿ ಬಂಧುರಿಥ್ಥಾ

ವಿಷ್ಣೋಃ ಪದೇ ಪರಮೇ ಮಧ್ವ ಉತ್ಸಾಃ ||

ಪದಪಾಠ=ತತ್ - ಅಸ್ಯ - ಪ್ರಿಯಂ - ಅಭಿಪಾಥಃ - ಅಸ್ಯಾಂ - ನರಃ - ಯತ್ರ - ದೇವಯವಃ-
ಮದಂತಿ- ಉರುಕ್ರಮಸ್ಯ-ಸಃ-ಹಿ-ಬಂಧುಃ- ಇಥಾ-ವಿಷ್ಣೋಃ - ಪದೇ-ಕರಮೇ- ಮಧ್ವ-ಉತ್ಪಹಾ |
ಅನ್ಯಯಸ್ಯ=ಪ್ರಿಯತತ್, ಅಸ್ಯ ಅಭಿಪಾಥಾ, ನರಃ, ಅಹಂ, ಅಸ್ಯಾಂ, ಯತ್ರದೇವಯವಃ, ಮದಂತಿ
ಪರಮೇ ವಿಷ್ಣೋ ಪದೇ ಉತ್ಸಃ ಸಹ ಇಥಾ ಉರುಕ್ರಮಸ್ಯ ಬಂಧುಹಿ ||

ಅರ್ಥ:- ಪ್ರಿಯಂ = ಸಕಲ ಶ್ರುತಿ ಸ್ಮೃತಿನಾಂ ತತ್ಪ್ರಸರ್ತಕ ಮುನೀನಾಂ ಚ ಹರ್ಷಕರಂ
ತತ್ = ಅಕಾಲೇ ಮೃತ್ಯುಮಥನ, ಮಿತ್ಯಾದೋ ಪ್ರಸಿದ್ಧಂ, ಅಸ್ಯ = ನಾರಾಯಣಸ್ಯ, ಅಭಿಪಾಥಃ =
೨ ಸರ್ವಾಂಗೇಷ್ವಭಿಷಿಕ್ತಂ ತೀರ್ಥೋದಕ ಮಿತ್ಯರ್ಥ, ೨ ೧ ಅಭಿತಃ ಸರ್ವಾಂಗೇಷು ಸ್ವದ್ಧಂ ಪಾಠ
ಉದಕಂ ಶಿರ ಆದಿ ೧ (ನರಃ ಅಹಂ ಅಧ್ಯಾರ) ನರಃ ಅಹಂ = ಅಸ್ಯಾಂ ಪಾನಂ ಕುರ್ಯಾಂ, ಅಂತಃ
ಶುದ್ಧೇರೇವ ಮುಖ್ಯತ್ವಾದಶಾ ಮಿತ್ಯುಕ್ತಂ, ಯತ್ರ ವಿಷ್ಣುಂಗ ಸಂಬಂಧೇನಾತಿ ಪಾವಿತ ತೀರ್ಥೇ
ದೇವಯವಃ=ಬ್ರಹ್ಮರುದ್ರಾದ್ಯಾ ದೇವಾಃ ವೇದಿಕೋ ದೇವ ಪದಪರ್ಯಾಯೋ ದೇವಯು ಶಬ್ದೋಯಂ
ದೇವಂ=ನಾರಾಯಣಂ ಪರಿವಾರತಯಾ ಯುಂಜತೀತಿವ್ಯುತ್ಪತ್ತಾ ವಾ ದೇವಯವಃ, - (ದೇವಯವಂ=
ದೇವಯುಃ=ಇಯಂ ವೈದಿಕ ಶಬ್ದಃ) ಮದಂತಿ=ಹರ್ಷಂ ಕುರ್ವತಿ, ದೇವಾನಾಮಪಿ ಪಾನಾದಿನಃ
ಹರ್ಷಕರೇ ವಿಷ್ಣು ಪಾದೋದಕೇ ಮನುಷ್ಯಾಣಾಂ ಕೈಮುತ್ಯದ್ಯೋತನಾಯೇದಮಾದಿತಂ, ಏವಂಚ
ಬ್ರಹ್ಮಾದಿ ಮನುಷ್ಯಾಂತ ಸಕಲ ವೈಷ್ಣವಾನಾಂ ವಿಷ್ಣು ಪಾದೋದಕ ಪ್ರಾರಶಂ ವಿಹಿತಮಿತಿಶ್ರುತೇರಭಿ
ಪ್ರಾಯಃ | ದೇವಾನಾಂ ವಿಷ್ಣು ಪಾದೋದಕ ಸೇವನಂ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷೇಣ ದರ್ಶಯಿತುಂ ಸಕಲ ದೇವೋತ್ತಮ
ಮುಖ್ಯ ಪ್ರಾಣಾನಂತರ ಮಧ್ವಸ್ಯ ವಿಷ್ಣು ಪಾದೋದಕೇ=ಪ್ರೀತಿಂ ಪ್ರತಿಪಾದಯಿತುಂ ಶ್ರುತೇರುತ್ಪ
ರಾರ್ಥಂ ಪ್ರವೃತ್ತಂ || ಪರಮೇ = ಉತ್ತಮೇ, ವಿಷ್ಣೋಃ = ನಾರಾಯಣಸ್ಯ, ಪದೇ = ಪಾದೇ, ಉತ್ಪ =
ಉತ್ಪನ್ನಃ, ಸಃ = ಪ್ರಸಿದ್ಧ ಮಧ್ವಮುನಿ, ಇಥಾ ಇಥಂ=ಪೂರ್ವೋಕ್ತ ರೀತ್ಯಾ ವಿಷ್ಣು ಪಾದೋದಕ
ಪ್ರಾರಶೇನ, ಉರುಕ್ರಮಸ್ಯ = ಉತ್ಕ್ರಮಸ್ವ ಪಾದವಿಕ್ರೇಷ ಸಹಿತಸ್ಯ ತ್ರಿವಿಕ್ರಮಸ್ಯ, - ಬಂಧುಹಿ =
ಪುತ್ರತಯಾ ಶಿಷ್ಯತಯಾಚ, ಬಂಧುಜಾತೋಹಿ | ಹೀತ್ಯನೇನಾಸ್ಮಿನ್ನರ್ಥೇ ಶ್ರುತಿಸ್ಮೃತಿ ಪ್ರಸಿದ್ಧಿಂ
ದರ್ಶಯತಿ |

ಭಾವಾರ್ಥ:- ಸಕಲ ವೇದ ಪುರಾಣಾದಿಗಳ ಅಭಿಮಾನಿ ದೇವತಾ, ಹಾಗೂ ಅವುಗಳನ್ನು ಪ್ರವ
ರ್ತಿಸುವೋ ಮುನಿಗಳಿಗೆ ಹರ್ಷಕರವಾದ, ಅಕಾಲ ಮೃತ್ಯು ಪರಿಹಾರಕವಾದ ನಾರಾಯಣನ ಸರ್ವಾಂಗ
ಅಭಿಷಿಕ್ತ ಪಾದೋದಕವನ್ನು ಜೀವನಾದ ನಾನು ಅಂತಃಕರಣ ಶುದ್ಧಿಗೋಸ್ಕರ ಪಾನ ಮಾಡುತ್ತೇನೆ.
ಈ ಪಾದೋದಕದಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮಾದಿ ದೇವತೆಗಳು ಮನವಿಟ್ಟು ಹರ್ಷ ಪಡುತ್ತಾರೆ. ನಾರಾಯಣನ ಉತ್ತಮ
ಪಾದಯುಗ್ಮದಲ್ಲಿ ಔತ್ಪನ್ನವುಳ್ಳ ವೇದ ಪ್ರಸಿದ್ಧನಾದ ಮಧ್ವ ಮುನಿಯು ಪೂರ್ವ ಕಲ್ಪದ ದೇವತೆಗಳ
ಋದ್ಧತಿಯನುಸಾರ ಶ್ರೀ ವಿಷ್ಣು ಪಾದೋದಕ ಪ್ರಾರಶನದಿಂದ, ಉತ್ಕ್ರಮಸ್ವ ಪಾದ ವಿಕ್ರೇಷವುಳ್ಳ ತ್ರಿವಿಕ್ರಮ
ದೇವರ ಮುಗನಾಗಿ ಶಿಷ್ಯನಾಗಿ ದಾಸನಾಗಿ ಬಂಧುವೆಂದೆನಿಸಿಕೊಂಡನೆಂಬೋ ಈ ಸಂಗತಿಯು ಶ್ರುತಿ
ಸ್ಮೃತಿಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾಗಿರುವದು.

ಕಾರಣ ಸತ್ಸಂಪ್ರದಾಯ ಸ್ವನರ್ತಕರಾದ ವೇದ ಪ್ರಸಿದ್ಧರಾದ ಮಧ್ವ ಮುನಿಗಳಾಚರಿಸಿದಂತೆ,
ಪ್ರತಿಯೊಬ್ಬ ಮೋಕ್ಷ ಯೋಗ್ಯ ಜೀವರು, ನಿತ್ಯ ಸ್ನಾನಾನಂತರ ಅವಶ್ಯವಾಗಿ ನಿರ್ಮಾಲ್ಯ ತೀರ್ಥ
ಪ್ರಾರಶನ ಮಾಡಬೇಕು. ಅ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಈ ಶ್ರುತಿಯನ್ನು ಅರ್ಥಾನುಸಂಧಾನ ಪೂರ್ವಕ ಉಚ್ಚರಿಸ
ಬೇಕು. ಎಂದು ಪೂರ್ವಾಚಾರ್ಯರ ಮತವಿದೆ. ಕಾರಣ ಸರ್ವ ಬ್ರಾಹ್ಮಣರು ಈ ಶ್ರುತಿಯನ್ನು ನಿತ್ಯ
ಉಚ್ಚರಿಸಿ ಶ್ರೀ ಮಧ್ವ ಮುನಿಗಳ ಕರುಣೆಗೆ ಪಾತ್ರರಾಗಬೇಕು.

ಶ್ಲೋಕ || ತರಣಿಭಿವ ಗೌರೈರೂರ್ಧ್ವಪುಂಡ್ರೈರ್ವಿಷ್ಣುಃ |
 ಸದರ ಪರಮ ಚಕ್ರೋದೀರ್ಣತೇಜಾಹರೀಷ್ಟಃ ||
 ಮುರರಿಪು ವಿಮುಖಾನಾಂ ದುಸ್ಸಹೋ ದೇಹಭಾಜಾಂ |
 ಲಯಸಮಯ ಇವಾನೋ ಮೂನ್ಯಧೀರಾ ಬಭಾಸೇ || ೩೦ ||

ಪಾರ್ಥಿಕ || ತಾನೂರ್ಧ್ವ ಪುಂಡ್ರ ತಿಲಕವ ಧರಿಸೆ ಮಧ್ವಾರ್ಯ |
 ಭಾನು ದ್ವಿಷಡರಂತೆ ಶುಭ್ರ ದ್ವಾದಶನಾಮ |
 ಮೇಣು ಅರಿದರ ಚಿನ್ನ ಪರಮಕಾಂತಿಯಿಂದ ಶೋಭಿಸಿದ
 ರೇವೇಳ್ಳೆನೊ ||

ತಾನು ಹರಿಗಿಷ್ಟ ಸುಜನೇಷ್ಟಂ ಮುರರಿಪು ವಿಮು
 ಖಾನುಗಳಿಗತಿ ದುಸ್ಸಹದ ತಮವ ಪೊಂದಿಸಲು |
 ಮಾನ್ಯ ಧೀರಾ ರನ್ಯಲಯ ದೋಲ್ ಪ್ರಕಾಶಿಸಿದ
 ದ್ವಿದಶರವಿಯಿಂ ಕೂಡಿದ || ೩೦ || ೭೮೪ ||

ಭಾವಾರ್ಥ:— ಸ್ನಾನಾಂಗ ನಿರ್ಮಾಲ್ಯತೀರ್ಥ ಪ್ರಾಶನನಂತರ, ಶ್ರೀ ಸರ್ವರ್ಷರು ದ್ವಾದಶ
 ನಾಮ ಮುದ್ರೆಗಳನ್ನು ಹಚ್ಚಿಕೊಂಡ ಶೋಭಿ ವರ್ಣಿಸುತ್ತಾರೆ. ನಿರ್ಮಾಲ್ಯತೀರ್ಥ ಪಾನ ಮಾಡಿದ
 ನಂತರ, ತಾನು=ಶ್ರೀಮದಾಚಾರ್ಯರು, ಗೋಪೀಚಂದನದಿಂದ ಉರ್ಧ್ವಾಕಾರವಾಗಿ ತಿಲಕ ಹನ್ನೆ
 ಓಡು ನಾಮಗಳನ್ನು ಹಚ್ಚಿಕೊಂಡು ಮೇಲೆ ಅರಿ=ಚಕ್ರ, ದರ=ಶಂಖ, ವೊಡಲಾದ ಮುದ್ರೆಗಳನ್ನು
 ಕಾರಣ ಮಾಡಿದರು. ಈ ಉರ್ಧ್ವ ಪುಂಡ್ರ ದ್ವಾದಶನಾಮ ಶಂಖ ಚಕ್ರ ಲಾಂಛನಾಭಿವೃದ್ಧಿಯಿಂ
 ಶೋಭಿಸಿದ್ದು ಅಹೋ ನಾನು ಪೇಳಲಿ ! ಶ್ರೀ ಮಧ್ವರು ತಾವು ಹರಿಗಿಷ್ಟ=ಹರಿಯ ಚಕ್ರದಿಂದ ಪ್ರವೃದ್ಧ
 ಲೇಖಸ್ವಲ್ಪವರಾದ ಕಾರಣ ತಾವು ಶ್ರೀ ಹರಿಗೆ ಇಷ್ಟರಾಗಿಯೂ, ಇಂಥ ಉತ್ತಮ ಚಿನ್ತೆಗಳನ್ನು ನೋಡಿದ
 ಏಜನರಿಗೆ ಅವರ ಮನೋಭೀಷ್ಟ ಫಲವನ್ನು ಕೊಡುವವರೂ, ಮುರರಿಪುವಿಮುಖನಾಂ=ಶ್ರೀ ಹರಿಗೆ
 ವಿಮುಖ=ಹಿಂದುರಿಗದ, ಬೇಡದ ದುರ್ಜನರಿಗೆ ವಿರೋಧಿಗಳಾಗಿಯೂ, (ಭಗವಂತನಲ್ಲಿ ದ್ವೇಷ
 ಮಾಡುವ ದುರ್ಜನರು ಈ ಶಂಖ ಚಕ್ರ ಧರಿಸಿದ ಶ್ರೀ ಮಧ್ವರನ್ನು ನೋಡಿ ಸಹಿಸಲಿಲ್ಲ.) ಕಾರಣ
 ಸರ್ವನರಿಗೆ ಅಪ್ರಿಯರಾಗಿಯೂ, ಮಾನ್ಯಧೀ=ಪ್ರಮಾಣಜನ್ಯವಾದ ಯಥಾರ್ಥ ಬುದ್ಧಿಯುಳ್ಳವರು.
 ಇಥವಾ ಮಾನ್ಯಧೀ=ಸರ್ವರಿಂದ ಅದರಣೀಯವಾದ ಬುದ್ಧಿಯುಳ್ಳ ಶ್ರೀ ಪೂರ್ಣ ಪ್ರಜ್ಞರು, ಆನ್ಯ=
 ವರದನೇ ಪ್ರಲಯ ಕಾಲದಂತೆ (ದ್ವಾದಶ ನಾಮಗಳೆಂಬ) ದ್ವಾದಶ ಸೂರ್ಯರಿಂದ ಸಹಿತರಾಗಿ
 ಶೋಭಿಸಿದರು. ಲಯಕಾಲದಲ್ಲಿಯೂ ಸಹ ಹನ್ನೆರಡು ಜನ ಸೂರ್ಯರು ಏಕದಾ ಉದಯವಾಗುವರು.
 ಮತ್ತು ಲೋಕಸುಹಾರಕ್ಕಾಗಿ ಸುದರ್ಶನ ಚಕ್ರ ತೇಜಸ್ಸಿನ ಕಾಂತಿಯುಕ್ತವಾದುದು. ಕಾಲವು ಜಡ
 ಕಾಲ ನಿಯಾಮಕನಾದ ಶ್ರೀ ಹರಿಯ ಸತ್ಯ ಸಂಕಲ್ಪಾನುಸಾರ ಪ್ರವೃತ್ತಿಸುವ ಕಾರಣ ಶ್ರೀ ಹರಿಗೆ ಇಷ್ಟ
 ವಾದದ್ದು ಮತ್ತು ಅಂಧತಮಸ್ಸಿಗೆ ಯೋಗ್ಯರಾದ ವಿಷ್ಣು ದ್ವೇಷಿಗಳಿಗೆ ಸಹಿಸಲಸಾಧ್ಯವಾದುದು.
 ಇಥವಾಯುಗಳಲ್ಲಿ ದ್ವೇಷ ಪರಿವಾಕಾ ನಂತರ ಪ್ರತಿದಿನ ಕಲ್ಪದಲ್ಲಿ ಒಂದೊಂದು ಅಂಶಗಳಿಂದ ನಿತ್ಯ

ನರಕಗಳ ಸಮೀಪದಲ್ಲಿ ಬಿದ್ದ ದೈತ್ಯರ, ಎಲ್ಲ ಅಂಶಗಳು ಮಹಾಪ್ರಳಯ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಏಕವಾಗಿ ನಿತ್ಯ : ನರಕವಾದ ಅಂಧತಮಸ್ಸಿಗೆ ಬೀಳುವುದು, ಇದು ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದದ್ದು. ಹೀಗೆ ಬೇರೆ ಲಯಕಾಲ ಕಾಲದಂತೆ ಶ್ರೀ ಸರ್ವಜ್ಞರು ಶೋಭಿಸಿದರು.

ಶ್ಲೋಕ || ಸಮಧಿಕಧಿಷಣಸ್ಯ ಪ್ರೇಕ್ಷಮಾಣೋ ಜನೌಘಃ |

ಪ್ರಕೃತಿಮಧುರ ಮಾಸ್ಯ ವ್ಯಾಜಪೂರ್ಣೆಂದು

ಬಿಂಬಮ್ ||

ಅಮುಚದಪಸರೇತಿಶ್ರಾವಕೋಕ್ತೇಃ ಪುರಾಸ್ಥಿನ್ |

ಪ್ರಚಲತಿ ಪದವೀಂ ತಾಂ ಪ್ರಾಂಜಲಿಸ್ತೂರ್ಣ

ಮಾರಾತ್ || ೩೧ ||

ವಾರ್ಧಿಕ || ಸುಖತೀರ್ಥ ಸಮಧಿಕ ಧಿಷಣ ಪ್ರಕೃತಿ ಸುಂದರರ |

ಮುಖ ಪೂರ್ಣ ಚಂದ್ರನಂ ನೋಡ್ವ ಜನ ಸಮುದಾಯ |

ಅಖಿಳಜ್ಞರಾಸನದಲಿದ್ದು ತಾಂ ಮಠಕ್ಕೆ ಪೋಷಾಗಲಾ

ಜನಸಂಘಕ್ಕೆ ||

ಚಕನೆ ಮಾರ್ಗವ ಬಿಡುತ ದೂರನಡೆ ರೆಂತೇಳ್ವ |

ಸುಖರವದ ಶಿಷ್ಯರುಕ್ತಿಗೆ ನೋಡಲೆ ಜನವೃಂದ |

ಪ್ರಕಟವಂಜಲಿಬದ್ಧನಮಿಸಿ ಜನ ದೂರಾಗಿ ಮಾರ್ಗ ಬಿಟ್ಟಿತು

ಪೂಜ್ಯಗೆ || ೩೧ || ೭೮೫ ||

ಭಾವಾರ್ಥ :- ಶ್ರೀ ಸರ್ವಜ್ಞರು ಸರೋವರದಲ್ಲಿ ಸ್ನಾನಮಾಡಿ ಮಠಕ್ಕೆ ಬರುವವನ್ನು ವರ್ಣಿಸುತ್ತಾರೆ.

ಸುಖತೀರ್ಥರು = ಅನಂದದಾಯಕ ಶಾಸ್ತ್ರ ರಚಿಸಿದ ಶ್ರೀಮದಾನಂದ ತೀರ್ಥರು, ಸಮಧಿಕ-ಧಿಷಣ = ಸಮ್ಯಕ್ ಅಧಿಕಧಿಷಣ = ಸಮೀಚೀನವಾದ ಪೂರ್ಣ ಬುದ್ಧಿಯಿಂದ ಕೂಡಿದ ಪೂರ್ಣ ಪ್ರಜ್ಞಾಚಾರ್ಯರು, ಪ್ರಕೃತಿ ಸುಂದರರು = ಸ್ವಭಾವದಿಂದಲೇ ಮೂನತ್ತೆರಡು ಲಕ್ಷಣದಿಂದ ಯುಕ್ತರಾದ ಬಹು ಚಂದುಳ್ಳ ರೂಪವುಳ್ಳವರು; ಪೂರ್ಣ ಚಂದ್ರನನ್ನು ತಿರಸ್ಕರಿಸುವ ಶ್ರೀ ಸರ್ವಜ್ಞರ ಮುಖ ಚಂದ್ರನನ್ನು ನೋಡುತ್ತಲಿರುವ ಜನರ ಸಮೂಹವು, ಅಖಿಳಜ್ಞ = ಎಲ್ಲವನ್ನು ಬಲ್ಲ ಶ್ರೀ ಮಧ್ವಾಚಾರ್ಯರು, ಕುಳಿತ ಆಸನದಿಂದಿದ್ದು ತಾವು ಇರುವ ಮಠಕ್ಕೆ ಹೋಗಿ, ಸನ್ನಿಹರಾಗಿ ನಡೆಯಲು, ಆ ಜನಸಮೂಹಕ್ಕೆ ಹೆ ಜನರೇ ನೀವು ಗುರುಗಳಿಗೆ ಮಾರ್ಗ ಬಿಟ್ಟು ದೂರ ಸರಿಯಿರಿ ಎಂತ, ಸುಖರವದ = ಒಳ್ಳೆ ಶಾಂತ ವೃತ್ತಿಯ ಮಾತಿನಿಂದ ಮಧುಶಿಷ್ಯರು, ಆ ಜನಗಳಿಗೆ ಹೇಳುವದಕ್ಕಿಂತ ಮೊದಲಿಗೇನೆ, ಆ ಜನರ ಸಮೂಹವು ಪ್ರಕಟ = ಎಲ್ಲರಿಗೂ ತೋರುವಂತೆ ಕರಗಳನ್ನು ಜೋಡಿಸಿ ನಮಿಸುತ್ತಾ ಶೀಘ್ರವಾಗಿ ದೂರ ಸರಿದು, ಪೂಜ್ಯರಾದ ಮಧುರಿಗೆ ಮಾರ್ಗವನ್ನು ಬಿಟ್ಟಿತು. ಮಹಾತ್ಮರ ಮುಖದರ್ಶನ ಪ್ರಭಾವದಿಂದಲೇ ಜನರು, ದೂರ ಸರಿದು ನಿಂತು ಮಾರ್ಗ ಕೊಡುವುದು ಮಹಾತ್ಮರ ಮಹಾ ಮಹಿಮೆ. ಮೂಲ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ

‘ಸುಖರವದ’ ಎಂಬ ಶಬ್ದವಿಲ್ಲದಿದ್ದರೂ ಶ್ರಾವಕಾ, ಎಂಬ ಪದದಿಂದ ಸಚ್ಚಿತ್ಕರು ಒಳ್ಳೇ ಮಾತನಾಡುವರೆಂದು ಶಾಂತರಾದ ಶಿಷ್ಯರಿಗೆ ವಿಶೇಷಣ ಕೊಟ್ಟಿದ್ದು ಸಮಂಜಸ ತೋರುವದಲ್ಲದೆ ಅಜಾಯಕರ ಕಾಲಕ್ಕೆ ಮಠದ ದಿಂಡಿಯರು ಶಾಂತವೃತ್ತಿಯವರೆ ಇದ್ದರೆಂದು ಸೂಚಿತವಾಯಿತು. ಕರ್ತೋರ ವಾಕ್ಯದ ಶಿಷ್ಯಂದಿಲ್ಲ.

ಶ್ಲೋಕ || ಗುರುಚರಣಸರೋಜದ್ವಂದ್ವನಿರ್ಣೇ ಜನಾಂ ಭೋ |

ದಧತಿ ಜನನಿಕಾಯೇ ಸರ್ವಮುರ್ವೀಗತಂ ಚ ||

ಅವನಿರನಭಿನಂದಿ ನೃಪ್ಯದಶ್ಯಕ್ಷಮೇಸೌ |

ಕಥಮಸಿ ಕಥಮೇವ ಸ್ಯಾತ್

ಕ್ಷಮಾಮ್ಯಾನ್ಯಥಾ ಸ್ಯಾಃ || ೩೨ ||

ವಾರ್ಧಿಕ || ಮಠಕೆ ಬರೆ ಗುರುಚರಣ ಕಮಲಯುಗ್ಮಕೆ ಶಿಷ್ಯ |

ಚಟುಲದಿಂ ಪಾದಪ್ರಕ್ಷಾಲನೆಯ ಮಾಡೆಜನ |

ಕಟಕ ಭೂಮಿಲಿ ಬಿದ್ದ ಸರ್ವಜಲ ಗುರುಪಾದ ಪಕ್ಷಾಲ-

ನೋದಕವನು ||

ಜಟದಿ ಧರಿಸಲು ಭುವಿಯಸಂತುಷ್ಟಳಾದಡೆಯು |

ವಟುತರದ ತನ್ನಲ್ಲಿಯಿದ್ದ ಪಾದೋದಕವ |

ದಿಟದಿ ಜನ ಧರಿಸಿದಂ ಶ್ರಮದಿ ಸಹಿಸಿದಲ್ಲಿದೋಡೆ ಕ್ಷಮಾ

ನಾಮ ಹೇಗೆ ? || ೩೨ || ೭೮೬ ||

ಭಾವಾರ್ಥ:— ಶ್ರೀ ಸರ್ವಜ್ಞರು ತಟಾಕದಿಂದ ಸ್ನಾನಮಾಡಿ ಮಠಕ್ಕೆ ಬರಲು, ಮಠ ಪ್ರವೇಶ ಮಾಡುವ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಧೂಳಿಯುಕ್ತ ಪಾದಗಳನ್ನು ಶಿಷ್ಯನು ತೊಳೆದದ್ದನ್ನು ಬಣ್ಣಿಸುತ್ತಾರೆ.

ಚಟುಲ = ಚಂದದಿಂದ ಶ್ರೀ ಮಧ್ವರ ಎರಡೂ ಪಾದಗಳನ್ನು, ಶಿಷ್ಯನು ತೊಳೆದನು, ಆ ಗುರು ಪಾದ ಪ್ರಕ್ಷಾಲನೋದಕವನ್ನು ಜನಕಟಕ = ಜನರ ಸಮೂಹವು, ಆ ಗುರು ಪಾದ ಪ್ರಕ್ಷಾಲನೋದಕ ಸರ್ವ ಜಲವನ್ನು, ಜಟದಿ = ತಮ್ಮ ಶಿರಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಧಾರಣ ಮಾಡಿದ್ದನ್ನು ನೋಡಿ, ಭೂದೇವಿಯು ಈ ಜನಗಳು ಪಾದೋದಕವನ್ನು ನನಗೆ ಒಂದು ಹನಿಯಾದರೂ ಉಳಿಸಲಿಲ್ಲವೆಂದು ಅಸಂತೋಷ ಮನಸ್ಕಳಾಗಿ; ಅಹೋ ಇಂಥ ಪಟುತರ = ಸಮರ್ಥವಾದ ಗುರು ಪಾದೋದಕವು ತನ್ನಲ್ಲಿ ಇದ್ದರೂ ತಾನು ನೋಡುತ್ತಲೇ, ದಿಟದಿ = ಧೈರ್ಯದಿಂದ ಜನರು-ಧಾರಣ ಮಾಡಿದ್ದನ್ನು ಬಹು ಕಷ್ಟದಿಂದ ಸಹಿಸಿಕೊಂಡಳು. ಇಂತಹ ಸಹನಶೀಲತೆ ಗುಣವಿದ್ದುದರಿಂದ ಭೂದೇವಿಗೆ “ಕ್ಷಮಾ” ಎಂತ ನಾಮವು ಸುಪ್ರಸಿದ್ಧವು. ಇಲ್ಲದಿರೆ ಕ್ಷಮನಾಮ ಹೇಗೆ ಕೂಡಿತು.

ನದಿ, ಸರೋವರಾದಿಗಳಿಂದ, ಸ್ನಾನಮಾಡಿ ಹಾಗೇ ಬರಬಾರದು. ಸ್ನಾನಮಾಡಿ ಒಣಗಿದ ವಸ್ತ್ರಗಳನ್ನು ಟ್ಟು ನಿರ್ಮಾಲ್ಯತೀರ್ಥ ಪ್ರಾರಣಮಾಡಿ ದ್ವಾದಶನಾಮಮುದ್ರೆಗಳನ್ನು ಹಚ್ಚಿಕೊಂಡು, ಮನಿಗೆ

ಬಂದು ದ್ವಾರದ ಹೊರಗೆ ಧೂಳಿಗಾಲುಗಳನ್ನು ತೊಳೆದುಕೊಂಡು ಒಳಗೆ ಪ್ರವೇಶ ಮಾಡಬೇಕೆಂಬ ಧರ್ಮಶಾಸ್ತ್ರ ಸದಾಚಾರನಿಯಮವನ್ನು ಶ್ರೀ ಸರ್ವಜ್ಞರು ತಾವು ಆಚರಿಸಿ ತೋರಿಸಿ ಸದಾಚಾರ ಸ್ಮೃತಿಯನ್ನು ರಚಿಸಿದ ಸಮರ್ಥರು.

ಶ್ಲೋಕ || ಅವಿವಿತರಸಭೇದಂ ಶೀತಲಂ ಲಘುಗಂಧಂ |

ವಿಮಲಮಮಲಪಾಣಿಃ ಪಾಣಿಜೈರಪ್ರವಿಷ್ಟಮ್ ||

ವದನಪವನಭೀತ್ಯಾ ಪಾರ್ಶ್ವತೋ ಬಿಭ್ರದಗ್ರ್ಯಂ |

ಕಮುಠಕರಕಪೂರ್ಣಂ ಸಂಯಮಿಹಾನಿನಾಯ || ೩೩ ||

ವಾರ್ಧಕ || ಮನದಿ ದೃಢ ಅಮಲ ಪಾಣಿಯು ಓರ್ವ ಸಂಯಮಿಯು |

ಘನದ ಮಧ್ವರ ಪೂಜಿಕಾಲವಗ್ರೋದಕಂ |

ತನ ಶ್ವಾಸ ತಾಕ್ಷದೆಂಬೋ ಭಯದಿ ಜಾಗ್ರತೆಲಿ

ಪಾರ್ಶ್ವದಲಿ ಪಿಡಿದು ತಂದ ||

ತನಿತಂಪನುಚ್ಚಿಷ್ಟ ಲಘುವು ಗುರು ದುರ್ಗಂಧ

ಗುಣದೋಷರಹಿತ ಸ್ವಚ್ಛವು ನಖದಲಸ್ಪೃಷ್ಟ

ಇನಿತು ಸೂರ್ಯೋದಯಾತ್ಮಾರ್ವ ವಿಧಿವತು ಶೋಧಿತಾ ಕಲಶ

ಪೂರಿತಜಲಂ || ೩೩ || ೭೮೭ |

ಭಾವಾರ್ಥ:— ಮನೋನಿಗ್ರಹಿಗಳೂ ಜಿತೇಂದ್ರಿಯರೂ ಆದ ಒಬ್ಬ (ಸಂಯಮಿ) ಸನ್ಯಾಸಿಗಳು, ಅಮಲಪಾಣಿಯು=ಕೈಗಳನ್ನು ಸ್ವಚ್ಛವಾಗಿ ನೀರಿನಿಂದ ತೊಳೆದುಕೊಂಡು, ಘನದ=ಮಹಮಹಿಮೆಯುಳ್ಳ ಶ್ರೀಮದಾಚಾರ್ಯರ ಪೂಜಾ ಪ್ರಾರಂಭಕ್ಕೆ ಮೊಹಲು, ಅಗ್ರೋದಕಂ=ಅಗ್ರ್ಯಂ ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ, ಉದಕಂ=ಜಲಂ ಉತ್ತಮವಾದ ಉದಕವನ್ನು ಕಲಶ=ಗಿಂಡಿಗಳಲ್ಲಿ ತುಂಬಿಟ್ಟವು. ತನ ಮುಖದ ನಾಯು ಉಸಿರು ಬಡಿಯುವದೆಂಬ ಭಯದಿಂದ, ಬಹು ಎಚ್ಚರಿಕೆಯಿಂದ ತಮ್ಮ ಮಗ್ಗಲಿ ಹಿಡಿದುಕೊಂಡು ಬಂದರು. ಆ ಕಲಶದಲ್ಲಿ ಪೂರಿತವಾದ ಜಲವು ಬಹು ತಂಪಾಗಿಯೂ, ಅನುಚ್ಚಿಷ್ಟ=ರುಚಿ ನೋಡದೇಯಿದ್ದದ್ದು ಅಂದರೆ ಮೊಸಲಾಗಿ ತುಂಬಿದ್ದು. ಬಹು=ಲಘು ಹಗುರಾಗಿರುವುದೂ ಗುರು=ಹೆಚ್ಚು ಭಾರ (ತೂಕ) ವಾಗದೇ ಇದ್ದುದೂ ಮತ್ತು ದುರ್ಗಂಧ ಗುಣಗಳೆಂಬ ದೋಷಗಳ ಇಲ್ಲದೇ ಇದ್ದುದೂ, ಮತ್ತು ಪ್ರಾತಃಕಾಲ ಸ್ನಾನ ಮಾಡಿದಾಗ್ಗೆ ಸೂರ್ಯೋದಯದಕಿಂತಲೂ ಪೂರ್ವದಲ್ಲಿ ವಿಧಿವತು=ಶಾಸ್ತ್ರದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದಂತೆ ದಸ್ನಾದ ವಸ್ತ್ರದಿಂದ ೭ ಸಾರೆ ಚೆನ್ನಾಗಿ ಸೋಸಿ, ಕಲಶ=ಗಿಂಡಿ, ತಂಬಿಗೆ ಚಿಕ್ಕ ಮುದ್ದಾದ ಕೊಡ ಮುಂತಾದವುಗಳನ್ನು ತುಂಬಿಟ್ಟ ಅಗ್ರ್ಯೋದಕವನ್ನು ಪಾರ್ಶ್ವದಲ್ಲಿ ಹಿಡಿದು ತಂದರು. ಮೂಲ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಸೂರ್ಯೋದಯಾತ್ಮಾರ್ವವೇ ತುಂಬಿದ ಅಗ್ರ್ಯೋದಕವೆಂದು ಇಲ್ಲ. ಜಲದಲ್ಲಿ ಸೂರ್ಯಾಸ್ತದಿಂದ ಅದರಲ್ಲಿ ತಂಪು ಗುಣವು ಕಡಿಮೆಯಾಗಿ ಉಷ್ಣವಿರುವುದು ಕಾರಣ, ಹೆಚ್ಚಾಗಿರುವ ತಂಪಾದ ಜಲ (ಶೀತಲಂ) ಎಂಬ ಪದದಿಂದ ಈ ಅರ್ಥದೋತು.

ನಾಗುಕ್ತದೆ ಶ್ರೀ ದಾಸರಾಯರು ರಚಿಸಿರುವದು ಬಹು ಸಮಂಜಸ. “ ಪೂರ್ವಾನೀತಾಗ್ರ್ಯೋದಕಾ ನೀನ್ ದಕ್ಷಭಾಗೇ ವಿನಿಕ್ಷಿಪೇತ್ ” ಎಂದು ಶ್ರೀ ಕೃಷ್ಣಾಚಾರ್ಯರ ಸ್ಮೃತಿ ವಚನ, ಇದೇ ಅಭಿಪ್ರಾಯ ಪನ್ನೇ ಶ್ರೀ ದಾಸರಾಯರು ಪೂರ್ವಾನೀತಾಗ್ರ್ಯೋದಕಾದೀನ್, ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಸೂರ್ಯೋದಯಾತ್ ಪೂರ್ವದಲ್ಲಿಯೇ ತಂದಿಟ್ಟ ಅಗ್ರ್ಯೋದಕವೆಂದು ವರ್ಣಿಸಿರುವದು. ಬಹು ಸರಿಯಾದುದು.

ಈ ಪ್ರಕಾರ ಅಗ್ರ್ಯೋದಕ ತರುವದು ಬಹು ಕಷ್ಟ ಸಾಧ್ಯವಾದರೂ ಬಹು ಭಕ್ತಿಯಿಂದ ದೇವತಾರ್ಚನೆ ಮಾಡುವದರಲ್ಲಿ ಅದರವಿದ್ದ ಅಧ್ಯಾತ್ಮಕೋವಿದರಿಗೆ ಇದು ಬಹು ಸುಲಭವಾದುದು. ಈ ನಿಯಮವನ್ನು ಪ್ರತಿ ಒಬ್ಬರೂ ತಪ್ಪದೇ ಅಚರಿಸಬೇಕು. ಅದರಂತೆ ಫಲವಾದರೂ ದೊರಕುವದು ನಿಜ.

ಶ್ಲೋಕ || ವಿಹಸಿತಬಿಸಭಂಗಶ್ರೀಪ್ರಕಾಶಂ ಸಿ (ಶಿ) ತಿಮ್ಮಾ |

ಜಲಜಮನ್ಯುತಪೂರೈಃ ಪೂರಯಾಮಾಸ ರಮ್ಯಮ್ ||

ಸಮಯಗುಣವಿಶೇಷಾಲೋಚಕೈರ್ಲಾಲನೀಯಃ |

ಸಸುರಭಿಸುಮನೋಭಿಃ ಸಸ್ಪೃತಂ ಗೌರವಕ್ಷಃ || ೩೪ ||

ವಾರ್ಧಿಕ || ನಿರುಮಲಂ ಶುಕ್ಲಪಕ್ಷಂ ಐಸೆ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯ |

ವರ ವೈಷ್ಣವ ಸಮಯ ಸುಸಿದ್ಧಾಂತಗುಣವೈಸೆ |

ನೆರೆ ತಿಳಿದ ದೇವತೆಗಳೈಸೆ ಜೋತಿರಭಿಜ್ಞರೈಸೆ

ಲಾಲನಿಯ ಮಧ್ವ ||

ಪರಮ ಬಿಸಧವಳ ವಿಹಸಿತ ರಮ್ಯ ಶಂಖಚಂ |

ದಿರನೈಸೆ ಪರಿಮಳಸಪೂವೈಸೆ ಸುರಭಿಸಹ |

ಸುರರೈಸೆ ಅಮೃತಕಲೆವೈಸೆ ಜಲಗಣವೈಸೆ

ಪೂರಿಸೆಭಿಷೇಕ ಗೈದರ್ || ೩೪ || ೭೮೮ ||

ಭಾವಾರ್ಥ:- ಇಂತಹ ನಿರ್ಮಲವಾದ, ಅಗ್ರ್ಯೋದಕದಿಂದ ಪೂರಿತವಾದ ಕಲಾರ್ಚನೆ ಮಾಡಿ ಮಹಾಭಿಷೇಕ ಗೈದುವನ್ನು ಉತ್ತೇಜ್ಜದೊಡನೆ ವರ್ಣಿಸುತ್ತಾರೆ.

ಇತರ ಮೂಢತಾದಿಗಳಲ್ಲದೆ ಪ್ರಮಾಣತ್ವೇನ ನಿರ್ಮಲವಾದ, ಶುಕ್ಲಪಕ್ಷ=ಸ್ವಚ್ಛವಾದ ವೈಷ್ಣವ ಸಿದ್ಧಾಂತವಾದುದರಿಂದ ಸ್ವಪ್ರಕಾಶ ಸಿದ್ಧಾಂತ ಗುಣವಿಶೇಷಗಳು ಮತ್ತು ಈ ವೈಷ್ಣವ ಸಿದ್ಧಾಂತವು. ಶ್ರುತಿ ಸ್ಮೃತಿ ಅನುಗುಣವಾದ ಗುಣಗಳನ್ನು, ಹೆಚ್ಚಿಗೆ ಅಲೋಚನೆ ಮಾಡಿದ ದೇವತೆಗಳಿಂದ ಚೆನ್ನಾಗಿ ಲಾಲನೀಯ=ಅದರಣೀಯರಾದ ಶ್ರೀ ಮಧ್ವಾಚಾರ್ಯರು. ಪರಮ=ಉತ್ತಮವಾದ, ಧವಳ=ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಶುಭ್ರ ವರ್ಣವುಳ್ಳ, ಬಿಸ=ಕಮಲದ ದೇಂಟಿನ ಮಧ್ಯದ ತಂತುವಿನ ಅತಿ ಬಿಳುಪಾದ ಕಾಂತಿಯನ್ನು, ವಿಹಸಿತ=ಅಪಹಾಸ ಮಾಡುವ, ಅಂದ=ಸುಂದರವಾದ ಅತಿ ಶುಭ್ರ ಶಂಬದಲ್ಲಿ, ಸುರಭಿ=ಸುಗಂಧಯುಕ್ತವಾದ ಸುಮನ ಹೂಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ, ಅಮೃತ=ಜಲಗಳಿಂದ ತುಂಬಿಸಿದರು. ದೇವ ಮೂಢಾ ಕಾಲದ್ದಿಲ್ಲ ಅಗ್ರ್ಯೋದಕಗಳಿಂದ ಶಂಬವನ್ನು ತುಂಬಿ ಶಾಲಿಗ್ರಾಮ ಪ್ರತಿಮಾಧಿಗಳಿಗೆ ಅಭಿಷೇಕವನ್ನು ಮಾಡಿದರು. ಅದು ಹೇಗೆಂದರೆ,

ಚಂದ್ರನ ಕಲಾಭಿವೃದ್ಧಿಯ ಕಾಂತಿಯಿಂದ ಶುಭವಾಗಿ ಬೆಳದಿಂಗಳಿಂ ಶೋಭಿಸುವ ಹದಿನೈದು ದಿನವಾದ ಶುಕ್ಲಪಕ್ಷ ಮತ್ತು ಚಂದ್ರ ಕಳೆಗುಂದುವ ಕೃಷ್ಣಪಕ್ಷ ಮೊದಲಾದ ಸಮಯಗುಣಂ ಕಾಲ ವಿಶೇಷ ಗುಣಗಳನ್ನು ಚೆನ್ನಾಗಿ ತಿಳಿದ ಜೋತಿರಭಿಜ್ಞಂ ಜೋತಿಷ್ಯ ಶಾಸ್ತ್ರ ಬಲ್ಲವರಿಂದ, ಸಮ್ಯಕ್ ಚೆನ್ನಾಗಿ, ಉಲ್ಲಾಸದಿಂದ ಶುಭ ಕರ್ಮಾದಿಗಳಿಗೆ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯವಾಗಿ ಸುಪ್ರಶಸ್ತ ವಾದುದೆಂದು ಅಡ್ಡಣೀಯವಾದ ಶುಕ್ಲಪಕ್ಷ ಸಮಯವು, ಧರಣಿ ಶುಭ ಕಾಂತಿಯಿಂದ, ಪರಮಂ ಉತ್ತಮವಾದ ಬಿಸಿ ತಾವರೆ ದೇಟಿನ ಅತಿ ಬಿಳಿದಾದ ಕಾಂತಿಯನ್ನು, ವಿಹಸಿತಂ ಅಪಹಾಸ ಮಾಡುವಂಥ ಸುಂದರವಾದ ಚಂದ್ರನನ್ನು, ಸುರಭಿ ಕಾಮಧೇನುವಿನಿಂದ, ಕೂಡಿದ ದೇವತೆಗಳಿಂದ ಅಪ್ಪುತಕಲೆಗಳು ಪೂರ್ಣಗೊಳಿಸಿದವು. ದೇವತೆಗಳು ಶುಕ್ಲಪಕ್ಷ ಪ್ರತಿಸದಾ ನಾರಭ್ಯ ಪೂರ್ಣಮಯ ಪರಿಯಂತ ದಿನ ಕೊಬ್ಬ ದೇವತೆಗಳು ಚಂದ್ರನಲ್ಲಿ ಕಲೆಗಳನ್ನು ಹೇಗೆ ತುಂಬುವರೋ ಅದರಂತೆಯೇ ಶ್ರೀ ಸರ್ವಜ್ಞರು ಶಂಖದಲ್ಲಿ ಪರಿಮಳಯುಕ್ತವಾದ ಸ್ಯಾದೋದಕವನ್ನು ತುಂಬಿ ಅಭಿಷೇಕ ಮಾಡಿದರು.

ಇದನ್ನು ದಾಸಾರ್ಯರು ಅತಿ ವಿಚಿತ್ರವಾದ ಅಲಂಕಾರದೊಡನೆ ವರ್ಣಿಸುವರು, ಐಸೆ=ಅಷ್ಟೈ, ಅಂತೆ, ಹಾಗೆ, ಉಪಮಾನ-ಉಪಮೇಯ ಪದಗಳಿಗೆ ಐಸೆ ಎಂಬುವ ಪದ ಪ್ರಯೋಗಿಸುತ್ತಾ ನಿರ್ಮಲವಾದ ಶುಕ್ಲಪಕ್ಷವೊ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯವಾದ ವೈಷ್ಣವ ಸುಸಿದ್ಧಾಂತವೊ ! ಇಂಥ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯವಾದ ಶ್ರುತಿಗಳನ್ನು ಅಲೋಚಿಸಿದ ದೇವತೆಗಳೋ ಅಥವಾ, ಸಮಯಗುಣಂ ಶುಕ್ಲಪಕ್ಷಾದಿ ಕಾಲ ವಿಶೇಷಗಳನ್ನು ತಿಳಿದ ಜೋತಿರಭಿಜ್ಞರೊ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಅದರಿಸಲ್ಪಡುವ ಶುಕ್ಲಪಕ್ಷ ಕಾಲವೋ; ಅತಿ ಶುಭವಾದ ತಾವರೆಯ ದೇಟಿನ ಬಿಳಿದಾದ ಕಾಂತಿಯನ್ನು ಅಪಹಾಸವನ್ನು ಮಾಡುವ ಶಂಖವೋ ಚಂದ್ರನೋ, ಸುಗಂಧಯುಕ್ತವಾದ ಹೂವುಗಳೋ ಕಾಮಧೇನುವಿನಿಂದ ಕೂಡಿದ ದೇವತೆಗಳೋ, ಜಲಸಮೂಹವೋ, ಅನ್ಯುತ ಕಲೆಗಳೋ ಎಂಮ ಬಂಟಿಸಿದ್ದು ಕವಿ ಚಮತ್ಕೃತಿಯು.

ಶ್ಲೋಕ || ವಿಮಲಮಲಯಜಾಂ ಭೋಬಿಂದುಭಿಶ್ಚರ್ಚಿತಾಚೋರ್ಚಿ |

ನವಲಲಿತತುಲಸ್ಯಾಃ (ಸ್ಯಾ) ಪುಷ್ಪರಾಜ್ಯಾಚರ್ಚಿಚ

(ಚರ್ಚಯ)ತ್ಯಃ ||

ಸ್ಥಲಜಜಲಜವಲ್ಲಿ ವೈಷ್ಣವೀರುತ್ಸಮಸ್ತ |

ಪ್ರಸವವಿಜಯಲಕ್ಷ್ಮ್ಯ ಮೂರ್ತಯೇವೇಂದಿರೇಶಮ್ || ೩೫ ||

ವಾರ್ಧಕ || ವಿಮಲ ಮಲಯಜ ಚಂದನಾದ್ರ್ಯಗಂಧ ಭಕುತಿಯಿಂ |

ಅಮಲ ಅರ್ಚಾ ಶಾಲಗ್ರಾಮಶಿಲೆ ಪ್ರತಿಮಿಗೆ |

ಅಮಿತಮತಿ ಲೇಪಿಸುತ ಮೂರ್ತಿಮಂತದಿ ದೇಹಧರ

ತುಲಸಿನವಮಂಜರಿಂ ||

ಸುಮನಸ್ಥಳಜ ಜಲಜವಲ್ಲಿ ವೀರೂಧಜ

ಮಮರ ತರುಜ, ಜಾತಿ ಮಾಲತಿ ಕಲ್ದಾರಾದಿ |

ಭ್ರಮರವರಿ ಪುಷ್ಪ ಸೌಂದರ್ಯದಭಿಮಾನಿಯಿಂ

ಶ್ರೀರಮಣನಂ ಅರ್ಚಿಸೇ || ೩೫ || ೭೮ ||

ಭಾವಾರ್ಥ:— ಸರ್ವಜ್ಞರು ಶ್ರೀ ದೇವರಿಗೆ, ಗಂಧ ತುಲಸೀ ಪುಷ್ಪಾದಿಗಳ ಅರ್ಪಿಸಿದ ಬಗೆಯನ್ನು ವರ್ಣಿಸುತ್ತಾರೆ.

ವಿಮಲ = ನಿರ್ಮಲವಾದ, ಮಲಯಜ = ಮಲಯ ದೇಶದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದ ಅತಿ ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ಚಂದನ = ಶ್ರೀಗಂಧ ಅರ್ಪಗಂಧ = ಹಸಿಯಗಂಧವನ್ನು, ಅಮಲಶಾಲಾಗ್ರಾಮಾದಿಗಳಿಗೆ = ಅಭಿಷೇಕ ಮಾಡಿ ಸ್ವಚ್ಛವಾಗಿ ವಸ್ತ್ರದಿಂದ ಒರಿಸಿಯಿಟ್ಟ ಶಾಲಾಗ್ರಾಮಶಿಲೆ ಮತ್ತು ಪ್ರತಿಮೆಗಳಿಗೆ, ಲೇಖಿಸುತ್ತ = ಹಚ್ಚುತ್ತ ಅಮೃತ ಮತಿಗಳಾದ ಶ್ರೀ ಸರ್ವಜ್ಞರು, ದೇಹವನ್ನು ಧರಿಸಿಕೊಂಡು ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವಾಗಿ ಬಂದ ಶ್ರೀ ತುಲಸೀ ದೇವಿಯೋ, ಎಂಬುವಂತಿರುವ, ಅಗಲೇ ತೆಗೆದುದರಿಂದ ನೂತನವಾದದ್ದು, ಅತಿ ಮೃದುವಾದದ್ದು, ಆ ದಳಗಳ ಮೇಲೆ ಗೋದಿಯ ಕಾಳಿನಷ್ಟು ತೆನೆಗಳು ಇರುವ ಮಂಜುರೀಯುಕ್ತ ಶ್ರೀ ತುಲಸೀ ದಳಗಳಿಂದಲೂ, ಸ್ಥಳಜ = ಭೂಮಿಯಲ್ಲಿ ಹಬ್ಬಿದ, ಜಾತಿ ಮಾಲತಿ ಶಾವಂತಾದಿ ಪುಷ್ಪಗಳು; ಜಲಜ = ನೀರಿನಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದ ಕಲ್ಪಾರಾದಿ ಕಮಲ, ಕುಶೇಶಯಾದಿ ಪುಷ್ಪಗಳು; ವಲ್ಲಿಜ = ಉದ್ಭವವಾಗಿ ಮೇಲಕ್ಕೆ ಹಬ್ಬಿದ ಲತೆಗಳಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದ ಮಲ್ಲಿಕಾರ್ಜುನ ಪುಷ್ಪಗಳು ವಿಮೂಢಜಂ = ಭೂಮಿಯಲ್ಲಿ ಪ್ರಸಾರಿತವಾದ ಬಳ್ಳಿಗಳಿಂದ ಹುಟ್ಟಿದ ಹೂವುಗಳು, ಅಮರತರು = ದೇವತಾ ವೃಕ್ಷಗಳಿಂದ ಪುಟ್ಟಿದ ಬಕುಳ ಪಾರಿಜಾತಾದಿ ಭ್ರಮರವರಿಪುಷ್ಪ = ಗುಂಗಿಯ ಹುಳಕ್ಕೆ ಶತ್ರುವಾದ ಪಂಚಕ ಪುಷ್ಪಗಳು, ಈ ಸಕಲ ಪುಷ್ಪಗಳಿಗೆ ಕಾಂತಿಯನ್ನುಂಟುಮಾಡುವ “ ಪುಷ್ಪೋತ್ಕರ್ಷಾಭಿಮಾನಿ ಶ್ರೀ; ಎಂಬುವಂತೆ ಶ್ರೀ ದೇವಿಯೇ ಮೂರ್ತಿಮಂತಳಾಗಿರುವ ತುಲಸ್ಯಾಭಿಮಾನಿ ದೇವತೆಗಳಂತಿರುವ ಪುಷ್ಪಗಳ ಸಮೂಹದಿಂದ ಶ್ರೀ ಲಕ್ಷ್ಮೀಪತಿಯಾದ ನಾರಾಯಣನನ್ನು ಪೂಜಿಸಿವರು.

ಶ್ಲೋಕ || ಸದದಧಿಕಬೋಧಃ ಷೋಡಶಾತ್ಮೋಪಚಾರಾನ್ |
ವೈರಹಯದಗುಣಾನ್ ದ್ವಾತ್ರಿಂಶದಾಗಃ ಪುರೋಗಾನ್ ||
ಅಗಣಿತಗುಣಮುಚ್ಚೈಸ್ತೋಷಯಂಭಾಂಜ್ಞಪಾಣಿಂ |
ಷಡಪಿ ಪರಮಭಕ್ತ್ಯಾನೂಪಚಾರಾನ್ ದಿದೇಶ || ೩೬ ||

ವಾರ್ಥಿಕ || ಪೂಜೆಯೋಳ್ ಷೋಡಶುಪಚಾರ ಅರ್ಘ್ಯವು ಪಾದ್ಯ |
ನೈಜವಾಚಮನ ಮಧುಪರ್ಕ ಪುನರಾಚಮನ |
ಓಜ ಸ್ನಾನವು ವಸನ ಭೂಷಣುಪವೀತ ಆಸನಗಂಧ
ಪುಷ್ಪಧೂಪ ||
ತೇಜದಂದೀಪ ನೈವದ್ಯನಮನವು ಇನಿತು |
ಮೂಜಗತ್ವತಿಯು ಶಾರಂಗಧರನಂತಗುಣ |
ರಾಜರಾಜೇಶ್ವರನ ಉಚ್ಚ ತೋಷವ ಬಡಿಸಿರೈ ಅಧಿಕ
ಬೋಧಾಯೆಂದು || ೩೬ || ೭೯೦ ||

ಭಾವಾರ್ಥ:— ಈ ಮೂವತ್ತರನೆಯ ಶ್ಲೋಕದ ಅರ್ಥರುಚಿಯನ್ನು ಶ್ರೀ ದಾಸಾರ್ಯರು ೩೭ ನೇ ಪದ್ಯದ ಅರ್ಧ ಪದ್ಯ (೩) ನೇಯ ಪಾದದವರಿಗೆ ವಿಸ್ತಾರವಾಗಿ ರಚಿಸಿರುವರು.

ಶ್ರೀ ಸರ್ವಜ್ಞರು ಪೋಡಬೋಪಚಾರ ಪೂಜಾ ಮಾಡಿದ ಕ್ರಮವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

ಪೂಜಾ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಶ್ರೀಮದಾಚಾರ್ಯರು ಹದಿನಾರು ಪೂಜೆಗಳನ್ನು ಮಾಡಿದರು ಅದ ಹೇಗೆಂದರೆ- ೧ ಅರ್ಘ್ಯ, ೨ ಪಾದ್ಯ, ೩ ಅಚಮನ, ೪ ಮಧುಪರ್ಕ, ೫ ಪುನರಾಚಮನ, ೬ ಓಜಸ ಸ್ನಾನವು=ಮೈಗೆ ಬಲ ಕೊಡುವ ಸ್ನಾನವು, ೭ ವಸ್ತ್ರ, ೮ ಭೂಷಣ=ಅಭರಣಾದಿ ಶಂಖ ಚಕ್ರಾಃ ಆಯುಧಭೂಷಣ, ೯ ಉಪವೀತ=ಯಜ್ಞೋಪವೀತ, ೧೦ ಅಸನ, ೧೧ ಗಂಧ, ೧೨ ಪುಷ್ಪ, ೧೩ ಧೂಪ ೧೪ ದೀಪ, ೧೫ ನೈವೇದ್ಯ, ೧೬ ನಮಸ್ಕಾರ ಹೀಗೆ ಹದಿನಾರು ಪೂಜೆಗಳಿಂದ ಮಹಾ ಪೂಜೆಯನ್ನು ಮಾಡಿ, ಲೋಕಕ್ಕೆ ಒಡೆಯನಾದ ಶಾರ್ಙ್ಗ ಧನುಷ್ಠೈ ಕೈಲಿಡಿದು, ಜ್ಞಾನಾನಂದಾದಿ ಅಪರಮಿತ ಗುಣ ಪೂರ್ಣನಾದ ರಾಜರಾಜೇಶ್ವರ ಮೂರ್ತಿಯಾದ ಶ್ರೀ ನಾರಾಯಣನನ್ನು ಉಚ್ಚ = ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಸಮ್ಯಕ್ = ಚೆನ್ನಾಗಿ ಸಂತೋಷಪಡಿಸುವುದರು.

ಈ ಹದಿನಾರು ಪೂಜೆಗಳಲ್ಲಿ ಅವ್ವಾನ, ಅಸನ, ಮೊದಲಿಗೆ ಬರಬೇಕಾಗಿತ್ತು ಅದರೆ ಶಾಸ್ತ್ರ ಗ್ರಾಮಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಅವ್ವಾನಾದಿಗಳಿಲ್ಲ. ಮತ್ತು ಪ್ರತಿಮೆಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಸಹ ಮುಖ್ಯಪ್ರಾಣಾಂಶ ಸಂಭೂತ ರಾದ ಶ್ರೀ ಮಧ್ವರ ಕರಸ್ಪರ್ಶ ಮಾತ್ರದಿಂದಲೇ ನಿತ್ಯ ಸನ್ನಿಹಿತನಾದ ಹರಿಯು ಸ್ವಯಂ ವ್ಯಕ್ತ ರೂಪನು ಮತ್ತು ಬ್ರಹ್ಮ, ಪ್ರಾಣ, ಭೇದಮಧ್ಯ ಭಾಜುಗಳ ಕರಾರ್ಚಿತ ಪ್ರತಿಮೆಗಳಲ್ಲಿ ಅವ್ವಾನಾದಿಗಳಿಲ್ಲ. ಇದ ನಿರ್ಣಿತ ಪ್ರಮೇಯ: ಇದರಂತೆಯೇ ಅಸನವು ಎರಡನೇಡಾಗಿ ಹೇಳಬೇಕಾಗಿತ್ತು. ಉಪವೀತವಾ ನಂತರ ೧೦ನೇ ಪೂಜೆಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಇದಕ್ಕೆ ಕಾರಣವೇನೆಂದರೆ ಶ್ರೀ ಮಧ್ವರಿಗೆ ನಿತ್ಯ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷದಿಂದ ನಿಂತ, ಮತ್ತು ಕುಳಿತ, ತಿರುಗಾಡುವ ಮಲಗುವ ಈ ನಾಲ್ಕು ರೂಪಗಳಿಂದತಾವು ಕಣ್ಣಾರೆ ನೋಡು: ಹರಿಗೆ ಅವನು ಅಸನಗಳಲ್ಲಿ? ಸರ್ವದಾ ಹೃದಯಾಸ್ಥ ಕಮಲದಲ್ಲಿಯೂ ಬಹಿರದಲ್ಲಿಯೂ, ಪ್ರತ್ಯ ವಾಗಿ ನೋಡುವ ಹರಿಯನ್ನು ಹೊಸದಾಗಿ ಕರೆಯುವದು ಹೇಗೆ? ಕುಳಿರಿಸುವದು ಹೇಗೆ? ಒಂದ ಕ್ಷಣವಾದರೂ ಅಗಲದೇ ಇರುವ ಶ್ರೀ ಹರಿಯ ಪೂಜೆ ಶ್ರೀ ಮಧ್ವರಿಗೆ ಮಾತ್ರ ಅಹ್ವಾನ, ಅಸನ ಪೂಜಾ ಗಳು ಹೇಳಿಲ್ಲವಾದರೂ ವ್ಯತಿರೇಕ ಪೂಜಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಬಹಿರಂಗದಿ, ಅರ್ಘ್ಯ ಪಾದ್ಯಾಚಮನ ಸ್ನಾನ ವಸ್ತ್ರಾದಿಗಳೆಲ್ಲಂಕಾರ ನಂತರ (ಅಸನ) ಸೀಲದಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಮೆಗಳನ್ನು ಕುಳಿರಿಸಿ ಗಂಧ ಪುಷ್ಪಾದಿಗಳು ಧೂ ಪದೀಪ ನೈವೇದ್ಯಗಳನ್ನು ಸಮರ್ಪಿಸಿದರೆಂದು, ಭಾವಪ್ರಕಾಶಿಕೆಯೇ ಪ್ರಮಾಣ. " ಅರ್ಘ್ಯ ಪಾದ್ಯಾ ಚಮನೀಯ ಮಧುಪರ್ಕ ಪುನರಾಚಮನೀಯ ಸ್ನಾನ ವಸ್ತ್ರ ಭೂಷಣ ಯಜ್ಞೋಪವೀತಾಸನ ಗಂಧ ಪುಷ್ಪ ಧೂಪ ದೀಪ ನೈವೇದ್ಯ ನಮಸ್ಕಾರಾಃ " ಇತಿ. ಇನ್ನು ಮೂವತ್ತೆರಡು ಅಪರಾಧಗಳನ್ನು ತ್ಯಜಿ ಹದಿನಾರು ಪೂಜೆಗಳನ್ನು ಮಾಡಿದ ಕ್ರಮವನ್ನು ಮುಂದಿನ ಪದ್ಯದಲ್ಲಿ ವರ್ಣಿಸುತ್ತಾರೆ.

೩೨ ಅಪರಾಧಗಳ ವಿವರ ಭಾವಪ್ರಕಾಶಿಕೆಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದೆ:—

ಅಗುಣಾ, ಅನ್ಯಚಿತ್ತತ್ವಾದಯಾ | ಭುಕ್ತಾ ಪೀತ್ವಾರ್ಜನಂ ದಂತಕಾಷ್ಠಾಭ್ಯಾಸಪರ್ಪಣಂ |
ಮೈಥುನಾನಂತರಂ ಚಾರ್ಚಾ, ಶವಂ ಸ್ಪೃಷ್ಟ್ವೋಪಸರ್ಪಣಂ | ಅರ್ಚಾಂತರೇ ಮೂತ್ರವಿಷ್ಣುಪಿಸರ್ಗಾ
ಸಾಸ್ರಭಾಷಣಮ್ | ನೀಲವಸ್ತ್ರಾ ವೃತಸ್ತಾಪ್ತೀ ರಾಜಾನ್ನಾತ್ತಿರುಪಾಗ (ಹ) ತಿಃ | ಉಪಸ್ಥಾಪ್ಯಾ ವಿಧಾ
ನೈಸ್ತು ಶುಶ್ರೂಷೋರಪಿರುಪ್ಪತಾ | ಅಕರ್ಮಣ್ಯ ಪ್ರಸೂನಾರ್ಚಾ ರಕ್ತಕಾಪೀನವಸ್ತ್ರತಾ | ಕೃಷ್ಣ
ವಸ್ತ್ರೈರ್ಹರೇಃ ಕರ್ಮವಿಧಿಃ ಸ್ಪೃಷ್ಟಿಃ ತಮಸ್ಕಪಿ | ಕಾಮಾನುಸಾರಿತಾ ಕೃಷ್ಣವಸ್ತ್ರೈಃ ಪರಧೂನನಮ್ |
ಶ್ವ (ಸಂ) ಸ್ಪೃಷ್ಟಿಃ ಕೋಲಮಾನಾಸ್ತಾ ಜಾರ್ಜಲಪಾದಾಸನಂ ತಥಾ | ಉಪಸರ್ಪಣಃ ಪಂಕಿಲೇ ಚ ಚಿತಿಃ
ಸ್ಪೃಷ್ಟ್ವೋಪಸರ್ಪಣಮ್ | ಸಿಂಹಾಕಾತ್ತಿಶ್ಲೋಪಸರ್ಪಣಃ ಪೋತ್ರಿ ಮಾಂಸೋಪಪಾದನಮ್ |
ಉಪಯಾತುರ್ಮಾದ್ಯಪಾನಂ ಕುಸುಂ ಭದಲ ಭಕ್ಷಣಮ್ | ಪರಪ್ರಾಪರಣಗಾ ಹಃ ಸ್ವಂಜನಾದೇ
ಕಲ್ಪನಮ್ | ಪುಷ್ಪಾದಾನೇ ಧೂಪದಾನಂ ಹರಿವೋಧುರುಪನಹಾ | ಅಭೀರಹಂತುರಭ್ಯಾಸ್ತಿರಣೀರ್ಣಾ
ನ್ನಸ್ಯ ಪೂಜನಮ್ | ದ್ವಾತ್ರಿಂಶದಪರಾಧಾಸ್ತು ಕಥಿತಾ ಗುರುದೋಷದಾಃ || ಪಸಂಧರಾಯೈ ಕೋಲೇನ
(ಲೇಕೇಶ) ವಿಷ್ಣುನಾ ಪ್ರಭುವಿಷ್ಣುನೇತಿ, ಚ | ಇತಿ ಭಾವಪ್ರಕಾಶಿಕೆ.

ಶ್ಲೋಕ || ತಮರುಣಮಣಿವರ್ಣಂ ದಿವ್ಯದೇಹಾಖ್ಯಗೇಹೇ |
 ಸ್ನಹಿತಮತಿಸೃಘ್ನಶ್ರದ್ಧಾ ನದೀಚಿತ್ತವಾರ್ಭಿಃ ||
 ನನು ಸ ಜಯತಿ ನಿತ್ಯಂ ಹೃತ್ಸರೋಜಾಸನಸ್ಥಂ |
 ನ ತು ಸಕೃದಿತಿ ಪುಷ್ಪೈರಪ್ಸಭಿರ್ಭಾವಪುಷ್ಪೈಃ || ೩೭ ||

ಾರ್ಥಿಕ || ನೋದದಿಂ ದ್ವಾತ್ರಿಂಶದಪರಾಧವನು ತ್ಯಜಿಸು |
 ತಾದರದನುಪಚಾರಮುಖವಾಸತಾಂಬೂಲ |
 ಅದರ್ಶ ಭಕ್ತಚಾಮರ ಪಾದುಕೆಯ ದೇವಗರ್ಭಿಸುತ
 ಕ್ಷಮೆಯ ಬೇಡ ||
 ಮಾಧವನ ಪ್ರಿಯ ಮಧ್ವರಿನಿತು ನಾನಾಪುಷ್ಪ
 ಭೇದದಿಂ ನಿತ್ಯ ಹರಿ ಯಜಿಸರಲ್ಲದೆ ದಿವ್ಯ
 ವಾದ ದೇಹಾಖ್ಯ ಮಂದಿರ ಪೃಥುಲ ಶ್ರದ್ಧಾಖ್ಯ
 ನದಿಚಿತ್ತ ಜಲಸ್ನಾನವೊ || ೩೭ || ೭೯೧ ||

ಭಾವಾರ್ಥ :- ಅಧಿಕಬೋಧರಾದ ಶ್ರೀ ಪೂರ್ಣ ಪ್ರಜ್ಞಾಚಾರ್ಯರು ಸಂತೋಷದಿಂದ
 ಯಾವ ಶ್ರಮವಿಲ್ಲದೇ ಅನಾಯಾಸವಾಗಿ ದ್ವಾತ್ರಿಂಶತ್=ಮೂವತ್ತೆರಡು ಮಹಾ ಅಪರಾಧಗಳನ್ನು
 ಬಿಟ್ಟು, ಬಹು ಭಕ್ತಿಯಿಂದ ಆರು ಅನುಪಚಾರ= ಹಿಂದಿನಿಂದ ಅಥವಾ ಹಿಂದುಗಡೆ ಮಾಡುವ ಪೂಜೆ
 ಗಳು ಆರು, ೧ ಮುಖವಾಸ= ಊಟಪಾದಮೇಲೆ ತಾಂಬೂಲ ಸೇವಿಸದಕ್ಕಿಂತಲೂ ಮೊದಲಿಗೆ ಸುವಾ
 ಸನೆಗೋಸುಗ ಬಾಯಿಯಲ್ಲಿ ಹಾಕುವ ಸುವಾಸನೆ ಪದಾರ್ಥಗಳು ಇತ್ಯಾದಿ, ೨ ತಾಂಬೂಲ= ವೀಳ್ಯ
 ದಲೆಯು ತ್ರಯೋವಶ ಪದಾರ್ಥಗಳಿಂದ ಯುಕ್ತವಾದದ್ದು, ೩ ಅದರ್ಶ= ಕನ್ನಡಿ ತೋರಿಸುವ ಸೇವೆ,
 ೪ ಭಕ್ತ= ಭಕ್ತರಿಗೆ ದೇವರ ಮೇಲೆ ಹಿಡಿಯೋಣ, ೫ ಚಾಮರ ಬೀಸುವದು, ೬ ದೇವರಿಗೆ ಪಾದುಕಾ
 ಗಳನ್ನು ಸಮರ್ಪಿಸುವದು ಹೀಗೆ ಆರು ಅನುಪಚಾರಗಳನ್ನು, ದೇವರಿಗೆ ಅರ್ಪಿಸಿ ಅಪರಾಧಗಳನ್ನು
 ಕ್ಷಮಾ ಮಾಡೆಂದು ಶ್ರೀ ಹರಿಯನ್ನು ಪ್ರಾರ್ಥಿಸಿದರು. (ಇಲ್ಲಿಗೆ ೩೬ ನೇ ಶ್ಲೋಕದ ಅರ್ಥ ಮುಗಿ
 ಯಿತು. ಮುಂದೆ ೩೭ ಶ್ಲೋಕಾರ್ಥ ೩೮ನೇ ಪದ್ಯದಲ್ಲಿ ಮುಗಿಸಿರುವರು. ಮಾವನ= ಲಕ್ಷ್ಮೀದೇವಿಗೆ
 ಒಡೆಯನಾದ ಶ್ರೀ ಹರಿಗೆ ಅತ್ಯಂತ ಪ್ರೀತಿಪಾತ್ರರಾದ ಶ್ರೀಮದಾಚಾರ್ಯರು ಪೂರ್ವೋಕ್ತ ಪ್ರಕಾರ
 ದಿಂದ ನಾನಾವಿಧವಾದ ಪುಷ್ಪಾದಿಗಳಿಂದ ಪ್ರತಿ ನಿತ್ಯದಲ್ಲಿಯೂ, ಸಕಲದೇವ= ಒಂದೇ ಸಲ ಶ್ರೀ ಹರಿ
 ಯನ್ನು ಪೂಜಿಸುವ ಮಾತ್ರವಲ್ಲದೇ ಪ್ರತಿ ನಿತ್ಯ ಪ್ರತಿ ಕಾಲದಲ್ಲಿಯೂ ತಮ್ಮ ದಿವ್ಯವಾದ ದೇಹ=
 ಮಂದಿರ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಆತಿ ಪೃಥುಲ=ಬಹು ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ಶ್ರದ್ಧಾ= ಭಕ್ತಿ ಎಂಬ ನದಿಯ, ಚಿತ್ತ=
 ಮನವೆಂಬ ಜಲದಲ್ಲಿ ಶ್ರೀ ಹರಿಗೆ ಸ್ನಾನಮಾಡಿಸುತ್ತ, ಅರುಣಮಣಿ=ಕೆಂಪು ರತ್ನದಿಂದೊಪ್ಪುವ ಹೃದಯ
 ಕಮಲವೆಂಬ ಪೀಠದಲ್ಲಿ ಸ್ಥೋತ್ರಾರ್ಹನಾದ ಬಿಂಬರೂಪನಾದ ಶ್ರೀ ಹರಿಯನ್ನು, ಭಾವಾಪ್ತ= ಮನೋ
 ಭಾವವೆಂಬ ಎಂಟು ಪುಷ್ಪಗಳಿಂದ ಸರ್ವದಾ ಪೂಜಿಸುತ್ತಾರೆ.

“ ಆರಾಧಯಾಮಿ ಮಣಿಸನ್ನಿಭಮಾತ್ಮಬಿಂಬಾ ಮಾಯಾಪುರೇ ಹೃದಯಸಂಕಜಸನ್ನಿ
ವಿಷ್ಣುಮ್, | ಶ್ರದ್ಧಾನದೀ ವಿಮಲ ಚಿತ್ತ ಜಲಾಭಿಷೇಕಂ | ಭಾವಾಷ್ಟ ಪುಷ್ಪ ವಿಧಿನಾ ಹರಿಮರ್ಚಯಾ
ಮೂತಿ ಎಂಬ ಶ್ರೀ ಭೀಮಸೇನ ದೇವರ ವಾಕ್ಯವನ್ನು ಭಾವಪ್ರಕಾಶಿಕೆಯಲ್ಲಿ ಉದಹರಿಸುವರು.
ಇದರ ಸಾರಾಂಶವೇನೆಂದರೆ, ರತ್ನ ದಂತಿರುವ ಈಶ್ವರೇಚ್ಛೆಯಿಂದ ಕಲ್ಪಿತವಾದ ದೇಹಾತ್ಮಿ ಪಟ್ಟಣದಲ್ಲಿ
ಹೃತ್ಕಮಲದಲ್ಲಿರುವ ಎನ್ನೋಲ್ ಪ್ರತಿಬಿಂಬದಂತಿರುವ ಎನಗೆ ಬಿಂಬ ಸ್ವರೂಪನಾದ ಶ್ರೀ ವಿಷ್ಣುವಾದ
ಶ್ರೀ ಹರಿಯನ್ನು ಶ್ರದ್ಧೆ = ಭಕ್ತಿ ಎಂಬ ನದಿಯು, ಮನವೆಂಬ ನಿರ್ಮಲವಾದ ಉದಕದಿಂದ ಅಭಿಷೇಕ
ಮಾಡಿ ಎಂಟು ಭಾವ ಪುಷ್ಪಗಳಿಂದ ವಿವಿಧ ಪ್ರಕಾರ ಪೂಜಿಸುವೆನು. ಎಂಬ ತಮ್ಮ ಪೂರ್ವಾವತಾರ
ವಾಕ್ಯದಂತೆ ಭೈಮೀತನು = ಭೀಮನ ದೇಹದಂತೆ ದೇಹವನ್ನು ಧರಿಸಿದ, ಅಥವಾ ಭಾಮೀತನು =
ಭೀಮನಂತೆ ಮುಕುತತ್ವಾತ್ಮಕವಾದರೂ ಜನಗಳಿಗೆ ಭೂಮಿ ಸಂಬಂಧ ದೇಹವನ್ನು ಧರಿಸಿದವರಂತೆ
ತೋರ್ವ ಶ್ರೀಮದಾಚಾರ್ಯರು ಹೀಗೆ ತಮ್ಮ ಹೃದಯದಲ್ಲಿ ಕ್ಷಣ ಬಿಡದೆ ಪೂಜಾ ಮಾಡುವರಾದರೂ,
“ ಪ್ರತಿಮಾಸು ಆಪ್ರಬುದ್ಧಾನಾಂ ” ಎಂಬಂತೆ ಆಧಮ ಭಕ್ತರಾದ ಮನುಷ್ಯರಿಗೆ ಪೂಜಾ ಕ್ರಮವನ್ನು
ತೋರಿಸಿದರಲ್ಲದೆ ಅಪರೋಕ್ಷ ಜ್ಞಾನಿಗಳಿಗೂ ಯುಕ್ತಿಗಳಿಗೂ ದೇವತೆಗಳಿಗೂ ಬಾಹ್ಯ ಪ್ರತಿಮಾರ್ಚನೆ
ಮಾಡುವದೂ ವಿಧಿಬದ್ಧವಲ್ಲ.

“ ಅಹಿಂಸಾ, ಸತ್ಯ, ಮಸ್ತೇಯಂ, ಬ್ರಹ್ಮಚರ್ಯ, ಪರಿಗ್ರಹಾ, ಶಾಚಂ, ಸುಷ್ಪಿ, ಸರ್ವ
ಸಮರ್ಪಣ ಮಿತ್ಯಷ್ಟಭಾವ ಪುಷ್ಪಾಣಿ ಎಂದು ಭಾವ ಪ್ರಕಾಶಿಕೆ. ೧ ಅಹಿಂಸಾ = ಪರರನ್ನು ಹಿಂಸೆ
ಗೊಳಿಸದಿರುವಿಕೆ, ೨ ಸತ್ಯ = ನಿಜವಾಗಿ ಮಾತಾಡುವದು. ೩ ಕಾಯಾ ವಾಚಾ ಮನದಿಂದ ಪರ ವಸ್ತು
ಕದಿಯದಿರುವಿಕೆ, ೪ ಬ್ರಹ್ಮಚರ್ಯ = ಇಂದ್ರಿಯ ನಿಗ್ರಹ, ೫ ಪರಿಗ್ರಹಾ = ಶಿಟ್ಟಿನಿಂದ ಪರರಿಗೆ ಶಾಪ
ಕೊಡುವಿಕೆ ೬ ಶಾಚ = ಸದಾಚಾರ, ೭ ತುಷ್ಪಿ = ವಿಷಯಾಲಂಬುದ್ಧಿ, ೮ ಸರ್ವ ಸಮರ್ಪಣ = ದೇಹೇಂದ್ರಿ
ಯಾದಿ ಸಕಲವೂ ಶ್ರೀ ಹರಿಗೆ ಅರ್ಪಿಸುವಿಕೆ. ಮತ್ತು ಅಹಿಂಸಾ ಪ್ರಥಮಂ ಪುಷ್ಪಂ ಪುಷ್ಪವಿಂದ್ರಿಯ
ನಿಗ್ರಹಃ | ಸರ್ವ ಭೂತದಯಾ ಪುಷ್ಪಂ ಕ್ಷಮಾ ಪುಷ್ಪಂ ವಿಶಿಷ್ಟತೇ || ಜ್ಞಾನಪುಷ್ಪಂ ತಪಃ ಪುಷ್ಪಂ
ಧ್ಯಾನ ಪುಷ್ಪಂ ತು ಸಪ್ತಮ್ | ಸತ್ಯಂ ಚೈವಾಷ್ಟಮಂ ಪುಷ್ಪಮೇಭಿಸ್ತುಷ್ಯತಿ ಕೇಶವ ಇತಿ ಚ ||
ಪ್ರಮಾಣಾಂತರ.

|| ಶ್ರೀಗುರುರಾಜೋ ವಿಜಯತೇ ||

ಭಾವಾಷ್ಟಪುಷ್ಪಗುಣಗಳೇ ಶ್ರೀ ಹರಿಯಲ್ಲಿವೆ ಎಂಬ

ಶ್ರೀ ಗೋಪಾಲ ವಿಠಲರ ಸುಳಾದಿ

(ಸರ್ಗ ೧೪ ಶ್ಲೋಕ ೩೭ ರಲ್ಲಿ ಹೇಳುವಂತೆ ಧ್ಯಾನಕ್ರಮ.)

ತಾಳೆ ಧ್ರುವ

ಭಾವಾಷ್ಟ ಪುಷ್ಪಂಗಳು ದೇವಗೆ ಅರ್ಪಿಸುವಾ |

ಭಾವನೆ ಯಾನು ಕೇಳಿ ಭಕ್ತ ಜನರೂ |

ಜೀವಾರಿಂದಾ ಈ ಧರ್ಮ ಎಂದಿಗೆ ಅದಪ್ಪಲ್ಲಾ |

ದೇವಾನಲ್ಲೇವೆ ಇಂಥಾ ಗುಣಗಳುಂಟು |

ಭಾವಾಸ್ಥಾ ಪುಷ್ಪಾ ಗುಣವಾ, ದೇವಾನಲ್ಲಿಪ್ತವೆಂದು |
 ಜೀವಾ ತಿಳಿದರೆ ಉದ್ಧಾರಂಟು |
 ಜೀವಾರೆಂಬುವರು, ಕರ್ಮಬದ್ಧರು ಇನ್ನು |
 ದೇವಾನು ಕರ್ಮಣಾ, ತ್ರಿಗುಣಾರಹಿತಾ |
 ಜೀವಾರಿಂದಲಿ ಅತ್ಯಂತ ಬೇಧಾ ಸಾಕಾರಹರಿ |
 ಯಾವತ್ತಾರದಿ ವ್ಯಾಪ್ತಾ ಎಣೆಯಿಲ್ಲದಾ ಮೂರ್ತಿ |
 ಪಾವನಾಂಗಾ ಪಾಪನಾಶಾ ನಿತ್ಯತ್ಯಪ್ತಾ |
 ಜೀವಜಡದಿ ಎಂದಿಗೆ ಅಗಲದೇಯಿಪ್ತಾ |
 ಈ ವಿಧ ಶಕುತಿಯಾ ಈಶಾ ಗೋಪಾಲ ವಿಠಲಾ |
 ದೇವಾರಿಗುಂಟೆಂದು, ಆರಿವಾ ಜೀವನೆ ಬಲು ಧನ್ಯಾ

|| ೧ ||

(ಅಹಿಂಸಾ ಪುಷ್ಪ) ಮುಟ್ಟಿತಾಳೆ

ಬೊಮ್ಮಂಡೆ ಕಸ್ತುರಿ — ಬೊಮ್ಮನೊಳಗೆ ನಿಂತು |
 ಸುಮ್ಮನಸರನೆಲ್ಲಾ, ನಿರ್ಮಿಸಿ ಪಾಲಿಸಿ |
 ಬೊಮ್ಮಂಡಾ ಅಳಿಸಿ, ಬೊಮ್ಮನ ಕೊಲ್ಲುವಾ |
 ಬೊಮ್ಮತಿ ದೋಷಾವು ಎಮ್ಮಯ್ಯಾಗಿಲ್ಲಾ |
 ಹಮ್ಮಿನಾ ಕಂಸಾ ಡಿಬಿಕಾರಾ |
 ನಿರ್ಮಳದಿ ಕೊಂದಾ ನಿರ್ಮತ್ಸರದಿಂದಾ |
 ಧರ್ಮಾದಿ ಪುಷ್ಪಾ ನಮ್ಮಯ್ಯಾಗೆಂದೂ |
 ಘಮ್ಮನೆ ಅರ್ಪಿಸು ಘನ ಭಕುತಿಯಲ್ಲಿ |
 ಗಮ್ಮರಮಣಾನೆ ಗೋಪಾಲ ವಿಠಲ ಪರಾ |
 ಬೊಮ್ಮ ಬಲಿವ ಹೀಗೆ ಧರ್ಮ ಅರಿದವರಿಗೆ

|| ೨ ||

(ಇಂದ್ರಿಯ ನಿಗ್ರಹ) ರೂಪಕ

ಎರಡೆಂಟು ಸಾಸಿರಾ ಅರಸಿಯರ ಕೂಡಾ |
 ಪರಿಸರಿ ಕ್ರೀಡಿಯು ಮಾಡಿ ನೋಡಿ ಚೆಲ್ಲ |
 ತರುಳತನದಿ ಹನ್ನೆರಡು ಸಾಸಿರ ಮಂದಿ |
 ತರುಳಾರ ಪಡೆದು ತಾ ಪರಿಕ್ಷಿತನಾಗಿನ್ನು |
 ಪರಿಣಾಮಾ ಮಾಡಿದವರಾ, ಬ್ರಹ್ಮಚಾರಿ ಎಂದು |
 ಸರಿ ಹೋಗುವದೆ ಇಂಥಾ, ಚರಿಯಾ ಮನುಜಾರಿಂದ |
 ಹರಿಗೆ ಇಂದ್ರಿಯ ನಿಗ್ರಹಾ ಸ್ಥಿರ ಪುಷ್ಪವೆಂತೆಂದು |
 ಅರಿದು ಅರ್ಪಿಸುವಾ ಜೀವರಿಗೆ ಲೇಪಿಸಾದೂ |
 ಪರಮ ದಯಾಳು ಗೋಪಾಲ ವಿಠಲ ತನ್ನಾ |
 ಅರಿದಂತೆ ಫಲವೀವಾ ಶರಣಾ ಜನಕೆ

|| ೩ ||

(ಭೂತದಯಾ ಪುಷ್ಪ) ರ್ಕುಂಪಿ ತಾಳ

ಭೂತದಯಾ ಪುಷ್ಪ ಭೂತೇಶಗಲ್ಲದೇ |
 ಭೂತಾಧಾರದಿಯಿಪ್ಪ ಭೂತರಿಗೆ ಥರವೇ |
 ನೀತಿಯಲಿ ತ್ರಿವಿಧ ಜೀವರಿಗೆ ತಾ ತಪ್ಪದೇ |
 ಪ್ರೀತಿಯ ಉಣಿಸಿ, ಅಜಾತನಾಗಿಯಿಪ್ಪಾ |
 ಮಾತುಮಾತಿಗೆ ಅನಂತ ಕರ್ಮಗಳು |
 ಜ್ಞಾತವಿಲ್ಲದೆ ಮಾಳ್ ಜೀವರಿಗೆ ಇದು ಸಲ್ಲಾ |
 ಭೂತರುಗಳ ಗತಿ ತಾ ತಿಳಿದು ತ್ರಿವಿಧರಿಗೆ |
 ನೋತ ಫಲವಿತ್ತು ಸಮನಾಗಿ ಇಪ್ಪನಾನೆಂದು |
 ಈ ತೆರದಿ ತಿಳಿದು ನೀ ಭೂತದಯಾ ಪುಷ್ಪ |
 ಪ್ರೀತಿಯಲರ್ಪಿಸು ಅನ್ಯಥಾ ಚಿಂತಿಸದೆ |
 ದಾತ ನಮ್ಮ ಸ್ವಾಮಿ ಗೋಪಾಲ ವಿಠಲ |
 ಸೋತನೆಂದಾ ಬಳಿಕ ಸಲಹದೇ ಬಿಡನು

|| ೪

(ಕ್ಷಮಾಪುಷ್ಪ) ತ್ರಿನಿಧಿ ತಾಳ

ಸರ್ವದಾ ಕ್ಷಮಪುಷ್ಪ ಸರ್ವೇಶಗಲ್ಲದೇ |
 ಗರ್ವ ತತ್ವದಿ ಬದ್ಧ ಜೀವರಿಗೆ ಸಲ್ಲಾ |
 ಶರ್ವನಲ್ಯಾಧರು ಸಹಿಸಿಲ್ಲ ಈ ಕರ್ಮ |
 ಪೂರ್ವದಾ ಅಖ್ಯಾನ ಇದಕೆ ಉಂಟೊ |
 ಸರ್ವ ಉತ್ತಮ ದೇವನಾರೆಂದು ಭೃಗುಮುನಿ |
 ಸರ್ವ ಪೂರ್ಣಾ ಹರಿಯ ಎಡಿಯ ಒದ್ದಾ |
 ಪರ್ವತಾದೋಪಾದಿಯಿದ್ದ ಕಾರಣವಾಗಿ |
 ಸರ್ವೋತ್ತಮನೆ ಎಂದು ತುತಿಸಿ ನಲಿದಾ |
 ನಿರ್ವ್ಯಾಜದಿಂದಲಿ ನಿತ್ಯ ಕೋಪದಿ ಖೇದಾ |
 ಗರ್ವ ತತ್ವದಿ ಬದ್ಧ ಜನರಿಗೆ ಕೂಡದು |
 ಸರ್ವಾನಂದ ಪೂರ್ಣ ಗೋಪಾಲ ವಿಠಲ |
 ಸರ್ವೇಶಗೀ ಪುಷ್ಪ ಅವನ ಜೀವನೆ ಧನ್ಯ

|| ೫

ಅಟ್ಟಿ ತಾಳ

ದಮಾ ಜ್ಞಾನ ಧ್ಯಾನವು ಸಮೀಚೀನ ಪುಷ್ಪವು |
 ರಮೆ ಈಶಾಗಲ್ಲದೆ ಶ್ರಮಿಸೋ ಜೀವರಿಗಲ್ಲಾ |
 ವಮನ ಕಂಡರೆ ಅಂಜೋ ಭ್ರಮಣ ಜೀವರಿಗೆ |
 ದಮೆ ಎಂಬೊ ಪುಷ್ಪವು ಎಂತು ದೊರೆಪದಯ್ಯಾ |
 ಮಮತೆ ಜಡದಲ್ಲಿ ನಿಮಿಷ ಬಿಡದೆಯಿದ್ದ |

ಹಮತಿ ಜೀವರಿಗೆ ಜ್ಞಾನ ಪುಷ್ಪವು ಎಂತೊ |
 ಕ್ಷಮಿಸಿ ನೋಡಲು ಧ್ಯಾನಾ-ಪುಷ್ಪನಿಂಬೊದು ಅಂತು |
 ನಿಮಿತ್ತ ಮಾತ್ರವು ಇದು ನೀಚ ಜೀವರಿಗಿಲ್ಲಾ |
 ಸುಮ್ಮನಿ ನೋಡಿವು ಸರ್ವೋತ್ತಮನಲ್ಲಿವೆ |
 ನಿಮಿಷ ಬಿಡದೆಯಿಪ್ಪಾ ವೆಂದು ಚಿಂತನೆ ಮಾಡೊ |
 ದಮ ಜ್ಞಾನಾ ಧ್ಯಾನಾವುಳವನಾಗುವ ನಾ ಜೀವಾ |
 ಸುಮನಸರೊಡಿಯಾ ಗೋಪಾಲ ವಿಠಲನು |
 ನಮಿಸಿ ನೆಚ್ಚಿದಂಗೆ ನರಸುವಾನಿದರಾ

|| ೬ ||

ಆದಿ ತಾಳ

ಸತ್ಯವೆಂಬುವ ಪುಷ್ಪ ಸರ್ವೇಶಗೆ ಇದು |
 ನಿತ್ಯ ಅನ್ಯತ ನಡೆವ ಜೀವಗೆ ಸಲ್ಲಾ |
 ಕತ್ತಲೆ ಒಳಗಿದ್ದ ಮತ್ತೆ ಉದಯವೆಂಬೊ |
 ಮಿಥ್ಯ ವಚನವಾದಿ ಸುತ್ತವಾ ಸಂಸಾರ |
 ಮತ್ತಿವರಿಗೀ ಪುಷ್ಪ ಎಂತು ದೊರವುದಯ್ಯಾ |
 ಸತ್ಯಸಂಕಲ್ಪ ನಮ್ಮ ಗೋಪಾಲ ವಿಠಲಗೇ |
 ಮತ್ತೆ ನೀ ಉಂಟೆಂದು ಮನಮುಟ್ಟಿ ತಿಳಿಯೋ

|| ೭ ||

ಜತ್ತೆ

ಭೇದಾವಿಲ್ಲಾದಿ ಪುಷ್ಪಾ ಇಪ್ಪಾವು ಹರಿಯಲ್ಲಿ |
 ಸಾಧಿಸರ್ಚಿಸು ಗೋಪಾಲ ವಿಠಲ ಒಲಿವಾ

|| ೮ ||

ಶ್ರೀಗುರುಮಧ್ವೇಶಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಾಹಿತವು.

ಶ್ಲೋಕ || ಕೃತಪರಮಸಪರ್ಯಾಃ ಸಾಂದ್ರಸಚ್ಚಂದನಾಂಭಃ |
 ಪರಿಮಲಿತ ಭುಜೋರೋ ಮಂಡಲಾಂಘೋ ಮನೀಷೀ ||
 ಸ್ಥಿತರುಚಿರಮುಖೇಂದುಃ ಸ್ನಿಗ್ಧಕೌಶೀಯನಾಸಾಃ |
 ಸಮುನಿಸುರ (ಸುರಮುನಿ) ನರಾಣಾಂ ಚಕ್ಷುಷಾ-
 ಮುತ್ಸ್ರವೋಽಭೂತ್ || ೨೪ ||

ವಾರ್ಧಕ || ಹೃತ್ಸರೋಜಮ್ನುರುಣವರ್ಣಮಣಿಯೇ ಪೀಠ |
 ಸ್ತುತ್ಯಹರಿ ಬಿಂಬವನು ಭಾವಾಷ್ಟ ಪುಷ್ಪದಿಂ |
 ನಿತ್ಯ ಪೂಜಿಸ ಬಾಹ್ಯ ಪೂಜಾಂತ್ಯ ಬುಧಮಧ್ವ
 ಹರಿಯ ಪ್ರಸಾದ ಸಾಂದ್ರ ||

ಸತ್ಸಮೀಚೀನ ಚಂದನ ಗಂಧ ತೋಳ್ ಹೃದಿಲಿ |
ಬಿತ್ತರಿಸ ಪರಿಮಳದಿ ಸ್ಥಿತರುಚಿರ ಮುಖಚಂದ್ರ |
ಮತ್ತೆ ಮೃದು ಕೌಶೇಯ ವಸ್ತ್ರಧರ ದೇವಮುನಿ

ನರನಯನ ಹರ್ಷಕರನೊ || ೩೮ || ೭೯೨ ||

ಭಾವಾರ್ಥ:--ಈ ಪ್ರಕಾರ ನಿತ್ಯದಲ್ಲಿಯೂ ಧ್ಯಾನೋಪಾಸನೆ ಮತ್ತು ಬಾಹ್ಯ ಪೂಜಾ ನಂತರ, ಮಹಾ ಜ್ಞಾನಿಗಳಾದ ಶ್ರೀ ಮಧ್ವರು ಶ್ರೀ ಹರಿಯ ಪ್ರಸಾದರೂಪವಾದ, ಸಾಂದ್ರ = ಘನೀ ಭೂತವಾದ, ಸುಸಮೀಚೀನ = ಒಳ್ಳೇ ಯೋಗ್ಯವಾದ ಮತ್ತು ವಿಸ್ತಾರವಾಗಿ ನಾಲ್ಕು ದಿಕ್ಕಿಗೆ, ಪರಿಮಳಿತ = ಸುವಾಸನೆಯಿಂದ ವ್ಯಾಪಿಸಿರುವ, ಶ್ರೀ ಗಂಧವನ್ನು ಭುಜದಲ್ಲಿಯೂ ಹೃದಯದಲ್ಲಿಯೂ ಹಚ್ಚಿಕೊಂಡರು. ಸ್ಥಿತರುಚಿರ ಮುಖಚಂದ್ರ = ಸುಂದರನಾದ ಚಂದ್ರನಂತೆ ಮಂದಹಾಸಯುಕ್ತ ಮುಖವುಳ್ಳವರು; ಮೆತ್ತಗಾದ ತೆಳ್ಳನ ಕಾವಿ ಶಾಟೆಯ ರೇಶ್ಮಿಯ ಪಟ್ಟಿವಸ್ತ್ರವನ್ನು ಟ್ಟುಕೊಂಡವರಾಗಿ, ದೇವತೆಗಳ ಮುನಿಗಳ ಮನುಷ್ಯರ ಕಣ್ಣುಗಳಿಗೆ ಅನಂದವನ್ನು ಕೊಡುವವರಾದರು. ಶ್ರೀ ಹರಿಯ ಪೂಜಾ ನಂತರ ನಿರ್ಮಾಲ್ಯ ಗಂಧದಿಂದ ತಮ್ಮ ದೇಹವನ್ನೆಲ್ಲಂಕರಿಸಿಕೊಂಡು ರೇಶ್ಮಿಯ ವಸ್ತ್ರವನ್ನು ಟ್ಟು, ಮಂದಹಾಸ ಮುಖದಿಂದ ಕುಳಿತ ಶ್ರೀಮದಾಚಾರ್ಯರನ್ನು ನೋಡಿ ಸುರನರ ಮುನಿಗಳ ನೇತ್ರಕ್ಕೆ ಪರಮ ಉತ್ಸಾಹವುಂಟಾಗಿ ಮಹಾ ಅನಂದಕರವಾಯಿತು.

ತೀರ್ಥ ತೀರ್ಥ ಪ್ರಾಶನ ಮಹಿಮೆ ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದ ಕಾರಣ ಇಲ್ಲಿ ವಿಶದವಾಗಿ ಹೇಳಿಲ್ಲ. ಪೂಜಾ ನಂತರ ತೀರ್ಥವನ್ನೇ ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಗಂಧವನ್ನು ಹಚ್ಚಿಕೊಂಡರೆಂತ ಭಾವ.

ಶ್ಲೋಕ || ಪರಮಥ ಪರಮಾನ್ನಂ ಪ್ರಾಪ್ತಮೇವಾಪ್ರಯಾಸಂ |
ಪ್ರಭುರಿಹ ಬುಭುಜೀಃಸೌ ವೇದವಾದಪ್ರವೀಣಃ ||
ಅಜಿತಪರಮಭಕ್ತಃ ಸಂತತಂ ಮನ್ಯಮಾನಃ |
ಸಕಲಜಗದಧೀಶಃ ಪ್ರಿಯತಾಂ ಶೌರಿರಿತ್ಥಮ್ || ೩೯ ||

ವಾರ್ಥಿಕ || ಮಧುಹರಂ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಪ್ರಭು ಸಕಲ ಜಗತಿಗಂ |
ಗಧಿಪನುಂ ಸುಪ್ರೀತನಾಗಲೆನೆ ಸಂತತಂ |
ಇದನರಿದ ಬುಧನೇದವಾದ ಪ್ರವೀಣನುಂ ಅಜಿತಹರಿ
ಪರಮ ಭಕ್ತುತ ||

ಮುದ ಮಧ್ವರಿಹ ಮಠದಿ ಅಪ್ರಯತ್ನದಿ ತಾನೆ |

ಒದಗಿದುತ್ತಮು ಸುಪರಮಾನ್ನ ಹರಿಗರ್ವಿಸುತ |

ಉಪಶಮೋಗಲ್ಲದೆಯೆ ಭಗವನ್ಮುದಕೆ ಭುಂಜಿಸಿದ

(ಹರಿಗನ್ನನುಂ) ನನ್ನಾಧಿಪಂ || ೩೯ || ೭೯೩ ||

ಭಾವಾರ್ಥ:— ಆ ಮೇಲೆ ಶ್ರೀಮದಾಚಾರ್ಯರು ಶ್ರೀ ಹರಿಗರ್ವಿಸಿದ ನೈವೇದ್ಯ ಪರಮಾನ್ನ ಭಿಕ್ಷಾ ಸ್ವೀಕರಿಸಿದರೆಂದು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ಅನಂತರದಲ್ಲಿ ಸಕಲ ಜಗತ್ತಿಗೆ ಒಡೆಯನಾದ ಮಧುನಾಮಕ ದೈತ್ಯನನ್ನು ಸಂಹರಿಸಿದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು “ಪ್ರೀಯತಾಂ ಮಮ ಪ್ರೀತೋ ಭವತು” ಸುಪ್ರಸನ್ನ ನಾಗಲೆಂದು ಸರ್ವದಾ ತಿಳಿದವರೂ, ವೇದಗಳ ಪ್ರವಚನದಲ್ಲಿ ಬಹು ನಿಪುಣರೂ ಅಜಿತ=ಶ್ರೀ ನಾರಾಯಣ ಭಕ್ತೋತ್ತಮರಲ್ಲಿ ಶ್ರೇಷ್ಠರೂ ಆದ ಶ್ರೀ ಸರ್ವಜ್ಞರು ತಾವು ಇರುವ ಮಠದಲ್ಲಿ ಪ್ರಯತ್ನ ವಿಲ್ಲದೇ ಒದಗಿದ=ಶ್ರೀಹರಿ ಇಚ್ಛಾನುಸಾರವಾಗಿ ಮಹಾತ್ಮರ ಸೇವಾರೂಪವಾದ ದೇವರ ನೈವೇದ್ಯಕ್ಕೆ ಒಬ್ಬ ಭಕ್ತನು ಶುದ್ಧಾಂತಃಕರಣದಿಂದ ತಂದುಕೊಟ್ಟ ಪರಮಾನ್ನ=ಉತ್ತಮವಾದ ಅನ್ನವನ್ನು ಶ್ರೀ ಹರಿಗೆ ಸಮರ್ಪಣೆ ಮಾಡಿದ ನೈವೇದ್ಯಶೇಷವನ್ನು, ಕೇವಲ ತಮ್ಮ ಹೊಟ್ಟೆ ತುಂಬಿಕೊಳ್ಳಲಿಕ್ಕಲ್ಲದೇ ಶ್ರೀ ಹರಿಯ ಸಂತೋಷಾರ್ಥವಾಗಿ ಶ್ರೀ ಹರಿಗೆ ಅನ್ನರೂಪರೂ ಅನ್ನಕ್ಕೆ ಅಭಿಮಾನಿಗಳಾದ ಸರಸ್ವತೀ ಚಂದ್ರರಿಗೆ ಅಧಿಕರಾದ ಶ್ರೀ ಸರ್ವಜ್ಞರು ಈ ಉತ್ತಮ ಪಾಯಸವನ್ನು, ಅಥವಾ ಸನ್ಯಾಸಿಗಳಿಗೆ ಯೋಗ್ಯವಾದ ಅನ್ನವನ್ನು, ಭಿಕ್ಷಾ ರೂಪದಿಂದ ಸ್ವೀಕರಿಸಿ ಶ್ರೀಹರೇ ಪ್ರೀತನಾಗೆಂದು ಪ್ರಾರ್ಥಿಸಿದರು.

ಪೂರ್ವ ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದ ಭಾವ ಪ್ರಕಾಶಿಕೆಯಲ್ಲಿ “ ಪ್ರಾಯಃ ಸೋಯಮನಾಯಾಸಂ ಪೂಜ್ಯತೇ ಪರಮೇಶ್ವರಃ | ಪ್ರೀಯತಾಮಿತಿ ತದ್ಭಕ್ತಾಃ ಸಂತತಂ ವೇದಶಾಲಿಭಿರಿತಿ || ಭಗವತಾ ಸ್ವಯಮೇವಾ ಭಿತಿ ಮನೂದಿತಂ ಪರಮಿತ್ಯಾದಿನಾ ಎಂದು ಮೇಲೆ ಉದಹರಿಸಿದ ಅರ್ಥವನ್ನೇ ಹೇಳಿರುವರು.

ಈ ಪದ್ಯ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುವ ಎಲ್ಲ ವಿಶೇಷಗಳು ಶ್ರೀಮದಾಚಾರ್ಯರು ಶ್ರೀ ಹರಿಯ ಅಚ್ಚಿನ್ನ ಭಕ್ತಾಗ್ರೇಸರರಾದ ವಾಯ್ವಂಶರೆಂದು ಮುಖ್ಯತ್ವೇನ ಶ್ರುತಿ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯವನ್ನು ಉದಹರಿಸಿರುವರು. ಇದು ಬಹು ಸಮಂಜಸವಾದದ್ದು.

೧. ಸಂತತ ಶ್ರೀ ಹರಿಯ ಪ್ರೀತಿಗೆ ಸಕಲ ಕಾರ್ಯ ಮಾಡುವುದು. ೨. ವೇದ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ ಕರ್ತೃಗಳಲ್ಲಿ ಶ್ರೇಷ್ಠರೂ, ೩. ಅಜಿತ ಪರರಿಂದ ಸೋಲದ ಸರ್ವೋತ್ತಮನಾದ ಶ್ರೀ ನಾರಾಯಣನ ಅಚ್ಚಿನ್ನ ಭಕ್ತರು. ೪. ಸರ್ವದಾ ಹರಿ ಕರ್ತೃತ್ವಾನುಸಂಧಾನಪೂರ್ವಕ ಸಂತೋಷದಿಂದಿರುವಿಕೆ. ೫. ಸಕಲ ಕಾರ್ಯವೂ ಪ್ರಯತ್ನವಿಲ್ಲದೇ, ಶ್ರೀ ಹರಿ ಕರ್ತೃತ್ವ ಸಾಕ್ಷಿತ್ವ, ವ್ಯಾಪ್ತತ್ವ, ವ್ಯಕ್ತತ್ವಾನುಸಂಧಾನದಿಂದ ಮಾಡುವಿಕೆ. ೬. ಸಕಲ ಭೋಜನವು ತಮ್ಮ ದೇಹವು ಪಚಯಕ್ಕಲ್ಲದೇ ಕೇವಲ ಶ್ರೀ ಹರಿಯ ಪ್ರೀತ್ಯರ್ಥವಾಗಿ ಮಾಡುವುದು. ೭. ಶ್ರೀ ಹರಿಗೆ ಅನ್ನರು ಅನ್ನಾಧಿಪರು ಇವೆಲ್ಲ ವಿಶೇಷಣಗಳು ವಾಯು ದೇವರಿಗೇ ಇರುವವು.

ಬೃಹದಾರಣ್ಯ ಉಪನಿಷತ್ ಉದ್ಗೀಥ ಬ್ರಾಹ್ಮಣದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುವದೇನೆಂದರೆ—

ಉಗಾ ಉಭೀಗೇ

“ ಹರಿಗೆ ಅನ್ನವು ಪ್ರಾಣ ಭಗವತ್ಕರ್ಮದಲ್ಲಿ |
ಹರಿಗೆ ಅನ್ನ ಅಪಾನ ಅನ್ಯ ಕರ್ಮ ತ್ಯಾಗದಲ್ಲಿ |
ಹರಿಗೆ ಅನ್ನವು ವ್ಯಾನ ನಿರೋಧ ನಿಧಾಸನದಲ್ಲಿ |
ಹರಿಗೆ ಅನ್ನವು ಉದಾನ ಯೋಗ ಧಾರಣದಲ್ಲಿ |
ಹರಿಗೆ ಅನ್ನವು ಸಮಾನ ವಾಗ್ವಿದ್ಯಾ ನಿರ್ಯಾಮದಲ್ಲಿ |
ಹರಿಗೆ ಈ ಪರಿ ಅನ್ನತ್ವ ಗುರುತಂದೆ ಗೋಪಾಲ ವಿಠಲ

ದೂತ ಪ್ರಾಣನ ಲೀಲಾ || ”

ಈ ತೆರದಿ ಹರಿಗೆ ಅನ್ನವು ಪಂಚಪ್ರಾಣ ರೂಪಗಳು, ಜಡಾನ್ನಕ್ಕೆ ಈ ರೂಪಗಳೇ ಅಧಿಸ ರಾಗಿರುವವು ಸುಪ್ರಸಿದ್ಧ.

ಶ್ಲೋಕ || ಸಹಚರಪರಿಕ್ಷೆ ಪ್ರೇ ಸೂಕ್ಷ್ಮವಸ್ತ್ರಾಸ್ತು (ವೃ) ತೇಸಾ |
 ವನಿತನರುಹರೂಪೌ ಶೀರವರ್ಯೇ ನಿಷಣ್ಣಃ ||
 ಅರಮಯದಿಹ ನಾನಾ ಹೃದ್ಯವಿದ್ಯಾವಿಲಾಸೈಃ |
 ಕವಿಜನಪರಿವಾರಂ ಮಂಡಯನ್ ಮಂಟಪಾಗ್ರ್ಯಮ್ || ೪೦ ||

ವಾರ್ಧಿಕ || ಪರಮಸಹಚರರಿಂದ ಪರಿಕ್ಷೆ ಪುತ ಸೂಕ್ಷ್ಮವಾ |
 ಗಿರುವ ವಸ್ತ್ರಾಚ್ಛಾದ ಮೇಷರೋಮಾಸನಂ |
 ವರ ರತ್ನಗಂಬಳಿಯ ಮೇಲ್ಕುಳಿತು ಮಧ್ವಾರ್ಯ
 ಮಂಟಪಾಗ್ರ್ಯಂ ಮಂಡಿಸೆ ||

ವರಕವಿಯ ಜನರ ಪರಿವಾರದ ಸಮೂಹಕಂ |
 ಸುರುಚಿ ನಾನಾ ಹೃದ್ಯ ವಿದ್ಯಾವಿಲಾಸದಿಂ |
 ಕರುಣಾಮೃತವಗರೆದು ಅವರನುಂ ಪರಮ ಸಂತೋಷ
 ಪಡಿಸಿದುದು ಅಚ್ಚರೆ? || ೪೦ || ೭೯೪ |

ಭಾವಾರ್ಥ:— ಯತಿಗಳ ನಿಯಮದಂತೆ ಭಿಕ್ಷಾನ್ನ ಸ್ವೀಕರಿಸಿದ ಮೇಲೆ ಶ್ರೀ ಮಧ್ವರು ಕೈ
 ತೊಳೆದುಕೊಂಡು ಆಚಮನ ಮಾಡಿ ತೀರ್ಥ ತುಳಸೀ ದಳಗಳನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸಿ, ಯಾವ ರೀತಿಯ ವಿರಾವ
 ವಿಲ್ಲದೆಯೇ ಶಾಸ್ತ್ರ ಸುವಿಚಾರ ಮಾಡಿದ ಕ್ರಮ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

ಪರಮ=ಸದ್ಭಕ್ತರಾದ, ಸಹಚರ=ಅನುಚರ ಶಿಷ್ಯರಿಂದ ಪರಿಕ್ಷೆ ಪ್ರ=ನಿರ್ಮಿತವಾದ, ಮೇಷ
 ರೋಮ=ಕುರಿಯ ಉಣ್ಣೆಯಿಂದ ಮಾಡಿದ ರತ್ನಗಂಬಳಿಯ ಮೇಲೆ ಬಹು ತೆಳ್ಳನ ರೇಶ್ಮಿ-ವಸ್ತ್ರವನ್ನು
 ಮುಚ್ಚಿಹಾಕಿದ, ಇಂಥ ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ಅಸನ=ಗದ್ದುಗೆಯ ಮೇಲೆ ಕುಳಿತವರಾಗಿ ಜನಾಶ್ರಯವಾರ
 ಮಂಟಪ ಶ್ರೇಷ್ಠವನ್ನು ಆಲಂಕರಿಸಿದರು ಅಂದರೆ ಶ್ರೀ ಸರ್ವಜ್ಞರು ಜನಗಳಿರುವ ಸಭಾ ಮಂಟಪಕ್ಕೆ
 ಬಂದು ರತ್ನಗಂಬಳಿಯ ಅಸನದ ಮೇಲೆ ಕುಳಿತದ್ದು ಆ ಮಂಟಪಕ್ಕೆ ಅತಿ ಶೋಭೆಯುಂಟಾಯಿತು
 ಅಗ್ಗೆ ಮಂಟಪದಲ್ಲಿ ಸಜ್ಜಾಗಿ ಕುಳಿತಿರುವ, ಕವಿಜನ ಪರಿವಾರ=ಸುತ್ತಲೂ ಕುಳಿತ ಪಂಡಿತ ಜನಸಮು
 ಹಕ್ಕೆ; ಅಥವಾ 'ಕವಿಜನಾನಾಂ ಪರಿತಃ ಸ್ಥಿತಂ ವಾರಂ,=ಪಂಡಿತರ ಸುತ್ತ ಮುತ್ತ ಕುಳಿತ ಇತರ ಜಃ
 ಸಮುದಾಯವನ್ನು, ಅಂದರೆ ಆಚಾರ್ಯರ ಸುತ್ತಲೂ ಕವಿ ಜನರು, ಆ ಪಂಡಿತರ ಸುತ್ತಲೂ ಕುಳಿ
 ಇತರ ಜನಸಮುದಾಯವನ್ನು ಸಹಿತ ಸುರುಚಿ ಕೇಳಲಿಕ್ಕೆ ಯೋಗ್ಯವಾದ, ನಾನಾಹೃದ್ಯ ವಿದ್ಯಾವಿಲಾ
 ದಲಿ=ನಾನಾವಿಧವಾದ ಅತಿ ಮನೋಹರವಾದ ಅನೇಕ ಶಾಸ್ತ್ರ-ವಿಚಾರರೂಪ ಭಗವನ್ ಮಹಿಮೆ
 ಯುಕ್ತ ಲೀಲೆಗಳಿಂದ, ಭಗವದನುಗ್ರಹರೂಪ ಕರುಣಾಮೃತವನ್ನು ಕುಡಿಸಿದಂತೆ ಶ್ರೀ ಹರಿಯ ಮಹಿಮೆ
 ಯನು ಪೇಳಿ ಆ ಸಭೆಯ ಸಜ್ಜನರನ್ನು ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಅನಂದಪಡಿಸಿದ್ದು ಏನಾಶ್ಚರ್ಯ. ರುಪ್ರಾದಿಗಳ
 ಗುರುಗಳು ನರರನ್ನು ಸಂತೋಷಗೊಳಿಸಿದ್ದು ಅಶ್ಚರ್ಯವೇ ?

ಶ್ಲೋಕ || ಅವಸರಮಧಿಗಮ್ಯ ಭೂವಿಜೃಂಭಾದಭೀಷ್ಟೋ |
 ಮುಖಸತತಗಲಪ್ತೇ (ಪ್ರೇ) ಭೂತಪಾಣಿಪ್ರವಾಲಃ ||
 ಸ್ಥಿತನಯನವಿಕಾಸೈ—ಸ್ತಸ್ಯವಿಜ್ಞಾತಭಾವಃ |
 ಶ್ರವಸಿ ಕಿಮಪಿ ಕಾರ್ಯಂ ಮಂತ್ರಯಾಮಾಸ ಮಂಕ್ಷು ||೪೧||

ವಾರ್ಧಿಕ || ಪ್ರಥುಲ ಪ್ರಬೋಧಗತಿ ಪ್ರಿಯಶಿಷ್ಯ ನೋರ್ವನು ಅ |
 ಮಿತಮತಿಯ ಭ್ರೂಚಲನೆಯಿಂ ಸಮಯವಂ ಪಡೆದು |
 ಅತಿ ಮಂದಹಾಸ ನಯನ ವಿಕಾಸದಿಂದವರ ಭಾವನಂ
 ತಿಳಿದು ಮುಖದ ||

ಸತತ ಚಲಿಸುವ ವಾಯು ವ್ಯವಧಾನಿಸೇಂ ಸ್ವಕ- |
 ರತಲ ಪ್ರವಾಲ ಪಲ್ಲವ ಪಿಡಿದು ಆಚಾರ್ಯ |
 ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ ಜವವೊಂದು ಗೌಪ್ಯಕಾರ್ಯಂ ಮೆಲ್ಲಗೆ
 ವಿಚಾರಿಸಿದ ಗೌರವಂ || ೪೧ || ೭೯೫ ||

ಭಾವಾರ್ಥ:— ಸಭೆಯ ಮಂಟಪದಲ್ಲಿ ಶ್ರೀಮದಾಚಾರ್ಯರು ಕುಳಿತರಲಾಗಿ ಸೇನೆಯ
 ಮಾಡತಕ್ಕ ಸದ್ಗುಹಸ್ಥರು ಕಾಣಿಕೆ ಸಲ್ಲಿಸಲು ಆಜ್ಞೆಯನ್ನು ಕೇಳುವರೆಂದು ಗೌಪ್ಯವಾಗಿ ಪೇಳಿದ ಗೌರವ
 ವನ್ನು ಬಣ್ಣಿಸುತರು

ಪ್ರಥುಲ ಪ್ರಬೋಧ=ಶ್ರೀ ಪೂರ್ಣ ಪ್ರಜ್ಞಾಚಾರ್ಯರಿಗೆ ಬಹು ಪ್ರೀತಿಯುಳ್ಳ ಒಬ್ಬ ಶಿಷ್ಯನು,
 ಅಮಿತಮತಿಯ, = ಶ್ರೀ ಮಧ್ವರ, ಹುಟ್ಟಿನ ಚಲನೆಯಿಂದಲೂ, ಅವರ ಮುಗುಳುನಗೆಯಿಂದಲೂ
 ಕಣ್ಣುಗಳ ವಿಕಾಸ ಕೃಪಾವೃಷ್ಟಿಯ ನೋಟದಿಂದಲೂ ಅವರ ಮನೋಭಾವವನ್ನು ತಿಳಿದು ಕಾಲ
 ಸಾಧಿಸಿ, ಶ್ರೀಮದಾಚಾರ್ಯರ ಹತ್ತಿರಕ್ಕೆ ಬಂದು, ತನ್ನ ಬಾಯಿಯ ಉಸಿರು ಆಚಾರ್ಯರಿಗೆ ತಗಲುವ
 ದೆಂಬ ಭಯದಿಂದ ಮುಖವಾಯು ತಡೆಯಲು ತನ್ನ ಮುಖಕ್ಕೆ; ಸ್ವಕರತಲ ಪ್ರವಾಲ ಪಲ್ಲವ=ತನ್ನ
 ಕೆಂಪಾದ ಎಳೆ ಚಿಗುರಿನಂತಿರುವ ಕೈಯನ್ನು ಪಿಡಿದು ಶ್ರೀ ಸರ್ವಜ್ಞರ ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ=ಕಿವಿಯಲ್ಲಿ ತ್ವರ
 ದಿಂದ ಒಂದು ರಹಸ್ಯವಾದ ಕಾರ್ಯವನ್ನು ವಿಜ್ಞಾಪಿಸಿದನು.

ಇಂತು ದೊಡ್ಡವರಲ್ಲಿ ಗೌಪ್ಯ ಕಾರ್ಯ ಸೂಚಿಸಿ ವಿಜ್ಞಾಪನೆ ಮಾಡುವ ಮರ್ಯಾದೆಯು
 ಈಗಲೂ ಮಠಾಧಿಕರಲ್ಲಿ ಜರುಗುತ್ತ ಬಂದಿದೆ.

ಶ್ಲೋಕ || ಪ್ರಣತಿಸರನುಕೃತ್ಯಾಃ ಸನ್ಮತೇರ್ಯೇ ಜನೌಘಾ |
 ವಿಬಭುರನತಿದೂರೇ ಸಂಹತಾಸ್ತಾನತೀತ್ಯ ||
 ಅಹುವಹಮಿಕಯಾಶು ಪ್ರಾಪ್ಯ ಪಾರ್ಶ್ವಂ ಪ್ರಣೇಮು- |
 ಬರ್ಹವ ಇಹ ಗೃಹಸ್ಥಾಃ ಪೂರ್ವಸೇನಾಂ ವಿಧಾತುಮ್ ||೪೨||

ವಾರ್ಧಿಕ || ಈ ಸಭೆಯ ಮಂಟಪದಿ ಬಹು ಸದ್ಗೃಹಸ್ಥರುಂ |
 ಸೂಸಿ ಸರ್ವರ ಮೊದಲಿ ಸೇವೆ ಅರ್ಪಿಪೆವೆನುತ |
 ತಾಸು ಶೀಘ್ರದಲಿಂದ ನಾ ಮುಂಚೆ ನಾ ಮುಂಚೆ
 ಎನುತ ಮಧ್ವರಸಮಾಪ ||

ಸೋಸಿನಲಿ ಮೊಂದಿ ನಮನವೆನೊ ಉತ್ತಮಕೃತ್ಯ |
 ಗೈಸಲುಂ ಕೂಡಿದರ್ ಜನಸಮೂಹವ ದಾಟಿ |
 ಆಸುಸನ್ಮತಿಗಳತಿ ಹತ್ತಿರಕೆ ಬಂದು ಅವಿರಳ ನಮನ |
 ಗೈದ ಶೋಭೇಂ || ೪೨ || ೭೯೬ ||

ಭಾವಾರ್ಥ:- ಗೌಶ್ವದಿಂದ ಪೇಳಿದ ಆ ಶಿಷ್ಯನ ಬಿನ್ನಹದಂತೆ ಶ್ರೀಮದಾಚಾರ್ಯರು ತಮ್ಮನ್ನು ಸಂದರ್ಶನ ಮಾಡಬಂದ ಭಕ್ತ ಜನರಿಗೆ ದರ್ಶನಾವಕಾಶವನ್ನು ಕೊಟ್ಟ ವರ್ಣನೆ.

ಈ ನೆರೆದ ಸಭಾ ಮಂಟಪದಲ್ಲಿ ಅನೇಕ ಜನರು ಸೇರಿದ್ದರು. ಅದರಲ್ಲಿ ಅನೇಕ ಸದ್ಗೃಹಸ್ಥರು ಸೂಸಿ=ಹೆಚ್ಚಾದ ಅತ್ಯಾನ್ಂದದಿಂದ ಎಲ್ಲರಕಿಂತಲೂ ಮೊದಲಿಗೆ ನಾವೇ ಶ್ರೀ ಗುರುಗಳ ಸೇವಾರೂಢ ವಾದ (ದ್ರವ್ಯ) ಪಾದಗಾಣಿಕೆ ಅರ್ಪಿಸಿ ಅವರ ಅನುಗ್ರಹ ಸಂಪಾದಿಸಬೇಕೆಂದು, ಅವರೆಲ್ಲರೂ ಬಹು ತ್ವರೆಯಿಂದ ನಾ ಮುಂದೆ ನಾ ಮುಂದೆ ಎನ್ನುತ್ತ, ಶ್ರೀಮದಾಚಾರ್ಯರ ಸಮೀಪವನ್ನು ಯಾವಾಗ್ಗೆ ಪೊಂದುವೆವೆಂಬೋ ಸೋಸಿನಲಿ=ಅತಿ ಉತ್ಸಾಹದಿಂದ ನಮಸ್ಕಾರವೆಂಬ ಉತ್ತಮ ಕಾರ್ಯವನ್ನು ಮಾಡಲು; ಅಲ್ಲಿ ಕೂಡಿದ ಇತರ ಜನರ ಗುಂಪನ್ನು ದಾಟುತ್ತ, ಸನ್ಮತಿ=ಸಮೀಚೀನ ಮತಿಗಳಾದ ಶ್ರೀ ಸರ್ವಜ್ಞರ ಅತಿ ಸಮೀಪಕ್ಕೆ ಬಂದು ಅವಿರಳ = ಜನರ ಗೆದ್ದಲದಿಂದ ಬಿಡುವುಯಿಲ್ಲದೇ ಆ ಸಂಕುಚಿತ ಸ್ಥಳದಲ್ಲಿ ಸಂಕುಚಿತವಾಗಿ ನಮಸ್ಕಾರ ಮಾಡಿದ ಶೋಭೆಯನ್ನು ಏನೆಂತು ವರ್ಣಿಸುವದು.

ಶ್ಲೋಕ || ವಿವಿಧಜನಪದಸ್ಥಾಃ ಪ್ರಾಕ್ ಶ್ರುತೇಬ್ಯೋ ಗುಣೇಭ್ಯಃ |
 ಶತಗುಣಗುಣಮೇನಂ ವಿಸ್ಮಿತಾ ವೀಕ್ಷಮಾಣಾಃ ||
 ಮುಕುಲಿತಕರಪದ್ಮಾ ಆಸ್ಯತಾಮಿತ್ಯವಾಪ್ತಾಃ |
 ಪ್ರಚುರತರಹೃದಾಸಂ ಭಾವಯಾಂ ಚಕ್ರಿರೇನ್ಯೇ || ೪೩ ||

ವಾರ್ಧಿಕ || ಅಮಿತಮತಿ ಮಹಮಹಿಮೆ ಕೇಳಿ ಕೌತೂಹಲದಿ |
 ಸಮಿತಿಯಲಿ ನೋಡಬಂದಿರೆ ವಿವಿಧ ಜನಸವರು |
 ನಮಿಸುತಂ ಇವರ ದರ್ಶನ ಪೂರ್ವ ಕೇಳಿದರ್
 ಗುಣಗಳಿಂ ಶತಗುಣಧಿಕ ||

ಅಮಲಗುಣಪೂರ್ಣರಂ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷ ನೋಡಿ ಕರ. |

ಕಮಲ ಮುಗಿಯುತ ವಿಸ್ಮಿತದಿ ನಿಂತಿಹ ಜನರು |

ಕ್ರಮವನ್ಯಜನಕೆ ಪ್ರಚುರತರ ಹೃದಯ ಕುಳ್ಳಿರೆನುತ

ಸನ್ಮಾನಿಸಿದರು || ೪೩ || ೭೯೭ ||

ಭಾವಾರ್ಥ:— ಅಮಿತಮತಿ = ಪೂರ್ಣಮನರಾದ ಶ್ರೀ ಪೂರ್ಣಪ್ರಜ್ಞಾಚಾರ್ಯರ ಮಹಾ ಮಹಾತ್ಮೆಯನ್ನು ಕೇಳಿ, ಬಹು ಸೋಜಿಗದಿಂದ, ಸಮಿತಿಯಲಿ = ಸಭೆಯಲಿ, ವಿವಿಧ ಜನಪದರು = ನಾನಾ ದೇಶದಲ್ಲಿರುವ, ಶ್ರೀಮದಾಚಾರ್ಯರನ್ನು ನೋಡಲಿಕ್ಕೆ ಬಂದ ಜನಗಳು, ಈ ಮಹಾತ್ಮರನ್ನು ನೋಡದೆ ಕಿಂತಲೂ ಮೊದಲಿಗೆ ಇವರಲ್ಲಿರುವ ಗುಣಗಳನ್ನು ಕೇಳಿದಕಿಂತಲೂ ನೂರು ಪಟ್ಟು ಹೆಚ್ಚಿನ ಗುಣಗಳಿಂದ ಗುಣ ಪೂರ್ಣರಾದ ಶ್ರೀ ಮಧ್ವರನ್ನು, ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷ ಕಣ್ಣಾರೆ ನೋಡಿ, ಕೈಗಳನ್ನು ಜೋಡಿಸಿ, ನಮನಗೈಯುತ್ತ ಬಹು ಅರ್ಚಯ ಚಕಿತರಾಗಿ ನಿಂತಿರುವ ಜನಕ್ಕೂ, ಮತ್ತು (ಅನ್ಯ) ಬೇರೆ ಜನರಿಗೂ, ಪ್ರಚುರತರ ಹೃದಯ = ಅತ್ಯಂತ ಪೂರ್ಣ ಹೃದಯರಾದ ಶ್ರೀ ಸರ್ವಜ್ಞರು ಹೇ ಜನಗಳೇ, ನೀವು ಕುಳಿತುಕೊಳ್ಳಿರಿ, ಕುಳಿತುಕೊಳ್ಳಿರಿ ಎಂದು ಎಲ್ಲ ಜನರನ್ನು ಸನ್ಮಾನಿಸಿ ಆದರಿಸಿದರು.

ಇದೇ ಭಕ್ತ ಜನರ ಮೇಲಿರುವ ಗುರುಗಳ ಮಹಾ ದಯೆಯು.

ಶ್ಲೋಕ || ಅಲಮಲಮನುವಾದೇ ನಾನುವಾಚ್ಯೇತ ಸಶ್ಚಾ |

ನ್ನನು ಗುರವ ಇದಾನೀನುದ್ಯತಾಹಿ ಪ್ರವಕ್ತುಮ್ ||

ನ ಮನನ ಮಧುನಾ ದ್ರಾಗಾಪ್ರಚೇತ್ಯಾಹ್ವಯತ್ತಾಂ |

ಭೃತ ಪರಿಚಯಸಕ್ತಾಂ ಭ್ರಾವಕಾಂ ಭ್ರಾವಕಾಗ್ರ್ಯಃ ||೪೪||

ವಾರ್ಧಿಕ || ಹೇ ಸಹಸ್ರಶ್ಲೋಕ ಅನುವಾದ ನಿಲಿ ನಿಲಿಸು |

ಗೈಸು ನೀಂ ಪಾಠ ಸಶ್ಚಾತ್ತದಲಿ ಚಿಂತನಿಗೆ |

ಸೂಸೆ ಸಮಯವಿಲ್ಲ ಗುರುಗಳಿಗಲೆ ಪಾಠಪೇಳಲು-

ದ್ಯೋಗಿಸಿದರು ||

ಆಶು ಬಾರೆನುತ ಶ್ರುತ ಪರಿಯಾಸಕ್ತರಂ |

ಐಸೆ ಪ್ರತ್ ಪ್ರತ್ಯೇಕ ಶ್ರಾವಕರ ಕರಿಕರೆದ |

ಮೊಸಲಂ ಮತಿಯುಳ್ಳ ಮುಖ್ಯ ಶ್ರೋತ್ರಿಯ ಶಿಷ್ಯತಮ

ಗೆಳೆಯರಂ ಪಾಠಕೆ || ೪೪ || ೭೯೮ ||

ಭಾವಾರ್ಥ:— ಪಾಠ ಪ್ರಾರಂಭ ಕಾಲ ಒದಗಿತೆಂದು ಶ್ರೀ ಸರ್ವಜ್ಞರ ಮುಖ್ಯ ಶಿಷ್ಯನು ಎಲ್ಲ ಶಿಷ್ಯರನ್ನು ಪಾಠಕ್ಕೆ ಕರೆದ ವರ್ಣನೆ.

ಅಲಮಲಮನುವಾದೇ; ಎಂಬುವ ಪದಕ್ಕೆ ಹೇ ಸಹಸ್ರ ಶ್ಲೋತ್ರ = ಎಲೈ ಅನುವಾದಕನೇ ಶ್ರುತಂ ಅನುವಾದಂ = ಕೇಳಿದ್ದನ್ನು ಅನುವಾದ ಮಾಡುವುದು ಸಾಕು, ಸುಕು, ನಿಲ್ಲಿಸು ನಿಲ್ಲಿಸು; ಮುಂ ಪಾಠವಾದ ಮೇಲೆ ಬೇಕಾದಷ್ಟು ಹೊತ್ತಿನವರೆಗೆ ಚಿಂತನೆ ಮಾಡು. ಈಗ ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಚಿಂತನೆ ಮಾಡು; ಕಾಲವಲ್ಲ. ಇಕ್ಕೋ ಶ್ರೀ ಸರ್ವಜ್ಞ ಚಾರ್ಯ ಗುರುಗಳು ಈಗಲೇ ಪಾಠ ಹೇಳಲಿಕ್ಕೆ ಪ್ರಾರಂಭ ಮಾಡುತ್ತಿರುವರು. ಕಾರಣ ನೀನು ಅಶು = ಬೇಗನೆ ಬಾ ಬಾ ಎಂದು ಕರೆದನು. ಮತ್ತು ಐಸೆ = ಇದಂತೆಯೇ, ಶ್ರುತ ಪರಿಚಯಾಸಕ್ತರಂ = ಚಿಂತನೆ ಮಾಡುತ್ತಿರುವ ಎಲ್ಲ ಶಿಷ್ಯರನ್ನು ಪ್ರತಪ್ರತ್ಯೇಕವಾಗಿ ಶ್ರಾವಕರ = ಪಾಠ ಕೇಳತಕ್ಕ ಎಲ್ಲ ಶಿಷ್ಯರನ್ನು, ಮುಖ್ಯ ಶಿಷ್ಯನೊಬ್ಬನು ತನ್ನ ಎಲ್ಲ ಗೆಳೆಯರನ್ನು ಪಾಠಕ್ಕೆ ಕರೆದನು.

ಭಲಾರಿಕಾರರಾದರೂ “ಹೇ ಸಹಸ್ರ ಶ್ಲೋತ್ರಾ” ಎಂದು ಮಿತ್ರನಿಗೆ ಸಂಬೋಧನ ಮಾಡಿದ್ದು ಆ ಗೆಳೆಯನ ಹೆಸರೆಂದು ತಿಳಿಯಬಾರದು. ಬಹುಸಾರ ಪಾಠಗಟ್ಟು ಮಾಡುವ ಮಿತ್ರನೆಂದು ಸಂಬೋಧಿಸಿದರೆಂದು ಅರ್ಥ ಮಾಡಬೇಕು.

ಶ್ಲೋಕ || ಅಧಿಕಧಿಷಣನೋನಂ ವ್ಯಾಖ್ಯೆಯಾ ಶೋಭಮಾನಂ |
ಹರಿಮಿವ ಕವಿವರ್ಯಂ ಸತ್ಯವತ್ಯಾಸ್ತನೂಜಮ್
ಸತತನುನಿಮಿಷಂ ಸಂದೃಶ್ಯ ಸಾನಂದಚಿತ್ತಾಃ |
ಸಮಯಮಪಿ ಗತಂ ಸಂವಿದ್ರೆ(ಂದ್ರ)ತೇನ ಸ್ಮ ಲೋಕಾಃ||೪೫||

ವಾರ್ಧಿಕ || ಲೋಕ ಜನಗಳು ವ್ಯಾಖ್ಯೆಯಿಂದ ತಾಂ ಶೋಭಿಸುವ |
ಈ ಕವಿವರಂ ಜ್ಞಾನಿಶ್ರೇಷ್ಠ ಮಧ್ವಾರ್ಯಂ |
ಶ್ರೀ ಕುವರಿ ಸತ್ಯವತಿ ದೇವಿಯಲ್ಲೈವತರಿಸಿದಂ
ಹರಿಯು ವೇದವ್ಯಾಸೇಂ ||

ದೀಕಿಸುತ ಅಧಿಕ ಧಿಷಣರ ಸತತ ಎಡೆಬಿಡದೆ |
ತಾಕಿಸದೆ ನಿಮಿಷವಂ ಅತಿಪ್ರೀತಿಯಲಿ ನೋಡು- |
ತೇಕಮನ ಸಾನಂದ ಚಿತ್ತದಿರೆ ಗತಕಾಲವರಿದಾಯ್ತು
ಮಧ್ವಮಹಿಮೇಂ || ೪೫ || ೭೯೯ ||

ಭಾವಾರ್ಥ:-- ಶ್ರೀ ಸರ್ವಜ್ಞ ಗುರುಗಳು ಸರ್ವ ಶಿಷ್ಯರಿಗೆ ಪಾಠವನ್ನು ಬಹು ಕಾಲವರೆಗೆ = ಸೂರ್ಯಾಸ್ತವರೆಗೆ ಪಾಠ ಹೇಳುವುದನ್ನು ಲೋಕ ಜನಗಳು; ಹೀಗೆ ಸರಸವಾಗಿಯೂ, ಅತಿ ಗೂಢಾರ್ಥ ಬೋಧಕವಾಗಿಯೂ ಪಾಠ ಹೇಳತಕ್ಕವರಾಗಿ ಈ ಮಹಾ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನದಿಂದ ಶೋಭಿಸುವ ಜ್ಞಾನಿಶ್ರೇಷ್ಠ ಶ್ರೀಮದಾಚಾರ್ಯರು ಶ್ರೀ ಕುವರಿ = ಸಂಪತ್ತಿಗೆ ಕಾರಣವಾದ ಸತ್ಯವತೀದೇವಿಯ ಬಾಲ್ಯಾವಸ್ಥೆಯಲ್ಲಿ ಗಂಗಾ ಪ್ರವಾಹ ದಾಟುವ ಸಮಯ. ಮಂಜು ಮುಸುಕಿದ ನಾವೆಯಲ್ಲಿ ಶುಕ್ಲ ಶೋಣಿತ ಸಮೃಂಧ ಎಲ್ಲದೇ ಅವತಾರ ಮಾಡಿದ ಶ್ರೀ ಹರಿ ಭಗವಾನ್ ವೇದವ್ಯಾಸದೇವರೇ ಇವರೆಂದು, ಈಕಿಸುತ =

ನೋಡುತ್ತ ಅಧಿಕ ಧಿಷಣಿ=ಪೂರ್ಣ ಬುದ್ಧಿಯುಳ್ಳ ಶ್ರೀ ಪೂರ್ಣಪ್ರಜ್ಞರನ್ನು ತಾಕಿಸದೆ ನಿಮಿಷ ವನು=ಕಣ್ಣು ರೆಪ್ಪೆಗಳನ್ನು ಹಾಕದೇ ಸತತ ಎಡೆಬಿಡದೇ ಒಂದೇ ಸಮಾನವಾಗಿ ಏಕ ಮನಸ್ಸಿನಿಂದ ಬಹು ಸಂತೋಷದಿಂದ ನೋಡುತ್ತ ಅನಂದ ಮನಸ್ಕರಾಗಿರುಲು; ಪಾಠ ಕೇಳುವಲ್ಲಿ ಎಷ್ಟು ಹೊತ್ತಾದರೂ ನೇಸರಗೊಳ್ಳದೇ, ಗತಕಾಲ=ಕಳೆದ ಹೊತ್ತು ತಿಳಿಯದಂತೇ ಆಯಿತು. ಇದು ಶ್ರೀಮದಾಚಾರ್ಯರ ಘಹಾ ಮಹಿಮೆಯು. ಶ್ರೀ ಹರಿ ವೇದವ್ಯಾಸರಿಗೆ ಶ್ರೀ ಮಧ್ವರು ಮುಖ್ಯ ಪ್ರತಿಬಿಂಬರಾದ ಕಾರಣ ವ್ಯಾಸನ ಪೇಳುವ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಶ್ರೀ ವೇದ ವ್ಯಾಸರಂತೆ ತೋರಿದ್ದು ಅಶ್ವರ್ಯವಲ್ಲ

ಶ್ಲೋಕ || ಉದಯಮಿತ ಇವಾಸ್ತಂ ಯಂಶ್ಚ ಭಾನುರ್ಬಭಾಸೇ |
ಸ್ಫುಟಮಕಲುಷರೂಪೋ ದರ್ಶನೀಯೋನುರಾಗೀ ||
ಶುಚಿಹರಿಪದಸೂಪತ್ನಂ ಪದೋರಾಶ್ರಿತಾನಾಂ |
ನ ಹಿ ಭವತಿ ವಿಶೇಷಃ ಸ್ವಪ್ರಕಾಶೋನ್ನತಾನಾಮ್ || ೪೬ ||

ವಾರ್ಧಕ || ಆದಿತ್ಯ ನಸ್ತಂಗತಂ ಆಗ್ನಿಸಮಯ ಪ್ರಾ- |
 ಭೇದವಿಲ್ಲದೆ ಸದ್ಯ ಉದಯರವಿಯೋಲ್ ಸ್ಫುಟಂ |
 ದೀಧಿತನಕಲುಷರೂಪನು ದರ್ಶನನುರಾಗಿಯುಂ
 ಸುಪ್ರಸನ್ನ ||

ನಾದುದಂ ಬಹುಯುಕ್ತ ನಿರ್ಮಲಂ ಶ್ರೀ ವಿಷ್ಣು-
 ಪಾದವಾಕಾಶವಾಶ್ರಯಿಸ್ವಪ್ರಕಾಶೋನ್ನ
 ತಾದಂ ಸುಸತ್ಪುರುಷರಿಗೆ ವಿಪದ, ಸಂಪದದಿ
 ದುಃಖಸುಖ ವಿಕೃತಿಯಿಲ್ಲ || ೪೬ || ೮೦೦ ||

ಭಾವಾರ್ಥ:- ಇಷ್ಟರಲ್ಲಿಯೇ ಸೂರ್ಯಾಸ್ತ ಸಮಯವು ಪ್ರಾಪ್ತವಾಯಿತು. ಈ ಸೂರ್ಯಾಸ್ತ ವನ್ನು (೨) ಶ್ಲೋಕದಿಂದ ವರ್ಣಿಸುವರು. ಆದಿತ್ಯ = ಸೂರ್ಯನು ಅಸ್ತಂಗತ = ಮುಳುಗುವ ಸಮಯ ದಲ್ಲಿ, ಪ್ರಾಭೇದ, = ಕಿಂಚಿತ್ತಾದರೂ ಹೆಚ್ಚು ಕಡಿಮೆಯಿಲ್ಲದೇ ಸರಿಯಾಗಿ, ಉದಯಕಾಲದ ಸೂರ್ಯ ನಂತೆ, ಸ್ಫುಟಂ = ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ, ಅಕಲುಷವಾಗಿ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ, ದೀಧಿತನು = ಪ್ರಕಾಶಮಾನರೂಪನೂ, ದರ್ಶನನು = ಅತಿ ನಿರ್ಮಲ ರೂಪನಾದುದರಿಂದ, ಸಾಯಂಕಾಲದಲ್ಲಿ ಸುಖದಿಂದ ನೋಡಲು, ಶಕ್ಯ ವಾದಂಥಾತನು, ಅನುರಾಗಿ = ಆ ಸಂಧ್ಯಾ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಕೆಲವು ವರ್ಣವುಳ್ಳವನಾಗಿ ಪ್ರಕಾಶಿಸುವನಾದುದಕ್ಕೆ ಸುಪ್ರಸನ್ನ = ನಿರ್ಮಲ ಮತ್ತು ಸಂತುಷ್ಟ ಸ್ವರೂಪನು; ಉದಯ ಸಂಪತ್ತಿನಂತೆಯೇ ತೋರಿದ್ದು ಬಹು ಯೋಗ್ಯವು. ಏಕೆಂದರೆ ಸಮಸ್ತ ದೇಶಕಾಲಗಳಲ್ಲಿ ವ್ಯಾಪಿಸಿದ ನಿರ್ಮಲವಾದ ಶ್ರೀ ವಿಷ್ಣು ಪಾದಾಖ್ಯ ಅಕಾಶವನ್ನು ಆಶ್ರಯಿಸಿಕೊಂಡು ತಮ್ಮ ಸ್ವರೂಪ ಸ್ವಪ್ರಕಾಶೋನ್ನತಿಯಿಂದ ಶೋಭಿಸುವ ಸತ್ಪುರುಷ ರಾದ ಸಜ್ಜನರಿಗೆ, ಅಪತ್ಕಾಲದಲ್ಲಿ ದುಃಖ, ಸಂಪತ್ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಸುಖ, ಈ ಎರಡರ ವಿಕಾರವಿರದೇ ಎರಡೂ ಕಾಲವು ಸಮನಾಗಿರುವವು. ನಿರುತ ಶ್ರೀ ಹರಿ ಪಾದರತರಿಗೆ ಸುಖದುಃಖ ವಿಕಾರವಿಲ್ಲ

ಶ್ಲೋಕ || ಮರಕತ (ಕತ) ಮಣಿವರ್ಣೇ ಭೂತಧಾತ್ರೀಪುರಂಧ್ರಾ |
 ಲಸತಿ ಜಲಧಿವಾಸಸ್ಯರ್ಥಲೀನಃ ಕ್ಷಣಾರ್ಧಮ್ ||
 ಅರುಣತರಣಿಬಿಂಬಚ್ಛದ್ಮನಾ ಪದ್ಮರಾಗಃ |
 ಕಪಿಶಕರಕಲಾಪೋಲ್ಲಾಸ್ಯಭೂತ್ಪ್ರೇಕ್ಷಣೀಯಃ || ೪೭ ||

ವಾರ್ಧಕ || ಮೇದಿನಿಯೆ ಮಹಿಳೆಯೋ ಮರಕತಂ ಮಣಿವರ್ಣ |
 ನಾದ ಕಾಂತಿಂ ಲಸಿತ ಜಲಧಿ ನೀಲಾಂಬರವೋ |
 ನೋದ ವಸನದಿ ಅರ್ಧಕ್ಷಣವರಿಗೆ ಅರ್ಧಲೀನರುಣ
 ರವಿ ಬಿಂಬನೆವದ ||

ನಾದ ಲೋಹಿತ ರಶ್ಮಿಗಳ ಗಡಣ ಕಾಂತಿಯೋ |
 ಮೇದಿನೀ ತರುಣಿಟ್ಟ ಪದ್ಮರಾಗದ ಮಣಿಯೋ |
 ಭೇದಗಲ್ಲದೆ ನೋಡಲರ್ಹ ವಾದಿತು ಕೇಳಿ ಸೂರ್ಯಾಸ್ತ
 ಸಮಯಂವದು || ೪೭ || ೮೦೧ ||

ಭಾವಾರ್ಥ:-- ಸೂರ್ಯಮಂಡಲವು ಅರ್ಧ ಮುಳುಗಿರಲು ಆ ಸಮಯವು ಬಹು ಚಂದ
 ನಾಗಿ ತೋರುವ ವರ್ಣನೆ

ಮೇದಿನಿಯೇ = ಭೂದೇವತೆ ಎಂಬ, ಮಹಿಳೆಯೋ = ಸ್ತ್ರೀಯೋ, ಮರಕತ ಮಣಿವರ್ಣ ಕಾಂತಿ
 ಲಸಿತ = ಇಂದ್ರ ನೀಲಮಣಿ ವರ್ಣದಂತೆ ಕೆಪ್ಪು ಮಿಶ್ರಿತ ನೀಲವರ್ಣ ವಿಶಿಷ್ಟವಾದ ಕಾಂತಿಯಿಂದ ಶೋಭಿ
 ಸುವ, ಜಲಧಿಯೇ = ಸಮುದ್ರವೇ; ಆ ಭೂದೇವತೆ ಎಂಬ ಸ್ತ್ರೀಯು ಇಟ್ಟ ನೀಲ ವಸ್ತ್ರವೋ, ಮೋದ =
 ಸಂತೋಷಕರವಾಗಿ ಶೋಭಿಸುವ ಈ ನೀಲ ವಸ್ತ್ರದಲ್ಲಿ ಅರ್ಧ ಕ್ಷಣ = ಹದಿನೈದು ಕಲಾಪೂರ್ವವಾದ ಕಾಲ
 ಅಂದರೆ ಕಾಲು (ಪಾವು) ಘಳಿಗೆಯ ಪರಿಯಂತ, ಅರ್ಧಲೀನ = ಸರಿಯಾಗಿ ಅರ್ಧ ಮುಳುಗಿದ = ಅಡಗಿದ,
 ಅರುಣ = ಕೆಂಪಾದ ರವಿಬಿಂಬ = ಸೂರ್ಯ ಮಂಡಲ ಕಾಂತಿಯು, ನೆವದ = ಕಾರಣವಾದ ಅರೆ ಸೂರ್ಯನ
 ಕಾಂತಿಯಿಂದ, ಲೋಹಿತ = ಕೆಂಪಾದ, ರಶ್ಮಿಗಳ ಗಡಣ = ಕಿರಣ ಸಮೂಹದ ಕಾಂತಿಯಂತೇ ಸುಪ್ರಕಾಶಿ
 ಸುವ, ಮೇದಿನಿ ಎಂಬ ಸ್ತ್ರೀಯು ಇಟ್ಟ ಕೆಂಪು ವರ್ಣದಿಂದ ಶೋಭಿಸುವ ಕೆಂಪು ರತ್ನ (ಪದ್ಮರಾಗದ
 ಮಣಿ) ವೋ ? ಈ ಎಲ್ಲ ವಸ್ತುಗಳು ಪರಸ್ಪರ ಒಂದಕ್ಕೊಂದು ಭೇದ ತೋರದಂತೆ; ಸೂರ್ಯಾಸ್ತ
 ಸಮಯವು ನೋಡಲಿಕ್ಕೆ ಯೋಗ್ಯವಾದಿತು.

ಸುಂದರ ಸ್ತ್ರೀಯಳುಟ್ಟ ನೀಲಿಯು ಬಣ್ಣದ ಶೀರೆಯಲ್ಲಿ, ಆ ತರುಣಿಯು ಇಟ್ಟ ಕೆಂಪು ಅಭರ
 ನವು ಅರ್ಧ ಅಡಗಿದ ಕೆಂಪು ರತ್ನದಂತೆ ಭೂದೇವತೆಯ ಮೇಲಿರುವ ಕಪ್ಪಾದ ಸಮುದ್ರದೊಳಗೆ,
 ಅರ್ಧ ಮುಳುಗಿದ ಸೂರ್ಯಮಂಡಲವು ಅತಿ ಕೆಂಪಾಗಿ ಶೋಭಿಸಿತು. ಭೂದೇವಿಯೇ = ಸ್ತ್ರೀ, ಸಾಗ
 ವೇ = ನೀಲವಸ್ತ್ರ, ಅರ್ಧ ಸೂರ್ಯಮಂಡಲವೇ = ಸ್ತ್ರೀಯಳಿಟ್ಟ ಕೆಂಪಾದ ರತ್ನ. ಈ ಮೂರು ವಸ್ತು
 ಗಳಿಗೆ ಪರಸ್ಪರ ಹೋಲಿಸಿ ರೂಪಕಾಲಂಕಾರದಿಂದ ಬಣ್ಣಿಸಿದ ಕವಿ ಚಮತ್ಕಾರಿಯು.

ಶ್ಲೋಕ || ಅವನಿವನವನಧ್ವಗ್ವಾಯುಖಾಹಮ್ಮಹತ್ಸು |
 ಪ್ರಕೃತಿಗುಣಸಮೇತಾನ್ಯಾಕೃತಾಕಾಶ ಏಕಮ್ ||
 ತತಮತನುಮನಾಃ ಸೋಚಂತಯತ್ಪ್ರಮಾಥಾ |
 ವಸುರಸುರನರೇಭ್ಯಃ ಸದ್ಗುಣಂ ನಾಥಮನ್ಯಮ್ || ೪೮ ||

ವಾರ್ಧಿಕ || ಸುಖತೀರ್ಥರತನುಮನರುಂ ಸತ್ಸಮಾಧಿಯಲಿ |
 ನಿಖಿಳ ಭೂವುದಕಾಗ್ನಿ ವಾಯುವಾಕಾಶ ಮೇಲ್ |
 ಪ್ರಕಟಪ ಅಹಂಕಾರ ಮಹತತ್ವ ಅವ್ಯಕುತ ತಮೋಜ
 ಸತುವ ತ್ರಯಗುಣ ||

ಪ್ರಕೃತಿ ಮೀರಲು ನೂರುಮಡಿ ವ್ಯಾಪ್ತ ವಿಷ್ಣುವಿನ |
 ಏಕಲವಿಲ್ಲದೆ ಭೇದರಹಿತೇಕ ರೂಪ ಜಗ |
 ದಖಿಳೊಡೆಯ ಜಡಚೇತನಸುರ ಸುರನರಭಿನ್ನ
 ಸದ್ಗುಣೊಡೆಯನ ಧ್ಯಾನಿಸಿ || ೪೮ || ೮೦೨ ||

ಭಾವಾರ್ಥ :- ಶ್ರೀಮದಾಚಾರ್ಯರು ಸಾಯಂಕಾಲದಲ್ಲಿ ಆಚರಿಸಿದ ಧ್ಯಾನೋಪಾಸನೆಯ ಕ್ರಮವನ್ನು ವರ್ಣಿಸುವರು. ಅನಂದದಾಯಕ ಶಾಸ್ತ್ರವನ್ನು ರಚಿಸಿದ, ಅತನುಮನರಂ=ಅಲ್ಪಜಾಗದೇ ಇರುವ ಮಹಾಮನರಾದ ಶ್ರೀ ಪೂರ್ಣ ಪ್ರಜ್ಞಾಚಾರ್ಯರು, ಸತ್ಸಮಾಧಿಯಲಿ=ಏಕಾಗ್ರ ಚಿತ್ತದಿಂದ ಬಿಂಬನಾದ ಶ್ರೀ ಹರಿಯ ಮಂಗಳ ರೂಪಗಳ ಧ್ಯಾನ ಮಾಡುವ ಶೋಭನ ಕಾಲದಲ್ಲಿ, ನಿಖಿಳ=ಸಮಸ್ತ ಭೂ=ಭೂಮಿಭಾಗ ಬ್ರಹ್ಮಾಂಡಗತ, ಬ್ರಹ್ಮಾಂಡ ಖರ್ಷರ, ಬಹಿ ಬ್ರಹ್ಮಾಂಡದ, ಉದಕಾವರಣ, ಅದರ ಮೇಲಿರುವ ತೇಜೋ ಅವರಣ, ಅಲ್ಲಿಂದ ವಾಯು ಅವರಣ, ಅಲ್ಲಿಂದ ಅಕಾಶಾವರಣ, ಈ ನಿರ್ದಿಷ್ಟವಾದ ಪಂಚಭೂತಾ ವರ್ಣಗಳ ಮೇಲೆ, ಪ್ರಕಟಪ=ವ್ಯಕ್ತವಾಗಿ ತೋರುವ, ಅಹಂಕಾರತತ್ವಾವರಣ, ಅಲ್ಲಿಂದ ಮಹತತ್ವಾವರಣ, ತಮೋ, ರಜ, ಸತ್ವ ವರಣಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ ಅವ್ಯಕುತತತ್ವಾವರಣ, ಇಂಥ ಜಡ ಪ್ರಕೃತಿ ಅವರಣ ಮೇಲೆ ಮಹಾ ಘನತೆಯಿಂದ ವ್ಯಾಪಿಸಿರುವ ನಿತ್ಯವಾದ ಅನ್ಯಾಕೃತಾಕಾಶದಲ್ಲಿ ನೂರು ಮಡಿ=ಶತ, ಸಾವಿರ ಅನಂತ ಪಾಲು ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಅನಿರುದ್ಧ, ಪ್ರದ್ಯುಮ್ನ ಸಂಕರುಷಣ, ವಾಸುದೇವಾವರಣಗಳಲ್ಲಿ ವ್ಯಾಪಿಸಿರುವ, ಶ್ರೀ ವಿಷ್ಣುನಾಮಕ ಶ್ರೀ ಹರಿಯ ರೂಪವನ್ನು ಏಕಲ=ಸ್ವಲ್ಪವಾದರೂ ಕಡಿಮೆಯಿಲ್ಲದೇ ಕಿಂಚಿತ್ತಾದರೂ ಭೇದವಿಲ್ಲದೇ, ಒಂದೇ ರೂಪನಾದ, ಸಮಸ್ತ ಜಗತ್ತಿಗೆ ಸ್ವಾಮಿಯು ಮತ್ತು ಜಡ ವಸ್ತುಗಳಿಂದಲೂ, ಚೇತನರಾದ ಜೀವರಿಂದಲೂ, ಶ್ರೀ ಲಕ್ಷ್ಮಿದೇವಿಯಿಂದಲೂ, ಅಸುರ = ದೈತ್ಯರಿಂದಲೂ, ಸುರ = ದೇವತೆಗಳಿಂದಲೂ, ನರ = ಮನುಷ್ಯರಿಂದಲೂ ಬೇರೆ ಇರುವ ಸದ್ಗುಣ=ನಿರ್ದಿಷ್ಟವಾದ ಜ್ಞಾನಾನಂದಾದಿ ಗುಣಪೂರ್ಣವುಳ್ಳ ಸರ್ವ ಸ್ವಾಮಿಯನ್ನು ಧ್ಯಾನ ಮಾಡಿದಂ ಸಮಸ್ತ ಬ್ರಹ್ಮಾಂಡದಲ್ಲಿಯೂ ಬ್ರಹ್ಮಾಂಡ ಬಹಿಯಲ್ಲಿಯೂ, ವ್ಯಾಪಿಸಿರುವ ವ್ಯಕ್ತರೂಪನಾದ ತಮ್ಮ ಬಿಂಬವನ್ನು ಮತ್ತು ವಾಸುದೇವಾವರಣವರಿಗೆ ನಿತ್ಯ ಸನ್ನಿಹಿತನಾದ ಶ್ರೀ ವಿಷ್ಣುವನ್ನು ಅಂತಃಕರಣ ಜನ್ಮ

ಅನುಮಾನದಿಂದಲೂ ಧ್ಯಾನಿಸುವದು ಬ್ರಹ್ಮವಾಯುಗಳ ಯೋಗ್ಯ ಉಪಾಸನೆಯು ಹೊರ್ತಾಗಿ ಅನ್ಯರ ಅಧಿಕಾರವಲ್ಲ.

“ಪ್ರಕೃತಿ ವಿಸ್ತರಲು ನೂರು ಮಡಿ ವ್ಯಾಪ್ತ”ವೆಂದು ಈ ಹೆಚ್ಚಿನ ಪದವನ್ನು ಶ್ರೀ ದಾಸಾ ಯಜುರು ಉಪಯೋಗಿಸಿರುವರು. ಇದು ಮಾಮಿಳವಾದ ಬಹು ಸೂಕ್ಷ್ಮ ಪ್ರಮೇಯವು. ಶ್ರೀ ವಿಜಯ ರಾಯರ ಸುಳಾದಿಗಳ ನಿಜಾರ್ಥವನ್ನು ತಿಳಿದ ಜ್ಞಾನಿಗಳೆಂದು ಗೊತ್ತಾಗುತ್ತದೆ.

ಪ್ರತಿಯೊಬ್ಬ ಮೋಕ್ಷ ಯೋಗ್ಯ ಜೀವಿಗಳು, ದುಷ್ಟ ಕರ್ಮಾಚರಣೆಗಳನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಸತ್ಕರ್ಮಾ ಚರಣೆಯ ನೆಸಗುತ್ತ, ಸಕಲ ಸಾಸ್ತ್ರಸಾರವನ್ನು ತಿಳಿಯುತ್ತ, ಶ್ರೀ ಗುರುಗಳ ಅನುಗ್ರಹ ಸಂಪಾದಿಸಿ, ಸಾಯಂಪ್ರಾತಃಕಾಲದಲ್ಲಿ ತಮ್ಮ ಯೋಗ್ಯತಾನುಗುಣವಾಗಿ ಧ್ಯಾನೋಪಾಸನೆಯನ್ನು ಅವಶ್ಯ ಮಾಡುವ ದೆಂದು ಶ್ರೀಮದಾಚಾರ್ಯರೇ ಲೋಕ ಶಿಕ್ಷಾರ್ಥವಾಗಿ ತೋರಿಸಿದವರೇ ಹೊರ್ತಾಗಿ, ನಿತ್ಯ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷ ಆನಂತ ರೂಪವನ್ನು ಧ್ಯಾನಗೈಯುವ ಭಕ್ತಿಯೋಗಿಗಳಲ್ಲಿ ಶ್ರೇಷ್ಠರಾದವರಿಗೆ ಸಹ ಧ್ಯಾನ ಮಾಡುವದು ಮುಖ್ಯ ವಾದುದೆಂದು ತೋರಿದ್ದು.

ಶ್ಲೋಕ || ವ್ಯದಧತ ಪರಿಹೃಷ್ಟ ಜ್ಯೋತಿಷಃ ಸಾಧುಸಾಂಧ್ಯಂ |
ನಿಯಮನುವನಿದೇವಾ ಜ್ಯೋತಿಷೋಽಪ್ಯಾವಲೋಕಾತ್ ||
ವಿಹಿತಮನುಸರಂತೋ ಧರ್ಮಶಾಸ್ತ್ರಪ್ರೇವೀಣಾಃ |
ಸನಿತರಿ ಸನಿತಾರಂ ಚಿಂತಯಂತಸ್ತಿಲೋಕ್ಯಾಃ || ೪೯ ||

ವಾರ್ಧಿಕ || ಸದಮಲಂ ಅಸ್ತಾದ್ರಿ ರವಿರಶ್ಮಿ ಈಕ್ಷಿಸುತ |
ಬುಧರವನಿ ದೇವರುಂ ಧರ್ಮಶಾಸ್ತ್ರದಿ ನಿಪುಣ |
ವಿಧಿವತು ಸದಾಚಾರದಲ್ಲಿ ಅನುವೃತರು ತಾಂ
ಸೂರ್ಯನಲಿ ಮೂರುಲೋಕ ||

ಹದುಳದಿಂ ಸೃಷ್ಟಿಯನು ಮಾಡ್ಡ ನಾರಾಯಣನ |
ಮುದದಿಂದ ಧ್ಯಾನಿಸುತ ನಕ್ಷತ್ರ ಕಾಣ್ವನಕ |
ಕದಲದಲೆ ನಿಯಮ ಸಂಧ್ಯಾಕಾಲ ಜಪಲೋಪಿಸದೆ
ಭಕುತಿಯುಂ ಮಾಡ್ಡರೊ || ೪೯ || ೬೦೩ ||

ಭಾವಾರ್ಥ :- ಧರ್ಮಶಾಸ್ತ್ರದಲ್ಲಿ ನಿಪುಣರಾದ ಬ್ರಾಹ್ಮಣೋತ್ತಮರು ಸಾಯಂ ಸಂಧ್ಯಾ ಮಾಡಿದ ವರ್ಣನೆ.

ಸದಮಲಂ=ನಿರ್ಮಲವಾದ, ಅಸ್ತಾದ್ರಿ=ಅಸ್ತಮಯವೆಂಬುವ ಪರ್ವತದಲ್ಲಿ, ಸೂರ್ಯನ ಕಿರಣಗಳನ್ನು ನೋಡಿದವರಾಗಿ, ಬುಧರವನಿ ದೇವರುಂ=ಪಂಡಿತರಾದ-ಬ್ರಾಹ್ಮಣ ಶ್ರೇಷ್ಠರು, ಶ್ರುತಿ ಸ್ಮೃತ್ಯಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದಂತೆ ವಿಧಿವತು=ನಿಯಮದಂತೆ ಒಳ್ಳೆ ಶುಭ ಕರ್ಮಾಚಾರಗಳಲ್ಲಿ ಆನು ವೃತರು=ನಿರತರಾಗಿ ಆಚರಿಸುವ, ಧರ್ಮಶಾಸ್ತ್ರದಲ್ಲಿ ಕುಶಲರು, ಸೂರ್ಯದೇವನಲ್ಲಿ, ಹದುಳ=

ಸಂತೋಷದಿಂದ ಅಥವಾ ಜಗತ್ತಿಗೆ ಸೌಖ್ಯವನ್ನು ಕೊಡಲಾ, ಮೂರು ಲೋಕವನ್ನು ಸೃಷ್ಟಿ ಮಾಡಿದ ನಾರಾಯಣನನ್ನು ಬಹು ಸಂತೋಷದಿಂದ ಧ್ಯಾನಿಸುತ್ತ, ಸಂಧ್ಯಾಕಾಲದ ನಿಯಮವನ್ನು, ಕದಲದಲೇ ಮೊರದಲೇ, ನಕ್ಷತ್ರ ಕಾಣುವ ಪರಿಯಂತ, ಸಂಧ್ಯಾಕಾಲದ ಜಪಾದಿಗಳನ್ನು ಲೋಪ ಮಾಡದೇ, ಬಹು ಭಕ್ತಿ ಮಂತರಾಗಿ ಮಾಡಿದರು. "ಅಜ್ಯೋತಿಷೋ ದರ್ಶನಾತ್ ಪೂರ್ವಾ ಸಂಧ್ಯಾಂ ಜಪಂಸ್ತಿಸ್ತೇ ತ್ವಾವಿತ್ರೀಮಾರ್ಕದರ್ಶನಾತ್ | ಉತ್ತರಾಂತು ಸಮಾಸೀತ ಸಮ್ಯಗ್ ರುಕ್ಷವಿಭಾವನಾದಿತಿ ವಿಹಿತಮ್" ಎಂದು ಭಾವಪ್ರಕಾಶಿಕೆಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಇದರ ತಾತ್ಪರ್ಯವೇನೆಂದರೆ, ಪ್ರಾತಃಕಾಲದ ಸಂಧ್ಯಾ ಗಾಯತ್ರಿ ಜಪವು ಸೂರ್ಯನನ್ನು ನೋಡುವವರೆಗೆ (ನಕ್ಷತ್ರ ಇರುವಾಗ) ಪೂರ್ವಾಭಿಮುಖನಾಗಿ ಎದ್ದು ನಿಂತು ಗ್ರಾಯತ್ರೀ ಜಪವನ್ನು ಮಾಡಬೇಕು ಸಾಯಂಕಾಲ ಸಂಧ್ಯಾ ನಕ್ಷತ್ರ ಕಾಣುವ ಪರಿಯಂತ ವಾಗಿ ಕುಳಿತುಕೊಂಡು ಜಪ ಮಾಡಬೇಕು.

ಶ್ಲೋಕ || ವಿವಿದುರತಿತರಾಂ ಯೇ ದೇವತಾಃ ಷೋಡಶೋಕ್ತಾ |
ಹರಹರಿಹಯ ಪೂರ್ವಾಂತ್ಯಾಃಕಲಾ ಭೇದತೋಽಸ್ಯ ||
ಸುಹುತನುತಿಶೃಜಂತೋಽಗ್ನಿಹಿತಾಸ್ತೇಽಗ್ನಿಹೋತ್ರಂ |
ವ್ಯಧುರುಚಿತನುಪೂರ್ವಂ ಯೇನ ಗಾಯತ್ರಲೋಕಃ || ೫೦ ||

ವಾರ್ಧಕ || ಅಹಿತಾಗ್ನಿಯ ಹೋತ್ವ ಕರ್ಮ ಒಳಭೇದ ಕಲೆ |
ಯಾಹ ಶ್ರುತ್ಯುಕ್ತ ಅಭಿಮಾನಿ ಷೋಡಶದೇವ |
ರೀಹ ಹರನಾದಿ ಅಂತಿಮದಿಂದ್ರನೆಂದು ಚನ್ನಾಗರಿತ
ಅಗ್ನಿಹೋತ್ರೇಂ ||

ಆಹಂ ಮತಿಯ ಬಿಟ್ಟು ಭಗವದರ್ಪಿತ ವಿಧಿಯಲಿ |
ಸ್ವಾಹ ಎಂಬುಚಿತ ಪೂರ್ವಾಗ್ನಿ ಹೋಮಂ ಗೈದ |
ರೀಹೋತ್ರಕಂ ಸ್ವಗಾಯತ್ರ ಮೊಕ್ಷೆನೊ ವಿಷ್ಣು
ಲೋಕವೇಂ ಪ್ರಾಪ್ತಿದಿಟವೇಂ || ೫೦ || ಲಂಘ ||

ಭಾವಾರ್ಥ:— ಸಂಧ್ಯಾ ಮುಗಿದಮೇಲೆ ಅಗ್ನಿಹೋತ್ಯವನ್ನಿಟ್ಟು ಬ್ರಾಹ್ಮಣರು ಅಗ್ನಿಹೋತ್ಯ ವನ್ನು ಮಾಡಿದ ವಿವರಣೆ.

ಅಗ್ನಿಹೋತ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಯಾರು ಅಹಿತಾಗ್ನಿಯಿಟ್ಟವರು, ಅಗ್ನಿಹೋತ್ಯ ಕರ್ಮಕ್ಕೆ ಒಳಗಾದ ವೇದೋಕ್ತವಾಗಿರುವ ಕಲಾಭೇದದಿಂದ ಆ ಕಲೆಗಳಿಗೆ ಅನಂತರಾಭಿಮಾನಿ ಹದಿನಾರು ದೇವತೆಗಳಲ್ಲಿ ಹರ=ಹರು, ವೊದಲಿಗೆ, ಇಂದ್ರದೇವರೆ ಕೊನೆಯಾಗಿರುವ ದೇವತೆಗಳ ಕಾರ್ಯವನ್ನು ಚನ್ನಾಗಿ ತಿಳಿದಿರುವರೊ, ಅಂಥ ಅಗ್ನಿಹೋತ್ರಿಗಳು “ನಮಮು” ಎಂದು ಸ್ವಕರ್ತೃತ್ವವಾದ ಆಹಂಭಾವ ವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು, ಯಾವ ಫಲಾಪೇಕ್ಷೆಯಿಲ್ಲದೇ, ಶ್ರೀ ಭಗವಂತನೇ ಸಕಲ ಕರ್ತೃ ಕಾರಯಿತಾ ಎಂದು ಪರಮಾತ್ಮಗೆ ಅರ್ಪಣ ಬುದ್ಧಿಯಿಂದ “ಸ್ವಾಹಾ” ಎಂಬುವ ಸರ್ವರಿಗೆ ಅಸಾಧಾರಣವಾದ ಉಚಿತ=

ತನ್ನಿಗೆ ಯೋಗ್ಯವಾದ "ಅಗ್ನಿ ಹವಿಃ ಸ್ವಾ ಜೇತಿ ಹುತ್ವಾ ಅಗ್ನಯ ಇದಂ ನಮಮೇತ್ಯುಕ್ತಿಂ ಕುರ್ವಂತಃ" ಎಂದು ಅಗ್ನಿಹೋತ್ಯ ಕರ್ಮವನ್ನು ಮಾಡಿದರು. ಯಾವ ಈ ಅಗ್ನಿಹೋತ್ಯ ಕರ್ಮದಿಂದ ಗಾಯತ್ರ ಎಂಬುವ ಗಾಯತ್ರನಾಮಕ ಹರಿಯ ಲೋಕ(ವೈಕುಂಠ)ವೆಂಬುವ ಮೋಕ್ಷವೇ ಅಗುತ್ಯದೋ, ಅಂತಹ ಅಗ್ನಿಹೋತ್ಯ ಕರ್ಮ ಮಾಡಿದರು. ಅದು ಹೇಗಂದರೆ "ಗಾಯತೇ ತ್ರಾಯತೇ ಚೇತಿ ವ್ಯುತ್ಪತ್ಯಾ. ಗಾನ ತ್ರಾಣ ಕರ್ತೃತ್ವೇನ ಭಗವತಃ ಗಾಯತ್ರ ಶಬ್ದವಾಚ್ಯತ್ವಂ ಜ್ಞೇಯಂ" ಎಂದು ಭಲಾರಿ ಟಿಪ್ಪಣಿ. ಈ ಬಗೆಯ ಅಗ್ನಿಹೋತ್ಯ ಕರ್ಮವು ಸಹಿತ ಶ್ರೀ ಭಗವದರ್ಪಣ ಬುದ್ಧಿಯಿಂದ ಮಾಡಿದರೆ ಜ್ಞಾನದ್ವಾರ ಮೋಕ್ಷಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾಗುತ್ತದೆ. "ಕರ್ಮಜಾ ಜ್ಞಾನಮಾತನೋತಿ ಜ್ಞಾನೇನ್ಯಾವೃತ್ತೀ ಭವತಿ" ಎಂದು ಶ್ರುತ್ಯುಕ್ತಿಯು. ಅಗ್ನಿಹೋತ್ಯ ಕರ್ಮದಲ್ಲಿ ಷೋಡಶ ದೇವತಾ ಪ್ರತಿಪಾದಕ ಶ್ರುತಿಯು ಭಾವಪ್ರಕಾಶಕೆಯಲ್ಲೂ, ಭಲಾರಿ ಟಿಪ್ಪಣಿಯಲ್ಲೂ ಈ ಪ್ರಕಾರ ಉದಾಹರಿಸಿರುವರು.

"ರೌದ್ರಂ ಗವಿ ಸದ್ವಾಚ್ಯ ಮುಪಾಸಃ ಸೃಷ್ಟಮಾಶ್ವಿನಂ ದುಹ್ಯಮಾನಂ ಸೌಮ್ಯಂ ದುಗ್ಧಂ ವಾರುಣಮಧಿಶ್ಠಿತಂ ಪೌಷ್ಕಂ ಸಮುದಯಂತಂ ಮಾರುತಂ ನಿಷ್ಪಂದಮಾನಂ ವೈಶ್ವದೇವಂ ಬಿಂದು ಮನ್ಮೈತ್ರಂ ಶರೋಗೃಹೀತಂ ದ್ಯಾವಾ ಪೃಥಿವೀಯಮುದ್ಭಾಸಿತಂ ಸಾವಿತ್ರಂ ಪ್ರಕ್ರಾಂತಂ ವೈಷ್ಣವಂ ಹ್ರಿಯಮಾಣಂ ಬಾರ್ಹಸ್ಪತ್ಯ ಮುಪಾಸಸನ (ಮುಪಸಂಪನ್ನ) ಮಗ್ನೀಃ ಪೂರ್ವಾಹುತಿಃ ಪ್ರಜಾಪ ತೇರುತ್ತರೈಂದ್ರಂ ಹುತಮಿತಿ" ಶ್ರುತ್ಯುಕ್ತಾಃ ಷೋಡಶ ದೇವತಾಃ |

ಶ್ಲೋಕ || ವಿಧುರಯಮಕಲಂಕಃ ಸಾದ್ಯದಿ ಸ್ಯಾದವಶ್ಯಂ |

ನನು ನಿಜಸಹಜಾಯಾಃ ಸುಂದರಾಸ್ಯೇಂದುಕಲ್ಪಃ ||

ಇತಿ ಸುರಲಲನಾಭಿರ್ಲಾಲಿತಃ ಖೇಚರೀಭಿಃ |

ಸಮಧಿಕ ಮಧುರಿಮ್ಲಾ ಪೂರ್ಣಚಂದ್ರಸ್ತದೋದೈತ್ || ೫೧ ||

ವಾರ್ಧಿಕ || ಸ್ವಾಮಿ ಪೂರ್ಣೇಂದುವಂ ಉದಯಿಸಿದನಾ ಕಾಲ |

ಸೋಮನುಂ ಶಶಕಲಿಯ ದೋಷರಹಿತವಗಂ |

ಶ್ರೀ ಮಹಾ ಲಕುಮಿ ನಿಜ ಸಹಜಾತೆ ಸುಂದರಾಸ್ಯೇಂದುವಿಗೆ

ಆವಶ್ಯಮಂ ||

ಸಾಮ್ಯ ಪೊಂದುವನು ದಿಟ ಹೀಗಿಲ್ಲದಿರೆಯು ಸಹ |

ಆ ಮಹಾ ಶ್ರೇಷ್ಠ ಸೌಂದರ್ಯದಿಂ ಮಿಳಿತೆಂದು |

ಪ್ರೋಮ ಸಂಚರಿವ ಸುರಭಾಮೆರಿಂದಾದ್ಯತಾದನು

ಸಮಧಿಕ ಮಧುರಿಮ್ಲಾ || ೫೧ || ೮೦೫ ||

ಭಾವಾರ್ಥ :— ಚಂದ್ರೋದಯ ವರ್ಣನೆ.

ತದಾ=ಆ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಲೋಕಕ್ಕೆ ಸ್ವಾಮಿಯಾದ ಪೂರ್ಣಚಂದ್ರನು ಉದಯಿಸಿದನು. ಆ ಪೂರ್ಣಮೆಯ ಪೂರ್ಣೇಂದುವು ಮೂಲದ ಚಿಹ್ನೆವೆಂಬ ನೀಲವರ್ಣ ದೋಷರಹಿತವಾಗಿದ್ದರೆ, ಕ್ಷೀರ ಸಮುದ್ರದಲ್ಲಿ ಅವಿಭೂತಳಾದ ತನ್ನ ಸೋದರಿಯಾದ ಶ್ರೀ ಮಹಾ ಲಕ್ಷ್ಮೀದೇವಿಯ ಸುಂದರವಾದ

ಮುಖ ಚಂದ್ರಮುನಿಗೆ, ಅವಶ್ಯಮೇನು ನಿಯಮೇನ ನಿಜವಾಗಿ ಸಮನಾಗುವವನು. ಇಂಥ ಶಶಿಕಲಾ ದೋಷರಹಿತನಾಗದೇ ಶಶಿಕಲಾಯುಕ್ತನಾಗಿದ್ದ ರೂಪಹಿತವಾಗಿ, ಮಹಿಮೋಪೇತವಾದ, ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ, ಸೌಂದರ್ಯದಿಂದ ಕೂಡಿಕೊಂಡೇ ಇರುವನೆಂದು, ವೈಷಮ ಸಂಚರಿಸ ಆಕಾಶದಲ್ಲಿ ಸಂಚಾರ ಮಾಡುವ ದೇವತಾ ಸ್ತ್ರೀಯರಿಂದ ಹೊಗಳಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾ 'ಸಮಾಧಿಕ ಮಧುರಮಾ' ಅತ್ಯುತ್ತಮ ಸೌಂದರ್ಯದಿಂದ ಯುಕ್ತನಾದ ಪೂರ್ಣೇಂದುವು ಅಖೇಚರ ಸುರಭಾಮೆಯಿಂದ ಲಾಲನೆ ಮಾಡಿಸಿಕೊಳ್ಳುವ ಚಂದ್ರನು ದಯೆಸಿದನು.

ಈ ಪೂರ್ಣಚಂದ್ರನು ಶಶಿಕಲಂಕನಾದುದರಿಂದ, ಅಕಳಂಕಳಾದ ಶ್ರೀ ರಮೆಯ ಮುಖಕ್ಕೆ ಸಮಾನನಾಗದಿದ್ದರೂ ಇಂಥ ಚಂದ್ರನ ಸೌಂದರ್ಯವು ಅನ್ಯತ್ರ ಇರದೇಯಿದ್ದ ಕಾರಣ ಅನ್ಯರಿಗೂ ಸಮಾನವಲ್ಲವಾದರೂ, ಅನ್ಯ ಜನರ ಸೌಂದರ್ಯಾಪೇಕ್ಷೆಯಾ ಅಧಿಕ ಸುಂದರನಾದ ಕಾರಣ ದೇವತಾ ಸ್ತ್ರೀಯರಿಂದ ಹೊಗಳಿಸಿಕೊಂಡನೆಂದು ಭಾವ.

ಶ್ಲೋಕ || ಇನಿವಿರಹಮಸಹ್ಯಂ ಪ್ರಾಪ್ಯ ಪದ್ಮೈಃ ಸಚಕ್ರೈಃ |
ಶ್ಶಿರಮಿಹ (ಮಪಿ) ಪರಿತಪ್ತಂ ಪೂರ್ವತಪ್ತೈಃ ಸುತುಷ್ಟಮ್ ||
ಮೃದುಕುಮುದಚಕ್ರೋರೈಃ ಪಾದಸಂಗೇನ ರಾಜ್ಞಃ |
ಕಮಪಿ ಸಕಲ ಹೃದ್ಯಂ ಕಲ್ಪಯೇನ್ನೈವ ದೈವಮ್ || ೫೨ ||

ವಾರ್ಧಿಕ || ನಿಶಿಯಲ್ಲಿ ಚಕ್ರವಾಕ್ ಸಕ್ಷಿಸಹ ತಾವರೆ ಸು- |
ಹಿಸಲಸಾಧ್ಯ ಇನನ ವಿರಹವ ಪೊಂದೆಸುಗೆಟ್ಟು, |
ಶಶಿ ಕಿರಣ ಸಂಪರ್ಕದಿಂದ ರಾತ್ರೈವಸಾನ ಪರ್ಯಂತ
ಪರಿದುಃಖಿತಂ ||

ಬಿಸಜಮಿತ್ರೋದಯಕ್ಕೆ ಪೂರ್ವ ಸಂತಪ್ತ ಮೃದು |
ಕುಸುಮ ಕುಮುದ ಚಕ್ರೋರ ಶಶಿ ಉದಯ ಸಂತುಷ್ಟ |
ಬೆಸಸನೆ ಯುಕ್ತದೈವಾವನಸ್ತೆಲ್ಲರಿಗೆ ಮನೋಹರಂ
ಮಾಡ್ವುದಿಲ್ಲ || ೫೨ || ೮೦೬ ||

ಭಾವಾಥ:- ಚಂದ್ರನು ಅತ್ಯಧಿಕ ಸುಂದರನಾದರೂ, ಎಲ್ಲ ವಸ್ತುಗಳಿಗೆ ಪ್ರೇಮಕರ ನಲ್ಲೆಂದು ಪೇಳುವರು.

ನಿಶಿಯಲ್ಲಿ=ರಾತ್ರಿ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ತಾವರೆ ಸಹ=ಕಮಲಗಳಿಂದ ಸಹಿತವಾಗಿ, ಚಕ್ರವಾಕ್ ಸಕ್ಷಿ=ಕೋಕ ಸಕ್ಷಿಗಳು ಸಹನ ಮಾಡಲಿಕ್ಕೆ ಅಸಾಧ್ಯವಾದ, ಇನನ=ಸೂರ್ಯನ, ವಿರಹಪೊಂದಿ=ಅಗಲುವಿಕೆಯಿಂದ ಆಗುವ ಕಷ್ಟವನ್ನು ಅನುಭವಿಸುತ್ತ, ಅಸುಗೆಟ್ಟು=ಕಂಗೆಟ್ಟು, ಚಂದ್ರನ ಕಿರಣ, ಸಂಪರ್ಕ, ತಾಕುವದರಿಂದ, ರಾತ್ರೈವಸಾನ ಪರ್ಯಂತ,=ಬೆಳಗಾಗುವವರೆಗೆ ಬಹು ದುಃಖಪಟ್ಟವು. ಪೂರ್ವ ದಿನದಲ್ಲಿ, ಬಿಸಜಮಿತ್ರೋದಯಕ್ಕೆ=ಕಮಲ ಗೆಳೆಯನಾದ ಸೂರ್ಯೋದಯಕ್ಕೆ ಅಂದರೆ ನೊಂದ ಲಿನ ದಿವಸ. ಸೂರ್ಯೋದಯಾರಭ್ಯ, ರಾತ್ರಿಯ ಕಾಲ ಪರಿಯಂತವಾಗಿ ಸೂರ್ಯ ಕಿರಣಕ್ಕೆ, ಸಂತಪ್ತ=

ಕಾಯ್ದು ಬಹು ತಪ್ಪವಾಗಿ ದುಃಖಪಡುವ, ಕೋಮಲವಾದ ಕುಮುದ ಪುಷ್ಪಗಳು=ಕೆನ್ನೈದಿಲೆ, ಜೊನ್ನ ವಕ್ಕಿಗಳು ಸಹಿತವಾಗಿ ಈಗ ಈ ಚಂದ್ರೋದಯದಿಂದ ಅನಂದ ಹೊಂದಿದವು. ಇದು ಯುಕ್ತವು ಬೆಸಸನೆಂ=ಅಹೋ ಇದು ಏನು ಹೇಳಲಿ, ದೈವವು=ವಿಧಿಯು ಆವ ಪಸ್ತುವನ್ನಾಗಲೀ, ಸಕಲರಿಗೆ, ಪುನೋಹರ=ಚಂದವಾಗಿ ಅವರವರ ಮನಸು ತೃಪ್ತವಾಗುವಂತೆ ಮಾಡುವದಿಲ್ಲ. ಶ್ರೀ ಹರಿ ವಾಯುಗಳ ವಿನಾ ನಿರೋಷವಾದ ವಸ್ತುವು ಜಗತ್ತಿನಲ್ಲಿ ಇಲ್ಲ ಒಂದು ವಸ್ತು ಒಂದಕ್ಕೆ ಅನುಕೂಲವಾಗಿದ್ದರೆ ಇನ್ನೊಂದಕ್ಕೆ ಪ್ರತಿಕೂಲವಾಗಿರುವುದು.

ಒಬ್ಬೊಬ್ಬ ದೇವತೆಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದೊಂದು ವಿಶೇಷ ಗುಣಗಳಿರುವವು. ಸೂರ್ಯನಲ್ಲಿ ಅಜ್ಞಾನ ಪರಿಹಾರಕ, ಪ್ರಕಾಶಕ, ತಾಪನ ಗುಣವು; ಚಂದ್ರನಲ್ಲಿ ಶೀತಲತ್ವ, ಪ್ರಶಾಂತತ್ವ, ಅಲ್ಪಾದಕರತ್ವಾದಿ. ಎಲ್ಲ ಉತ್ತಮ ಗುಣಗಳಿಂದಲೂ ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ಜ್ಞಾನ ದಾತೃತ್ವಾದಿ ಗುಣಗಳು ಸಕಲ ದೇವತೆಗಳಿಗೆ ಗುರುಗಳಾದ ಶ್ರೀ ಮುಖ್ಯ ಪ್ರಾಣಾಂಶ ಸಂಭೂತರಾದ ಶ್ರೀ ಮಧ್ವರಲ್ಲಿರುವಕಾರಣ, ಶ್ರೀ ಮಧ್ಯೇಂದೋದಯಕ್ಕೆ, ಸಜ್ಜನರು ಅನಂದವನ್ನು ಹೊಂದಿದರು. ಅಸಜ್ಜನರು ದುಃಖಪಟ್ಟರು. ಈ ಪದಾರ್ಥಗಳು, ಮತ್ತು ಸೂರ್ಯ-ಚಂದ್ರ ದೃಷ್ಟಾಂತವು ಏಕ ದೇಶವಾದದ್ದು.

ಶ್ಲೋಕ || ದಲಿತೇಂದ್ರನೀಲಮಣಿನೀಲವಿಭ್ರಮಂ |
ನನಕುಂದಕುಡ್ಮಲಸಿತದ್ವಿಜಾವಲಿಃ ||
ಸ್ಥಿತಯಾನಗೋತ್ತಮಶಿರಸ್ಸಜಾತಯಾ |
ವನಮಾಲಯಾ ಸುರಭಿತಾಶಯಾನ್ವಿತಮ್ || ೫೩ ||

(ಮಂಜುಭಾಷಿಣೀ ವೃತ್ತ)

ಭಾಮಿನಿ || ದಳಿತನೀಲಮಣಿ ವಿಯಮೋ ಕೃಷ್ಣನೋ |
ಬಿಳಿಯ ನನಕುಂದದ ಸುಕುಟ್ಟಿಲ |
ಸಲೆ ದ್ವಿಜಾವಳಿ ವಿಕಸಿತ ನಗೋತ್ತಮ ಶಿರಃ ಸುಜಾತ ||

ತಳಿದ ಕುಸುಮಾಶಾ ದಿತವ ಪರಿ- |
ಮಳಿಪ ವನಮಾಲೆಗಳ ಭೂಷಿತ |
ಒಲುಮೆ ವಿಷ್ಣು ಪದಪ್ರಕಾಶಿಸ ಚಂದ್ರನೂತಾ-

ಯರ್ || ೫೩ || ೮೦೭ ||

ಭಾವಾರ್ಥ:- ಭಗವಾನ್ ಪದ್ಮಗ್ಜೈಶವರ್ಯ ಸಂಪನ್ನರಾದ ಪರಿಪೂರ್ಣ ಸಂವಿತ ಶ್ರೀ ಪೂರ್ಣ ಪ್ರಜ್ಞಾ ಚಾರ್ಯರು, (ಅರ್ಧಾಂತರದಿ) ಶ್ರೀ ಕೃಷ್ಣಾಖ್ಯ ಅಶಾಕವಸ್ತುವಿಶೇಷವನ್ನು ಸಚ್ಚಾಸ್ತ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಾದಿಗಳಿಂದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಪರಮಾತ್ಮನ ಸ್ವರೂಪವನ್ನು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಪ್ರಕಟಿಸಿದರು. ಚಂದ್ರನಾದರೂ ತನ್ನ ಉದಯದಿಂದ (ಅರ್ಧಾಂತರ) ಅಕಾಶವೆಂಬ ವಸ್ತುವನ್ನು ಪ್ರಕಾಶ ಮಾಡಿದನೆಂದು ಮೂರು ಶ್ಲೋಕಗಳಿಂದ ವರ್ಣಿಸುತ್ತಾರೆ

೧ ದಳಿತ=ಸೀಳಿದ, ತುಂಡಾಗಿ ದುಂಡಾಗಿರುವ, ನೀಲದತ್ತ ಮಣಿಯಂತೆ ಕಪ್ಪು ವರ್ಣ ವಿಶಿಷ್ಟವಾಗಿ ತೋರುವ ವಿಯಮ=ಆಕಾಶವು, ಹೊಸದಾದ ಕುಂದಕುಟ್ಟಿಲ=ಮಲ್ಲಿಗೆಯ ಹೂವು, ತುಂಬೆ ಹೂವಿನ, ಹೊಸ ಮೊಗ್ಗಿಗಳಂತೆ, ದ್ವಿಜಾವಳಿ=ನಕ್ಷತ್ರಗಳ ಸಮೂಹಗಳಿಂದ ಚನ್ನಾಗಿ ತೋರಿಕೊಳ್ಳುವ, ನಗೋತ್ತಮ ಸಿರಃಸುಜಾತಃ=ಪರ್ಮತ ಶ್ರೇಷ್ಠಗಳ ತುದಿಯಲ್ಲಿರುವ ಪಾರಿಜಾತಾದಿ ವೃಕ್ಷಗಳಲ್ಲಿ, ತಳಿದ=ಅರಳಿದ ಹೂವುಗಳಿಂದ, ಆಶಾ=ದಿಕ್ಕುಗಳನ್ನು ಘಮುಘಮಿಸುವ ಸುವಾಸನೆಯಿಂದ ಹಬ್ಬಿದ, ವನಮಾಲೆಗಳ=ಅರಣ್ಯಗಳ ಸಾಲುಗಳಿಂದ ಭೂಷಿತವಾದ, ಒಲುಮೆ=ಮನಮೆಚ್ಚುವಿಕೆಗೆ ಚಂದವಾದ, ವಿಷ್ಣು ಪದ=ಆಕಾಶವನ್ನು ಚಂದ್ರನು ಪ್ರಕಾಶಗೊಳಿಸಿದನು.

೨ ದಳಿತ=ತುಂಡು ಮಾಡಿದ ಒಳ್ಳೇ ದುಂಡಾಗಿರುವ ಇಂದ್ರನೀಲಮಣಿಯಂತೆ ಕಪ್ಪಾದ ಕಾಂತಿಯುಳ್ಳ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಪರಮಾತ್ಮನ, ಹೊಸದಾದ ಕುಂದ ಪುಷ್ಪಗಳ ಮೊಗ್ಗಿಗಳಂತೆ, ದ್ವಿಜಾವಳಿ=ಹಳ್ಳಿಗಳುಳ್ಳ, ವಿಕಸಿತ=ಅರಳಿದ, ನಗೋತ್ತಮ ಸಿರಃಸುಜಾತಃ=ಪಾರಿಜಾತಾದಿ ವೃಕ್ಷಗಳ ತುದಿಯಲ್ಲಿ ಪುಟ್ಟಿ ದಿಕ್ಕುಗಳನ್ನೇ ಪರಿಮಳಿಸುವ ಹೂವುಗಳ, ವನಮಾಲೆಗಳ ಭೂಷಿತ=ಕಂಠದಿಂದ ಅರಂಭ ಮಾಡಿ ಪಾದ ಪರಿಯಂತವಾಗಿ ಪರಿಮಳಯುಕ್ತವಾದ ಹೂವುಗಳ ಮಾಲಾಗಳಿಂದ ತೋರಿಕೊಳ್ಳುವ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಾಪ್ತಿ ಆಕಾಶವನ್ನು ಶ್ರೀಮದಾಚಾರ್ಯರು ಪ್ರಕಟಿಸಿದರು.

ಶ್ಲೋಕ || ಮೃದುಗಾಮಿ ವಿಮಾನಸಂಪದೋಽ |

ರಮಯತ್ಸು ಸ್ಥಿತಗೋಪಸುಂದರೀಃ ||

ಪರಿತಾಪವಿಹೀನಮುಜ್ವಲಂ |

ಸುತತಂ ಸೂಕ್ಷ್ಮತರಾಂಬರಂ ವರಮ್ || ೫೪ ||

(ಸುಂದರೀ ವೃತ್ತ)

ಭಾಮಿನಿ || ಮಂದಗಮನ ವಿಮಾನ ಸಂಪದ |

ದಿಂದ ಸುಸ್ಥಿತ ಗೋಪ ಸುಂದರೀ |

ರಂದು ಕ್ರೀಡಿಸ ತಾಪ ವಿರಹಿತ ಉಜ್ವಲಂ ಸುತತಂ ||

ಭಂದ ಸೂಕ್ಷ್ಮತರಾಂಬರಂ ವರ |

ಚಂದ್ರಮಾಕಾಶಂ ಪ್ರಕಾಶಿಸೇ |

ಸುಂದಲಾಚಾರ್ಯಿಂದು ಕೃಷ್ಣನ ಗುಣಪ್ರಕಾಶಿಸಿ-

ದರ್ || ೫೪ || ಲಂ ||

ಭಾವಾರ್ಥ:- ಚಂದ್ರನು ಆಕಾಶದಲ್ಲಿ ಮಂದಗಮನ=ಮೆಲ್ಲಗೆ ನಡೆಯುವ, ವಿಮಾನ ಸಂಪದ ಆಕಾಶದಲ್ಲಿ ಸಂಚರಿಸುವ ವಿಮಾನವೆಂಬ ಸಂಪತ್ತಿನಿಂದ ಕೂಡಿದ, ಸುಸ್ಥಿತ=ಮಂದಹಾಸ ಮುಖವುಳ್ಳ, ಗೋಪಸುಂದರೀ=ಸ್ವರ್ಗದಲ್ಲಿರುವ ದೇವತಾ ಸುಂದರ ಸ್ತ್ರೀಯರನ್ನು, ಅಂದು=ಆ ಬೆಳ ದಿಂಗಳಲ್ಲಿ ಆಕಾಶದಲ್ಲಿ ಸಂಚರಿಸಿ ಕ್ರೀಡಿಸುವವರನ್ನು ಸಂತೋಷಪಡಿಸುವನಾದನು. ಮತ್ತು ತಾಪ

ವಿರಹಿತ = ಆಕಾಶವು ಜಡವಸ್ತುವಾದುದರಿಂದ ದುಃಖಾದಿ ತಾಪರಹಿತವಾದದ್ದು, ಉಜ್ವಲ = ಮೇಘ ರಹಿತವಾದ ಕಾರಣ ನಿರ್ಮಲವಾಗಿ ಪ್ರಕಾಶಿಸುವ, ಸುತತಂ = ಚನ್ನಾಗಿ ಎಲ್ಲ ಕಡೆಗೆ ವ್ಯಾಪ್ತವಾದದ್ದು. ಭಂದಸೂಕ್ಷ್ಮತರಾಂಬರ = ಚನ್ನಾಗಿ ಬಾಹ್ಯೇಂದ್ರಿಯಗಳಿಗೆ ಅಗೋಚರವಾದ ಕಾರಣ ಸೂಕ್ಷ್ಮವಾದ, ಅಂಬರ = ಆಕಾಶವು ವರಂ = ಪಂಚಭೂತಗಳಲ್ಲಿ ಉತ್ತಮವಾದುದು, ಇಂಥ ಆಕಾಶವನ್ನು ಚಂದ್ರನು ಪ್ರಕಾಶಿಸಿದನು.

೨ ಮಂದಗಮನ = ಮೆಲ್ಲಗೆ ನಡೆಯುವ, ವಿಮಾನ ಸಂಪದ = ವಿಗತಾಮಾನ ಸಂಪತ್, ಹೋಗಲ್ಪಟ್ಟ ಲಜ್ಞ = ನಾಚಿಕೆಯುಳ್ಳ, ಪ್ರಣಯಕೋಪವನ್ನು ಬಿಟ್ಟ, ಸುಸ್ಥಿತ ಗೋಪಸುಂದರೀ = ಮುಗುಳುನಗೆಯಿಂದ ಕೂಡಿದ ಗೋಪಾಲಕರ ಸುಂದರ ಸ್ತ್ರೀಯರನ್ನು ಅಂದು = ಬೆಳದಿಂಗಳಲ್ಲಿ ರಾಸಕ್ರೀಡಾದಿಗಳಲ್ಲಿ, ಕ್ರೀಡಿಸು = ಅವರೊಡನೆ ವಿಹಾರ ಮಾಡಿ, ಸಂತೋಷಬಡಿಸುವದರಿಂದ, ತಾಪ ವಿರಹಿತ = ಮನಸ್ಸಿನ ಕಳವಳಿಕೆಯಿಲ್ಲದೇ ಅನಂದದಿಂದ, ಉಜ್ವಲಂ = ನಿರ್ದೋಷವಾಗಿ ಪ್ರಕಾಶಿಸುವವ, ಸುತತಂ = ಶೋಭನವಾದ ವೀಣಾದಿ ನಾನಾ ವಾದ್ಯಗಳಿಂದ ವಿಹಾರವನ್ನು ಮಾಡುವ, ಸೂಕ್ಷ್ಮತರಾಂಬರವ = ಒಳ್ಳೇ ತೆಳ್ಳಗಾದ ಬೆಳ್ಳನ್ನು ವಸ್ತ್ರವನ್ನುಟ್ಟಿರುವ, ವರಂ = ಸರ್ವೋತ್ತಮನಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಜ್ಞಾನಾನಂದಾದಿ ಅನಂತ ಗುಣಗಳನ್ನು ಶ್ರೀಮದಾಚಾರ್ಯರು ಪ್ರಕಾಶಿಸಿದರು.

ಶ್ಲೋಕ || ಗೋಭಿಸ್ತಮಾಂಸ್ಯಪನಯನ್ ಗತಿದಂ ಪ್ರಜಾನಾ- |
ಮಥಾಂತರಂ ಸ ಭಗವಾನ್ ಪ್ರಕಟೇಚಕಾರ ||
ಸಾನಂದಚಿದ್ಗುಣಗಣಂ ಪರಿಪೂರ್ಣಸಂವಿ- |
ಚ್ಚಂದ್ರಸ್ತು ಶಬ್ದಗುಣಮಿತ್ಯಯಮೇವ ಭೇದಃ || ೫೫ ||

(ವಸಂತತಿಲಕಾವೃತ್ತಃ)

ಇತಿ ಶ್ರೀ ಮತ್ಸ್ಯವಿಕ್ರಮಲತೀಕ ಶ್ರೀ ಮತ್ತಿ ವಿಕ್ರಮ ವಂದಿತಾಚಾರ್ಯಸುತ ಶ್ರೀಮನ್ನಾರಾಯಣ ಪಂಡಿತಾಚಾರ್ಯವಿರಚಿತೇ ಶ್ರೀ ಮತ್ಸ್ಯಮಧ್ಯ ವಿಜಯೇ ಮಹಾ ಕಾವ್ಯೇ ಅನಂದಾಂಕೇ

ಚತುರ್ದಶಃ ಸ್ವರ್ಗಃ

|| ಶ್ರೀಗುರು ಮಧ್ಯೇಶ ಶ್ರೀ ಕೃಷ್ಣಾರ್ಪಣಮಸ್ತು ||

ಭಾಮಿನಿ || ಕಿರಣ ವಚನದಿ ಅಜ್ಞ ತಮವಂ |
ಪರಿಹರಿವರಂ ಪೂಜ್ಯ ಚಂದ್ರನೋ |
ವರ ಸುಸಂವಿದ ಪೂರ್ಣರೋ ಜನ ಮುಕುತಿ ಯೋಗ್ಯರಿಗೆ ||
ನಿರುತ ಅವಕಾಶಂ ಗತಿದ ಸಮ |
ಸ್ವರ ವಿಯಮಗುಣ ವೇಕಚಂದ್ರಂ |
ಸಿರಿಯ ಕೃಷ್ಣನನಂತಗುಣ ಪ್ರಕಟಿಸಿದರಾನಂದ || ೫೫ || ೮೦೯ ||

|| ಶ್ರೀಗುರು ಮಧ್ಯೇಶ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಾರ್ಪಣಮಸ್ತು ||

ಇತಿ ಶ್ರೀಮತ್ಕವಿ ಕುಲತಿಲಕ ಶ್ರೀ ಮತ್ತಿ ವಿಕ್ರಮ ಪಂಡಿತಾಚಾರ್ಯಸುತ ಶ್ರೀಮನ್ನಾರಾಯಣ ಪಂಡಿತಾಚಾರ್ಯ ವಿರಚಿತೇ— ಶ್ರೀ ಮತ್ಸ್ಯಮಧ್ವ ವಿಜಯೇ ಮಹಾ ಕಾವ್ಯೇ ಅನಂದಾಂಕೇ ಶ್ರೀ ಜಯ ವಿಜಯದಾಸ ನಿಜಗೂಢದಾಸ ವಿರಚಿತೇ ಕರ್ನಾಟಕ ಭಾಮಿನಿ ಪಟ್ಟದಿ ಪದ್ಯ (೮೦೯) ಕ್ಕೆ ಶ್ರೀ ಸರ್ವಜ್ಞಾಚಾರ್ಯ ನಿತ್ಯಾನುಷ್ಠಾನ ಕ್ರಮವರ್ಣನೆ ಎಂಬ ಹದಿನಾಲ್ಕನೆಯ

(೧೪) ಸರ್ಗ ಮಂಗಳಮಾಹ.

|| ಶ್ರೀಗುರು ಮಧ್ಯೇಶ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಾರ್ಪಣಮಸ್ತು ||

ಭಾವಾರ್ಥ:—ತನ್ನ ಕಿರಣಗಳಿಂದ, ವ್ಯಾಪಿಸಿರುವ ಕತ್ತಲೆಯನ್ನು ನಾಶಗೈಸುವ, ಪೂಜ್ಯಲೋಕ ರಿಂದ ಸನ್ಮಾನ್ಯನಾಗಿ ಪೂಜಾ ಮಾಡಿಸಿಕೊಳ್ಳುವ ಚಂದ್ರನು ಗತಿದ, = ಸಕಲ ಜನರಿಗೆ ತಿರುಗಾಡಲು ಅವಕಾಶ ಕೊಡುವ, ಮತ್ತು ರಾತ್ರಿ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಪೂರ್ಣ ಚಂದ್ರೋದಯದಿಂದ ಶೋಭಿಸುವನಾದ ಕಾರಣ ಅನಂದವನ್ನು ಕೊಡುವ ಆಕಾಶಾಖ್ಯ ವಸ್ತುವನ್ನು ಪ್ರಕಾಶಗೊಳಿಸಿದನು. ಶಾಸ್ತ್ರೀಶ ದೇಶವೆಂಬ ತಮ್ಮ ವಚನಗಳಿಂದ ಅಜ್ಞಾನವೆಂಬುವ ಕತ್ತಲೆಯನ್ನು ಪರಿಹರಿಸುವ, ವರ=ಶ್ರೇಷ್ಠರಾದ, ಪೂಜ್ಯ ಸಂವಿದ ಪೂರ್ಣ,=ಪೂರ್ಣ ಬುದ್ಧಿಯುಳ್ಳ, ಶ್ರೀಮದಾನಂದತೀರ್ಥರು, ಮೋಕ್ಷ ಯೋಗ್ಯರಾದ ಜೀವರುಗಳಿಗೆ ಸದ್ಗತಿಯನ್ನು ಕೊಡುವ ಜ್ಞಾನಾನಂದವೇ ಮೊದಲಾದ ಅನಂತ ಸದ್ಗುಣಪೂರ್ಣನಾದ, ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಾಖ್ಯ ಪರಮಸ್ತುವಿನ ಅನಂತ ಗುಣಗಳನ್ನು, ಉಪದೇಶಿಸಿ ಪ್ರಕಟ ಮಾಡಿದರು.

ಚಂದ್ರನೂ, ಅಚಾರ್ಯರೂ, ಮೇಲೆ ವಿವರಿಸಿದ ಎಲ್ಲ ಗುಣಗಳಿಂದ ಸಮರಾದರೂ, ಚಂದ್ರನು ಶಬ್ದವೆಂಬುವ ಆಕಾಶದ ಒಂದೇ ಗುಣವನ್ನು ಪ್ರಕಟ ಮಾಡಿದನು. ಶ್ರೀಮದಾನಂದತೀರ್ಥರು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಲ್ಲಿರುವ ಅನಂತಾನಂತ ಅಪರಿಮಿತ ಗುಣಗಳನ್ನು ಪ್ರಕಟಿಸಿದರೆಂಬುದು, ಚಂದ್ರನಿಗೂ ಅಚಾರ್ಯರಿಗೂ ಭೇದ, ಮತ್ತು ಹೆಚ್ಚಿನ ವಿಶೇಷಣವು.

ಹೇಗೆ ರಾತ್ರಿ ಚಂದ್ರೋದಯದಿಂದ ಆಕಾಶವು ಚಿಕ್ಕಾಗಿ ಪ್ರಕಾಶಿಸುತ್ತಲೆಯೋ ಅದರಂತೆಯೇ ರಾತ್ರಿ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಶ್ರೀಮದಾನಂದ ಮುನಿಗಳು, ಪೂರ್ವೋಕ್ತ ವಿಶೇಷಣದ, ಜ್ಞಾನ ಅನಂದಾದ್ಯನಂತ ಗುಣ ಸರ್ವೋತ್ತಮನಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಾಖ್ಯ ಪರಬ್ರಹ್ಮ ವಸ್ತುವನ್ನು ಭಾಗವತಾದಿ ಸಚ್ಚಾಸ್ತ್ರ ಪ್ರವಚನದಿಂದ ಶಿಷ್ಯರುಗಳಿಗೆ ಉಪದೇಶಿಸಿ, ಶಿಷ್ಯರ ಹೃದಯಾಕಾಶದಲ್ಲಿ ಶ್ರೀ ಹರಿಯ ರೂಪವನ್ನು ಪ್ರಕಟಿಸಿದರು.

ಇಂತು ಸತ್ಕರ್ಮ ಶಬ್ದವಾಚ್ಯನಾದ ಶ್ರೀ ಹರಿಗೆ ಮುಖ್ಯ ಪ್ರತಿಬಿಂಬರಾದ, ಕರ್ಮ ಶಬ್ದ ವಾಚ್ಯರು ಸತ್ಕರ್ಮಾಚರಣಿರಶರಾಗಿ, ವೇದಗಳಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದಂತೆ ಕರ್ಮ ಫಲವನ್ನು ಕೊಡುವರು, ಸಕಲ ಕರ್ಮಗಳಿಗೆ ಚಿತ್ರಾದಪರು, ಕರ್ಮ ಬದ್ಧರಲ್ಲವೇ ಇದ್ದವರು, ಅಹಂಕಾರಾದಿಗಳಿಂದ ಕರ್ಮಗಳನ್ನು ಮಾಡುವವರಿಗೆ ಆ ಕರ್ಮದಿಂದಲೇ ಬಂಧ ಮಾಡುವವರು, ಶ್ರೀಹರಿ ಗುರುವಾಯುಗಳ ಕರ್ತೃತ್ವಾನು ಸಂಧಾನದಿಂದ ಸತ್ಕರ್ಮ ಮಾಡುವವರ ಸಂಚಿತಾಗಾಮಿ ಕರ್ಮಗಳನ್ನು ನಾಶಮಾಡಿ, ಪ್ರಾರಬ್ಧ ಕರ್ಮ ವನ್ನು ಉಪಮದನ ಮಾಡುವರು, ಮಹಾ ಕರ್ಮರೂಪನಾದ ಲಿಂಗದೇಹವನ್ನು ಬಿಡುಗಡೆ ಮಾಡಿಸಿ ನೋಕ್ಷವನ್ನು ಕೊಡುವರು, ಜಗತ್ತಿಗೆ ದ್ವಿತೀಯ ಈಶ್ವರರಾದ ಅನಂದ ಮುನಿಗಳ ಹೃತ್ಕಮಲ ನಿವಾಸಿ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಅಡಿವಾಸಿಗಳಿಗೆ ಈ ಹದಿನಾಲ್ಕನೆಯ ಸರ್ಗದ ಮಂದಬೋಧನೆ ಎಂಬ ಭಾವಾರ್ಥ ಅರ್ಪಿತನಾಗಲಿ. ಶ್ರೀ ಹರೇಃ ಚರಣಾರವಿಂದಯೋರರ್ಪಿತಾಂ ||

|| ಶ್ರೀಗುರು ಮಧ್ಯೇಶ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಾರ್ಪಣಮಸ್ತು ||

|| ಶ್ರೀ ಲಕ್ಷ್ಮೀ ನರಸಿಂಹಾಶ್ವಕ ಶ್ರೀ ವೆಂಕಟೇಶ ಪ್ರಸನ್ನ ||

|| ಶ್ರೀಗುರುರಾಜೋ ವಿಜಯತೇ ||

ಶ್ರೀ ಸುಮಧ್ವ ವಿಜಯ

|| ಹದಿನೈದನೆಯ ಸರ್ಗಸಾರ ಪ್ರಾರಂಭ ||

ಪರಮತಗಳ ನಿರಾಕರಣ, ಶ್ರೀ ಸರ್ವಜ್ಞರ ಶಿಷ್ಯವೃಂದ ವರ್ಣನೆ.

ಶ್ರೀ ವಿಷ್ಣು ಮಂಗಳಗ್ರಾಮ ಕುಡಿಲು ಎಂಬ ದೇವಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ ಶ್ರೀಮದಾಚಾರ್ಯರು ಪುನಹ ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರ ಭಾಷ್ಯ ಪೇಳುವಿಕೆ. ಅಗ್ಗಿ ತ್ರಿವಿಕ್ರಮಾಚಾರ್ಯರು ಪ್ರತಿಭಟಿರಂತೆ ತೋರ್ದರೆಂಬ ವರ್ಣನೆ. ಶ್ರೀಮದಾಚಾರ್ಯರ ಪ್ರವಚನ ಉಪನ್ಯಾಸ ಭಾರತೀ ವರ್ಣನೆ. ಸಯುಕ್ತಿಗಳಿಂದ ಸಕಲ ಮತಗಳ ನಿರಾಕರಣ. ಶ್ರೀಮದಾಚಾರ್ಯರು ತ್ರಿವಿಕ್ರಮ ಪಂಡಿತಾಚಾರ್ಯರೊಡನೆ ೧೫ ದಿನಗಳ ಪರಿಗೆ ವಾದಮಾಡಿ ಆ ವಾಗ್ವಾದದಲ್ಲಿ ಅವರನ್ನು ಸೋಲಿಸಿದ್ದು. ಶ್ರೀ ತ್ರಿವಿಕ್ರಮ ಪಂಡಿತರು ಶ್ರೀ ಮಧ್ವರಿಗೆ ಶಿಷ್ಯರಾಗಿ ಭಾಷ್ಯ ಕೇಳಿದ್ದು. ತ್ರಿವಿಕ್ರಮ ಪಂಡಿತಾಚಾರ್ಯರಿಂದ ಶ್ರೀ ಸರ್ವಜ್ಞರು ರಚಿಸಿದ ಗ್ರಂಥಗಳ ವರ್ಣನೆ. ಶ್ರೀ ಸರ್ವಜ್ಞರ ಅನುಜರಾದ ಶ್ರೀ ವಿಷ್ಣು ತೀರ್ಥರ ಮಹಿಮಾ ಬಣ್ಣನೆ. ಶ್ರೀ ಪದ್ಮನಾಭತೀರ್ಥರು ಮತ್ತು ಉಡಪಿ ಆಪ್ತಮಠದ ಯತಿಗಳ ಮಹಿಮಾ. ಸಕಲ ಸಜ್ಜನರಿಂದ ಪೂಜಿತರಾದ ಶ್ರೀಮದಾನಂದ ತೀರ್ಥರು ಅಪಾಧ ಶು. ೧೧ ಹೋಗಲು, ಕಣ್ವತೀರ್ಥ ಹತ್ತರ ತಾಂತ್ರ್ಯ ವೆಂಬ ಮಠದಲ್ಲಿ ಚಾತುರ್ಮಾಸವ್ರತಕ್ಕೆ ಕುಳಿತ ವರ್ಣನೆ; ಇತ್ಯಾದಿ.

|| ಅಥ ಸರ್ಗಾನುಕ್ರಮಣಿಕೆ ||

೧. ಶ್ರೀಮದಾಚಾರ್ಯರು, ವಿಷ್ಣು ಮಂಗಳ ಗ್ರಾಮದಲ್ಲಿ, ಜನ ಗದ್ದಲವಿಲ್ಲದ ಕುಡಿಲು ಎಂಬ ಗುಡಿಯಲ್ಲಿ, ತಾವು ರಚಿಸಿದ ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರ ಭಾಷ್ಯ, ಪುನಹ ಪ್ರವಚನ ಮಾಡುವಿಕೆ. [ಶ್ಲೋಕ ೧]

೨. ಅಗ್ಗಿ ತಮ್ಮ ಎದುರಿನಲ್ಲಿ ಕುಳಿತಿರುವ ತ್ರಿವಿಕ್ರಮ ಪಂಡಿತಾಚಾರ್ಯರನ್ನು, ಶ್ರೀ ಮಧ್ವರೆಂಬ ಮಹಾ ನಾಯಕರು, ಅದ್ವೈತವೆಂಬುವ ಪರಪಕ್ಷದ ರಥದಲ್ಲಿ ಕುಳಿತು, ತಮ್ಮನ್ನು ಎದುರಿಸಿ ವಾಗ್ವಾದ ಮಾಡುವ ಪ್ರತಿ ವೀರನ ತೆರದಲ್ಲಿ ನೋಡಿದ್ದು. [ಶ್ಲೋಕ ೨]

೩. ಶ್ರೀಮದಾಚಾರ್ಯರು, ಶ್ರೀ ಹರಿಯೇ ಸಕಲ ಜಗತ್ತಿನ ಸೃಷ್ಟಾದೃಷ್ಟ ಕಾರ್ತನೆಂದು, ಸವಿಸ್ತರ ಪ್ರವಚನ ಮಾಡಿದ ಉಪನ್ಯಾಸ ಭಾರತಿಯು, ತನ್ನೊಡೆಯನ ಅಜ್ಜಿಯಲ್ಲಿದ್ದ ಸೇನೆಯು ಶಿಬಿರದಿಂದ ಹೊರಗೆ ಹೊರಟಂತೆ, ಶ್ರೀಮದಾಚಾರ್ಯರ ಮುಖಕಮಲದಿಂದ, ಹೊರಗೆ ಹೊರಟ ತೆಂಬ ವರ್ಣನೆ. [ಶ್ಲೋಕ ೩-೫]

೪. ಶ್ರೀಮದಾಚಾರ್ಯರು ಮಾಡತಕ್ಕ ಉಪನ್ಯಾಸ ಭಾರತಿಯು, ಶ್ರೀಮನ್ನಾರಾಯಣನಿಗೆ ಇಷ್ಟಳಾದ ಶ್ರೀ ಲಕ್ಷ್ಮೀದೇವಿಯಂತೆಯೂ, ಸಗರರಾಜನ ನೇನೆಯಂತೆಯೂ, ಸಾಗರದಂತೆಯೂ, ಮೇಘ ಗಂಭೀರವಾದುದೆಂದು ವರ್ಣನೆ. (ಶ್ಲೋಕ ೬)

೫. ಮತ್ತು ಶ್ರೀಮದಲವಬೋಧರ ಉಪನ್ಯಾಸಭಾರತಿಯು, (ಪ್ರವಚನ) ಗಂಗಾ ಪ್ರವಾಹ ದಂತೆ ಇರುವುದೆಂಬ ಬಣ್ಣನೆ (ಶ್ಲೋಕ ೭)

೬. ವಿಶ್ವಜ್ಞರಾದ ಶ್ರೀಮದಾಚಾರ್ಯರು ಶ್ರೀಮನ್ನಾರಾಯಣನು ಅನಂತ ಗುಣಪೂರ್ಣ ಸೃಷ್ಟ್ಯಾದಿ ಅಷ್ಟಕರ್ತ, ವೇದವೇದ್ಯ, ಇತ್ಯಾದಿ ನಿಯಮದಿಂದ ಮಾಡಿದ ಉಪನ್ಯಾಸ ಸಂಕ್ಷಿಪ್ತ ವಿಷಯ ವರ್ಣನೆ (ಶ್ಲೋಕ ೮)

೭. ಶ್ರೀಮನ್ನಾರಾಯಣನಾದ ಈಶ್ವರನೇ ಇಲ್ಲ. ಅವನಿಗೆ ಅನಂತ ಗುಣವೆಲ್ಲಿ ? ಜಡವೇ ಸ್ವತಂತ್ರವೆಂಬುವ “ ನಿರೀಶ್ವರ ಸಾಂಖ್ಯ ” ಮತವನ್ನು ಸಯುಕ್ತಿಯಿಂದ ನಿರಾಕರಿಸಿ, ಸ್ವಪಕ್ಷವನ್ನು ಸಾಧಿಸಿದ ಕ್ರಮ. (ಶ್ಲೋಕ ೯-೧೦)

೮. ಈಶ್ವರನಿದ್ದಾನೆ, ಆದರೆ ಜಗತ್ ಸೃಷ್ಟಿಗೆ ಮುಖ್ಯ ಕಾರಣನಲ್ಲ; ಜಡಪ್ರಕೃತಿಯೇ ಮುಖ್ಯ ಕಾರಣವೆಂಬುವ “ ಸೇಶ್ವರ ಸಾಂಖ್ಯ ” ಮತ ಸಯುಕ್ತಿಯಿಂದ ನಿರಾಕರಿಸಿದ ವಿವರ. (ಶ್ಲೋಕ ೧೧)

೯. ವೇದಗಳನ್ನು ಒಡಂಬಡದಿರುವ, ಮತ್ತು ಈಶ್ವರನೇ ಇಲ್ಲೆನ್ನುವ ನಾಸ್ತಿಕ ಚಾವಾಕರ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ ನಿರಾಕರಣೆ ಮಾಡಲು, ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷ ಅನುಮಾನ ಅಗಮಗಳಿಂದ ಉದಾಹರಿಸಿ, ಈಶ್ವರನು ಇರುವನೆಂಬುದಕ್ಕೆ ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ವೇದ ಪ್ರಮಾಣವೆಂದು ಸಾಧಿಸಿದ್ದು. [ಶ್ಲೋಕ ೧೨-೧೩]

೧೦. ಮಣ್ಣಿನಿಂದ ಮಡಿಕೆ (ಗಡಿಗೆ) ಗಳಾದಂತೆ, ಬ್ರಹ್ಮನೇ ಜಗತ್ತಿನ ಆಕಾರವಾಗಿ ಪರಿಣಮಿಸುತ್ತಾನೆಂಬ ಪೂರ್ವಮುಮಾನವೂ “ ಭಾಸ್ಕರ ” ಮತ ಖಂಡನೆ. [ಶ್ಲೋಕ ೧೪]

೧೧. ಶ್ರೀ ವಿಷ್ಣು ಜಗತ್ತಿಗೆ ಕರ್ತನಲ್ಲ; ರುದ್ರ ಸೂರ್ಯ ಗಣಪತಿ ಸ್ವಂದ ವೊಡಲಾದವರೇ ವಿಶ್ವ ಕರ್ತರು; ಎಂದು ಹೇಳುವ ಶೈವಾದಿ ಶಾಕ್ತ ಮತಗಳನ್ನು ನಿರಾಕರಿಸುವಿಕೆ. [ಶ್ಲೋಕ ೧೫]

೧೨. ಶ್ರೀಮನ್ನಾರಾಯಣನಾದ ವಿಷ್ಣುವು ಅನಂತ ಗುಣನಲ್ಲ; ಎಂಟೇ ಗುಣಗಳಿರುವವು; ಎಂಬ ವೈಶೇಷಿಕರಾದ ತಾರ್ಕಿಕರ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷವನ್ನು ವಿವರಿಸಿ, ಅವರ ಆ ಪರೋಕ್ಷಾನುಮಾನವನ್ನು ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಾನುಮಾನದಿಂದ ನಿರಾಕರಿಸಿ, ಔಪಾಧಿಭೇದ ಸಮವಾಯಾದಿ “ ತಾರ್ಕಿಕರ ” ಕುತರ್ಕಗಳನ್ನು ಖಂಡಿಸುವಿಕೆ. [ಶ್ಲೋಕ ೧೬-೨೩]

೧೩. ಶೂನ್ಯವಾದಿಗಳಾದ (ಮಾಧ್ಯಮಿಕ) ಬೌದ್ಧಮತದ ವಿಭಾಗ ವಿವರ, ಮತ್ತು ಈ ವೇದ ವಿರೋಧಿಗಳಾದ ಶೂನ್ಯವಾದಿಗಳೂ ಪ್ರಜ್ಞೆನ್ನ ಬೌದ್ಧರಾದ ಮಾಯಾವಾದಿಗಳೂ ಸಮಾನರೆಂದು ಸಯುಕ್ತಿಗಳಿಂದ ಪೇಳಿದ್ದು. [ಶ್ಲೋಕ ೨೪-೨೭]

೧೪. ಶೂನ್ಯವಾದಿಯ ಶೂನ್ಯವು, ಜಗತ್ತಿಗೆ ಕಾರಣವೆಂದೆಂದು ನಿರಾಕರಿಸಿ, ಆ ಶೂನ್ಯವಾದಿಯಾದ ಬೌದ್ಧನ ಪೂರ್ವ ಪಕ್ಷವನ್ನು ವಿಸ್ತಾರದಿಂದ ಅನುವಾದ ಮಾಡಿ, ಅವರ ಪೂರ್ವ ಪಕ್ಷವನ್ನು ನಿರವಕಾಶ ಪ್ರಮಾಣಗಳಿಂದ ಖಂಡಿಸಿದ್ದು. [ಶ್ಲೋಕ ೨೮-೩೧]

೧೫. ವೇದವನ್ನೊಪ್ಪದಿರುವ, ಶೂನ್ಯವೇ ಜಗತ್ಕಾರಣವೆಂಬ ಶೂನ್ಯವಾದಿಗಳಿಗೂ, ವೇದ ವನ್ನೊಪ್ಪಿ, ಪರಬ್ರಹ್ಮನು ಇರುವನೆಂಬ ಮಾಯಾವಾದಿಗಳಾದ ಆದ್ವೈತಿಗಳಿಗೂ, ಕಿಂಚಿತು ಭೇದವಿಲ್ಲ; ಉಭಯರೂ ಸಮಾನರು; ಎಂದು ಹೇಳುವುದು ಸರಿಯಲ್ಲವೆಂತ ಹೇಳಿ ಅವರ ಆಕ್ಷೇಪವನ್ನು ಅನೇಕ

ಸಯುಕ್ತಿಗಳಿಂದ ನಿರಾಕರಿಸಿ, ಕಿಂಚಿತ್ತಾದರೂ ಶೂನ್ಯವಾದಿಗೂ ಮಾಯಾವಾದಿಗೂ ಭೇದವಿಲ್ಲವೆಂದು ಸಿದ್ಧಾಂತ ಸತ್ಯವನ್ನು ಪೇಳಿ, ಶೂನ್ಯವಾದಿಯ ಶೂನ್ಯವು, ಮಾಯಾವಾದಿಯ ನಿರ್ಗುಣ ನಿರಾಕಾರ, ನಿರ್ಧಾರ್ಮಿಕ ಪರಬ್ರಹ್ಮ ಜಗತ್ತಿಗೆ ಕಾರಣವಲ್ಲವೆಂಬ ಪ್ರಮೇಯ ವಿಶೇಷ. [ಶ್ಲೋಕ ೩೨-೪೨]

೧೬. (ವೇದ ಪ್ರಮಾಣತ್ವ) ವೇದವೇ ಅಪ್ರಮಾಣವಾದುದರಿಂದ, ಬ್ರಹ್ಮ ವೇದವೇದ್ಯನು ಹೇಗಾಗುವನು? ಎಂಬ ಜಾರ್ವಾಕಾದಿಗಳ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷ ಪ್ರಮಾಣಮತ ನಿರಾಕರಿಸಿ, ವೇದವೇ ಮುಖ್ಯ ಪ್ರಮಾಣ, ಬುದ್ಧಾದಿ ಪುರುಷರು ವಂಚಕರು; ಉನ್ನತನ ವಾಕ್ಯದಂತೆ ಪೌರುಷೇಷು ವಾಕ್ಯ ಸ್ವೀಕರಿಸಲು ಸರಿಯಲ್ಲ; ಶ್ರುತಿ ಬಲವಿರದ ಕೇವಲ ಅನುಮಾನ ಗ್ರಾಹ್ಯವಲ್ಲೆಂದು ಖಂಡಿಸಿದ್ದು. [ಶ್ಲೋಕ ೪೩-೪೫]

೧೭ ವೇದದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ಉಪಾಸನೆಯನ್ನು ಬಿಟ್ಟು, ವೇದ ವಿರುದ್ಧ ಉಪಾಸನೆ ಮಾಡುವ ದುರಾಗ್ರಹಿಗಳಿಗೆ, ನಿತ್ಯ ನರಕವಾದ ಅಂಧಂತಮಸ್ತೇ ಆಗುವದು; ಕಾರಣಾ, ವೇದೋಕ್ತವಾದಂತೆ ಜೀವೇಶ್ವರರಿಗೆ ಭೇದ ತಿಳಿದು, ಶ್ರೀ ವಿಷ್ಣುವೇ ಮೋಕ್ಷ ಕೊಡುವನೆಂದುಪಾಸನೆ ಮಾಡಿದರೆ ಸುಖ ಸ್ವರೂಪಾವಿರ್ಭಾವಭೂತವಾದ ಮೋಕ್ಷವಾಗುವದೆಂಬ ವರ್ಣನೆ. [ಶ್ಲೋಕ ೪೭-೪೭]

೧೮. ಅದ್ವೈತ ತತ್ವದಲ್ಲಿ ಮೋಕ್ಷವೆಂದರೆ ನಿರ್ವಿಶೇಷ ಬ್ರಹ್ಮಭಾವವು, ಈ ನಿರ್ವಿಶೇಷ ಬ್ರಹ್ಮಭಾವದಲ್ಲಿ ಅನಂದವೆಲ್ಲಿದೆ? ಈ ನಿರ್ವಿಶೇಷ ಬ್ರಹ್ಮ, ನಿರವಯವ ನಿರಾಕಾರನೆಂದು ಪೇಳುವ, ಎಲ್ಲ ಪರವಾದಿಗಳ ನಿರಾಕರಣೆ ಮಾಡುತ್ತ, ಮುಕ್ತಜೀವನು ಸ್ವರೂಪೇಂದ್ರಿಯವುಳ್ಳವನು, ಸುಖಸ್ವರೂಪ ಚಿದಾನಂದ ದೇಹವುಳ್ಳವನೆಂದು ಸ್ಥಾಪಿಸುವಿಕೆ. [ಶ್ಲೋಕ ೪೮-೪೯]

೧೯. ಈಶ್ವರನು ದುಃಖಿಯಲ್ಲ; ಮುಕ್ತ ಜೀವನು ದುಃಖರಹಿತನು; ಈಶ್ವರನು ನಿತ್ಯ ಸುಖಾನು ಭವವುಳ್ಳವನೆಂಬ ಉಪಾಸಕ ಭಕ್ತನನ್ನು ಉದ್ಧರಿಸಿ ಸಾರೂಪ್ಯ ಮುಕ್ತಿ ಕೊಡುವನೆಂಬ ವಿಷಯ. [ಶ್ಲೋಕ ೫೦]

೨೦. ಮುಕ್ತನಿಗೆ ದೇಹವಿದೆಂದ ಮೇಲೆ ಸಂಸಾರ ಬಂಧನಕ್ಕೊಳಗಾದ ಜೀವನಂತೆ, ಮುಕ್ತನಿಗೆ ಸಹ ಸಡೂರ್ಮಿಗಳು, ಹುಟ್ಟುವದು ಸಾಯುವದು, ಇತ್ಯಾದಿ ೬ ತರಂಗಗಳು ಇರಲಿ; ಎಂದರೆ, ಜರಾಮರಣಾದಿಗಳು ಸ್ಥೂಲವಾದ ಜಡ ಶರೀರಕ್ಕೆವೇ ಉಂಟು ಹೊರ್ತಾಗಿ, ಮುಕ್ತರ ಅಪ್ರಾಕೃತ ಚಿದಾನಂದ ಶರೀರಕ್ಕೆ ಸಡೂರ್ಮಿಗಳಿಲ್ಲ. ಲೇಶ ದುಃಖವೂ ಇಲ್ಲ. ಮುಕ್ತನು ಚೇತನನಾದುದರಿಂದ ಈಶ್ವರನಂತೆಯೇ ಸುಖಸ್ವರೂಪ, ರೂಪರಸಾದಿ ಜ್ಞಾನಾನಂದ ಅನುಭವವುಳ್ಳವನು; ಇತ್ಯಾದಿ. [ಶ್ಲೋಕ ೫೧-೬೦]

೨೧. ಈಶ್ವರನೇ ಇಲ್ಲೆನ್ನುವ ನಿರೀಶ್ವರವಾದಿಗಳಿಗೆ, ಈಶ್ವರನ ದೃಷ್ಟಾಂತ ಹೇಗೆ ಕೊಡುವ ದೊಡ್ಡ, ಆ ವಾದಿಗಳು ಅಕ್ಷೇಪಿಸಿದರೆ, ರೂಪರಸಾದಿ ಅನುಭವ ಜ್ಞಾನವು ಚೇತನಕ್ಕೆ ಹೊರ್ತಾಗಿ, ಜಡವಾದ ಶಿಲಾಕ್ಕೆ ಇಲ್ಲ. ಮುಕ್ತನು ಚೇತನನಾದುದರಿಂದ ಶುದ್ಧ ದೇಹವುಳ್ಳವನು, ಚಕ್ಷು ಮೊದಲಾದ ಸ್ವರೂಪೇಂದ್ರಿಯಗಳಿಂದ ಸುಖಭೋಗಿಯು. [ಶ್ಲೋಕ ೬೧-೬೨]

೨೨. ಇಂಥ ಕೌತರ್ಕಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ ಈ ಎಲ್ಲ ವೇದವಿರೋಧ ಮತಗಳನ್ನು ಬಿಟ್ಟು, ಸಜ್ಜಾಸ್ತವಾದ ಪಂಚಭೇದ, ತಾರತಮ್ಯ, ಜಗತು ಸತ್ಯ, ಶ್ರೀ ಹರಿಯೇ ಸರ್ವೋತ್ತಮ, ಸಕಲ ಜೀವರು ಶ್ರೀ ಹರಿಯ ದಾಸರು, ಎಂಬ ಸತ್ಯವಾದ ಜ್ಞಾನವನ್ನು ಸಂಪಾದಿಸಿದರೆ, ಮೋಕ್ಷವಾಗುವದೆಂಬ ವಿಷಯ. [ಶ್ಲೋಕ ೬೨]

೨೩. ಈ ಪ್ರಕಾರ ಸವಿಸ್ತರವಾಗಿ, ಶ್ರೀ ಮಧ್ವರು ಮಾಡಿದ ಉಪನ್ಯಾಸವನ್ನು ತ್ರಿವಿಕ್ರಮ ಪಂಡಿತಾಚಾರ್ಯರು ಕೇಳಿ, ಅನೇಕ ತರ್ಕ ಯುಕ್ತಿಗಳಿಂದ ವಾದಿಸಿ, ಶ್ರೀಮದಾಚಾರ್ಯರು ಆ ತರ್ಕಗಳನ್ನೆಲ್ಲ ಖಂಡಿಸಲು, ಶ್ರೀ ತ್ರಿವಿಕ್ರಮ ಪಂಡಿತರು ವೇದವಾಕ್ಯಗಳೆಂಬ ಅನ್ಯಾಸ್ತಗಳನ್ನು ಛೇದಲು, ಅವುಗಳಿಗೆ ನಿಜವಾದ ಅರ್ಥ ಹೇಳಿ, ೧೫ ದಿನಗಳವರೆಗೆ ತ್ರಿವಿಕ್ರಮರೊಡನೆ ವಾದ ಮಾಡಿ, ಅವರನ್ನು ಸೋಲಿಸಿದ ವರ್ಣನೆ. [ಶ್ಲೋಕ ೬೪-೬೯]

೨೪. ತ್ರಿವಿಕ್ರಮ ಪಂಡಿತರು ಶ್ರೀಮದಾಚಾರ್ಯರಿಗೆ ಅಪರಾಧ ಕ್ಷಮಿಸಿರೆಂದು ಬೇಡಿ ಕೊಂಡು, ಶ್ರೀ ಮಧ್ವರ ಶಿಷ್ಯತ್ವ ವಹಿಸಿ, ಶ್ರೀ ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರ ದ್ವೈತಭಾಷ್ಯವನ್ನು ಶ್ರೀಮದಾನಂದಮುನಿಗಳಿಂದ ಶ್ರವಣ ಮಾಡಿದ್ದು. [ಶ್ಲೋಕ ೭೦-೭೨]

೨೫. ಶ್ರೀ ಮಧ್ವ ರಚಿತ ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರ ಭಾಷ್ಯಕ್ಕೆ, ತ್ರಿವಿಕ್ರಮಾಚಾರ್ಯರು "ತತ್ವ ಪ್ರದೀಪ" ವೆಂಬ ಟೀಕಾ ರಚಿಸಿದ ವರ್ಣನೆ. [ಶ್ಲೋಕ ೭೨]

೨೬. (ಗ್ರಂಥಗಳ ಮಹಿಮಾ ವರ್ಣನೆ.) ತ್ರಿವಿಕ್ರಮ ಪಂಡಿತಾಚಾರ್ಯರು ಶ್ರೀಮದಾಚಾರ್ಯರಿಂದ ರಚಿತವಾದ ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರ ಭಾಷ್ಯ, ದಶೋಪನಿಷತ್ ಭಾಷ್ಯಗಳು, ಗೀತಾಭಾಷ್ಯ, ತಾತ್ಪರ್ಯ, ಶ್ರೀಮನ್ ಮಹಾಭಾರತ ತಾತ್ಪರ್ಯ ನಿರ್ಣಯ, ಶ್ರೀ ಭಾಗವತ ತಾತ್ಪರ್ಯ, ತಂತ್ರಸಾರ, ಕಥಾ ಲಕ್ಷಣ, ಪ್ರಮಾಣ ಲಕ್ಷಣ, ವಿಷ್ಣು ತತ್ವನಿರ್ಣಯ, ತತ್ವೋದ್ಯೋತ ಮೊದಲಾದ ಪ್ರಕರಣಗಳು, ಅಣುಭಾಷ್ಯ, ಯಮಕಭಾರತ, ಸದಾಚಾರ ಸ್ಮೃತಿ, ಜಯಂತಿಕಲ್ಪ ಮುಂತಾದ ಗ್ರಂಥಮಹಿಮಾ ವರ್ಣನೆ ವಿಶದವಾಗಿ ಪ್ರತ್ ಪ್ರತ್ಯೇಕ ಮಾಡಿದ್ದು. [ಶ್ಲೋಕ ೭೩-೮೪]

೨೭. ಈ ಪ್ರಕಾರವಾಗಿ ಶ್ರೀ ಸರ್ವಜ್ಞರಿಂದ ರಚಿತವಾದ ಈ ಗ್ರಂಥಗಳು ಶಬ್ದಗಳಿಂದ ಸ್ವಲ್ಪ ವಿದ್ದರೂ, ಚಿಂತಾಮಣಿಯಂತೆ ಅಪರಿಮಿತಾರ್ಥದಿಂದ ಕೂಡಿ, ಅನಂತ ಫಲವನ್ನು ಕೊಡುವವೆಂಬ ವರ್ಣನೆ. [ಶ್ಲೋಕ ೮೫]

೨೮. (ಅನುವ್ಯಾಖ್ಯಾನ ರಚಿಸಲಿಕ್ಕೆ ತ್ರಿವಿಕ್ರಮರ ಪ್ರಾರ್ಥನೆ) ಇಷ್ಟ ಗ್ರಂಥಗಳಿದ್ದರೂ ಅಗಾಧವಾದ ಯುಕ್ತಿಗಳಿಂದಲೂ ಪ್ರಮೇಯಗಳಿಂದಲೂ ತುಂಬಿ ತುಳುಕುತ್ತಿರುವವು. ಅಲ್ಲಜ್ಞರಾದ ನಾವು ತಿಳಿಯಲಿಕ್ಕೆ ಶಕ್ತರಲ್ಲ; ಕಾರಣ ಎಲ್ಲ ಯುಕ್ತಿಗಳನ್ನು ಒಂದೆಡೆಗೆ ಸೇರಿಸಿ, ಇನ್ನೊಂದು ಗ್ರಂಥ ರಚಿಸಿರೆಂದು ತ್ರಿವಿಕ್ರಮರು ಶ್ರೀಮದಾಚಾರ್ಯರನ್ನು ಪ್ರಾರ್ಥಿಸಿದ್ದು [ಶ್ಲೋಕ ೮೬-೮೭]

೨೯ ತ್ರಿವಿಕ್ರಮಾಚಾರ್ಯರಿಂದ, ಪ್ರಾರ್ಥಿತರಾದ ಶ್ರೀ ಸರ್ವಜ್ಞರು, ಅನುವ್ಯಾಖ್ಯಾನವೆಂಬ ಗ್ರಂಥವನ್ನು ಒಮ್ಮೆಲೆ ನಾಲ್ಕು ಅಧ್ಯಾಯಗಳನ್ನು ರಚಿಸುತ್ತ. ನಾಲ್ಕು ಜನ ಶಿಷ್ಯರಿಂದ ಬರಿಸಿದ ಋಜುಗಳ ಸ್ಪೂರ್ತಿ ಮಹಿಮಾ ವರ್ಣನೆ. [ಶ್ಲೋಕ ೮೮-೯೯]

೩೦ ಶ್ರೀ ಅನುವ್ಯಾಖ್ಯಾನ ಗ್ರಂಥಗಳಲ್ಲಿ ಪೇಳಿದ ಯುಕ್ತಿಗಳಿಗೆ ಮಾಲಾ ರೂಪವಾಗಿ ನ್ಯಾಯ ವಿವರಣವೆಂಬುವ ಗ್ರಂಥ ರಚಿಸಿದ ಬಣ್ಣನೆ. [ಶ್ಲೋಕ ೯೦]

೩೧. ಶ್ರೀಮದಾಚಾರ್ಯರ ಅನುಜರ ಮಹಿಮಾ. ಮಹಾ ವೈರಾಗ್ಯ ಶಾಲಿಗಳು, ಭಕ್ತಿ ಮಂತರು, ಶ್ರೀಮದಾಚಾರ್ಯರ ಸನ್ನಿಧಿಗೆ ಬಂದು ನಮಿಸಿ, ಸನ್ಯಾಸ ಕೊಡಲಿಕ್ಕೆ ಪ್ರಾರ್ಥಿಸಲು, ಇದು ಚಾತುರ್ಮಾರ್ಗ ಸಮಯ, ಸನ್ಯಾಸ ಕೊಡಲು ಯೋಗ್ಯ ಕಾಲವಲ್ಲ, ಈಗ ಪುನಃ ಮನೆಗೆ ಹೋಗಿ ಇರು ಮುಂದೆ ಸನ್ಯಾಸ ಕೊಡುವೆನೆಂದು, ಶ್ರೀ ಮಧ್ವರು ಪೇಳಲು, ಮನೆಗೆ ಹೋಗಿ, ಸನ್ಯಾಸದ ಕಾಲ ಏರಿಕೊಡುವೆನೆಂದು, ಭರತನು ಶ್ರೀ ರಾಮದೇವರ ಪಾದ ಧ್ಯಾನಿಸುವಂತೆ, ಶ್ರೀಮದಾಚಾರ್ಯರ ಪಾದ ಧ್ಯಾನ ಮಾಡುವ ವರ್ಣನೆ. [ಶ್ಲೋಕ ೯೧-೯೪]

೩೨ ಶರದ್ವೃತ ಮುಗಿದಮೇಲೆ, ವಿಷ್ಣು ಮಂಗಳದಲ್ಲಿ, ಜಯಸಿಂಹ ನೃಪನಿಗೆ, ಯೋಗ್ಯ ಅಶ್ವಾಸನವಿತ್ತು, ಆತನನ್ನು ರಾಜ್ಯದಲ್ಲಿಯೇ ಇರಿಸಿ, ವಿಷ್ಣು ಮಂಗಳದಿಂದ, ಜನ್ಮ ಭುವಿಯಾದ ಪಾಜಕ ಕ್ಷೇತ್ರಕ್ಕೆ ಬಂದು, ವೈರಾಗ್ಯಶಾಲಿಗಳಾದ ತಮ್ಮ ಅನುಜರಿಗೆ, ಸನ್ಯಾಸ ಅಶ್ರಮ ಕೊಟ್ಟು, ಋಜು ಯೋಗ್ಯವಾದ ಪ್ರಣವ ಮಂತ್ರೋಪದೇಶಿಸಿ, ಅವರಿಗೆ “ವಿಷ್ಣುತೀರ್ಥ”ರೆಂದು, ನಾಮಕರಣ ಮಾಡಿದ್ದು [ಶ್ಲೋಕ ೯೪ - ೯೮]

೩೩. ಮುಂದೆ ಶ್ರೀ ವಿಷ್ಣುತೀರ್ಥರು, ಶ್ರೀ ಸರ್ವಜ್ಞರಿಂದ, ಸಕಲ ಗ್ರಂಥಗಳನ್ನು ಶ್ರವಣ ಮಾಡಿ, ಶ್ರವಣ ಮನನ ನಿರ್ದಿಷ್ಟಾಂಶಗಳಿಂದ ಕಾಲಸಾರ್ಥಕ್ಕೆ ಮಾಡುತ್ತ, ಶ್ರೀ ಗುರುಗಳ ಸೇವಾ ಮಾಡುತ್ತ, ಶ್ರೀ ಗುರುಗಳ ಕೃಪಾಂಕುರವನ್ನು, ಮಹಾಕಲ್ಪದ್ರವ್ಯಮವನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿ, ಶ್ರೀಮದಾಚಾರ್ಯರಿಗೆ, ಮುಖ್ಯ ಶಿಷ್ಯರಾದದ್ದು. [ಶ್ಲೋಕ ೯೯ - ೧೦೦]

೩೪. ಶ್ರೀ ವಿಷ್ಣುತೀರ್ಥರು, ಪಾಜಕ ಕ್ಷೇತ್ರದಿಂದ, ಉತ್ತರಕ್ಕೆ ಪೊರಟು ತೀರ್ಥಯಾತ್ರೆ ಮಾಡುತ್ತ, ತಪಸ್ಸಿಗೆ ಸಿದ್ಧಭೂಮಿಯಾದ ಶ್ರೀ ಹರಿಶ್ಚಂದ್ರ ಪರ್ವತವನ್ನು ಪೊಂದಿ, ಅಲ್ಲಿ ತಪಸ್ಸು ಮಾಡಿದ್ದು. [ಶ್ಲೋಕ ೧೦೧ - ೧೦೪]

೩೫. ಹರಿಶ್ಚಂದ್ರ ಗಿರಿಯಲ್ಲಿ ಶ್ರೀ ವಿಷ್ಣುತೀರ್ಥರು ಕೆಲದಿನ ಅನಶನ ವೃತ್ತದಿಂದ ತಪಸ್ಸು ಮಾಡಿದ ವರ್ಣನೆ. ನಂತರ ಭಕ್ತ ಜನರ ಪ್ರಾರ್ಥನಾನುಸಾರವಾಗಿ, ಅವರು ತಂದುಕೊಡುವ ಪಂಚ ಗವ್ಯವನ್ನು, ಕಿಂಚಿತ್ತು ಐದು ದಿನಕ್ಕೊಮ್ಮೆ ಸೇವಿಸುತ್ತ, ಪುನಃ ಆ ಪಂಚ ಗವ್ಯವನ್ನು ಸಹ ಬಿಟ್ಟು, ಭೂಮಿಯ ಮೇಲೆ ಬಿದ್ದ ಬಿಲ್ಲು ಪತ್ರಗಳಿಂದಲೂ, ಅಥವಾ ಉದಕದಿಂದಲೂ ತೃಪ್ತರಾಗಿ ತಪಸ್ಸು ಮಾಡಿದ್ದು. [ಶ್ಲೋಕ ೧೦೫ - ೧೦೭]

೩೬ ಈಶಾನಗ್ರಹವಿಲ್ಲದೇ ಯಾವ ಮುನಿಗಳಿಂದಲೂ, ಒಂದು ದಿನ ಕುಳಿರಲಾಗದ ಮಹಾ ತಂಪು ಶಿಲೆಯಲ್ಲಿ ಕುಳಿತು ಬಹು ಕಾಲವರಿಗೆ ಶ್ರೀ ವಿಷ್ಣುತೀರ್ಥರು ತಪಸ್ಸು ಮಾಡಿದ ಮಹಿಮಾ. [ಶ್ಲೋಕ ೧೦೮]

೩೭. ಶ್ರೀ ವಿಷ್ಣುತೀರ್ಥರು ಪ್ರಾಣಾಯಾಮ ಕ್ರಮದಿಂದ ಶ್ವಾಸ ನಿರೋಧಗೈಸಿ ವಾಯು ಜಯಿಸುತ್ತ ಇಂದ್ರಿಯಗಳೆಂಬ ಕುದುರೆಗಳನ್ನು ಶಬ್ದಾದಿ ವಿಷಯಗಳಿಂದ ನಿಗ್ರಹಿಸಿ ಮನೋ ಸಾಧಿಯಿಂದ, ಹಿಂದೆ ತಿರುಗಿಸಿದ ವರ್ಣನೆ. [ಶ್ಲೋಕ ೧೦೯]

೩೮. ವಿಷ್ಣುತೀರ್ಥರು ಸದಾ ಶ್ರೀಪಾದ ಧ್ಯಾನದಲ್ಲಿ ನಿರತರಾದ ಸಿದ್ಧಿಯೋಗ ಬಲದಿಂದ, ಅಸಂಪ್ರಜ್ಞಾತ ಸಮಾಧಿಲಿ ಧ್ಯಾನನಿರತರಾಗಿ ಶ್ರೀಹರಿ ರೂಪ ಧ್ಯಾನಿಸುವರು. ಇಂಥ ಧ್ಯಾನಾಖ್ಯ ಯೋಗಮಂಡಿಗೆ, ಮೋಕ್ಷ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯವೇ ಹೊತಾಳಿ, ಅನ್ಯ ಫಲವಿಲ್ಲೆಂಬ ವರ್ಣನೆ. [ಶ್ಲೋಕ ೧೧೦ - ೧೧೨]

೩೯. ಶ್ರೀಮದಾಚಾರ್ಯರು, ಶ್ರೀ ಮದ್ವಿಷ್ಣುತೀರ್ಥರಲ್ಲಿ ಮಾಡಿದ ಅನುಗ್ರಹವು, ಬುದ್ಧಿಗೆ ಅಗೋಚರವೂ, ಗಾಢವಾದದ್ದು, ಕಾರಣ ಈ ಮಹಾ ಮಹಿಮೆ ಇತರ ಜನರ ಅನಧಿಕಾರವೆಂದು ಹೆಚ್ಚಿಗೆ ವರ್ಣಿಸಿಲ್ಲ. ಶ್ರೀ ಪೂರ್ಣಬೋಧರ ಸೇವಾಮಹಿಮೆ ಅತ್ಯದ್ಭುತವಾದುದೆಂಬ ವರ್ಣನೆ. [ಶ್ಲೋಕ ೧೧೩ - ೧೧೪]

೪೦. ಶ್ರೀ ವಿಷ್ಣುತೀರ್ಥರಿಗೆ ಅನಿರ್ದಿಷ್ಟ ತೀರ್ಥರೆಂಬ ಮಹಾ ವೈರಾಗ್ಯಶಾಲಿಗಳೂ, ಭವಿಷ್ಯ ಜ್ಞಾನಿಗಳೂ ಅದೆ ತಿಳಿದಿದ್ದು, ಹರಿಶ್ಚಂದ್ರಗಿರಿಗೆ ಬಂದು, ತಪಸಿಗರಾದ ಶ್ರೀ ವಿಷ್ಣುತೀರ್ಥರನ್ನು

ಪ್ರಾರ್ಥಿಸಿ, ಉಡಸಿಗೆ ಕರೆತಂದುದು. ಉಡಸಿಗೆ ದಯಮಾಡಿಸಿದ ಶ್ರೀ ವಿಷ್ಣುತೀರ್ಥರನ್ನು ಜನಗಳು ನೋಡಿ ರೂಪಗುಣ ಸಾಮ್ಯರಾದ ಶ್ರೀಮದಾಚಾರ್ಯರೇ ತಮ್ಮ ಮೇಲೆ ಅನುಗ್ರಹ ಮಾಡಲು, ಬಂದರೆಂಬ ವರ್ಣನೆ. [೧೧೫ - ೧೧೬]

೪೧. ಶ್ರೀ ವಿಷ್ಣುತೀರ್ಥರಿಗೆ, ಶ್ರೀ ವ್ಯಾಸತೀರ್ಥರೆಂಬ ಇನ್ನೊಬ್ಬ ಶಿಷ್ಯರಿರುವರೆಂಬ ಮಹಿಮಾ, ಈ ವ್ಯಾಸತೀರ್ಥರು ಶ್ರೀಮದಾಚಾರ್ಯರಿಗೆ, ಅತಿ ಪ್ರಿಯರು, ಇವರಲ್ಲಿ ಶ್ರೀ ವಿಷ್ಣುತೀರ್ಥರು ಬಹು ಅನುಗ್ರಹವನ್ನು ಮಾಡಿ, ಈ ಮಹಿಯೊಳಗೆ ವ್ಯಾಸತೀರ್ಥರನ್ನು ಮಹಾ ಶ್ರೇಷ್ಠರನ್ನು ಮಾಡುತ್ತ ಶ್ರೀ ಹರಿಗೆ, ಪ್ರೀತಿಕರ, ಕುಮಾರ ಸರ್ವತ ಶಿಖರವನ್ನೇರಿ, (ಶ್ರೀ ವಿಷ್ಣುತೀರ್ಥರು) ಸಹ್ಯಾದ್ರಿಗಿರಿಯಲ್ಲಿ, ಅದ್ಯಾಪಿ ತಪಸ್ಸು ಮಾಡುತ್ತಿರುವರೆಂಬ ವರ್ಣನೆ. [ಶ್ಲೋಕ ೧೧೭ - ೧೧೯]

೪೨. ಶ್ರೀ ಸರ್ವಜ್ಞಾಚಾರ್ಯರಿಗೆ, ಶಿಷ್ಯರು, ಶ್ರೀ ವಿಷ್ಣುತೀರ್ಥರಲ್ಲದೆ ಪೂರ್ವದಲ್ಲಿ ಗೋದಾ ವರೇ ತಟದಿಂದ ಬಂದ (ಶೋಭನ ಬಟ್ಟೆ) ಶ್ರೀ ಪದ್ಮನಾಭ ತೀರ್ಥರೆಂಬ, ಶಿಷ್ಯರಿದ್ದ ವರ್ಣನೆ. [ಶ್ಲೋಕ - ೧೨೦]

೪೩. ಶ್ರೀ ಪದ್ಮನಾಭತೀರ್ಥರು, ವೇದಾಂತ ಪಾಠ ಶ್ರವಣ ಮನನ ಭಕುತಿ ವೈರಾಗ್ಯಾದಿ ಗಳಿಂದ ಯುಕ್ತರಾಗಿ, ಪರಪಕ್ಷವೆಂಬೋ ನದಿಗಳ ಪ್ರವಾಹಸ್ತಂಭನ ಮಾಡಲು, ಈ ವಿಧ್ವತ್ತಿಮಿಂಗಿಲ ರಾದ ಶ್ರೀ ಪದ್ಮನಾಭರು ವೇದಾಂತ ಶಾಸ್ತ್ರಸಾಗರದಲ್ಲಿ, ಚರಿಸುತ್ತ, ವಾದಿಗಳೆಂಬ ಗ್ರಾಮಸಿಂಹಗಳಿಗೆ, ಸಿಂಹ ಸದೃಶರೂ, ದುರ್ವಾದಿಗಳ ಗರ್ವಹರಣ ಮಾಡಲು ಸಂಚಾರರೂ, ಮಹಾ ಚತುರರೂ, ಮತ್ತು ಶ್ರೀಮದಾಚಾರ್ಯಕ್ಕಿಂತ ಅನುವ್ಯಾಖ್ಯಾನಕ್ಕೆ ಸನ್ಯಾಯರತ್ನಾ ವಳಿ ಎಂಬ ಟೀಕೆಯನ್ನು ರಚಿಸಿದ, ಶ್ರೀ ಪದ್ಮನಾಭತೀರ್ಥರಿಗೆ, ಶ್ರೀಮದಾಚಾರ್ಯರು, ಅಧ್ಯಾತ್ಮ ವಿದ್ಯೋಪದೇಶವನ್ನು ಮಾಡಿದರೆಂಬ ಸವಿಸ್ತರ ವರ್ಣನೆ. [ಶ್ಲೋಕ ೧೨೧ - ೧೨೩]

೪೪. ಶ್ರೀ ಸರ್ವಜ್ಞರಿಗೆ ಶ್ರೀ ವಿಷ್ಣುತೀರ್ಥರು, ಶ್ರೀ ಪದ್ಮನಾಭತೀರ್ಥರು ಶಿಷ್ಯರಲ್ಲದೆ, ಇವರಿಂದ ನೊಂದಿಗೆ ಯತಿಯಾದವರೂ, ಇವರಿಂದ ಕೊನೆಗೆ ಶಿಷ್ಯರಾದವರೂ ಅನೇಕ ದೇಶದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದ ಅನೇಕ ಜನ ಶಿಷ್ಯರಿದ್ದರೆಂಬ ವರ್ಣನೆ. [ಶ್ಲೋಕ ೧೨೪]

೪೫. ನೊಂದಿಗೆ ಪೇಳಿದ ಶ್ರೀ ವಿಷ್ಣುತೀರ್ಥರು ಸೋದೇ ಮಠದ ಮೂಲ ಸ್ವಾಮಿಗಳು. ಇವರಲ್ಲದೆ ಉಡಸಿಯ ಬಾಕಿ ೭ ಮಠದ ಹೃಷೀಕೇಶತೀರ್ಥರೂ, ನರಸಿಂಹತೀರ್ಥರೂ, ಉಪೇಂದ್ರ ತೀರ್ಥರೂ, ವಾಮನತೀರ್ಥರೂ, ರಾಮತೀರ್ಥರೂ, ಅಧೋಕ್ಷಜತೀರ್ಥರೂ, ಶ್ರೀಮದಾಚಾರ್ಯರಿಗೆ ಶಿಷ್ಯರಾಗಿ ನಾಮಸಾರ್ಥಕೃದಿಂದ ಭೂಮಿ ಸಂಚರಿಸುವ ಸೂರ್ಯರಂತೆ ಪ್ರಕಾಶಮಾನರಾಗಿದ್ದರೆಂಬ ವರ್ಣನೆ. ಮತ್ತು ಇವರ ಎಲ್ಲ ಶಿಷ್ಯ ಪ್ರಶಿಷ್ಯರು ಸರ್ವದಾ ವೋಕ್ಷ ಶಾಸ್ತ್ರ ವಿಚಾರ ಮಾಡುತ್ತ, ಸರ್ವ ದುರ್ವಾದಿಗಳನ್ನು ಖಂಡಿಸುತ್ತಾ, ಕೆಲ ಮಹಾಮತಿಗಳು ಅಲ್ಪ ಶ್ರುತರಾಗಿ, ಕೆಲರು ಮಂದಮತಿ ಗಳಾದರೂ ಮಹಾ ಶ್ರುತರಾಗಿ, ಮಹಾ ಗುಣಗಳಿಂದ ಶೋಭಿಸುವ ವರ್ಣನೆ. [ಶ್ಲೋಕ ೧೨೫-೧೨೪]

೪೬. ಶ್ರೀಮದಾಚಾರ್ಯರ ಪರಮಾನುಗ್ರಹವನ್ನು ಪಡೆದ ಅನೇಕ ಜನ ಸದ್ಗೃಹಸ್ಥರೊಳಗೆ ವಿಶೇಷಾನುಗ್ರಹಕ್ಕೆ ಪಾತ್ರರಾದ, ಲಿಳುಚಕುಲಜಾತರಾದ, ತ್ರಿವಿಕ್ರಮಾಚಾರ್ಯರೂ, ಅವರ ತಮ್ಮಂದಿ ರಾದ ಶಂಕರಾಚಾರ್ಯರೂ, ಮತ್ತು ಅದೇ ಲಿಳುಚ ವಂಶಜರಾದ ಇನ್ನೊಬ್ಬ ಶಂಕರಾಚಾರ್ಯರೂ, ಈ ಮೂರು ಜನರೂ ಮೂರು ಅಗ್ನಿಯಂತೆ ಶೋಭಿಸುತ್ತ ಸರ್ವದಾ ಶಿಷ್ಯರಿಗೆ ಮಧ್ವಶಾಸ್ತ್ರ ಬೋಧಿಸು ತಿದ್ದರೆಂಬ ವರ್ಣನೆ. [ಶ್ಲೋಕ ೧೨೫ - ೧೨೬]

೪೭. ಬ್ರಾಹ್ಮಣ ಶ್ರೀಷ್ಠ ಕ್ಷತ್ರಿಯ ಶೂದ್ರಾದಿ, ಅನೇಕ ಗ್ರಾಮಾಧಿಪತಿಗಳು ಶ್ರೀಮದಾಚಾರ್ಯರಿಗೆ ಶಿಷ್ಯರಾಗಿದ್ದರೆಂಬ ವರ್ಣನೆ. [ಶ್ಲೋಕ ೧೩೭]

೪೮. ಶ್ರೀ ರಾಮಚಂದ್ರದೇವರಿಗೆ ಪ್ರಿಯರಾದ ಶ್ರೀಮದಾಚಾರ್ಯರು ತಮ್ಮ ಭಕ್ತರಾದ ಅನೇಕರಿಗೆ, ಶ್ರೀರಾಮನಂತೆಯೇ ಸ್ವಸ್ವಯೋಗ್ಯವಾದ ಮೋಕ್ಷ ಪದವಿಯನ್ನು ಕೊಟ್ಟರೆಂಬ ಬಣ್ಣನೆ. [ಶ್ಲೋಕ ೧೩೮]

೪೯. ಅನೇಕ ಮಹಾ ಮಹಾತ್ಮ್ಯವುಳ್ಳ ಶ್ರೀಮದಾಚಾರ್ಯರ ಶಿಷ್ಯರ ಮಹಿಮಾ ಇಂತಿರಲು, ಶ್ರೀಮದಾಚಾರ್ಯರ ಮಹಾ ಮಹಿಮೆ ಅಸಾಧ್ಯವಾದುದು. ಅದರೂ ಭಕ್ತಿಗೆ ಸುಲಭವಾದುದು: ಇಂಥ ಮಹಾ ಮಹಿಮರ ಪಾದಸುರದ್ವಯವನ್ನು, ಯಾವನು ಇಚ್ಛಿಸಲಾರನು ? ಸರ್ವರೂ ಬಯಸಿ, ಸೇವಿಸುವರೆಂಬ ವರ್ಣನೆ. [ಶ್ಲೋಕ ೧೩೯]

೫೦. ಈ ಪ್ರಕಾರವಾಗಿ ಶ್ರೀ ಪೂರ್ಣಬೋಧರು, ಸದ್ಭಕ್ತರಾದ ಸಜ್ಜನರಿಂದ ಪೂಜೆಗೊಳ್ಳುತ್ತ ಕಣ್ವತೀರ್ಥದ ಹತ್ತರ ತಾಂತ್ರ್ಯವೆಂಬ ಗ್ರಾಮದ ಸನ್ನಿಹದಲ್ಲಿ, ಚಾತುರ್ಮಾಸಕ್ಕೆ ಕುಳಿತರೆಂಬ ವರ್ಣನೆ. [ಶ್ಲೋಕ ೧೪೦]

೫೧. ಸದ್ಭಕ್ತರ ಸಂಸಾರ ತಾಪವನ್ನು ಪರಿಹರಿಸಲು ಶಕ್ತರಾದ, ಮತ್ತು ವೇದವಿದ್ಯೆಯೆಂಬ ಅಮೃತ ಕಲೆಯಿಂದ ಪೂರಿತವಾದ, ಶ್ರೀಮದಾಚಾರ್ಯರ ಮುಖಚಂದ್ರಮನನ್ನು, ಯಾವ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷ ನೋಡಿದರೂ, ಅವರ ದಾಸರ ದಾಸರಾದರೂ, ಆ ಪುರುಷರಿಗೆ ಸರ್ವಾಭೀಷ್ಟ ಕೊಡುವರೆಂಬ ಸ್ತೋತ್ರ ರೂಪಮಂಗಳ. [ಶ್ಲೋಕ ೧೪೧]

|| ಇತಿ ಸರ್ಗಾನುಕ್ರಮಣಿಕೆ ||

ಇತಿ ಶ್ರೀಮದಜಾದಿ ಏಕ ಪಂಚಾಶದ್ವರ್ಣಾತ್ಮಕಾ ಭಿನ್ನ

|| ಶ್ರೀಗುರು ಮಧ್ಯೇಶ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಾರ್ಪಣಮಸ್ತು ||

|| ೫ || ಲಕ್ಷ್ಮೀ ನರಸಿಂಹ ಪ್ರಸನ್ನ. ||

ಶ್ರೀಗುರು ರಾಜೋ ವಿಜಯತೇ

ಶ್ರೀ ಸುಮಧ್ವ ವಿಜಯ ಗಜನೆಯ ಸರ್ಗಸಾರ.

ವಿ ಮ ಶಿರ್

ಮಹಾವೀರರು, ಧೀರೋದಾತ್ತ ಕಥಾನಾಯಕ ಶ್ರೀ ಸರ್ವಜ್ಞಾಚಾರ್ಯರು, ಶ್ರೀವಿಷ್ಣುಮಂಗಳದ “ಕುಡಿಲ್” ಎಂಬ ಗುಡಿಯಲ್ಲಿ ಕೆಲವು ದಿನಗಳಿರುತ್ತ, ಶ್ರೀ ಬ್ರಹ್ಮ ಸೂತ್ರಗಳಿಗೆ ತಾವು ರಚಿಸಿದ, ದ್ವೈತಭಾಷ್ಯವಾದ ವೇದಾಂತ ಶಾಸ್ತ್ರವನ್ನು, ಉಪದೇಶಿಸಲು ಪ್ರಾರಂಭಿಸಿದರು. ಆಗ ಅದ್ವೈತ-ಶಾಸ್ತ್ರದಲ್ಲಿ ಪ್ರಬಲರಾದ ತ್ರಿವಿಕ್ರಮ ಪಂಡಿತಾಚಾರ್ಯರು, ಕಥಾನಾಯಕರ ಪ್ರತಿಭಟೆಗಳು ಶ್ರೀ ಸರ್ವಜ್ಞರೊಡನೆ, ವಾದರೂಪವಾದ ವಾಗ್ ಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ ಗೆಲ್ಲಬೇಕೆಂಬ ಅಪೇಕ್ಷದಿಂದ, ಯುದ್ಧ ಮಾಡತಕ್ಕ ವೀರನೊಡನೆ ಕಾದಲು ಪ್ರತಿಭಟೆನು ತನ್ನ ರಥದಲ್ಲಿ, ಶಸ್ತ್ರಾಸ್ತ್ರಗಳಿಂದ ಸಜ್ಜಾಗಿ ಕುಳಿತು, ಯುದ್ಧ ಮಾಡಲು ವೀರನೆದುರಿಗೆ ಹೊರಟಂತೆ, ಅದ್ವೈತ ಸಿದ್ಧಾಂತವೆಂಬ ಪಕ್ಷವನ್ನೊಪ್ಪಿಸಿ, ಪರ ಪಕ್ಷ ರಥದಲ್ಲಿ ಕುಳಿತು, ಅನೇಕ ತರ್ಕಶಾಸ್ತ್ರಯುಕ್ತಿಗಳೆನ್ನುವ, ಬಾಣಗಳನ್ನು ಪಿಡಿದು, ಶ್ರೀ ಸರ್ವಜ್ಞರೊಡನೆ ವಾದ ಮಾಡಲು, ಎದುರಿಗೆ ಸಜ್ಜಾಗಿ ಕುಳಿತವರನ್ನು. ಶ್ರೀ ಸರ್ವಜ್ಞರು ನೋಡಿ ಬಹು ಸಂತೋಷದಿಂದ, ಉಪನ್ಯಾಸ ರೂಪವಾದ, ವಾಗ್ ಯುದ್ಧವನ್ನು ಪ್ರಾರಂಭಿಸಿದರು.

ವೀರ ಪ್ರತಿವೀರರು ಪರಸ್ಪರ ಯುದ್ಧ ಮಾಡಲು ಸೈನ್ಯ ಬೇಕು. ಇಲ್ಲಿ ಉಪನ್ಯಾಸ, ವಾಕ್ ಪ್ರವಚನರೂಪವಾದ ಸೈನ್ಯವು ತನ್ನೊಡೆಯಗೆ ಗೆಲುವು ತಂದುಕೊಡುವ ಅಪೇಕ್ಷದಿಂದ ಶ್ರೀ ಸ್ವಾಮಿಭಕ್ತಿಯಾದ, ಶ್ರೀ ಹರಿಯ ಸರ್ವೋತ್ತಮ, ಸೃಷ್ಟ್ಯಾದ್ಯಷ್ಟಕರ್ತನು ಯೆಂದು ಸಾಧಿಸುವ ಸೈನ್ಯವು (ಉಪನ್ಯಾಸ ಭಾರತಿಯು) ಶ್ರೀಮದಾಚಾರ್ಯರ ಮುಖವೆಂಬ ಶಿಬಿರದಿಂದ ಹೊರಹೊರಟಿತು. ಈ ಉಪನ್ಯಾಸ ಸೈನ್ಯದಲ್ಲಿ

೧. ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರಗಳೆ— ರಥಸಮೂಹಗಳು.
 ೨. ಪರರಿಂದ ಅರ್ಥ ಮಾಡಲು ಶಕ್ಯವಲ್ಲದ
ಅಪಾರುಷೇಯ ಶ್ರುತಿಗಳೇ
 ೩. ಮಹಾಯುಕ್ತಿಗಳೇ—ಕಾಲಾಳುಗಳು.
 ೪. ಸ್ಮೃತಿ ವಚನಗಳೇ—ಕುದುರೆಗಳು.
- } ಆನೆಗಳು.

ಹೀಗೆ ನಾಲ್ಕು ಪ್ರಕಾರವಾಗಿ, ಚತುರಂಗ ಸೇನೆಯು, ಅರ್ಥಾನುಸಂಧಾನದಿಂದ ತನ್ನ ಪಕ್ಷ ಸಾಧಿಸುವಲ್ಲಿ, ಮಹಾ ಬಲಾಢ್ಯವಾಗಿತ್ತಲ್ಲದೆ, ಈ ಸೈನ್ಯರೂಪವಾದ ಉಪನ್ಯಾಸವು

ಶ್ರೀ ಲಕ್ಷ್ಮೀದೇವಿಯಂತೆಯೂ ಸಗರರಾಜನ ಸೇನೆಯಂತೆಯೂ ಅಶ್ವಮೇಧ ಯಜ್ಞ ಕುದುರೆಯನ್ನು ಪುಡುಕುವ ಸಗರಪುತ್ರನ ಸೇನೆಯ ಸಂಪತ್ತಿನಂತೆಯೂ ಸಾಗರ (ಸಮುದ್ರ) ಶೋಭೆಯಂತೆಯೂ (ಇರುವದೆಂದು ವರ್ಣಿಸಿದ ಕವಿಚಮತ್ಕೃತಿಯು. ಮತ್ತು ಸಕಲ ಜಗತ್ತನ್ನು ಪಾವನ ಮಾಡುವ ಗಂಗೆಯಂತೆಯೂ, ಗಂಗಾಪ್ರವಾಹದಂತೆಯೂ ಇತ್ತು.

ಶ್ರೀಮನ್ನಾರಾಯಣನೇ ಸರ್ವೋತ್ತಮ, ಅನಂತ ಕಲ್ಯಾಣಗುಣಪೂರ್ಣ, ದೇಶಕಾಲ ಬಾಧಾರಹಿತನು, ನಿರ್ದೋಷನು, ನಶ್ವರಿಲ್ಲದ ವೀರ್ಯ ಶೂರ್ಯ ಸಂಪತ್ತು ತೇಜಸ್ಸಾಗಿ ಗಳಿಂದ ಪೂರ್ಣನಾದ ಕಾರಣ ಈತನೇ ಪರಬ್ರಹ್ಮನೆಂದು ಕರಿಸುವನು, ಸಕಲ ಗಜತ್ತಿಗೆ ಸೃಷ್ಟ್ಯಾದಿ ಅಷ್ಟಕರ್ತನು, ವೇದಗಳಿಂದ ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯನಾದ ಈ ಪರಬ್ರಹ್ಮನೇ ನಾರಾಯಣನೆಂದು ಅನೇಕ ವೇದಗಳು ಪೊಗಳುತ್ತಿರುವವು. ಇದು ಅನಾದಿ ಕಾಲದಿಂದ ಬಂದುದು.

ಇಂಥ ಸಕಲ ಪ್ರಮೇಯವನ್ನು ಸೃಷ್ಟ್ಯಾರಂಭ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಶ್ರೀಮನ್ನಾರಾಯಣನು ತನ್ನ ಮಗನಾದ ಚತುರ್ಮುಖ ಬ್ರಹ್ಮದೇವರಿಗೆ ಉಪದೇಶ ಮಾಡಿದನು. ಬ್ರಹ್ಮ ದೇವರು ಈ ತತ್ವಜ್ಞಾನವನ್ನು ನಾರದಾದಿ ಮಹರ್ಷಿಗಳಿಗೆ ಉಪದೇಶ ಮಾಡಿದನು. ನಾರದಾದಿ ಮಹರ್ಷಿಗಳು ಈ ತತ್ವ ವಿಚಾರವನ್ನು ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಪ್ರಚಾರ ಮಾಡುತ್ತಾ ಇರಲು, ಸತ್ಸಗುಣ ಉನ್ನಾಹ ಕಾಲವಾದ ಕೃತ-ತ್ರೈತಾ, ದ್ವಾಪರಾದಿ ಯುಗಗಳಲ್ಲಿ, ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಪ್ರಾಚುರ್ಯ ದಲ್ಲಿತ್ತು. ಆದರೂ ದ್ವಾಪರಾಂತ್ಯ ಯುಗದಲ್ಲಿ ಈ ತತ್ವಜ್ಞಾನವು ಕಡಿಮೆಯಾದಿತು. ತಮೋಗುಣ ಉನ್ನಾಹ ಕಾಲವಾದ ಈ ಕಲಿಯುಗದಲ್ಲಿ ಆ ಮೂಲ ತತ್ವಜ್ಞಾನವೇ ಲೋಪವಾಗಿ, ತಮೋಪ್ರಾಚುರ್ಯ ಜೀವರನೇಕರು ತಮ್ಮ ಮತಿ (ಬುದ್ಧಿ)ಯಂತೆ, ಪ್ರವಾಹತೋ ಅನಾದಿಯಾದ ಮತಗಳನ್ನು ಪ್ರವೃತ್ತಿಸಿದರು.

ಇದಕ್ಕೆ ಕಾರಣವೇನೆಂದು ವಿಚಾರಿಸಿದರೆ, ಜೀವರಾಶಿಗಳು ಅನಂತ. ಇದರಲ್ಲಿ ಸತ್ಯ ರಜ, ತಮೋ ಸ್ವಭಾವವೆಂಬ ಅನಾಬ ನಿತ್ಯರಿರುವರು. ಅವರವರ ಮತಿಸ್ಥವಾದ ಮತಗಳಾದರೂ ಪ್ರವಾಹತಃ ಅನಾದಿ ನಿತ್ಯವಾಗಿವೆ, ಈ ಮತಗಳು ಪ್ರಾಚುರ್ಯ ಅಪ್ರಾಚುರ್ಯದಿಂದ ಕಾಲಕ್ಕನುಸಾರವಾಗಿ, ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದವು.

ಅನಾದಿ ನಿತ್ಯವಾದ ವಸ್ತುಗಳು ಈಶ ಲಕ್ಷ್ಮೀ ಹೊರತಾಗಿ, (೧) ಜೀವರು, (೨) ವೇದ (೩) ದೇಶ, (೪) ಕಾಲ, (೫) ಕರ್ಮ, (೬) ಜಡ ಪ್ರಕೃತಿ ಹೀಗೆ ಆರು ವಸ್ತುಗಳು ನಿತ್ಯ ವಾದವೆಂದು ವೇದವು ತಿಳಿಸಿಕೊಡುವದು.

ಶ್ರೀ ಹರಿಯು, ಶ್ರೀ ಮಹಾ ಲಕ್ಷ್ಮೀದೇವಿಯ ದ್ವಾರಾ, ಆ ಜೀವರ ಮೂಲ ಸ್ವಭಾವ ಅನಾದಿ ಕರ್ಮಾನುಸಾರವಾಗಿ ಪ್ರಕೃತಿಯಿಂದ ಬದ್ಧಿತರಾದ ಅಸೃಜ್ಯ ಜೀವರನ್ನು ದೇಶ ಕಾಲಾನುಸಾರವಾಗಿ ಸೃಷ್ಟಿಗೆ ತಂದು ಸಾಧನ ಮಾಡಿಸುತ್ತಾ ವೇದಗಳ ದ್ವಾರಾ ಅವರಿಗೆ ತಿಳುವಳಿಕೆಯಿತ್ತು ಅನಾದಿ ಲಿಂಗಬದ್ಧರಾದ ತ್ರಿವಿಧ ಜೀವರಿಗೆ, ಲಿಂಗ ಪ್ರಕೃತಿಯನ್ನು ಬೇರೆ ಬೇರೆ ರೀತಿಯಿಂದ ಕಳೆಯುವನು.

(೧) ನಿಜತತ್ವವನ್ನು ತಿಳಿದ ಸತ್ಯ ಜೀವರುಗಳಿಗೆ, ಬ್ರಹ್ಮದೇವರಿಂದ ಸಹಿತವಾಗಿ, ರಜಾ ನದೀ ಸ್ನಾನದಿಂದ ಲಿಂಗ ಕಳೆದು, ಸ್ವರೂಪಾನಂದಾವಿಭಾವರೂಪವಾದ ಮೋಕ್ಷವನ್ನು ಕೊಡುವನು.

(೨) ಈ ನಿಜ ತತ್ವವನ್ನು ತಿಳಿಯದೆ, ಸಾಧನದಲ್ಲಿ ಉದಾಶೀನರಾದ ರಾಜಸ ಜೀವರಿಗೆ, ವಾಯುದೇವರ ಹುಂಕಾರದಿಂದ ಲಿಂಗ ಕಳೆದು ನಿತ್ಯ ಸುಖದುಃಖ ಮಿಶ್ರವಾದ, ಸಾಂತ್ವಾನಿಕ ಲೋಕವೆನ್ನುವ ನಿತ್ಯ ಸಂಸಾರಿಗಳು ತಿರುಗಿ ಬಾರದ ನಿಜ ಸ್ಥಾನವನ್ನು ಕೊಡುವನು.

(೩) ತದ್ವಿರುದ್ಧಮತಿಯುಳ್ಳ (ಮಿಥ್ಯಾ) ಅನ್ಯಥಾ ಜ್ಞಾನವುಳ್ಳ ತನ್ಮೋಗುಣ ಜೀವರಾಶಿಗೆ, ವಾಯುಗದಾ ಪ್ರಹರದಿಂದ ಲಿಂಗ ಭಂಗ ಮಾಡಿಸಿ, ನಿತ್ಯ ದುಃಖವಾದ, ಅಂಧಂತಾಮಿಸ್ರಾದಿ ಸರಕದಲ್ಲಿರುವನು. ಹೀಗೆ ಅನಾದಿ ಕಾಲದಿಂದ ಬಂದ ಕ್ರಮ. ಜೀವನ ಶ್ರೈವಿಧ್ಯವು ನಿತ್ಯವೆಂದು ಶ್ರುತಿಗಳು ಸಾರುತ್ತಿರುವವು.

ಹೀಗೆ ಅನಾದಿಯಿಂದ ಬಂದ ಮತಗಳು, ಕಲಿಕಾಲ ಪ್ರವೃತ್ತಿ ನಿಮಿತ್ಯ ತನ್ಮೋಗುಣ ಜೀವರಾದ ದೈತ್ಯಾದಿಗಳು ವೈಷಯಿಕ ಸುಖದಿಂದಲೇ ತೃಪ್ತಿ ಹೊಂದುವ ಜೀವರು ಬಹಳ ವಾದ ಕಾರಣ ಎಷ್ಟೋ ಇಂಥ ಮತಗಳು ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಪ್ರವೃತ್ತಿಸಿದವು. ಆಗಾಗ್ಗೆ ಆಯಾ ವೇದ ವಿರುದ್ಧ ಈ ಮತಗಳು ಸರಿಯಲ್ಲವೆಂದು ತಿಳಿಸಲು ಎಷ್ಟೋ ದೇವತೆಗಳು ಅವತರಿಸಿ ಅನಾದಿಯಾದ ಮೂಲ ತತ್ವಜ್ಞಾನವನ್ನು ಪ್ರಚಾರ ಮಾಡುತ್ತ ಬಂದರು.

ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರಾಚುರ್ಯವಾದ ಮತಗಳು.

೦. ನಾಸ್ತಿಕರು, ೧. ಅಸ್ತಿಕರೆಂದು ಎರಡು ವಿಧ.

(೧) ನಾಸ್ತಿಕರು ದೇವರಿಲ್ಲ, ಜೀವರಿಲ್ಲ, ವೇದ ಸುಳ್ಳು, ಶ್ರುತಿಯಿಂದಲೇ ಜಗತ್ಪ್ರಾಯವಾಗುವದೆಂದು ಕೆಲವರು.

(೨) ಅಸ್ತಿಕರು, ವೇದ ಸತ್ಯ, ದೇವರಿದ್ದಾರೆಂದು ಹೇಳುವವರು ಕೆಲವರು.

ನಾಸ್ತಿಕ ಶಿರೋಮಣಿಗಳಲ್ಲಿ ಆರು ಮತಗಳಿರುವವು.

(೧) ಜಾರ್ವಾಕರ=ಇವರಿಗೆ ಲೋಕಾಯತನರೆಂದು ಹೆಸರು. ಇವರಲ್ಲಿ ಸುಶಿಕ್ಷಿತ ಜಾರ್ವಾಕ, (೨) ಜಾರ್ವಾಕ ಧೂರ್ತರೆಂದು ಎರಡು ವಿಧ.

(೨) ಬೌದ್ಧರು = ಇವರಲ್ಲಿ ನಾಲ್ಕು ಪಂಗಡಗಳು— ಕ್ಷಣಿಕವಾದಿಗಳು.

(೧) ಮಾಧ್ಯಮಿಕ= ತೂಗುವಾದಿಗಳು.

(೨) ಯೋಗಚಾರ= ವಿಜ್ಞಾನವಾದಿಗಳು.

(೩) ಸೌತ್ರಾಂತಿಕ= ಸೌಗತರು.

(೪) ವೈಭಾಷಿಕ= ಪರಮಾಣು ಪುಂಜವಾದಿಗಳು.

ಅವೈದಿಕ ಪಾಪಂಧಿಗಳು.

(೩) ಜೈನರು, = ಇವರಿಗೆ, ಕ್ಷಪಣಕರು, ಸ್ಯಾದ್ವಾದಿಗಳು, ಆಹರ್ತೃ, ಸಪ್ತ ಭಂಗಿಗಳೆಂದು ಹೆಸರು. ಇವರಲ್ಲಿ—

(೧) ಶ್ರೇತಾಂಬರರೆಂದು.

(೨) ದಿಗಂಬರರೆಂದು. ಎರಡು ವಿಧ

(೧) ಚಾರ್ವಾಕರು, (೨) ಬೌದ್ಧ ಮಾಧ್ಯಮಿಕರು, (೩) ಯೋಗಚಾರರು.
(೪) ಸೌತ್ರಾಂತಿಕರು, (೫) ವೈಭಾಷಿಕರು, (೬) ಜೈನರು, ಈ ಆರು ಜನ ನಾಸ್ತಿಕರೆಂದು ಉದಾಹರಿಸಿರುವರು, ಬೌದ್ಧರಲ್ಲಿ ನಾಲ್ಕು ಪ್ರಭೇದಗಳಿದ್ದರೂ, ಅವು ಒಂದೊಂದು ಬೇರೆ ರೀತಿಯಲ್ಲಿರುವವು. ಕಾರಣ ಆರು ವಿಧ.

ಆಸ್ತಿಕ ಮತಗಳು ಆರು.

೧. ನ್ಯಾಯ = ಈ ಮತ ಪ್ರವರ್ತಕರು, ಗೌತಮರು.

೨. ವೈಶೇಷಿಕ ,, ಕಣಾದರು

೩. ಸಾಂಖ್ಯ ,, ಕಪಿಲರು

೪. ಯೋಗ ,, ಪಾತಂಜಲಿಗಳು (ಸೇಶ್ವರಸಾಂಖ್ಯ)

೫. ಪೂರ್ವ ಮಿಮಾಂಸ = ಜೈಮಿನಿಗಳು

೬. ಉತ್ತರ ಮಿಮಾಂಸ = ಶ್ರೀ ಬಾದರಾಯಣ ದೇವರು

ಹೀಗೆ ಆರು ಮತಗಳು ಆಸ್ತಿಕ ಮತವೆಂದು ಪೂರ್ವ ಪರಂಪರೆ ಮತಗಳೆಂದು, ಸರ್ವ ಮತ ಪ್ರವರ್ತಕರಿಗೆ ಒಪ್ಪಿಗೆ ಇದೆ.

ಉತ್ಪತ್ತಿ ಸಾಧನಾದ್ಯಷ್ಟವಾದಿಗಳು ೨ ವಿಧ.

(೧) ನ್ಯಾಯ = ಗೌತಮರು = ನೈಯ್ಯಾಯಿಕರು = ಶಬ್ದಂ ಪ್ರಮಾಣಾಂತರ ಅಂಗೀಕಾರ ಮಾಡದೇ ಇದ್ದವು.

(೨) ವೈಶೇಷಿಕ ಕಾಣಾದರು = ವೈಶೇಷಿಕರು ಶಬ್ದಂ ಪ್ರಮಾಣಾಂತರ ಅಂಗೀಕಾರ ಮಾಡುವವರು.

ಸಾಂಖ್ಯ (೧) ನೀರೀಶ್ವರ ಸಾಂಖ್ಯ, ಈ ಮತವೂ ಸಹ ಚಾರ್ವಾಕ ಮತ ಅನುಸರಿಸುವದು. ಇದರಲ್ಲಿ ನೀರೀಶ್ವರ ಸಾಂಖ್ಯೇಕದೇಶಿಗಳಾದ (೧) ಜೀವೋಪಸರ್ಜನ, ಪ್ರಕೃತಿ ಕರ್ತೃತ್ವ ಹೇಳುವ ವಾದಿಗಳು. (೨) ಜೀವನೇ ಪ್ರಧಾನ ಕರ್ತೃವೆಂಬ ವಾದಿಗಳು ೨ ವಿಧ.

(೨) ಸೇಶ್ವರ ಸಾಂಖ್ಯ = ಪಾತಂಜಲ ಮತ.

ಯೋಗ (೧) ಪಾತಂಜಲಿಗಳು ಸೇಶ್ವರ ಸಾಂಖ್ಯ ಮತಕ್ಕೆ ಹೋಲುವದು.

ಪೂರ್ವ ಮೂಮಾಂಸಾ = ವೇದ ಸತ್ಯ, ಕರ್ಮಗಳಿಗೆ ಪ್ರಾಮುಖ್ಯವನ್ನು ಹೇಳುವ, ಜೈಮಿನೀ ಸೂತ್ರಗಳಿಗೆ ಅನುಕೂಲವಾದುದು. ಇದರಲ್ಲಿ

(೧) ಪುಭಾಕರ ದರ್ಶನ.

(೨) ಕೌಮಾರಿಲ ದರ್ಶನಗಳೆಂದು ಪ್ರಭೇದ.

ಉತ್ತರ ಮೂಮಾಂಸಾ = ಶ್ರೀ ಬಾದರಾಯಣದೇವರು ಪ್ರಣೀತ ಬ್ರಹ್ಮ ಸೂತ್ರಗಳಿಗೆ ೨೧ ಜನ ಭಾಷ್ಯಕಾರರಾಗಿರುವರು.

೧. ಭಾರತೀಯ ವಿಜಯ, ೨. ಸಚ್ಚಿದಾನಂದ, ೩. ಬ್ರಹ್ಮಘೋಷ, ೪. ಶತಾನಂದ, ೫. ಉದ್ಧರ್ತ, ೬. ವಿಜಯ, ೭. ರುದ್ರಭಟ್ಟ, ೮. ವಾಮನ, ೯. ಯಾದವ ಪ್ರಕಾಶ, ೧೦. ರಾಮಾನುಜ, ೧೧. ಭತ್ಯಪಂಚ, ೧೨. ದ್ರವಿಡ, ೧೩. ಬ್ರಹ್ಮದತ್ತ, ೧೪. ಭಾಸ್ಕರ, ೧೫. ಪಿಶಾಚ, ೧೬. ವೃತ್ತಿಕಾರ, ೧೭. ವಿಜಯಭಟ್ಟ, ೧೮. ವಿಷ್ಣುಕ್ರಾಂತ, ೨೦. ಮಾಧವದಾಸ, ೨೧. ಶಂಕರ, (ಸಂಕರ) ೨೨. ಮಧ್ವಾಚಾರ್ಯರೆಂದು ಈವರೆಗೆ (೨೨) ಭಾಷ್ಯಗಳಾಗಿರುವವು.

ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರಾಮುಖ್ಯವಾಗಿ, (೧) ಆದ್ಯೈತ (೨) ವಿಶಿಷ್ಟಾದ್ಯೈತ (೩) ಶೈವಶಾಕ್ತ (೪) ದ್ವೈತ ಮತಗಳೆಂಬ ಪ್ರಭೇದಗಳು.

(೧) ಆದ್ಯೈತ ಸಿದ್ಧಾಂತದಲ್ಲಿ ೧. ಗೌಡಪಾದ, ೨. ಭರ್ತೃಹರಿ, ೩. ಭರ್ತೃಪಂಚ, ೪. ಭಾಸ್ಕರ, ೫. ಯಾದವ ಪ್ರಕಾಶ, ೬. ಸಂಕರ ಮೊದಲಾದ ಇನ್ನು ಕೆಲ ಮತ ಪ್ರಭೇದಗಳು.

(೨) ವಿಶಿಷ್ಟಾದ್ಯೈತರು, ರಾಮಾನುಜರು. ಇವರಲ್ಲಿಯೂ ಎರಡು ವಿಧ.

೧. ತೆಂಕಣ.

೨. ಬಡವಣ.

(೩) ಶೈವ ಮತಗಳಲ್ಲಿ, ೧. ನಕುಲೀಪಾಶುಪತ = ಕರ್ಮ ಅನಪೇಕ್ಷವಾದಿಗಳು.

೨. ಶೈವ = ಕರ್ಮ ಸಾಪೇಕ್ಷವಾದಿಗಳು.

೩. ಪ್ರತ್ಯಾಭಿಜ್ಞ ದರ್ಶನ = ಆತ್ಮೈಕ್ಯವಾದಿಗಳು.

೪. ರಸೇಶ್ವರ ದರ್ಶನ = ಜೀವನ್ಮುಕ್ತವಾದಿಗಳು.

೫. ಶಾಕ್ತ ಮತಗಳು.

ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಮತ್ತು ಅನೇಕ ಪ್ರಭೇದಗಳು. ಶೈವರು ವೈದಿಕ ಪಾಷಂಡಿಗಳು, ಇವರಲ್ಲಿ ೧. ಶೈವ, ೨. ಪಾಶುಪತ, ೩. ಕಾಲಾಮುಖ, ೪. ಮಹಾವೃತರೆಂದು ನಾಲ್ಕು ವಿಧ.

ಶಾಕ್ತರಲ್ಲಿ ಮೂರು ವಿಧ.

೧. ಮಹಾ ವಾಮನ = ಶಾಕ್ತರು

೨. ಮಧ್ಯವಾಮನ = ಶಾಂಭವರು

೩. ಅಣುವಾಮನ = ಅಣವರು

ಈ ಪ್ರಕಾರವಾಗಿ ಕಾಲಾನುಸಾರವಾಗಿ ಪ್ರವರ್ತಿಸುತ್ತ ಬಂದ ಮತಗಳು. ಕೊನೆಗೆ ಮೂಲ ತತ್ವವನ್ನು ಸ್ಥಿರವಾಗಿ ಪ್ರಚುರ ಮಾಡಿದ,

(೪) ದ್ವೈತ ಸಿದ್ಧಾಂತ = ಶ್ರೀ ಮಧ್ವಮತ = ಶ್ರೀ ಪೂರ್ಣ ಪ್ರಜ್ಞ ದರ್ಶನ, ಹೀಗೆ ವೇದಾಂತ ಶಾಸ್ತ್ರಕ್ಕೆ ನಿರ್ಣೇತವಾದ, ಎಲ್ಲರಿಂದಲೂ ಅಂತ್ಯದಲ್ಲಿ ಸಿದ್ಧವಾದ ನಿರ್ದೋಷ ಸಿದ್ಧಾಂತವು ಇದು; ಅನಾದಿ ನಿತ್ಯವಾದುದು.

ಈ ಪ್ರಕಾರವಾಗಿ ಅನೇಕ ಮತಗಳು, ಪ್ರವಾಹತೋ ಅನಾದಿ ನಿತ್ಯವಾದವು ಆಗಾಗ್ಗೆ ಪ್ರಚಾರದಲ್ಲಿ ಬಂದವು. ವೇದಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಈ ಮತಗಳ ವಿಚಾರ ಕಂಡುಬಂದಿದೆ. ಈ ಕಲಿಯುಗದಲ್ಲಿ ಕಾಲಾನುಸಾರವಾಗಿ (೪,೩೦೦) ವರ್ಷಗಳವರೆಗೆ ನಾಸ್ತಿಕ, ಅಸ್ತಿಕ, ಇಷ್ಟು ಮತಪ್ರವರ್ತಕ ಆಚಾರ್ಯರಾಗಿ ಹೋಗಿದ್ದಾರೆ.

ಇನ್ನು ಈಗಿನ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಪ್ರಚಲಿತವಾದ ಶೈವ, ವೀರಶೈವ, ಆರ್ಯಸಮಾಜ, ಇನ್ನು ಕೆಲವು ಅನೇಕ ಮತಗಳು, ಹಿಂದೆ ತೇಳಿದ ಮತಗಳಿಗೆ ಅನುಯಾಯಿಗಳೇ ಹೊರತಾಗಿ, ಬೇರೊಬ್ಬರು ಬೇರೆ ಬೇರೆ ಮತಸ್ಥಾಪಕರಾಗಿಲ್ಲ. ಈ ಎಲ್ಲ ಮತಗಳ ವಿಷಯಗಳು ಮುಂದೆ ಸಂಕ್ಷಿಪ್ತವಾಗಿ ಬರೆಯಲ್ಪಡುತ್ತವೆ ಯಾವಾವ ಕಾಲಗಳಲ್ಲಿ ಯಾವಾವ ಮತಗಳು ಪ್ರಚಾರವಾಗಿವೆ ಎಂಬುದನ್ನು ನಿರ್ಣೇಷಿಸಿ ಹೇಳಲು ಶಕ್ಯವಿಲ್ಲ. ಕಾಲವು ಕ್ಷಣಿಕವಾದುದು. ಕಾರಣ ನಮ್ಮ ಪೂರ್ವಜ, ಭಾರತೀಯರಲ್ಲೊಬ್ಬರಾದರೂ, ಕಾಲ ವಿಷಯವನ್ನು ಉಲ್ಲೇಖಿಸದೆ ಪ್ರತಿಯೊಬ್ಬ ಮತ ಪ್ರವರ್ತಕಾಚಾರ್ಯರ ಮಹಿಮೆಯನ್ನೂ ಮತಗಳ ವಿಮರ್ಶೆಯನ್ನೂ ಮಾಡಿರುವರು.

ಅದ್ವೈತ ಮತಾವಲಂಬಿಗಳಾದ, ಸಾಯಣ ಮಾಧವಾಚಾರ್ಯರಾದರೂ ತಾವು ರಚಿಸಿದ ಸರ್ವ ದರ್ಶನ ಸಂಗ್ರಹದಲ್ಲಿ ೧೬ ಮತಗಳ ಪ್ರಕ್ರಿಯವನ್ನು ಉಲ್ಲೇಖಿಸಿರುವ ರಲ್ಲದೇ ಕಾಲ ವಿಚಾರ ಹೇಳಿಲ್ಲ.

ಆಯಾ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಆಯಾ ಮತ ಪ್ರವರ್ತಕರಿಗೆ ಈ ಕಾರ್ಯದಲ್ಲಿ ಎಷ್ಟೆಷ್ಟು ತೊಂದರೆಗಳು ಒದಗಿರುವವೋ ಬರೆಯಲು ಹೇಳಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ. ಆದರೂ ಒಂದೊಂದು ಮತಗಳ ಪ್ರಕ್ರಿಯ ಗ್ರಂಥಗಳಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ ಕೆಲವು ಮತಗಳ ಕ್ರಮವನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಇದರ ಮೇಲಿಂದ ಮಾತ್ರ ಕಾಲ ಊಹಿಸಬಹುದು.

ವಿಷ್ಣು ಪುರಾಣ ತೃತೀಯಾಂಶ ೧೭ನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯದಲ್ಲಿ ಈ ಕುಮತಗಳ ಪ್ರಚಾರ ವಿಷಯವಾಗಿ ಹೇಳಿದ್ದನ್ನು ಸರ್ವ ದರ್ಶನ ಸಂಗ್ರಹ ಪಾನು ೧೩೨ ರಲ್ಲಿ ಶ್ರೀ ಅಭ್ಯಂಕರ ಶಾಸ್ತ್ರಿಗಳು ಉಲ್ಲೇಖಿಸಿರುವದೇನಂದರೆ -

ಪೂರ್ವದಲ್ಲಿ ಒಂದಾನೊಂದು ಕಾಲ, ನರ್ಮದಾ ತೀರದಲ್ಲಿ ಶ್ರುತಿ ಪ್ರತಿಪಾದಿತ ವನಾರ್ಗವಲಂಬಿಗಳಾಗಬೇಕೆಂಬ ದೃಢ ಮನಸ್ಸಿನಿಂದ ಕೆಲವು ಜನ ದೈತ್ಯರು ತಪಸ್ಸು,

ಮಾತಲಿಕ್ಕೆ ಪ್ರಾರಂಭಿಸಿದರು. ಆಗ್ಗೆ ಭಯಾಕುಲರಾಗಿ, ದೇವತೆಗಳು ನಾರಾಯಣನನ್ನು ಕುರಿತು ಮೊರೆಹೊಕ್ಕರು. ಶ್ರೀಮನ್ನಾರಾಯಣನು ಮೊರೆಯಿಡುವ ದೇವತೆಗಳನ್ನು ನೋಡಿ ಅವರ ಭಯ ಪರಿಹಾರಗೋಸುಗ, ತನ್ನ ಶರೀರದಿಂದ 'ಮಾಯಾಮೋಹ' ವೆಂಬ ಒಬ್ಬ ಪುರುಷನನ್ನು ಪುಟ್ಟಿಸಲಾಗಿ, ಆ ಪುರುಷನು ನನ್ನ ಕಾರ್ಯವೇನೆಂದು ಕೇಳಲು, ನೀನು ಮಾಯಾ ಮೋಹನು; ನಿನ್ನ ಸ್ವನಾಮ ಅರ್ಥಾನುಸಾರವಾಗಿ, ನಿನ್ನ ಸ್ವಪ್ರವೃತ್ತಿಯಾದ ಮಾಯಾಮೋಹ (ಕಪಟಿತ್ವ) ದಿಂದ, ಅನಧಿಕಾರರಾದಂಥ ದೈತ್ಯಾದಿಗಳನ್ನು ವ್ಯಾಮೋಹ ಪಡಿಸಿ, ಸನ್ಮಾರ್ಗದಿಂದ ಭ್ರಷ್ಟರನ್ನಾಗಿ ಮಾಡೆಂದಾಜ್ಞಾಪಿಸಲು, ಆಗ್ಗೆ ಆ ಮಾಯಾಮೋಹಕ ಪುರುಷನು, ಬೃಹಸ್ಪತಿ ಪ್ರಣೀತ ಸೂತ್ರಾನುಸಾರವಾಗಿ ಮಾಯಾ ಮಹೋಪದೇಶವನ್ನು ಎಲೈ ದೈತ್ಯರೇ ಕೇಳಿರಿ ಕೇಳಿರೆಂದು ಹೇಳಲು, ಇದು ಕಿವಿಗೆ ಬಿದ್ದು ದೈತ್ಯಾದಿಗಳು ತಸಶ್ಚರ್ಯವನ್ನು ಮಾಡುವದು ಬಿಟ್ಟರು. ಆಗ್ಗೆ ದೇವತೆಗಳು ನಿಶ್ಚಿಂತರಾಗಿ, ಸ್ವರ್ಗವನ್ನು ಅನುಭೋಗಿಸಹತ್ತಿದರು. ಹೀಗೆ ಆ ಮಾಯಾ ಮೋಹಕ ಪುರುಷನ ಉಪದೇಶದಿಂದ ಅನೇಕ ವಿಧವಾಗಿ, ಜಾರ್ವಾಕ ಬೌದ್ಧ, ಜಿನಾದಿಗಳ ನಾಸ್ತಿಕ (ಅವೈದಿಕ) ಮತಗಳು ಪ್ರಚುರವಾಗಲಾರಂಭಿಸಿದವು.

ಇನ್ನೊಂದು ಇತಿಹಾಸವೇನೆಂದರೆ, ದ್ವಾಪರಾಂತ್ಯದಲ್ಲಿ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ, ಭೀಮಾದಿಗಳಿಂದ ಹತರಾಗಿ ಅನೇಕ ದೈತ್ಯರು ಅವರಲ್ಲಿ ದ್ವೇಷವನ್ನಾರಂಭಿಸಿದರು. ದುರ್ಯೋಧನನ ವಧೆಯ ನಂತರ, ದುರ್ಯೋಧನನ ಮಿತ್ರನಾದ ಜಾರ್ವಾಕನೆಂಬುವ ದೈತ್ಯನು ತಸಸ್ವಿಯಂತೆ ಸನ್ಯಾಸ ವೇಷವನ್ನು ಧರಿಸಿ ಧರ್ಮರಾಜನ ಸಭೆಯನ್ನು ಕುರಿತು ಪ್ರಾರ್ಥನಾದನು. ಮತ್ತು ಅಲ್ಲಿದ್ದ ಬ್ರಾಹ್ಮಣರನ್ನು ಕುರಿತು ಹೇಳಿದ್ದೇನೆಂದರೆ, ಹೇ ಬ್ರಾಹ್ಮಣರೇ ನೋಡಿರಿ; ದುರ್ಯೋಧನನು ಮಹಾ ಭಾಗ್ಯಶಾಲಿಯು; ಯಾವ ಈ ಭೂಮಂಡಲದ, ವಿದ್ಯಮಾನ ರಾದ ಅಖಿಲ ರಾಜರೊಳಗೆ, ಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ ರಾಜ್ಯಲಕ್ಷ್ಮಿಯನ್ನು ಹೊಂದಿ ಆತನು ಸ್ವರಾಜ್ಯ ಸುಖವನ್ನು ಅನುಭೋಗಿಸಿದನು. ಈಗ ಉಳಿದ ಕೆಲರು ಸ್ತ್ರೀ ಬಾಲವೃದ್ಧ ಪ್ರಾಯರಾದ ಈ ಜನಗಳಿಗೆ, ಎಂಥ ರಾಜ್ಯ ಸುಖವು. ರುಧಿರ ಪ್ರದಿಗ್ಧ ಭೋಗವು (ಸ್ಥೂಲ, ಪಾರ್ಥಿವ ಸುಖ) ಪರಲೋಕ ಸುಖಾಭಿಲಾಷೆಯಿಂದ ನಿಮ್ಮನ್ನು ವಂಚಿಸುವವಲ್ಲವೆ ? ಪರಲೋಕವೇ ಇಲ್ಲವೆಂದಮೇಲೆ ಅಲ್ಲಿಯು ಸೌಖ್ಯವೆಲ್ಲಿ ? ಯಜ್ಞಾದಿ ಕರ್ಮಗಳನ್ನು ಮಾಡುವಲ್ಲಿ ನಿಮಗೆ ಕ್ಲೇಶವೇ ಹೊರ್ತಾಗಿ ಮತ್ತೆಂದಿಲ್ಲವೆಂದು ಹೇಳಲು, ಆ ಸಭೆಯಲ್ಲಿ ಕುಳಿತ ಬ್ರಾಹ್ಮಣರ ನೇತ್ರ ಕ್ರೋಧಾಗ್ನಿಯಿಂದ, ಆ ಕಪಟ ಸನ್ಯಾಸಿಯಾದ, ಜಾರ್ವಾಕ ದೈತ್ಯನು ದಗ್ಧ ನಾದನು. ಆತನ ಮತಾನುಯಾಯಿಗಳೇ ಜಾರ್ವಾಕರೆಂದು ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಪ್ರಖ್ಯಾತ ರಾದರೆಂದು, ಅದ್ವೈತ ಮತಾನುಲಂಬಿಗಳಾದ ಸಾಯಣ ಮಾಧವಾಚಾರ್ಯರ ಸರ್ವ ದರ್ಶನ ಸಂಗ್ರಹ ಟೀಕಾಕಾರರೇ ಆ ಗ್ರಂಥದ ಪುಟ ೧೩೩ ರಲ್ಲಿ ನಾಸ್ತಿಕ ಮತಗಳ ಪ್ರವರ್ತಕರು ದೈತ್ಯರೆಂದೊಪ್ಪಿರುವರು. ಪಾರಂಪರ್ಯದಿಂದ ಬಂದ ನಮ್ಮ ದ್ವೈತ ಸಿದ್ಧಾಂತಗಳ ಅಭಿಪ್ರಾಯಕ್ಕೆ ಇದು ಅನುಕೂಲ.

ಶ್ರೀ ಸುಮಧ್ವ ವಿಜಯ ಮಹಾ ಕಾವ್ಯವನ್ನು ರಚಿಸಿದ ಶ್ರೀಮನ್ನಾರಾಯಣ ಪಂಡಿತಾಚಾರ್ಯರೇ ತಾವು ರಚಿಸಿದ ಮಣಿಮಂಜರಿಯೆಂಬ ಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿ ಅನೇಕ ಪುರಾಣಗಳ ಆಧಾರದ ಮೇಲಿಂದಲೂ, ಮತ್ತು ಪರಂಪರೆಯಿಂದ ಬಂದ ನಿಜವಾದ ಚರಿತ್ರೆ ಮೇಲಿಂದಲೂ ಈ ಕಲಿಯುಗದಿ, ವೇಲ್ಕಂಡ ಕಾರಣಗಳಿಂದ ಅನಾದಿಯಿಂದ ಬಂದ ದ್ವೈತಮತವು ಕುಗ್ಗಿ, ಕುಮತಗಳ ಪ್ರಚಾರಕ್ಕೆ ಕಾರಣವೇನೆಂಬುದನ್ನು, ಸರ್ಗ ೫ ರಿಂದ ೮ ವರೆಗೆ ಸಂಕ್ಷಿಪ್ತವಾಗಿ ಹೇಳಿರುವರು. ಅದನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ವಿವರಿಸಲು ಅಪ್ರಾ- ಸಂಗಿಕವಾಗಲಿಕ್ಕಿಲ್ಲ.

ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಭೀಮರಿಂದ ಅನುಶಿಕ್ಷಿತರಾದ, ಸನಕಾದಿ ದುರ್ವಾಸ, ಪರಮಹಂಸಾ ಶ್ರಮಿಗಳು ವೇದವ್ಯಾಸರಿಂದ ರಚಿತವಾದ ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರಾದಿ ವೇದಾಂತ ಶಾಸ್ತ್ರದ ನಿಜ ತತ್ವಗಳನ್ನು ಉಪದೇಶಿಸುತ್ತಾ ಪ್ರಖ್ಯಾತಿ ಮಾಡಿದರು.

ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಭೀಮರಲ್ಲಿ ಮಹಾ ದ್ವೇಷವನ್ನು ಮಾಡುವ ದೈತ್ಯರು ಬಾಹು ಬಲದಿಂದ ಭಗ್ನರಾಗಿ, ಪೂರ್ವದಲ್ಲಿ ಹತರಾದವರು ಇನ್ನು ಬಾಹು ಬಲದಿಂದ ಗೆದಿಯುವದಿಲ್ಲವೆಂತ ಅನುಭವದಿಂದ ವಾಗ್ಧಾನದ (ಬಾಯಿನಾತಿವಾದರೂ) ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಭೀಮ ದ್ರೌಪದಿಯರಿಗೆ ಅಹಿತಕರವಾದ, ಹರಿ ಸರ್ವೋತ್ತಮತ್ವ ವಾಯುಜೀವೋತ್ತಮತ್ವ, ಪಂಚಭೇದ ತಾರತಮ್ಯ ಮುಂತಾದ ಸತ್ತ್ವವನ್ನು ಹಾಳುಮಾಡಿ, ಅವರಿಗೆ ಅಪಕಾರ ಮಾಡಬೇಕೆಂದು ಗೌಪ್ಯವಾಗಿ ಆಲೋಚನೆ ಮಾಡಿದರು. ಲೋಕಾಯತನ, ಜಾರ್ವಾಕನ ಸುತನಾದ ' ಜಾಣಕ್ಕ ' ಅಥವಾ (ಬಾಣಾಖ್ಯನಿಂದ) ಜೋದಿತನಾದ ಧ್ವಾಪರನೆಂಬ ದೈತ್ಯ (ಶಕುನಿಯು) ಮಂದಸ್ಥಿತದಿಂದ ಮಾತನಾಡಿದನು. ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಅಸುರರು ಹುಟ್ಟಿ, ಕೆಲವರು ಬುದ್ಧಿ ಸಾಲದೆ, ವೇದ ವಿರುದ್ಧವಾದ ' ಲೋಕಾಯತನ ' ಜಾರ್ವಾಕ ಮತವನ್ನು ಪ್ರಚಾರ ಮಾಡಿದರು. ಇನ್ನು ಕೆಲವರು ವೇದ ಪ್ರಮಾಣ ವೆಂದೊಪ್ಪಿ, ಅಕ್ಷಪಾದ, ಕಾಣಾದ, ಕಪಿಲಾದಿ ಕೆಲ ಜನರು ಶಾಸ್ತ್ರಾಂತರಗಳನ್ನು ರಚಿಸಿದರು. ಕೆಲವು ದೈತ್ಯರು, ತ್ರಿಪುರ ಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ ಹತರಾದವರು ಪುನಃ ಹುಟ್ಟಿ ವೇದ ಅಪ್ರಮಾಣಿಕವೆಂದು ಸರ್ವ ಶೂನ್ಯವೆಂಬ ಬೌದ್ಧ ಮತ ಪ್ರಚಾರ ಮಾಡಿದರು. ಇನ್ನು ಕೆಲವು ಆಚಾರ ವಿಚಾರವಿಲ್ಲದಿರುವ, ಜೈನ ಪಾಶುಪತಾದಿ ಮತ ಪ್ರಚಾರ ಮಾಡಿ ವೇದ ವಿದ್ವೇಷಿಗಳಾದಾಗ್ಯೂ, ಅದರಲ್ಲಿರುವ ಯುಕ್ತಿಗಳನ್ನು ಸರಿಯಾಗಿ ತಿಳಿಯದೇ ಕೃತಕತ್ವ ರಾಗಲಿಲ್ಲ. ಆದಕಾರಣ ವೇದಗಳನ್ನೇ ಅನುಸರಿಸಿ, ವೇದಾಂತಿಗಳೆಂದೆನಿಸಿಕೊಂಡು, ಬ್ರಾಹ್ಮಣ ಯತಿಯಾಗಿ, ಗೂಢವಾಗಿ ವೇದಾದಿಗಳು ನಿಜ ಹೇಳತಕ್ಕವಲ್ಲಾ. ಜೀವೇಶ್ವರ ಏಕೈಕವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತವೆ. ಎಂಬುದೆ ಮೊದಲಾದ್ದನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾ ಕೃಷ್ಣ, ಭೀಮ, ದ್ರೌಪದಿಯರನ್ನು ದುಃಖಪಡಿಸಲು, ಉದ್ಯೋಗ ಮಾಡಬೇಕೆಂದು. ಇಂಥಾ ಮಹಾ ಕಾರ್ಯದಲ್ಲಿ ಸಖನಾದ ಮಣಿಮಂತನೊಬ್ಬನೇ ಮಹಾ ಸಮರ್ಥನೆಂದು ನಿಶ್ಚಿಸಿದರು. ವೇದ ವಿದ್ವಿಷ ಶಾದ ಕಲಿ ಮೊದಲಾದ ದೈತ್ಯರಿಂದ ಮಣಿಮಂತನಿಗೆ, ಸಹಾಯ ಮಾಡುವೆನೆಂಬ ಪ್ರತಿಜ್ಞೆ

ಮಾಡಿಸಿ, ಸನಕ ವಂಶಕ್ಕೆ ಬಂದ ಪರತೀರ್ಥರನ್ನು ಆಶ್ರಯ ಮಾಡಿ, ಸತ್ತತ್ತವನ್ನು ಹಾಳು ಮಾಡಬೇಕೆಂದು ಉಪದೇಶ ಮಾಡಿದನು. ಆಗ್ಗೆ ಮಣಿಮಂತನು ಕೂಡ ಭೂಮಿಯಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿ ಮಿಥ್ಯಾ ಬೋಧಿಸಲು ಒಪ್ಪಿದನು.

ಇತ್ತ ಭರತ ಭೂಮಿಯಲ್ಲಿ ಆ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಗೋವಿಂದ ಭಟ್ಟನೆಂಬ ಒಬ್ಬ ಬ್ರಾಹ್ಮಣನು, ನಾಲ್ಕು ಜಾತಿಯ ಕನ್ಯೆಯರನ್ನು ಮದುವೆ ಮಾಡಿಕೊಂಡು ೧. ಬ್ರಾಹ್ಮಣಳಲ್ಲಿ ಶಬರ, ೨. ಕ್ಷತ್ರಿಯಳಲ್ಲಿ ವಿಕ್ರಮಾದಿತ್ಯ, ೩. ವೈಶ್ಯಳಲ್ಲಿ ಹರಿಶ್ಚಂದ್ರ, ೪. ಶೂದ್ರಳಲ್ಲಿ ಭತ್ಯಹೃತ್ ಎಂಬವರನ್ನು ಪೆತ್ತನು. ಈ ಪ್ರಕಾರ ಇವರುಗಳು ನಾಲ್ಕು ವರ್ಣಾಶ್ರಮಿಗಳಾಗಿ ವಿದ್ಯಾ ಸಂಪನ್ನರಾದರು. ಆಗ್ಗೆ ಗೋವಿಂದಭಟ್ಟನು ಈ ನಾಲ್ಕು ಜನ ಪುತ್ರ ಸ್ತ್ರೀಯರನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಭೂಮಿಯಲ್ಲಿ ಸಂಚಾರ ಮಾಡತೊಡಗಿದನು.

೧. ಬ್ರಾಹ್ಮಣ ಸ್ತ್ರೀಯಳಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದ ಶಬರನು ಪೂರ್ವ ವೀಮಾಂಸಾನಾದ 'ಜೈಮಿನಿ' ಸೂತ್ರಗಳಿಗೆ, ರಹಸಿಯಲ್ಲಿ ಅರ್ಥವನ್ನು ಬರೆದನು.

೨. ವಿಕ್ರಮಾದಿತ್ಯನೆಂಬ ಕ್ಷತ್ರಿಯ ತನುಜನು ಭೂಮಿಯ ಸಂಚಾರ ಮಾಡಿದನು.

೩. ವೈಶ್ಯಳಲ್ಲಿ ಪುಟ್ಟಿದ ಹರಿಶ್ಚಂದ್ರನು ಸುರೋತ್ತಮನಾದ ವಾಯುದೇವರನ್ನು ನಶೀಕರಿಸಿ, ಆಯುರ್ವೇದ ಶಾಸ್ತ್ರ 'ನಶಿತಾ' ಶಾಸ್ತ್ರ ಬರೆದನು.

೪. ಶೂದ್ರಳಲ್ಲಿ ಜನಿಸಿದ ಭತ್ಯಹರಿ ಯಜ್ಞ ಸ್ಥಳಕ್ಕೆ ಹೋಗಿ ಯಜ್ಞಾನುಷ್ಠಾನವನ್ನು ಬ್ರಾಹ್ಮಣರಿಂದ ತಿಳಿದುಕೊಂಡು ಭೂಚರಿಸಿದನು.

ಆರ್ಯನಾದ ಬ್ರಾಹ್ಮಣ ಸ್ತ್ರೀಯಳಲ್ಲಿ ಪುಟ್ಟಿದ ಶಬರನಿಗೆ, ಕುಮಾರಿಲ್ ಭಟ್ಟ, ನಾರಾಯಣಭಟ್ಟರೆಂಬ ಇಬ್ಬರು. ಮಕ್ಕಳು ವೇದವಿದ್ಯಾಭಿಮಾನಿಗಳಿದ್ದರು. ಕುಮಾರಿಲ್ ಭಟ್ಟನು ನಾರಾಯಣಭಟ್ಟನಿಂದ ವಿಚಾರ ಮಾಡಿ, ಬೌದ್ಧಮತ ಬಹು ಹೇಯವಾದುದು; ಇದನ್ನು ನಿರಾಕರಿಸುವದು ಬಹು ಅವಶ್ಯವಿದೆ; ಕಾರಣ ಆ ಬೌದ್ಧಮತ ತಪ್ಪೆಂದು ಸಾಧಿಸುವಗೋಸುಗ, ಆ ಮತ ತಪ್ಪಗಳನ್ನು ತಿಳಿಯಲು ಬೌದ್ಧರಂತೆ ವೇಷ ಹಾಕಿ ಬೌದ್ಧ ಗುರುವನ್ನು ಆಶ್ರಯ ಮಾಡಿದನು. ಹೀಗೆ ಕೆಲವು ದಿನ ಆ ಬೌದ್ಧ ಗುರುವಿನ ಸೇವಾ ಮಾಡುತ್ತಿರಲಾಗಿ, ಒಂದು ದಿನ ಆ ಬೌದ್ಧ ಗುರುವಿನ, ಮೇಲುಪುರಿಗೆಯಲ್ಲಿ ಗುರುವಿಗೆ ಎಂಣಿ ಹಚ್ಚುವಾಗ್ಗೆ ಆ ಬೌದ್ಧ ಗುರುವು ವೇದ ದೂಷಿಸುವದನ್ನು ಕೇಳಿ, ಕುಮಾರಿಲ್ ಭಟ್ಟನ ಕಣ್ಣಿನಿಂದ ನೀರು ಹೊರಟು, ಆ ಬೌದ್ಧ ಗುರುವಿನ ಕಾಲಮೇಲೆ ಬಿದ್ದವು. ಈ ಉಷ್ಣ ನೇತ್ರಾಂಬುಗಳನ್ನು ನೋಡಿ ಬೌದ್ಧ ಗುರುವು ಇವನು ಬೌದ್ಧನಲ್ಲವೆಂದು ಮೋಸವನ್ನು ತಿಳಿದು, ತಕ್ಷಣವೇ ಇವನನ್ನು ಸಂಹಾರ ಮಾಡಿರೆಂದು ಶಿಷ್ಯರಿಗೆ ಆಜ್ಞೆ ಯಿತ್ತನು. ಆಗ್ಗೆ ಭಟ್ಟಕುಮಾರನು, ವೇದಗಳು ಪ್ರಮಾಣವಾಗಿದ್ದರೆ ಜೀವಿಸುತ್ತೇನೆಂದು, ಆ ಎತ್ತರವಾದ ಮೇಲುಪುರಿಗೆಯಿಂದ ಕೆಳಗೆ ಹಾರಿದನು. ಅಲ್ಲಿ ಕೆಳಗಿದ್ದ ಒಂದು ಗೂಟವು ಅವನ ಕಣ್ಣಿಗೆ ತಗಲಿ, ಅವನ ಕಣ್ಣು ಹೋಯಿತು. ಆಗ್ಗೆ ಎಲೋ ಕುಮಾರಿಲ್

ಭಟ್ಟನೇ “ ವೇದಗಳು ಪ್ರಮಾಣವಾಗಿದ್ದರೆ ” ಎಂದು ವೇದಪ್ರಮಾಣದಲ್ಲಿ ಸಂದೇಹ ಪುಟ್ಟಿದ ಕಾರಣ, ನಿನಗೆ ಒಂದು ಕಣ್ಣು ಹೋಯಿತೆಂದು ಅಶರೀರ ವಾಣಿಯಾಯಿತು. ಆಗ್ಗೆ ಈ ವಾರ್ತೆಯನ್ನು ಕೇಳಿ ಬಹು ಅಶ್ಚರ್ಯದಿಂದ ಸೌಗತ ದೇಶಕ್ಕೆ ಅರಸನಾದ ಬೌದ್ಧರಾಜನು, ಗೌಪ್ಯವಾಗಿ ಭಟ್ಟಕುಮಾರನನ್ನು ಕರೆಸಿ, ಏಕಾಂತದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ್ದೇನೆಂದರೆ, ನೀನು ವೇದಪ್ರಾಮಾಣ್ಯವನ್ನು ಸಾಧಿಸಿಕೊಟ್ಟರೆ ಬೌದ್ಧರನ್ನು ಬೆಂಕಿಯಲ್ಲಿ ಹಾಕಿ ಸುಡುತ್ತೇನೆಂದು ಹೇಳಿದನು. ಆಗ್ಗೆ ಭಟ್ಟ ಕುಮಾರಿಲ್ವಾ ನು ವೇದಪ್ರಾಮಾಣ್ಯವೆಂದು ಸಾಧಿಸುತ್ತೇನೆ; ಇಲ್ಲವಾದರೆ ನಾನೇ ಬೆಂಕಿಯಲ್ಲಿ ಬೀಳುತ್ತೇನೆಂದು ಪ್ರತಿಜ್ಞೆ ಮಾಡಿದನು. ತನ್ನ ತಮ್ಮನಾದ ನಾರಾಯಣಭಟ್ಟನಿಂದ ಊರ ಹೆಬ್ಬಾಗಿಲ ಮುಂದೆ ಪ್ರಸಿದ್ಧ ಪತ್ರಿಕೆಯನ್ನು ಹಚ್ಚಿ ಬೌದ್ಧರೆಲ್ಲರನ್ನು ಕರೆಸಿ, ಅವರೆದುರಿಗೆ ವೇದಪ್ರಾಮಾಣ್ಯವನ್ನು ಸಾಧಿಸಿಕೊಟ್ಟನು. ಕುಮಾರಿಲ್ವಾ ಭಟ್ಟನಿಂದ ಗಲ್ಲವುಟ್ಟ ಬೌದ್ಧರಲ್ಲಿ ಕೆಲವರು, ರಾಜನಿಂದ ಬೆಂಕಿಯಲ್ಲಿ ಹಾಕಿಸಲ್ಪಟ್ಟರು. ನಿಷ್ಪಕ್ಷಪಾತಿಯಾದ ರಾಜನನ್ನು ನೋಡಿ, ನಾರಾಯಣಭಟ್ಟ, ಶಬರ ರಿಬ್ಬರು ಸಂತೋಷ ಹೊಂದಿದರು.

ಆಗ್ಗೆ ರಾಜನು ಮುಮುಕ್ಷುಗಳಿಗೆ ಯೋಗ್ಯವಾದ ವರ್ಣಾಶ್ರಮಾಚಾರ ವಿದ್ಯಾದಿಗಳನ್ನು ತಿಳಿದು, ಬೌದ್ಧ ಮತವನ್ನು ನಿರಾಕರಿಸುತ್ತಾ, ಜೈಮಿನಿ ಸೂತ್ರಗಳ ಶಬರ ಭಾಷ್ಯಕ್ಕೆ ಟೀಕಾ ಬರೆದನು. ಇದೇ ಆಗಿನ ಕಾಲದ ರಾಜರ ಮಹಾ ಸಂಪತ್ತು. ಧರ್ಮದಿಂದ ನಡೆದು, ಧರ್ಮ ಪ್ರಚಾರ ಮಾಡಿ, ಧರ್ಮದಿಂದ ರಾಜ್ಯವನ್ನಾಳುವವೇ ರಾಜರ ಮುಖ್ಯ ಧ್ಯೇಯವಾಗಿತ್ತು. ಕಾಲಾನುಸಾರವಾಗಿ ಅದು ಕಲಿ ಪ್ರಾಬಲ್ಯದಿಂದ ಅಡಗಿಹೋಯಿತು.

ಇನ್ನು ಬೆಂಕಿಯಲ್ಲಿ ಹಾಕಿಸದೇ ಇದ್ದ ಬಹು ಮೊದಲಾದ ಕೆಲ ಬೌದ್ಧರು ವೇಷಾಂತರವನ್ನು ತಾಳಿ ದೇಶಾಂತರಕ್ಕೆ ಓಡಿ ಹೋದರು. ಮತ್ತು ಕೆಲ ಬೌದ್ಧರು ಗೂಢವಾಗಿ ಅಲ್ಲಿಯೇ ವಾಸಿಸಿದರು.

ಮೊಟ್ಟಮೊದಲಿಗೇ ಕುಮಾರಿಲ್ವಾ ಭಟ್ಟನು, ವೇದಪ್ರಾಮಾಣ್ಯ ಸಾಧಿಸಿದ್ದಕ್ಕಾಗಿ, ವೇದ ಪ್ರಣೀತ ವರ್ಣಾಶ್ರಮಾಚಾರಗಳು ವಿಸ್ತಾರವಾದವು. ಬ್ರಾಹ್ಮಣರು ಸಂತುಷ್ಟರಾದರು. ಯಜ್ಞ ಯಾಗಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರವರ್ತಕರಾದರು. ಹೀಗೆ ಧರ್ಮ ಪ್ರಚಾರ ಮಾಡಿದರೂ ಮಾಘ, ವರರುಚಿ, ಮಯೂರ, ದಂಡಿ, ಭಾರವೀ, ಕಾಳಿದಾಸ ಮೊದಲಾದವರು. ಕುಮಾರಿಲ್ವಾನದು ವೈದಿಕ ಮತವೆಂದು ತಿಳಿದು ಬಂದಾಗ್ಯೂ, ನಿರೀಶ್ವರ ಮತವಾದ ಈ ಭಾಟ್ಟ ಮತವನ್ನೊಪ್ಪಲಿಲ್ಲ; ಉದಾಸೀನ ಮಾಡಿದರು.

ಪ್ರಭಾಕರ, ಮಂಡನಮಿಶ್ರ, ತರ್ಕತಂತ್ರ, ಡಂಭಕ, ರೇಫಣ ಮೊದಲಾದವರು ಕುಮಾರಿಲ್ವಾ ಭಟ್ಟನಿಂದ ಭಾಟ್ಟ ಶಾಸ್ತ್ರವನ್ನು ತಿಳಿದುಕೊಂಡರು.

ಇದರಲ್ಲಿ ಪ್ರಭಾಕರನು ಮಾತ್ಸರ್ಯದಿಂದ, ಭಟ್ಟ ಶಾಸ್ತ್ರವನ್ನು ಖಂಡಿಸುತ್ತಾ ‘ಪ್ರಭಾಕರ’ ಶಾಸ್ತ್ರವನ್ನು ರಚಿಸಿದನು.

ಅದೇ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಮಣಿಮಾನ್‌ನೆಂಬ ದೈತ್ಯನು ಕಾಲಡಿ ಎಂಬ ಗ್ರಾಮದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದನು.

ಈ ಶಿಶುವು ಸರ್ವ ಧರ್ಮವನ್ನು ಬಿಟ್ಟುಬಿಡುವನೆಂದು ಪೂರ್ವಾಪರ ತಿಳಿದ ತಮ್ಮ ಜನರು ಹೇಳಿದ್ದರಿಂದ, ತಾಯಿಯು ಅದನ್ನು ಸಂಕರನೆಂದು ಕರೆದಳು. ನಿಷ್ಪಾವಕ (ಅವರ) ಶುಕ್ರಶಾಖಾ (ನುಗ್ಗಿಕಾಯಿ) ಅಲಂಬುಸಾ (ಹಾಲಗುಂಬಳ) ಇತ್ಯಾದಿ ಅಪವಿತ್ರ ಪದಾರ್ಥಗಳಿಂದಲೇ ಅದರ ಪೋಷಣೆಯಾಯಿತು. ೫-೬ ವರ್ಷದ ಬಾಲಕನಿದ್ದಾಗ ಆತನ ತಾಯಿಯು ೫-೬ ಬದನೆಕಾಯಿಗಳನ್ನು ತಾರೆಂದು ಹೇಳಿದಳು. ಕಾಯಿಗಳಲ್ಲಿ ಏಕತ್ರೇ ಹೊರತಾಗಿ ದ್ವೈತ ಎರಡನೇದೆಂದು ಕಾಣದೇ ಆ ಬದನೆಕಾಯಿಗಳನ್ನು ಒಂದು, ಒಂದು ಎನ್ನುತ್ತಾ ಎಣಿಸಿದನು. ಆಗ್ಗೆ ತಾಯಿ ಬಳಿಗೆ ಬಂದು, ಇರುವದೊಂದು ಬದನೆಕಾಯಿ, ೫-೬ ಹೇಗೆ ಹೇಗೆ ತಾರೆಂದು ಹೇಳಿದೆಯೆಂದು ಅವನು ಕೇಳಿದನು. ಇದನ್ನು ನೋಡಿ ಜನರೆಲ್ಲರೂ ಹಾಸ್ಯ ಮಾಡಿದರು.

ಈ ವಾಚಾಳನಾದ ಚಟವಟಿ ಬಾಲನಿಗೆ ಒಬ್ಬ ಬ್ರಾಹ್ಮಣನು ಮುಂಜಿವೆ ಮಾಡಿ, ಸುಭಿಕ್ಷಿತವಾದ ಸೌರಾಷ್ಟ್ರ ದೇಶಕ್ಕೆ ಕರೆದುಕೊಂಡು ಹೋದನು.

ಪೂರ್ವದಲ್ಲಿ ಈ ಬಾಲನು ತಪಸ್ಸಿನಿಂದ ಈಶ್ವರನನ್ನು ಸಂತೋಷಪಡಿಸಿ ವರವನ್ನು ಪಡೆದಿದ್ದುದರಿಂದ, ಈ ಜನ್ಮದಲ್ಲಿ ಸ್ವಲ್ಪ ಕಾಲದಲ್ಲಿಯೇ ೧೫-೧೬ ವರ್ಷಗಳಲ್ಲಿಯೇ ಸರ್ವ ವಿದ್ಯಾ ವಿಶಾರದನಾದನು. ಒಂದಾನೊಂದು ದಿನ ನದಿಯನ್ನು ಈಸಿಕೊಂಡು ಹೋಗುವಾಗ್ಗೆ ಈ ಸಂಕರಾಚಾರ್ಯನ ಜನಿವಾರವು ನದೀ ಪ್ರವಾಹಕ್ಕೆ ಹರಿದುಹೋಯಿತು. ಆಗ್ಗೆ ಆತನು ಅಹೋ 'ಜನಿವಾರವೇ' ನಾನೇ ನಿನ್ನನ್ನು ಬಿಟ್ಟುಬಿಡಬೇಕೆಂದು ಮಾಡಿದ್ದೆ; ಆದರೆ ನೀನೇ ನನ್ನನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಹೋದಿ; ಚನ್ನಾಗಿ ಆಯಿತು: ಕರ್ಮವಿಲ್ಲದ ನನಗೆ ನಿನ್ನಿಂದೇನಾಗಬೇಕೆಂದು ಹೇಳುತ್ತಾ ಆ ವಟುವು ಪರಂಪರೆಯಿಂದ ಬಂದ ದ್ವೈತ ಸಿದ್ಧಾಂತಿಗಳಾದ ದೂರ್ವಾಸರ ಶಿಷ್ಯರಾದ ಪರತೀರ್ಥರ ಹತ್ತಿರಕ್ಕೆ ಬಂದು, ಅವರನ್ನು ಕಂಡಾಗ್ಯೂ, ಚಾತುರ್ಮಾಸಕ್ಕೆ ಕುಳಿತ ಪರತೀರ್ಥರು ಈ ವಟು ಕಪಟಿಯಾಗಿದ್ದಾನೆ, (ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರ) ಯಜ್ಞೋಪವೀತವೆಯಿಲ್ಲ. ಇದು ದಾನವ ಲಕ್ಷಣವೆಂದು ಆ ವಟುವನ್ನು ತಿರಸ್ಕಾರ ಮಾಡಿದರು. ಆಗ್ಗೆ ಆ ವಟುವಾದ ಸಂಕರಾಚಾರ್ಯನು, ಗೋದಾವರಿಯ ನದಿಯನ್ನು ದಾಟಿ, ಬದರಿಗೆ ಹೋಗುತ್ತಾ, ಅಲ್ಲಿದ್ದ ಪರತೀರ್ಥರ ಶಿಷ್ಯರಾದ ಸತ್ಯ ಪ್ರಾಜ್ಞರಲ್ಲಿ ಹೋಗಿ, ನಿಮ್ಮ ಗುರುಗಳಿಗೆ ನಾನು ಶಿಷ್ಯನು, ಅವರ ಅಪ್ಪಣೆ ಮೇರೆಗೆ, ತಮ್ಮಲ್ಲಿಗೆ ಬಂದೆನೆಂದು ಸುಳ್ಳು ಹೇಳಿಕೊಂಡನು. ದುರ್ಲಕ್ಷಣಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ ಈ ವಟು ವನ್ನು ಅವರು ನಂಬಲಿಲ್ಲ. ಹಿಂದಿನ ಜನ್ಮದ ಸಂಸ್ಕಾರ ವಶದಿಂದ ಈ ವಟು ಶೂನ್ಯತ್ವ, ನಿರ್ಗುಣತ್ವದಿಂದ ಐಕ್ಯೋಪಾಸನೆ ಮಾಡಿದವನು. ಸತ್ಯ ಪ್ರಾಜ್ಞರ ನಿರಾಕರಣೆಯಿಂದ, ಈ ವಟುವು ತಾನೇ ಸನ್ಯಾಸಿಯಾಗುವೆನೆಂದು ತಲೆ ಬೋಳಿಸಿಕೊಂಡು ಸಹಾಯವನ್ನು ನಿರೀಕ್ಷಿಸಿ ಸಂಚಾರ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದನು. ಹೀಗೆ ಸನ್ಯಾಸಿ ವೇಷವನ್ನು ತಾಳಿದ ಸಂಕರಾ-

ಚಾರ್ಯರ ಬಳಿಗೆ, ಒಂದು ದಿನ ರಾತ್ರಿ ಕೆಲವು ದೈತ್ಯರು ಬಂದು, ನೀನೇ ನಮಗೆ ಗತಿ. ನಾವು ನಿನಗೆ ಸಹಾಯ ಮಾಡುವೆವು; ಎಂದರು.

“ ಪೂರ್ವದಲ್ಲಿ ಕುಮಾರಿಲ್ ಭಟ್ಟಿನಿಂದ ಬೌದ್ಧರು ಯಾವಾಗ ಓಡಿಸಲ್ಪಟ್ಟರೋ ಆಗ್ಗೆ ದ್ವೀಪಾಂತರಕ್ಕೆ ಹೋಗಿದ್ದ ಬಕ್ಕನು, ಹಿಂದಿರುಗಿ ಬಂದು, ಕುಮಾರಿಲ್ ಭಟ್ಟಿನ ತಮ್ಮನಾದ ನಾರಾಯಣ ಭಟ್ಟನು, ಕೇರಳ ದೇಶಸ್ಥರಾದ ಮಲಿಯಾಳಿ ಜನಗಳ ದ್ವಾರಾ ಪುನಃ ಬೌದ್ಧ ಮತವನ್ನು ಪ್ರಚುರಪಡಿಸಿದನು.

ಸನ್ಯಾಸ ಅಶ್ರಮವನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳಬೇಕೆಂಬ ಅಭಿಲಾಷೆಯುಳ್ಳ ಗೌಡಪಾದನೆಂಬ ಬ್ರಾಹ್ಮಣನ ಹತ್ತಿರ ಈ ಬಕ್ಕನು ಬ್ರಾಹ್ಮಣ ಸನ್ಯಾಸಿ ವೇಷವನ್ನು ಹಾಕಿಕೊಂಡು ಬಂದು, ಎಲೈ ಗೌಡಪಾದನೆ ನಿನಗೆ ನಾನು ಮೋಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಪ್ರವೃತ್ತಿಯಾಗುವಂತೆ ಮಾಡಲು, ಸನತ್ಕುಮಾರ ಸ್ವಾಮಿಯಿಂದ ಕಳುಹಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿದ್ದೇನೆಂದು ಹೇಳಿಕೊಂಡನು. ಆಗ್ಗೆ ಗೌಡಪಾದನು ಬಕ್ಕನಲ್ಲಿ ಸನ್ಯಾಸ ತೆಗೆದುಕೊಂಡನು. ಆ ಸನ್ಯಾಸಿಯಾದ ಗೌಡಪಾದನಿಗೆ ಬಕ್ಕನು ನಿರ್ಗುಣನಾದ ಶೂನ್ಯ ತತ್ವವನ್ನೇ ಉಪದೇಶ ಮಾಡಿದನು. ಅಕೋ ಈ ಗೌಡಪಾದನಿಗೆ ಶಬರನ ತಂದೆಯಾದ ಗೋವಿಂದಸ್ವಾಮಿ ಶಿಷ್ಯನಾಗಿದ್ದಾನೆ. ನೀನು ಆ ಗೋವಿಂದ ಸ್ವಾಮಿಗೆ ಶಿಷ್ಯನಾಗೆಂದು ಸಂಕರಾಚಾರ್ಯನಿಗೆ ಹೇಳಿದರು.

ಈ ರೀತಿಯಿಂದ, ರಾತ್ರಿಯಲ್ಲಿ ದೈತ್ಯರಿಂದ ಉಪದೇಶವನ್ನು ಹೊಂದಿದ ಸಂಕರಾಚಾರ್ಯರು ಗೋವಿಂದ ಸ್ವಾಮಿಯ ಶಿಷ್ಯರಾಗಿ ಅವರ ಅಪ್ಪಣೆ ಪಡೆದು, ಭಾರವೀ ತಮ್ಮನಾದ ಪ್ರಭಾಕರ, ಕುಮಾರ, ಭಾಸ್ಕರನಿಂದ ಕೂಡಿ, ಬ್ರಹ್ಮದತ್ತನಲ್ಲಿ ಹೋಗಿ ಅವರಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮ ಸೂತ್ರಗಳ ಅರ್ಥವನ್ನು ತಿಳಿದುಕೊಂಡರು. ಈ ಮೂರು ಮಂದಿ ಬ್ರಹ್ಮದತ್ತರ ಶಿಷ್ಯರು, ಗುರುಪದೇಶದಲ್ಲಿ ಬೇರೆ ಬೇರೆ ಅಭಿಪ್ರಾಯವುಳ್ಳವರಾಗಿ ಬೇರೆ ಬೇರೆ ಶಾಸ್ತ್ರಗಳನ್ನು ಮಾಡಿದರು.

ಸಂಕರಾಚಾರ್ಯರು ಬೌದ್ಧ ಮತವನ್ನೇ ವಿಕಲ್ಪಿಸಿ ಬೇರೆ ಶಬ್ದಗಳಿಂದ ಮಾಯಾವಾದ ಶಾಸ್ತ್ರವೆಂಬದಾಗಿ, ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರಗಳಿಗೆ ಅನ್ಯಥಾ ಅರ್ಥ ಕಲ್ಪಿಸಿ ಭಾಷ್ಯ ಬರೆದರು. ಈ ಮಾಯಾವಾದ ಶಾಸ್ತ್ರವನ್ನು ಕೇಳಿ ಇದು ದುರ್ಭಾಷ್ಯವೆಂದು ಭಾವಿಸಿ ಗುರುವಾದ ಬ್ರಹ್ಮದತ್ತನು, “ಶಾಂತಂ ಪಾಪಂ” ಎಂದು ಕಿವಿ ಮುಚ್ಚಿಕೊಂಡನು. ಭಾಸ್ಕರನು ಕಠಿಣವಾದ ತರ್ಕಗಳಿಂದ ಈ ದುಃಶಾಸ್ತ್ರವನ್ನು ಖಂಡಿಸಿದನು. ಸಂಕರಾಚಾರ್ಯರಿಂದ ಮಾಡಲ್ಪಟ್ಟ ದುರ್ಭಾಷ್ಯವು ದೈತ್ಯಾನೇಶಿಗಳಾದ ಅಸಜ್ಜನರು ಮತ್ತು ಸಂಕರಾಚಾರ್ಯರಿಂದ ಕಳುಹಲ್ಪಟ್ಟ ಶಾಕ್ತೀಯ ಮಂತ್ರಗಳ ಬಲಕ್ಕೆ ವಶರಾದ ಇತರರೂ ಸಹ ಅಭಾಷ್ಯ ಮಾಡಿದರು. ಹೀಗೆ ಸಂಕರಾಚಾರ್ಯರು ಬ್ರಹ್ಮ ಸೂತ್ರಗಳಿಗೆ ಅದ್ವೈತಪರ, ಶಾರೀರ ಭಾಷ್ಯವನ್ನು ಬರೆದು ಜನಗಳನ್ನು ವಶಮಾಡಿಕೊಂಡು, ಅದ್ವೈತಶಾಸ್ತ್ರ ಪ್ರಚಾರ ಮಾಡ ಹತ್ತಿದರು. (ಶರೀರಂ ಅಧ್ಯಾತ್ಮ ಉದ್ಧೇಶ್ಯ ಪ್ರವರ್ತಂ ಶಾರೀರಂ)

ಆ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ವಿಶ್ವರೂಪನೆಂಬ ಗೃಹಸ್ಥಾಶ್ರಮಿ ಬ್ರಾಹ್ಮಣನು, ಒಳ್ಳೇ ಪಂಡಿತನಿದ್ದನು. ಸಂಕರಾಚಾರ್ಯರು, ಆ ಬ್ರಾಹ್ಮಣನ ಮನೆಗೆ ಹೋಗಿ, ಶಾರದೆಯಾದ ಆ ಬ್ರಾಹ್ಮಣನ ಹೆಂಡತಿಯ ಮನಸ್ಸು ಒಲಿಸಿಕೊಂಡು, ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಶಾರದೆಯನ್ನು ಮಾಡಿ, ಆ ವಿಶ್ವರೂಪನೊಡನೆ ವಾದ ಮಾಡಿದನು. ವಿಶ್ವರೂಪನು ಸೋತನೆಂದು ಶಾರದೆಯು ಹೇಳಿದಳು. ಆಗ್ಗೆ ವಿಶ್ವರೂಪನು ಸನ್ಯಾಸಿಯಾದನು.

ವಿಶ್ವರೂಪನ ಪತ್ನಿಯು ಸಂಕರಾಚಾರ್ಯರನ್ನು ಕಾಮಶಾಸ್ತ್ರದಲ್ಲಿ ಸೋಲಿಸಿದಳು. ಆಗ್ಗೆ ಪರಕಾಯ ಪ್ರವೇಶದಿಂದ ಅವರ ಕ ರಾಜನ ಮೃತ ದೇಹದಲ್ಲಿ ಪ್ರವೇಶ ಮಾಡಿ, ಅವಳ ಹೆಂಡತಿಯೊಡನೆ ಕಾಮಶಾಸ್ತ್ರ ಕಲೆಗಳನ್ನು ಕಲಿತು, ಪುನಃ ಒಂದು ತಿಂಗಳಲ್ಲಿ ಬಂದು, ಕಾಮಶಾಸ್ತ್ರದಲ್ಲಿ ಶಾರದೆಯನ್ನು ಸೋಲಿಸಿದರು.

ಭಟ್ಟನಿಂದ ಪರಾಭೂತನಾದ, ಶಬ್ದಶಾಸ್ತ್ರ ನಿಪುಣ ಮಂಡನ ಮಿಶ್ರನೆಂಬ ಹೆಸರುಳ್ಳ ಮಹಾ ಪಂಡಿತನನ್ನು ಸಂಕರಾಚಾರ್ಯರು ಜಯಿಸಿದರು. ಆಗ್ಗೆ ಮಂಡನ ಮಿಶ್ರನು ಸಂಕರಾಚಾರ್ಯರ ವಶನಾಗಿ, ಸನ್ಯಾಸವನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸಿ, “ಸುರೇಶ್ವರಾಚಾರ್ಯ”ನೆಂಬೋ ಮೊದಲನೇ ಶಿಷ್ಯನಾದನು. ಈತನಿಗೆ ತೋಟಕನೆಂಬ ಹೆಸರು ಸಹ ಉಂಟು. ೧. ತೋಟಕ= ಸುರೇಶ್ವರಾಚಾರ್ಯ, ೨. ಪದ್ಮಪಾದ, ೩. ಜ್ಞಾನೋತ್ತಮ ಶಿವಾಚಾರ್ಯ, ೪. ಬೀಜಾದ= (ಹಸ್ತಮಲಕಾಚಾರ್ಯ) ಈ ನಾಲ್ವು ಜನ ಸನ್ಯಾಸಿಗಳಾಗಿ, ಸಂಕರಾಚಾರ್ಯರ ಮುಖ್ಯ ಶಿಷ್ಯರೆಂದೆನಿಸಿ ಅದ್ವೈತಮತ ಪ್ರಚಾರ ಮಾಡಹತ್ತಿದರು. ಹೀಗೆ ಇವರ ಶಿಷ್ಯ ಪ್ರಶಿಷ್ಯರು ಅಭಿವೃದ್ಧಿ ಹೊಂದಹತ್ತಿದರು.

ಸಂಕರಾಚಾರ್ಯರು ತಮ್ಮ ಮರಣ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಶಿಷ್ಯರಿಗೆ ಹೇಳಿದ್ದೇನೆಂದರೆ,— “ನಾವು ಮಾಡಬೇಕಾದ್ದೆಲ್ಲ ಆಯಿತು. ಆದರೆ ನೀವು ಜಾಗೃತರಾಗಿರಿ. ದೂರ್ವಾಸ ಸಂತತಿ ಯವರಾದ ಪರತೀರ್ಥರ ಶಿಷ್ಯರನ್ನು ಹಾಳು ಮಾಡಿಬಿಡಿರಿ. ಪರತೀರ್ಥರ ನಂತರ, ಅವರ ಶಿಷ್ಯರು ಸತ್ಯ ಪ್ರಾಜ್ಞರು ಹಿಮವತ್ಸರ್ವತದಲ್ಲಿ ಋಷಿಗಳಿಗೆ, ವೇದಪಾಠ ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದವರು, ಮಾತ್ರ ನಂದೀ ಗ್ರಾಮದಲ್ಲಿ ೫-೬ ಶಿಷ್ಯರನ್ನು ಮಾಡಿಕೊಂಡು, ವೇದಪಾಠ ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಇವರ ಹೊರ್ತಾಗಿ ವೇದಗಳಿಗೆ ಪೂರ್ವ ಸಂಪ್ರದಾಯವನ್ನು ತಿಳಿದವರಾರೂ ಇಲ್ಲ. ಅದುದರಿಂದ ನಿರ್ಭಯರಾಗಿ ಅವರನ್ನು ಹಾಳು ಮಾಡಿರೆಂಥ ಉಪದೇಶ ಮಾಡಿ, ಕಾಲದೀ ಗ್ರಾಮದಲ್ಲಿಯೇ ಮರಣ ಹೊಂದಿದರು.

ನಂತರ ಸಂಕರಾಚಾರ್ಯರಿಂದ ಆಜ್ಞಾಪ್ತರಾದ ಜ್ಞಾನೋತ್ತಮರೇ ಮೊದಲಾದ ಬಹು ಶಿಷ್ಯರು, ನಂದೀ ಗ್ರಾಮಕ್ಕೆ ಬಂದು, ಅಲ್ಲಿದ್ದ ಪ್ರಾಜ್ಞ ತೀರ್ಥರ ಮಠವನ್ನು ಸುಟ್ಟರು. ಆ ಊರಿನಲ್ಲಿದ್ದ ಆಕಳಗಳನ್ನು, ಬಾಲಕರನ್ನು ಸಹ ಕೊಂದರು. ಬ್ರಾಹ್ಮಣರನ್ನು ಭೈರವೀ ಮಂತ್ರ ಶಕ್ತಿಯಿಂದ ಜ್ವರ ಪೀಡಿತರನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿದರು. ಪ್ರಾಜ್ಞತೀರ್ಥರ ಶಿಷ್ಯರುಗಳ ದಂಡವನ್ನು ಮುರಿದು ಕಮಂಡಲಾದಿಗಳನ್ನು ಒಡೆಯಲು ಮರುದಿನ

ಪ್ರಾತಃಕಾಲವೇ ಪ್ರಾಜ್ಞತೀರ್ಥರು, ಶಿಷ್ಯ ಸಹಿತರಾಗಿ ಜಗನ್ನಾಥ ಸತ್‌ಕ್ಷೇತ್ರಕ್ಕೆ ಹೊಟರು. ಅದಾಗ್ಯೂ ಸಂಕರ ಶಿಷ್ಯರು ಅವರ ಬೆನ್ನಟ್ಟಿ, ನಿರ್ಜನ ಪ್ರದೇಶ ಅಡವಿಯ ಸುತ್ತಗಟ್ಟಿ, ನಮ್ಮ ಮತವನ್ನು ಅನುಸರಿಸಿ, ಇಲ್ಲವಾದರೆ ನಿಮ್ಮನ್ನು ಕೊಲ್ಲುತ್ತೇವೆಂಬ ಬಲವತ್ತರ ಮಾಡಿದರು. ಆಗ್ಗೆ ಅವರು ಪ್ರಾಣಸಂಕಟ ಭಯದಿಂದ ನಿಮ್ಮ ಅದ್ವೈತ ಮತವನ್ನು ಅನುಸರಿಸುತ್ತೇವೆಂದು ಒಪ್ಪಿಕೊಂಡರು. ಆಗ್ಗೆ ಅದ್ವೈತಿಗಳಾದ ಜ್ಞಾನೇಶ್ವರ ಮಠ ಶಿವಾಚಾರ್ಯರು ಪ್ರಾಜ್ಞತೀರ್ಥ ಮೊದಲಾದವರಿಗೆ ಬೇರೆ ಬೇರೆ ದಂಡಾದಿಗಳನ್ನ ಕೊಟ್ಟು, ತಮ್ಮ ಶಿಷ್ಯರನ್ನು ಮಾಡಿ, ದ್ವೈತ ಸನ್ಯಾಸಿಗಳೆಂದು ಗುರ್ತು ಹಿಡಿಯದಂತೆ ಮಾಡಿದರು. ಆಗ್ಗೆ ಪ್ರಾಜ್ಞತೀರ್ಥಾದಿಗಳು ಅನಿವಾರ್ಯದಿಂದ ಸಂಕರ ಅನುಯಾಯಿಗಳೆಂದು ಮಾಡಿ ತೋರಿದರು. ಆನಂದ ಬಾಲ ಮಠದಲ್ಲಿ ಅವರಿಗೆ ಆಗ್ಗೆ ಅದ್ವೈತ ಮಾಯಾವಾ ಶಾಸ್ತ್ರವನ್ನು ಉಪದೇಶ ಮಾಡಿದರು. ಕರ್ಕಶವಾದ ಆ ಶಾರೀರ ಭಾಷ್ಯವನ್ನು ಮನಸ್ಸಿಲ್ಲದೆಯೇ ಕೇಳಿದರು.

ಹೀಗೆ ಪರಮಹಂಸ ಗೂಢ ಚೇತಸರಾದ ನಿಪುಣ ಪ್ರಾಜ್ಞತೀರ್ಥರು ಕಾಲನಾಮ ಭಗವಂತನ ಇಚ್ಛೆಯಂತೆ ಆ ಕಾಲವನ್ನನುಸರಿಸಿ ನಡೆದರು. ಇದನ್ನು ನೋಡಿ ದ್ವೈತ ಸನ್ಯಾಸಿಗಳು ನಮ್ಮ ಶಿಷ್ಯರಾಗಿ ನಮ್ಮಂತೇ ಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಅದ್ವೈತ ಶಾಸ್ತ್ರವಲಂಕಿಗಳಾದರು. ಇನ್ನೇನು ನಮಗೆ ಭಯವಿಲ್ಲ. ಆದರೂ ಮದ್ಯಪಾನ ಭೋಗಾದಿಗಳಲ್ಲಿರುಃ ಫಮ್ಮನ್ನು ಸದಾಚಾರಿಗಳಾದ ಪ್ರಾಜ್ಞತೀರ್ಥಾದಿಗಳು ನಿಂದಿಸುವರೆಂಬ ಭಯದಿಂದ ಮೆಲ್ಲನೇ ಆ ಜಾಗಾ ಬಿಟ್ಟು ಬರ್ಬರಕ್ಕೆ ಹೋದರು. ನೋಡಿರಿ; ಸತ್ಯ ಧರ್ಮಕ್ಕೆ ಷ್ಕ ಕಷ್ಟ; ಎಷ್ಟು ವಿಪತ್ತು ಬಂದರೂ, ಸತ್ಯವನ್ನು ಬಿಡದೆ ಧರ್ಮದಿಂದಾಚರಿಸುವರಿಗೆ ಎಂದು ಹಾನಿಯಿಲ್ಲ.

ಅದ್ವೈತ ಸನ್ಯಾಸಿಗಳು ಬರ್ಬರಕ್ಕೆ ಹೋದನಂತರ, ಪ್ರಾಜ್ಞತೀರ್ಥರು ರಹಸ್ಯವಾಗಿ ತಮ್ಮ ಶಿಷ್ಯರನ್ನು ಕುರಿತು, ಹೇ ಶಿಷ್ಯರೇ, ಸಂಕರಾಚಾರ್ಯರ ಶಿಷ್ಯರು, ನಮ್ಮನ್ನು ಮಾಯಾವಾದಿಗಳೆಂದರಿದು, ನಮಗೆ ಮಾಯಾವಾದದಲ್ಲಿ ವಿಶ್ವಾಸವುಳ್ಳವರೆಂದರಿದು ಬರ್ಬರ ದೇಶಕ್ಕೆ ಹೋದರು. ಇದೇ ನಮಗೆ ಶ್ರೀಹರಿಯ ಮುಖ್ಯಾನುಗ್ರಹವು. ಚಾತುರ್ಮಾರ್ಗ ಮುಗಿದನಂತರ ನಾವು ಅದ್ವೈತಿಗಳಂತೇ ವೇಷ ಹಾಕಿದವರಾಗಿ, ಅವರ ನಡಾವಳಿಯನ್ನೇ ತೋರುತ್ತಾ ನಂದೀಗ್ರಾಮಕ್ಕೆ ಹೋಗೋಣವೆಂದರು.

ಚಾತುರ್ಮಾರ್ಗ ಮುಗಿದಕೂಡಲೇ ಗಂಗಾಸ್ನಾನ ಮಾಡಿಕೊಂಡು, ಮಾಯಿಗೇ ಸಂಬಂಧದಿಂದುಂಟಾದ ಮಲವನ್ನು ಕಳೆದುಕೊಂಡು, ನಂದೀ ಗ್ರಾಮಕ್ಕೆ ಹೋಗಿ ಗೌಪ್ಯವಾಗಿ, ನಾರಾಯಣನೇ, ತತ್ವಾಭಿಮಾನಿ ದೇವತೆಗಳೇ, ಗುರುಗಳೇ, ನಮಗೆ ಒಳ್ಳೆ ಗತಿಯನ್ನು ಕೊಡೆಂದು ಪ್ರಾರ್ಥಿಸಿದರು.

ಹೀಗೆ ಸತ್ಯಪ್ರಜ್ಞರು ಋಷಿಗಳಿಂದ ಕೂಡಿರುವಾಗ್ಗೆ, ಕೆಲ ಶಿಷ್ಯರು ಬಂದು ನಮಸ್ಕರಿಸಿ ದುಃಖದಿಂದ ಭೂಮಿಯಲ್ಲಿ ಬಿದ್ದು ಹೊರಳಾಡುತ್ತಿದ್ದರು. ಇಂತು ದುಃಖ

ಡುವ ಶಿಷ್ಯರನ್ನೆಲ್ಲ ಎಬ್ಬಿಸಿ ಉಚಿತವಾದ ಆಸನದ ಮೇಲೆ ಕುಳ್ಳಿರಿಸಿ, ನಿಮಗೆ ಬಂದಿರುವ ಪತ್ರನ್ನು ನಾವು ಬಲ್ಲೆವು. ಈ ಕಾಲವು ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ಕಲಿಯ ಆಧೀನಕ್ಕೆ ಒಳಪಟ್ಟಿದ್ದು. ಲವು ಸಂಕಟ ಪಟ್ಟರೆ ಆಗುವದೇನು? ಜಗನ್ನಾಥ ಕ್ಷೇತ್ರಕ್ಕೆ ಹೋಗಿ, ಅಲ್ಲಿ ದೇವರನ್ನು ಜನೆ ಮಾಡಿರೆಂದು ಹೇಳಿದರಲ್ಲದೇ, ತ್ರೋಟಕ ಮಂತ್ರಗಳಿಂದ ಮಾ ಯಾವಾದಿಗಳು, ಮ್ಮನ್ನು ಕೊಲ್ಲುತ್ತಾರಾದ್ದರಿಂದ, ಆ ಮಾಯಿಗಳಂತೆ, ಆಚರಣೆಯನ್ನಿಟ್ಟುಕೊಂಡು, ವರಿಗೆ ಮಾತ್ರ ನಿಮ್ಮ ಗುಟ್ಟು ತಿಳಿಯಗೊಡದೇ, ರಹಸ್ಯದಲ್ಲಿ ನಾರಾಯಣನು ಸರ್ವೋತ್ತಮನು. ಜ್ಞಾನಾನಂದಾದಿ ಸದ್ಗುಣವುಳ್ಳವನು, ನಾವುಗಳೆಲ್ಲ ಆ ಶ್ರೀ ಹರಿಯ ದಾಸರು. ಗತ್ತು ಪ್ರವಾಹತೋ ನಿತ್ಯವೂ, ಸತ್ಯವೂ ಎಂದು ಹೀಗೆ ದೃಢ ನಂಬಿಕೆಯಿಂದ ಉಪಾಸನೆ ಮಾಡುತ್ತಾ, ಒಬ್ಬರಿದೊಬ್ಬರು ಶಿಷ್ಯ ಪ್ರಶಿಷ್ಯರಿಗೆ ಸನ್ಯಾಸ ಕೊಟ್ಟು, ರಹಸ್ಯ ಲ್ಲಿ ಇದೇ ಉಪದೇಶಿಸುತ್ತಾ, ವೇದಗಳ ಶುದ್ಧ ಸಂಪ್ರದಾಯವು ಮತ್ತು ನಮ್ಮ ಸನಕ ಮುನಿಗಳ ವಂಶ ಹೇಗೆ ನಾಶವಾಗದೇ ಇದ್ದೀತೋ ಆ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಗುಪ್ತವಾಗಿ ಆಚರ ಿತ್ತಾ, ಮಾಯಾವಿಗಳ ಲಾಂಛನಗಳನ್ನೇ ಇಟ್ಟುಕೊಂಡು, ಅವರಿಗೆ ಸನ್ಮಾನ ಮಾಡುತ್ತಾ, ಮಾಯಾವಿ ಶಾಸ್ತ್ರವನ್ನೇ ಓದುತ್ತಲೇ ಅವರ ಅಂತರ್ಯಾಮಿ ದೇವರನ್ನು ಬಿಡದೇ ಾಯಿಸುತ್ತಾ, ಶುದ್ಧ ವೈದಿಕ ಸಂಪ್ರದಾಯವನ್ನೂ ನಮ್ಮ ಸನಕ ಮುನಿಗಳ ವಂಶವನ್ನೂ ಾಪಾದಿಕೊಳ್ಳರೆಂದು, ಉಪದೇಶ ಮಾಡಿದರು. ಮತ್ತು ಮೊದಲಿಗೆ ಮಾಯಾವಾದಿಗಳು ಲವತ್ತರದಿಂದ ಕೊಟ್ಟಿದ್ದ ದಂಡಾದಿಗಳನ್ನು ತೆಗೆಸಿ, ಮೊದಲಿನಂತೆ ತಾವು ದಂಡಾದಿ ಳನ್ನು ಕೊಟ್ಟು, ಸತ್ಯಪ್ರಜ್ಞರು ಋಷಿಗಳಿಂದ ಕೂಡಿಕೊಂಡು, ಪೂರ್ವದಂತೆ ಹಿಮಗಿರಿ ಳಲ್ಲಿ ಕಣ್ಣಿಗೆ ಕಾಣದಂತೆ ಹೊರಟುಹೋದರು. ಹೀಗೆ ಪ್ರಾಜ್ಞತೀರ್ಥರಾದ ಗುರುಗಳ ಾಜ್ಞೆಯಂತೆ, ವಿರಕ್ತರಾದ ಶಿಷ್ಯರೆಲ್ಲರೂ ಬಹಿರಂಗದಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ ಮಾಯಾವಿಗಳಂತೆ ಾಚರಿಸುತ್ತಾ ಪುರುಷೋತ್ತಮ ಕ್ಷೇತ್ರವಾದ ಜಗನ್ನಾಥಪುರಿಗೆ ಸೇರಿ, ಶ್ರೀ ಹರಿಭಜನೆ ಾಡುತ್ತ ರಹಸ್ಯವಾಗಿ ಒಬ್ಬರು ಮತ್ತೊಬ್ಬ ಶಿಷ್ಯರಿಗೆ, ಹೀಗೆ ಪರಂಪರೆಯಿಂದ ಸಚ್ಚಿಷ್ಯರಿಗೆ ಲಪದೇಶ ಕೊಡುತ್ತಾ, ಸತ್ಸಂಪ್ರದಾಯವನ್ನು ರಕ್ಷಿಸುವ ಶಿಷ್ಯರನ್ನು ಮಾಡಿಕೊಂಡು, ತತ್ತ್ವವನ್ನೂ, ಸನಕ ಮುನಿಗಳ ವಂಶವನ್ನೂ ಕಾಪಾಡಿಕೊಂಡು ಇರುತ್ತೀರರು.

ಹೀಗೆ ಕೆಲವು ಕಾಲವೆಂದರೆ, ಸುಮಾರು ೪೦೦ ವರ್ಷಗಳ ಮೇಲೆ ತಮ್ಮವರೇ ಂದು, ಅದ್ವೈತಿಗಳಿಗೆ ಭ್ರಮ ಬರುವ ಹಾಗೆ, ಆಚರಣೆಯನ್ನು ತೋರುತ್ತಿರುವ, ಅಚ್ಯುತ ರ್ತೀಕ್ಷಕರೆಂಬ ಶಿಷ್ಯರು ಸನಕ ವಂಶ ಪೀಠಕ್ಕೆ ಬಂದರು.

ಇಷ್ಟು ಕಾಲವರೆಗೆ ಸಜ್ಜನರು ಬಳಲಿ ದುಃಖ ಪಟ್ಟದ್ದನ್ನು ನೋಡಿ, ದೇವತೆಗಳು ವೇದ ದೂಷಕರನ್ನು ನಾಶ ಮಾಡುವಗೋಸುಗ, ಶ್ರೀಮನ್ನಾರಾಯಣನನ್ನು ಪ್ರಾರ್ಥಿ ಳಲು ಶ್ರೀ ಹರಿಯಾಜ್ಞೆ ಮತ್ತು ದೇವತೆಗಳ ಪ್ರಾರ್ಥನೆಯಂತೆ, ಸಚ್ಚಾಸ್ತ್ರ ಸಂಜೀವನ ಳಹರಾದ, ಶ್ರೀ ಮುಖ್ಯ ಪ್ರಾಣದೇವರೇ ಭೂಮಿಯಲ್ಲಿ ಶ್ರೀ ಉಡಸಿ ಕ್ಷೇತ್ರಕ್ಕೆ

ಹತ್ತಿರುವ, ಪಾಜಕ ಕ್ಷೇತ್ರದಲ್ಲಿ ವಾಸ ಮಾಡಿದ್ದ ವೇದಜ್ಞರೂ, ಶುದ್ಧ ಸಂಪ್ರದಾಯಜ್ಞರೂ ಅನೇಕ ವ್ರತಾದಿಗಳನ್ನಾಚರಿಸಿದ, ಮಧ್ಯಮನೆಯುಳ್ಳ ಮಧ್ಯಗೇಹ ಭಟ್ಟರು (ನಾರಾಯಣಾಚಾರ್ಯರು) ತತ್ತ್ವಶ್ರೀ ವೇದವತೀದೇವಿಯ ಗರ್ಭದಲ್ಲಿ ಶುಕ್ಲಶೋಣಿತ ಸಂಬಂಧವಿಲ್ಲದೇ ತಾವು ಮೂರನೇ ಅವತಾರ ಮಾಡಿದರು. ವಾಸುದೇವನೆಂದು ಕರಿಸಿಕೊಂಡು, ಉಪನೀತ ರಾದ ಮೇಲೆ ಹರಿಯಾಜ್ಞೆಯಂತೆ, ಅಚ್ಯುತ ಪ್ರೇಕ್ಷರಲ್ಲಿ ಆಶ್ರಮವನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಂಡು, ಪೂರ್ಣ ಪ್ರಜ್ಞ-ಅನಂದ ತೀರ್ಥರಿಂಬ, ನಾಮವನ್ನು ಪಡೆದರು. ದಕ್ಷಿಣ ದೇಶದ ಎಲ್ಲ ಪಂಡಿತರನ್ನು ಗೆಲ್ಲು, ಮಾಯಾವಿಗಳ ಕುಶಾಸ್ತ್ರವನ್ನು ಚೆನ್ನಾಗಿ ಖಂಡಿಸುವೆನೆಂಬ, ಭೀಮ ಪ್ರತಿಜ್ಞೆ ಮಾಡಿದರು. ಉತ್ತರ ದೇಶದ ಯಾತ್ರೆಗೆ ಹೊರಡುವಾಗ್ಗೆ, ಶ್ರೀ ಭಗವದ್ವೀತೆಯ ಭಾಷ್ಯವನ್ನು ರಚಿಸಿ, ಗುರುಗಳಿಗೆ ಇತ್ತು ಗಂಗೆಯನ್ನು ದಾಟಿ, ಬದರಿಗೆ ಹೋಗಿ, ಶ್ರೀಮನ್ನಾರಾಯಣನ ದರ್ಶನ ಮಾಡಿಕೊಂಡು, ಶ್ರೀಮನ್ನಾರಾಯಣ, ವ್ಯಾಸರ ಆಜ್ಞೆಯಂತೆ, ಅನಂತ ಮಠಕ್ಕೆ ಬಂದು, ಶ್ರೀ ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರಗಳಿಗೆ, ವ್ಯಾಸರ ನಿಜತತ್ವವನ್ನು ತಿಳಿದು, ಪೂರ್ವ ಸಂಪ್ರದಾಯದಂತೆ, ನಿಜವಾದ ಅರ್ಥಬೋಧಕ, ದ್ವೈತ ಭಾಷ್ಯವನ್ನು ರಚಿಸಿದರು. ದ್ವೈತ ಭಾಷ್ಯದ ಎರಡನೇ ಅಧ್ಯಾಯ ಎರಡನೇ ಪಾದದಲ್ಲಿ, ಚಾರ್ವಾಕ ಬೌದ್ಧ ಜೈನ ಮಾಯಾವಾದಿ ಮುಂತಾದ ಸಕಲ ಕುಶಾಸ್ತ್ರಗಳನ್ನು ನಿರಾಕರಿಸಿ, ಶ್ರೀಹರಿಯು ಅನಂತ ಗುಣ ಪರಿಪೂರ್ಣನೂ, ಅನಂತ ರೂಪಿಯೂ, ಸಕಲ ಜಗತ್ತಿಗೆ ಕರ್ತನೂ, ಅಕ್ಷರ ಛಾದ ರಮೆಯು ಶ್ರೀಹರಿಗೆ ದೇಶಕಾಲದಿಂದ ಸಮಳು, ಗುಣದಿಂದ ಅಸಮಳು, ಶ್ರೀ ಹರಿಯ ದಾಸಳು, ಬ್ರಹ್ಮವಾಯುಗಳೇ ಜೀವೋತ್ತಮರು; ಸಕಲ ಜೀವರು ಶ್ರೀ ಹರಿಯ ದಾಸರು; ಜಗತ್ತು ಪ್ರವಾಹತೋ ನಿತ್ಯ ಸತ್ಯ, ಪಂಚಭೇದ ತಾರತಮ್ಯ ಮತವನ್ನು, ಪುನರುಜ್ಜೀವನ ಗೊಳಿಸಿ ಸಜ್ಜನರ ಅಜ್ಞಾನವನ್ನು ಕಳೆದರೆಂದು, ಈ ಇತಿಹಾಸವನ್ನು ಶ್ರೀಮನ್ನಾರಾಯಣ ಪಂಡಿತಾಚಾರ್ಯರು 'ಮಣಿಮಂಜರೀ' ಎಂಬ ಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿ ವಿಸ್ತಾರವಾಗಿ ಹೇಳಿರುವರು. ಹೆಚ್ಚು ವಿಮರ್ಶಿಸುವವರು ಆ ಗ್ರಂಥ ನೋಡಬಹುದು. ಇದರ ಮೇಲಿಂದ ಕಾಲವನ್ನಾ ದರೂ ಊಹಿಸಬಹುದು. ಅವರ ಚರಿತೆ, ಈ ಶ್ರೀ ಸುಮಧ್ವ ವಿಜಯದಲ್ಲಿ ಅವರು ರಚಿಸಿದ, ಭಾಷ್ಯ ಮಹಿಮಾ, ಕುಶಾಸ್ತ್ರಗಳ ನಿರಾಕರಣೆ ಈ ೧೫ ನೇ ಸರ್ಗದಲ್ಲಿ ತೋರಿಸಿರುವರಾದ ಕಾರಣ ಈ ಎಲ್ಲ ಚರಿತ್ರೆಯನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಸಂಕ್ಷಿಪ್ತವಾಗಿ, ಭಕ್ತ ಜನರ ಆತುರತೆಗಾಗಿ ಕೊಡ ಬೇಕಾದಿತು.

ಇಂಥ ಮತಗಳು ಪಾರಂಪರ್ಯದಿಂದ ನಿತ್ಯವಾಗಿವೆ. ವೇದಗಳಲ್ಲಿಯೂ, ತ್ರಿವಿಧ ಜೀವರಗತಿ ಹೇಳಿದೆ. ಎಲ್ಲ ಕುಜೀವರ ಮತಿಗಳೇ ಕುಮತಗಳಾಗಿವೆ. ಆ ಕುಜೀವರ ಮತಿಸ್ಥ (ಬುದ್ಧಿಸ್ಥ) ಮತಖಂಡನೆಯೆಂದು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

ಹಿಂದಾದ ಸಾಂಖ್ಯ ಚಾರ್ವಾಕಾದಿ ಮತಗಳ ದೂಷಣೆ ಯಾಕೆ ಮಾಡಬೇಕೆಂದು ಕೆಲವು ಮಂದಮತಿಗಳು ಶಂಕಿಸಿದರೆ, ಶ್ರೀ ಮಧ್ವಾಚಾರ್ಯರು ಅನುಷ್ಠಾಪ್ಯಾನವೆಂಬ ಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿ ಇದರ ಸವಿಸ್ತರ ಉತ್ತರ ಬರೆದಿರುವರು.

ಪರಪಕ್ಷದೊಷಣವು ಸ್ವಪಕ್ಷದಾರ್ಥಕ್ಕೆ ಕಾರಣವು. ಈ ಕಾರಣ ದೂಷಿಸುವದೆಂದು ಉತ್ತರ ಹೇಳಲು, ಈ ಸಾಂಖ್ಯಾದಿ ಶಾಸ್ತ್ರಗಳಾದರೂ ಪ್ರವಾಹತಃ ಅನಾದಿ ಕಾಲದಿಂದ ಇರತಕ್ಕವುಗಳು. ಜೀವರಿಗೆ ನಾಶವಿಲ್ಲದಂತೆ ಜೀವರ ಮತಿಸ್ಥವಾದ ಯಾವ ಮತಕ್ಕೂ ನಾಶವಿಲ್ಲ. ದೂಷಣವು ಕೂಡುವದಿಲ್ಲವೆಂದರೆ, ಪ್ರಭುಗಳಾದ ವೇದವ್ಯಾಸ ದೇವರು, ವೇದಾದಿಗಳಿಗೆ, ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯವನ್ನು ಅಂಗೀಕರಿಸುವ, ಅನಾದಿ ನಿತ್ಯವಾದ ಸತ್ಯ ಪುರುಷರ ಮತಗಳನ್ನು ಪ್ರವರ್ತಿಸುವ ಶಿಷ್ಯರನ್ನೇಕ್ಷಿಸಿ, ಪರಕೀಯ ತರ್ಕಗಳನ್ನು ಬಾಧಿಸುವ, ಪರಕೀಯ ತರ್ಕಗಳಿಂದ ಅಬಾಧ್ಯಗಳಾದ, ಅನುಕೂಲವಾದ ತರ್ಕಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ ಅನುಮಾನಗಳಿಂದಲೂ, ಅತಿ ದೃಢತರ ವಾಕ್ಯಗಳಿಂದಲೂ, ಈ ಸಾಂಖ್ಯಾದಿ ಮತಗಳಿಗೆ ಭ್ರಮವೇ ಮೂಲ ಕಾರಣ, (ವಿಪ್ರಲಂಭತ್ವ) ವಂಚಕ ಮೂಲಕತ್ವವನ್ನು ಸುಬೋಧವಾಗಿ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

೧. ಕವಿಲ ಕಣಾದಿ ಸಮಯಗಳು, ಅವರವರಿಂದ ನಿರ್ಮಿತವಾದವುಗಳು. ಇವುಗಳಿಗೆ ಅನಾದಿತ್ವ ಹೇಗೆಂದರೆ, ಕವಿಲಾದಿಗಳು ಮುಂಚಿನವರು ಮಾಡಿದ ಶಾಸ್ತ್ರಗಳನ್ನೇ ಕಾಲಸಾಮರ್ಥ್ಯದಿಂದ ಉತ್ಪನ್ನವಾಗಿರುವದರಿಂದ, ಅವುಗಳನ್ನು ತಮ್ಮ ತಪಃ ಪ್ರಭಾವದಿಂದ ಪುನಃ ತಿಳಿದು, ಗ್ರಂಥಾಂತರ ನಿರ್ಮಾಣದಿಂದ ಪ್ರವರ್ತಿಸುತ್ತಾರೆ. ಹೀಗೆಯೇ ಪೂರ್ವಜರು ತಮ್ಮಿಂದ ಮುಂಚಿನವರು ಮಾಡಿದ ಶಾಸ್ತ್ರಗಳನ್ನು ತಪಃ ಪ್ರಭಾವದಿಂದ ಪ್ರವರ್ತಿಸುತ್ತಾರೆ. ಹೀಗೆ ಎಲ್ಲ ಶಾಸ್ತ್ರಗಳು, ಪ್ರವಾಹತಃ ಅನಾದಿಯೆಂದು ಹೇಳಲು ಯಾವ ದೋಷವೂ ಇಲ್ಲ.

೨. ಕರಣ ದೋಷ ಬಾಧಕ (ಇಂದ್ರಿಯ ಜನ್ಯ ದೋಷ ಬಾಧಕ ಜ್ಞಾನದಿಂದ) ಈ ಸಮಯಗಳಿಗೆ, (ಶಾಸ್ತ್ರಗಳಿಗೆ) ಅಪ್ರಾಮಾಣ್ಯವನ್ನು ಕಲ್ಪಿಸಬೇಕು. ಇಲ್ಲವಾದರೆ ಎಲ್ಲ ಪ್ರಮಾಣಗಳು ಅಪ್ರಮಾಣವಾಗಬೇಕಾಗುವವು. ಅದರಲ್ಲಿ ಶ್ರುತಿಗಳು ಅನಾದಿಗಳಾಗಿರುವದರಿಂದ ಹೇಗೆ ಅವುಗಳಿಗೆ ಕರಣ ದೋಷಗಳಿಲ್ಲವೋ ಹಾಗೆಯೇ ಸಾಂಖ್ಯಾದಿ ಶಾಸ್ತ್ರಗಳು ಅನಾದಿಗಳಾಗಿರುವದರಿಂದ ಅವುಗಳಿಗೆ ಕರಣ ದೋಷವಿಲ್ಲ. ಶ್ರುತಿಗಳು ಸ್ವರೂಪತಃ ಅನಾದಿಗಳು, ಸಾಂಖ್ಯಾದಿ ಸಮಯಗಳು ಪ್ರವಾಹತಃ ಅನಾದಿಗಳು ಎನ್ನುವ ನೈಷಮ್ಯವು ಅನುಪಯುಕ್ತವು, ಎಂಬುವದಕ್ಕೆ ಅನುಮಾನವು.

೩. ನಾಶವಿಲ್ಲದೇ ಒಂದೇ ರೀತಿಯಾಗಿದ್ದ ಪ್ರಯುಕ್ತ ಶ್ರುತಿಗಳಿಗೆ ಹೇಗೆ ಬಾಧಕ ವಿಲ್ಲವೋ ಹಾಗೇ ಸಾಂಖ್ಯಾದಿ ಸಮಯಗಳು ನಾಶವಿಲ್ಲದೇ ಒಂದೇ ರೀತಿಯಾಗಿ ಅನುಪ್ರೇಕ್ಷ (ಪರಂಪರೆ ಬಂದುದು) ವಿರೋಧದಿಂದ ಬಾಧಕವಿಲ್ಲ.

೪. ಸಾಂಖ್ಯಾದಿ ಸಮಯಗಳು ಕರಣದೋಷ ಬಾಧಕ ಪ್ರತ್ಯಯಗಳಿಂದ ಕೂಡಿರುತ್ತವೆ ಎಂದಾದರೆ ಆಗ ಹುಚ್ಚನ ವಾಕ್ಯದಂತೆ ಅಪ್ರಮಾಣ್ಯವಾಗುತ್ತಿತ್ತು. ಹೀಗಿಲ್ಲವಾದುದರಿಂದ ಅಪ್ರಮಾಣ್ಯವು ಹೇಗೆ ಬಂದಿತು?

೫. ಹೇಗೆ ಶ್ರುತಿಗಳು ಪ್ರಬಲವಾದ ಯುಕ್ತಿಗಳಿಂದ, ಸಿದ್ಧವಾದ ಅರ್ಥವನ್ನು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸತಕ್ಕವುಗಳೋ ಹಾಗೆಯೇ ಸಾಂಖ್ಯಾದಿ ಸಮಯಗಳು.

೬. ಹೀಗೆಯೇ ಶ್ರುತಿಗಳಂತೆ, ಸಾಂಖ್ಯಾದಿ ಸಮಯಗಳೂ, ವಿನೋಧಗಳಿಲ್ಲ ದಿರುವವೆಂದು ಸಂಭಾವಿಸಿಕೊಳ್ಳಬಹುದು. ಇಲ್ಲವಾದರೆ ಸೂತ್ರಕಾರರಲ್ಲಿ ಶ್ರೇಷ್ಠರಾದ ಜಿನ ಮೊದಲಾದವರು ಆಗ್ರಹದಿಂದ ಸಮಯಗಳನ್ನೇಕೆ ಪ್ರವರ್ತಿಸ್ಕಾರು? ಉಳಿದ ಅನೇಕ ಪಂಡಿತರೂ ಕೂಡ ಏಕೆ ಸ್ವೀಕಾರ ಮಾಡ್ಕಾರು? ಆದುದರಿಂದ ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದ ಪ್ರಕಾರ ಸಾಂಖ್ಯಾದಿ ಸಮಯಗಳು ಶ್ರುತಿಗಳಿಗೆ ಸಮಾನಗಳೆಂದು ತಿಳಿದವನಿಗೆ ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ ಸಂಶಯವು ಬಂದೇ ಬರುವದು

ಇದಕ್ಕೆ ಉತ್ತರವೇನೆಂದರೆ,

ಹೀಗೆ ಪರಸ್ಪರ ವಿರುದ್ಧಗಳಾದನೇಕಗಳಿಗೆ, ವ್ಯಾಮಾಣ್ಯವು ಕೊಡವದಿಲ್ಲ. ವಸ್ತು ವಿಕಲ್ಪವು (ವಿರುದ್ಧ ಸ್ವಭಾವತ್ವ) ಬರಬೇಕಾಗುವದು. ತಥಾಚ ಅವಶ್ಯವಾಗಿ, ಯಾವ ದಾದರೂ ಒಂದಕ್ಕೇನೇ, ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯವನ್ನು ಅಂಗೀಕರಿಸಬೇಕು. ಅನಾದಿಕಾಲದಿಂದ ಇರುವದು, ಇತರಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಅನ್ಯಥಾ ಸಿದ್ಧವೆಂದು ಸರ್ವಥಾ (ಅವಶ್ಯ) ಕಲ್ಪಿಸ ಬೇಕಾಯಿತು.

“ಇತರೇಷಾಂಚಾನುಪಲಬ್ಧಿಃ” ಎಂದು ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ಪ್ರಕಾರ, ಸಾಂಖ್ಯಾದಿ ಸಮಯಗಳಿಗೆ, ಅಪ್ರಮಾಣ್ಯವನ್ನು ಕಲ್ಪಿಸಲಿಕ್ಕೆ ಶಕ್ಯವೇ ಆಗುತ್ತದೆ. ಆದ ಪ್ರಯುಕ್ತ ಶ್ರುತಿ ಸಮನ್ವಯ ಸಿದ್ಧವಾದ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ ಪುನಃ ಶಂಕೆಯು ಹೇಗಂದರೆ ಯಾರೂ ‘ಇತರೇಷಾಂಚಾನುಪಲಬ್ಧಿಃ’ ಎಂದು ಸಂಕ್ಷೇಪವಾಗಿ ಹೇಳಿದ ನ್ಯಾಯವನ್ನು ಪರರು ಕಲ್ಪಿಸಿಕೊಂಡ ಪ್ರಮೇಯ ವಿಶೇಷಗಳಲ್ಲಿ ಉತ್ತೇಜಿಸಲಿಕ್ಕೆ ಸಮರ್ಥರಾಗುತ್ತಾರೋ, ಅವರನ್ನು ಕುರಿತು ನಾವು ಮೇಲೆ (ಎನಮೇತ) = ಶ್ರುತಿ ಸಮನ್ವಯ ಸಿದ್ಧವಾದ ಅರ್ಥ ದಲ್ಲಿ ಸಂಶಯ ಬರುವದಿಲ್ಲೆಂಬುದು ಸತ್ಯ, ಆದರೆ, ಹೀಗೆ ಯಾವನು ಸಮರ್ಥನಲ್ಲವೋ ಆತನು ಸಂಕ್ಷೇಪವನ್ನು ವಿಸ್ತರಿಸದೇ ಇರುವತನಕಾ, ಇತರವಾದದ್ದನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಒಂದನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳಲಿಕ್ಕೆ ಅಸಮರ್ಥನಾಗಿ ಶಂಕಿಸುತ್ತಾನೆಯೋ ಅವನನ್ನು ಕುರಿತು, ಅವನ ಶಾಸ್ತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ಅರ್ಥಗಳು ಅಪ್ರಾಮಾಣೀಕಗಳು, ಪ್ರಮಾಣ ವಿರುದ್ಧವಾಗಿವೆ ಯೆಂದು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ತೋರಿಸುತ್ತಾ, ಆ ಶಾಸ್ತ್ರಗಳು ಭ್ರಾಂತಿಮೂಲಕವೆಂದು ತಿಳಿಸು ವದು ಯುಕ್ತ.

ಇದಕ್ಕೆ ಮತ್ತೆ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ.

(೧) ಹಾಗಾದರೆ ಅನಾದ್ಯನಂತ ಕಾಲಗಳಲ್ಲಿ ನಾಶವಿಲ್ಲದೇ ಒಂದೇ ರೀತಿಯಾಗಿ ರುವ ಸಮಯಗಳಿಗೆ, ಭ್ರಾಂತಿ ಮೂಲಕತ್ವವು ಯುಕ್ತವಲ್ಲ. ಉನ್ನತನ ವಾಕ್ಯಗಳಂತೆ ಅಲ್ಲ.

“ ತಥಾಚ ಸಾಂಖ್ಯಾದಿ ಸಮಯಾ ಪ್ರಮಾಣಭೂತಾಃ ನ ಭ್ರಾಂತ್ಯಾದಿ ಮೂಲಾ ಸರ್ವದಾನುಸರ್ತೃತ್ವಾತ್, ಮಹಾಜನ ಪರಿಗ್ರಹೀತತ್ವಾತ್ ” ಹೀಗೆ ವೇದವತ್ ಸಾಂಖ್ಯಾದಿ ಸಮಯಗಳು ಪ್ರಮಾಣಗಳು ಅಥವಾ ಭ್ರಾಂತಿ ಮೂಲಕಗಳಲ್ಲ ಯಾವಾಗಲೂ ಇರುವದರಿಂದ, ಮಹಾ ಜನರು ಪರಿಗ್ರಹಿಸುವದರಿಂದ ವೇದದಂತೆಯೇ ತಥಾಚ, ಮುಂದೆ ಹೇಳುವ ತರ್ಕಾದಿಗಳು ಬಾಧಿತವೆಂದರೆ ಹೀಗೆ ಹೇಳಿಕೂಡದು ಎಂದರೆ ಸಂಕ್ಷಿಪ್ತವಾಗಿ ಶಂಕಿಸುವರನ್ನು ಕುರಿತು ಪ್ರಶ್ನೆ.

(೧) ಇಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲ ಮತಗಳಿಗೂ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯವನ್ನು ಸಾಧಿಸುವಿರೋ.

(೨) ಅಥವಾ ಒಂದೇ ಮತಕ್ಕೋ ?

ಎಲ್ಲಾ ಮತಗಳಿಗೂ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯ ಸಾಧಿಸುವೆವೆಂಬ ಮೊದಲನೇದ್ದು ಕೂಡಲಾರದು. ಯಾಕೆಂದರೆ ಪರಸ್ಪರ ವಿರುದ್ಧವಾದ ಸಮಯಗಳಿಗೆ, ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಗಳನ್ನು ಸಾಧಿಸಿದರೆ, ಸಾಂಖ್ಯನ ಸಿದ್ಧಾಂತಕ್ಕೆ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯವೋ ಬೌದ್ಧನ ಸಿದ್ಧಾಂತಕ್ಕೆ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯವೋ ಎಂದು ವಸ್ತುವಿಕಲ್ಪವು ಬರಬೇಕಾದುದರಿಂದ, ಬಾಧಿತ ವಿಷಯತ್ವವು ಬರುತ್ತದೆ. ಪರಸ್ಪರ ವಿರುದ್ಧ ಸ್ವರೂಪವೂ ಆಗಿರುವದರಿಂದ ಸತ್ವತಿ ಪಕ್ಷತ್ವವೂ ಹೇತುವಿಗೆ ಬರುತ್ತದೆ.

ಅಂದರೆ ‘ಸರ್ವ ಸಮಯಾ ನ ಪ್ರಮಾಣಂ ಭ್ರಾಂತಿ ಮೂಲಾ ವಾ, ಪರಸ್ಪರ ನಿಷೇಧ ರೂಪತ್ವಾತ್, ಅನ್ಯೋನ್ಯ ನಿಷೇಧಕಃ; ಘಟಿ ಅಸ್ತಿ, ಘಟಿನಾಸ್ತಿ’ ಇತ್ಯಾದಿ ರೂಪ ಹೀಗೆ ಒಂದಕ್ಕೊಂದು ವಿರುದ್ಧವಾದುವುಗಳನ್ನು ಒಂದಕ್ಕೊಂದು, ಪರಸ್ಪರವಾಗಿ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯ ಸಾಧನ ಮಾಡಲಿಕ್ಕೆ ಬರುವದಿಲ್ಲ. ಪರಸ್ಪರ ಪ್ರತಿಷೇಧ (ವಿರುದ್ಧ) ರೂಪವಾಗವೆ. ಹೀಗಿದ್ದರೆ, ‘ಸತ್ವತಿಪಕ್ಷೆ’ ದೋಷವು ಹೇತುವಿಗೆ ಬರುವದು.

ಇನ್ನು ಒಂದೇ ಸಮಯಕ್ಕೆ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯವೆಂದು ಸಾಧಿಸುವದು ಸಹ ಕೂಡಲಾರದು.

ಪಕ್ಷೀಕೃತ (ಸ್ವೀಕೃತ) ವಾದ ಸಮಯದ ದಿಶೆಯಿಂದ ಬೇರೆ ಸಮಯಗಳಿಗೆ, ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಾದಿಗಳನ್ನು ಅಂಗೀಕರಿಸಿದರೆ, ಬಾಧಿತ ವಿಷಯತ್ವರೂಪ ದೋಷವೂ ಬರುವದು. ಅಂಗೀಕರಿಸದಿದ್ದರೆ, “ಸರ್ವದಾ ಅನುವೃತ್ತ ಮಾನತ್ವಾತ್” ಎನ್ನುವ ಹೇತುವಿಗೆ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯರೂಪ ಸಾಧ್ಯ ಬಾರದೇ ಇದ್ದ ಪ್ರಯುಕ್ತ ವ್ಯಭಿಚಾರವು; ವೇದ ಪ್ರಮಾಣ್ಯಾದಿಗಳನ್ನು ಅಂಗೀಕರಿಸಿದರೆ ಪರರು ಪಕ್ಷೀಕರಿಸಿರುವ ಸಮಯಕ್ಕೆ, ಅದಕ್ಕೆ ವಿರುದ್ಧವಾದ ಅರ್ಥವುಳ್ಳ, ಪ್ರಮಾಣಭೂತವಾದ ವೇದದಿಂದ ಬಾಧವು ಬರುವದರಿಂದ ಶ್ರುತಿಜ್ಞಾರ್ಥವೂ ಪಕ್ಷ, ಸಾಧ್ಯ, ಇವೆರಡು ಕೂಡಿದರೆ, ಪ್ರತಿಜ್ಞಾ, ಉ. (ವಸ್ತುಮಾನ ಪರ್ವತಃ) ಕೂಡುವದಿಲ್ಲ. ವೇದ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯವನ್ನು ಅಂಗೀಕರಿಸದೇ ಇದ್ದರೆ ವೇದರೂಪವಾದ ದೃಷ್ಟಾಂತದಲ್ಲಿ, ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯರೂಪ ಸಾಧ್ಯ ವೈಕಲ್ಯ ದೋಷ.

ಹಾಗಾದರೆ ಭ್ರಾಂತಿ ಮೂಲಕತ್ತವು ಸಮಾನವಾಗಿರಲಿಕ್ಕೆ ಅನಾದ್ಯನಂತ, ಕಾಲಾನು
ವೃತ್ತಿಯು, ಉನ್ನತ್ತನ ವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ ಬಾರದೇ ಸಮಯಗಳಿಗೇವೆ ಬರಲು, ಕಾರಣವೇನೆಂದು
ಶಾಂತಚಿತ್ತ ಸುಹೃದ್ಭಾವದಿಂದ ಕೇಳುವರನ್ನು ಕುರಿತು ಹೇಳುವದೇನೆಂದರೆ, (ಸಮಯ)
ಮತಪ್ರವರ್ತಕರಾದ, ಪುರುಷರುಗಳಿಗೆ ದುರಾಗ್ರಹ ಗ್ರಹೀತತ್ವ (ತಮ್ಮ ಹಟ ಸಾಧಿಸುವಿಕೆ,
ಇರುವದರಿಂದ ಆ ಸಮಯಗಳಿಗೆ ಅನಾದಿ ಕಾಲತಃ ಅನುವೃತ್ತಿಯು ಬರುವದು.
ಈ ದುರಾಗ್ರಹವು, ಉನ್ನತ್ತನಲ್ಲಿ ಇಲ್ಲದೇ ಇದ್ದ ಪ್ರಯುಕ್ತ ಅನಾದಿ ಕಾಲಾನುವೃತ್ತಿಯು,
ಉನ್ನತ್ತನ ವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ ಬರುವದಿಲ್ಲ.

“ ದೌರ್ಲಭ್ಯಾಚ್ಛುಧ್ಧ ಬುದ್ಧೀನಾಂ ಬಾಹುಲ್ಯಾದಲ್ಪವೇದಿನಾಂ ।

ತಾಮಸತ್ವಾಚ್ಛಲೋಕಸ್ಯ ಮಿಥ್ಯಾ ಜ್ಞಾನ ಪ್ರಸಕ್ತಿತಃ ॥

ವಿದ್ವೇಷಾತ್ಪರಮೇ ತಪ್ತೇ ತತ್ತ್ವವೇದಿಸುಚಾನಿಶಂ ।

ಅನಾದಿ ವಾಸನಾಯೋಗಾದಸುರಾಣಾಂ ಬಹುತ್ವತಃ ॥

ದುರಾಗ್ರಹಗ್ರಹೀತತ್ವಾದ್ವರ್ತಂತೇ ಸಮಯಾಃ ಸದಾ ।

ತಥಾ ವಿಶುದ್ಧ ಬುದ್ಧೀನಾ ಮಿಶಾನುಗ್ರಹಯೋಗಿನಾಂ ॥

ಸುಯುಕ್ತ ಯಸ್ತಮೋಹನ್ಯ ರಾಗಮಾನಗತಾಃ ಸದಾ ।

ಇತಿ ವಿದ್ಯಾಪತಿ ಸಮ್ಯಕ್, ಸಮಯಾನಾಂ ನಿರಾಕೃತಿಂ ॥

ಚಕಾರ ನಿಜಭಕ್ತಾನಾಂ ಬುದ್ಧಿ ಶಾಣತ್ವ ಸಿದ್ಧಿಯೇ ॥ ೮ ॥

ಎಂದು ಶ್ರೀ ಭಗವತ್ಪಾದರ, ಅನುವ್ಯಾಖ್ಯಾನ ವಚನವು. ಅಧ್ಯಾಯ (೨) ಪಾದ (೨)

ಇದರ ಅಭಿಪ್ರಾಯವೇನೆಂದರೆ, ನಿರ್ಮಲಾಂತಃಕರಣವುಳ್ಳ ಸಜ್ಜನರಿಗೆ, ದುರ್ಲಭ
ಭಕ್ತವಿದ್ದ ಪ್ರಯುಕ್ತವೂ, ಅಂದರೆ ಸಜ್ಜನರು ವಿರಳ ಬಹು ಸ್ವಲ್ಪವಾಗಿರುವದರಿಂದ,
ಭ್ರಮಾಧಿಷ್ಠಾನ ಸ್ವರೂಪವನ್ನು ಮಾತ್ರ ತಿಳಿದ, ಸಮಯ ಪ್ರವರ್ತಕರಿಗೆ, ಅಧಿಕ್ಯವಿದ್ದದ
ರಿಂದ, “ ಅಸುರಾಃ ಬಹುಲಾಯಸ್ಮಾತ್ ” ಯೆಂಬುವ ವಚನದಂತೆ ಅಸುರ ಜನರೇ ಬಹಳ
ವಿದ್ದದರಿಂದ, ರಾಜ ಮೊದಲಾದವರಿಗೆ ತಮೋಗುಣ ಪ್ರಾಧಾನ್ಯವಿದ್ದದರಿಂದ, ಕುಪಂಚಿತರ
ಸಹವಾಸ ನಿಮಿತ್ತವಾಗಿ, ಮಿಥ್ಯಾಜ್ಞಾನವು ಪ್ರಶಕ್ತಿಯಾಗುವದರಿಂದಲೂ, ಪರತತ್ವನಾದ
ಶ್ರೀ ವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲಿಯೂ, ತತ್ತ್ವಜ್ಞಾನಿಗಳಲ್ಲಿಯೂ, ನಿರಂತರದಲ್ಲಿ ದ್ವೇಷವಿದ್ದ ಪ್ರಯುಕ್ತವೂ
ಅನಾದಿಯಾದ ದುಸ್ಸಂಸ್ಕಾರ ಸಂಬಂಧದಿಂದ, ಅಸುರರಿಗೆ, ವಿಪರೀತ ಪ್ರಯತ್ನಾದಿ
ಪ್ರೇರಕರಾದ, ಬುಧ್ಯಾಭಿಮಾನಿಗಳಾದ ಅಸುರರಿಗೆ, ಬಾಹುಲ್ಯವಿದ್ದ ಪ್ರಯುಕ್ತ, ಕುಶಾಸ್ತ್ರ
ಪ್ರವರ್ತಕರಾದ ಪುರುಷರಿಗೆ ದುರಾಗ್ರಹಗ್ರಸ್ತತ್ವವಿರುವದರಿಂದಲೂ, ಈ ಕುಶಾಸ್ತ್ರಗಳು
ಸಹ ಅನಾದಿಯಿಂದ ಭ್ರಾಂತಿಮೂಲತ್ವವೇ ಆಗಿರುವವು.

ಹೀಗಾದರೆ ಅತಿ ದೃಢಗಳಾದ ಸಮಯಗಳನ್ನು ಸರ್ವಥಾ ಅಪ್ರಮಾಣಗಳೆಂದು
ತಿಳಿಸಲಿಕ್ಕೆ ಅಶಕ್ಯವಾಗಿರುವದರಿಂದ ಕುಶಾಸ್ತ್ರಗಳ ನಿರಾಕರಣವು ವ್ಯರ್ಥವೆಂದರೆ,

ಎದ್ಯಪಿ, ಕುಸಮಯಗಳನ್ನು ಸರ್ವಥಾ ಉಚ್ಛೇದ ಮಾಡಲಿಕ್ಕೆ ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ. ಆದಾಗ್ಯೂ ಶುದ್ಧಾಂತಃಕರಣವುಳ್ಳ ಯಥಾರ್ಥ ಜ್ಞಾನ ಸ್ವಭಾವವುಳ್ಳ, ಮೋಕ್ಷಯೋಗ್ಯರಾದ ಶ್ರೀ ಹರಿಯ ಅನುಗ್ರಹಕ್ಕೆ, ಪಾತ್ರರಾದ ಸಜ್ಜನರಿಗೆ, ಯಾವಾಗಲೂ ವೇದಪ್ರಮಾಣ ಗ್ರಹೀತ ವ್ಯಾಪ್ತಾದಿಗಳಿಂದ ಯುಕ್ತನಾದ ಮತ್ತು ಪ್ರಮಾಣಗಳ ಸಂವಾದದಿಂದ ಕೂಡಿರುವ ಸುಯುಕ್ತಿಗಳು ಅಜ್ಞಾನವನ್ನು ನಾಶ ಮಾಡುವವು. ಈ ಪ್ರಕಾರ ವೇದವ್ಯಾಸರು ಕುಸಮಯಗಳಿಂದ ಅಜ್ಞಾನವನ್ನು ಹೊಂದದಿರುವ ನಿಜಭಕ್ತರಾದ ಬ್ರಹ್ಮಾದಿಗಳ ಬುದ್ಧಿಯನ್ನು ಕುರಿತು, ಯುಕ್ತಿಗಳಿಗೆ (ಶಾಣತ್ಯ) ನೀಡವಾದ ಒಳ್ಳೇ ಹದನ, ತೀಕ್ಷ್ಣಣತ್ಯವು ಬರುವ ಕಾರಣ, ಅಂದರೆ ಯುಕ್ತಿಶಾಣದಿಂದ, ಜ್ಞಾನವೆಂಬುವ ಖಡ್ಗಕ್ಕೆ ಅತ್ಯಂತ ತೈಕ್ಷ್ಣ್ಯವು ಸಿದ್ಧಿಯಾಗುವದಕ್ಕಾಗಿ, ಚನ್ನಾಗಿ ಆ ಹರ್ತಾದಿ=ಜೈನಾದಿ ಶಾಸ್ತ್ರಗಳನ್ನು ನಿರಾಕರಣ ಮಾಡಿದರು.

ಇದೇ ವಿಷಯವನ್ನೇ “ಸುಧಾ”ದಲ್ಲಿ ಶ್ರೀಮತ್ಪೂಜ್ಯರಾದ ಟೀಕಾಕೃತ್ವದರು ವಿಶದೀಕರಿಸಿರುವದೇನಂದರೆ,

೧. ಸಮಯ ಪ್ರವರ್ತಕರಾದ ಪುರುಷರು ದುರಾಗ್ರಹ ಯುಕ್ತರಾದ ಪ್ರಯುಕ್ತ, ಭ್ರಾಂತಿಮೂಲಕತ್ವವಾಗಿಯೇ ಯಾವಾಗಲೂ, ಸಮಯಗಳು ಇರುತ್ತವೆ. ಉನ್ಮತ್ತನ ವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ ಹೀಗೆ ಇರುವದಿಲ್ಲ.

೨. ಹಾಗಾದರೆ, ಆಗ್ರಹಕ್ಕೆ ಕಾರಣವೇನಂದರೆ, ವಿಷ್ಣು, ವೈಷ್ಣವರಲ್ಲಿ ಯಾವಾಗಲೂ ಪ್ರದ್ವೇಷವೇ ಕಾರಣವು.

೩. ಹಾಗಾದರೆ ಪುರುಷಾರ್ಥವನ್ನು ಇಚ್ಛಿಸುವದು, ವಿದ್ವೇಷ ನಿಮಿತ್ತಕವಾದ ಆಗ್ರಹದಿಂದ, ಅನ್ಯಾಯವನ್ನು ಹೇಗೆ ಪ್ರವರ್ತಿಸುವರು ಎಂದರೆ ಅನಾದಿಯಾದ ಸಂಸ್ಕಾರವಶದಿಂದ, ಅವರಿಗೆ ಅದೇವೇ ತೃಪ್ತಿಕರವು.

೪. ಹಾಗಾದರೆ, ಅನಾದಿಯಾದ ಸಂಸ್ಕಾರವೂ ಕೂಡ, ಪ್ರಬಲ ಯತ್ನದಿಂದೇಕೆ ನಿವೃತ್ತವಾಗುವದಿಲ್ಲ? ಎಂದರೆ ವಿಪರೀತ ಯತ್ನಾದಿಗಳಿಗೆ, ಪ್ರೇರಕರೂ ಬುಧ್ಧಾದಿಗಳಿಗೆ ಅಭಿಮಾನಿಗಳೂ ಆದ, ಅಸುರರು ಬಹಳವಾಗಿರುವದರಿಂದ, ಆ ಸಂಸ್ಕಾರವು ಹೊರಟು ಹೋಗಲಾರದು. ಆ ಅಸುರರ ನಿಜಸ್ವರೂಪ ಗುಣವು.

೫. ಹಾಗಾದರೆ ಸಜ್ಜನರು ನಿವಾರಣೆ ಮಾಡುವದರಿಂದ, ಏಕೆ ಸಾಂಖ್ಯಾದಿ ಸಮಯಗಳು ನಿವೃತ್ತವಾಗುವದಿಲ್ಲವೆಂದರೆ, ಸಾಧುಗಳೇ ದುರ್ಲಭರಾಗಿರುತ್ತಾರೆ. ಅಸಜ್ಜನರು ಎಲ್ಲ ಕಡೆಗೆ ಹೆಚ್ಚಾಗಿರುವರು. ಆದುದರಿಂದಲೇ ರಾಜರಿಗೂ ಕುಪಂಡಿತರ ನಿಮಿತ್ತವಾಗಿ, ಅವರ ಸಹವಾಸದಿಂದ ವಿಘ್ನ ಜ್ಞಾನವು ಹಬ್ಬಿಕೊಂಡಿದೆ. ಆದರೆ ಪಾಶುಪತ್ಯಾದ್ಯಾಗಮಕ್ಕೆ ಅಪ್ರಾಮಾಣ್ಯ ತಂದು ಕೊಡತಕ್ಕ ದುರಾಗ್ರಹ ಕಾರಣಗಳು, ಅನಾದಿಯಾದ ವೇದದಲ್ಲಿ ಕೂಡಲಾರದು.

೬. ಹೀಗೆ ಅತಿ ದೃಢಗಳಾದ ಸಮಯಗಳನ್ನು ಪ್ರವಾಹತಃ ನಿತ್ಯವಾದ ಪ್ರಯುಃ ಸರ್ವಥಾ ಉಚ್ಛೇದಿಸಲಿಕ್ಕೆ ಅಶಕ್ಯವಾದ ಕಾರಣ, ಈ ನಿರಾಕರಣವೇ ವ್ಯರ್ಥವೆಂದೇ ಸಾಂಖ್ಯಾದಿ ಸಮಯಗಳನ್ನು ಉಚ್ಛೇದಿಸಲಿಕ್ಕೆ ಈ ಪ್ರಯತ್ನವಿಲ್ಲ. ಮತ್ತೆ ಕೆಲವು ಪುರುಷರಿಗೆ ಆಗಮಸಹಿತವಾದ ಯುಕ್ತಿಗಳಿಂದ ನಿಜವಾದ ತತ್ವಜ್ಞಾನ ಹುಟ್ಟಿಸಿ ಅವನ ಕುಶಾಸ್ತ್ರಗಳಿಂದಂಟಾದ ಅಜ್ಞಾನ ಸಂಶಯ ವಿಷಯಗಳನ್ನು ತೆಗೆಯಲೇ ಈ ಪ್ರಯತ್ನವು.

೭. ಹಾಗಾದರೆ ಅತ್ಯಂತ (ನಿರೂಢ = ದೃಢ) ನಿಬಿಡವಾಸನಾ (ಸಂಸ್ಕಾರ) ದಿಂದ ಸಂಬಂಧವಾದ, ಅನಾದಿಯಾದ ಅಜ್ಞಾನವು ಈಗಲೇ ಹುಟ್ಟಿದ, ತತ್ವಜ್ಞಾನದಿಂದ ನಷ್ಟವಾಗುತ್ತದೆಂದು ಹೇಳಿದ್ದು ಅಯುಕ್ತವು; ಮತ್ತೆ ತತ್ವಜ್ಞಾನವನ್ನು ತಿರಸ್ಕರಿಸಿ ತನ್ನ ಸಂಸ್ಕಾರ ವಶದಿಂದಲೇ ಅಜ್ಞಾನವು ಪ್ರಾದುರ್ಭೂತವಾಗುತ್ತದೆ. ತಮೋಗುಣ ಉಚಿತವಾದ ಕಾರ್ಯವನ್ನು ಪ್ರವರ್ತಿಸುತ್ತದೆ ಎಂದರೆ, ಕೆಲವು ಚೇತನರ ಮುಕ್ತಿಯೋಗ್ಯರು, ಕೆಲವರು ಮುಕ್ತಿಯೋಗ್ಯರಲ್ಲ. ಈ ಅಯೋಗ್ಯರ ಅಜ್ಞಾನವನ್ನು ತೆಗೆಯಲಿಕ್ಕೆ ಇದನ್ನು ಆರಂಭಿಸಿದ್ದಲ್ಲ; ಮುಕ್ತಿಯೋಗ್ಯರ ಅಜ್ಞಾನವನ್ನು ತೆಗೆಯಲಿಕ್ಕೇನೆ ಆರಂಭ ಮಾಡಿದ್ದು. ಆದರೂ ವಿಶುದ್ಧವಾದ ವಿಜ್ಞಾನ ಸ್ವಭಾವವುಳ್ಳವರ ಮತ್ತು ಪ್ರಮಾಣಗಳಿಂದ ಈಗಲೇ ಹುಟ್ಟಿದಾಗ್ಯೂ ಈ ಮನೋವೃತ್ತಿರೂಪವಾದ ತತ್ವಜ್ಞಾನವು, ಅಂತರಂಗ ಭೂತವಾದ ವಿಶುದ್ಧವಾದ ಸ್ವರೂಪಜ್ಞಾನದಿಂದ ಸಹಾಯವುಳ್ಳಂಥಾದ್ದಾಗಿ, ಬಹಿರಂಗದ ಈ ಜ್ಞಾನವು ಅನಾದಿಯಾಗಿರತಕ್ಕದ್ದಾದರೂ, (ಉಪೋದ್ಭುತ) ಪ್ರವೃತ್ತವಾದ ಸ್ವಭಾವವು ಸರ್ವಕೈಂತಲೂ ಪ್ರಬಲವಾದುದರಿಂದ, ವಾಸನಾ ಸಹಿತವಾದ ಅಜ್ಞಾನವನ್ನು ಸಮೂಲವಾಗಿ ನಾಶಪಡಿಸುತ್ತದೆ. ಹೀಗೆಂದರೆ ಪ್ರಮಾಣಗಳಿಗೂ, ವೈಯರ್ಥವಿಲ್ಲ. ಬಾಹ್ಯ ಪ್ರಯತ್ನದಿಂದ ಯುಕ್ತವಾದ ಸ್ವಭಾವವೇ ಕಾರ್ಯಕಾರಿಯಾಗಿದೆ.

೮. ಇನ್ನೊಂದು ಕಾರಣವೇನಂದರೆ, ಈಶ್ವರಾನುಗ್ರಹವು ಸರ್ವಕೈಂತಲೂ ಪ್ರಬಲವೆನ್ನುವದು, ಸುಪ್ರಸಿದ್ಧವು. ಅಂಥ ಈಶ್ವರಾನುಗ್ರಹವು ಮುಕ್ತಿಯೋಗ್ಯರಾದ ಜೀವರಲ್ಲ ಅನಾದಿಯಿಂದ ಆದೆ. ಮತ್ತು ಈಶ್ವರಾನುಗ್ರಹದಿಂದ ಯುಕ್ತವಾದ ಈ ವೃತ್ತಿಜ್ಞಾನವು ಅತಿ ಪ್ರಬಲ ಸಂಸ್ಕಾರದಿಂದ ಯುಕ್ತವಾದ, ಅನಾದಿ ಅಜ್ಞಾನವನ್ನು ಮುಕ್ತಿಯೋಗ್ಯರಿಗೆ ಸಮೂಲವಾಗಿ ನಾಶಪಡಿಸುತ್ತದೆ, ಆದ ಪ್ರಯುಕ್ತ ಸಮಯಗಳ ನಿರಾಕರಣೆ ವ್ಯರ್ಥವಲ್ಲ.

೯. ಈಶ್ವರಾನುಗ್ರಹದಿಂದಲೇ ಅವಿದ್ಯಾ ನಿವೃತ್ತಿಯಾಗುವದು. ತತ್ವಜ್ಞಾನವೇತಕ್ಕೊಂದು ಹೇಳಿಕೂಡದು. ಈಶ್ವರಾನುಗ್ರಹವು ಪುರುಷರಿಂದ ಪ್ರಯತ್ನ ಮಾಡಿಸಿ, ಆ ಪುರುಷರ ಪ್ರಯತ್ನ ಅನುಸರಿಸಿಯೇ ಫಲವನ್ನು ಕೊಡುವದೆಂದು ಭಾರತ ತಾತ್ಪರ್ಯ

ನಿರ್ಣಯದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುವರು. “ ಫಲಪ್ರದೋವಾಸುದೇವೋಽಖಿಲಸ್ಯ ” ಯೋಗ್ಯತಾ ಕರ್ಮ ಪ್ರಯತ್ನಗಳಿಂದ ಯುಕ್ತವಾದದ್ದಿಲ್ಲದ್ದಕ್ಕೂ ವಾಸುದೇವನೇ ಫಲವನ್ನು ಕೊಡುವನು. ಒಂದೊಂದರಿಂದ ಫಲವನ್ನು ಕೊಡಲಾಗದು.

೧೦. ಹೀಗೆ ಸಜ್ಜನರಿಗೆ ಕುಸಮಯದೊಂದುಂಟಾದ, ಅಜ್ಞಾನವನ್ನು ತೆಗೆಯಲಿಕ್ಕೆ ಶ್ರೀ ವೇದವ್ಯಾಸದೇವರು ಕುಸಮಗಳನ್ನು ನಿರಾಕರಿಸಿದ್ದಾರೆ. (ಅಂದರೆ, ಯುಕ್ತಿಶಾಣದಿಂದ ಬುದ್ಧಿಯೆಂಬ ಖಡ್ಗಕ್ಕೆ ತೀಕ್ಷ್ಣತೆ ಸಿದ್ಧಿಸಲುವಾಗಿ) ಮತ್ತು ಬ್ರಹ್ಮಾದಿಗಳಿಂದ ಆದರಿಸದೇ ಹೋಗಬೇಕಾದೀತೆಂದರೆ, ಬ್ರಹ್ಮಾದಿಗಳಿಗೆ ಕುಸಮಯಗಳಿಂದ, ಅಜ್ಞಾನವು ಬಾರದಿರುವದರಿಂದ ಪ್ರಯೋಜನವೇ ಇಲ್ಲ. ‘ ತಥಾಚ ’ “ ಏನಂ ವಿಧಾನಿ ಸೂತ್ರಾಣಿ ಕೃತ್ವಾ ” ಇತ್ಯಾದ್ಯಾಗಮಗಳಿಂದ ವಿರೋಧವು ಎಂದರೆ, ಅದಕ್ಕೂ ಕುಸಮಯಗಳೊಂದುಂಟಾದ, ಅಜ್ಞಾನ ನಿರಸನದೂ ಪ್ರಯೋಜನವಿಲ್ಲವಾದರೂ (ಜ್ಞಾನ ವಿಶದರೂಪ) ಬ್ರಹ್ಮಾದಿಗಳ ಬುದ್ಧಿಯನ್ನು ಕರಿತು, ಯುಕ್ತಿಗಳಿಗೆ ಶಾಣತೆ ಸಿದ್ಧಿಸಲುವಾಗಿ, ಬ್ರಹ್ಮಾದಿಗಳು ಇದನ್ನು ಆದರಿಸಲೇಬೇಕು

೧೧. “ ಅತೋ ಅಶೇಷ ಜಗದ್ಭೂತಾ ನಿದೋಷೋರು ಗುಣಾರಣವಃ |

ನಾರಾಯಣಃ ಶ್ರುತಿಗುಣ ತಾಪ್ತರ್ಯಾದನಸೀದಕೇ ||

ಆದಕಾರಣ ಸಾಂಖ್ಯ ವೇದಲಾದ ವಿರೋಧಿ ಸಮಯಗಳನ್ನು ನಿರಾಕರಿಸುವದರಿಂದ ಶ್ರೀ ನಾರಾಯಣನು ಸರ್ವ ಜಗದಾಧಾರಕನೂ, ದೋಷ ಲೇಶರಹಿತನೂ, ಉತ್ಕೃಷ್ಟವಾದ ಗುಣಗಳಿಂದ ಸಮುದ್ರದಂತಿರುವನೂ, ಎಂದು ಶ್ರುತಿಗಳ ಸಮುದಾಯ ತಾತ್ಪರ್ಯದ್ವಿತಿಯಿಂದ ನಿಶ್ಚಿತನಾಗುತ್ತಾನೆ. ಅಂದರೆ ಸಾಂಖ್ಯಾದಿ ವಿರೋಧಿ ಸಮಯಗಳನ್ನು ನಿರಾಕರಿಸುವದರಿಂದ, ಸಕಲ ಶ್ರುತಿಸಮನ್ವಯದಿಂದ ಶ್ರೀ ಹರಿಗೆ, ಜಗಜ್ಜನ್ಮಾದಿ ಕಾರಣತ್ವವು ಗುಣ ಪೂರ್ಣತ್ವವಾದ ಎರಡು ಗುಣ, ಲಕ್ಷಣಗಳು ಸಾಧಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿವೆಯೋ ಅವು ನಿರ್ಣಿತವೇ ಆಗಿವೆ.

೧೨. ಇದೆಲ್ಲಾ ಆಗಬಹುದು. “ ನನಿಗ್ರಹ್ಯ ಕಥಾಂ ಕುರ್ಯಾತ್ ಇತ್ಯಾದಿ ಸ್ಮೃತಿ ನಿಷಿದ್ಧವಾದ, ಈ ಪಗನಿರಾಕರಣವನ್ನು ಮಾಡಕೂಡದು, ಆದಕಾರಣ ಸಾಂಖ್ಯಾದಿ ಸಮಯಗಳನ್ನು ಹೇಗೆ ನಿರಾಕರಣ ಮಾಡಿರುವದು ಹೇಗೆಂದರೆ ಈಶ್ವರಿಗನಿಶ್ಚಯವಾದ ಅರ್ಥವೇನೆಂದರೆ, ಸದ್ವಿಷಯಕವಾದ ಮತವನ್ನು ನಿರಾಕರಣ ಮಾಡಬಾರದು. ಈ ರೀತಿ ಸಂಕೋಚಾರ್ಥವು ಯಾಕೆಂದರೆ, ಶ್ರುತಿ ಸ್ಮೃತಿಗಳಲ್ಲಿ ಶ್ರುತಿಯು ಬಲಿಷ್ಠವಾದುದರಿಂದ, ಆ ಬಲಿಷ್ಠವಾದ ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ ಪರನಿರಾಕರಣ ಅವಶ್ಯವಾಗಿ ಮಾಡಬೇಕೆಂದು ಹೇಳಿದೆ.

ಆ ಶ್ರುತಿಯು ಯಾವುದೆಂದರೆ,

“ ಅಂಧಂತಮಃ ಪ್ರವಿಶಂತಿ, ಯೋಃ ವಿದ್ಯಾ ಮುಪಾಸತೇ |

ತತೋಭೂಯ ಇವತೇ ತಮೋಯುಃ ವಿದ್ಯಾಯಾಂ ರತಾಃ ||

ವಿದ್ಯಂಚಾ ವಿದ್ಯಾಂಚ ಯಸ್ತದ್ವೇದೋಭಯಂ ಸಹ |

ಅವಿದ್ಯಯಾ, ಮೃತ್ಯುಂತೀರ್ತ್ವಾ ವಿದ್ಯಾಯಾ ಮೃತಮಶ್ನುತೇ ||

ಈಶಾನಾಶೋಪನಿಷತ್ತಿನ ಈ ಎರಡು ಮಂತ್ರಗಳನ್ನು ಅರ್ಥತಃ ಅನುವ್ಯಾಖ್ಯಾನದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ.

“ ಅಂಧಂತಮಃ ಪ್ರವಿಶಂತಿ, ಯೇತ್ಸವಿದ್ಯಾ ಮುಪಾಸತೇ |

ತತೋಭೂಯ ಇವಾಯಾಂ (ಸ್ವ್ಯಂ) ತಿ, ಏತಸ್ಯಾನ್ಯೇವನಿಂದಕಾಃ ||

ತತೋ ವಿದ್ಯಾಮವಿದ್ಯಾಂಚ ಯೋಜಾನಾತ್ಯುಭಯಂ ಸಹ |

ದೋಷಜ್ಞಾನಾದತೀತ್ಯೇತಾಂ (ತಾನ್) ವಿದ್ಯಯಾ ಮೃತಮಶ್ನುತೇ ||

ಯಾರು ಅವಿದ್ಯಾಕಲ್ಪಿತವಾದ, ಅವಿದ್ಯಮಾನವನಾದ ಅರ್ಥವನ್ನು ಉಪಾಸನೆ ಮಾಡುತ್ತಾರೋ ಅವರು ಅಂಧಂತಮಸ್ಸನ್ನು ಪ್ರವೇಶ ಮಾಡುತ್ತಾರೆ. ಯಾರು ಈ ಅವಿದ್ಯೆಯನ್ನು ನಿಂದಾ ಮಾಡುವದಿಲ್ಲವೋ ಅವರು ಅವಿದ್ಯೆಯನ್ನು ಉಪಾಸನ ಮಾಡುವರಕ್ಕಿಂತಲೂ, ಅಧಿಕವಾಗಿಯೇ ತಮಸ್ಸನ್ನು ಹೊಂದುತ್ತಾರೆ. ಆದಕಾರಣ ಯಾವಾತನು, ವಿದ್ಯೆಯನ್ನೂ ಅವಿದ್ಯೆಯನ್ನೂ ಕೂಡ ಈ ಎರಡು ತಿಳಿಯುತ್ತಾನೋ ದೋಷಯುಕ್ತವೆಂದು ತಿಳಿಯಲ್ಪಟ್ಟ ಈ ಅವಿದ್ಯೆಯಿಂದ ದಾಟಿ, (ವಿದ್ಯಾಯಾಂ) ತತ್ತ್ವಜ್ಞಾನಗಳ ದ್ವಾರಾ ಮುಕ್ತಿಯನ್ನು ಹೊಂದುತ್ತಾನೆ.

ಯದ್ಯಪಿ ಸ್ವಶಾಸ್ತ್ರದಿಂದ ಉಂಟಾದ ಜ್ಞಾನವು ತತ್ತ್ವಜ್ಞಾನವಾಗಬೇಕಾದರೆ, ಕೇವಲ ಸ್ವಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಪ್ರಮಾಣ ಹೇಳುವ ಮಾತ್ರದಿಂದ ಆಗಲಾರದು. ಆದಕಾರಣ, ಪರಪಕ್ಷ ಪ್ರಮಾಣವನ್ನು ಅವಶ್ಯವಾಗಿ ನಿರಾಕರಿಸಲೇಬೇಕು. ಪ್ರತಿಪಕ್ಷ ಭೂತವಾದ ಪರಪಕ್ಷ ಪ್ರಮಾಣದಿಂದ, ಸಹಿತವಾದ ಸ್ವಪಕ್ಷ ಪ್ರಮಾಣಗಳಿಗೆ ನಿರ್ಣಯಜನಕತ್ವವು ಬರಲಾರದು. ಆದಕಾರಣ ನಮ್ಮ ಶಾಸ್ತ್ರದಿಂದ ಉಂಟಾದ ಜ್ಞಾನವು ತತ್ತ್ವಜ್ಞಾನವೆಂದು ಇಚ್ಛೆಯುಳ್ಳ ಮನುಷ್ಯನಿಂದ, ಅವಶ್ಯವಾಗಿ ಸ್ವಪಕ್ಷ ಸಾಧನದಂತೆ ಪರಪಕ್ಷ ನಿರಾಕರಣವು ಮಾಡಿಯೇ ತೀರಬೇಕು. ಇದು ಯುಕ್ತಿ ಸಿದ್ಧಾಂತವಾದ ಮಾತು. ಆದಾಗ್ಯೂ ಆಗಮವನ್ನನುಲಂಬಿಸಿ ಶಂಕೆಯನ್ನು ಮಾಡತಕ್ಕವನಿಗೆ, ಆಗಮದಿಂದಲೇವೆ ಬೋಧನ ಮಾಡತಕ್ಕದ್ದು. ಎಂಬ ಅಭಿಪ್ರಾಯದಿಂದ, ಶ್ರೀಮದಾಚಾರ್ಯರಿಂದ ಮೇಲೆ ವಿವರಿಸಿದ ಎರಡು ವೇದಮಂತ್ರಗಳು ಉದಾಹರಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿವೆ. ಹೀಗೆ ಸರ್ವವೂ ನಿರ್ದುಷ್ಟವಾದಿತು. ಇದೇ ಅರ್ಥವನ್ನೇ ಶ್ರೀ ಜಗನ್ನಾಥದಾಸರು ಹರಿಕಥಾ ಮೃತಸಾರ ಸಂಧಿ (೧೬) ರಲ್ಲಿ.

“ ಹೊತ್ತು ಹೊತ್ತಿಗೆ ಪಾಪಕರ್ಮ, ಪ್ರವರ್ತಕರ ನಿಂದಿಸದೆ ತನಗಿಂ |

ದುತ್ತುಮರ ಗುಣ ಕರ್ಮಗಳ ಕೊಂಡಾಡದಲೆಯಿಪ್ಪ ||

ಮರ್ತ್ಯರಿಗೆ ಗೋಬ್ರಾಹ್ಮಣ ಸ್ತ್ರೀ ಹತ್ಯ ಮೊದಲಾದಖಳ ದೋಷಗ |

ಳಿತ್ತವನು ಸಂದೇಹಬಡಿಸಲ್ಲಖಳ ಶಾಸ್ತ್ರ ಮತ || ೯ ||

ಹೀಗೆ ಮೇಲೆ ವಿವರಿಸಿದಂತೆ, ಕುಶಾಸ್ತ್ರಗಳನ್ನು ನಿಂದಿಸುವದು. ಸ್ವಪಕ್ಷ ದಾರಿಧ್ಯಕ್ಕೆ ಸಾಧನವು. ಹೇಗಂದರೆ ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬ ಉತ್ತಮ ನಡಾವಳಿಯ ಮನುಷ್ಯನು ತನ್ನ ಮಗನು ಕೆಟ್ಟ ಹುಡುಗರ ಸಹವಾಸದಲ್ಲಿ ಕೆಟ್ಟುಹೋಗುವನೆಂದು ಮರುಗಿ ಆ ಕೆಟ್ಟ ಹುಡುಗರಲ್ಲಿರತಕ್ಕ ಅನೇಕ ದುರ್ಗುಣಗಳನ್ನು ನಿಂದಿಸಿ, ಮಗನಿಗೆ ತಿಳಿಹೇಳಿ ಅವನು ಆ ಕೆಟ್ಟ ಹುಡುಗರಲ್ಲಿ ಅನೇಕ ದುರ್ಗುಣಗಳುಂಟು ಅವರ ಜೊತೆಯಲ್ಲಿ ನೀನು ಅವರಂತೆ ಜಾರಬೋರನಾಗಿ ಉಡಾಳನಾಗುವನಲ್ಲದೇ ಪರಿಣಾಮ ಕೆಡಕಾಗಿ, ರಾಜದಂಡ ನಕ್ಕೆ ಅರ್ಹನಾಗುವಿ ಎಂದು ಆ ಕುಹಕರನ್ನು ನಿಂದಿಸಿ ತನ್ನ ಮಗುವನ್ನು ಸನ್ಮಾರ್ಗಕ್ಕೆ ಹೆಚ್ಚುವಂತೆ, ಅನ್ಯ ಕುಮತಗಳ, ನಿರಾಕರಣಪೂರ್ವಕವಾದ ಸಿದ್ಧಾಂತ ಜ್ಞಾನವೇ ಮೋಕ್ಷಕ್ಕೆ ಸಾಧನವಾಗುವದು. ಸಂಶಯ ಜ್ಞಾನವು ವಿನಾಶಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾಗುತ್ತದೆ. ಕಾರಣ ಪರಮತ ತತ್ವಗಳ ನಿರಾಕರಣಪೂರ್ವಕ ಸ್ವಮತ ಸಿದ್ಧಾಂತ ಜ್ಞಾನವೇ ಮುಖ್ಯವಾದದ್ದು.

ಸರ್ವ ದರ್ಶನಗಳು ಏಕೇ ಗ್ರಾಹ್ಯವಲ್ಲ

ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದಂತೆ ಇನ್ನು ವೇದವನ್ನೊಪ್ಪದ ನಾಸ್ತಿಕ ಮತಗಳು. ಆರು, ೧ ಚಾರ್ವಾಕ, ಬೌದ್ಧರಲ್ಲಿ ೪ ಪಂಗಡ, ೨ ವೈಭಾಷಿಕರು, ೩ ಸೌತ್ರಾಂತಿಕರು, ೪ ಮಾಧ್ಯಮಿಕರು, ೫ ಯೋಗಚಾರರು, ೬ ಜೈನರು. ಈ ಆರು ಜನರು ವೇದವನ್ನು ನಿಂದಿಸಿದರು. ವೈದಿಕ ಕರ್ಮಗಳನ್ನು ತಿರಸ್ಕಾರ ಮಾಡಿದರು. ಮುಂದೆ.

ವೇದವನ್ನು ಪ್ರಮಾಣವೆಂದು ನಂಬಿದ, ವೈದಿಕ ಕರ್ಮಗಳಲ್ಲಿ ನಂಬಿಕೆಯುಳ್ಳವರು ಚಾರ್ವಾಕ ಮೊದಲಾದವರು ತಮ್ಮ ಯುಕ್ತಿಗಳಿಂದಲೇ ತಮ್ಮ ಸಿದ್ಧಾಂತವನ್ನು ಬಲವಡಿಸಿದ ಕಾರಣ ವೇದಕ್ಕೆ ಸಮ್ಮಂಧಿಸಿದ ವಾದಿಗಳು ಸಹ ಯುಕ್ತಿಗಳಿಂದಲೇ ನಾಸ್ತಿಕಾದಿ ಮತಗಳನ್ನು ದೂಷಿಸಿ ತಮ್ಮ ಮತಗಳನ್ನು ಸ್ಥಾಪನೆ ಮಾಡುವ ಅತ್ಯಾವಶ್ಯಕತೆಯುಂಟಾದರೂ ಈ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ವೈದಿಕ ವಾದಿಗಳೆಲ್ಲ ತಮ್ಮ ಮನಸಿನಂತೆ ಇದು ಪ್ರಮಾಣ ಅದು ಪ್ರಮಾಣವೆಂದು ತಮತಮಗೆ ಸಮ್ಮತವಾದ, ನಿಯಮಗಳನ್ನು ಏರ್ಪಡಿಸಿಕೊಂಡರು. ಹೀಗೆ ನಿಯಮಗಳಲ್ಲಿ ಭೇದಗಳುಂಟಾಗಿ ಅವುಗಳಿಂದ ಸಿದ್ಧವಾದ ಪ್ರಮೇಯಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಪರಸ್ಪರ ಭೇದ ವಿರುದ್ಧಗಳುಂಟಾಗಿ ವೈದಿಕ ದರ್ಶನಗಳು ಅನೇಕಗಳಾದವು.

ವೈದಿಕ ಕೆಲವು ವಾದಿಗಳು ಯುಕ್ತಿಯಿಂದ ತಪ್ಪನಿರ್ಣಯ ಮಾಡಬೇಕೆಂದು ಆರಂಭ ಮಾಡುತ್ತ ವೇದಪ್ರಾಮಾಣ್ಯ ಸಾಧಿಸಬೇಕಾದ ಉದ್ದೇಶವುಳ್ಳವರಾದರೂ ಅನೇಕ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ವೇದಪ್ರಾಮಾಣ್ಯವನ್ನೇ ಬಿಟ್ಟುಬಿಡಬೇಕಾದಿತು. ಕಾರಣ ಈ ಹೊಸ ಮತಗಳು ಪೂರ್ವ ಸಂಪ್ರದಾಯಕ್ಕೆ ಅನುಗುಣವಾಗಲಿಲ್ಲ.

ಆಸ್ತಿಕ ದರ್ಶನಗಳಲ್ಲಿ ಆರು ಮತಗಳು ಪ್ರಸಿದ್ಧಿಗೆ ಬಂದವೆಂದು ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದೆ.

೧. ಗೌತಮರ ನ್ಯಾಯ, ೨. ಕಣಾದರ ವೈಶೇಷಿಕ, ೩. ಕಪಿಲರ ಸಾಂಖ್ಯ, ೪. ಪತಂಜಲಿಗಳ ಯೋಗ, ೫. ಜೈನಮುನಿಗಳ ಪೂರ್ವ ಮೀಮಾಂಸಾ, ೬. ಶ್ರೀ ಬಾದ ರಾಯಣ ಭಗವಾನರ ಉತ್ತರ ಮೀಮಾಂಸಾ. ವೇದಾಂತಕ್ಕೆ ಸಮ್ಮಂಥಿಸಿದ ವೈದಿಕ ದರ್ಶನಗಳು, ಇವುಗಳೆಲ್ಲ ವೇದವನ್ನು ಪ್ರಮಾಣವೆಂದು ನಂಬುವದಾದುದರಿಂದ ಆಸ್ತಿಕ ದರ್ಶನಗಳೆಂದು ಕರೆಯಲ್ಪಟ್ಟವು. ಆದರೆ

ಯುಕ್ತಿ (ತರ್ಕ) ಶಾಸ್ತ್ರದಿಂದ ತತ್ತ್ವ ನಿರ್ಣಯ ಮಾಡುವ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಯುಕ್ತಿಯನ್ನು ಬಲಪಡಿಸಲು ಪ್ರಮಾಣವಾಗಿ ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳುವದೇ ವೇದಪ್ರಮಾಣವೆಂದು ಹೇಳುವದರ ಮುಖ್ಯ ಉದ್ದೇಶವಾದರೂ ಕೆಲವು ಆಸ್ತಿಕ ದರ್ಶನಗಳು ವೇದವನ್ನು ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ ನಂಬಿದಂತೆ ಕಾಣುವದಿಲ್ಲ. ಈ ಆಸ್ತಿಕ ದರ್ಶನಗಳಲ್ಲಿ ಕೆಲವು ದರ್ಶನಗಳಿಗೆ ಭಗವಂತನು ಇದ್ದಾನೆಂಬುದೇ ಸಮ್ಮತವಲ್ಲ. ಆಸ್ತಿಕ ಎಲ್ಲ ದರ್ಶನಗಳು ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ವೇದ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯವನ್ನೊಪ್ಪಿದರೂ, ವೇದದ ಮುಖ್ಯೋಪಯೋಗವನ್ನು ಒಂದೇ ರೀತಿಯಾಗಿ ಹೊಂದಿರುವದಿಲ್ಲ.

(೧) ವೈಶೇಷಿಕರು, ಮತ್ತು ನೈಯಾಯಿಕರು, ಯುಕ್ತಿ (ತರ್ಕ) ಯಿಂದ ಈಶ್ವರನಿರುವನೆಂದು ಹೇಳುವರು. (೨) ಸಾಂಖ್ಯರು ಈಶ್ವರನಿಲ್ಲವೆಂದು ಹೇಳುವರು. (೩) ಸಾಂಖ್ಯ ಯೋಗಿಗಳು ವೇದದ ಸಮ್ಮಂಥವೇ ಇಲ್ಲದೇ ಈಶ್ವರನನ್ನೇರ್ಪಡಿಸಿದರು.

ಇನ್ನು ಪೂರ್ವೋತ್ತರ ಮೀಮಾಂಸಾಗಳು ಸಾಕ್ಷಾತ್ತಾಗಿ ವೇದಕ್ಕೆ ಆಧೀಶವಾದವು ಗಳಾದರೂ, (೪) ಪೂರ್ವ ಮೀಮಾಂಸಾಕಾರರು, ಕರ್ಮಕ್ಕೆ ಪ್ರಾಧಾನ್ಯ ಹೇಳುತ್ತ ಈಶ್ವರನ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಉದಾಸೀನರಾಗಿರುವರು.

ಉತ್ತರ ಮೀಮಾಂಸೆಯು ಶ್ರುತಿ ಪ್ರಮಾಣದ ಸಹಾಯವುಳ್ಳ ಯುಕ್ತಿಯ ಬಲ ದಿಂದ ಈಶ್ವರನಿರುವನೆನ್ನುವರು.

(೫) ಆದರೂ, ವೇದವನ್ನು ಪ್ರಮಾಣವೆಂದು ಒಪ್ಪಿದ ಮಾತ್ರದಿಂದ ಅದ್ವೈತ, ಶೈವ, ವಿಶಿಷ್ಟಾದ್ವೈತಿಗಳ ದರ್ಶನಗಳಿಗೆ, ವೇದ ವಿಚಾರಗಳಲ್ಲಿ ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಸರಿ ಯಾದ ವಿಚಾರಗಳೇ ಬರಲಿಲ್ಲ. ಪರಸ್ಪರ ವಿರೋಧವಾಗಿಯೂ, ವಿಭಿನ್ನಗಳಾಗಿಯೂ, ವೇದವಿರೋಧವಾಗಿಯೂ, ಯುಕ್ತಿ ವಿರೋಧವಾಗಿಯೂ ಇರುವವು. ಈ ಕು ಸಮಯಗಳು ಸರಿಯಾದವಲ್ಲವೆಂದು ತಿಳಿಸಿ, ಅನಾದಿ ಪೂರ್ವಸೌತಸಂಪ್ರದಾಯವಾದ, ಸ್ವೈತಮತ ತತ್ತ್ವಗಳನ್ನು ಶ್ರೀಮದಾಚಾರ್ಯರು ಸ್ಥಿರಪಡಿಸಿದರು.

(೬) ಬೌದ್ಧ ಜೈನಾಗಮೌ ಪೂರ್ವಸೌತ ಸರ್ವಗಮಸ್ಯಹಿ |
ತತಃ ಪರಸ್ತಾಜ್ಜ್ಞತೇಷು ಮತೇಷುಚ ಯಥಾ ಕ್ರಮಂ ||
ಪೂರ್ವಃ ಪೂರ್ವಃ ಪಕ್ಷೋಯಾವನ್ಯಧ್ಯಮತೋದಯಃ ||
ಅಂತೇ ಸಿದ್ಧಸ್ತು ಸಿದ್ಧಾಂತೋ ಮಧ್ವಸ್ಯಾಗಮ ಏವಹಿ ||

ನಿರ್ಣೇತುಂ ಶಕ್ಯತೇ ಯುಕ್ತಾಯುಕ್ತ ಪಕ್ಷ ವಿಮರ್ಶಿಭಿಃ || ೮(ತ)ಸ್ಮಾದು
ತ್ತರ ಪಕ್ಷೋನೋ ಯಸ್ಮಾನ್ನಾದ್ಯಾಪಿ ದೃಶ್ಯತೆ || ತಸ್ಮಾತ್ ಸಏವ
ಸಿದ್ಧಾಂತ ಇತಿ ನಿಶ್ಚಿತ್ಯ ಚೇತಸಾ || ಇತ್ಯಾದಿ (ಯುಕ್ತಿ ಮಲ್ಲಿಕಾ)

ಇದರ ಸಾರಾಂಶ ವೇನಂದರೆ, ಬೌದ್ಧ ಜೈನಾದಿ (ಆಗಮ) ಸಮಯಗಳು. ಎಲ್ಲ
ಮತಗಳಿಗೂ, ಪೂರ್ವದಲ್ಲಿಯೂ, ಮತ್ತು ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ ರೂಪವಾಗಿಯೂ ಇರುವವು ಆತರು
ವಾಯು ಹಿಂದಿನಿಂದ ಕ್ರಮವಾಗಿ ಪ್ರಚಲಿಸಿದ ಎಲ್ಲ ಮತಗಳು. ಹಿಂದೆ ಪ್ರಚಲಿಸಿದ ಎಲ್ಲ
ಮತಗಳಿಗೆ ಮುಂದೆ ಪ್ರಚಾರವಾದ ಮತಗಳು ಮಧ್ಯಮತೋದಯ ಪರ್ಯಂತ ಪೂರ್ವ
ಪಕ್ಷವಾಗಿಯೇ ಇರುವವು. ಯುಕ್ತಾಯುಕ್ತ ಪಕ್ಷಗಳ ವಿಮರ್ಶೆ ಪೂರ್ವಕ ನಿರ್ಣಯಿಸಿದ
ಸಿದ್ಧಾಂತವು. ಎಲ್ಲ ಮತಗಳ ಅಂತ್ಯ (ಕೊನೆಗೆ) ನಿರ್ಣಯಿಸಿದ ಸಿದ್ಧಾಂತವು ಮಧ್ಯಗ
ಮವು ಮಧ್ಯಮತದ ಸಿದ್ಧಾಂತವು ಈ ಮಧ್ಯಾಚಾರ್ಯರುದ್ವೈತ ಸಿದ್ಧಾಂತಕಾರರಾದ
ಮೇಲೆ ಯಾರೂ ಮತಪ್ರವರ್ತಕ ಭಾಷ್ಯಕಾರರಾಗಿಲ್ಲ. ವೇದಗಳಿಂದಲೂ ಪ್ರಮಾಣ
ದಿಂದಲೂ ನಿರ್ದುಷ್ಟವಾದ ಸಯುಕ್ತಿಗಳಿಂದಲೂ, ಅನ್ಯರಿಂದ ನಿರಾಕರಿಸಲಶಕ್ಯವಾದ
ಸಿದ್ಧಾಂತವಿದು. ಕಾರಣ ಮಧ್ಯಮತ ದ್ವೈತತತ್ವಗಳೆ ಮುಖ್ಯಸಿದ್ಧಾಂತವೆಂದು. ಶ್ರೀಸ್ವಾದೀ
ಗುರುರಾಜರು ಯುಕ್ತಿ ಮಲ್ಲಿಕಾಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿ. ಹೇಳಿರುವರು. ಆಸ್ತಿಕ ಮತಗಳೆಂದು. ಇತರ
ಮತಗಳನ್ನು ಸರ್ವಧಾನಂ ಬಲಿಕ್ಕಾಗದು.

ಶ್ರೀಸರ್ವಜ್ಞರು, ಶ್ರೀಬಾದರಾಯಣ ದೇವರಿಗೆ ಸಮ್ಮತವಾಗಿ, ಅವರುರಚಿಸಿದ
ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರಗಳಕ್ರಮದಂತೆ ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರಭಾಷ್ಯ ದ್ವಿತೀಯಾ ಧ್ಯಾಯ, ಮತ್ತು ಅನು
ವ್ಯಾಖ್ಯಾನವರಡನೇ ಅಧ್ಯಾಯದಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲ ಕುಶಾಸ್ತ್ರಗಳನಿರಾಕರಣೆ ಮಾಡಿರುವರಲ್ಲದೆ. ಎರ
ಡನೇ ಅಧ್ಯಾಯ ಸಮಯ ಪಾದದಲ್ಲಿ ಸಮಗ್ರವಾಗಿ ಎಲ್ಲ ಕುಮತಗಳನ್ನು ಖಂಡಿಸಿ ಸತ್ಯಕ್ಷ
ವನ್ನು ಸಾಧಿಸಿರುವರು. ಅದರಂತೆ ಭಾಷ್ಯ ಪ್ರವಚನಮಾಡಿ ತ್ರಿವಿಕ್ರಮ ಪಂಡಿತಾಚಾರ್ಯ
ರೊಡನೆ ವಾದಮಾಡಿಗಲ್ಲರು. ಈ ಶ್ರೀಸರ್ವಜ್ಞರ ಚರಿತ್ರಾತ್ಮಕ ಮಹಾ ಕಾವ್ಯದಲ್ಲಿ ಶ್ರೀಮ
ನ್ನಾರಾಯಣ ಪಂಡಿತಾಚಾರ್ಯರು, ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರಭಾಷ್ಯ ದ್ವಿತೀಯಾಧ್ಯಾಯ ಮೇಲ್ಪಂಕ್ತಿ
ಯನ್ನೇ ಹಿಡಿದು ಸಾಧಾರಣವಾಗಿ, ಮತಗಳ ಪ್ರಕ್ರಿಯೆವನ್ನು ಹೇಳಿರುವರು.

ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಹಿಂದಿನ ಇತರ ಕೆಲವು ಗ್ರಂಥಗಳಲ್ಲಿ ಜಾರ್ವಾಕ ಬುದ್ಧ ಜೈನಾದಿ
ನಾಸ್ತಿಕ ಮತಗಳ ವಿಚಾರ ಹೇಳುತ್ತ ನಂತರ ಆಸ್ತಿಕ ಮತಗಳನ್ನು ಉದಾಹರಿಸಿರುವರು.
ಎದ್ದು ಚಾರ್ವಾಕರ ಮತದೊಡನೆ ಯು ಬೌದ್ಧಾದಿ ಗ್ರಂಥಗಳಲ್ಲಿ ಕಂಡುಬರುತ್ತದೆ. ಆ
ಬೌದ್ಧಾದಿ ಮತಗಳ ನಿರಾಕರಣೆಯು, ಇತರ ಅದ್ವೈತಾದಿ ಮತಗಳಲ್ಲಿ ಕಂಡುಬರುತ್ತದೆ.
ಹೀಗೆ ಪಾರಂಪರ್ಯದಿಂದ ಕಾಲವಿವಿಕ್ವಾದಿಂದ ಜಾರ್ವಾಕಾದಿ ಮತಗಳು ಪ್ರವರ್ತಕ
ವಾದರೂ, ಈ ಮತಗಳು ಕ್ರಮವಾಗಿ, ಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿ ಸರ್ವಜ್ಞರು ಹೇಳಲಿಲ್ಲ.

ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರ ಭಾಷ್ಯ ಅನುವ್ಯಾಖ್ಯಾನದಲ್ಲಿ ಶ್ರೀಬಾದರಾಯಣ ಪ್ರಣೀತ ಸೂತ್ರ
ಗಳನುಸರಿಸಿ ಮತ ಪ್ರಕೀರ್ತನೆಗಳನ್ನು ಹೇಳಿರುವಂತೆ ಸಾಮಾನ್ಯ ಈ ಸುಮಧ್ವವಿಜಯಕಾವ್ಯ

ದಲ್ಲಿಯೂ ಮತಗಳ ಪ್ರಕ್ರಿಯೆಯನ್ನು ಹೇಳಿರುವರು. ಅದರಕ್ರಮವೇನೆಂದರೆ. ಅಸ್ತಿತ್ವ ನಾಸ್ತಿಕರಲ್ಲಿ, ಈಶ್ವರನನ್ನು ಒಪ್ಪದ ಮೊದಲಿಗೆ ಮಹಾಪ್ರಬಲರಾದ

(೧) ನಿರೀಶ್ವರಸಾಂಖ್ಯ (೨) ಸೇಶ್ವರಸಾಂಖ್ಯ (೩) ಚಾರ್ವಾಕ, (೪) ಚೇತನೋಪಸರ್ಜನ ನಿರೀಶ್ವರ ಸಾಂಖ್ಯ, (೫) ಪ್ರಕೃತಿ ಪ್ರಧಾನೋಪಸರ್ಜನ ನಿರೀಶ್ವರ ಸಾಂಖ್ಯ, ಇವೆಲ್ಲ ಚಾರ್ವಾಕ ನಾಸ್ತಿಕ ಮತಕ್ಕೆ ಸಮವೆಂದು. ಕ್ರಮವಾಗಿ ಹೇಳಿರುವರು. ಸುವಂಧ್ಯ ವಿಜಯದಲ್ಲಿಯೂ ಇದೆ ಕ್ರಮವಾಗಿ ೯ನೇ ಶ್ಲೋಕದಿಂದ ೧೩ ಶ್ಲೋಕದವರಿಗೆ ಈ ಮತಗಳನ್ನು ನಿರಾಕರಿಸಿರುವರು, ಇದರಲ್ಲಿ ಈಶ್ವರನನ್ನೊಪ್ಪದ ೬ ಭಾಟ್ಟ, ೭ ಪ್ರಭಾಕರ ಮತವಾದರೂ ನಿರಾಕರಣವಾಡಿತು. ೧೪ನೇ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮನೇ ಜಗದ್ರೂಪನಾಗಿ ಪರಿಣಮಿಸುವನೆಂದು ಪೇಳಿದ, ಅದ್ವೈತ ಪ್ರಭೇದವಾದ ಭಾಸ್ಕರನ ಮತ ನಿರಾಕರಣಮಾಡುತ್ತ (೯) ಈಶ್ವರನಿಗೆ ಜಗತ್ಪ್ರಕೃತ್ಯನ್ನೊಪ್ಪದ, ಪಶುಪತಿ (ಶೈವ) ಗಣಗತಿ ಸೂರ್ಯಸ್ಕಂದ ಶಾಕ್ತೀಯ, ಶೈವ ಮೊದಲಾದವರ ಮತವನ್ನು ನಿರಾಕರಣ ಮಾಡಿರುವರು. ಸರ್ವಜ್ಞರು. ಬ್ರ, ಸೂ, ಭಾ, ಅ ೨, ಪಾದ ೨ ಅಧಿಕರಣ (೧೧-೧೨) ರಲ್ಲಿ ಜೈನಮತ ಪ್ರಕ್ರಿಯೆ ಆದಿಂದ ನಿರಾಕರಣ ಮಾಡಿದ್ದಾರೆ. (ಇಲ್ಲಿ ಸಜ್ಜನರ ವಿಚಾರಂಶವಾಗಿದೆ.)

ಮುಂದೆ ೧೬ನೇ ಶ್ಲೋಕ ಆರಂಭಿಸಿ ೨೩ನೇ ಶ್ಲೋಕದವರೆಗೆ (೧೦) ವೈಶೇಷಿಕ (೧೧) ನೈಯಾಯಕರಾದ, ಪರಮಾಣು ಅಭ್ಯುದಯ ವಾದಿಗಳ ಮತವನ್ನು, ಬ್ರಹ್ಮ ಸೂ. ಭಾ. ಅ (೨) ಪಾದ (೨) ಅಧಿಕರಣ ಆರು (೬) ರಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದಂತೆ ಹೇಳಿ ನಿರಾಕರಿಸಿರುವರು.

ಈ ಮತವನ್ನು ಪೋಲುವ ಬೌದ್ಧ ಮತ ಪ್ರಕ್ರಿಯಾ ಪರಮಾಣು ಪುಂಜವಾದಿಗಳಾದ ವೈಭಾಷಿಕ, ಮತ್ತು ಸೌತ್ರಾಂತಿಕ ಯೋಗಚಾರ ಪ್ರಭೇದಗಳನ್ನು ಅಧಿಕರಣ (೭) ರಲ್ಲಿ ವಿವರಿಸಿರುವರು. ಇದನ್ನು ಮಧ್ವವಿಜಯದಲ್ಲಿ ವಿಸ್ತಾರವಾಗಿ ಹೇಳದಿದ್ದರೂ ಅಕಡವಾಗಿದೆ. ಭಾಷ್ಯಕ್ರಮದಂತೆ

ಮುಂದೆ ಶ್ಲೋಕ ೨೪ ರಿಂದ ೪೨ ವರೆಗೆ, (೧೨) ಮಾಧ್ಯಮಿಕ ಬೌದ್ಧ ಶೂನ್ಯವಾದ, ಮತ್ತು ಇದಕ್ಕೆ ಸಮಾನವಾಗಿರುವ (೧೩) ಮಾಯಾವಾದ (ಅದ್ವೈತಿಗಳ) ಮತಗಳನ್ನು ವಿಸ್ತಾರವಾಗಿ ನಿರಾಕರಣ ಮಾಡುತ್ತ ಶ್ಲೋಕ ೪೧ರಲ್ಲಿ ಬೌದ್ಧ ಪಂಗಡ (೧೪) ವಿಜ್ಞಾನವಾದ, (೧೫) ವೈಯಾಕರಣಿಕಗಳ ಸ್ಫೋಟವಾದವನ್ನು ನಿರಾಕರಿಸಿರುವರು.

ವೇದ ಅಪೌರುಷೇಯತ್ವ

ಮುಂದೆ ಶ್ಲೋಕ ೪೩ ರಿಂದ ಆರಂಭ ಮಾಡಿ ೪೭ನೇ ಶ್ಲೋಕ ವರೆಗೆ ವೇದವೇ ಸುಳ್ಳೆನ್ನುವ ಚಾರ್ವಾಕ, ಬುದ್ಧ ಜಿನಾದಿಗಳ ಮತ್ತು ವೇದವನ್ನೊಪ್ಪಿದರೂ ಅದಕ್ಕೆ ಸರಿಯಾಗಿ ಅರ್ಥ ಮಾಡದೇಯಿದ್ದ ಎಲ್ಲ ಮತಗಳು ಇನ್ನು ವೇದ ವಿರುದ್ಧಾಚರಿಸುವ ಕೆಲ ಮತಗಳ ನಿರಾಕರಣಪೂರ್ವಕ, ವೇದಕ್ಕೆ ಅಪೌರುಷೇಯತ್ವ ಸಾಧಿಸಿ, ವೇದವೇ ಮುಖ್ಯ ಪ್ರಮಾಣವೆಂದು ಸಮರ್ಥನ ಮಾಡಿರುವರು.

ಮೋಕ್ಷ ಸ್ವರೂಪ ತನ್ನಿರ್ಣಯ

ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರ ಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿ ಆಯಾ ಮತಗಳ ಪ್ರಕ್ರಿಯಗಳೊಂದಿಗೆ ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ಮೋಕ್ಷ ಸ್ವರೂಪ ಹೇಳುತ್ತಾ ನಿರಾಕರಿಸುತ್ತಾರೆ. ಆದರೆ ಈ ಸುಮಧ್ವ ವಿಜಯದಲ್ಲಿ ಶ್ಲೋಕ ೪೮ ರಿಂದ ಶ್ಲೋಕ ೬೩ ವರೆಗೆ ಮಾಯಾನಾದಿಗಳು, ಮೈಶೇಷಿಕಾದಿಗಳು ಹೇಳುವ ಮುಕ್ತಿಯು ಕೂಡುವದಿಲ್ಲವೆಂದು ಸಯುಕ್ತಿಗಳಿಂದ ಖಂಡಿಸುತ್ತಾ ಜೀವರು ಮುಕ್ತಿಯಲ್ಲಿ ನಿರ್ದುಃಖಿಗಳಾಗಿ ಸ್ವ ಸ್ವರೂಪಾನಂದ ಸುಖವನ್ನು ಚಿನ್ಮಯ ದೇಹಕರಣಗಳಿಂದಲೇ ಅನುಭೋಗಿಸುವರು. ಇಂಥ ಮೋಕ್ಷ ಸುಖವನ್ನು ಕೊಡುವನಾದರೂ ಅಧೋಕ್ಷಜನೇ ಅನ್ಯರಾರಿಲ್ಲವೆಂದು ಸಮರ್ಥನ ಮಾಡಿರುವರು. ಮುಂದೆ ಆಚಾರ್ಯಕೃತ ಗ್ರಂಥಮಹಿಮಾ, ಶ್ರೀ ವಿಷ್ಣುತೀರ್ಥರ ಮಹಿಮಾ, ಶ್ರೀ ಪದ್ಮನಾಭತೀರ್ಥರ ಮಹಿಮಾ ಉಡುಪಿ ಅಷ್ಟಮಠ ಸ್ವಾಮಿಗಳ ಸಂಕ್ಷಿಪ್ತ ಚಾರಿತ್ರ ಹೇಳಿ ಮಂಗಳ ಮಾಡಿರುವರು.

ಇಂತು ಹದಿನೈದನೆ ಸರ್ಗಸಾರ ಶ್ರೀ ಮಧ್ವೇಶಾರ್ಪಿತವು.

ಶ್ರೀ ಮಧ್ವಮತ ಮಹಿಮಾ ಸುಳಾದಿ

ಧ್ರುವ ತಾಳ .

ಒಬ್ಬ ಆಚಾರಿಯಾನೆ ದೈವವೆ ಇಲ್ಲವೆಂಬಾ |
ಒಬ್ಬ ಆಚಾರಿಯಾನೆ ದೈವ ಕೆಂಟೆ ಗುಣವೆಂಬಾ ;
ಒಬ್ಬ ಆಚಾರಿಯಾನೆ ನಿರ್ಗುಣ ನಿರಾಕಾರ ನಿರವಯವೆಂದು,
ಮಬ್ಬಿನಿ ಕಡಿಯಲಿ ತಾನೆ ದೈವವೆಂಬ ರವ |
ರೊಬ್ಬರು ವೇದಾರ್ಥ ವರಿತು ವರಿಯಾರು, ಇವ |
ರೊಬ್ಬರು ಶಾಸ್ತ್ರಾರ್ಥ ವರಿತು ವರಿಯಾರು |
ಒಬ್ಬ ಮಧ್ವಾಚಾರಿಯಾರೆ ಪುರಂದರ ವಿಠಲನ್ನ |
ಅಬ್ಬರ ದೈವವೆಂದು ತೋರಿ ಕೊಟ್ಟರಾಗಿ

|| ೧ ||

ಮಟ್ಟಿ ತಾಳ

ಹರಿ ಪರ ದೇವತಿ ಎಂಬ ಜ್ಞಾನವೆ ಜ್ಞಾನಾ |
ಹರಿ ಅಡಿಗಳ ನೈದುವ ಭಕುತಿಯೆ ಮುಕುತಿ |
ಹರಿ ವಿರಹಿತ ಜ್ಞಾನಾ ಮಿಥ್ಯ ಜ್ಞಾನಾ |
ಹರಿ ವಿರಹಿತ ಮುಕುತಿ ಮಾತಿನ ಮುಕುತಿ |
ಶಿರಿ ಮಧ್ವಾಚಾರ್ಯರೆ ಗುರುಗಳು ತ್ರೈಲೋಕಕ್ಕೆ |
ಪುರಂದರ ವಿಠಲ ದಾಯನ ತೋರಿ ಕೊಟ್ಟರಾಗಿ

|| ೨ ||

ತ್ರಿವಿಡಿ ತಾಳೆ

ಸೋಹಂ ಎಂತೆಂದು ಈ ಲೋಕವ |
 ಮೋಹಿಸುವರ ನಿರಾಕರಿಸಿ, ದಾ |
 ಸೋಹಂ ಎಂಬ ರಹಸ್ಯವ ನರುವಿ ದಾ |
 ಸೋಹಂ ಎಂಬಾ ಸಿರಿ ಪುರಂದರ ವಿಠಲ ನಾಳು, ದಾ |
 ಸೋಹಂ ಎಂಬಾ ನಮ್ಮ ಮಧ್ಯ ಮುನಿರಾಯ

|| ೩ ||

ಅಟ್ಟಿ ತಾಳೆ

ಮರ ಯಲವದ ಫಲಿಸಿರೆ |
 ಸುರತರು ಫಲಿಸಿಪ್ಪಂತೆ |
 ಗುರುಗಳಾದರು ನೋಡಾ |
 ಸಿರಿ ಪುರಂದರ ವಿಠಲನ್ನ |
 ನೆರೆ ತೋರಿದ ಮಧ್ಯಾಚಾರ್ಯರು |
 ಗುರುಗಳಾದರು ನೋಡಾ

|| ೪ ||

ಏಕ ತಾಳೆ

ವೈದಿಕ ಮತದಲ್ಲಿ ನಡದೆ ವೆಂದು ತಾವು |
 ವೈದಿಕ ವಂ ಬಿಟ್ಟು ಕೊಟ್ಟಾರು ಕೆಲವರು |
 ವೈಷ್ಣವ ಮತದಲ್ಲಿ ನಡದೆ ವೆಂದು ತಾವು |
 ವೈಷ್ಣವಂ ಬಿಟ್ಟು ಕೊಟ್ಟಾರು ಕೆಲವರು |
 ವೈದಿಕ ವೈಷ್ಣವ ವಂದೆ ಎಂದೂ |
 ಮಧ್ಯಮುನಿ ಪ್ರತಿಪಾದಿಸಿದ ಪುರಂದರ ವಿಠಲ ಮೆಚ್ಚೆ

|| ೫ ||

ರೂಪಕ ತಾಳೆ

ಹರಿ ಪರ ಮಗುರು ಪರಮೇಷ್ಟಿ ಗುರು |
 ಸುರ ಗುರು ಮಧ್ಯಾಚಾರ್ಯ ಚಕ್ರವರ್ತಿ |
 ಪುರಂದರ ವಿಠಲನ್ನ ದಯದಿಂದ

|| ೬ ||

ಜತ್ತೆ

ಪುರಂದರ ವಿಠಲಾಗೆ, ಗುರು ಮಧ್ಯಾಚಾರ್ಯರಿಗೆ |
 ಶರಣು ಶರಣೆಂಬೆನೊ, ಅನವರತಾ

|| ೭ ||

|| ಶ್ರೀಲಕ್ಷ್ಮೀ ನರಸಿಂಹ ಪ್ರಸಾದ ||

|| ಶ್ರೀಗುರು ರಾಜೋವಿಜಯತೇ ||

ಶ್ರೀ ಸುಮಧ್ವ ವಿಜಯ

ಅಥ ಪಂಚದಶಃ ಸರ್ಗಃ

ಕುಡಿಲು ದೇವಾಲಯದಲ್ಲಿ ಶ್ರೀಮದಾಚಾರ್ಯರು ಮಾಡಿದ, ಉಪನ್ಯಾಸ ಸಕಲ ಮತಗಳ ನಿರಾಕರಣ ಪೂರ್ವಕ ಶ್ರೀ ತ್ರಿವಿಕ್ರಮ ಪಂಡಿತಾರ್ಚರೊಡನೆ ಮಾಡಿ ವಾದದಲ್ಲಿ ಶ್ರೀ ತ್ರಿವಿಕ್ರ ಪಂಡಿತರನ್ನು ಸೋಲಿಸಿ ಶಿಷ್ಯರನ್ನು ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುವಿಕೆ.

ಶ್ಲೋಕ || ಭಯೋ ಬೋಧಸ್ತತೋ ಭೂಯೋ
ನ್ಯಾಚಖ್ಯಾ ಭಾಷ್ಯ ಮಧ್ವತಮ್ ||
ಗಾಮೇಗ್ರಾನ್ವಿಣ ಸಾಮಾನ್ಯೇ |
ವಸಂಸ್ತತ್ರಾಮರಾಲಯೇ

|| ೧ ||

(ಪಠ್ಯಾವಕ್ರಂ ವೃತ್ತ) ಶ್ಲೋಕ (೧) ರಿಂದ () ವರೆಗೆ.

ಭಾಮಿನಿ || ವಿಷ್ಣು ಮಂಗಳ ದೇವ ಸದನದ |
ಲಿಷ್ಯ ಕೆಲದಿನ ವಿದ್ವ ಮೇಲ್ವಂ |
ತುಷ್ಯ ಭೂಯೋಬೋಧ ರಾಗ್ರಾಮದಲಿ ಗ್ರಾಮಣಿಗೆ ||
ಪ್ರೇಷ್ಯ ಸಾಮಾನ್ಯುಡಿಲು ಗುಡಿಯಲೆ |
ಧೇಷ್ಯ ವಾಸಿಸಿ ತಾಂ ರಚಿತ ಭೂ |
ಯಿಷ್ಯ ಸೂತ್ರದ ಭಾಷ್ಯ ಪ್ರವಚನ ಪುನಹಮಾಡಿರೈ ||೧|| ೮೦೧||

ಭಾವಾರ್ಥಃ— ವಿಷ್ಣು ಮಂಗಳ ಗ್ರಾಮದ ದೇವಾಲಯದಲ್ಲಿ ಇಷ್ಟ = ಶ್ರೀಹರಿ ಪ್ರೀತ್ಯರ್ಥವಾಗಿ, ಅಥವಾ ಶ್ರೀಹರಿ ಸೇವೆಗೆ ಕೆಲವು ದಿನವ ವಾಸ ಮಾಡಿ ಸತ್ಕರ್ಮಗಳನ್ನಾಚರಿಸುತ್ತಾಯಿದ್ದ ಮೇಲೆ, ಸಜ್ಜನರ ಹಿತಾರ್ಥ ಸತ್ಕರ್ಮಾಚರಣೆಯಿಂದ, ಸಂತುಷ್ಟ = ಶ್ರೀ ಹರಿಯ ಪ್ರೀತಿಯೆಂದು ತಿಳಿದ, ಭಯೋಭೋಧ = ಭೂಯಾನ್,

ಪೂರ್ಣಭೋಧಯಸ್ಕಸಃ, ಶ್ರೀಪೂರ್ಣ ಪ್ರಜ್ಞರು, ಆ ವಿಷ್ಣು ಮಂಗಳ ಗ್ರಾಮದಲ್ಲಿರುವ, ಎಲ್ಲ ಗ್ರಾಮದ ಜನರಿಗೆ ಪ್ರೇಷ್ಯ= ಪ್ರೀತ್ಯಾಸ್ಪದ ವಾದುದು. ಸಾಮಾನ್ಯ= ಸಾಧಾರಣವಾಗಿ ಎಲ್ಲಜನರಿಗೆ ಸೇರಲು ಅವಕಾಶ ವಿರುವ ಎರಡನೆಯ, ಕುಡಿಲ್ ಎಂಬ ದೇವಾಲಯದಲ್ಲಿ ಯಥೇಷ್ಯ= ತಮ್ಮ ಮನಸಿನಂತೆ ವಾಸ ಮಾಡುತ್ತ ತಾವು ರಚಿಸಿದ ಬ್ರಹ್ಮ ಸೂತ್ರಗಳ, ಭೂಯಷ್ಯ= ಅದ್ಭುತವಾದ ಆಶ್ಚರ್ಯಕರವಾದ ಬಹು ಪ್ರಮೇಯ ಉಳ್ಳ ದ್ವೈತ ಭಾಷ್ಯವನ್ನ ಪುನಹ ಮತ್ತು ಉಪನ್ಯಾಸ ರೂಪ ಹೇಳುತ್ತ ಉಪದೇಶ ಮಾಡಿದರು. ವಿಷ್ಣು ಮಂಗಳ ದೇವಸ್ಥಾನವು ಚಿಕ್ಕಧಾರಿರುವದರಿಂದ ಶ್ರೀಮಧ್ವರ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ ಕೇಳಲು ಬಹುಜನರು ಸೇರುವ ಕಾರಣದಿಂದ ಕುಡಲ ಗುಡಿ ಬಹು ದೊಡ್ಡದು ಸಾಮಾನ್ಯ ಎಲ್ಲ ಜನರಿಗೆ ಸೇರಲು ಅವಕಾಶ ವಿದ್ದುದರಿಂದ ಆ ದೊಡ್ಡ ಎರಡನೇ ಕುಡಲ ದೇವಾಲಯದಲ್ಲಿಯೇ ಉಪನ್ಯಾಸ ಹೇಳಿದರೆಂದು ತಾತ್ಪರ್ಯ.

ಶ್ಲೋಕ || ಪರ (ಪ್ರತಿ) ಪಕ್ಷರಥಾರೂಢಂ

ಖರತರ್ಕ ಮಹಾಯುಧಂ

ತ್ರಿವಿಕ್ರಮಾರ್ಯಂ ಸೋಽಪಶ್ಯತ್

ಪ್ರತಿವೀರ ನಿವಾಗ್ರತಃ

|| ೨ ||

ಭಾಮಿನಿ || ಭರದಿ ಮಧ್ವರು ತಮ್ಮ ಎದುರಿಲಿ |

ಪರರ ಪಕ್ಷನೊ ರಥದಿ ಕುಳಿತಹ |

ಖರತರದ ಮಹ ತರ್ಕ ತೀಕ್ಷ್ಣ ಯುಕ್ತಿ ಆಯುಧವ ||

ಧರಿಸಿರುವ ವರ ತ್ರಿವಿಕ್ರಮಾರ್ಯರ |

ನಿರುತ ಆದ್ವೈತಾನಲಂಬಿಯ |

ಖರೆಯ ಪ್ರತಿಭಟಿತರದಿ ನೋಡಿದರೆಂದು ವೀರವರ || ೨ || ೯೧ ||

ಭಾವಾರ್ಥ:— ಭರದಿ, = ಭಾಷ್ಯ ಪ್ರವಚನ ಮಾಡುವ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ತ್ವರದಿಂದ ಶ್ರೀಮದಾಚಾರ್ಯರು, ತಮ್ಮ ಎದುರಿಗೆ ಕುಳಿತ ತ್ರಿವಿಕ್ರಮ ಪಂಡಿತರು, ಪರರ ಪಕ್ಷದ, ರಥದಿ ಕುಳಿತು, ತಮ್ಮ ದ್ವೈತಸಿದ್ಧಾಂತವಲ್ಲದ ಎರಡನೇ ಪಕ್ಷ, ಅದ್ವೈತ ಸಿದ್ಧಾಂತವೆಂಬ, ರಥವನ್ನು ಆಶ್ರಯ ಮಾಡಿ= ರಥವನ್ನೇರಿ, ಖರತರದ ಮಹತರ್ಕ, = ಭಹು ತೀಕ್ಷ್ಣ ವಾದ ಪ್ರಬಲತರವಾದ ಯುಕ್ತಿಗಳೆಂಬ ಶ್ರೇಷ್ಠ ಆಯುಧವನ್ನು ಧಾರಣ ಮಾಡಿಕೊಂಡಿರುವ, ನಿತ್ಯದಲ್ಲಿ ಅದ್ವೈತ ಮತವನ್ನೇ ಅವಲಂಬಿಸಿ= ಆಶ್ರಯ ಮಾಡಿದ, ಆ ತ್ರಿವಿಕ್ರಮ ಪಂಡಿತ ಶ್ರೇಷ್ಠರನ್ನು, ತಮಗೆ ಎದುರಾಗಿ ಯುದ್ಧ ಮಾಡಲಿಕ್ಕೆ ಬಂದ ಪ್ರತಿಭಟಿ=ವಿರುದ್ಧ

ಪಕ್ಷದ ವೀರನಂತೆಯೇ, ವೀರವರ = ಜ್ಞಾನ ಬಲಜೇಷ್ಠ ಶ್ರೇಷ್ಠರಾದ ಶ್ರೀ ಮಧ್ವಾಚಾರ್ಯರು ನೋಡಿದರು.

ತಾತ್ಪರ್ಯ = ಶ್ರೀಮನ್ ಮಧ್ವಾಚಾರ್ಯರು ದ್ವೈತ ಸಿದ್ಧಾಂತವನ್ನು ದೃಢವಾಗಿ ಪೇಳುತ್ತ, ಪರಸಿದ್ಧಾಂತವಾದ ಅದ್ವೈತವನ್ನು ನಿರಾಕರಣ ಮಾಡುವ ಸಮರ್ಥರಾದ ಶ್ರೀ ಪೂರ್ಣಪ್ರಜ್ಞರು, ತಮ್ಮ ಪಕ್ಷ ವಿರುದ್ಧವಾದ ಪರಪಕ್ಷವಾದ ಅದ್ವೈತ ಪಕ್ಷವಲಂಬಿಗಳಾಗಿ, ಅತಿ ತರ್ಕ = ತರ್ಕಶಯುಕ್ತಿಗಳನ್ನು ಪೇಳಿ, ತಮ್ಮೆದುರಿಗೆ ಕುಳಿತ ತ್ರಿವಿಕ್ರಮ ಪಂಡಿತಾಚಾರ್ಯರನ್ನು ನೋಡಿ ಯಾವ ಪ್ರಕಾರವಾಗಿ ಪ್ರತಿಭಟನಾದ ಮೈರಿಯು, ರಥವನ್ನೇರಿ ಅನೇಕ ಹದನವಾದ ಅಸ್ತ್ರಗಳನ್ನು ಕೈಲಿ ಹಿಡಿದು ತನ್ನ ಕೂಡ ಯುದ್ಧ ಮಾಡಲು ಬಂದ ಪ್ರತಿಭಟನನ್ನು ವೀರ ವರನು ಹೇಗೆ ನೋಡುವನೋ ಅದರಂತೆಯೇ ತ್ರಿವಿಕ್ರಮರನ್ನು ನೋಡಿದರೆಂತ ಭಾವ.

ಶ್ಲೋಕ || ತದಾ ತದಾನನಾಂ ಭೋಜಾ

ದ್ವೈತೋಪನ್ಯಾಸ ಭಾರತಿ ||

ಸೇನಾ ಸೇನಾಗ್ರಹಾದಿನ್ಯಾ |

ಶಿಬಿರಾದಿವ ನಿಯಮೌ

|| ೩ ||

ಭಾಮಿನಿ || ಕವಿ ತ್ರಿವಿಕ್ರಮ ಮಧ್ವ ಪ್ರವಚನ |

ಶ್ರವಣ ಮಾಡುವಕಾಲ ನಡೆದದು |

ವಿವರ ವದ್ಭುತ ಸರ್ವಜಗ ಸೃಷ್ಟ್ಯಾದಿ ಕರ್ತೃಹರೆ ||

ಪ್ರವರ ದೃಢಉಪನ್ಯಾಸ ಭಾರತಿ |

ದ್ರವಿಣರಾನನ ಕಮಲ ನಿರ್ಗತ |

ಜನ ಶಿಬಿರದಿಂ ಸ್ವಾಮಿ ಭಕ್ತುತಿಯ ಸೇನೆ ಪೊರಟಂತೆ ||೩|| ೮೧೨||

ಭಾವಾರ್ಥ :— ಯುದ್ಧ ಮಾಡಲು ಸೈನ್ಯಾದಿ ಸಾಮಗ್ರಿಗಳು ಬೇಕು ಅದಂತೆಯೇ, ಶ್ರೀ ಸರ್ವಜ್ಞರ ಉಪನ್ಯಾಸ ಭಾರತಿಯನ್ನು ಸೇನೆಯ ದೃಷ್ಟಾಂತದಿಂದ ಗರ್ಹಿಸುತ್ತಾರೆ.

ಕವಿ = ಕವಿತಾ ಚಮತ್ಕೃತಿಗಳಲ್ಲಿ ಪಂಡಿತರಾದ ತ್ರಿವಿಕ್ರಮ ಪಂಡಿತಾಚಾರ್ಯರು, ಶ್ರೀ ಸರ್ವಜ್ಞರಾದ ಮಧ್ವಾಚಾರ್ಯರ ಉಪನ್ಯಾಸವನ್ನು ಕೇಳುತ್ತಿರುವ ಕಾಲದಲ್ಲಿ, ಓಡೆದುರು = ಸೇಳುವ ಆ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನವು, ವಿವರ = ವಿಸ್ತಾರವಾದದ್ದು, ಅದ್ಭುತ = ಸ್ತಬ್ಧರ್ಥಕರವಾದುದು, ಎರಡನೇದವರಿಂದ ಪರಿಹರಿಸಲು ಆಶಕ್ಯವಾದುದು ಜಗತ್ತು

ಸೃಷ್ಟಿ ಮಾಡುವ ಹರಿರೂಪಿಯಾದ ಶ್ರೀಮನ್ನಾರಾಯಣನೇ, ಪ್ರವರ= ಸರ್ವೋತ್ತಮ ನೆಂದು, ದೃಢ= ನಿಶ್ಚಯವಾಗಿ ಸಾಧಿಸುವ, ಉಪನ್ಯಾಸ ಭಾರತೀ= ವಾಙ್ಮುಖರೂಪವಾದ ವಾಣಿಯು ದೃವಿಣ= ಪ್ರವಚನ ಗೈವಲ್ಲಿ ಪರಾಕ್ರಮಶಾಲಿಗಳಾದ ಶ್ರೀ ಸರ್ವಜ್ಞರ ಆನನ ಕಮಲ= ಮುಖವೆಂಬ ಕಮಲದಿಂದ, ಜವ= ತ್ವರದಿಂದ, ಶಿಬಿರದಿಂದ= ದಂಡಯುಳಿದ ಛಾವಣಿಯ ಡೇರೆಗಳಿಂದ, ಸ್ವಾಮಿ ಭಕ್ತಿಯುಳ್ಳ ಸೈನ್ಯವು ಹೊರಗೆ ಹೊರಟಂತೆ ನಿರ್ಗತ= ಹೊರಟಿತು.

ವೈರಿಗಳಾದ ಶತ್ರುಗಳನ್ನು ಕಂಡಾಕ್ಷಣವೇ ಉತ್ಸಾಹದಿಂದ ಸ್ವಾಮಿಯಾದ ತನ್ನ ರಾಜನಿಗೆ ಜಯ ತಂದುಕೊಡಲು ಹಟವುಳ್ಳದ್ದಾಗಿ, ಸೇನಾಗ್ರಹ= ದಂಡಯುಳಿದ ಸ್ಥಳವಾದ ಶಿಬಿರದಿಂದಾಗಜ, ರಥ, ಅಶ್ವಸಮುದಾಯವಾದ ಸೇನೆಯು ಇದಿರು ಹೊರಟಂತೆ ಪ್ರತಿಭಟರಾದ ತ್ರಿವಿಕ್ರಮರನ್ನು ನೋಡಿದಕೂಡಲೇ ಸಮರ್ಥರಾದ ಶ್ರೀ ಸರ್ವಜ್ಞರ ಮುಖಕಮಲವೆಂಬ ಶಿಬಿರದಿಂದ ತನ್ನ ಸ್ವಾಮಿಯಾದ ಶ್ರೀಮನ್ನಾರಾಯಣನೇ ಸರ್ವೋತ್ತಮ ಜಗತ್ತಿಗೆ ಸೃಷ್ಟ್ಯಾದ್ಯಷ್ಟಕರ್ತನೆಂದು ನಿಶ್ಚಯವಾಗಿ, ಸ್ವಾಮಿಭಕ್ತಿಯಿಂದ ಸಾಧಿಸುವ ವಾಙ್ಮಯ ರೂಪವಾದ ಪ್ರವಚನವು ಹೊರಹೊರಟಿತು.

ಶ್ಲೋಕ ೩ || ನಾತ್ಯತ್ವರಾ ನಾತಿರಯಾ |

ನಸ್ವಲಂತೀ ನಿರಂತರಾ ||

ಅನಾನಾವಯವೇತ್ಯೇವ |

ದ ವೀಯೋಭಿಃ ಪ್ರತರ್ಕಿತಾ ||

|| ೪ ||

ಭಾಮಿನಿ || ಉಪ ವಚನ ಬಾರತಿ ಸುಸೇನೆಯು |

ದಿವುತ ವತಿ ಮಂದಾತಿ ಜವ ವಿರ |

ದ್ವಿಫಲ ಶಬ್ದಾರ್ಥಗಳ ತಪ್ಪದೆ ಮಧ್ಯೆ ನಿಲ್ಲದಲಿ ||

ಸಫಲ ಸಾಗಿರೆ ದೂರಜನರಿಂ |

ದಪಫನಂ ಸ್ವರ ವರ್ಣ ಮೊದಲಿನೆ |

ಅಪರ ಗಜತುರಗಾದಿ ಅಂಗಿಲ್ಲೆನುತ ಉಹಿಸಿತು || ೪ || ಅಗ ೩ ||

ಭಾವಾರ್ಥ :-- ಆ ಉಪನ್ಯಾಸ ಸೇನೆಯು ಹೇಗಿತ್ತೆಂದರೆ ವರ್ಣಿಸುತ್ತಾರೆ. ಉಪನ್ಯಾಸ ಭಾರತಿಯೆಂಬ ಸೇನೆಯು, ದಿವುತ= ಬಹು ಪ್ರಕಾರಶಮಾನವಾಗಿ ತನ್ನ ಬಲದಿಂದೊಪ್ಪುತ್ತ ಬಹು ಮೆಲ್ಲಗೂ ಮತ್ತು ಬಹುತ್ವರವೂ ಇಲ್ಲದೇಯಿದ್ದು ಸಾಮಕಾಶವಾಗಿ, ವಿಫಲ= ಬಹಳವಾದ ಶಬ್ದಾರ್ಥಗಳನ್ನು ಬಿಡದೇ ಮತ್ತು ನಡು ನಡುವೆ ತಡೆಯದೇ ನಿಲ್ಲದೇ, ಸಫಲ= ಅರ್ಥವತ್ತಾಗಿ ಮುಂದೆ ಸಾಗಲು ಈ ಕಾರಣದಿಂದ, ದೂರದಲ್ಲರುವ ಜನರಿಂದ ಆ ಉಪನ್ಯಾಸ ಭಾರತಿಯು ಸ್ವರ ವರ್ಣ

'ದಾದಿ ರೂಪವಾದ, ಅಪಘನಂ = ಅವಯವಗಳು ಯಿಲ್ಲಿಂದು ಉಹಿಸಿತು. = ತರ್ಕ
 ಸಾಧಲ್ಪಟ್ಟಿತು. ತಿಬಿರದಿಂದ ಹೊರಟ ಸೈನ್ಯವಾದರೂ ಅತಿ ಮೆಲ್ಲಗಲ್ಲದೇ ಅತಿವೇಗ
 ದಲ್ಲದೇ ಸಾವಕಾಶವಾಗಿ, ನಡುವೆ ಎಡವದೇ ಮುಗ್ಗದೇ ಪರರಿಂದ ತಡೆಯದೇ
 ಮೂಹಿಕವಾಗಿ ನಡೆಯುತ್ತಾ ನಡೆಯುವಾಗ ದೂರದಲ್ಲಿರುವ ಜನರಿಂದ, ಆನೆ ಕುದುರೆ
 ಥ ಕಾಲಾಳುಗಳು ಮೊದಲಾದ ಬೇರೆ ಬೇರೆ, ಅಂಗಗಳಲ್ಲಿದ್ದೆಂದು ಉಹಿಸಿತು. ಸೈನ್ಯವು
 ದುಡ್ಡುತರುವಾಗ ದೂರದಲ್ಲಿದ್ದವರು ಸೈನ್ಯದಲ್ಲಿದ್ದ ಆನೆ, ಕುದುರೆ, ಮುಂತಾದವುಗಳನ್ನು
 ಬೇರೆ ಬೇರೆ ಹೇಗೆ ತಿಳಿಯಲಾರರೋ, ಅದರತೆಯೆ ಶ್ರೀಮದಾಚಾರ್ಯರ ಉಪನ್ಯಾಸ
 ವಾದಲ್ಲಿ, ದೂರ ಕುಳಿತಿದ್ದವರು ಶ್ರೀ ಸರ್ವಜ್ಞರ ಉಪನ್ಯಾಸದಲ್ಲಿ, ಹೃಸ್ವ ಧೀರ್ಘ, ಸ್ವರ
 ಛೇದ, ಪದಾದಿ ಭೇದಗಳಿದ್ದರೂ, ಈ ಸ್ವರಾದಿ ಅವಯವಗಳನ್ನು ತಿಳಿದು ಉಹಿಸಲಿಕ್ಕೆ
 ಕ್ಷರಾಗಲಿಲ್ಲ.

ಶ್ಲೋಕ || ಸೂತ್ರಸ್ಯಂದನವೃಂದಾಥ್ಯಾ |

ದುರ್ವಾರಶ್ರುತಿನಾರಣಾ ||

ಸೂಪಪತ್ತಿ ಮಹಾಪತ್ತಿ |

ವಿಚಿತ್ರ ಸ್ಮೃತಿ ಸಪ್ತಿಕಾ

|| ೫ ||

ಭಾಮಿನಿ || ಸೂತ್ರಸ್ಯಂದನ ವೃಂದ ವಾಥ್ಯವು |

ಜೈತ್ರದುರ್ವಾರ ಶ್ರುತಿಯೆಕರಿ |

ಅತ್ರ ಮಹಯುಕ್ತಿಗಳೆ ಕಾಲಾಳುಗಳು ಎಂತೆನೊ ವಿ ||

ಚಿತ್ರ ತರದಸ್ಮೃತಿ ಹಯಂಗಳು

ಪಾತ್ರವಿದು ಚತುರಂಗ ಸೇನೆ ಪ |

ವಿತ್ರ ಪ್ರವಚನ ತನ್ನ ಪಕ್ಷವ ಸಾಧಿಸುತ್ತದ್ದದಿ || ೫ || ೮೧೪ ||

ಭಾವಾರ್ಥ: — ಈ ಉಪನ್ಯಾಸ ಸೇನೆಯ. ಹೇಗಿತ್ತೆಂದರೆ ವರ್ಣಿಸುತ್ತಾರೆ. ಸೂತ್ರ
 ಸ್ಯಂದನ ವೃಂದ ವಾಥ್ಯ = ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರಗಳೇವೆ ರಥ ಸಮೂಹಗಳಂತೊಪ್ಪುತ್ತ ಸಂಪನ್ನ
 ರಾಗಿ ಶೋಭಿಸುತ್ತಿರುವವು. ಮತ್ತು ಜೈತ್ರ = ಪರರನ್ನು ಜಯಮಾಡಲಿಕ್ಕೆ ಯೋಗ್ಯವಾದ,
 ದುರ್ವಾರ ಶ್ರುತಿ = ಪುರುಷ ಪ್ರಣೀತವಲ್ಲದೆ ನಿತ್ಯವಾಗಿ ಪ್ರವರ್ತಿಸುವ ಪ್ರಬಲತರವಾದುದ
 ದಿಂದ ಅನ್ಯರಿಂದ ನಿರಾಕರಿಸಲು ಅಶಕ್ಯವಾದ ಶ್ರುತಿಗಳು, ವೇದಮುಚಾ ಸಮೂಹಗಳೇ,
 ಕರಿ = ಆನೆಗಳಂತೊಪ್ಪಿದವು. ಅತ್ರ ಉಪನ್ಯಾಸ ಭಾರತಿಯಲ್ಲಿ, (ತರ್ಕ) = ಮಹಾಯುಕ್ತಿ
 ಗಳೇ ಕಾಲಾಳುಗಳು. (ಅಂದರೆ ಸೈನ್ಯದಲ್ಲಿ ಯುದ್ಧಾನುಸಾರವಾಗಿ ಬಹು ಜಾಣತನವೆಂಬ
 ಸಮಯಾನುಸಾರ ಯುಕ್ತಿಯಿಂದ ಯುದ್ಧವನ್ನು ಸಾಗಿಸುವ ಹಂಚಿಕೆಯು ಪದಾತಿಗಳಾದ

ಸೈನಿಕ ವರ್ಗದಲ್ಲಿರುವದರಿಂದ ಇಲ್ಲಿ ಯುಕ್ತಿಗಳಿಗೂ, ಕಾಲಾಳುಗಳಿಗೂ ಹೋಲಿಕೆ) ವಿಚಿತ್ರ ಸ್ತುತಿ ಸಪ್ತಿಕಾ= ವಿಚಿತ್ರತರದ ಸ್ತುತಿಹಯಂಗಳು=ವಿವಿಕ್ಷಾರ್ಥ ಅನೇಕ ಪ್ರಕಾರವಾಗಿ ಹೇಳತಕ್ಕ ಅರ್ಥಗಳನ್ನು ಸಮರ್ಥನ ಮಾಡಿ ಪೇಳುವ ನಾನಾ ವಿಧವಾದ ಸ್ತುತಿ= ಪುರಾಣ ವಾಕ್ಯಗಳನ್ನುವ ಶ್ರೀ ವ್ಯಾಸಪ್ರಣೀತ ಪೌರುಷೇಯ ಗ್ರಂಥಗಳ ಪ್ರಮಾಣಗಳೇ ಕುದುರೆಗಳಂತೆ ತೋರಿವವು. ಹೀಗೆ ಚತುರಂಗಸೇನೆ= ರಥ, ಆನೆ, ಕುದುರೆ, ಕಾಲಾಳು ನಾಲ್ಕು ವಿಧವಿಧವಾಗಿ ಸೇನಾಕ್ಕೆ ಪ್ರಾತ್ರವಿದು= ಯೋಗ್ಯವಾದುದು. ಹೀಗೆ ಚತುರಂಗ ಸೇನೆಯಂತೊಪ್ಪುವ, ಪವಿತ್ರಪ್ರವಚನ=ವಿದುಷ್ಯವಾದ ಉಪನ್ಯಾಸವು ಶ್ರೀಹರಿ ಸರ್ವೋತ್ತಮನೆಂಬ ತನ್ನ ಸ್ವಸಿದ್ಧಾಂತ ಸಾಧಿಸಲಿಕ್ಕೆ ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರಗಳೂ, ವೇದವಾಕ್ಯಗಳೂ, ಪುರಾಣವಚನಗಳೂ, ಅವುಗಳಿಗೆ ಸರಿಯಾದ ಯುಕ್ತಿಗಳಿಂದ ಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಶೋಭಿಸಿವವು.

೧. ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರಗಳೇ = ರಥಗಳು, ೨. ವೇದಗಳೇ= ಆನೆಗಳು, ೩. ಯುಕ್ತಿಗಳೇ = ಕಾಲಾಳು, ೪. ಸ್ತುತಿವಚನಗಳೇ= ಕುದುರೆಗಳೆಂದು, ಸೇನೆಗೂ ಉಪನ್ಯಾಸಕ್ಕೂ ಹೋಲಿಸುವ ಕವಿ ಚಮತ್ಕೃತಿಯು, ಎಲ್ಲ ವಿಧದಿಂದಲೂ ಬಹು ಅರ್ಥ ಗರ್ಭಿತವಾದುದು ಬಲ್ಲ ಗುರುಗಳಿಂದ ತಿಳಿಯುವದು.

ಶ್ಲೋಕ || ವರ್ಧಿತೋರ್ವಿ ಹರಿಪ್ರೇಷ್ಠಾ

ಸುಪಯೋಧರ ಸುಸ್ವನಾ

ಸವಿತಾನ ಪ್ರಕಾಶಾರ್ಥಾ

ಸಾಗರೀ ಶ್ರೀರಿವಾಪರಾ

|| ೬ ||

ವಾರ್ಧಿಕ || ಸುಮತಿಭಕ್ತ ಷಡೂರ್ಮಿ ಛೇದಿಸ ಹರಿಗಿಷ್ಣವೊ |

ಅಮಿತ ಮೇಘಸ್ವನವೊ ವಿಸ್ತಾರ ಅರ್ಥವಂ |

ಪ್ರಮೆಯ ಪೇಳ್ವದ ಕನಿತೆ ಅಪರ ಪಯಸಾಗರೀ ರಮೆಯ

ಸುಪಯೋದರರ್ಥಂ ||

ಕ್ರಮದಿ ಮಹಸಗರರಾಟ್ ಸೇನೆ ಸಗರಾಪತ್ಯ |

ಪ್ರಮದ ಸಿರಿ ವರ್ಧಿತಲಿ ಸಾಗರದ ಕಾಂತಿಯಂ

ತ್ಯಮಲರತ್ನಾಪ್ತ್ಯ ವಸ್ತುವಿಗೆ ಸುಪ್ರಕಾಶ್ಯಉದಯೇಂದು

ಪ್ರಿಯೋಪನ್ಯಾಸಂ || ೬ || ೮೧೫ ||

ಭಾವಾರ್ಥ:— ಶ್ರೀಮದಾಚಾರ್ಯರ ೧. ಉಪನ್ಯಾಸವು, ೨. ಶ್ರೀ ಲಕ್ಷ್ಮೀದೇವಿಯಂತೆಯೂ ೩. ಸಗರರಾಜನ ಸೇನೆಯಂತೆಯೂ ೪. ಸಗರಪುತ್ರನ ಸಮ್ಮಂದಿಯಾದ ಸೇನಾ ಸಂಪತ್ತಿನ ಕಾಂತಿಯಂತೆಯೂ, ೫. ಸಾಗರದಂತೆಯೂ, ಇರುವದೆಂದು ವರ್ಣಿಸುತ್ತಾರೆ.

ಮೂಲ ಸಂಸ್ಕೃತ ಶ್ಲೋಕ ಅನ್ವಯಾರ್ಥ (೬೩) ಶ್ಲೋಕ ವರಿಗೆ ಬರೆಯುತ್ತದೆ.

೧. ಅನ್ವಯಾರ್ಥ=ವರ್ಧಿತೋರ್ವಿ ವರ್ಧಿತಾ=ಭೇದಿತಾ, ಉರ್ಮಯಃ=ವೃದ್ಧಿ ಹ್ರಾಸಾದಿ ಸ್ವರೂಪಾಃ ಯಸ್ಯಸಚಾಸೌ ಹರಿಶ್ಚ, ತಸ್ಯಪ್ರೇಷಾ=ವೃದ್ಧಿಹ್ರಾಸ ಮೊದಲಾದ ಸ್ವರೂಪ ರಹಿತನಾದ ಶ್ರೀಹರಿಗೆ ಅತಿ ಪ್ರೀತ್ಯಾಸ್ಪದವಾದ ಅಥವಾ ತನ್ನ ಭಕ್ತಿ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಖಂಡಿತವಾದ ಸ್ವರೂಪಗಳುಳ್ಳ ಶ್ರೀಹರಿಗೆ ಪ್ರೀತಿಕರವಾದುದು. ಸುಪಯೋಧರ=ಮಹಾ ಮೇಘದಂತೆ, ಸುಸ್ತನಾ=ದಿವ್ಯ ಗಂಭೀರ ಧ್ವನಿಯುಳ್ಳಂಥ, ಸವಿತಾನ=ವಿಸ್ತಾರದಿಂದ ಸಹಿತವಾದ ಅರ್ಥವನ್ನು, ವಿಸ್ತಾರದಿಂದ ಸಹಿತ ಹೇಗೆ ಆಗ ಬೇಕೋ ಹಾಂಗೆ ಪ್ರಕಾಶ ಮಾಡುವಲ್ಲಿ, ಅರ್ಥ=ಅಭಿಪ್ರಾಯವುಳ್ಳದ್ದು.

೨. ಆ ಉಪನ್ಯಾಸವು, ಅಪರಾ=ಮತ್ತೊಂದು, ಸಾಗರೀ ಶ್ರೀಃ ಇವಃ=ಸಮುದ್ರ ದಿಂದುದಿಸಿದ ಸಂಪತ್ತಿನಂತೆ, ಅಂದರೆ ಸಾಗರೀ=ಸಮುದ್ರದಿಂದ ಜಾತಳಾದಂಥ, ಶ್ರೀ ರಿವಸ್ಥಿತಾ=ರಮಾದೇವಿಯೋ ಪಾದೇಲಿ ಯಿರತಕ್ಕಂಥಾ ಉಪನ್ಯಾಸವು, ರಮಾದೇವಿಯು ಹೇಗಿರುವಳೆಂದರೆ, ವರ್ಧಿತೋರ್ವಿ=ಸುಮತಿ, ಸವಿಚೀನ ಭಕ್ತರುಗಳ ಜನನ ಮರಣಾದಿ ಆರು ಉರ್ಮಿಗಳನ್ನು ಭೇದಿಸುವಂಥಾ, ಹರಿಪ್ರೇಷಾ=ಪರಮಾತ್ಮಗೆ ಪ್ರೀತಾಸ್ಪದಳು, ಸುಪಯೋಧರರ್ಥ=ಸವಿಚೀನವಾದ ಸ್ತನಗಳುಳ್ಳಂಥ ಮತ್ತು ಸುಸ್ತನಾ=ಮನೋಹರವಾದ ಧ್ವನಿಯುಳ್ಳಂಥ, ಸವಿತಾನ ಪ್ರಕಾಶಾರ್ಥ=ವಿಸ್ತಾರ ಸಹಿತವಾದ ಪ್ರಕಾಶ ಸಹಿತವಾದ, ಧನಾದಿಗಳುಳ್ಳ ವಸ್ತುರೂಪ, “ಸವಿಸ್ತಾರ ಸ್ವರೂಪ ತೇಜೋ ದ್ರವ್ಯಾತ್ಮಿಕಾರಮಾ” ಯಾವ ರಮೆಯ ಕಾಂತಿಯ ಪದಾರ್ಥಗಳು ವಿಸ್ತಾರವಾಗಿದೆಯೋ, ಆ ರಮೆಯು. ಅಥವಾ

೩. ಅಪರಾ=ಅನ್ಯವಾದ, ಸಾಗರೀರವ=ಸಗರರಾಜನ ಸಮ್ಮಂಧಿಯಾದ ಸೇನಾಸಂಪತ್ತಿನಂತೆ, ಸ್ಥಿತಾಃ=ಈ ಉಪನ್ಯಾಸವು ಇರುವದಾಗಿತ್ತು. ಸಗರ ರಾಜನ ಸೇನಾ ಸನ್ನಿವೇಶ ಹೇಗಂದರೆ, ವರ್ಧಿತೋರ್ವಿ=ಅಭಿವೃದ್ಧಿ ಯಾಗುವ ಉರ್ಮಿ ಎಂಬ ಗತಿ ವಿಶೇಷವುಳ್ಳ, ಹರಿಗಷ್ಟ=ಅಶ್ವಗಳಿಗೆ ಇಷ್ಟವೆಂದರೆ ಅಶ್ವಾರೂಢ ಪುರುಷರಿಂದ ಅತಿ ವರ್ಧಿತವಾದ ಗತಿಯುಳ್ಳದ್ದು, ಸುಪಯೋಧರರ್ಥ=ಸವಿಚೀನ ಮೇಘದೋಪಾದೆಲಿ, ಸುಸ್ತನಾ=ಧ್ವನಿಯುಳ್ಳಂಥಾದ್ದು, ಸವಿತಾನ ಪ್ರಕಾಶಾರ್ಥ=ಅತ್ಯಂತ, ವಿಸ್ತಾರ ಪ್ರಾದುರ್ಭಾವದಿಂದ, ಶತ್ರುಭೀಷಣಾಖ್ಯ ಪ್ರಯೋಜನವುಳ್ಳಂಥ, ಅಥವಾ

೪. ಅಪರಾ=ಮತ್ತೊಂದರ್ಥ, ಸಾಗರೀ=ಸಗರಾಪತ್ನಿ ಸಮ್ಮಂಧಿನೀ ಶ್ರೀ ರಿವ, ಸಗರ ಪುತ್ರ ಸಮ್ಮಂಧಿಯಾದ ಸೇನೆಯ ಸಂಪತ್ತಿನೋಪಾದೆಯಲಿ, ಸ್ಥಿತಾಃ=ಇರುವ (ಉಪನ್ಯಾಸ ಭಾರತಿಯು) ವರ್ಧಿತೋರ್ವಿ=ವೃದ್ಧಿ ಹೊಂದಲ್ಪಟ್ಟ ಗತಿ ವಿಶೇಷಗಳುಳ್ಳ, ಹರಿಪ್ರೇಷಾ=ಮೇಘಾಶ್ವಸ್ಯ ಪ್ರೇಷಾ=ಈ ಸೇನೆಯು, ಯಜ್ಞ ಸಮ್ಮಂಧಿ ಅಶ್ವವನ್ನು ಹುಡುಕುವದರಲ್ಲಿ ಇಷ್ಟವಾದಂಥಾದ್ದು, ಸುಸ್ತನಾ=ಮೇಘೋಪಾದೆಯಲಿ, ಗಂಭೀರ

ಧ್ವನಿಯುಳ್ಳಂಥಾದ್ದು, ಸವಿತಾನ ಪ್ರಕಾಶಾರ್ಥಃ= ಯಜ್ಞದ ಪ್ರಕಾಶವೇ ಪ್ರಯೋಜನವಾಗಿರುವಂಥಾದ್ದು. ಅಂದರೆ ಯಜ್ಞ ಕುದುರೆಯನ್ನು ಹುಡುಕಿ ಸಗರರಾಜನ ಅಶ್ವಮೇಧ ಯಜ್ಞವನ್ನು ಪೂರೈಸಿ ಯಜ್ಞಪ್ರಕಾಶ ಮಾಡುವ ಪ್ರಯೋಜನವುಳ್ಳದ್ದು.

೫. ಪುನಹ, ಅವರಾ= ಮತ್ತೊಂದರ್ಥ, ಸಾಗರೀ=ಸಮುದ್ರಕ್ಕೆ ಸಮ್ನುಂಧಿಯಾದ ಪ್ರಮದ= ಸಂತೋಷಕೊಡುವ, ಶ್ರೀಂವ= ಕಾಂತಿಯೋಪಾದೆಯಲಿ, ವರ್ಧಿತೋಮಿ= ಸಮುದ್ರವು ಅಭಿವೃದ್ಧಿಸುವ ತೆರೆಗಳಿಂದ ಯುಕ್ತವಾದದ್ದು, ಹರಿಪ್ರೇಷಾ= ಯಾವಾತನಿಂದ ಸಮುದ್ರ ತೆರೆಗಳು ಅಭಿವೃದ್ಧಿಯಾಗುವವೋ ಅಂಥ ಹರಿಪ್ರೇಷಾ=ಚಂದ್ರನಿಗೆ ಅತಿ ಪ್ರೀತಿಯವಾದದ್ದು, ಚಂದ್ರೋದಯದಿಂದ ಸಮುದ್ರ ತೆರೆಗಳು ಹೆಚ್ಚಿಸುವವು, ಸುಸ್ವಾನಾ= ಮೇಘಗಂಭೀರವಾದ ಧ್ವನಿಯುಳ್ಳದ್ದು, ಸವಿತಾನ ಪ್ರಕಾಶಾರ್ಥಃ= ಸವಿಸ್ತರ ಪ್ರಕಾಶವುಳ್ಳ ರತ್ನಾದಿ ವಸ್ತುಗಳುಳ್ಳದ್ದು. ಇಂಥ ಸಮುದ್ರದ ಕಾಂತಿಯಂತೆ ಗಾಂಭೀರ್ಯಾದಿ ಗುಣದಿಂದ ಉಪನ್ಯಾಸ ಭಾರತೀಯು, ಶೋಭಿಸಿತೆಂದು ಶ್ಲೇಷಾಲಂಕಾರದೊಡನೆ ಈ ಐದು ಅರ್ಥಗಳನ್ನು ಶ್ರೀಮನ್ನಾರಾಯಣ ಪಂಡಿತಾಚಾರ್ಯರೆ ಭಾವ ಪ್ರಕಾಶಕೆಯಲ್ಲಿ ಸೂಚಿಸಿರುವರು.

ಸುಮತಿ= ಸಮೀಚೀನಮತಿಯುಳ್ಳ, ಅವಿಶ= ಹೆಚ್ಚಾದ, ಪ್ರಮದ= ಸಂತೋಷ, ಅಮಲ= ನಿರ್ದುಷ್ಟ ಪ್ರಕಾಶವುಳ್ಳ

ಶ್ಲೋಕ || ಪದ್ಮೇಶ ಪದಪದ್ಮ ಶ್ರಿ

ತ್ಯುತ್ಯಾಂಗಂ ಪದ್ಮಜನ್ಮನಃ ||

ಅಲಿತಾ ಶಿರಸೇಶೀನ |

ಗಂಗೇವಾಶೇಷ ಪಾವನೀ

|| ೭ ||

ವಾರ್ಧಿಕ || ಪದ್ಮೇಶ ಲಕ್ಷ್ಮಿಸತಿ ಪದಪದ್ಮ ವಾತ್ರಿತಂ |

ಪದ್ಮ-ಜನ್ಮನಃ ಚತುರ ಮುಖಕೆ ಕೃತ್ಯಾಂಗದಂ |

ಪದ್ಮಜನಸುತ ಈಶ ಬದ್ಧಾಂಜಲಿಂ ಶಿರಸಿ ಅದೃತ

ಮಶೇಷ ಜನರಂ ||

ಶುಧಾತ್ಮರಂ ಗೃಸೆ ಗಂಗಯೋಲ್ ಶೋಭಿತಂ |

ಮಧ್ವಭಾಷ್ಯ ಪ್ರವಹ ವಿಷ್ಣು ವಾದೋತ್ಕರ್ಷ |

ಪದ್ಮಭವ ಪದಪ್ರಾಪ್ತ್ಯ ನಂತರಂ ಬ್ರಹ್ಮವ್ಯಾಖ್ಯಾಸಾರ

ಕೃತಸಾಧಿತಂ || ೭ || ೮೧೬ ||

ಇನ್ನು ಶ್ರೀ ಸರ್ವಜ್ಞರ ಉಪನ್ಯಾಸವು ಗಂಗೆಯಂತೆ ಇರುವದೆಂದು ವರ್ಣಿಸುತ್ತಾರೆ.

ಮೂಲ ಶ್ಲೋಕಾನ್ವಯಃ=ಪದ್ಮೇಶ, ಪದಪದ್ಮಶ್ರೀ, ಪದ್ಮ ಜನ್ಮನಃ ಕೃತ್ಯ ಅಂಗಂ, ಈಶೇನ, ಶಿರಸಾ, ಲಾಲಿತಾ, ಗಂಗಾ ಇವ ಅಶೇಷಪಾವನೀ || ಪದ್ಮಾಯಾಃ=ಲಕ್ಷ್ಮಾ, ಈಶಃ=ಪತಿ, ಲಕ್ಷ್ಮೀಪತಿಯಾದ ಶ್ರೀ ಹರಿಯ ಪದಪದ್ಮ ಶ್ರೀತ್=ಲಕ್ಷ್ಮಾ, ಈಶಃ=ಪತಿ, ಲಕ್ಷ್ಮೀಪತಿಯಾದ ಶ್ರೀ ಹರಿಯ ಪಾದಾರವಿಂದವನ್ನು ಆಶ್ರಯ ಮಾಡಿದಂಥಾದ್ದು ಎಂದರೆ ಶ್ರೀಮದಾಚಾರ್ಯರ ಉಪನ್ಯಾಸವು ವಿಷ್ಣೋತ್ಪರ್ಷ ಪ್ರತಿಪಾದಕವಾದುದೆಂದು ಭಾವ, ಪದ್ಮಜನ್ಮನಃ=ಪದ್ಮಾತ್ ಕಮಲಾತ್ ಜನ್ಮ ಉತ್ಪತ್ತಿಯರ್ಥ ತಸ್ಯ, ಚತುರ್ಮುಖಸ್ಯ=ಶ್ರೀ ಹರಿಯನಾಭಿ ಕಮಲದಿಂದ ಹುಟ್ಟಿದ ನಾಲ್ಕು ಮೊಗವುಳ್ಳ ಬ್ರಹ್ಮದೇವರ ಅಧಿಕಾರಕ್ಕೆ, ಕೃತ್ಯಾಂಗ=ಬ್ರಹ್ಮಪದ ಪ್ರಾಪ್ತವಾದನಂತರದಲ್ಲಿ ಅಪಾರವಾದಂಥ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನವನ್ನು ಮಾಡಲು ಸಾಧನಭೂತವಾದಂಥಾದ್ದು. ಅಂದರೆ (ಇಂಥ ಸಚ್ಚಾಸ್ತ್ರ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ ಮಾಡುವದು ಬ್ರಹ್ಮಪದ ಯೋಗ್ಯರಾದ ವಾಯುದೇವರು; ಈ ವಾಯು ದೇವರಿಗೆ ಆ ಬ್ರಹ್ಮಪದ ಪ್ರಾಪ್ತಿಗೆ ಕಾರಣವೆಂದು ಹೇಳಿದಂತಾಯಿತು. ಇಂಥ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನವು, ಈಶೇನ ಶಿರಸಾ ಲಾಲಿತಾ=ಮಹಾ ಭಕ್ತಿಯಿಂದ ಕೃತಾಂಜಲಿ ಪುಟರಾದ ರುದ್ರ ದೇವರಿಂದ ಅತ್ಯಂತ ಮಾನ್ಯಮಾಡಿ ಆದರಿಸಲ್ ಪಡುವಂಥಾದ್ದು, ಅಶೇಷ ಪಾವನೀ=ಅಶೇಷಾನಾ, ಈ ಮಧ್ಯರ ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥವನ್ನು ಶ್ರೋತ್ರ ಜನರುಗಳನ್ನು ಪವಿತ್ರ ಮಾಡುವಂಥ ಈ ಉಪನ್ಯಾಸವು ಗಂಗಾದೇವಿಯಂತೆ ಶೋಭಿಸಿತು.

ಗಂಗೆಯಾದರೂ, ಪದ್ಮೇಶ ಪದಪದ್ಮಶ್ರೀತ್=ವಿಷ್ಣು ಪಾದಾಶ್ರಿತಳಾಗಿ ತ್ರಿವಿಕ್ರಮ ರೂಪಿ ಪರಮಾತ್ಮನ ಪಾದ ನವಿಸ್ಪರ್ಶದಿಂದ, ಬ್ರಹ್ಮಾಂಡ ಕಟಿಹಾ ಒಡೆದು ಬಹಿರಾ ಮಣಿ ಉದಕವು ಬ್ರಹ್ಮಾಂಡದಲ್ಲಿ ಪ್ರವೇಶಿಸಲಾಗಿ ಆಗ್ನಿ ಪದ್ಮಜನ್ಮನಃ ಕೃತ್ಯಾಂಗಂ=ಶ್ರೀಹರಿ ಚರಣ ಪಾದ ಪ್ರಕ್ಷಾಲನಾತ್ಮಕ, ಬ್ರಹ್ಮದೇವರ ವ್ಯಾಪಾರಕ್ಕೆ ಅಂಗಭೂತಳಾಗಿ ಗಂಗೆಯು ಅಂಡದಲ್ಲಿ ಪ್ರವೇಶಿಸಲು, ಬ್ರಹ್ಮದೇವರು ಕಮಂಡುಲದಲ್ಲಿ ನಿಡಿದು, ಆ ಉದಕ ಎಂದ, ಶ್ರೀ ಹರಿಯ ಪಾದಪ್ರಕ್ಷಾಲನೆ ಮಾಡಿದರು. ಹೀಗೆ ಬ್ರಹ್ಮದೇವರು ಮಾಡತಕ್ಕ ಕರಿಯ ಪಾದಪ್ರಕ್ಷಾಲನಿಗೆ ಅನುಕೂಲವಾದಳು. ಈಶೇನ ಶಿರಸಾಲಾಲಿತಾ=ಹರಿ ಶಾದೋದಕವು ದೊರಕುವದು ಮಹಾ ದುರ್ಲಭವೆಂದು, ರುದ್ರದೇವರು ಮಹಾ ಭಕ್ತಿ ಮಿಂದ ತನ್ನ ಶಿರಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಧಾರಣ ಮಾಡಿಕೊಂಡಂಥ, ಅಶೇಷ ಪಾವನೀ=ಗಂಗಾದೇವಿಯು ಸರ್ವನಮಾತ್ರದಿಂದಲೇ ದರ್ಶನ ಮಾಡುವ ಎಲ್ಲ ಜನಗಳ ಪಾಪಗಳನ್ನು ಕಳೆದು ಪವಿತ್ರ ಮಾಡತಕ್ಕಂಥ “ಕಾಣಲು ಪಾಪಹರವು ಮುಕ್ತಿಯಾಹದು, ಸ್ನಾನದ ಫಲವು ಕಂಡವು ಬಲ್ಲ” ಎಂಬ ಶ್ರೀ ಪ್ರಾಣೇಶದಾಸರ ಉಕ್ತಿ, ಹೀಗೆ ಸಕಲ ಪಾಪ ಪರಿಹಾರಕಳಾದ ಗಂಗೆಯಂತೆ, ಶ್ರೀಮದಾಚಾರ್ಯರ ಉಪನ್ಯಾಸವು ಶೋಭಿಸಿತು.

ಶ್ಲೋಕ || ನಾರಾಯಣೋಽನಂತಗುಣೋ |
ಬ್ರಹ್ಮಾಖ್ಯೋ ವೇದವೇದಿತಃ ||
ವಿಶ್ವಕರ್ತೇತಿ ವಿಶ್ವಜ್ಞಃ |
ಶ್ರುತ್ಯಾ ಯುಕ್ತ್ಯಾಪ್ಯ ಸೀಷಧತ್ || ೮ ||

ವಾರ್ಧಿಕ || ವಿಶ್ವಜ್ಞಃ ನಾರಾಯಣನಂತ ಗುಣ ಕಾಲತಃ |
ಸುಸ್ವಗುಣ ದೇಶತಃ ಜ್ಞಾನಬಲ ಶಕ್ತಿನೈ |
ನಶ್ವರಿಲ್ಲದ ವೀರ್ಯ ಸಿರಿಯು ತೇಜಾದಿ ಪರಿಪೂರ್ಣ
ಬ್ರಹ್ಮಾಖ್ಯಮುಖ್ಯ ||

ವಿಶ್ವಸೃಷ್ಟ್ಯಾದಿ ಕರ್ತನು ವೇದವೇದಿತನು |
ಈ ಶ್ರುತಿ “ ಪರೋಮಾತ್ರಯಾತನ್ವಾ ವೃಧಾನಃ ” |
“ವಿಷ್ಣುನಕಂವೀರ್ಯ” “ಸತ್ಯಂ ಜ್ಞಾನಮನಂತಂ
ಬ್ರಹ್ಮ” ಯುಕ್ತುತಿಂ ಸಾಧಿಸೆ || ೮ || ೮೧೭ ||

ಇನ್ನು ಶ್ರೀಮದಾಚಾರ್ಯರ ಉಪನ್ಯಾಸವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

ಅನ್ವಯಃ ವಿಶ್ವಜ್ಞಃ, ನಾರಾಯಣಃ, ಅನಂತಗುಣಃ, ಬ್ರಹ್ಮಾಖ್ಯ, ವೇದವೇದಿತಃ, ವಿಶ್ವಕರ್ತಾಃ, ಇತಿ, ಶ್ರುತ್ಯಾ, ಯುಕ್ತ್ಯಾ, ಅಪಿ, ಅಸೀಷಧತ್,

ವಿಶ್ವಜ್ಞಃ = ಸರ್ವವನ್ನು ಬಲ್ಲ ಶ್ರೀ ಪೂರ್ಣಪ್ರಜ್ಞಾಚಾರ್ಯರು, ನಾರಾಯಣಃ = ಮುಕ್ತರುಗಳಿಗೆ ಆಶ್ರಯನಾದ, ಮತ್ತು ಮುಕ್ತಿ ಪ್ರದಾತೃನಾದ ಶ್ರೀಹರಿಯು, ಅನಂತ ಗುಣಃ = ನವಿವ್ಯತೇ ಅಂತಃ ಸದ್ಗುಣಗಳು ಯಿಷ್ಟೇ ಯಿವೇಂದು ಕೊನೆಗಾಣದ, ಅನೇಕ ಜ್ಞಾನಾ ನಂದಾದಿ ಗುಣಗಳುಳ್ಳವನು. ಕಾಲತಃ = ಕಾಲದಿಂದ ಪರಿಚ್ಛೇದರಹಿತನಾದವನು, ಸರ್ವ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಶಶ್ವದೇಕಪ್ರಕಾರವಾಗಿ ಇರುವ ಗುಣವುಳ್ಳ, ಕಾಲಾತೀತನೂ, (ಕಾಲಬಾಧೆರಹಿತನು) ದೇಶತಃ = ಜೀವರ ಸೂಕ್ಷ್ಮಹೃದಯಾರಂಭಿಸಿ, ಮಹಾ ಅವ್ಯಕ್ತಕಾಕಾಶದಲ್ಲಿಯೂ ಸಹ ಒಂದೇ ರೀತಿ ವ್ಯಾಪ್ತವಾದ ಗುಣಗಳಿಂದಲೂ, ಪರಿಪೂರ್ಣವಿಲ್ಲದ, ಇಷ್ಟೇಯೆಂದು ಸಂಖ್ಯಾದಿಂದ ಎಣಿಸಲಿಕ್ಕೆ ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲದೇ ಮಿತಿಇಲ್ಲದ, ತಾದೃಶವಾದ ಜ್ಞಾನ, ಶಕ್ತಿ, ಬಲ, ಐಶ್ವರ್ಯ ವೀರ್ಯ, ತೇಜಸ್ಸು ಇವೇ ಮೊದಲಾದ ಶುಭ ಗುಣಾನಂತ್ಯ ಕಲ್ಯಾಣಗುಣ ಪರಿಪೂರ್ಣನು, ಬ್ರಹ್ಮಾಖ್ಯ = ಬ್ರಹ್ಮೇತಿ ಅಖ್ಯ = ಬ್ರಹ್ಮನೆಂಬ ಶಬ್ದನಾಮದಿಂದ ಹೇಳಲ್ಪಡುವನು' ಸಕಲ ಸದ್ಗುಣಗಳಿಂದಲೂ, ಪರಿಪೂರ್ಣನಾದ ಕಾರಣ ಬ್ರಹ್ಮನೆಂದು ಹೆಸರು. ವೇದವೇದಿತಃ = ಪರಮ ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ವೇದಗಳಿಂದ,

ಶ್ರುತಿಪಾದ್ಯನು (ತಿಳಿಯಲ್ಪಡುವರು) ಬರಿ ಅನುಮಾನದಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮನನ್ನು ತಿಳಿಯಲು
 ಸಕ್ಯವಿಲ್ಲ. ವೇದಗಳೇ ಆ ಬ್ರಹ್ಮಾಪ್ತಿ ವಸ್ತುವನ್ನು ವಿವರಿಸಿ ನಮಗೆ ತಿಳಿಸುತ್ತವೆ. ವಿಶ್ವ-
 ಕರ್ತಾ = ಜಗತ್ತಿನ ಸೃಷ್ಟಿ ಸ್ಥಿತಿಲಯಾದ್ಯಷ್ಟಕರ್ತ, ಅಂದರೆ ಸಕಲ ಜಗತ್ತಿನ ಉತ್ಪತ್ತಿ,
 ಕಾಲನ ಸಂಹಾರ, ನಿಯಮನ, ಜ್ಞಾನ, ಅಜ್ಞಾನ, ಬಂಧ, ಮೋಕ್ಷಾದಿ ಅಷ್ಟಕರ್ತ,
 ಸರ್ವಜ್ಞಃ = ಸರ್ವವನ್ನು ಬಲ್ಲವನು. ಇತಿ = ಈ ಪ್ರಕಾರವಾಗಿ, ಶ್ರುತ್ಯಾ ವೇದಗಳಿಂದ
 ಮುಕ್ತ್ಯಾಃ = ಆಗಮಾನುಗ್ರಹೀತ ಅನುಮಾನ ಸಯುಕ್ತಿಗಳಿಂದಲೂ, ಅಪಿ = ಸಹಿತವಾಗಿ
 ಸೀಷಧತ್ = ಸಾಧನ ಮಾಡಿದರು.

ಅನಂತಗುಣ, ಬ್ರಹ್ಮಾಪ್ತಿ, ವೇದವೇದಿಕೆ, ವಿಶ್ವಕರ್ತಾ, ಈ ನಾಲ್ಕು ಪದಗಳಿಂದ
 ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರ ನಾಲ್ಕು ಅಧ್ಯಾಯ ಭಾಷ್ಯವೇ ಪೇಳಿದಂತಾಯಿತು. “ನಾರಾಯಣಂ ಗುಣೈ-
 ರ್ವೈರೂದೀರ್ಣಂ, ದೋಷವಿರ್ಜಿತಂ, ಜ್ಞೇಯಂ, ಗಮ್ಯಂ, ಎಂಬುವ ಈ ಶ್ಲೋಕಾಭಿ-
 ಪ್ರಾಯವೇ ಇರುವುದು. ಇಲ್ಲಿ ಸವಿಸ್ತರ ಬರೆಯಲು ಗ್ರಂಥ ಬಾಹುಲ್ಯ ಭಯದಿಂದ,
 ಗಾದರ್ಶನ ಮಾಡಿದೆ. ಜ್ಞಾನಿಗಳಿಂದ ತಿಳಿಯುವುದು.

ಶ್ರೀ ಸರ್ವಜ್ಞರು ಪೇಳಿದ ಶ್ರುತಿಗಳಾವಂದರೆ,

೧. ‘ಪರೋಮಾತ್ಮಯಾತನ್ವಾವೃಧಾನ’, ‘ವಿಷ್ಣುನಕಂ ವೀರ್ಯಾಣಿ ಪ್ರಮೋಚಂ’
 ಸತ್ಯಂ ಜ್ಞಾನಮನಂತಂ ಬ್ರಹ್ಮ’ ಇತ್ಯಾದಿ ಶ್ರುತಿಗಳಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮನು ಅನಂತಗುಣ
 ಎಂದು.

೨. ‘ಸರ್ವೇಷು ಭೂತೇಷು ಏಕಮೇವ ಬ್ರಹ್ಮೇತ್ಯಾಕ್ಷತೇ’ ‘ಏಷಪಂಥಾ ಏಷವು ಏವ
 ಬ್ರಹ್ಮ’ ಇತ್ಯಾದಿಗಳಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮಾಪ್ಯುತ್ಪಂಚ, ಈ ಶ್ರುತಿಗಳಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮನೆನಿಸಿ
 ವೆನೆಂದು.

೩. ‘ತಾವಾವತಾಃ ಸರ್ವಾಋಚಃ ಸವನ ಸರ್ವವೇದ್ಯಃ’ ಇತ್ಯಾದಿ ಶ್ರುತಿಗಳಿಂದ,
 ದೇವೇದ್ಯನೆಂದು.

೪. ‘ಯೋನಃ ಪಿತಾ, ಜನಿತಾ ಯೋವಿಧಾತಾ’ ‘ಆತ್ಮಾವಾ ಇದಮೇಕ ಏವಾಗ್ರ
 ಶೀತ್’ ಇತ್ಯಾದಿ ಶ್ರುತಿಗಳಿಂದ ಜಗತ್ಪ್ರಕೃತನೆಂದೂ ಸಾಧಿಸಿದನೆಂದು ಭಲಾರಿ ಆಚಾರ್ಯ
 ರವರ ಟಿಪ್ಪಣಿ.

೫. ವಿಶ್ವಜ್ಞಃ ನಾರಾಯಣ, ಎಂಬುವ ಒಂದೇ ಪದವನ್ನು ಆವರ್ತನ ಮಾಡಿ
 ಎಂದು, ವಿಶ್ವಜ್ಞಃ = ಸರ್ವವನ್ನು ಬಲ್ಲವನೆಂಬ ವಿಶೇಷಣವನ್ನು ನಾರಾಯಣನಿಗೇವೆ
 ಟಿಪ್ಪಣಿಸಿದರೆ, ಸರ್ವಜ್ಞತ್ವವನ್ನು, ‘ಯಸ್ಯ ಸರ್ವಜ್ಞಃ ಸರ್ವವಿತ್’ ಇತ್ಯಾದಿ ಶ್ರುತಿಗ-
 ಾದ ಸರ್ವಜ್ಞನೆಂದು ಸಾಧಿಸಿದರು.

ಶ್ಲೋಕ || ಪ್ರಧಾನ ಮಪರಾಧೀನಂ (ನ) |

ಕಾರಣಂ ಪರಿಣಾಮಿಯತ್ ||

ಪಯೋವದಿತಿ ಚೇತ್ ಸಾಧ್ಯ |

ವೈಕಲ್ಯಂ ಸ್ಯಾನ್ನಿದರ್ಶನೇ

|| ೯

ವಾರ್ಧಿಕ || ನರೆಯಣನಿ ಗಾನಂತ ಗುಣವ ಸಹಿಸದ ನಿರೀ |

ಶ್ವರ ಸಾಂಖ್ಯರೆ ಪ್ರಧಾನ ಜಡಪ್ರಕೃತಿಯೇ ಸ್ವತಃ |

ಪರಿಣಾಮವಾಗುವದು ಜಗವೆನೇಂ ಪ್ರೇರದಧಿ |

ರೂಪಪೊಂದ್ವ ತೆರಪ್ರಧಾನ ||

ವಿರಿಸಕ್ತ ಸ್ವಾತಂತ್ರಸಾಧ್ಯ ಪರಿಣತಹೇತು |

ಭರದಿಲ್ಲಿ ಕಾಣವಂ ಪ್ರೇರವು ಪರಾಧೀನ |

ಉರೆದಧಿಯು ಆಗುವದು ವಿಷ್ಣುವಿನ ಆಧೀನ

ಸಾಧ್ಯವಿಕಲಿದು ಕೂಡದು || ೯ || ೮೧೮ |

ಪ್ರಧಾನಮಪರಾಧೀನಂ ಈ (೯) ಶ್ಲೋಕದಿಂದ ಅರಂಭ ಮಾಡಿ ವಿಷ್ಣು ಹಿರ್ಮೋಕ್ಷದಾತೇತಿ, ಎಂಬುವ (೬೩) ಶ್ಲೋಕದವರೆಗೆ ಶ್ರೀ ನಾರಾಯಣನು ಅನಂತಗುಣಪೂರ್ಣನೆಂದು ಹಿಂದೆ ಲನೇ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ್ದನ್ನೇ ವಿಸ್ತಾರವಾಗಿ ಹೇಳಲು, ಮೊದಲಿಗೆ ಶ್ರೀ ಹರಿಯು ಅನಂತ ಗುಣನಲ್ಲವೆಂದು ಹೇಳುವ ಪ್ರಬಲರಾದ ನಿರೀಶ್ವರ ಸಾಂಖ್ಯ ಮತವನ್ನು ನಿರಾಕರಿಸುತ್ತಾರೆ.

ಅನ್ವಯ:- ಯತ, ಪ್ರಧಾನಂ, ಪರಿಣಾಮಿ, (ತಸ್ಮಾತ್) ಅಪರಾಧೀನ ಕಾರಣಂ. ಪಯೋವತ್, ಇತಿ, ಚೇತ್, ನಿದರ್ಶನೇ, ಸಾಧ್ಯ, ವೈಕಲ್ಯಂ ಸ್ಯಾತ್,

ಯತ= ಯಾವ ಕಾರಣ, ಪ್ರಧಾನಂ= ಜಡಪ್ರಕೃತಿ, ಪರಿಣಾಮಿ=ವಿಕಾರವಾಗುವ ಸ್ವಭಾವವುಳ್ಳದ್ದು, ತಸ್ಮಾತ್= ಆ ಕಾರಣ ಆ ಜಡಪ್ರಕೃತಿಯೇ ಜಗತ್ತಿಗೆ, ಅಪರಾಧೀನ ಕಾರಣಂ= ಸ್ವತಂತ್ರ ಕಾರಣವು, ಪಯೋವತ್ ಇತಿಚೇತ್= ಹಾಲು ಹೇಗೆ ದಧಿಗೆ ಕಾರಣ ಅದರಂತೆಯೇ, ಜಡಪ್ರಕೃತಿಯೇ ಜಗತ್ತಿಗೆ ಸ್ವತಂತ್ರ ಕಾರಣವಾಗುತ್ತದೆ. ಹೀಗೆಂದ ಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ನಿದರ್ಶನೇ ಈ ದೃಷ್ಟಾಂತದಲ್ಲಿ ಸಾಧ್ಯವೈಕಲ್ಯಂ= ಸಾಧಿಸಬೇಕಾದ ಸ್ವತಂತ್ರ ಕಾರಣವೆಂಬ ಅಂಶವು ಇಲ್ಲವೆಂಬ ದೋಷವು ಸ್ಯಾತ್=ಆಗಲಿ.

ಭಾವಾರ್ಥ:- ಇಲ್ಲಿ ಅನುಮಾನ ಪ್ರಕಾರವು.

ಈ ನಿರೀಶ್ವರ ಸಾಂಖ್ಯರು, ತಮ್ಮ ಅನುಮಾನವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೇನೆಂದರೆ,

ಪ್ರಧಾನಂ ಸ್ವತಂತ್ರ ಕಾರಣಂ ಭವಿತುಮರ್ಹತಿ, ಕುತಃ ಪರಿಣಾಮಿತ್ಯಾತ್' ಪ್ರಧಾನವು= ಜಡ ಪ್ರಕೃತಿ, ಜಗದ್ವಿಷ್ಣುವಾದಿ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ವಿಕಾರವುಳ್ಳದ್ದಾದ ಪ್ರಯುಕ್ತ ಸ್ವತಂತ್ರ ಕಾರಣವು ಹೇಗಂದರೆ ಹಾಲಿನಂತೆ. ಅಂದರೆ ಹಾಲು ಅನ್ಯಾಧೀನವಾಗದೆ ವಿಕಾರಹೊಂದಿ ಮೊಸರು ಆಗುತ್ತದೋ ಅದರಂತೆ. ಪ್ರಧಾನ=ಮೂಲಜಡಪ್ರಕೃತಿಯು, ಸ್ವತಂತ್ರವಾಗಿಯೇ ಅನೇಕ ವಿಧವಾಗಿ ವಿಕಾರ ಹೊಂದಿ, ರೂಪಾಂತರವುಳ್ಳದ್ದಾಗಿ ಜಗತ್ತಿನಲ್ಲಿರುವ ಅನೇಕ ವಸ್ತುಗಳಾಗಿ ಜಗತ್ತಿಗೆ ಪರಿಣಾಮ ಕಾರಣವೆನಿಸುತ್ತದೆ. ಕಾರಣ ಈ ಜಗತ್ತಿನ ಸೃಷ್ಟಿಗೆ ಈಶ್ವರನೇ ಬೇಡವೆಂಬ, ಅನುಮಾನ ಪ್ರಮಾಣದಿಂದ, ಸಾಧಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ.

ಪ್ರಧಾನ (ಜಡಪ್ರಕೃತಿಯು, ಹಾಲಿನಂತೆ ವಿಕಾರ ಹೇಗೆ ಹೊಂದುತ್ತದೋ ಹಾಗೆ ವಿಕಾರ ಹೊಂದುವವರಿಂದ ಸ್ವತಂತ್ರ ಕಾರಣವೆಂದು ಈ ಅನುಮಾನದಲ್ಲಿ ದೃಷ್ಟಾಂತೀಕರಿಸಿದ ಹಾಳಿನಲ್ಲಿ ಮೊಸರಾಗಿ ಪರಿಣಾಮ ಹೊಂದುವ ವಿಕಾರವಿವರಣೆ, 'ಸ್ವತಂತ್ರ ಕಾರಣತ್ವವೆಂಬ ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲದ್ದರಿಂದ ಈ ದೃಷ್ಟಾಂತವು ದೋಷಯುಕ್ತವಾದಿತು.

ಇಲ್ಲಿ ಪ್ರಧಾನಂ=ಜಡಪ್ರಕೃತಿ ಪಕ್ಷ= ಸಂದಿಗ್ಧ ಸಾಧ್ಯವಾನ್ ಪಕ್ಷ= ಸಂಶಯ ವಿಷಯವಾದ ಸಾಧ್ಯರೂಪಧರ್ಮ.

ಸಾಧ್ಯ= ಸಾಧನ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಲಿಕ್ಕೆ ಯೋಗ್ಯವಾದದ್ದು. ಪರಿಣಾಮಿತ್ಯ= ವಿಕಾರಹೊಂದುವಿಕೆ, ಹೇತು= ಒಂದು ವಸ್ತುವಿನನ್ನು ಸಾಧನ ಮಾಡತಕ್ಕದ್ದಕ್ಕೆ ಹೇತು ಎಂದು ಕರೆಸುವದು.

ಈ ತೆರದಿ ಪ್ರಧಾನ (ಜಡಪ್ರಕೃತಿಯು) ಜಗದ್ರೂಪದಾದ ವಿಕಾರ ಹೊಂದುವ ವಾದರೂ, ಸ್ವತಂತ್ರ ಕಾರಣವೆಂದು ಹೇಳುವದಕ್ಕೆ ಬರುವುದಿಲ್ಲ. 'ಏಕೇನಹವಾದ ಪಯೋರುಂಡಂ ಭವತಿ' 'ನಮಶೇ ತ್ವತ್ ಕ್ರಿಯತೇ ಕಿಂಚನಾರಿ' ದ್ರವ್ಯಂ ಕರ್ಮಚ ಕಾಲಶ್ಚ ಸ್ವಭಾವೋಜೀವ ಏವಚ" ಇತ್ಯಾದಿ ಪ್ರಮಾಣಗಳಿಂದ, ಕ್ಷೀರದಧಿರೂಪವಾಗುವದು ವಿಷ್ಣುವಿನ ಅಧೀನವೆಂದು ಅಂಗೀಕಾರ ಮಾಡಿದ್ದಕ್ಕೆ ಪ್ರಧಾನ= ಜಡಪ್ರಕೃತಿಯು ಪ್ರಸಂಚರೂಪವಾಗಿ, ವಿಕಾರಹೊಂದುವದಕ್ಕಾಗಿ ಸ್ವತಂತ್ರ ಕಾರಣನಾದ ಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು ಒಪ್ಪಲೇ ಬೇಕು. ಸಾಮಾನ್ಯ ಹಾಲು ಒಬ್ಬ ಪುರುಷನಿಂದ ಹೆಪ್ಪು ಹಾಕದೇ ಮೊಸರು ಆಗುವುದಿಲ್ಲ. ಇದಾದರೂ ಕಿಂಚಿತ ಉಪಮೆ ಜಡಪ್ರಕೃತಿಯಲ್ಲಿ ವಿಷ್ಣುತಾನುನಿಂತು, ಅದನ್ನು ವಿಕಾರ ಹೊಂದಿಸಲು ಸಹ ವಿಷ್ಣುವು ಮುಖ್ಯ ಕಾರಣನು. ಜಡಪ್ರಕೃತಿ ಸ್ವತಂತ್ರ ಕಾರಣವಲ್ಲ ಕಾರಣ ಇದರಲ್ಲಿ ಸಾಧ್ಯ ವೈಕಲ್ಯ= ಸಕ್ಷವಾದ ಜಡಪ್ರಕೃತಿಯಲ್ಲಿ ಸಾಧನ ಮಾಡಲಿಕ್ಕೆ ಯೋಗ್ಯವಾದ, ಸ್ವತಂತ್ರ ಕಾರಣತ್ವವು ದೃಷ್ಟಾಂತವಾದ ಕ್ಷೀರದಲ್ಲಿ ಬರುವದಿಲ್ಲದ ಪ್ರಯುಕ್ತ ಸಾಧ್ಯವಿಕಲ್ಪ=ತಸ್ಯಭಾವ, ಸಾಧ್ಯ ವೈಕಲ್ಯವೆಂಬ ದೋಷವು ಈ ಅನುಮಾನಕ್ಕೆ ಬರುತ್ತದೆಂದು ಭಾವ.

ಶ್ಲೋಕ || ವಿನಾದಾಧ್ಯಾಸಿತಾಸೃಷ್ಟಿ |

ಚೇತನೇ ಚ್ಚಾನುಸಾರಿಣೀ ||

ಸೃಷ್ಟಿತ್ವಾತ್ ಪಟಿ ಸೃಷ್ಟಿವೇ |

ತೃನಮಾ ಪಕ್ಷ ಸಾಧಿಕಾಃ

|| ೧೦ ||

ವಾರ್ತಿಕ || ಸಾಧಕ ಪ್ರಮಾಣವಿದು ಕೇಳಿಲೋ ವಾದಿಯೆ ವಿ |

ವಾದುದಂ ಸೃಷ್ಟಿಯದು ಚೇತನನಿಗನುಸರಿಸಿ ||

ಆದುದಂ ಸೃಷ್ಟಾದ ಪಟದ ತೆರ ಸಾಧಕಂ ಸೃಷ್ಟಿಯೇ
ಪಕ್ಷವಿದು ನೋಡ್ ||

ಸಾಧ್ಯ ಚೇತನ ಯಿಚ್ಛೆಯಂತೆ ಸೃಷ್ಟಿತ್ವ ಹೇ |

ತ್ವಾದ ಅನುಮಾನ ಲೋಕದಲಿ ಕಂಡೆದೆ ನಿಜ ಘ |

ಬಾದಿಗಳ ಜಗಸೃಷ್ಟಿಪರಮ ಚೇತನನ ಆಧೀನ-

ಪುರುಷೇಚ್ಛ ಮುಖ್ಯ || ೧೦ || ೮೧೯ ||

ಆ ಸಾಧಕ ಪ್ರಮಾಣವು ಆಗಮಾನುಗ್ರಹಿತವಿದ್ದರೂ ಅನುಮಾನದಿಂದ ತಂಕಿಸ ತಕ್ಕ ಆ ನಿರೀತ್ವರ ಸಾಂಖ್ಯರನ್ನು ಕುರಿತು, ಅನುಮಾನ ಉಪನ್ಯಾಸವೇ ಉಚಿತವೆಂದು ಸಾಧಕ.ಅನುಮಾನರೂಪ ಪ್ರಮಾಣವನ್ನೇ ಉಪನ್ಯಾಸ ಮಾಡುತ್ತಾರೆ.

ಅನ್ವಯ= ವಿನಾದಾಧ್ಯಾಸಿತಾ ಸೃಷ್ಟಿ, (ಪಕ್ಷ) ಚೇತನೇಚ್ಚಾನುಸಾರಿಣೀ, (ಸಾಧ್ಯ) ಸೃಷ್ಟಿ ತ್ವಾತ್ (ಹೇತು) ಪಟಿಸೃಷ್ಟಿವತ್, (ವಾ= ಉಪಮಾನಾರ್ಥಕ.) ಇತಿ, ಅನುಮಾ, ಪಕ್ಷಸಾಧಿಕಾ,

ಅರ್ಥ:- ವಿನಾದಾಧ್ಯಾಸಿತಾ= ಚೇತನಾಧಿನವೋ ಜಡಾಧೀನವೋ ಎಂಬ ವಿನಾದ ವುಳ್ಳದ್ದಾಗಿ ಆರೂಢವಾಗಿರುವ, ಸೃಷ್ಟಿ= ಜಗಸೃಷ್ಟಿಯು, ಚೇತನೇಚ್ಚಾನು ಸಾರಿಣೀ= ಚೇತನನ ಯಿಚ್ಛಾಕ್ಕೆ ಅನುಸರಿಸಿ, ಸೃಷ್ಟತ್ವಾತ್= ಸೃಷ್ಟಿತ್ವ ಇರೋಣದಿಂದ, ಪಟಿಸೃಷ್ಟಿವಾ= ವಸ್ತದ ಸೃಷ್ಟಿಯಂತೆ, ಆದೃಷ್ಟಾಂತವಾದ ಪಟಿಸೃಷ್ಟಿಯಲ್ಲಿ ಸೃಷ್ಟಿತ್ವ ಇರೋಣದಿಂದ, ಕುವಿಂದನಾದ (ನೇಕಾರನ) ಚೇತನ ಇಚ್ಛಾನು ಸಾರಿತ್ವ ಅಲ್ಲಿಕಂಡದೆ ಅದರಂತೆ ವಿನಾದ ವಿಷಯ ಭೂತವಾದ ಸೃಷ್ಟಿಯಲ್ಲಿ ಸೃಷ್ಟಿತ್ವ (ಉತ್ಪತ್ತಿ) ಇರೋಣದ ರಿಂದ ಒಬ್ಬ ಚೇತನಿಚ್ಛಾನು ಸಾರಿತ್ವವನ್ನು ಸಾಧನ ಮಾಡುತ್ತೇವೆ. ಈ ಅನುಮಾನವು ನಮ್ಮ ಮತವನ್ನು ಸಾಧನ ಮಾಡತಕ್ಕದ್ದು.

ಭಾವಾರ್ಥ:- ಈ ಜಗತ್ತಿನ ಸೃಷ್ಟಿಯು ಜಡಾಧೀನವೋ ಅಥವಾ ಚೇತನಾ ಧೀನವೋಯೆಂಬ ಸಂಶಯಯುಕ್ತವಾದದ್ದು. ಚೇತನನೆಂದರೆ ಜ್ಞಾನವುಳ್ಳವನ ಇಚ್ಛೆಯಂತೆ

ಅನುಸರಿಸಿ ಚೇತನನ ಆಧೀನವಾಗಿರುವದು. ಹೇಗೆಂದರೆ, ಪಟಂ= ಬಟ್ಟೆಯ ಸೃಷ್ಟಿಯಂತೆ ಎಂಬ ಯುಕ್ತಿಯು ನಮ್ಮ ಸಿದ್ಧಾಂತವನ್ನು ಸಾಧಿಸುತ್ತದೆ. ಯಾವ ಪ್ರಕಾರವಾಗಿ ಒಂದು ವಸ್ತು ಗಡಿಗೆ ಮುಂತಾದವುಗಳು ಆಗಬೇಕಾದರೆ, ಒಬ್ಬ ಮನುಷ್ಯನು ತಾನು ಆ ವಸ್ತುವನ್ನು ಮಾಡಬೇಕೆಂದು ಇಚ್ಛಿಸಿ, ತನ್ನ ಇಚ್ಛಾನುಸಾರವಾಗಿ ಆ ಪದಾರ್ಥವನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸುವ ನಲ್ಲದೇ ಅದು ತಾನಾಗಿ ಪುರುಷ ಪ್ರಯತ್ನವಿಲ್ಲದೇ ಒಂದು ವಸ್ತುವಾದರೂ ಹುಟ್ಟಲಾರದು. ಇಲ್ಲಿ ಸಾಧಕವಾದ ಸೃಷ್ಟಿಯೇ= ಪಕ್ಷ ಚೇತನನ ಇಚ್ಛೆಯೇ= ಸಾಧ್ಯ, ಸೃಷ್ಟಿತ್ವ=ಸರ್ಜನ ದಲ್ಲಿರತಕ್ಕ ಧರ್ಮ= ಹೇತು.

ಈ ಅನುಮಾನ ಯುಕ್ತಿಗಳು ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಕಂಡು ಬಂದಿದೆ. ನಿಜವಾಗಿ ಇದರಂತೆ ಈ ಪ್ರಪಂಚದ ಸೃಷ್ಟಿ ಪ್ರಧಾನ= ಜಡ ಪ್ರಕೃತಿಯ ಜಗದ್ರೂಪದಿಂದ ಪರಿಣಮಿಸುವ ದೆಂದು ಸೃಷ್ಟಿಯು, ಪರಮ= ಉತ್ತಮ ಚೇತನ ಜ್ಞಾನವುಳ್ಳವನಾದ, ಶ್ರೀವಿಷ್ಣುವಿನ ಆಧೀನವಾಗಿ ನಡೆಯುತ್ತದೆ. ಹೊರ್ತಾಗಿ, ತಾನಾಗಿ ಸ್ವತಂತ್ರದಿಂದ ನಡೆಯುವದಿಲ್ಲ. ಪುರುಷರೂಪಿಯಾದ ಶ್ರೀಹರಿಯ ಇಚ್ಛಾ ಮುಖ್ಯವಾದದು.

ಹೀಗೆ ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರ ಭಾಷ್ಯ ಅಧ್ಯಾಯ (೨) ಪಾದ (೨) ರಚನಾಧಿ ಕರಣದಲ್ಲಿ ಪೇಳಿದ (೧) ಒಂ ರಚನಾನು ಪೆತ್ತೆಶ್ವಾನು ಮಾನಂ ಓಂ, (೨) ಒಂ ಪ್ರವೃತ್ತೇಶ್ವಓಂ, (೩) ಒಂಪಯೋಂಬು ವಜ್ರೇ ತತ್ರಾಪಿ ಓಂ, (೪) ಒಂ ವ್ಯತಿರೇಕಾನವಸ್ಥಿತೇಶ್ವಾನ ಪೇಕ್ಷ ತ್ವಾತ್ ಓಂ, ಈ ನಾಲ್ಕು ಸೂತ್ರಾರ್ಥ ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳಿ, ನಿರೀಶ್ವರ ಸಾಂಖ್ಯರ ಮತವನ್ನು ನಿರಾಕರಿಸಿದ್ದಾರೆ

ಶ್ಲೋಕ || ಯಚ್ಛೇತ ನಾಚೇತನಯೋ |

ರಂಗಾಂಗಿ ತ್ವಾದಿಮನ್ವತೇ ||

ಸೃಷ್ಟ್ವಾ ವೀಶಾನಪೇಕ್ಷಾಯಾಂ |

ತನ್ನ ಶೋಭನತಾಂ ವ್ರಜೇತ್

|| ೧೧ ||

ವಾರ್ಧಿಕ | ಸೇಶ್ವರಂ ಸಾಂಖ್ಯ ಭಾಟ್ಟ ಪ್ರಭಾಕರ ಪ್ರಧಾ |

ನೀಶ್ವರನು ಜಡ ಪ್ರಕೃತಿಯೇ ಪ್ರಧಾನ ಚೇತನುಂ |

ಈಶ್ವರ ನಚೇತನಂ ಪ್ರಕೃತಿಗೆ ಅಂಗಾಂಗಿ ಭಾವ ಪೇಕ್ಷಿತನಲ್ಲ ||

ತಾಸ್ತು ಭಾವದಿ ಭಿನ್ನ ವನ್ಯೋನ್ಯದಾಪೇಕ್ಷ |

ಆಶು ಯಿಲ್ಲದೆ ಅನ್ಯೋನ್ಯಾಶ್ರಯದ ದೋಷ ವಿದು ||

ಈಶ್ವರಾ ಪೇಕ್ಷ ವಿರದಿರೆ ವಿವೇಕ ಜನರಿಂ ಅಂಗಿ ಕಾರಾ-

ಹವಲ್ಲ || ೧೧ || ೨೨ ||

ಈಗ, ಸೇಶ್ವರಸಾಂಖ್ಯ ಮತಾದಿಗಳನ್ನು ನಿರಾಕರಿಸುತ್ತಾರೆ.

ಆನ್ವಯ :— ಸೃಷ್ಟಾ, ಚೇತನ, ಅಚೇತನಯೋ, ಅಂಗ, ಅಂಗತ್ವಾದಿ, ಯತ್, ಮನ್ವತೇ, ತತ್, ಈನಾಶಾಪೇಕ್ಷಯಾಂ, ಶೋಭನತಾಂ ನವೃಜೇತ್,

ಸೃಷ್ಟಾ = ಪ್ರಪಂಚ ಸೃಷ್ಟಿ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ, ಚೇತನ = ಜ್ಞಾನವುಳ್ಳ ಚೇತನ, ಅಚೇತನಯೋ = ಜಡವಾದ ಅಚೇತನಗಳಲ್ಲಿ, ಅಂಗಾಂಗತ್ವಾದಿ = ಒಂದು ಅಂಗ ಅಮುಖ್ಯ ಮತ್ತೊಂದು, ಅಂಗತ್ವ = ಮುಖ್ಯವೆಂದು, ಯತ್ ಮನ್ವತೇ, = ಇವೇ ಮೊದಲಾದ ಪ್ರಮೇಯವನ್ನು ಒಪ್ಪಿರುತ್ತಾರೋ, ತತ್ = ಹೀಗೆ ಅಂಗೀಕಾರ ಮಾಡುವದು, ಈಶಾನಾ ಪೇಕ್ಷಯಾಂ = ಈಶ್ವರಸ್ಯ ಅನಪೇಕ್ಷಯಾಂ = ಸ್ವತಂತ್ರ ಕರ್ತೃ ಒಬ್ಬನು ಬೇಡವೆಂದ ಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ, ಶೋಭನತಾಂ ನವೃಜೇತ್ = ವಿವೇಕ ಜನರಿಂದ ಅಂಗೀಕಾರ ಮಾಡಲಿಕ್ಕೆ ಯೋಗ್ಯತೆಯನ್ನು ಹೊಂದಲಾರದು.

ಭಾವಾರ್ಥ :— ಸ್ವತಂತ್ರವಾಗಿ ಜಡವೇ ಚೇತನ ಸಮ್ಮಂಥ ರೂಪ ಕಾರ್ಯ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದರೆ, ಅದರಂತೆ ಜಗತ್ ಸೃಷ್ಟ್ಯಾದಿ ಕಾರ್ಯವನ್ನು ಮಾಡಬೇಕಾಗಿತ್ತು. ಹಾಗೆಯೇ ಜಗತ್ ಸೃಷ್ಟ್ಯಾದಿ ಕಾರ್ಯವನ್ನು ಮಾಡುವದಾಗಿದ್ದರೆ, ಅಪ್ರಧಾನವಾದ ಚೇತನವನ್ನು ಅಂಗೀಕಾರ ಮಾಡುವದು ವ್ಯರ್ಥವಾಗುವದು. ಕಾರಣ ಚೇತನಕ್ಕೆ ಆಗಲಿ ಅಚೇತನಕ್ಕೆ ಆಗಲಿ ಪರಸ್ಪರವಾಗಿ ಸಮ್ಮಂಥ ಮಾಡುವದಕ್ಕೆ ಪರಸ್ಪರ ಅಪೇಕ್ಷಾವನ್ನು ಬಯಸಿದರೆ, 'ಅನ್ಯೋನ್ಯಾಶ್ರಯ ದೋಷ ಬರುವದು. ಆದುದರಿಂದ ಈ ಚೇತನಾ ಚೇತನ ನಿಯಾಮಕನಾದ ಸ್ವತಂತ್ರನಾದ ಈಶ್ವರನನ್ನು ಚೇತನಾಚೇತನಗಳ ಪರಸ್ಪರ ಸಮ್ಮಂಥ ಮಾಡತಕ್ಕವನನ್ನು ಒಪ್ಪಲೇಬೇಕು. ಅಂದರೆ ಚೇತನ ಅಚೇತ ಇವೆರಡಕ್ಕೂ ಅಂಗಾಂಗಿ ಭಾವದಿಂದ ಕರ್ತೃತ್ವವನ್ನು ಹೇಳತಕ್ಕದ್ದು. ಅವೆರಡರ ಪರಸ್ಪರ ಸಂಸರ್ಗಾಖ್ಯ ಮೊದಲನೇ ಕಾರ್ಯ ಚೇತನ ಅಪೇಕ್ಷ ಇಲ್ಲದೇ, ಜಡ, ದೇಹಾದಿಗಳು ಹುಟ್ಟಿಸಲಾರದು. ಇದರಿಂದ ಕೇವಲ ಜಡಪ್ರಕೃತಿಗೆ ಒಪ್ಪದೇ ಇದ್ದರೆ, ಚೇತನಕ್ಕಾದರೂ ಇದೇ ರೀತಿಯಾಗಿ ಹೇಳಬೇಕಾಗುವದು. ಈ ಪ್ರಕಾರ ಚೇತನಕ್ಕಾದರೂ ಜಡಾನುಗ್ರಹವು ಬೇಕಾದಿತು ಅಂದಮೇಲೆ, ಅನ್ಯೋನ್ಯಾಶ್ರಯ ಪ್ರಸಂಗ ಬಂದಿತು, ಆದ ಕಾರಣ ಚೇತನಾ ಚೇತನ ನಿಯಾಮಕ, ಸ್ವತಂತ್ರ ಈಶ್ವರನನ್ನೊಪ್ಪದಿದ್ದರೆ, ಒಂದಕ್ಕೊಂದರ ಸತ್ತಾನೇ ಉಳಿ ಯಲಿಕ್ಕಿಲ್ಲ ಕಾರಣ ಸಾಂಖ್ಯ ಮತವು ಅಶೋಭನಂ

ಅಂಗಾಂಗತ್ವ ಆದಿ ಶಬ್ದದಿಂದ ಪೃಥಿವ್ಯಾದಿ ಭೂತ ಚತುಷ್ಟಯದಿಂದಲೇ ಸರ್ವ ಕಾರ್ಯವು ಆಗುವದೆಂದು ಹೇಳತಕ್ಕ ಚಾರ್ವಾಕನ ಮತವಾದರೂ, ಈಶ್ವರನನ್ನು ಅಂಗೀಕಾರ ಮಾಡದೇ ಯಿರುವದರಿಂದ ಅದು ಶೋಭಿಸುವದಿಲ್ಲ. ಮತ್ತು ಆದಿ ಶಬ್ದದಿಂದ ಸೇಶ್ವರಸಾಂಖ್ಯ ಮತವಾದರೂ ಈಶ್ವರನಲ್ಲಿ ಸರ್ವ ಕರ್ತೃತ್ವ, ಸರ್ವಜ್ಞತ್ವಾದಿ ಧರ್ಮ ಒಪ್ಪುವದಿಲ್ಲ ಪ್ರಯುಕ್ತ ಇದು ಸಹ ಸುಸಂಗವಾಗಲಾರದು. ಮತ್ತು ಈ ವಿಷಯವನ್ನು “ನವಿಶ್ವಕೃತ ಪಶುಪತಿ” ಎಂಬ ಶ್ಲೋಕದಿಂದ ಹೇಳುವರು.

ಈಶಾನಾಪೇಕ್ಷಯಾ ಎಂಬುವ ಶಬ್ದದಿಂದ, ನೀರಿಶ್ವರ ಭಾಟ್ಟು ಪ್ರಭಾಕರಾದಿ ಮತಗಳಲ್ಲಿ ಈ ದೋಷವು ಬಂದೇ ಬರುತ್ತದೆ. ಕಾರಣ ವಿದ್ವಜ್ಞನರ ಸಭೆಯಲ್ಲಿ ಶೋಭಿಸಲಾರದು.

ಅನ್ಯೋನ್ಯಾಶ್ರಯವು ಒರಡು ವಿಧವು.

೧. ಜ್ಞಪ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಅನ್ಯೋನ್ಯಾಶ್ರಯವು ೨. ಉತ್ಪತ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಅನ್ಯೋನ್ಯಾಶ್ರಯವು.

೧. ಘಟಜ್ಞಾನದಲ್ಲಿ ಪಟಜ್ಞಾನ ಕಾರಣ, ಮತ್ತು ಪಟಜ್ಞಾನದಲ್ಲಿ ಘಟಜ್ಞಾನ ಕಾರಣವೆಂದರೆ, ಜ್ಞಾನದಲ್ಲಿ ಅನ್ಯೋನ್ಯಾಶ್ರಯವು. ಜ್ಞಪ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಅನ್ಯೋನ್ಯಾಶ್ರಯ.

೨. ಉತ್ಪತ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಅನ್ಯೋನ್ಯಾಶ್ರಯವೆಂದರೆ, ಘಟೋತ್ಪತ್ತಿಯನ್ನು ಕುರಿತು ಪಟ ಕಾರಣ ಪಟೋತ್ಪತ್ತಿಯನ್ನು ಕುರಿತು ಘಟಕಾರಣವೆಂದರೆ, ಉತ್ಪತ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಅನ್ಯೋನ್ಯಾಶ್ರಯವು.

ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರ ಭಾಷ್ಯ ಅಧ್ಯಾಯ (೨) ಪಾದ (೨) ಅಧಿಕರಣ ೨-೪-೫ರಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ಸೇಶ್ವರ ಸಾಂಖ್ಯಮತ ಮತ್ತು ಸೀಶ್ವರ ಸಾಂಖ್ಯ ಪ್ರಭೇದ ಸಿರಾಕರಣ ಮಾಡಿದ್ದಾರೆ.

ಶೋಕ || ಸರ್ವ ವಿಸ್ತರಿಸಿತಂ ಸರ್ವಂ |

ಕಾದಾಚಿತ್ಕತ್ವ ಹೇತುತಃ

ನಯದೇವಂ ನೋತದೇವಂ ||

ಯಥಾತ್ಮೇ ತೀತ್ವರಾನುಮಾ

|| ೧೨ ||

ವಾರ್ಧಿಕ || ಈಶ್ವರನು ಇಹನನ್ನೆ ವೇದಪ್ರಮಾಣಲ್ಲ !

ಈಶ್ವರನತೀಂದ್ರಿಯನು ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷ ಮಾನಲ್ಲ |

ಈಶನದ್ವಿತೀಯ ಅಸದೃಶನಿಹನು ಅನುಮಾನ

ಸದ್ವಿಧದೇನೆ ನಿರೀಶ್ವರಂ ||

ಹೇಸಿಯೆ ಅನಿತ್ಯಾದ ಸರ್ವಜಗ ಸರ್ವಜ್ಞ |

ಈಶ ನಿರ್ಮಿತವ್ಯಾವ ವಸ್ತು ಅಲ್ಲದು ನಿತ್ಯ ||

ನೈಸ ಜೀವನ ತೆರದಿ ಈಶನಿತ್ಯತ್ವ ಸಾಧಿತನುಮಾನೆಮ್ಮ

ಪಕ್ಷ || ೧೨ || ೮೨೧ ||

ಇನ್ನು ಚಾರ್ವಾಕ ಮತವನ್ನು ನಿರಾಕರಿಸುತ್ತಾರೆ.

ಅನ್ವಯಃ— ಸರ್ವಂ, ಸರ್ವವಿತ್, ನಿರ್ಮಿತಂ, ಕಾದಾಚಿತ್ಕತ್ವಹೇತುತಃ, ಯತ್ ಏವಂ, ನಃ, ತತ್, ಏವಂ, ನೋ, ಯಥಾ, ಆತ್ಮಾ, ಇತಿ ಈಶ್ವರಾನುಮಾ,—

ಅರ್ಥ:— ಸರ್ವಂ = ಉತ್ಪನ್ನವಾದ ಸರ್ವ ಪದಾರ್ಥವು, ಸರ್ವವಿತ ನಿರ್ಮಿತಂ = ಸರ್ವಜ್ಞನಾದ ಈಶ್ವರನಿಂದ ನಿರ್ಮಿತವು, ಕಾದಾಚಿತ್ಯತ್ವಹೇತುತಃ ಕೆಲವು ಕಾಲ ಇರುವದೆಂಬ ಕಾರಣದಿಂದ, ಯತ್ ಏವಂನೋ, = ಯಾವುದು ಸರ್ವಜ್ಞನಿಂದ ಹೀಗೆ ನಿರ್ಮಿತವಲ್ಲವೋ, ತತ್ ಏವಂನೋ, = ಅದು ಕಾದಾ ಚಿತ್ಯಮಸಿ, = ಕೆಲವು ಕಾಲ ಇರತಕ್ಕಂಥಾದ್ದು ಆಗುವದಿಲ್ಲ. (ಅನಿತ್ಯವಲ್ಲ, ನಿತ್ಯ) ಯಥಾ ಆತ್ಮಾ = ದೃಷ್ಟಾಂತ ಹೇಗಂದರೆ ಜೀವನಂತೆ, ಇತಿ ಈಶ್ವರಾನುಮಾ = ಹೀಗೆ ಸ್ವತಂತ್ರನಾದ ಈಶ್ವರ ಇದ್ದಾನಂತ ನಮ್ಮ ಪಕ್ಷದ ಸಾಧಿಸುವ ಅನುಮಾನವು ಇರುವದು.

ಭಾವಾರ್ಥ:— ಈಶ್ವರನು ಇರುವನೆಂಬುದಕ್ಕೆ ಪ್ರಮಾಣವೇ ಇಲ್ಲವಾದ ಕಾರಣ ಹೇಗೆ ಈಶ್ವರನಿರುವನೆಂದು ಅಂಗೀಕಾರ ಮಾಡಬೇಕು? ಈಶ್ವರನು ಇರುವನೆಂಬುದಕ್ಕೆ ವೇದವಂತೂ, ಪ್ರಮಾಣವೇ ಅಲ್ಲ. ಕಾರಣವೇನೆಂದರೆ ವೇದವೇ ಅಪ್ರಮಾಣವೆನ್ನುವ ಚಾರ್ವಾಕನಿಗೆ, ವೇದದಿಂದ ಈಶ್ವರನಿರುವನೆಂದು ಸಾಧಿಸಲಾಗದು. ಕಣ್ಣಿಗೆ ಕಾಣಿಸುವದೊಂದೆ ಸತ್ಯ, ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವೆಂಬುದು ಒಂದೇ ಪ್ರಮಾಣವೆನ್ನುವ, ಚಾರ್ವಾಕನಿಗೆ ಈಶ್ವರನು ಕಣ್ಣಿಗೆ ಕಾಣಿಸದವನು, ಅಗೋಚರನಾದ ಕಾರಣ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷ ಪ್ರಮಾಣವು ಸಹ ಕೂಡುವದಿಲ್ಲ.

ಈಶ್ವರನು, ಅದ್ವಿತೀಯ = ಅವನ ಸಮಾನರಿಲ್ಲ ಅಸದ್ವಶನಾದ ಕಾರಣ, ದೃಷ್ಟಾಂತ ಕೂಡುವದಿಲ್ಲಾದ ಪ್ರಯುಕ್ತ ಅನುಮಾನವು, ಈಶ್ವರ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಸಾಧಕವಾಗುವದಿಲ್ಲ. ಆಗಮ, ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷ, ಅನುಮಾನ (ಯುಕ್ತಿ)ಗಳಿಂದ ಈಶ್ವರನನ್ನು ಸಾಧಿಸುವದಿಲ್ಲೆಂದು ನಿರೀಶ್ವರರಾದ ಚಾರ್ವಕರು ಹೀಗೆ ಪೂರ್ವ ಪಕ್ಷ ಮಾಡಲು ಅವನ ಪೂರ್ವ ಪಕ್ಷಗಳನ್ನು ಮುಂದೆ ಹೇಳುವ ಯುಕ್ತಿಗಳಿಂದ ಖಂಡಿಸುತ್ತಾರೆ. ಹೇಸಿಯೇ = ಎಲೈ ಹೊಲಸು ಮನಸ್ಸುಳ್ಳ, ವೇದ ನಿಂದಕನೆ, ಕೇವಲ ವೈತೀಕ ಅನುಮಾನ ಲಕ್ಷಣವೆಂದರೆ ಸರ್ವ ಪಕ್ಷದಲ್ಲಿಯಿದ್ದಂಥಾದ್ದು. ಅವಿದ್ಯಮಾನ ಸಪಕ್ಷವುಳ್ಳದ್ದು, ಸರ್ವ ವಿಪಕ್ಷ ದೆಶೆಯಿಂದ ವ್ಯಾನ್ಯತವಾದ ಹೇತು. ಇಂಥ ಅನುಮಾನ ಯಾವುದೆಂದರೆ, ಜೀವವುಳ್ಳ ಶರೀರ ಸಮೂಹವು (ಪಕ್ಷ) ಆತ್ಮಸಹಿತವಾದದ್ದು (ಸಾಧ್ಯ) ಪ್ರಾಣಾದಿಗಳುಳ್ಳದ್ದಾದ್ದರಿಂದ (ಹೇತು) ಇದಕ್ಕೆ ಯಾವುದು ಸಾತ್ಯಕವಲ್ಲವೋ ಅದು ಪ್ರಾಣಾದಿಗಳುಳ್ಳಂಥಾದ್ದಲ್ಲ. ದೃಷ್ಟಾಂತ = ಘಟ ಈ ವೈತೀಕ ಅನುಮಾನದಿಂದ ಸಮಸ್ತ ಕಾರ್ಯಜಾತ ಸಕಲ ಜಗತ್ತು, ಸರ್ವಜ್ಞನಾದ ಈಶ್ವರನಿಂದ ಹುಟ್ಟಿಸಿದ್ದು. ಕೆಲವು ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಇರುವದು, ಕೆಲಕಾಲ ಇಲ್ಲದಿರುವದು, ಇರುವದರಿಂದ ಯಾವ ವಸ್ತು ಈಶ್ವರನಿಂದ ನಿರ್ಮಿತವಲ್ಲವೋ ಅದು ಕಾದಾಚಿತ್ಯವಲ್ಲವೆಂದರೆ, ಅನಿತ್ಯವಲ್ಲ ನಿತ್ಯವಸ್ತು, ಏಸೆ = ಅಷ್ಟೆ? ಹೇಗಂದರೆ ಜೀವನಂತೆ ಜೀವನು ಈಶ್ವರನಿಂದ ನಿರ್ಮಿತವಲ್ಲವಾದುದರಿಂದ, ಕಾದಾಚಿತ್ಯವೂ ಅಲ್ಲ. ಅದಕ್ಕೆ ವಿರುದ್ಧವಾಗಿ, ಸರ್ವ ಪ್ರಪಂಚ ಕಾರ್ಯವು ಅನಿತ್ಯವಾದುದರಿಂದ, ಈಶ್ವರನಿಂದ ನಿರ್ಮಿಸಲ್ಪಟ್ಟ ಕಾರಣ

ಕಾರ್ಯರೂಪವಾದ ಜಗತ್ ಸೃಷ್ಟಿ ಮಾಡತಕ್ಕ ವಸ್ತುವಿನಿಂದ ಸಹಿತವಾದದ್ದೆಂದು ಹೇಳಬೇಕಾಗುವದು. ಕಾರಣ ಈಶ್ವರನನ್ನು ಒಪ್ಪಲೇಬೇಕಾಗುವದು. ಈ ಅನುಮಾನವೇ (ಯುಕ್ತಿಯಿಂದಲೇ) ನಮ್ಮ ಪಕ್ಷದಿಂದ ಈಶ್ವರನನ್ನು ಸಾಧಿಸುತ್ತದೆ. ಹೇಗಂದರೆ, ಸರ್ವಜ್ಞನು ಸರ್ವ ಕರ್ತೃನು (ಅದ್ವೀತಿಯು, ಅಸದೃಶ) ಇವನ ಸಮಾನ ಇನ್ನೊಬ್ಬರಿಲ್ಲದಿದ್ದರೂ; ಅಸರ್ವಜ್ಞ ಸರ್ವ ಕರ್ತೃನಲ್ಲದ ಈ ಜೀವನ ದೃಷ್ಟಾಂತದಿಂದಲೇ ಈಶ್ವರನು ಸಿದ್ಧಿಸುವನು. -

ಶ್ಲೋಕ || ಬಲಾಯ ಸರ್ವಾನುಮಾನಾಂ |

ವೇದಾ ಸ್ಯುರ್ಯೈರ ಪಾಲಿತಾಃ ||

ಕಾಮಾದೇತಾಃ ಪ್ರವರ್ತಂತೇ |

ಕಾಮಿನ್ಯ ಇವಭತ್ಯಭಿಃ

|| ೧೩ ||

ವಾರ್ಧಕ || ಅವ ವೇದವು ಅಪ್ರಾಮಾಣ್ಯೆಂದು ವೇಳಲವ |

ಯಾವವೇದವು ಸರ್ವ ಅನುಮಾನಕಂ ಬಲವು |

ಅವ ವೇದಗಳಿಂ ಅಪಾಲಿತನುಮಾನವಂ ತನ್ನ ಪತಿಯಿಂ ಅರಕ್ಷ ||

ಕೇವಲಂ ಸ್ವೇಚ್ಛೆಯಲಿ ಚರಿಪ ಕಾಮಿನಿಯ ತೆರ |

ಭಾವ ವಿಲ್ಲದೆ ವಾದಿ ಮನಸಿನಂತೋರ್ತಿಸುತ |

ಯಾವದನು ಸಾಧಿಸಲಶಕ್ತಪ್ರಸಂಗವಿವ ವೇದ

ಪ್ರಮಾಣ ಮುಖ್ಯ || ೧೩ || ೮೨೨ ||

ವ್ಯತಿರೇಕ ದೃಷ್ಟಾಂತ, ಯುಕ್ತವಾದ ಅನುಮಾನದಿಂದ ಈಶ್ವರನ ಇರುವಿಕೆಯನ್ನು ಸಾಧಿಸಿ, ವೇದಪ್ರಮಾಣಯಿಲ್ಲಾದ ಕಾರಣ, ವೇದದಿಂದ ಈಶ್ವರ ಸಿದ್ಧಿಯಾಗಲಾರದು, ಹೀಗಂದರೆ ಆ ಈಶ್ವರ ಸಿದ್ಧಿಯಲ್ಲಿ ಕೇವಲ ವ್ಯತಿರೇಕ ಅನುಮಾನರೂಪ ಪ್ರಮಾಣವನ್ನು ಹೇಳಿ, ವೇದಪ್ರಾಮಾಣ್ಯವನ್ನು ಅಂಗೀಕರಿಸಿ ಕೇವಲ ಅನುಮಾನ ಮಾತ್ರದಿಂದ ಅಭಿಲಷಿತವಾದ ಪ್ರಮೇಯ ಸಿದ್ಧಿಯನ್ನು, ಅಂಗೀಕರಿಸಿದರೆ “ಅತಿ ಪ್ರಸಂಗ” ಬರುವದೆಂದು ಹೇಳುವರು.

ಅನ್ವಯ:-ವೇದಾಃ, ಸರ್ವಾನುಮಾನಾಂ, ಬಲಾಯಃ, ಸ್ಯುಃ, ಯೈಃ, ಅಪಾಲಿತಾಃ, ಏತಾಃ, ಭತ್ಯಭಿ ಅಪಾಲಿತಾ, ಕಾಮಿನ್ಯಾ, ಇವ, ಕಾಮಾತ್, ಪ್ರವರ್ತಂತೆ ||

ಅರ್ಥ:-ವೇದಾಃ= ವೇದಗಳು, ಸರ್ವ ಅನುಮಾನಾಃ= ಎಲ್ಲಾ ಯುಕ್ತಿಗಳಿಗೂ ಬಲಾಯಸ್ಯುಃ= ಪ್ರಾಬಲ್ಯಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾಗುವವು. ಯೈಃ ಅಪಾಲಿತಾಃ= ಆ ವೇದಗಳಿಂದ

ರಕ್ಷಿತವಲ್ಲದ ಏತಾ= ಈ ಅನುಮಾನ (ಯುಕ್ತಿಗಳು) ಭತ್ಯಭಿಃ ಅಪಾಲಿತಾ= ಸ್ವಪತಿ
ಗಳಿಂದ ರಕ್ಷಿತವಲ್ಲದ, ಕಾಮಿನ್ಯಾ ಇವ= ಸ್ನೇಹ್ಯಾಚಾರರಾಗಿ ಚರಿಸತಕ್ಕ ಕಾಮುಕ
ಸ್ತ್ರೀಯರಂತೆ, ಕಾಮಾತ್, ಪ್ರವರ್ತಂತೇ = ಆಯಾ ವಾದಿಗಳ ಇಚ್ಛಾನುಸಾರವಾಗಿ
ಪ್ರವರ್ತಿಸುವವು.

ಭಾವಾರ್ಥ:— ವೇದಗಳು ಎಲ್ಲ ಅನುಮಾನಗಳಿಗೆ, (ಸಯುಕ್ತಿಗಳಿಗೆ) ಪ್ರಾಬಲ್ಯ=
ಬಲಕೊಡಲು, ಮೂಲ ಆಧಾರವಾಗಿರುತ್ತವೆ. ವೇದಗಳಿಗೆ ಅನುಕೂಲವಾದ, ವೇದ
ವೆಂಬುವ ಪ್ರಮಾಣದ ಬಲದಿಂದಲೇ ಅನುಮಾನಗಳು, ಅತೀಂದ್ರಿಯ ಧರ್ಮಾದಿಗಳು=
ಕಣ್ಣಿಗೆ ಕಾಣಿಸದೆಯಿದ್ದ ಗುಣಧರ್ಮಗಳು ಆಯಾ ಅಭಿಲಷಿತ ಪ್ರಮೇಯ ಸಿದ್ಧಿಗೆ, ಕಾರಣ
ವಾಗುತ್ತವೆ. ಇಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ಆಗುವದಿಲ್ಲ. ಯಾಕಂದರೆ ಇಂತಹ ವೇದಗಳಿಂದ, ಅನು
ಗ್ರಹಿತಾಃ= ರಕ್ಷಿಸದೇ ಇರುವ ಎಲ್ಲ ಅನುಮಾನಗಳು ತಮ್ಮ ತಮ್ಮ ಪತಿಗಳಿಂದ ರಕ್ಷಿಸ
ಲ್ಪಡದೇ ಇರುವ ಸ್ತ್ರೀಯರಂತೆ ಮನಬಂದಂತೆ ವರ್ತಿಸುತ್ತವೆ. ಯಾವ ಪ್ರಕಾರವಾಗಿ
ತಮ್ಮ ಗಂಡಂದಿರ ರಕ್ಷಣಕ್ಕೆ ಸೇರದೆಯಿದ್ದ ಕಾಮುಕ ಸ್ತ್ರೀಯರು ವ್ಯಭಿಚಾರಿಗಳಾಗಿ ತಮ್ಮ
ಮನಸ್ಸಿಗೆ ಬಂದಂತೆ ಇರುವಂತೆ, ವೇದಗಳನ್ನಾಶ್ರಯಿಸದ ಸಕಲ ಅನುಮಾನಗಳು ಆಯಾ
ವಾದಿ ಪ್ರತಿವಾದಿಗಳ ಮನಸ್ಸಿನಂತೆ ವರ್ತಿಸುವವು. ಯಾವ ಪಕ್ಷವನ್ನು ಸಾಧಿಸಲಿಕ್ಕೂ
ಅಶಕ್ತಗಳೇ ಆಗಿರುವವು. ಈ ಕಾರಣದಿಂದ, ವೇದಪ್ರಾಮಾಣ್ಯವನ್ನು ಅಂಗೀಕರಿಸಲೇ
ಬೇಕು. ಪ್ರಮಾಣಭೂತವಾದ ವೇದವೇ ಈಶ್ವರನ ಅಪ್ಪಿತವನ್ನು ಸಾಧಿಸಿಕೊಡುವದು.
ಶ್ರುತಿ ಸಹಾಯರಹಿತವಾದ ಅನುಮಾನದಿಂದ ಅಭಿಲಷಿತವಾದ ಅತೀಂದ್ರಿಯ
ಪದಾರ್ಥವು ಸಿದ್ಧವಾಗಲಾರದು. ಯಾಕಂದರೆ “ಅತಿ ಪ್ರಸಂಗ”ವೆಂಬ ದೋಷ
ಬರುವದು.

ಹೇಗೆಂದರೆ, ಧರ್ಮಾದಿಕಂ, (ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಂ) ವಸ್ತುತ್ವಾತ್= (ಹೇತು) ಘಟವತ್
ಹೀಗಾದರೂ ಅನುಮಾನ ಮಾಡಲಿಕ್ಕೆ ಬರುವದು. ಈ ಅನುಮಾನದಿಂದ ಅತೀಂದ್ರಿಯ
ವಾದ ಧರ್ಮಾದಿಗಳು ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷ ವಿಷಯವಾಗಬೇಕಾದೀತು. “ಅತಿ ಪ್ರಸಂಗವೆಂದರೆ=
ಯಾದೃಶಾನುಮಾನೇನ ಅನಪೇಕ್ಷಿತಾರ್ಥ ಸಿದ್ಧಿಸ್ಯಾತ್” ಏತತ್ಪ್ರಾಪ್ತ ಅತಿ ಪ್ರಸಂಗೋ
ನಾಮ ತರ್ಕಃ ಅಂದರೆ ಶ್ರುತಿಯೋಧಿತ ಸ್ಥಳದಲ್ಲಿ ಅದಕ್ಕೆ ವಿರುದ್ಧ ಕಲ್ಪನಾಕ್ಕೆ ಅತಿ
ಪ್ರಸಂಗವೆಂದು ಶಾಸ್ತ್ರ ಮರ್ಯಾದಾ.

ಹೀಗೆ ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರ ಭಾಷ್ಯ ಅಧ್ಯಾಯ (೨) ಪಾದ (೨) ಅಧಿಕರಣ (೩) ಅಭ್ಯು
ಪಗಮಾಧಿ ಕರಣದಲ್ಲಿ, “ಓಂ ಅಭ್ಯುಪಗಮೇವೈವ್ಯರ್ಥಾ ಭಾವಾತ್ ಓಂ” ಎಂಬ ಸೂತ್ರ
ಭಾಷ್ಯ ರೀತ್ಯಾ, ಲೋಕಾಯತನಮತ ಚಾರ್ವಾಕರರಾದ ನಾಸ್ತಿಕ ಮತವನ್ನು ಮೇಲೆ
ವಿವರಿಸಿದಂತೆ ನಿರಾಕರಣ ಮಾಡಿದ್ದಾರೆ.

ಶ್ಲೋಕ || ಕಾರಣಂ ಪರಿಣಾಮಿಸ್ಯಾ |

ಬ್ರಹ್ಮನೋ ಚೇತನತ್ವತಃ ||

ನ ಯದಿತ್ಥಂ ನೋತದಿತ್ಥಂ |

ಯಥಾಕ್ಷೀರ ಪುರಸ್ಕರಮ್

|| ೪೧ ||

ವಾರ್ಧಿಕ || ಆ ಮಹದ್ಬ್ರಹ್ಮ ಜಗದಾಕಾರದಿಂದ ಪರಿ |

ಣಾಮಿಸುವನೆಂಬ ಭಾಸ್ಕರ ಮತದ ವಾದಿಗಳೆ |

ಸ್ವಾಮಿ ಬ್ರಹ್ಮಗೆ ವಿಕಾರದ ಕಾರಣಿಲ್ಲ ಪರಮ ಸುಚಿತ್ತ

ನಾದುದ್ದರಿಂ ||

ನೇಮವಿದು ಯಾವದದುಪರಿಣಾಮ ವಾಗುವದು |

ಪ್ರಾಮೇಯಲಿ ಅವಸ್ತು ಚಿತುನಲ್ಲ ಜಡವು ಪರಿ |

ಣಾಮಿಸುವ ದೆಂಬುವದೆ ಸಿದ್ಧ ಪಾಲು ಮೊದಲಾದಂತೆ

ಜಡನಲ್ಲ ಬ್ರಹ್ಮ || ೧೪ || ೮೨ ||

ಭಾಸ್ಕರಾದಿ ಕೇಚನ ವಾದಿಗಳು ಬ್ರಹ್ಮನೇವೆ ಜಗದಾಕಾರನಾಗಿ ಪರಿಣಾಮಿಸಿ,
ವಿಕಾರ ಹೊಂದುತ್ತಾನೆಂದು ಹೇಳುವ ಮತವನ್ನು ಖಂಡಿಸುತ್ತಾರೆ.

ಅನ್ವಯ:— ಬ್ರಹ್ಮಂ, ಪರಿಣಾಮಿ ಕಾರಣಂ, ನೋಸ್ಯಾತ್, ಚೇತನತ್ವತಃ, ಯತ
ಇಥಂ, ನ ಇತಿನ, (ನಭವತಿ) ತತ್, ಇಥಂನೋ, ಯಥಾ, ಸ್ವೀರ ಪುರಸ್ಕರಂ.

ಅರ್ಥ:— ಬ್ರಹ್ಮ=ಪರಬ್ರಹ್ಮನು ಪರಿಣಾಮಿಕಾರಣಂ=ಸ್ವಯಂ ತಾನೆ ವಿಕಾರ
ವಾಗ್ಧವ ಕಾರಣನು, ನೋಸ್ಯಾತ್=ಆಗಲಾರನು, ಚೇತನತ್ವತಃ=ಜ್ಞಾನವುಳ್ಳ ಸಚ್ಚೇತನ
ನಾದ ಕಾರಣ, ಯತ=ಯಾವುದು, ಇಥಂ=ಹೀಗೆ ಪರಿಣಾಮಿಕಾರಣ, ನ, ಇತಿನ=
ಆಗುವದಿಲ್ಲವೆಂತಲ್ಲವೋ, ತತ್=ಆ ವಸ್ತು ಇಥಂನೋ=ಚೇತನ ಆಗುವದಿಲ್ಲ.
ಯಥಾ=ಯಾವ ದೃಷ್ಟಾಂತವೆಂದರೆ, ಸ್ವೀರ=ಹಾಲು, ಪುರಸ್ಕರಂ=ಮೊದಲಾದದ್ದು.

ಬ್ರಹ್ಮ ಪರಿಣಾಮಿ ಕಾರಣಂ, ನ, ಭವತಿ, ಚೇತನತ್ವಾತ್, ಯತ್ ಪರಿಣಾಮಿ
ಕಾರಣಂ, ತತ್ ಅಚೇತನಂ ಯಥಾಕ್ಷೀರಾದಿಕಂ, ವ್ಯತಿರೇಕ ದೃಷ್ಟಾಂತಃ :

ಭಾವಾರ್ಥ:— ಪರಬ್ರಹ್ಮನು ಸಚ್ಚೇತನಾದುದರಿಂದ, ಜಗದಾಕಾರನಾಗಿ ವಿಕಾರ
ಹೊಂದಲಿಕ್ಕೆ ಕಾರಣನಾಗಲಾರನು. ಯಾವ ಪದಾರ್ಥವು ವಿಕಾರ ಹೊಂದುವ ಕಾರಣ
ವಾಗುವದಿಲ್ಲವೆಂತಲ್ಲವೋ ಅಂದರೆ, ಪರಿಣಾಮಿಸುತ್ತಿದೆಯೋ, ಆ ವಸ್ತುವು ಸರ್ವಥಾ
ಚೇತನವಾಗಲಾರದು. ಹೇಗೆಂದರೆ ದೃಷ್ಟಾಂತ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ಹಾಲು ಮೊದಲಾದ

ಅಚೇತನ ಜಡ ವಸ್ತುವು ಮೊಸರು ಮೊದಲಾದ ರೂಪದಿಂದ ವಿಕಾರ ಹೊಂದುತ್ತದೆ! ಅದು ಹೇಗೆ ಚೇತನವಾಗಿಲ್ಲವೋ, ಪರಬ್ರಹ್ಮ ವಸ್ತುವು ಜಡವಾಗದೆ ಪರಮ ಮುಖ್ಯ ಚೇತನವಾದುದರಿಂದ, ಜಗತ್ತಿನ ರೂಪದಿಂದ ಪರಿಣಾಮಿಸಲಾರನು. ಆದಕಾರಣ ಬ್ರಹ್ಮನು ನಿಮಿತ್ತ ಕಾರಣನಾದುದರಿಂದ, ಪರಿಣಾಮಿಕಾರಣನಾಗುವದಿಲ್ಲ. ಹೀಗಿಲ್ಲವಾದರೆ, ವ್ಯತಿರೇಕ ದಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮನು ಅಚೇತನ (ಜಡ) ವೆಂದೆಯೆ ಪ್ರಾಪ್ತವಾಗುತ್ತದೆ. ಸಕಲ ಕಾರ್ಯಕ್ಕೂ ಪರಬ್ರಹ್ಮನೆ ಕಾರಣನೆಂದು ದ್ವೈತ ಸಿದ್ಧಾಂತಿಗಳು ನಾವು ಒಪ್ಪುತ್ತೇವೆ ಹೊರ್ತಾಗಿ ಬ್ರಹ್ಮನು ಜಗದಾಕಾರ ಪರಿಣಾಮಿಸುವನೆಂಬುದು ಕೂಡುವದಿಲ್ಲ. ಚೇತನ ವಸ್ತುವು ನಿತ್ಯ ನಿರ್ವಿಕಾರವೆಂದು ಅನೇಕ ಶ್ರುತಿಗಳು ಹೊಗಳುವದರಿಂದಲೂ, ಬ್ರಹ್ಮನು ಪರಿಣಾಮಿ ಕಾರಣನೆಂಬುದು “ ಸಾಧ್ಯ ವಿಶೇಷಣ ಪ್ರತ್ಯೇಪಃ= ವೆಂದರೆ ಬ್ರಹ್ಮನು ಜಗದಾಕಾರ ನಾಗಿ ಪರಿಣಾಮಿಸುವನೆಂಬುದು ಕಲ್ಪಿತವು.

ಈ ಭಾಸ್ಯರಮತ ಪರಿಣಾಮವಾದಿಗಳ, ಮತವನ್ನು ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರ ಭಾಷ್ಯ ಅಧ್ಯಾಯ (೧) ಪಾದ (೪) ೬ನೇ ಪ್ರಕೃತ್ಯಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ (೫) ಸೂತ್ರಗಳಿಂದ ಈ ಪರಿಣಾಮವಾದಿಗಳ ಮತವನ್ನು ನಿರಾಕರಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಇದೇ ವಿಷಯವನ್ನೇ ಅನುವ್ಯಾಖ್ಯಾನದಲ್ಲಿ ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ವಿವರಿಸಿದ್ದಾರೆ.

ಶ್ಲೋಕ || ನ ವಿಶ್ವ ಕೃತತ್ವಶುಪತಿಃ |

ಶ್ರೂಯಮಾಣ (ಣಾ) ಗುಣತ್ವತಃ ||

ಚೈತ್ರವತ್ ಕಿಂಪುನರ್ವಿಘ್ನ |

ಬ್ರಹ್ಮಾದ್ಯಾ ಬಾಲಶಂಕಿತಾಃ

|| ೧೫ ||

ವಾರ್ಧಿಕ || ಆವ ನಾರಾಯಣಗೆ ವಿಶ್ವ ಕರ್ತೃಗಳುವದು |

ನಾವಂಗಿ ಕರಿಸರಲ್ಲನೆ ಪಾಶುಪತ ಪಕ್ಷ |

ಕೇವಲದು ಬಾಲಶಂಕಿತ ಪಶುಪತೀಗಣಪ ಸೂರ್ಯಾದಿ

ಜಗಕರ್ತೃನ ||

ಆವ “ಸೋರೋದೀತ” “ಯಂಕಾಮಯೇ ತಂತ” |

ಮೇವಶ್ರುತಿ ಚೈತ್ರತೇರ ದುಃಖಿತರು ಪರತಂತ್ರ ||

ಜೀವರಿರೆ ವಿಷ್ಣುವೇ ನಿರ್ದುಷ್ಟ ಸ್ವಾತಂತ್ರ ಸರ್ವಜ್ಞ

ಜಗಕರ್ತೃನು || ೧೫ || ೮೨೪ ||

ಹಿಂದೆ ೮ನೇ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಶ್ರೀಮನ್ನಾರಾಯಣನೇ ವಿಶ್ವಕರ್ತೃನೆಂದು ಹೇಳಿದ್ದು ಅಯುಕ್ತವು ರುದ್ರ, ಗಣಪತಿ, ಸೂರ್ಯ, ಸೃಂದ, ಶಕ್ತಿ ಮೊದಲಾದವರೆ, ಜಗತ್ಕರ್ತೃರೆಂದ

ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುವದು, ಆಗಮ ವಿರುದ್ಧವಾದ ಕಾರಣ ಅವರವರ ಅಕ್ಷೇಪವನ್ನು ಪರಿಹರಿಸಿ, ಆಯಾ ಮತಗಳನ್ನು ಚೆನ್ನಾಗಿ ಖಂಡಿಸುತ್ತಾರೆ.

ಮತ್ತು ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರ ಭಾಷ್ಯ ಅಧ್ಯಾಯ (೨) ಪಾದ (೨) ೧೧ನೇ ಪತ್ಯುರಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ವೈದಿಕ ಪಾಷಂಡಿ, ಪಾಶುಪತರ ಮತವನ್ನು ೧೨ನೇ ಉತ್ಪತ್ಯುರಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಶಾಕ್ತರ ಮತವನ್ನು ಖಂಡಿಸಿದ ಪ್ರಮೇಯವನ್ನೇ ಇಲ್ಲಿ ಉದಾಹರಿಸುತ್ತಾರೆ.

ಅನ್ವಯ:— ಪಶುಪತಿಃ, ವಿಶ್ವಕೃತ್‌ನ, ಶ್ರೂಯಮಾಣಾ ಗುಣತ್ವತಃ, ಚೈತ್ರವತ್, ಕಿಂ ಪುನಃ, ಬಾಲಶಂಕಿತಾ, ವಿಘ್ನ ಬ್ರಹ್ಮಾದ್ಯಾ ವಿಶ್ವಕರ್ತಾರ, ನಭವಂತಿ, ಕಿಂ ವಕ್ತವ್ಯಂ,

ಅರ್ಥ:— ಪಶುಪತಿ = ರುದ್ರದೇವರು, ನ ವಿಶ್ವಕೃತ = ಪ್ರಪಂಚಕ್ಕೆ ಕರ್ತೃ ಅಲ್ಲ. ಶ್ರೂಯಮಾಣಾ ಗುಣತ್ವತಃ = ನೇದದಿಂದ ಕೇಳಲ್ಪಡುವ ದುಃಖಿತ್ವ ಅಸ್ವಾತಂತ್ರಾದಿ ದೋಷವುಳ್ಳವರಾದ್ದರಿಂದ, ಚೈತ್ರವತ್ = ಚೈತ್ರನೆಂಬ ಒಬ್ಬ ಸಾಮಾನ್ಯ ಪುರುಷನಂತೆ, ಕಿಂ ಪುನಃ, ಬಾಲಶಂಕಿತಾ = ಪಶುಪತ್ಯಾದಿಗಳು ವಿಶ್ವಕರ್ತೃನೆಂದು ಹೇಳುವದು ವಿವೇಕರಹಿತರು, ಅವಿವೇಕಿಗಳು ಬಾಹುಲ್ಯವಾಗಿ ಮೇಲೆ ಕಾಣುವ ಅಪಾತತ ಅರ್ಥವನ್ನು ಸ್ವಪ್ರೀತಿಗೋಸುಗ ನಿಶ್ಚಯ ಮಾಡಿಕೊಂಡದ್ದೆ ಹೊರ್ತಾಗಿ ಮತ್ತೊಂದಲ್ಲ. ಆಯಾ ವಾದಿಗಳು ಸರ್ವ ಕರ್ತೃತ್ವಾದಿ ಗುಣತ್ರೇನ ಸಮರ್ಥನ ಮಾಡಿಕೊಂಡ ಅರ್ಥವು, ವಿಘ್ನ = ಗಣಪತಿ, ಬ್ರಹ್ಮ = ಸೂರ್ಯ, ಆದ್ಯಾ = ಸ್ವಂದ ಶಕ್ತ್ಯಾದಿಗಳು ವಿಶ್ವಕಾರ್ತರ ನಭವಂತಿ ಕಿಂ ವಕ್ತವ್ಯಂ = ಜಗತ್ಕರ್ತೃರುಗಳು ಅಲ್ಲವೆಂದು ಏನು ಹೇಳುವದು.

ಭಾವಾರ್ಥ:— ಪಾಶುಪತಾದಿ ಕೆಲವು ಆಗಮಗಳಲ್ಲಿ ರುದ್ರಾದಿಗಳು ಜಗತ್ಕರ್ತೃನೆಂದು ಹೇಳುತ್ತವೆ. ಆದರೆ ರುದ್ರದೇವರು ಸಮಸ್ತಕಾರ್ಯ ಜಾತವಾದ ಜಗತ್ತನ್ನು ಹುಟ್ಟಿಸತಕ್ಕವನಲ್ಲ. ಕಾರಣವೇನೆಂದರೆ, “ಸೋರೋದೀ ದ್ಯದರೋದಿ ದ್ರುದ್ರಸ್ಯ ರುದ್ರತ್ವ” “ಯಂಕಾಮಯೇ ತಂತಮುಗ್ರಂ ಕೃಣೋಮಿ” ಇತ್ಯಾದಿ ನೇದವಾಕ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಪೇಳುವ ಗುಣವಿರುದ್ಧವಾದ, ದುಃಖಿತ್ವ ಶ್ರೀ ಲಕ್ಷ್ಮೀದೇವಿ ಮೊದಲಾದವರ ಆಧೀನವುಳ್ಳವನೆಂದು ಹೇಳಿದಕಾರಣ ರುದ್ರನಿಗೆ, ಜಗತ್ಕರ್ತೃತ್ವವು ಕೊಡುವದಿಲ್ಲ. ಇದಕ್ಕೆ ಉಪಮೆ ಚೈತ್ರನೆಂಬುವ ಒಬ್ಬ ಜೀವನಂತೆ, ಚೈತ್ರನೆಂಬ ಒಬ್ಬ ಜೀವನು ದುಃಖವುಳ್ಳವನೂ, ಮತ್ತು ಪರಾಧೀನನಾದುದರಿಂದ ಜಗತ್ತಿಗೆ ಕರ್ತೃನಾಗಲಾರನು. ಈ ದೋಷಗಳುಳ್ಳವನಾದುದರಿಂದ, ಚೈತ್ರನೆಂಬ ಜೀವನಂತೆಯೇ ರುದ್ರನು ಜಗತ್ತಿಗೆ ಕರ್ತೃನಾಗಲಾರನು. ಎಂದು ಹೇಳುವಾಗ, ಆ ರುದ್ರನಕಿಂತಲೂ ಕಡಿಮೆಯಾದ ಗಣಪತಿ, ಸೂರ್ಯ, ಸ್ವಂದ, ಶಕ್ತಿ ಮೊದಲಾದವರು ಜಗತ್ಕರ್ತೃರಲ್ಲವೆಂದು ಬೇರೆ ಹೇಳಬೇಕಾಗಿಲ್ಲ. ಇದು ಅವಿವೇಕಿಗಳಾದ ಮೂಢರಿಂದ ಅಕ್ಷೇಪಿಸಿದ್ದು ಸರಿಯಲ್ಲ. ಪಾಶುಪತ್ಯಾಗಮದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುವದು ಅದು ಅಯುಕ್ತವು.

“ರುಜಂದ್ರಾಪತೇಯಸ್ಕಾತ್ ರುದ್ರಸ್ತಸ್ಕಾತ್ ಜನಾರ್ದನಃ” ಇತ್ಯಾದಿ ಪ್ರಮಾಣಗಳಿಂದ ನಾರಾಯಣನೇ ರುದ್ರ ಶಬ್ದವಾಚ್ಯನೆಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು. ರುದ್ರಾದಿಗಳು,

ದುಃಖಿತರು, ಪರತಂತ್ರರೂ ಆದ ಜೀವರಿದ್ದ ಕಾರಣ ಸ್ವತಂತ್ರೇಣ ವಿಶ್ವಕರ್ತೃಗಳಲ್ಲಿ ಮುಖ
ವಿಷ್ಟುನಾದ ನಾರಾಯಣನು ಸರ್ವ ಕರ್ತೃನೂ, ನಿರ್ದೋಷನೂ, ಸ್ವತಂತ್ರ ಪುರುಷನೂ
ಸರ್ವವನ್ನು ಬಿಟ್ಟವನೂ, ಆದಕಾರಣ, ಸಕಲ ಜಗತ್ತಿಗೆ ಕರ್ತೃನೆಂದು ನಿಶ್ಚಯವಾ
ತೀತಿಯಬೇಕು

ಶ್ಲೋಕ || ನನು ಸೌಖ್ಯಾದಿ ಮಾನ್ನೇಶೋ |

ದುಃಖಾದಿರಹಿತತ್ವತಃ ||

ಯೋನೈವಂ ಸ್ಯಾತ್ಸನೈವಂ |

ಸ್ಯಾದ್ಯಥಾ ಸಂಸೃತಿ ಮಾನಿತಿ

|| ೧೬ ||

ವಾರ್ಥಿಕ || ಈಶನು ಸುಖಾದಿ ಗುಣಿಯಾಗ ನಾತನಲಿ ರವ |

ಕ್ಲೇಶ ದುಃಖಾದಿಗಳು ಇಲ್ಲಾವ ಸುಖರಹಿತ ||

ಲೇಸು ದುಃಖವುರಹಿತ ಸಂಸಾರಿ ಜೀವ ಸುಖವುಳ್ಳ

ನಾದ್ದುಕ್ಕೆ ದುಃಖ ||

ಆಶು ಯಿರಲೇ ಬೇಕು ಎಂಬ ಅನುಮಾನದಿಂ |

ಈಶನಲಿ ನೀವು ಸುಖಮಾತ್ರ ಪೇಳುತ ದುಃಖ ||

ಲೇಸು ಒಪ್ಪದೆ ಯಿರುವದಿದು ಅಯುಕ್ತೆಂದು |

ವೈಶೇಷಿಕರ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ || ೧೬ || ೮೨೫ ||

ವೈಶೇಷಿಕ ನೈಯ್ಯಾಯಕಾದಿ ಮತಖಂಡನ ಪೂರ್ವಕ, ನಾರಾಯಣನಿಗೆ ಅನಂತ
ಗುಣ ಪರಿಪೂರ್ಣತ್ವವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರ ಭಾಷ್ಯ ಅಧ್ಯಾಯ (೨) ಪಾದ (೨) ಆರನೇ ವೈಶೇಷಿಕಾಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ
ಪರಮಾಣ್ವಾರಂಭಾದಿ ವಾದಿಗಳ ಮತವನ್ನು ಖಂಡಿಸಿದ ವಿಷಯವನ್ನೇ, ವಿಸ್ತಾರವಾಗಿ
೨೩ನೇ ಶ್ಲೋಕದವರೆಗೆ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ಸದ್ಯ, ಈ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ, ಶ್ರೀಮನ್ನಾರಾಯಣನು
ಅನಂತಗುಣ ಪರಿಪೂರ್ಣನೆಂದು, ಒಪ್ಪದಿರುವ ವೈಶೇಷಿಕರ ಮತ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷವನ್ನು ಅನು
ವಾದ ಮಾಡುತ್ತಾರೆ.

ಅನ್ವಯ:— ಈಶಃ, ಸೌಖ್ಯಾದಿಮಾನಾ, ನ, ದುಃಖಾದಿ ರಹಿತತ್ವತಃ, ಯಃ, ಏವಂ,
ನಸ್ಯಾತ್, ಸಃ, ಏವಂ, ನಸ್ಯಾತ್, ಯಥಾ, ಸಂಸೃತಿಮಾನಾ, ಇತಿ ನನುಃ,

ಈಶಃ=ಸೌಖ್ಯಾದಿ ಅನಂತಗುಣ ವಿಶಿಷ್ಟತ್ವೇನ ಅಂಗೀಕರಿಸಲ್ಪಟ್ಟ ನಾರಾಯಣನು,
ಸೌಖ್ಯಾದಿನ= ಸುಖಾದಿ ಅನಂತಗುಣ ವಿಶಿಷ್ಟವಾಗುವದಿಲ್ಲ. ದುಃಖಾದಿ ರಹಿತತ್ವಾತ್=

ಸಿಃಖ, ಅಜ್ಞಾನಾದಿ ಗುಣವಿಲ್ಲದೇಯಿದ್ದ ಪ್ರಯತ್ನಕ್ಕೆ, ಯಃ= ಯಾವ ಪುರುಷನು ಏನಂ
ಸ್ಯಾತ್= ಸೌಖ್ಯಾದಿ ರಹಿತನಾಗುವದಿಲ್ಲ, ಸಃ= ಆ ಪುರುಷನು, ಏನಂ ನಸ್ಯಾತ್,
ಸಿಃಖಾದಿ ರಹಿತನೂ ಆಗುವದಿಲ್ಲ. ಯಥಾ= ಹೇಗಂದರೆ, ಸಂಸ್ಕೃತಿಮಾನಾನ್=ಯಾವ ಪ್ರಕಾರ
ರಾಗಿ ಸಂಸಾರದಲ್ಲಿದ್ದು ಏನು ಜೀವನಂತೆ, ಇತಿ ನನು=ಹೀಗೆ ತಾರ್ಕಿಕರ ಆಕ್ಷೇಪವು.

ಇಲ್ಲಿ ಸ್ಪಷ್ಟ ಅನುಮಾನ ಪ್ರಯೋಗ ಹೇಗಂದರೆ, ವಿವಾದ ವಿಷಯ ಭೂತನಾದ
 ಕ್ಷಿತ್ತರನು ಸುಖಾದಿ ರಹಿತನು. ಯಾಕೆಂದರೆ ದುಃಖಾದಿಗಳು ಇಲ್ಲದೇಯಿದ್ದ ಪ್ರಯುಕ್ತ,
 ಕ್ಷಿತ್ತರನು ಸುಖವಿಶಿಷ್ಟನಾದರೆ ದುಃಖವುಳ್ಳವನೂ ಆಗಲಿ. ಈ ಕ್ಷಿತ್ತರನು ದುಃಖ ವಿಶಿಷ್ಟನಲ್ಲ
 ; ಕಾರಣ ದೆಣೆಯಿಂದ ಸುಖಾದಿವಿಶಿಷ್ಟನೂ ಅಲ್ಲ. ಈ ತರ್ಕದಿಂದ ವಿರುದ್ಧವಾದ ಪ್ರಯುಕ್ತ
 ಇರಾಯಣನು, ಸೌಖ್ಯಾದಿ ಅನಂತ ಗುಣವುಳ್ಳವನಲ್ಲವೆಂದು ಪೂರ್ವ ಪಕ್ಷ.

“ வினாது: ுத்துர: ுதுதுதி ரு ு: ுதுதுதி ரு ுதுதுதுது ”

“ ಯಃ ಸುಖಾದಿ ರಹಿತೋನಭವತಿ, ಸ ದುಃಖಾದಿ ರಹಿತೋನಭವತಿ ”

“ಯಥಾ ಸಂಸಾರಿ ಚೇತನಃ, ನ ಜಾಯಂ ಸುಖಾದಿ ರಹಿತಃ ತಸ್ಯಾ

ದುಃಖಾದಿ ರಹಿತೋ ನ ಭವತಿ ||

ಭಾವಾರ್ಥ:- ಈ (ತಾರ್ಕಿಕ) ವೈಶೇಷಿಕ ಮತದವರು. ಜಗತ್ತಾರಣನಾದ ಈಶ್ವರನನ್ನು ಒಪ್ಪಿದಾಗ್ಯೂ ಸುಖ ಮತ್ತು ದುಃಖ, ಒಂದನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಒಂದು ಇರದಿದ್ದ ಕಾರಣ, ವೈಶೇಷಿಕರ ಮತದ ರೀತ್ಯಾ ಅಶೇಷ ದುಃಖ ನಿವೃತ್ತಿಯೇ ಮೋಕ್ಷವಾದುದರಿಂದ, ಈಶ್ವರನು ಜ್ಞಾನಾನಂದಾದಿ ಗುಣಗಳಿಲ್ಲದವನೆಂದು ತಿಳಿಯುತ್ತಾರೆ. ಈಶ್ವರನು ಸುಖಾದಿ ನಿಜವುಳ್ಳವನಾಗಲಾರನು. ಏಕೆಂದರೆ ಆತನಲ್ಲಿ ದುಃಖಾದಿ ಗುಣಗಳಿಲ್ಲ. ಯಾವನು ಸುಖಾದಿ ಗುಣಗಳಿಲ್ಲದವನೋ ಆತನಲ್ಲಿ ದುಃಖಾದಿ ಗುಣಗಳಿಲ್ಲವೆಂದು, ಅಥವಾ ಈಶ್ವರನು ಸುಖಮತನಾಗಿದ್ದರೆ, ದುಃಖಿಯೂ ಆಗಬೇಕು. ಸಂಸಾರಿ ಜೀವನಂತೆ ಇದು ಸುಪ್ರಸಂಗವಷ್ಟೆ? ಹೇಗೆ ಸಂಸಾರಿ ಜೀವನು, ಸುಖಾದಿ ರಹಿತನಲ್ಲವಾದ್ದರಿಂದ, ದುಃಖಾದಿ ರಹಿತನೂ ಅಲ್ಲ (ಅಂದರೆ ಜೀವನು ಸುಖದುಃಖವುಳ್ಳವನು.) ಸುಖವಿದ್ದಲ್ಲಿ ದುಃಖವೂ ಆರಬೇಕೆಂಬ ವೈಶೇಷಿಕರ ಪೂರ್ವ ಪಕ್ಷವನ್ನು ಹೇಳಿ, ಈ ಪೂರ್ವ ಪಕ್ಷವನ್ನು ಮುಂದೆ ಬಿಡಿಸುತ್ತಾರೆ.

తీర్మానము || పరం జేద్దినాతూ జ్ఞానము ।

॥ ಭ್ರೂಂತಿ ರಹಿತತಃ ॥

ಯವ ವಂ ನೋ ಸವವಂನೋ ।

భ వివేత్సను మియతే

ವಾರ್ಧಿಕ || ಈಶನಲಿ ದುಃಖಿಲ್ಲದನು ಮಾನದಿಂ ಸುಖ ರ |

ಮೇಶನಲಿ ನೀನೊಡಂಬಡದ ಪಕ್ಷದಲಿನ್ನು ||

ಈಶ ಸರ್ವಜ್ಞ ವಿಪ್ರತಿಪತ್ತಿ ವಿಷಯದಿ ಜ್ಞಾನವಾನಾಗದಿರಲಿ ||

ಮೋಸ ಭ್ರಾಂತಿಲ್ಲದವ ನಾಹದಕೆ ಜೀವರುಂ |

ಕ್ಲೇಶಭವರೋಲ್ ನಾವದೇಮಾನದಿಂ ಹರಿಗೆ ||

ಲೇಶ ಜ್ಞಾನಿಲ್ಲೆಂದು ಸಾಧಿವೆ ಪರೋಕ್ಷಾನು ಮಾನ

ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷ ದೂಷ್ಯ || ೧೭ || ೮೨೩ ||

ಈ ಪ್ರಕಾರವಾಗಿ, ವೈಶೇಷಿಕರ ಪರೋಕ್ಷಾನುಮಾನ ಅಂದರೆ, ಪರೋಕ್ಷವಾದ ಪರ ಮಾತ್ಮನನ್ನೆ ಪಕ್ಷವಾಗಿವುಳ್ಳ ಅನುಮಾನವನ್ನು ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಾನುಮಾನದಿಂದ ಖಂಡಿಸುತ್ತಾರೆ.

ಅನ್ವಯ:— ಏವಂ ಚೇತ್, ವಿಮತಃ ಜ್ಞಾನಿ ನ ಸ್ಯಾತ್, ಭ್ರಾಂತಿ ರಹಿತತ್ವತಃ, ಯಃ ಏವಂ ನೋ, ಸಃ ಏವಂ ನೋ, ಭವಿ ಇವ. ಇತಿ ಅನುಮಿಯತೇ,

ಅರ್ಥ:— ಏವಂ ಚೇತ್=ಹೀಗೆ ಈಶಗೆ ಸುಖಾದಿಗಳಿಲ್ಲವೆಂದು ಅಕ್ಷೇಪಿಸಿದರೆ, ವಿಮತಃ=ಸರ್ವಜ್ಞನೋ ಅಸರ್ವಜ್ಞನೋ ಎಂತ ವಿನಾದ ವಿಷಯನಾದ ಪುರುಷನು, ಜ್ಞಾನಿನಸ್ಯಾತ್=ಜ್ಞಾನವುಳ್ಳವನಾಗಲಾರನು. ಭ್ರಾಂತಿ ರಹಿತತ್ವಾತ್=ವಿಪರೀತ ಜ್ಞಾನ ಯಿಲ್ಲದವನಾದ್ದರಿಂದ, ಯಃ ಏವಂ ನೋ=ಯಾವನು ಹೀಗೆ ಜ್ಞಾನರಹಿತನಲ್ಲವೋ, ಸಃ ಏವಂ ನೋ=ಅವನು ಹಾಗೆ ಭ್ರಾಂತಿರಹಿತನೂ ಅಲ್ಲ. (ಭ್ರಾಂತಿವುಳ್ಳವನೇ) ಭವಿ ಇವೆ=ಸಂಸಾರದಲ್ಲಿರುವ ಪುರುಷನ ದೃಷ್ಟಾಂತದಂತೆ, (ಅಸ್ಮಾಭಿಃ=ನಮ್ಮಗಳಿಂದ) ಇತಿ ಅನುಮಿಯತೇ=ಈ ರೀತಿ ಅನುಮಾನ ಮಾಡಿ ಹೇಳಲ್ಪಡುತ್ತದೆ. (ಆ ತಾರ್ಕಿಕನ ಪ್ರಾರ್ವಣ್ಯ ಯುಕ್ತಿಗಳನ್ನು ಖಂಡಿಸಲಿಕ್ಕೆ ಅವನ ಯುಕ್ತಿಗೆ ಸರಿಯಾಗಿ, ಈಶಗೆ ಅಜ್ಞಾನಾದಿಗಳನ್ನು ಸಾಧಿಸಲು ಈ ರೀತಿ ಯುಕ್ತಿಯನ್ನು ಹೇಳಿರುವರು. ಯಾಕೆಂದರೆ ತಾರ್ಕಿಕನು ವೇದವನ್ನೂ, ಈಶ್ವರನನ್ನೂ ಮತ್ತು ಈಶ್ವರನಿಗೆ, ಸರ್ವಜ್ಞತ್ವವನ್ನೂ ಒಪ್ಪುತ್ತಾನೆ.)

ಭಾವಾರ್ಥ:— ಈಶ್ವರನಲ್ಲಿ ದುಃಖವಿಲ್ಲದ್ದರಿಂದ, ಸುಖವನ್ನು ನೀನು ಒಪ್ಪದಿದ್ದ ಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ, ಸರ್ವಜ್ಞನಹುದೋ, ಅಲ್ಲೋ ಎಂಬ ವಿನಾದ=ಸಂಶಯಕ್ಕೆ ವಿಷಯನಾದ, ಪರಮಾತ್ಮನು ಜ್ಞಾನವುಳ್ಳವನೂ ಆಗದಿರಲಿ; ಯಾಕೆಂದರೆ ಈಶ್ವರನಿಗೆ, ಭ್ರಾಂತಿ ವಿಪರೀತ ಜ್ಞಾನವು ಇಲ್ಲ. ಈ ನಿನ್ನ ಅನುಮಾನದಿಂದ, ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಯಾವನು ಜ್ಞಾನ ರಹಿತನಲ್ಲನೋ, ಆತನು ಭ್ರಾಂತಿ ರಹಿತನೂ ಅಲ್ಲ. ಭ್ರಾಂತಿಯುಳ್ಳವನಾಗಿಯೇ ಇರುವ ನೆಂದು, ಸಂಸಾರದಲ್ಲಿರತಕ್ಕ ಜೀವನಲ್ಲಿ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷ ಕಂಡುಬರುತ್ತದೆ. ಈ ಸಂಸಾರಿ ಜೀವನು, ಜ್ಞಾನವುಳ್ಳವನಾದುದರಿಂದ, ಭ್ರಾಂತಿ=ವಿಪರೀತ ಜ್ಞಾನವುಳ್ಳವನು ಆಗಿದ್ದಾನೆ.

ಎಲೈ ಮೈಶೇಷಿಕರೆ, ನೀವು ಸಂಸಾರಿ ಜೀವನ ದೃಷ್ಟಾಂತದಿಂದ, ಈಶ್ವರನಲ್ಲಿ ಸುಖವಿಲ್ಲೆಂದು ಹೇಳಿದರೆ ನಾವು ಅದೇ ಜೀವರ ದೃಷ್ಟಾಂತದಿಂದ ಈಶ್ವರನು ಜ್ಞಾನವಿಲ್ಲದವನೆಂದು ಸಾಧಿಸುತ್ತೇವೆ.

ಶ್ಲೋಕ || ಸರ್ವಜ್ಞಸ್ಯಾಜ್ಞತಾಂ ವೇದಃ |

ಶ್ರದ್ಧೇಯೋವಿ (ನಿ) ಗುಣದ್ಧಿ ಜೇತ್ ||

ತಸ್ಯೈವಾ ಮಂದ ಮಾನಂದಂ |

ವದನ್ನಾಶ್ರಯ್ಯ ಸೌಕಥಂ

|| ೧೮ ||

ನಾರ್ಥಿಕ || ಎಲ್ಲ ರಾದರಣೀಯ ವೇದ ಯಸ್ಸರ್ವಜ್ಞ |

ಸಲ್ಲಲಿತ ಜಗದೀಶ ಸರ್ವಜ್ಞ ಗಜ್ಜತ್ವ ||

ವಿಲ್ಲೆಂಬ ಯುಕ್ತಿಯ ನಿರಾಕರಿಸದಾದರೂ

ಆವ ಪರಮಾತ್ಮನಿಗೆ ||

ಮೆಲ್ಲ ಪೂರ್ಣಾನಂದವಂ ಪೆಳ್ಳ ವೇದವಿದು |

ಒಲ್ಲಿದದು “ಆನಂದಂ ಬ್ರಹ್ಮಣೋ ವಿದ್ವಾನ್” ||

ಸಲ್ಲದೆಯೇ ನೀ ಕೇಳಲಿಲ್ಲವೂ ನಿನ್ನ ಯುಕ್ತುತಿಗಂ

ಯುಕ್ತುತಿ ಪೇಳ್ವೆ || ೧೮ || ೮೨೭ ||

ಹೀಗಾದರೆ, ಕೇವಲಾನುಮಾನದಿಂದ ಈಶ್ವರನಲ್ಲಿ ಜ್ಞಾನವಿಲ್ಲೆಂದು ಸಾಧಿಸುವದು ಅಯುಕ್ತವು ಯಾಕೆಂದರೆ, “ಯಃ ಸರ್ವಜ್ಞ ಸರ್ವವಿತ್” ಎಂಬ ಸರ್ವಜ್ಞತ್ವ ಶ್ರುತಿಪಾದಕ ಶ್ರುತಿಗೆ ವಿರುದ್ಧವಾಗಿರುತ್ತದೆ ವೇದವಾಕ್ಯಗಳು ಪ್ರಮಾಣವೆಂದು ನೀವು ಅಂಗೀಕರಿಸುವಿರಿ. ದುಃಖಾದಿಗಳಿಲ್ಲವೆಂಬವ ಹೇತುವು ಬಾಧಿತವಾದಿತು.

ಈ ಪ್ರಕಾರ ಶಂಕಿಸಿ, ತಾರ್ಕಿಕನ ದುಃಖಾದಿ ರಹಿತತ್ವ ಹೇತುವಾದರು ಬಾಧಿತವಾಗುವದು, ಈ ಅಭಿಪ್ರಾಯದಿಂದ ತಾರ್ಕಿಕನ ಅನುಮಾನವನ್ನು ದೂಷಿಸುತ್ತಾರೆ.

ಅನ್ವಯಃ— ಶ್ರದ್ಧೇಯಃ, ವೇದಃ, ಸರ್ವಜ್ಞಸ್ಯ, ಅಜ್ಞತಾಂ, ನಿರುಣದ್ಧಿ, ಜೇತ್, ತಸ್ಯ, ಏವಂ, ಅಮಂದಂ, ಆನಂದಂ, ವದನ್, ಅಸೌ, ಕಥಂ, ನ, ಅಶ್ರಾವಿ,

ಶ್ರದ್ಧೇಯಃ, ವೇದಃ= ಪ್ರಮಾಣವಾಗಿ ನಂಬಬೇಕಾದ ವೇದವು, ಸರ್ವಜ್ಞಸ್ಯ= ಸರ್ವಜ್ಞನಾದ ಈಶರೆ, ಅಜ್ಞತಾಂ= ಅಜ್ಞಾನಿತ್ವವನ್ನು, ನಿರುಣದ್ಧಿ ಜೇತ್= ನಿವಾರಣಮಾಡುತ್ತಿದ್ದರೆ, ತಸ್ಯಏವಂ= ಅಂಥಾ ಈಶಗೇವೆ, ಅಮಂದಂ ಆನಂದಂ= ಪರಿಪೂರ್ಣವಾದ ಸುಖವು ಉಂಟೆಂದು, ವದನ್ ಅಸೌ= ಹೇಳುವ ಆ ವೇದವು, ಕಥಂ ನ ಅಶ್ರಾವಿ= ಹೇಗೆ ನಿನ್ನ ಕಿವಿಯಿಂದ ಕೇಳಲ್ಪಡಲಿಲ್ಲ.

ಭಾವಾರ್ಥ:— ಪ್ರಮಾಣತ್ರೇನ ಎಲ್ಲರಿಂದಲೂ ನಂಬಲಿಕ್ಕೆ ಯೋಗ್ಯವಾದ ವೇದವು ಈಶ್ವರನಿಗೆ ಸರ್ವಜ್ಞತ್ವ ಶ್ರುತಿಪಾದಕವಾದ “ಯಃ ಸರ್ವಜ್ಞ ಸರ್ವ” ಇತ್ಯಾದಿ ವೇದವು, ಈಶ್ವರನಿಗೆ ಅಜ್ಞತ್ವ= ಜ್ಞಾನವಿಲ್ಲದವನೆಂಬ ಯುಕ್ತಿಯನ್ನು ನಿರಾಕರಿಸುತ್ತದೆಯೆಂದಾದರೆ ಆ ಪರಮಾತ್ಮನಿಗೆ ಅಪರಿಮಿತವಾದ ಸುಖವಿದೆಂದು ಸಾಧಿಸುವ, “ಆನಂದಂ ಬ್ರಹ್ಮಣೋ ವಿದ್ವಾನ್” ಎಂಬ ವೇದವು ನಿನಗೆ ಹೇಗೆ ಕೇಳಿಸಲಿಲ್ಲ. ವೇದವನ್ನೊಪ್ಪುವ ನೀನು ಶುಷ್ಕಯುಕ್ತಿ (ತರ್ಕ) ಯಿಂದ ಈಶ್ವರನಲ್ಲಿ ಸುಖವಿಲ್ಲೆಂದು ಸಾಧಿಸಿದಂತೆ ನಾವು ಜ್ಞಾನ ವಿಲ್ಲೆಂದು ನಿನ್ನ ಯುಕ್ತಿಗೆ ಸರಿಯಾಗಿ ಸಾಧಿಸಿದೆವು. ನೀನು ವೇದದಿಂದ ಈಶ್ವರನಿಗೆ ಜ್ಞಾನವಿದೆಂದು ಸಾಧಿಸುವಲ್ಲಿ, ನಾವು ಸುಖವಿದೆ ಎಂದು ಹೇಳುವ, ವೇದವನ್ನು ನೀನು ಒಪ್ಪಿಕೊಳ್ಳಬೇಕಾದುದರಿಂದ, ಈಶ್ವರನು ದುಃಖಾದಿ ದೋಷವಿಲ್ಲದವನೂ, ಸುಖಜ್ಞಾನ ಮೊದಲಾದ ಗುಣಪೂರ್ಣನು ಎಂದು ಸಿದ್ಧಾಂತ ಪಕ್ಷ.

ಶ್ಲೋಕ || ದುಃಖಂ ಪರಿಜೀರ್ಹೀರ್ಷನ್ ಯಃ |

ಸುಖಂ ನೋರೀ (ನಾಂಗೀ) ಚಿಕೀರ್ಷತಿ ||

ಸಹಂತಾ ಪತಿಸಂತದುಃಖ |

ವಿಾಶಸ್ಯ ವ್ಯಸ್ಮರಜ್ಜಡಃ

|| ೧೯ ||

ವಾರ್ಥಿಕ || ಶ್ರುತಿಗಳಿರೆ ಈ ತೆರದಿ ಪರಮಾತ್ಮನಿಗೆ ದುಃಖ |

ನತಿ ಪರಿಹರಿಸಲಿಚ್ಛೆ ಮಾಡ್ವ ದುಃಖಾಭಾವ ||

ದತಿರಿಕ್ತ ಸುಖವಂಗಿ ಕರಿಸಲಿಚ್ಛಿಸನು ಆ ಮೂಢ

ನೀಶ್ವರನಲ್ಲಿಯೆ ||

ಅತಿ ಬಲಾತ್ಕಾರದಿಂ ಬಂದುದಾದುಃಖವಂ |

ಮತಿಮಂದ ಮರೆದೀತ ನವಿವೇಕಿ ಅಚ್ಚರನೆ ||

ಶ್ರುತಿ ಸಿದ್ಧ ನೀಶ ಸುಖಿಯೋ “ ದುಃಖಾಭಾವಾತ್ಸುಖಾ

ಭಾವೇನುವ ” ನುಡಿತವೈಯೆ ; ೧೯ ||೮೨೮ ||

ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ:— ಆಗ್ನಿ ವೈಶೇಷಿಕನು ಈಶ್ವರನಲ್ಲಿ ಸುಖವು ಅದೆಂದು, ಅಂಗೀಕಾರ ಮಾಡಲು ಯೋಗ್ಯವಾದರೆ ಸುಖವಿದ್ದಲ್ಲಿ ದುಃಖವಿರಲೇಬೇಕೆಂಬ ನ್ಯಾಯದಂತೆ, ಆತನು ಸುಖಿಯಾದರೆ ದುಃಖಿಯೂ ಆಗಲೇಬೇಕು; ಸಂಸಾರಿ ಪುರುಷನಂತೆ ವ್ಯಾಪ್ತಿ ಪ್ರಮಿತ ವಾಗಿರುವುದರಿಂದ, ‘ ಆನಂದ ಬ್ರಹ್ಮಣೋ ವಿದ್ವಾನ್’, ಇತ್ಯಾದಿ ಶ್ರುತಿಗೆ ಈಶ್ವರನಲ್ಲಿ ದುಃಖಾಭಾವಾ =ದುಃಖವಿಲ್ಲವೆಂದೆ ಸಿದ್ಧಿ ಸುವದೆ ಕೂರ್ತಾಗಿ, ದುಃಖಾಭಾವಾತಿರಕ್ತವಾದ ದುಃಖವಿಲ್ಲದೇ ಕೇವಲ ಭಾವರೂಪ ಸುಖವಿದೆಂಬುದಕ್ಕೆ ಪ್ರಮಾಣವಿರುವದಿಲ್ಲಾದ್ದರಿಂದ,

ನಿನ್ನ ದುಃಖಾದಿ ರಹಿತತ್ವಾನುಮಾನಕ್ಕೆ ಬಾಧಿತತ್ವವು ಹೇಗೆ ಎಂತ ಶಂಕಿಸಿಕೊಂಡು ಪರಿಹಾರ ಮಾಡುತ್ತಾರೆ.

ಅನ್ವಯ:— ಯಃ, ಈಶ್ವರಸ್ಯ, ದುಃಖಂ, ಪರಿಜಿಹೀರ್ಷನ್, ಸುಖಂನಃ, ಅಂಗೀಚಿಕೀರ್ಷತಿ, ಸಃ ಜಡಃ, ಈಶಸ್ಯ, ಆಪತಿತಂ, ದುಃಖಂ, ವ್ಯಸ್ಮರತ್, ಹಂತ, ||

ಅರ್ಥ:— ಯಃ ಈಶ್ವರಸ್ಯ = ಯಾವನು, ಈಶ್ವರನಿಗೆ, ದುಃಖಪರಿಜಿಹೀರ್ಷನ್, = ದುಃಖವನ್ನು ಪರಿಹರಿಸಲಿಚ್ಛಿಸುವನಾಗಿ, ಸುಖಂ ನ ಅಂಗೀಚಿಕೀರ್ಷತಿ, = ಈಶ್ವರನಿಗೆ ದುಃಖಾಭಾವತೀಕೃತ ಸುಖವನ್ನು ಅಂಗೀಕರಿಸಲಿಚ್ಛಿಸುವದಿಲ್ಲವೋ, ಸಃ ಜಡಃ = ಅಂಥಾನುಂದ ಬುದ್ಧಿಯು, ಈಶಸ್ಯ ಆಪತಿತಂ = ಈಶ್ವರನಿಗೆ ಬಲಾತ್ಕಾರದಿಂದ ಬಂದ ದುಃಖ ಅಂಗಿಕಾರ ಮಾಡಲಿಚ್ಛಿಸದಿದ್ದರೂ, ದುಃಖಂ ವ್ಯಸ್ಮರತ್ = ಅಂಗಿಕಾರ ಮಾಡಲೇ ಬೇಕಾಗಿ ಬಂದದ್ದನ್ನು ಮರೆತನೋ, ಹಂತ = ಆಶ್ಚರ್ಯ, ಪಾಪ ಎಂಥ ಮೂಢನಿವನು.

ಭಾವಾರ್ಥ:— ಈ ಪುಕಾರವಾಗಿ ವೇದಗಳಲ್ಲಿ ಈಶ್ವರನಿಗೆ ದುಃಖವಿರುವದಿಲ್ಲವೆಂದು ತಾಳಿದಿರುವ ತಾರ್ಕಿಕನು ಈಶ್ವರನಿಗೆ ದುಃಖಪರಿಹಾರ ಮಾಡಲು ಇಚ್ಛೆಯನ್ನು ಮಾಡುವ ಅವನು, ಸುಖಂ = ದುಃಖಾಭಾವಾದತೀಕೃತ ಅಂದರೆ ದುಃಖವಿಲ್ಲದಾದ ಸುಖವನ್ನು ಮಾತ್ರ ಒಡಂಬಡುತ್ತಿತ್ತು ಇಚ್ಛಿಸನು. ಮೂಢನಾದ ಮಂದ ಬುದ್ಧಿಯು ಅವಿವೇಕಿ = ವಿವೇಕ ಬುದ್ಧಿಯಿಲ್ಲದವನು, ಹೀಗೆ ಅತಿ ಬಲವತ್ತರವಾಗಿ ಬಂದ ದುಃಖವನ್ನು ತನ್ನ ಮಂದ ಬುದ್ಧಿಯಿಂದ ಮರೆತನು, ಅವನು ಅವಿವೇಕಿಎಂಬುದು ಆಶ್ಚರ್ಯವು.

ಈಶ್ವರನಿಗೆ ಚೇತನತ್ವ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಯಾವ ಪ್ರತಿಪತ್ತಿಯೂ ಇಲ್ಲ. ಯಾವುದು ಚೇತನವೋ ಅದು ಸುಖದುಃಖಗಳಲ್ಲಿ ಅನ್ಯತರದಿಂದ ವಿಶಿಷ್ಟನಾಗಿಯೇ ಇರುವದು. ಹೇಗಂದರೆ ದೇವದತ್ತನಂತೆ, ಯಾವುದು ಸುಖದುಃಖಗಳಲ್ಲಿ ಅನ್ಯತರದಿಂದ ವಿಶಿಷ್ಟವಲ್ಲವೋ ಅದು ಚೇತನವೇ ಅಲ್ಲ (ಘಟದಂತೆ ಜಡ) ಈ ಅನುಮಾನದಿಂದ ಈಶ್ವರನಿಗೆ ಚೇತನತ್ವವಿದ್ದುದರಿಂದ ಸುಖದುಃಖ ಅನ್ಯತರ ವಿಶಿಷ್ಟತ್ವವನ್ನು ಒಪ್ಪಲೇಬೇಕು. ಸುಖದುಃಖಗಳಲ್ಲಿ ಈಶ್ವರನಿಗೆ ಸುಖಾಭಾವವನ್ನು ಅಂಗೀಕರಿಸಿದರೆ, ದುಃಖಿತ್ವವು ಬಲಾತ್ ಪ್ರಾಪ್ತವಾಗುವದು. ದುಃಖವನ್ನು ಅಂಗೀಕಾರ ಮಾಡುವದಕ್ಕಿಂತಲೂ, 'ನಿರ್ದುಃಖಾನಂದ' ಅಂಗೀಕಾರ ಮಾಡುವದೇ ಯುಕ್ತ. ಕಾರಣ ನಿನ್ನ (ತಾರ್ಕಿಕನ) ಸುಖಾನುಭಾವನು ಮಾನವು ಶ್ರುತಿ ಬಾಧಿತವಾದದ್ದು.

ಶ್ಲೋಕ || ಯೋ ದುಃಖ ಸಮಾನಾಯೋಯಂ |

ಚೇತ್ರೇ ತೇನಹ್ಯ ಭೇದವಾನ್ ||

ಸಮಾನಾಯಃ ಕಶ್ಚಿದೀಶೇ |

ತದನೇಕತ್ವ ಮಾನ್ಯಥಾ

|| ೨೦ ||

ನಾರ್ಥಕ || ಸಂಸಾರಿ ಜೈತ್ರತೆರ ದುಃಖಗುಣ ಸಮವಾಯ |
ಹಂಸನಾ ಜ್ಞಾನೇಚ್ಛ ಸಮವಾಯ ಸಮ್ಪಂಧ ||
ಸಂಶಯದಿ ಈಶ ಸಹ ದುಃಖ ಸಮವಾಯನೆನೆ

ಒಂದಲ್ಲನೇಕವೆನೆನೀಂ ||

ಭ್ರಂಶ ತಾರ್ಕಿಕನೆ ತದನೇಕತ್ವ ನಿನಗೆ ಪ್ರ |

ಶಂಶಲ್ಲ ಈಶ ದುಃಖಿಂಬ ಆಪಾದನೆ ನಿ |

ಸ್ತಂಶಯದಲಿಂ ಸ್ವರೂಪಾಸಿದ್ಧಿ ದೋಷವೆಲೊ

ಈಶ ನಿರ್ದೋಷಿ ಸುಖಿಯೊ || ೨೦ || ೮೨೯ ||

ಈ ಪ್ರಕಾರ ದುಃಖಾದಿ ರಹಿತತ್ವಾನುಮಾನಕ್ಕೆ ಶ್ರುತಿ ಬಾಧರೂಪ ದೋಷವನ್ನು ಹೇಳಿ, ಹೇತುವಿಗೆ ಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಇಲ್ಲದೇ ಇರುವದೆಂಬ ಅಸಿದ್ಧಿ ರೂಪದೋಷವು ಬರುವದೆಂದು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ

ಅನ್ವಯ: -- ಜೈತ್ರೇ, ಯಃ, ಅಯಂ, ದುಃಖ ಸಮವಾಯಃ, ತೇನ, ಅಭೇದ ವಾನ್, ಕಶ್ಚಿತ್ ಸಮವಾಯಃ, ಈಶೇ, (ವರ್ತತೇ) ಹಿ, ಅನ್ಯಥಾ, ತದನೇಕತ್ವಂ, ಸ್ಯಾತ್.

ಅರ್ಥ: ಜೈತ್ರೇಯಃ ಅಯಂ=ಜೈತ್ರನೆಂಬ ಸಂಸಾರಿ ಜೀವನಲ್ಲಿ ಯಾವ ಈ ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದ ದುಃಖ ಸಮವಾಯ, ದುಃಖದ ಸಮವಾಯ ಸಮ್ಪಂಧ ಉಂಟೋ, ತೇನ ಅಭೇದವಾನ್=ಆಸಮವಾಯದಿಂದ ಒಂದಾದ, ಕಶ್ಚಿತ್ ಸಮವಾಯ=ಯಾವದೋ ಜ್ಞಾನೇಚ್ಛಾದಿ ಸಮವಾಯ ಈಶೇವಿ ವರ್ತತೇಹಿ=ಈಶ್ವರನಲ್ಲೆಯೂ ಸಹ ಇರುತ್ತದೆ. ಯಸ್ಯಾತ್=ಯಾವ ಕಾರಣದ್ದಿಲ್ಲದಿಂದ ಜೈತ್ರನು ದುಃಖಿಯಾದರೆ, ಈಶೋಪಿ=ಈಶ್ವರ ನಾದರೂ ದುಃಖ ಸಮವಾಯವುಳ್ಳವನು. ಅನ್ಯಥಾತತ್=ಇದು ಅಂಗೀಕಾರ ಮಾಡ ದಿದ್ದರೆ, ಅನೇಕತ್ವಂ ಸ್ಯಾತ್=ಆ ಸಮವಾಯವು ಒಂದಲ್ಲ ಅನೇಕವಾಗಿ ಅಪಸಿದ್ಧಾಂತ ವಾಗುವದು. ಸಮವಾಯವೆಂದರೆ=ಸಮ-ಅನ-ಅಯ, ಅಯವಯಗತೋಧಾತು. ಸಮ=ಚನ್ನಾಗಿ, ಅನ=ಅನುಸರಿಸಿ, ಅಯ=ಇರುವವು ಎಂದು ಶಬ್ದಾರ್ಥ. ಅಥವಾ ಸಮ್ಯಗ್ ವಾಯ=ಸಮವಾಯ. ಚನ್ನಾಗಿ ಅನುಸರಿಸಿ ಇರುವದೆಂದರೆ, ಒಂದಕ್ಕೊಂದು ಬೇಧವಿಲ್ಲದೇ ಇರುವದು. ಗುಣಗುಣಿಗಳಿಗೆ ಇರುವ ಸಮ್ಪಂಧಕ್ಕೆ ಸಮವಾಯವೆಂದು ಹೇಳುವರು. ಹೇಗೆಂದರೆ, ಪಟ=ಬಟ್ಟೆಗಳಲ್ಲಿರುವ ಎಳೆಗಳಿಗೂ, ಬಟ್ಟೆಗೂ ಭೇದವಿಲ್ಲ ಸಮವಾಯ ಸಮ್ಪಂಧವೆಂದು ತಾರ್ಕಿಕರ ಮತ. ಮತ್ತು ಈ ಸಮವಾಯ ಸಮ್ಪಂಧವು ಜಗತ್ತಿನಲ್ಲಿ ಒಂದೇ ಇರುತ್ತದೆಂದು ಅವರ ಮತವಾದರೂ ಇದೆ.

ಭಾವಾರ್ಥ:— ಜಗತ್ತಿನಲ್ಲಿರುವ ಎಲ್ಲ ವಸ್ತುಗಳಿಗೂ ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದೇಯಾಗಿರುವ ಸಮದಾಯ ಸಮ್ಮಂಧವು ಅನೇಕತ್ವವು ಅಲ್ಲವೆಂದು ಆ ವೈಶಿಷ್ಟಕರು ಹೇಳುವ ಕಾರಣದಿಂದ, ಚೈತ್ರನೆಂಬ ಒಬ್ಬ ಪುರುಷ ಸಂಸಾರೀ ಜೀವನಲ್ಲಿ ಪ್ರಸಿದ್ಧಿಯಾಗಿ ಕಂಡದೆ ಎಂದರೆ, ದುಃಖಾದಿ ರಹಿತತ್ವ ಅನುಮಾನದ ಸಿದ್ಧಿಯಾಗುವದರಿಂದಲೇ, ಈಶ್ವರನ ಸೌಖ್ಯಾದಿ ರಾಹಿತ್ಯವು ಸಾಧಿಸಲು ಶಕ್ಯವಾಯಿತೆ? ಇರಲಿ ಸಂಸಾರಿಯಲ್ಲಿರತಕ್ಕ ದುಃಖ ಸಮವಾಯಕ್ಕೂ ಈಶ್ವರನಲ್ಲಿರತಕ್ಕ ಜ್ಞಾನೇಚ್ಛಾದಿ ಸಮವಾಯಕ್ಕೂ ಅಭೇದವಿರುತ್ತದೆ. ಇದನ್ನು ನೀನು (ವೈಶೇಷಿಕ) ಅಂಗೀಕಾರ ಮಾಡದಿದ್ದರೆ ಆ ಎರಡು ಸಮವಾಯಗಳಿಗೆ ಭೇದ ಒಪ್ಪಬೇಕಾದಶು. ಆ ಭೇದವು ಅನೇಕತ್ವವಾಗಿರುವದರಿಂದ ಸಮವಾಯ ಸಮ್ಮಂಧಕ್ಕೂ ಅನೇಕತ್ವ ಹೇಳಬೇಕಾಗುವದು. ಅನೇಕತ್ವನ್ನೊಪ್ಪಿದರೆ ನಿನ್ನ ಸಿದ್ಧಾಂತವು ಹೋದಂತಾಯಿತು.

ಫಲಿತಾಭಿಪ್ರಾಯವೇನೆಂದರೆ, ಸಂಸಾರಿಯಾದ ಜೀವನಲ್ಲಿ ಸರ್ವ ಸಂಪ್ರತಿವನ್ನವಾದ ದುಃಖ ಸಮವಾಯವು ಇರುವದು. ಈಶ್ವರನಲ್ಲಿ ಜ್ಞಾನಾದಿ ಸಮವಾಯವು ಇರುವದು. ಸಂಸಾರಿಯಲ್ಲಿದ್ದ ದುಃಖ ಸಮವಾಯಕ್ಕೂ, ಈಶ್ವರನಲ್ಲಿದ್ದ ಜ್ಞಾನಾದಿ ಸಮವಾಯಕ್ಕೂ, ಅಭೇದವದೆಂಬುದು ವೈಶೇಷಿಕರ ಸಿದ್ಧಾಂತವು. ಅವರ ವಚನವು ಹೀಗಿರುವದು. “ಸಮ ವಾಯಸ್ತು ನಿತ್ಯಸ್ಯಾದೇಕ ಏವಸಃ ಇತಿ” ಹೀಗಿದ್ದಮೇಲೆ ದುಃಖ ಸಮವಾಯಯುಳ್ಳ ಸಂಸಾರಿಯು ಹೇಗೆ ದುಃಖರಹಿತನಲ್ಲವೋ ಹಾಗೆ ಆ ದುಃಖ ಸಮವಾಯ ಅಭಿನ್ನವಾದ ಸಮವಾಯವುಳ್ಳ ಈಶನಾದರೂ ದುಃಖ ರಹಿತನಾದರೂ ದುಃಖ ರಹಿತನಾದ್ದರಿಂದ, “ದುಃಖಾದಿ ರಹಿತತ್ವ” ಎಂಬ ನಿನ್ನ ಅನುಮಾನವು ಅಸಿದ್ಧವಾದ ಸಾಧನದಿಂದ, ಈಶ್ವರ ನಿಗೆ ಸೌಖ್ಯಾದಿ ರಹಿತತ್ವವನ್ನು ಸಾಧನ ಮಾಡಲಿಕ್ಕೆ ಬರುವದಿಲ್ಲ. ಸಂಸಾರಿಯಲ್ಲಿದ್ದ ದುಃಖ ಸಮವಾಯಕ್ಕೂ ಈಶ್ವರನಲ್ಲಿದ್ದ ಜ್ಞಾನ ಸಮವಾಯಕ್ಕೂ ಭೇದ ಹೇಳುತ್ತೇನೆಂದರೆ ಆ ಸಮವಾಯಕ್ಕೆ ಅನೇಕತ್ವ ಇರುವದು. ಅನೇಕತ್ವವನ್ನು ಅಂಗೀಕರಿಸಿದರೆ ವೈಶೇಷಿಕರಿಗೆ ಅಪಸಿದ್ಧಾಂತ ರೂಪದೋಷ ಬರುತ್ತದೆ.

ಸಮವಾಯ ಸಮ್ಮಂಧ ಜಾತಿ ವ್ಯಕ್ತಿಗಳಿಗೆ, ಗುಣಗುಣಿಗಳಿಗೆ ಅವಯವ ಅವಯವಿ ಗಳಿಗೆ ಇರುವ ಸಮವಾಯ ಸಮ್ಮಂಧವೆಂದು ವೈಶೇಷಿಕನ ಸಿದ್ಧಾಂತ. ಆದರೆ ಈ ಸಮ ವಾಯ ಸಮ್ಮಂಧವೇ ದ್ವೈತಿಗಳು ಎಂದೂ ಒಪ್ಪುವದಿಲ್ಲ. ಯಾವಾಗಲೂ ಸ್ವರೂಪ ಸಮ್ಮಂಧವ ಇರುವ ಸ್ವರೂಪ ಸಮ್ಮಂಧವನ್ನು ಒಪ್ಪುತ್ತೇವೆ.

ಶ್ಲೋಕ || ಔಪಾಧಿ ಕೋಸ್ಯ ಭೇದಶ್ಚೇತ್ |

ಸತ್ಯೋಽಸತ್ಯಃ ಸ್ವದುಚ್ಯತಾಮ್ ||

ತದ್ವ್ಯಯಂ ಚೋಕ್ತ ದೋಷಂ ಹಿ |

ನಾಯಿವನ್ವಾವದೇತ್ ಪರಮ್

ವಾರ್ಧಿಕ || ಅರಿಯದಲೆ ಸಮವಾಯ ಔಪಾಧಿಕಂ ಭೇದ |

ವಿರುವೊ ಸತ್ಯವೊ ಮಿಥ್ಯ ವೆಂಧೇಳೊ ಸಮ್ಮಂಧ ||

ಖರೆಯನೆನೆ ಸಮವಾಯ ಒಂದೆಂಬ ನಿನಮತ

ವಿರೋಧವು ಅಸತ್ಯವೆನೆ ನೀಂ ||

ಇರಬೇಕು ಈಶನಲಿ ದುಃಖವದು ಸರಿಯಲ್ಲ |

ಎರಡು ಪಕ್ಷದಿ ನಾವು ಪೇಳ್ವ ದೋಷವೆಬಂತೊ ||

ಭರದಿ ಮಾಯಾವಾದಿ ತೆರದಿ ಪೇಳಲಿ ಬೇಡ

ಈಶ್ವರನು ಸುಖಪೂರ್ಣನು || ೨೧ || ೮೩೦ |

ಅವತಾರಿಕೆ= ಅನೇಕ ವೃತ್ತಿಸಮವಾಯಕ್ಕೆ ಏಕತ್ವ ಇದ್ದಾಗ್ಯಾದರೂ ಜೈತ್ರ ಮೈತ್ರಾ ನಾನಾವಿಧವಾದ ಉಪಾಧಿ ಸಂಬಂಧದಿಂದ, ಔಪಾಧಿಕ ಭೇದವು ನಮ್ಮಿಂದ ಅಂಗೀಕಾರ ಮಾಡಲ್ಪಡುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಜೈತ್ರನಲ್ಲಿದ್ದ ದುಃಖಸಮವಾಯವು ಈಶ್ವರನಲ್ಲಿ ಇಲ್ಲ ಹೇಗೆ ಸರ್ವತ್ರದಲ್ಲಿ ವ್ಯಾಪ್ತವಾದ ಆಕಾಶಕ್ಕೆ ಏಕತ್ವ ಇದ್ದಾಗ್ಯಾದರೂ, ಘಟಮಠಾದ ನೇಕ ಉಪಾಧಿ ಭೇದದಿಂದ, ಘಟಾಕಾಶ ಮಠಾಕಾಶವೆಂದು ಭೇದ ವ್ಯವಹಾರವು ಇರುವದು. ಇದರಂತೆ ಸಮವಾಯಕ್ಕೆ ಏಕತ್ವ ಇದ್ದಾಗ್ಯಾದರೂ ಜೈತ್ರಾದಿ ಉಪಾಧಿಗಳ ಭೇದವಿರುವದರಿಂದ, ಜೈತ್ರನಲ್ಲಿದ್ದ ದುಃಖ ಸಮವಾಯವು ಈಶ್ವರನಲ್ಲಿಲ್ಲ. ಈಶ್ವರನಲ್ಲಿದ್ದ ನಿತ್ಯಜ್ಞಾನಾದಿ ಸಮವಾಯವು ಜೈತ್ರನಲ್ಲಿಲ್ಲ. ಈ ಪ್ರಕಾರ ಸಮವಾಯಕ್ಕೆ ಔಪಾಧಿಕ ಭೇದ ಅಂಗೀಕಾರ ಮಾಡಿದ್ದರಿಂದ ದುಃಖ ಸಮವಾಯ ರೂಪ ಹೇತುವಿನಿಂದ ಈಶ್ವರನಲ್ಲಿ ದುಃಖ ಸಮವಾಯವು ಬರಲೆಂದು ದುಃಖ ರಹಿತಾನುಮಾನಕ್ಕೆ ಅಸಿದ್ಧಿ. (ಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಹೇತು ಇಲ್ಲ.) ಈ ಅಸಿದ್ಧಿ ದೋಷವು ಹೇಗೆ ಕೂಡುವದೆಂದು ಶಂಕಾ ಮಾಡಿ ಪರಿಹಾರ ಮಾಡುತ್ತಾರೆ

ಅನ್ವಯ:— ಅಸ್ಯ, ಭೇದಃ, ಔಪಾಧಿಕಃ, ಚೇತ್, ಸತ್ಯ, ಸ್ವಿತ್, ಅಸತ್ಯಃ ಉಚ್ಯತಾಂ. ತದ್ ದ್ವಯಂ ಚ, ಉಕ್ತಂ ದೋಷಂ ಹಿಂ, ಮಾಯಿವತ್, ಪರಂ, ಮಾ, ವದೇತ್.

ಅರ್ಥ:— ಅಸ್ಯ ಭೇದಃ = ಈ ಸಮವಾಯದ ಭೇದಾಭೇದವು, ಔಪಾಧಿಕ. ಚೇತ್ = ಉಪಾಧಿವಶ (ನಿಮಿತ್ತ) ದೆಶೆಯಿಂದ ಉಂಟೆಂದರೆ ಸತ್ಯಸ್ವಿತ್ ಅಸತ್ಯಃ = ಆಭೇದ ಪರಮಾರ್ಥಿಕವೊ (ಸತ್ಯವೊ) ಅಥವಾ ಮಿಥ್ಯವೊ, (ಅಸತ್ಯವೊ) ಉಚ್ಯತಾಂ = ನಿನ್ನಿಂದ ಹೇಳಲ್ಪಡಲಿ. ತದ್ ದ್ವಯಂ ಚ = ಈ ಎರಡೂ ಪಕ್ಷವು, ಉಕ್ತದೋಷಂ = ನಾವು ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟ ದೋಷವುಳ್ಳದ್ದು, ಹೀ = ಆದ ಕಾರಣ, ಮಾಯಿವತ್ = ಮಾಯಾವಾದಿಯಾದ ಅದ್ವೈತಿಯಂತೆ, ಪರಂ ಮಾ ವದೇತ್ = ಪಕ್ಷಾಂತರವನ್ನು ಹೇಳಬೇಡ.

ಭಾವಾಧಃ— ಅರಿಯದಲೆ= ಎಲೈ ತಾರ್ಕಿಕನೆ ನೀನು ಈ ವಿಷಯವನ್ನು ಚನ್ನಾಗಿ
 ಕಿಡಿಲ್ಲವೆಂತ ಕಾಣುತ್ತದೆ. ನೋಡು ಲಕ್ಷದಲ್ಲಿ ತಂದು ಸ್ವಲ್ಪ ವಿಚಾರಮಾಡು ನೀನು
 ಕೇಳುವ ಸಮವಾಯ ಸಮ್ಮಂಧಕ್ಕೆ ಔಪಾಧಿಕ ಭೇದವಿರುವುದು ಸತ್ಯವೂ (ಖರೆಯವೂ)
 ಭವಾ (ಮಿಥ್ಯವೂ) ಸುಳ್ಳೋ ಹೇಳು, ಆ ಸಮವಾಯ ಸಮ್ಮಂಧವು ಔಪಾಧಿಕ ಭೇದ
 ಕ್ಕಿದಾದರೆ, ಸತ್ಯವೂ? ಮಿಥ್ಯವೂ? ಔಪಾಧಿಕ ಭೇದ ಸತ್ಯವಾದರೆ, ಒಂದೇ ಎಂಬುವ
 ಸ್ಥಿತಿ ಮತಕ್ಕ ವಿರೋಧ ಬಂತು. ಇದು ಅಪಸಿದ್ಧಿ. ಅಸತ್ಯವೆಂದರೆ (ಮಿಥ್ಯಾ)
 ಔಪಾಧಿಕ ಸುಳ್ಳೆಂದರೆ ಪರಮಾರ್ಥಿಕ ಸತ್ಯವು ಇಲ್ಲದಿರುವುದು ಸಮವಾಯದಲ್ಲಿ
 ಕೇದವಿಲ್ಲದ ಕಾರಣ, ಮೇಲೆ ಹೇಳಿದಂತೆ ಈಶ್ವರನಲ್ಲಿ ದುಃಖವಿರಬೇಕೆಂದು ಹೇಳಿ
 ಹಿಂತಾಯಿತು.

ಇಂತು ಎರಡೂ ಪಕ್ಷದಲ್ಲೂ ನಾವು ಹೇಳಿದ ಎರಡೂ ವಿಧದ ದೋಷ ಬಂದೇ
 ಯಿರುತ್ತದೆ. ಕಾರಣ ಮಾಯಾವಾದಿ (ಅದ್ವೈತಿ) ಯಂತೆ, ಉಪಾಧಿಕೃತ ಭೇದವೂ
 ಸತ್ಯವೂ ಅಲ್ಲ ಅಸತ್ಯವೂ ಅಲ್ಲೆಂಬ “ ಸದಸದ್ವಿಲಕ್ಷಣ ” ವೆನ್ನುವ ಸ್ವವ್ಯಾಹತ
 ತನಗೆ ವಿರುದ್ಧವಾದ) ಭಾಷಣವು ಮಾಯಾವಾದಿಗಳಿಗೆ ಭೂಷಣವೇ ಹೊರತಾಗಿ,
 ತಾರ್ಕಿಕರಾದ ವೈಶೇಷಿಕರಿಗೆ ಭೂಷಣವಲ್ಲದಕಾರಣ ನೀನು ಹೀಗೆ ಹೇಳಕೂಡದು.
 ಈ ಪ್ರಕಾರವಾಗಿ ನಿನಗೆ ಮೂರನೇ ಪಕ್ಷವು ಸರಿಯಾದುದಲ್ಲ. ನಿನ್ನ ಎರಡೂ ಪಕ್ಷಗಳಲ್ಲಿ
 ದೋಷಗಳಿರುವ ಕಾರಣ ಸಮವಾಯ ಭೇದವು ಅಸಂಭವವಾದುದರಿಂದ, ಈಶ್ವರನಿಗೂ
 ದುಃಖ ಸಮವಾಯಿತ್ತು ಇರುವದರಿಂದ ದುಃಖರಾಹಿತ್ಯದಿಂದ ಆ ಈಶ್ವರನಲ್ಲಿ, ಸುಖರಾ
 ಹಿತ್ಯಾದಿ ಸಾಧನವು, ನ ಸಂಗಚ್ಛತಿ= ಎಂದಿಗೂ ಕೂಡುವದಿಲ್ಲದಕಾರಣ, ಈಶ್ವರ =
 ಸ್ವರೂಪಶ್ಚಯ ಸಂಪನ್ನನಾದ ಭಗವಂತನಲ್ಲಿ ಸೌಖ್ಯಾದಿ ಗುಣಗಳು ಪೂರ್ಣವಾಗಿ
 ಇರುವದು ಶ್ರುತಿ ಸಿದ್ಧ ಮತ್ತು ಯುಕ್ತಿ ಸಿದ್ಧವು.

ಶ್ಲೋಕ || ಬ್ರೂಯು ರೌಪಾಧಿಕಂ ಭೇದಂ |

ಜ್ಞಾನಾದೀನಾಂ ಯದಾತ್ಮನಃ ||

ಏತ್ಯಾನಯಾ ತನ್ನಿರಾಸಾತ್ |

ಸ್ಯಾತ್ತಸ್ಯಾನಂತಧರ್ಮ (ನಿರ್) ತಾ

|| ೨೨ ||

ಪಾರ್ಥಿಕ || ಶರ್ಕರಾಕ್ಷನ ಜ್ಞಾನ ಇತ್ಯಾದಿ ಗುಣಗಳಿಗೆ |

ತಾರ್ಕಿಕರು ಪಾಧಿ ಸಮ್ಮಂಧ ಭೇದನೊಪಕ್ಷ ||

ಸೂರ್ಕುಡೈ ಔಪಾಧಿ ಭೇದ ಮೊದಲಿಗೆ

ಸಯುಕ್ತಿಂ ನಿಕಾಕರಿಸಿರಲದು ||

ಮೂರ್ಖನೇ ಈಶನಾನಂತ ಗುಣಗಣನಿಹನು |

ಅರ್ಕುಸ್ವಾಭಾವಿಕಂ ಭೇದಂಗಿಕರಿಸೊ ದೇ ||

ವರ್ಕಳೊಡೆಯಾನಂತ ಕಲ್ಯಾಣ ಗುಣಪೂರ್ಣ

ಸುಪ್ರಕಾಶ್ಯ ಶ್ರುತಿಸಿದ್ಧನೊ || ೨೨ || ಅ||೧ ||

ಈ ರೀತಿಯಾಗಿ ಉಪಾಧಿ ನಿಮಿತ್ತವಾದ ಸಮವಾಯು ಭೇದ ನಿರಾಕರಣದಿಂದ,
“ ಅನ್ಯಚ್ಛ ತನ್ಮಸಿನೀಷಿತಂ ಪ್ರಮೇಯಂನಿರಸ್ತ ಮಾಹ ” ಇದರ ಹೊರ್ತಾಗಿ ಅವನ
ಅಭಿಲಿಖಿತವಾದ ಪ್ರಮೇಯವು ನಿರಾಕರಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿತೆಂದು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

ಅನ್ವಯ:— ಆತ್ಮನಃ, ಜ್ಞಾನಾದೀನಾಂ ಭೇದಂ, ಔಪಾಧಿಕಂ, ಬ್ರೂಯಃ, ಇತಿಯತ್, ಅನಯಾ, ನೀತ್ಯಾ, ತನ್ನಿರಾ ಸಾತ್, ತಸ್ಯ, ಅನಂತ, ಧರ್ಮಿತಾ, ಸ್ಯಾತ್.

ಅರ್ಥ:— ಆತ್ಮನಃ= ಪರಮಾತ್ಮನ, ಜ್ಞಾನಾದೀನಾಂ ಭೇದಂ= ಜ್ಞಾನಾನಂದಾದಿ
ಗುಣಗಳ ಭೇದವನ್ನು ಔಪಾಧಿಕಂ= ಉಪಾಧಿಕಾರ್ಯವೆಂದು, ಬ್ರೂಯಃ ಇತಿಯತ್=
ಹೇಳೋಣವು, ಅನಯಾನೀತ್ಯಾಃ= ಸಮವಾಯುಕ್ಕೆ ಔಪಾಧಿಕ ಭೇದ ನಿರಾಸ ಯುಕ್ತಿ
ಯಿಂದ ತನ್ನಿರಾಸಾತ್= ಪ್ರಕೃತ ಔಪಾಧಿಕ ಭೇದ ನಿರಾಕರಣದ ದಿಶೆಯಿಂದ, ವಾಸ್ತವ
ಭೇದ ತತ್ವ ಸಿದ್ಧಾಂತಯಿರತರಿಲಿಕ್ಕೆ ತಸ್ಯ= ಆ ಪರಮಾತ್ಮನಿಗೆ, ಅನಂತಧರ್ಮಿತಾ=
ಅನಂತ ಗುಣಪೂರ್ಣತ್ವವು, ಸ್ಯಾತ್= ಸಿದ್ಧಿ ಸುವದು.

ಭಾವಾರ್ಥ:— ಶರ್ಕರಾಕ್ಷ= ಅತಿಸೂಕ್ಷ್ಮಜ್ಞಾನಿ ಸರ್ವಜ್ಞನಾದ, ಪರಮಾತ್ಮನ
ಜ್ಞಾನೇಚ್ಛಾದಿಗುಣಗಳಿಗೆ ಮತ್ತು ಪರಮಾತ್ಮನಿಗೆ, ತಾರ್ಕಿಕಃ=ವೈಶೇಷಿಕರಾದವರು ಉಪಾ
ಧಿ ನಿಮಿತ್ತದಿಂದ ಭೇದವನ್ನುವ ಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಈ ಔಪಾಧಿಕ ಭೇದವನ್ನು ನಿರಾಕರಿಸುವ ಯುಕ್ತಿ
ಗಳಿಂದ, ಸೂರ್ಕುಧ್ಯ= ಸೂಕ್ತಿನ (ಹಮ್ಮಿನ) ಅಉಪಾಧಿ ಭೇದವನ್ನು ಬಹು ಸಯುಕ್ತಿ
ಗಳಿಂದ ಖಂಡಿಸಿರುತ್ತವೆ. ಈ ರೀತಿ ನಿರಾಕರಿಸಿದ್ದರಿಂದ, ನಿತ್ಯನಾದ ಪರಮಾತ್ಮನಿಗೆ ಅಪರಿ
ಮಿತ ಅನಂತಾನಂತ ಗುಣಗಳಿವೆಂದು ಸಿದ್ಧವಾಗಿದೆ. ಗುಣಗುಣಗಳಿಗೆ ಸ್ವಾಭಾವಿಕ ಭೇದವೆ
ಅಂಗಿಕರಿಸ ಬೇಕೆ ಹೊರ್ತಾಗಿ, ಉಪಾಧಿ ಕಾರಣದಿಂದ ಭೇದವನ್ನು ಹೇಳಲಿಕ್ಕಾಗುವದಿಲ್ಲ
ಸಿದ್ಧಾಂತಿಗಳು ಮೊದಲಿಗೇವೆ ಉಪಾಧಿ ಭೇದ ನಿರಾಕರಿಸಿದ್ದ ಕಾರಣ. ಸ್ವಾಭಾವಿಕ
ಭೇದವೆಂದೆ ತಿಳಿಯಬೇಕು. ಅದುದರಿಂದ ದೇವರ್ಕಳೊಡೆಯ= ದೇವತೆಗಳಿಗೆ ಒಡೆಯ
ನಾದ ಪರಮಾತ್ಮನು, ಅನಂತ ಶುಭಗುಣ ಪೂರ್ಣನು ಸ್ವಯಂ ಸ್ವಪ್ರಕಾಶ ವುಳ್ಳವನೆಂದು
ವೇದಗಳಿಂದ ಸಿದ್ಧವಾದದ್ದು.

ಶ್ಲೋಕ || ಗುಣಾದಿ ಭೇದೇ ಸಂಬಂಧ |

ಮಪೇಕ್ಷಾಸ್ಥಾನವಸ್ಥಿತೇಃ ||

ವಿಶೇಷ ಮಾತ್ರೇಣಾನಂತ್ಯಂ |

ಗುಣಾನಾಂ ಶೋಭತೇವಿಭೋಃ

|| ೨೩ ||

ವಾರ್ಥಿಕ || ಗುಣಗುಣ್ಯಗಳಿಗೆ ಭೇದಂಗಿಕರಿಸುತಲವಕೆ |

ಇನಿತು ಸಮ್ಯಂಧವಾಪೇಕ್ಷಿಸಲನವಸ್ಥೆ ||

ಘನ ದೋಷಕಿಂ ಕಾರಣ ವೆನಲವನು

ಸಿದ್ಧಾಂತಿಗಳು ಗುಣಗುಣಕ್ಕೆ ಭೇದ-||

ವನು ಅಂಗಿಕರಿಸಲೇಬೇಕದಕು ಬರುವದೈ |

ಅನವಸ್ಥೆ ಎನೆ ನಿರ್ವಿಶೇಷಲ್ಲ ಸವಿಶೇಷ ||

ವೆನೊ ಭೇದದಿಂ ಹರಿಯ ಗುಣಗಳಿಗೆ ಅತ್ಯಂತ

ಶೋಭಿಸ ಗುಣಾನಂತ್ಯವು|| ೨೩ || ೮೩೨ ||

ವೈಶೇಷಿಕರು ಮತ್ತೆ ಬೇರೆ ಹೇಳುವದೇನಂದರೆ, ಅವಯವ ಅವಯವಿಗಳಿಗೆ, ಗುಣ ಗುಣಿಗಳಿಗೆ, ಶ್ರೀಯಾ ಶ್ರೀಯಾವುಳ್ಳ ಪದಾರ್ಥಗಳಿಗೆ, ಜಾತಿವ್ಯಕ್ತಿಗಳಿಗೆ, ವಿಶೇಷ ನಿತ್ಯ ದ್ರವ್ಯಗಳಿಗೆ ಸಮವಾಯ ಸಂಬಂಧವೆಂದು ನೈಯ್ಯಾಯಿಕರ ಮತವು. ಇದು ಸರಿಯಾದುದಲ್ಲ, ಇದನ್ನು ಮೊದಲಿಗೆ ಖಂಡಿಸಿರುವೆವೆಂದು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

ಅನ್ವಯ:— ಗುಣಾದಿ ಭೇದ, ಸಂಬಂಧ, ಅಪೇಕ್ಷಾಸಿ, ಅನವಸ್ಥಿತೇಃ, ವಿಶೇಷ ಮಾತ್ರೇಣ, ವಿಭೋ, ಗುಣಾನಾಂ, ಅನಂತ್ಯಂ ಶೋಭತೇ,

ಅರ್ಥ:— ಗುಣಾದಿಭೇದೇ= ಗುಣಗಳಿಗೆ ಗುಣ್ಯಾದಿಗಳದೆಶೆಯಿಂದ ಭೇದವೆಂಬೋ ಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ, ಸಂಬಂಧಂ ಅಪೇಕ್ಷಾಸಿ= ಭೇದವುಳ್ಳ ಗುಣ ಗುಣಿಗಳಿಗೆ ಭೇದ ಕಾರ್ಯ ಪರಸ್ಪರ ಸಂಬಂಧ ಅಪೇಕ್ಷಿಸಿದಾಗ್ಯೂ, ಅನವಸ್ಥಿತೇಃ= ಅನವಸ್ಥಾ ಎಂಬುವ ದೋಷವು ಬರುತ್ತದೆ. ಕಾರಣ ಗುಣ ಗುಣಿಗಳಿಗೆ ಬೇಧ ಕೂಡುವದಿಲ್ಲ. ವಿಶೇಷ ಮಾತ್ರೇಣ = ಭೇದ ವ್ಯವಹಾರಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾದ ವಿಶೇಷ ಮಾತ್ರದಿಂದ, ವಿಭೋಃ ಗುಣಾನಾಂ = ವ್ಯಾಪ್ತನಾದ ಪರಮಾತ್ಮನ ಗುಣಗಳಿಗೆ, ಅನಂತ್ಯಂ ಶೋಭತೇ= ಸಂಖ್ಯಯಿಲ್ಲದೆಂಬುವದು ಒಪ್ಪುವದು. ಜ್ಞಾನಾನಂದಾದಿ ಅನಂತ ಗುಣಗಳು ಶೋಭಿಸುತ್ತವೆ.

ಭಾವಾರ್ಥ:— ಗುಣವು ಗುಣವುಳ್ಳವನಿಗೆ ಭೇದವನ್ನು ಒಡಂಬಟ್ಟು, ಗುಣಕ್ಕೂ ಗಣಗಳಿಗೂ ಸಂಬಂಧ ಅಪೇಕ್ಷಿಸಿ ವಿಚಾರಿಸಿದರೂ ಅನವಸ್ಥಾ= ಅಪ್ರಮಾಣೀಕ ಅನಂತ

ಪದಾರ್ಥಧಾರಾ ಕಲ್ಪನಾ ವಿಶ್ವಂತ್ಯ ಭಾವೋ ಅನವಸ್ಥಾ, ಅಂದರೆ ಪ್ರಮಾಣದಿಂದ ಸಿದ್ಧವಾದ ದೋಷವು ಬರುತ್ತದೆ ಗುಣಗುಣಿಗಳಲ್ಲಿ ಭೇದವು ಕೂಡುವದಿಲ್ಲವೆಂತಭಾವ ಹಾಗಾದರೆ ಗುಣಗುಣಿಗಳಿಗೆ ವಿಶೇಷಭೂತ ಭೇದಕ್ಕೆ ಪೃಥ್ವಿಯಿಂದ ಗಂಧಗುಣವು, ಜಲಾದಿಗಳಿಂದ ಪೃಥ್ವಿಯು ಭಿನ್ನವೆಂದು ಬುದ್ಧಿಗೆ ಕಾರಣವಾದುದರಿಂದ ವ್ಯಾವರ್ತಕ ವಿಶೇಷಣವೆಂತ ಹೆಸರು. (ವಾವೃತ್ತ್ಯು = ಪೃಥ್ವಿ) (ವ್ಯಾವರ್ತಕ = ಗಂಧ) ಈ ವ್ಯಾವರ್ತಕವಾದ ಭೇದಾಂಗಿಕಾರ ಮಾಡಬೇಕು. ಮಾಡದೇ ಇದ್ದರೆ ವಿಶೇಷಣ ವಿಶೇಷ್ಯಭಾವ ಸಮ್ಮಂಧ ಕೂಡಲಾರದು. ವಿಶೇಷಣ, ವಿಶೇಷ್ಯಭಾವ ಆ ಭೇದಕ್ಕೂ ಗುಣಾದಿಗಳಿಗೂ ಭೇದ ಉಂಟು. ಈ ರೀತಿ ಭೇದ ಪರಂಪರೆಯಿಂದ ಅನವಸ್ಥೆಯೇ ಬರುತ್ತದೆಂದು ತಾರ್ಕಿಕನು ಅನ್ನುತ್ತಾನೆ.

ಎಲೈ ಸಿದ್ಧಾಂತಿಗಳಾದ ದ್ವೈತರೆ ನಿಮ್ಮ ಪಕ್ಷದಲ್ಲಿಯಾದರೂ, ಗುಣಗುಣಿಗಳಿಗೆ ಭೇದವನ್ನು ಅಂಗೀಕರಿಸಬೇಕಾದುದರಿಂದ ಆ ಅನವಸ್ಥಾರೂಪ ದೋಷವು ನಿಮಗೆ ಬರುತ್ತದ್ದಲ್ಲವೆಂದರೆ ಅದು ಸರಿಯಲ್ಲ. ಈಶ್ವರನಿಗೂ ಆತನ ಗುಣಗಳಿಗೂ ಅಭೇದ ವಿದ್ದರೂ, ಭೇದವಿಲ್ಲದ ವಸ್ತುವಿನಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷ ಎಂಬ ವಸ್ತುವಿನಿಂದ ಅಂದರೆ, “ಭೇದ ಹೀನೆ ವಸ್ತುನಿ ಭೇದನಿಮಿತ್ತಾನೇಕ ವ್ಯವಹಾರ ಹೇತುಭೂತಃ ತಥಾಚೋಕ್ತಂ, “ಭೇದಹೀನೆತ್ವಪರ್ಯಾಯ ಶಬ್ದಾಂತರನಿಯಾಮಕಃ ವಿಶೇಷೋ ನಾಮ ಕಥಿತಃ ಸೋಸ್ತಿವಸ್ತು ಸ್ವಶೇಷತ್ ಇತಿ”

ಭೇದರಹಿತವಾದ ವಸ್ತುವಿನಲ್ಲಿ ಭೇದನಿಮಿತ್ಯಕವಾದ ವ್ಯವಹಾರಕ್ಕೆ ಹೇತುವೋ, ಅದೇ ವಿಶೇಷ ಶಬ್ದಾರ್ಥ, ಅಪರ್ಯಾಯ ಶಬ್ದಾಂತರ್ನಿಯಾಮಕವಾದದ್ದು. ಇಂಥ ವಿಶೇಷದಿಂದ ವ್ಯಾಪ್ತನಾದ ಪರಮಾತ್ಮನಾರಾಯಣನ ಗುಣಗಳಿಗೆ ಆನಂತ್ಯವು ಶೋಭಿಸುತ್ತದೆ. ಇಂಥ ಅಪರ್ಯಾಯ ಶಬ್ದಾಂತರನಿಯಾಮಕ ವಿಶೇಷ ಬಲಾದಿಯಿಂದ ಆನಂದಾದಿಗಳು, ಈಶ್ವರನ ಗುಣತ್ವ, ಈಶ್ವರನಿಗೆ ಗುಣಿತ್ವ, ಆನಂದಾದಿ ಗುಣಗಳಿಗೆ ಭೋಗ್ಯತ್ವ, ಭಗವಂತನಿಗೆ ಭೋಕ್ತೃತ್ವ. ಹೀಗೆ ಗುಣಾನಂತ್ಯವು ಸಿದ್ಧಿಸಿ ಪ್ರಕಾಶಿಸುವವು. ಕಾರಣ ನಮ್ಮ ದ್ವೈತಸಿದ್ಧಾಂತ ಪಕ್ಷಕ್ಕೆ ಅನವಸ್ಥೆ ದೋಷವು ಎಂದಿಗೂ ಬರುವದಿಲ್ಲ.

“ಭಿನಾಶ್ಯ ಭಿನ್ನಧರ್ಮಾಶ್ಚ ಪದಾರ್ಥಾ ನಿಖಿಳಾ ಅಸಿ |

ಸ್ವೈಃ ಸ್ವೈಃ ಧರ್ಮೈರಭಿನ್ನಾಶ್ಚ ಸ್ವರೂಪೈರಸಿ ಸರ್ವಶಃ” ||

(ಅನುವ್ಯಾಖ್ಯಾನ)

ಅಂದರೆ ಪದಾರ್ಥಗಳು ಪರಸ್ಪರ ಭೇದವುಳ್ಳಂಥಾವುಗಳು. ಅನ್ಯೋನ್ಯವಾಗಿ ಭಿನ್ನವಾದ ಧರ್ಮವುಳ್ಳಂಥಾವುಗಳು. ಮತ್ತು ತಮ್ಮ ತಮ್ಮ ಧರ್ಮಗಳಿಂದ ಅಭಿನ್ನವಾದಂಥಾವುಗಳು ಮತ್ತು ತಮ್ಮ ತಮ್ಮ ಸ್ವರೂಪದಿಂದಾದರೂ ಅಭಿನ್ನವಾದಂಥಾವುಗಳು.

ಶ್ಲೋಕ || ಮನ್ಯಂತೇ ಶೂನ್ಯ ವೇಷ್ಯಾನ್ಯೇ |

ತತ್ಪ್ರಮಾಗಮ ವೈರಿಣಃ ||

ಮತಾಮಾಧ್ಯಮಿಕಾಸ್ತೇಷಿ |

ವ್ಯಕ್ತಾಶ್ಚನ್ನಾ ಇತಿ ದ್ವಯೇ

|| ೨೪ ||

ವಾರ್ಧಿಕ || ಪ್ರಮೇಯವಿದು ವೈಶೇಷಿಕರಿ ಗನ್ಯ ವೇದಾದ |

ಕ್ರಮದಿ ಸಚ್ಛಾಸ್ತ್ರಗಳ ವೈರಿಗಳು ಮಾಧ್ಯಮಿಕ ||

ಕುಮತಿ ಬೌದ್ಧರೆ ಶೂನ್ಯ ತತ್ತ್ವೆಂದು

ತಿಳಿಯುವರು ಎರಡು ವಿಧವಾಗಿರುವರು ||

ಅಮಮ ಭಗದ್ಗುಣಾನಂತ್ಯ ಸಹಿಸದಲಿವರು |

ಅಮಿತ ತಮೋಗುಣರಿವಂ ವ್ಯಕ್ತ ಪ್ರಚ್ಛನ್ನರೆ ||

ದೆಮಕದಾ ಪ್ರಚ್ಛನ್ನ ಬೌದ್ಧ ಮಾಯಾವಾದಿ ಪ್ರಮೇಯದಲಿ

ಉಭಯ ಸಾಮ್ಯಾರ್ || ೨೪ || ಅ.೩ ||

ಶೂನ್ಯವಾದಿ ಮಾಯಾವಾದಿಗಳ ಮತ ನಿರಾಕರಣೆ. ಪ್ರಕೃತ ಭಗವದ್ಗುಣಗಳಿಗೆ ಅನಂತತ್ವ ಒಪ್ಪದೇ ಇರುವ ಅಗಮವೈರಿ, ಶೂನ್ಯವಾದಿಗಳಿಗೂ ಮಾಯಾವಾದಿಗಳಿಗೂ ಪರಸ್ಪರ ಪ್ರಮೇಯಗಳಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷ ಭೇದವಿಲ್ಲದ ಕಾರಣ ಆ ಶೂನ್ಯ ಮಾಯಾವಾದಿಗಳ ಮತವನ್ನು ಹೇಳುವಗೋಸುಗ ಆ ಶೂನ್ಯವಾದಿಗಳ ಮತಗಳ ವಿಭಾಗವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರಭಾಷ್ಯ ಅಧ್ಯಾಯ (೨) ಪಾದ (೨) ಶೂನ್ಯಾಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ಸೂತ್ರಾರ್ಥಭಾವವನ್ನೆ ಇಲ್ಲಿ ವಿಶದಮಾಡುತ್ತಾರೆ

ಅನ್ವಯ :— ಅನ್ಯೆ ಆಗಮ ವೈರಿಣಃ, ಮಾಧ್ಯಮಿಕಾ (ಬೌದ್ಧಾಃ,) ತತ್ತ್ವಂ, ಶೂನ್ಯಂ, ಮನ್ಯಂತೇ, ತೇ, ಮಾಧ್ಯಮಿಕಾ, ಅಪಿ. ವ್ಯಕ್ತಾ, ಭನ್ನಾ, ಇತಿ ದ್ವಯೇ ||

ಅರ್ಥ :— ಅನ್ಯೆ=ವೈಶೇಷಿಕಾದಿಗಳ ದಿಶೆಯಿಂದ ಭಿನ್ನರಾದ, ಆಗಮವೈರಿಣಃ=ವೇದಾದಿ ಸಚ್ಛಾಸ್ತ್ರಕ್ಕೆ ವೈರಿಗಳಾದ, ಮಾಧ್ಯಮಿಕಾ=ಬೌದ್ಧರು ಶೂನ್ಯಮೇವ ತತ್ತ್ವಂ, ಮನ್ಯಂತೇ=ಶೂನ್ಯ (ಅಸತು ಇಲ್ಲದ್ದು) ಈ ತತ್ತ್ವವನ್ನೇ ಅಂಗೀಕರಿಸುತ್ತಾರೆ. ತೇಪಿ=ಆ ಶೂನ್ಯವಾದಿಗಳಾದ ಬೌದ್ಧರು, ವ್ಯಕ್ತಾ=ಸ್ಪಷ್ಟಾ, ಭನ್ನಾ=ಪ್ರಚ್ಛನ್ನಾ, ಈ ರೀತಿಯಾಗಿ, ದ್ವಯೇ=ಎರಡು ಪ್ರಕಾರವಾಗಿರುವದು. ಮತಾ ಕೀರ್ತಿತಾ,=ಈ ರೀತಿಯಾಗಿ ಹೇಳಿಸಿಕೊಳ್ಳಲ್ಪಡುವರು. ಪ್ರಚ್ಛನ್ನಶೂನ್ಯವಾದಿಗಳೇ ಮಾಯಾವಾದಿಗಳು.

ಭಾವಾರ್ಥ:- ಪ್ರಮೇಯವಿದು, = ನಿಶ್ಚಯವಾದ ತತ್ವವಿದುಕೇಳು ಮೈಶೇಷಿಕರಿಗೆ ಬೇರೆ ಮತದವನು. ಕ್ರಮದಿಂದ = ನಿಯಮಾನುಸಾರವಾಗಿ ಸಚ್ಚಾಸ್ತ್ರಗಳನ್ನೂ ಒಪ್ಪದೆ ವೇದ ಶಾಸ್ತ್ರಗಳನ್ನು ನಿಂದಿಸುವ ಕಾರಣ ವೇದ ಸಚ್ಚಾಸ್ತ್ರಗಳ ಮೈರಿಗಳೆಂದು ಕರಿಸಿ ಕೊಳ್ಳುತ್ತಾರೆ. ಇಂಥ ಕೆಟ್ಟ ಮತಿಯುಳ್ಳ ಬೌದ್ಧಮತದಲ್ಲಿ ಪ್ರಭೇದವಾದ ಮಾಧ್ಯಮಿಕ ರೆಂಬವರು, ಶೂನ್ಯವೇ (ಅಸತ್ವ = ಇಲ್ಲದ್ದು) ತತ್ವವೆಂದು ತಿಳಿಯುತ್ತಾರೆ.

ಇಂಥ ಮಾಧ್ಯಮಿಕ ಬೌದ್ಧರು, ಎರಡು ಪ್ರಕಾರವಾಗಿರುವರು. ಇವರು, ಲಮಿತ = ಹೆಚ್ಚಿನ ತಮೋಗುಣದಿಂದ ಬದ್ಧರಾದವರು ನೃತ್ವರು = ಸ್ಪಷ್ಟವಾದ ಬೌದ್ಧರು, ಪ್ರಚ್ಛನ್ನ = ಮುಸುಕು ಹಾಕಿದ (ಮುಚ್ಚಿದ) ಬೌದ್ಧರೆಂದು ಎರಡು ವಿಧವಾಗಿರುವರು. ಲಮಿತದಾ = ವೇಷ ಹಾಕಿ ಸೋಗು ಮಾಡುವ. ಅಂದರೆ ಆ ಶೂನ್ಯ ತತ್ವವನ್ನೇ ಮರೆ ಮಾಡಿಕೊಂಡು, ಆ ಶೂನ್ಯವೇ, ಸಂವೃತಿ = ಮಾಯಾ ಬ್ರಹ್ಮನೆಂದು ಬೇರೆ ಅರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳುವ ಪ್ರಚ್ಛನ್ನ ಬೌದ್ಧರೇ ಮಾಯಾವಾದಿಗಳು ಅದ್ವೈತಿಗಳೆಂದು ಕರಿಸುವರು. ಈ ಉಭಯರ ತತ್ವಗಳು ಒಂದೇಯಾಗಿರುವವು.

ಶ್ಲೋಕ || ಶೂನ್ಯಂ ಬ್ರಹ್ಮಾಹ್ವಯೇ ನಾಹುಃ |

ಸ್ವಾಂತ್ಯ ನೇಂದಾಂತಿನೋಽಭ್ಯಧಾಃ ||

ಅತತ್ತ್ವಾ ನೇದಕಂ ನೇದಂ |

ವದಂತಶ್ಚರಮೇ ಖಲಾಃ

|| ೨೫ ||

ವಾರ್ಧಿಕ || ಹೇಗೆ ? ಬ್ರಹ್ಮನ ಪೇಳ್ವ ಮಾಯಾವಾದಿಯು ಶೂನ್ಯ |

ಆಗಮದ ಮೈರಿಯೆನೆ ಮಂತ್ರ ಬ್ರಾಹ್ಮಣ ವೇದ |

ವೀಗ ಪರಬ್ರಹ್ಮನನು ದೃಢ ಪೇಳ್ವವಿಲ್ಲೆನುವ ದುಷ್ಟರೇ
ಪ್ರಚ್ಛನ್ನರು ||

ಬೇಗ ಶೂನ್ಯವು ಬ್ರಹ್ಮನೆಂದು ಪೇಳುತ ತಮಗೆ |

ಈಗಲೇ ಚತುರ ನೇದಾಂತೆಂದು ಪೇಳುವರು ||

ಹೀಗೆ ವೇದವು ಅತತ್ತ್ವಾ ನೇದಕಂದು ಮಿಥ್ಯ ನುಡಿದರು

ಶೂನ್ಯ ಸಮರು || ೨೫ || ೨೫ ||

ಅವತಾರಿಕ:- ಬ್ರಹ್ಮವಾದಿಗಳಾದ ಮಾಯಿಗಳಿಗೆ, ಶೂನ್ಯವಾದಿತ್ವ ಹೇಗೆ? ಮತ್ತು ನೇದಾಂತಿಗಳಾದ ಮಾಯಾವಾದಿಗಳಿಗೆ ಆಗಮ ಮೈರಿತ್ವವು ಹೇಗೆ? ಅಂದರೆ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

ಅನ್ವಯಾರ್ಥ:- ನೇದಂ = ಮಂತ್ರ ಬ್ರಾಹ್ಮಣರೂಪ ವೇದವನ್ನು ಅತತ್ತ್ವಾನೇ ದಕಂ = ಅಂದರೆ ತತ್ವಂ = ಬ್ರಹ್ಮಸ್ವರೂಪವನ್ನು ಪ್ರತಿಸಾಧನ ಮಾಡತಕ್ಕದ್ದು ಅಲ್ಲವೆಂದು,

ವದಂತಾಃ=ಹೇಳತಕ್ಕಂಥಾ, ಖಿಲಾಃ= ದುಷ್ಟರಾದ, ಚರಮೇ= ಪೂರೈಶ್ಲೋಕದ ಕೊನೆಯ ಭಾಗದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದಂತೆ, ಪ್ರಚ್ಛನ್ನಬೌದ್ಧ= ಮಾಯಾವಾದಿಗಳು, ಶೂನ್ಯಂ=ಶೂನ್ಯತತ್ವವನ್ನು ಬ್ರಹ್ಮಾಹ್ವಯೇನ=ಬ್ರಹ್ಮವೆಂಬ ನಾಮದಿಂದ, ಆಹುಃ=ಹೇಳುವರು. ಆದ ಕಾರಣ ಶೂನ್ಯಕ್ಕೂ, ವಿಶೇಷರಹಿತವಾದ ಪರತತ್ವರೂಪ ಬ್ರಹ್ಮನಿಗೂ ಣಾವ್ಯವೇ ಪ್ರಾಪ್ತವಾಯಿತು.

ಭಾವಾರ್ಥಃ— ಬ್ರಹ್ಮನನ್ನು ಹೇಳತಕ್ಕ ಮಾಯಾವಾದಿಗಳು, ವೇದವೈರಿಗಳಾದ ಶೂನ್ಯವಾದಿಗಳೇ ಹೇಗೆ ಆಗುವರು. ವೇದಂ=ಸುಂತ್ರ ಬ್ರಾಹ್ಮಣಾತ್ಮಕ ವೇದಗಳು, ಅತತ್ವಾವೇದಕಂ=ಪರಬ್ರಹ್ಮನಾದ ಪರತತ್ವವನ್ನು ಬೋಧಿಸುವದಿಲ್ಲೆಂದು ಹೇಳುವರು. ವೇದವೇದ್ಯನಾದ ಭಗವಂತನಿಗೆ ವೇದಪ್ರತಿಪಾದ್ಯನೆಂದು ಹೇಳುವದರಿಂದಲೇ ಇವರು, ಖಿಲಾಃ= ದುಷ್ಟರಾದ, ಹಿಂದೆ ಕೊನೆಗೆ ಹೇಳಿದ ಪ್ರಚ್ಛನ್ನ ಬೌದ್ಧರೇ ಮಾಯಾವಾದಿಗಳು, ಶೂನ್ಯವನ್ನು ಬ್ರಹ್ಮನೆಂಬ ನಾಮದಿಂದ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ಶೂನ್ಯವಾದಿಗಳಂತೆ ಶೂನ್ಯಕ್ಕೆ ನಿರ್ವಿಶೇಷ ತತ್ವ 'ಬ್ರಹ್ಮ'ನೆಂದು ಮಾಯಾವಾದಿಗಳು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ಆದ ಕಾರಣ ಶೂನ್ಯದಿಂದ ವಿಶೇಷವಿಲ್ಲದ ಪರತತ್ವಕ್ಕೆ ಬ್ರಹ್ಮನೆಂದು ಹೇಳಿ ತಮಗೆ ತಾವೆ, ಜಾಣ= ಚತುರರಾದ ವೇದಾಂತಿಗಳು, =ವೇದ ಬಲ್ಲವರೆಂದು ಹೇಳಿಕೊಂಬುವರು. ಹೀಗೆ ಶೂನ್ಯ ಬ್ರಹ್ಮವೆಂಬ ಶಬ್ದ ಮಾತ್ರದಿಂದಲೇ ಭೇದ ಹೊರ್ತಾಗಿ ವಾಸ್ತವವಾಗಿ ಅರ್ಥ ಭೇದವಿಲ್ಲ.

ವೇದವು ಅತತ್ವಾವೇದಕವೆಂದರೆ, ಸತ್ಯತತ್ವವನ್ನು ಹೇಳುವದಿಲ್ಲೆಂದಮೇಲೆ, (ಸುಳ್ಳು) ಆವೇದಯತಿ= ಪ್ರತಿಪಾದನ ಮಾಡುತ್ತದೆ. (ಅತತ್ವಾವೇದಕಂ ತತ್ವಂ ಬ್ರಹ್ಮಸ್ವರೂಪಂ) ಯಾವುದು ತತ್ವಾವೇದಕವಲ್ಲವೋ ಅದೇ ಅತತ್ವಾವೇದಕ, ಮಿಥ್ಯಾಭೂತಾರ್ಥವನ್ನೇ ಹೇಳಿದಂತಾದ ಕಾರಣ, ಮಾಯಾವಾದಿಗಳಿಗೆ ಆಗಮ ವೈರಿತ್ವವೂ, ನಿರ್ವಿಶೇಷ ಶೂನ್ಯ ಸದೃಶವೆಂದರೆ, ಪರಬ್ರಹ್ಮನು ನಿರ್ಗುಣ ನಿರಾಕಾರ, ನಿರವಯವ, ನಿರ್ವಿಶೇಷ, ನಿರ್ಧರ್ಮ, ನೆಂಬುದರಿಂದ ಶೂನ್ಯವೆಂಬ ಭಾವವನ್ನೇ ಹೇಳಿದಂತಾಯಿತು. ಈ ಕಾರಣ ಶೂನ್ಯವಾದಿಗಳಿಗೂ ಮಾಯಾವಾದಿಗಳಿಗೂ ಕಿಂಚಿತ್ತಾದರೂ ಭೇದವಿಲ್ಲ. “ಯಚ್ಚಾನ್ಯವಾದಿನಃ ಶೂನ್ಯಂ ತದೇವ ಬ್ರಹ್ಮಮಾಯಿನಃ” ನೆಹಿಲಕ್ಷಣ ಭೇದೋಸ್ತಿ ನಿರ್ವಿಶೇಷತತ್ವ ತಸ್ತಯೋಃ ಎಂಸು ಅನುಷ್ಠಾಖ್ಯಾನದಲ್ಲಿ ಪ್ರಮಾಣವು ಮೇಲೆ ವಿವರಿಸಿದ ಅರ್ಥವನ್ನೇ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

ಶ್ಲೋಕ || ಪರತತ್ವ ವಿವರ್ತತ್ವಾ |
ದಪರಸ್ಯಾಖಿಲಸ್ಯ ಚ ||
ಅವಿಶೇಷತತ್ವತ್ವಾ ಸ್ಯ |
ಘಾಂತರಂತರ ಮೇತಯೋಃ || ೨೬ ||

ವಾರ್ಧಿಕ || ಮತಿಭ್ರಂಶ ಉಭಯವಾದಿಗೆ ತತ್ವ ವಿಷಯದಲಿ |

ಸತತಂ (ದಿ) ವಿನಾದಿಲ್ಲ ಬ್ರಹ್ಮಾತಿರಿಕ್ತ ಜಗ ||

ಕತುಲ ಬ್ರಹ್ಮನೆ ಉಪಾದಾನ ಕಾರಣವೆಂದು ಮಾಯ-

ವಾದಿಗಳು ಪೇಳ್ವರ್ ||

ಗತಿ ತಪ್ಪಿ ಶೂನ್ಯವಾದಿಗಳು ಶೂನ್ಯಂಬುವದೆ |

ಹಿತದಿ ಪ್ರಪಂಚ ರೂಪದಿ ತೋರ್ವದೆನ್ನುವರ ||

ಮತ ಉಭಯ ಶೂನ್ಯಕ್ಕು ಅದ್ವೈತಿ ಪರಬ್ರಹ್ಮಗಂ |

ವಿಶೇಷಿಲ್ಲ ಸಮರು || ೨೬ || ೮೫೫ ||

ಈ ಪ್ರಕಾರವಾಗಿ ಶೂನ್ಯವಾದಿಗಳಿಗೂ ಮಾಯಾವಾದಿಗಳಿಗೂ ಪರತತ್ವ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ವಿನಾದವಿಲ್ಲದೆ, ಉಭಯರು ಸಮಾನರೆಂದು ಹೇಳಿ, ಇನ್ನು ಮುಂದೆ ಅಪರ ತತ್ವವಾದ ಬ್ರಹ್ಮನ ಹೊರ್ತಾಗಿ ವಿಯದಾದಿ ಎಲ್ಲ ಪ್ರಪಂಚ ವಿಷಯದಲ್ಲಿಯೂ, ಉಭಯರಿಗೂ, ಭೇದವಿಲ್ಲೆಂದು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

ಅನ್ವಯ:- ಅಖಿಲಸ್ಯ, ಅಪರಸ್ಯಚ, ಪರತತ್ವ, ವಿನೃತತ್ವಾತ್, (ತಸ್ಯ) ಅಸ್ಯಚ, ಅವಿಶೇಷತ್ವತಃ, ಏತಯೋಃ, ಅಂತಃ, ನ, ಅಂತರಃ ||

ಅರ್ಥ:- ಅಖಿಲಸ್ಯ, ಅಪರಸ್ಯಚ = ಅಪರತತ್ವವಾದ ಜಗತ್ತೆಲ್ಲವು. ಪರತತ್ವ = ಬ್ರಹ್ಮನೇ, ವಿನೃತತ್ವಾತ್ = ಭ್ರಾಂತಿಯಿಂದ ವುಪಾದಾನ ಕಾರಣವಾಗಿ ಉಳ್ಳಂಥಾದ್ದು, ತಸ್ಯಭಾವಃ ಪರತತ್ವ ವಿನೃತತ್ವಂ = ಪರತತ್ವ ಉಪಾದಾನತ್ವ ವಿರುವದರಿಂದ, ಅಸ್ಯ = ಬ್ರಹ್ಮನಿಗೆ, ಅವಿಶೇಷತ್ವತಃ = ಶೂನ್ಯದಕಿಂತಲ್ಪವು ವಿಶೇಷರಹಿತತ್ವ ಇರೋಣದರಿಂದಾದರೂ, ಏತಯೋಃ = ಬ್ರಹ್ಮಶೂನ್ಯಗಳಿಗೆ, ಅಂತರಂ = ಭೇದವು, ನಾಸ್ತಿ = ಇಲ್ಲವು.

ಭಾವಾರ್ಥ:- ಬ್ರಹ್ಮಶೂನ್ಯಗಳೆಂದು ತಿಳಿಯದೇ ಮತಿಭ್ರಂಶ = ಬುದ್ಧಿಗಿಟ್ಟು, ತಿಳಿಗೇಡಿ ಶೂನ್ಯವಾದಿ ಮಾಯಾವಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಯಾವಾಗಲೂ ಪರತತ್ವ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಭೇದವಿಲ್ಲದೇ, ಬ್ರಹ್ಮಾತಿರಿಕ್ತ, ಬ್ರಹ್ಮನ ಹೊರ್ತಾಗಿರುವ ಆಕಾಶದಿ ಸರ್ವ ಪ್ರಪಂಚರೂಪವಾದ ಜಗತ್ತಿಗೆ, ಅತುಲ = ಸರಿಯಿಲ್ಲದ ಪರಬ್ರಹ್ಮನೇ ಉಪಾದಾನಕಾರಣ = (ಕೊಡಮಾಡಲಿಕ್ಕೆ ಮಣ್ಣು ಹೇಗೆ ಕಾರಣವಾಗಿದೊ, ಇದಕ್ಕೆ ಉಪಾದಾನ ಕಾರಣವೆನ್ನುವರು)

(ಗಡಿಗೆಗೆ ಮಣ್ಣಿನಂತೆ) ಮಾಯಾವಾದಿಯು, ಬ್ರಹ್ಮನು ಪ್ರಪಂಚಕ್ಕೆ ಉಪಾದಾನ ಕಾರಣನಾಗುತ್ತಾನೆಂದರೆ, ವಿಘ್ನಾಭೂತ ಪ್ರಪಂಚಾರೋಪಕ್ಕೆ ಅಧಿಷ್ಠಾನ ನಾಗುತ್ತಾನೆ. ಈ ಉಪಾದಾನ ಕಾರಣವು ನಿರ್ವ್ಯಕ್ತೋಪಾದಾನವೆಂತ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ಹೇಗಂದರೆ, ರಜ್ಜು (ಹಗ್ಗ) ಭ್ರಾಂತಿಯಿಂದ ಸರ್ಪದಂತೆಯೂ, ಕಪಟವು ಬೆಳ್ಳಿಯಂತೆ

ಸರ್ಪ ಬೆಳ್ಳಿಗಳೆಂಬ ಭ್ರಾಂತಿಗೆ ಕಾರಣವಾದಂತೆ, ಪರಬ್ರಹ್ಮನೇ ಪ್ರಪಂಚವಾಗಿ ತೋರುವದಕ್ಕೆ ಕಾರಣನಾಗುತ್ತಾನೆಂದು ಹೇಳುವರು. ಶೂನ್ಯವಾದಿಗಳು ಪ್ರಪಂಚವು ಶೂನ್ಯವಾದವಾದನವು, ಶೂನ್ಯವೆಂಬುದೇ ಪ್ರಪಂಚರೂಪದಿಂದ ತೋರುತ್ತಿದೆ ಎನ್ನುತ್ತಾರೆ. ಶೂನ್ಯಕ್ಕೂ, ಮಾಯಾವಾದಿ ಪರಬ್ರಹ್ಮಗೂ, ಯಾವ ಪ್ರಮೇಯ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷ ವಿಲ್ಲದ್ದರಿಂದ, ಉಭಯಮತಗಳಿಗೆ ಸರಸ್ಪರ ಭೇದವಿಲ್ಲ.

ಪ್ರವತ್ನೋಪದಾನ = ಬ್ರಹ್ಮನೇ ಪರಿಣಮಿಸಿ ಜಗದಾಕಾರನಾಗಿದ್ದಾನೆಂದರೆ, (ಮೃತ್ತಿಕೆ ಪರಿಣಮಿಸಿ ಘಟದಂತೆ)

ಶ್ಲೋಕ || ಅಖಂಡ ಖಂಡನ ನ್ಯಾಯಾ |

ನಖಂಡ ಮಸಿ ಖಂಡಯನ್ ||

ಅಖಂಡಯ ದಖಂಡಚ್ಛೇ |

ದ್ವಯಾಂಶ್ಚಾಖಂಡಲದ್ವಿಷಃ

|| ೨೭ ||

ವಾರ್ಧಿಕ || ಖಂಡಿಸಿದಖಂಡಜ್ಞ ಸಕಲ ಸ್ತಸಿದ್ಧಾಂತ |

ಮಂಡನ ನಿರಾಕರಣ ರೂಪಂ ಕುತರ್ಕಗಳು ||

ಚಂಡ ನ್ಯಾಯಾಭಾಸ ನಿರ್ವಿಶೇಷಂದಂಗಿ ಕೃತವು

ಪರಕತ್ವಸಹಿತ ಇ |

ಧ್ವಂಡ ಮಾಯಾವಾದಿ ಶೂನ್ಯವಾದಿಯ ಗರ್ವ |

ಹಿಂಡಿ ಈ ದ್ವಿವಿಧರಾದಸುರರಂ ನಿತ್ಯದಿ ಆ ||

ಖಂಡಲ ದ್ವಿಷರು ದಂಡನೆ ಗರ್ಹರೆಂತಿಳಿದ ಪುಂಡ |

ರೀಕಾಕ್ಷ ಭಕ್ತ || ೨೭ || ೮೩೬ ||

ಈ ರೀತಿಯಾಗಿ ಪೂರ್ವೋಕ್ತ, ಶೂನ್ಯ ಮಾಯಾವಾದಿಗಳ ಮತದ್ವಯಕ್ಕೆ ಸಾಮ್ಯ ವೆನ್ನು ಉಪಪಾದನೆ ಮಾಡಿ, ಆ ಮತಗಳೆರಡನ್ನೂ ಶ್ರೀಮದಾಚಾರ್ಯರು ನಿರಾಕರಿಸಿದರೆಂದು, ಗ್ರಂಥಕರ್ತೃರಾದ ಶ್ರೀಮನ್ನಾರಾಯಣ ಪಂಡಿತಾಚಾರ್ಯರು, ಈ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

ಅನ್ವಯಃ— ಅಖಂಡಜ್ಞ, ಅಖಂಡ ಖಂಡನ ನ್ಯಾಯಾನ್, ಅಖಂಡಂ ಅಪಿ= ಅಖಂಡಯನ್, ದ್ವಯಾನಚ, ಅಖಂಡಲದ್ವಿಷಃ ಅಖಂಡಯತ್,

ಅರ್ಥಃ— ಅಖಂಡಜ್ಞ = ಸಮಸ್ತ ಜಗತ್ತನ್ನೂ ಅನಾಲೋಚನೆಯಿಂದ ತಿಳಿದ ಶ್ರೀ ಪೂರ್ಣ ಪ್ರಜ್ಞಾಚಾರ್ಯರು, ಅಖಂಡ ಖಂಡನ್ಯಾಯಾನ್ = ಸಮಸ್ತವಾದ, ಸ್ತಸಿದ್ಧಾಂತ

ನಿರಾಕರಣರೂಪವಾದ ಕುಯುಕ್ತಿಗಳನ್ನು, ಅಖಂಡಮನಃ= ನಿರ್ವಿಶೇಷತೇನ, ಅಗೀಕೃತವಾದ ಪರತತ್ವವನ್ನು ಕೂಡಾ, ಖಂಡಯನ್= ನಿರಾಕರಿಸಿದವರಾಗಿ, ದ್ವಯಾನ್ವಚಃ= ದ್ವಿವಿಧರಾದ ಶೂನ್ಯಮಾಯಾವಾದಿಗಳಾದಂಥಾ ಇಬ್ಬರು, ಅಖಂಡಲದ್ವಿಷಃ= ಇಂದ್ರದೇವರ ಶತ್ರುಗಳನ್ನೂ, ಖಂಡಯತ್= ಖಂಡಿಸಿದರು.

ಭಾವಾರ್ಥಃ— ಅಖಂಡಜ್ಞ= ಸರ್ವವನ್ನು ಬಲ್ಲ ಸರ್ವಜ್ಞರಾದ ಪೂರ್ಣಪ್ರಜ್ಞರು ತಮ್ಮ ಸಿದ್ಧಾಂತದ, ಮಂಡನ=ಅಲಂಕಾರಕ್ಕೆ ಶೋಭೆಯನ್ನು ನಿರಾಕರಣ ಮಾಡಲಿಕ್ಕೆ ಅಸಮರ್ಥವಾದ ಕುಯುಕ್ತಿಗಳನ್ನು, ಚಂಡನ್ಯಾಯಾಭಾಸ= ವಿಚಾರವಿಲ್ಲದ ಜನರಿಗೆ ಬಾಹ್ಯದಲ್ಲಿ ಚಂಡ= ಪ್ರಖರವಾದ ಧೃಢತರವಾದ, ನ್ಯಾಯಾಭಾಸ=ಪ್ರಬಲವಾದ ಯುಕ್ತಿಗಳಂತೇ ಆಭಾಸವಾಗಿ ತೋರುವ ಕೆಟ್ಟ ಯುಕ್ತಿಗಳನ್ನೂ, ಮತ್ತು ನಿರ್ವಿಶೇಷ ನಿರಾಕಾರ, ನಿರವಯವ ಶೂನ್ಯ (ಯಲ್ಲದ್ದು) ವೇ ಪರತತ್ವವೆಂದು ತಿಳಿದ ಇಥ್ಥಂಡ= ಎರಡು ವಿಧರಾದ ಮಾಯಾವಾದಿಗಳ ಶೂನ್ಯವಾದಿಗಳ ಸೊಕ್ಕನ್ನು, ಹಿಂಡಿ=ತಗ್ಗಿಸಿ ಮುರಿದು, ಈ ಎರಡೂ ವಿಧರಾದ ಅಸುರರು= ದೇವತೆಗಳಲ್ಲದ ದೈತ್ಯದಾನವರು, ಅಖಂಡಲದ್ವಿಷರು= ಇಂದ್ರದೇವರಿಗೆ ನಿತ್ಯಶತ್ರುಗಳು, ಇವರು ದಂಡಿಸಲಿಕ್ಕೆ ಯೋಗ್ಯರೆಂದು ನಿಜವಾಗಿ ತಿಳಿದ, ಪುಂಡರೀಕಾಕ್ಷ=ಕಮಲದಂತೆ ಕಣ್ಣುಳ್ಳ ಶ್ರೀಹರಿಯ ನಿಜಭಕ್ತ= ಅಚ್ಚನ್ನ ಭಕ್ತರಾದ ಶ್ರೀಮದಾಚಾರ್ಯರು, ಮಾಯಾವಾದಿ ಶೂನ್ಯವಾದಿಗಳನ್ನು ಖಂಡಿಸಿವರು= ಭೇದಿಸಿದರು. ನಿರಾಕರಿಸಿದರು.

ಶ್ಲೋಕ || ವಿಮತಂ ಕಾರಣಂ ನ ಸ್ಯಾ |
ದಸತ್ವಾನ್ನ ಯದೀದೃಶಮ್ ||
ನೇದೃಶಂ ತದ್ಯಥಾ ಕುಂಭ |
ಕರ್ತೇತ್ಯತ್ರಾನುನಿಯತೇ

|| ೨೮ ||

ವಾರ್ಧಿಕ || ವಿರುವ ಗ್ರಸ್ತ ವಿವಾದ ಶೂನ್ಯವದು ಜಗತಿಗೆ |
ನಿರುತ ಕಾರಣವಲ್ಲ ನೇಕನೆ ಅಸತ್ವಾತ್ ||
ಇರುವದದು ತಾನಲ್ಲ ಉರ್ವಿಗದು ಕಾರಣವು ಹೇಗಾಗುವುದು
ಶೂನ್ಯನೇ ||
ಖರೆಯ ಜಗದಲಿ ಕಾರಣಾಗುವದು ಸತ್ಯದಲಿ |
ಇರಲಿಯೇ ಬೇಕು ಹೇಗೆನೆ ಕುಂಭಕಂ ಕಾರಣ |
ಇರುವ ನಾಗಿದ್ದಾನೆ ಘಟಕರ್ತನೆಂಬ ಅನುಮಾನದಿ
ನಿರಾಕರವೆವೊ || ೨೮ || ೮೫೩ ||

ಮೇಲಿನ ಯುಕ್ತಿಗಳಿಂದಲ್ಲದೇ ಪ್ರಮಾಣಾಂತರಗಳಿಂದ ಶೂನ್ಯವಾದಿಗಳ ಮತವನ್ನು ನಿರಾಕರಿಸುತ್ತಾರೆ. ಈಗ ಶೂನ್ಯವಾದಿಗಳ ಮತವನ್ನು ನಿರಾಕರಿಸುವ ಕ್ರಮ.

ಅನ್ವಯ:— ವಿಮತಂ, ಕಾರಣಂ, ನ ಸ್ಯಾತ್, ಅಸತ್ವಾತ್, ಯತ್, ಈದೃಶಂ ನ, ತತ್, ಈದೃಶಂ, ನ, ಯಥಾ ಕುಂಭಕರ್ತಾ, ಇತಿ, (ಅಸ್ಮಾಭಿಃ) ಅತ್ರ ಅನುವಿಯತೇ ||

ಅರ್ಥ:— ವಿಮತಂ= ಜಗತ್ಕಾರಣವೋ ಅಥವಾ ಅಲ್ಲವೋ ಎಂಬ ವಿವಾದ ವಿಷಯವಾದ ಶೂನ್ಯವು, ಕಾರಣಂ ನ ಸ್ಯಾತ್= ಜಗತ್ತಿಗೆ ಕಾರಣವಾಗಲಾರದು. ಏಕೆಂದರೆ, ಅಸತ್ವಾತ್= (ಅಸತು) ಇಲ್ಲದಿದ್ದ ಪ್ರಯುಕ್ತ, ಯತ್ ಈದೃಶಂ ನ,= ಯಾವುದು ಕಾರಣವೆಂತಲ್ಲವೋ ಅಂದರೆ ಯಾವುದು ಕಾರಣವೋ, ತತ್ ಈದೃಶಂ ನ= ಅದು ಇದ್ದಂಥಾದ್ದು ಅಸತ್ತು ಅಲ್ಲ, ಯಥಾ ಕುಂಭಕರ್ತಾ= ದೃಷ್ಟಾಂತ ಕುಂಬಾರನು ಅಸತ್ತು ಅಲ್ಲ ಕಾರಣವಾಗುವನು. ಇತಿ= ಈ ಪ್ರಕಾರವಾಗಿ, ಅತ್ರ= ಶೂನ್ಯವಾದಿಯ ಮತ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ, ಅಸ್ಮಾಭಿಃ= ನಮ್ಮಗಳಿಂದ. ಅನುವಿಯತೇ= ಯುಕ್ತಿಯು ಹೇಳಲ್ಪಡುತ್ತದೆ.

ಭಾವಾರ್ಥ:— ಮಾಧ್ಯಮಿಕರಾದ ಬೌದ್ಧರು ವಿವಾದಾಸ್ಪದವಾದ ಶೂನ್ಯವೇ ಜಗತ್ಕಾರಣವೆಂದು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ; ಇ ಶೂನ್ಯವು ಜಗತ್ತಿಗೆ ಕಾರಣವಾಗಲಾರದು, ಏಕೆಂದರೆ ಆ ಶೂನ್ಯವು ಇರುವ ವಸ್ತುವೆ ಅಲ್ಲವಾದುದರಿಂದ, ಎಲೈ ಶೂನ್ಯವಾದಿಯೇ ಶೂನ್ಯವು, ಉರ್ವಿಗಿ= ಜಗತ್ತಿಗೆ ಹೇಗೆ ಕಾರಣವಾಗುವದು ಹೇಳು? ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಯಾವುದು ಕಾರಣವಾಗಿರುತ್ತದೋ, ಅದು 'ಅಸತು' ಇಲ್ಲದ್ದು ಆಗುವುದಿಲ್ಲ. ಅದು ಸತ್ಯವಾಗಿ ಇದ್ದದ್ದಾಗಿಯೇ ಇರಬೇಕು. ದೃಷ್ಟಾಂತ ಹೇಗೆಂದರೆ ಕುಂಬಾರನು ಗಡಿಗೆಗೆ ಕಾರಣನು. ಗಡಿಯನ್ನುಂಟುಮಾಡತಕ್ಕವನು ಆ ಕುಂಬಾರನು ಇರತಕ್ಕವನೇ ಆಗಿ ದ್ದಾನೆ. ಎಂಬ ಈ ವ್ಯತಿರೇಕ ಯುಕ್ತಿಯಿಂದ, ಶೂನ್ಯವಾದಿಗಳು ಹೇಳುವ ಶೂನ್ಯವೇ ಜಗತ್ತಿಗೆ ಕಾರಣವೆಂಬ ವಿಷಯವನ್ನು ನಿರಾಕರಿಸುತ್ತೇವೆ.

ಸತ್= ಎಂದರೆ ಖರಿಯವಾಗಿರುವ ವಸ್ತು. ಗಡಿಗೆ (ಮಡಿಕೆ) ಮೊದಲಾದ ವಸ್ತು, ಅಸತು ಎಂದರೆ= ಶಶಿವಿಷಾಣ ಖರವಿಷಾಣ ಮೊಲದ ಕೋಡು, ಕತ್ತೆಯ ಕೋಡು ಮುಂತಾದವುಗಳು ಯಾವಾಗ್ಯೂ ಇರದೇ ಇದ್ದವು. ಜಗತ್ತಿಗೆ ಕಾರಣವಾಗಲಾರದು.

“ಯತ್ಸತ್ತ್ವೇ ಯತ್ಸತ್ತ್ವಂ= ಅನ್ವಯವ್ಯಾಪ್ತಿ, ಎಂದರೆ ಧೂಮ ಇದ್ದಲ್ಲಿ ವನ್ನಿ ಇರುತ್ತದೆ.

“ಯದಭಾವೇ ಯದಭಾವಃ” ವ್ಯತಿರೇಕವೆಂದರೆ ವನ್ನಿ ಇಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ಧೂಮವು ಇರುವದಿಲ್ಲ. ಕಾರಣವಿಲ್ಲದೆ ಕಾರ್ಯವಿರಲಾರದು,

ಶ್ಲೋಕ || ಅಂಘೋ (ಹೋ) ತಾಪಸ ನೋ ಶೂನ್ಯಂ |
ಕಾರಣಂ ಕುಂಭಕರ್ತೃವತ್ ||
ಯತ್ಸವ್ಯತ್ಯುಕ್ತಿತಂ ವಿಶ್ವಂ |
ತತ್ಪಾರಣ ಮಿತೀರ್ಯತೇ || ೨೯ ||

ವಾರ್ಧಿಕ || ಮರುಳೆ ಹೇ ಶಾಕ್ಯಮುನಿ ಕೇಳಿಲವೊ ಜಗತಿಂಗೆ |
 ಭರದಿ ಶೂನ್ಯಂ ಕುಲಾಲನ ತೆರದಿ ಕಾರಣಲ್ಲ ||
 ಪರಿಣಾಮಸಾಪೇಕ್ಷ ಬಾಹ್ಯಪಾದಾನ ಕಾರಣ
 ನಿಮಿತ್ತನು ಕುಲಾಲ ||
 ಅರೆರೆ ಪ್ರಾಪಂಚ್ಯಾವ ಶೂನ್ಯ ಜ್ಞಾನದಿ ನಿನಗೆ |
 ನಿರುತ ತೋರುವುದು ಆ ಶೂನ್ಯವೇ ಕಾರಣವು ||
 ಇರುವದೆಂದದು ನೀನು ಪೇಳ್ವದಷ್ಟೆಲೊಮಾಯಿ
 ಇದಕುತ್ತರಂ ಕೊಡುವೆವು || ೨೯ || ೮೩೮ ||

ಈ ರೀತಿಯಾದ ಅನುಮಾನದಿಂದ ಶೂನ್ಯಕ್ಕೆ ಜಗತ್ಪಾರಣತ್ವವನ್ನು ದೂಷಿಸಿ, ಶೂನ್ಯವಾದಿಯಿಂದ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷವನ್ನು ಈ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಅನುವಾದ ಮಾಡಿ ಮುಂದೆ ೩೦-೩೧ ಈ ಎರಡು ಶ್ಲೋಕಗಳಿಂದ ಅವನ ಅನುಮಾನವನ್ನು ದೂಷಿಸಿ ನಿರಾಕರಿಸುತ್ತಾರೆ.

ಅನ್ವಯ:— ಅಹೋ, ತಾಪಸ, ಶೂನ್ಯಂ, ಕುಂಭಕರ್ತೃವತ್, ನೋಕಾರಣಂ (ನೋಭವತಿ) ಕಿಂತು ವಿಶ್ವಂ, ಯತ್ ಸಂಸೃತಿ ಉಕ್ತಿತಂ, ತತ್ ಕಾರಣಂ-ಇತಿ ಈರ್ಯತೇ ||

ಅರ್ಥ:— ಅಹೋತಾಪಸ= ಎಲೈ ತಪಸ್ವಿಗಳಂತೆ ವರ್ತಿಸಿ ನಟನ ಮಾಡಿ ತೋರುವ ಬೌದ್ಧ ಸನ್ಯಾಸಿಯೇ, ಶೂನ್ಯಂ = ಶೂನ್ಯವು (ಇಲ್ಲದ್ದು) ಕುಂಭಕರ್ತೃವತ್ = ಗಡಿಗೆ ಮಾಡುವ ಕುಂಭಾರನಂತೆ, ನೋಕಾರಣಂ = ಜಗತ್ಪಾರಣನಾಗಲಾರನು ಎಂದು ಹೇಳಲಾಗಿ, ಕಿಂತು ವಿಶ್ವಂ = ಆದರೆ ಜಗತ್ತು, ಯತ್ ಸಂಸೃತಿ = ಯಾವ ಶೂನ್ಯದ ಅಜ್ಞಾನದಿಂದ, ಉಕ್ತಿತಂ = ಭಾಸವಾಗಿ ಕಾಣುತ್ತದೋ ತತ್ = ಆ ಶೂನ್ಯವು, ಕಾರಣ ಮಿತಿ = ಕಾರಣವೆಂದು (ನಿನ್ನಿಂದ) ಈರ್ಯತೇ = ಹೇಳಲ್ಪಡುತ್ತದೆ? ಆದಕಾರಣದ್ದೆ ಯಿಂದ ಅದು ಕಾರಣವಲ್ಲ.

ಭಾವಾರ್ಥ:— ಮರುಳೆ = ಮಂದಮತಿಯಾದ, ಶಾಕ್ಯಮುನಿ = ಬೌದ್ಧನೇ ಕೇಳು. ಕೊಡಮಾಡಲಿಕ್ಕೆ ಕುಂಬಾರನು ಕಾರಣವಾದಂತೆ, ಜಗತ್ತಿಗೆ ಶೂನ್ಯವು ಕಾರಣವಾಗಲಾರದು.

ಏಕಂದರೆ ಕೊಡವನ್ನು ಮಾಡಲು, ಆ ಕೊಡಕ್ಕೆ (ಉಪಾದಾನ ಕಾರಣವಾದ) ಮುಣ್ಣೆ ನಿಂದ ಹೇಗೆ ಕುಂಬಾರನು ಕೊಡವನ್ನು ಮಾಡುತ್ತಾನೋ ಆಗ ಕೊಡಕ್ಕೆ ಮುಣ್ಣು ಉಪದಾನ = ಪರಿಣಾಮಿ ಕಾರಣ, ಕುಂಬಾರನು ನಿವಿತ್ಯ ಕಾರಣ, ಹೀಗೆ ಶೂನ್ಯವು ಅನ್ಯವಾದ ಉಪಾದಾನ (ಪರಿಣಾಮಿ) ಕಾರಣವನ್ನು ಅಪೇಕ್ಷಿಸಿ ಜಗತ್ ಸೃಷ್ಟಿಯನ್ನು ಮಾಡುವದಿಲ್ಲವೆಂದು ಶೂನ್ಯವಾದಿಯು ಹೇಳುತ್ತಾನೆ. ಅದು ಹೇಗೆಂದರೆ,

ಕುಂಬಾರನಂತೆ, ಶೂನ್ಯವು ಜಗತ್ಕಾರಣವೆಂದು ನಾನು ಹೇಳುವದಿಲ್ಲ. ಹೇಗೆ ಕುಂಬಾರನು ಉಪಾದಾನ ಕಾರಣವಾದ ಮೃತ್ತಿಕೆಯನ್ನು ಸ್ವೀಕಾರ ಮಾಡಿ ಕೊಡವನ್ನು ಮಾಡುತ್ತಾನೋ, ಹಾಗೆ ಶೂನ್ಯವು ತನ್ನ ಭಿನ್ನವಾದ ಉಪಾದಾನ ಕಾರಣವನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸಿ ಜಗತ್ತನ್ನು ಸೃಷ್ಟಿ ಮಾಡುವದೆಂದು ಹೇಳುವದಿಲ್ಲ. ಹೇಗೆ ಹೇಳುತ್ತೇವೆಂದರೆ ಜಗತ್ತು ಯಾವ ಶೂನ್ಯದ ಅಜ್ಞಾನದಿಂದ ತೋರುವದೋ ಅಂಥ ಶೂನ್ಯವೇ ಜಗತ್ತಿಗೆ ಕಾರಣವೆಂದು ನನ್ನಿಂದ ಹೇಳಲ್ಪಡುತ್ತದೆ ಎಂದರೆ,

ಮುಂದಿನ ಶ್ಲೋಕಗಳಿಂದ ಇದರ ಖಂಡನೆ ಮಾಡುತ್ತಾರೆ

ಶ್ಲೋಕ || ಏವಂ ಚೇತ್ ಕಾರಣಂ ಮಾ ಸ್ಮ |

ಬ್ರವೀಃ ಶೂನ್ಯಂ ಕಥಂಚನ ||

ಆಯುಷ್ಮಂ ಸ್ತದಧಿಷ್ಠಾನಂ |

ವೃತ್ತಿತ್ವಸ್ತು ಗುರೋಗ್ರಹೇ

|| ೩೦ ||

ವಾರ್ಧಿಕ || ಹಿಂದೆ ನೀಂ ಪೇಳ್ವಂತೆ ಶೂನ್ಯ ಸ್ವತಂತ್ರದಿಂ |

ದೆಂದು ಜಗತ್ತಿಗೆ ಕಾರಣೆಂದ್ಯಾವ ರೀತಿಯಲಿ ||

ಇಂದು ಪೇಳಲಿ ಬೇಡ ಶೂನ್ಯವು ಅಧಿಷ್ಠಾನ ವೆಂದು

ನಿನ ಮತದತತ್ತ್ವ ||

ಎಂದಿಗೂ ಕಾರಣಿಲ್ಲ ದೀರ್ಘಾಯು ವ್ಯರ್ಥವೆಲೊ |

ಮುಂದೆ ನೀ ಗುರುಕುಲದಿ ವಾಸಿಸುತ ಚನ್ನಾಗಿ ||

ಭಂದದಲಧಿಷ್ಠಾನ ಕಾರಣ ಸ್ವರೂಪಗಳ ನಿಜತಿಳಿದು

ವ್ಯವಹರಿಸೆಲೈ || ೩೦ || ಅರ್ಥ ||

ಮೇಲೆ ಹೇಳಿದ ಶೂನ್ಯವಾದಿಗಳ ಪೂರ್ವ ಪಕ್ಷವನ್ನು ಖಂಡಿಸುತ್ತಾರೆ.

ಅನ್ವಯ:— ಏವಂ ಚೇತ್, ಶೂನ್ಯಂ, ಕಾರಣಂ, ಕಥಂಚನ, ಮಾ, ಸ್ಮ, ಬ್ರವೀ, ನ್, ತತ್, ಅಧಿಷ್ಠಾನಂ, (ಭವತಿ) ಗುರೋಃ, ಗ್ರಹೇ, ವೃತ್ತಿತ್ವಸ್ತು ||

ಅರ್ಥ:— ಏವಂ ಚೇತ್ = ಹೀಗೆ ಹೇಳುವ ಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ, ಶೂನ್ಯಂ ಕಾರಣಂ = ಶೂನ್ಯವನ್ನು ಕಾರಣವನ್ನಾಗಿ, ಕಂಠಚನ ಮಾಸ್ಮ ಬ್ರವಿಃ = ಸರ್ವಥಾ ಹೀಗೆ ಹೇಳಬೇಡ, ಆಯುಷ್ಮನ್ = ಹೇ ದೀರ್ಘಾಯುಷವಂತನೇ, ನಿನ್ನಿಂದ ಅಂಗೀಕೃತವಾದ ಶೂನ್ಯವು, ತತ್ ಅಧಿಷ್ಠಾನಂ = ಆ ಅಧಿಷ್ಠಾನವು, ವಾಸಸ್ಥಾನವಾಗುವದು. ಗುರೋರ್ಗೃಹೇ = ಗುರುಗಳ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ವಾಸ ಮಾಡಿ, ಉತ್ತಿತ್ಸಸ್ವ = ಅಧಿಷ್ಠಾನ ಕಾರಣಗಳ ಸ್ವರೂಪವನ್ನು ತಿಳಿಯಲಿಕ್ಕೆ ಯತ್ನಮಾಡು.

೧. ಯಾವ ಪದಾರ್ಥವು ಭ್ರಮಕ್ಕೆ ಆಶ್ರಯವಾದದ್ದು ಅದೇ ಅಧಿಷ್ಠಾನ, ಶುಕ್ತಿ ರಜತಾರೋಪಕ್ಕೆ ಅಧಿಷ್ಠಾನವೆಂದರೆ ಕಪಚಿಪ್ಪು ನೋಡಿದ ಕೂಡಲೇ ಬೆಳ್ಳಿಯ ಆರೋಪ ವಾಗಿ, ಬೆಳ್ಳಿಯ ಭ್ರಮೆ ಎಂದರೆ ಶುಕ್ತಿಯು (ಕಪಚಿಪ್ಪು) ಅಧಿಷ್ಠಾನವೆಂದು ಕರೆಯಲ್ಪ ಡುವದು ಅಧೋಪಿತವಾದ ಬೆಳ್ಳಿಯ ಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಅಧಿಷ್ಠಾನವಾದ ಶುಕ್ತಿಯು ಕಾರಣ.

ಕಾರಣಂ = ಕಾರ್ಯಾಪೇಕ್ಷಾಯಾ ಪೂರ್ವಭಾವಿತ್ವಂ ಕಾರಣತ್ವಂ, ಕಾರ್ಯದ ಪೂರ್ವಭಾವವೇ ಕಾರಣವದು. ಉದಾಹರಣೆ ಘಟದ ಪೂರ್ವಭಾವ ದಂಡ ಮತ್ತು ಮೃತ್ತಿಕಾದಿಗಳು ಕಾರಣವಾಗಿವೆ.

ಭಾವಾರ್ಥ:— ಹಿಂದಿನ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ನೀನು ಹೇಳಿದಂತೆ ನಿನ್ನ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷವಾಗಿ ದ್ದರೆ, ಶೂನ್ಯವು ಪ್ರಸಂಚಕ್ಕೆ ಎಂದಿಗೂ ಸ್ವತಂತ್ರ ಕಾರಣವೆಂದು ಯಾವ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಬೇಡ. ಈ ಶೂನ್ಯವು ಅಧಿಷ್ಠಾನವೆಂತ ನಿನ್ನ ಮತದ ತತ್ವವು, ಶೂನ್ಯವು ನಿನ್ನ ಮತ ರೀತ್ಯಾ ಜಗತ್ತಿಗೆ ಕಾರಣವಾಗಲಾರದು. ಹೇ ಆಯುಷ್ಮನ್ = ಎಲೈ ಬಹು ಕಾಲ ಬದುಕಿದ ಮುನಿಹದ್ದೇ, ನಿನ್ನ ಮತದ ವಿಚಾರವೇ ನೀನು ತಿಳಿಯಲಿಲ್ಲವೆಂದಮೇಲೆ, ದೀರ್ಘಾಯು ವ್ಯರ್ಥ = ನೀನು ಬಹು ಕಾಲ ಬದುಕಿದ್ದು ನಿರರ್ಥಕವು. ಇನ್ನು ಮುಂದೆ ನೀನು ಪುನಃ ಸಣ್ಣ ಹುಡುಗನಂತೆ ಗುರುಕುಲದಿ = ಗುರುಗಳ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಇರುತ್ತಾ; ಅಧಿಷ್ಠಾನವೆಂದರೇನು? ಕಾರಣವೆಂದರೇನು? ಇವುಗಳ ನಿಜಾರ್ಥವನ್ನು ಚೆನ್ನಾಗಿ ತಿಳಿದುಕೊಂಡು, ವ್ಯವಹಾರ ಮಾಡು.

ಶ್ಲೋಕ || ವಿವಾದಸ್ಯ ಪದಂ ನ ಸ್ಯಾ |

ದಧಿಷ್ಠಾನಮಸತ್ವತಃ ||

ವೈಧರ್ಮ್ಯೇಣೈಷದೃಷ್ಟಾಂತಃ |

ಶುಕ್ತ್ಯಾದಿವದಿತೀರ್ಯತೇ

|| ೩೧ ||

ವಾರ್ಥಿಕ || ಶೂನ್ಯವು ವಿವಾದ ವಿಷಯಿಭೂತವಾದದ್ದು |

ಶೂನ್ಯಕ್ಕೆ ಅಧಿಷ್ಠಾನ ಸಹ ಕೂಡ್ಡಸತ್ತಾದ |

ಚುನ್ನ ಕಾರಣದಿ ವೈಧರ್ಮ್ಯ ಸಾಧ್ಯಭಾವ

ಸಾಧನಾ ಭಾವದುಪಮೇ ||

ನನ್ನಿ ರಜತಾರೋಪ ಸತ್ಯಭೂತದ ಶುಕ್ತಿ |

ಇನ್ನು ಇರೆ ಜಗದ ಆರೋಪಕೆ ಅಧಿಷ್ಠಾನ |

ಶೂನ್ಯವದು ಇಲ್ಲದಿರುವದು ಹೇಗೆ ಆಗುವುದು

ಎಂತವನ ಖಂಡಿಸಿದರು || ೩೧ || ೮೪೦ ||

ಪೂರ್ವ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಶೂನ್ಯವು ಜಗದಾರೋಪಕ್ಕೆ ಅಧಿಷ್ಠಾನವಾಗುತ್ತದೆಂಬ, ಶೂನ್ಯವಾದಿಗಳು ಹೇಳುವದು ಅನುಮಾನ ವಿರುದ್ಧವೆಂದು ಆ ಶೂನ್ಯಕ್ಕೆ ಅಧಿಷ್ಠಾನತ್ವವು ಸಹ ಕೂಡುವದಿಲ್ಲವೆಂದು ವಿವರಿಸಿ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ

ಅನ್ವಯ:— ವಿವಾದಸ್ಯ, ಪದಂ, ಅಧಿಷ್ಠಾನಂ, ನಸ್ಯಾತ್, (ಕುತಃ) ಅಸತ್ವತಃ, ವೈಧರ್ಮೀಣ, ಏಷ, ದೃಷ್ಟಾಂತಃ, ಶುಕ್ತ್ಯಾದಿ, ವತ್, ಇತಿ ಈರ್ಯತೇ, ||

ಅರ್ಥ:— ವಿವಾದಸ್ಯ ಪದಂ=ವಿವಾದ ವಿಷಯವಾದ ಶೂನ್ಯವು, ಅಧಿಷ್ಠಾನಂ ನಸ್ಯಾತ್=ಭ್ರಾಂತಿಗೆ ಆಶ್ರಯವಾಗಲಾರದು. ಕುತಃ=ಯಾಕಂದರೆ, ಅಸತ್ವತಃ=ಅಸತು (ಇಲ್ಲದ್ದು) ಆದ್ದರಿಂದ, ವೈಧರ್ಮೀಣ=ಸಾಧ್ಯಾಭಾವೇ ಸಾಧನಾಭಾವಃ ವ್ಯತಿರೇಕ ದಿಂದ, ಏಷದೃಷ್ಟಾಂತಃ=ಈ ಉದಾಹರಣವು, ಶುಕ್ತ್ಯಾದಿವತ್=ದೃಷ್ಟಾಂತರೂಪವಾದ ಶುಕ್ತಿಯೇ ಮೊದಲಾದ ಸದಾರ್ಥವು ಎಂದು ಇತಿ ಈರ್ಯತೇ ಹೀಗೆ ಹೇಳಲ್ಪಡುತ್ತದೆ.

ಭಾವಾರ್ಥ:— ಶೂನ್ಯವು ಜಗತ್ತಿಗೆ ಅಧಿಷ್ಠಾನ ಹೌದೋ, ಅಲ್ಲೋ ಎಂಬ ಈ ವಿವಾದಾಸ್ಪದವಾದ ಶೂನ್ಯವು, ಅಸತ್ತಾದ=ಅತ್ಯಂತವಾಗಿ ಇಲ್ಲದೆ ಇದ್ದದು, ಚುನ್ನ=ತಪ್ಪು ತಿಳುವಳಿಕೆಯ ಕಾರಣದಿಂದ, ಅಧಿಷ್ಠಾನವು ಸಹ ಆಗುವದಿಲ್ಲ; ಏಕೆಂದರೆ ಇದಕ್ಕೊಂದು ವೈಧರ್ಮ್ಯ=ವ್ಯತಿರೇಕ ದೃಷ್ಟಾಂತವೇನೆಂದರೆ, ಕಪಚಿಪ್ಪು ರಜತ ಮೊದಲಾದ ಭ್ರಾಂತಿಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ವಿಷಯವಾದ, ವಸ್ತುಗಳೇ ಆಗಿರುತ್ತವೆ. ನನ್ನಿ=ಸತ್ಯವಾದ, ಕಪಚಿಪ್ಪೆಯನ್ನು ಕಂಡು, ಬೆಳ್ಳಿಯೆಂಬ ಭ್ರಾಂತಿಜ್ಞಾನವು ಬರುತ್ತದೆ. ಅಲ್ಲಿ ಬೆಳ್ಳಿಯೆಂಬ ಭ್ರಮಿಗೆ, ವಿಷಯವಾದ ಕಪಚಿಪ್ಪು, ಸತ್=ಇದ್ದುದೇ ಸತ್ಯವಾದದ್ದೇ ಆಗಿರುತ್ತದೆ. ಹೀಗೆ ಆರೋಪವಾದ ಭ್ರಮಜ್ಞಾನಕ್ಕಾದರೂ, ಅಧಿಷ್ಠಾನವು ಸತ್ಯವಾದದ್ದು ಇದ್ದುದೇ ಆಗಿರಬೇಕು, ಇಲ್ಲಿ ಪ್ರಕುಚ ಆರೋಪಕ್ಕೆ ಅಧಿಷ್ಠಾನವೆಂದು ನೀನು ಹೇಳುವ ಶೂನ್ಯವು ಅಸತ್=ಇಲ್ಲದೇ ಇದ್ದದು ಅಧಿಷ್ಠಾನವಾಗಲಾರದೆಂದು ಆ ಶೂನ್ಯವಾದಿಯ ಮತವನ್ನು ಖಂಡಿಸಿದರು.

ಶ್ಲೋಕ || ಅತತ್ವಾವೇದಕಂ ಮಾನ |

ಮಿತಿ ಸ್ವನ್ಯಾಹತಂ ಯತಃ ||

ತದ್ವಾದೀ ತೇನ ನೇದಸ್ಯ |

ಸೋಽಭಿಪ್ರೇತ್ಯ ಪ್ರಮಾಣತಾಮ್

|| ೩೨ ||

ಸಾರ್ಥಕ || ಚನ್ನ ಪರತತ್ವ ವಿವೃತತ್ವಾತ್ ಪ್ರಮೆಯದಲಿ |
ಖಿನ್ನ ಶೂನ್ಯನು ಮಾಯಿಗಳಿಘೇಗೆ ಭೇದಿಲ್ಲ |
ವೆನ್ನ ಶೂನ್ಯನು ವೇದವಪ್ರಮಾಣ ಸಾಧಿಸುವ
ಮಾಯಾವಾದಿಯು ಪ್ರಮಾಣೇಂ ||

ದೆನ್ನ ಪೇಳುತ್ತ ಆಯತಾರ್ಥವು ಅತತ್ವಾತ್ |
ಎನ್ನುವನು ಅವನ ವಾಕ್ಯಕ್ಕೆ ಸ್ವವ್ಯಾಹತಿಯು |
ಯನ್ನೊ ದೋಷವ ಬರುವದಧಿಕ ಬಾಷಿಸುವ ನಿಜ
ಉಭಯ ಮತದಲಿ ಸಾಮ್ಯವು || ೩೨ || ಅಳಿ ||

ಮಾಯಾವಾದಿಗಳ ಮತ ನಿರಾಕರಣ--

“ಪರತತ್ವ ವಿವೃತತ್ವಾತ್” ಎಂಬ ೨೬ನೇ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಶೂನ್ಯವಾದಿಗಳಿಗೂ ಮಾಯಾವಾದಿಗಳಿಗೂ ಪರಸ್ಪರ ಪ್ರಮೇಯಗಳಲ್ಲಿ ಭೇದವಿಲ್ಲೆಂತ ಸಿದ್ಧಾಂತಿಗಳು ನಿರಾಕರಿಸಿದ್ದರೂ ಕೂಡಾ, ಅದು ಕೂಡುವದಿಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ, ಶೂನ್ಯವಾದಿಗಳು ವೇದ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯವನ್ನು ಅಂಗೀಕರಿಸುವದಿಲ್ಲ. ಮಾಯಾವಾದಿಗಳು ವೇದಕ್ಕೆ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯವನ್ನು ಅಂಗೀಕರಿಸುತ್ತಾರೆ. ಆ ಕಾರಣ ಇವರಿಗೆ ಪರಸ್ಪರ ಭೇದವಿದ್ದರಿಂದ ಸಾಮ್ಯವು ಕೂಡುವುದಿಲ್ಲವೆಂತ ಶಂಕಿಸಿ, ಆ ಮಾಯಾವಾದಿರಿತ್ಯಾ ವೇದ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯವು ಯೋಗ್ಯವಲ್ಲವೆಂದು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

ಅನ್ವಯಃ— ಯತಃ ಅತತ್ವಾ ವೇದಕಂ, ಮಾನಂ, ಇತಿ, ಸ್ವವ್ಯಾಹತಂ, ತದ್ವಾದೀ, ತೇನ, ವೇದಸ್ಯ, ಅಪ್ರಮಾಣತಾಂ, ಸಃ, ಅಭಿಪ್ರೇತಿ.

ಅರ್ಥಃ— ಯತ್= ಯಾವ ಕಾರಣದ್ದೆ ಶಿಯಿಂದಾ, ಅತತ್ವಾವೇದಕಂ= ತತ್ವವನ್ನು ತಿಳಿಸಲಾರದೇ ಇದ್ದದ್ದು, ಮಾನಂ= ಪ್ರಮಾಣವೆಂದು ಹೇಳುವದು, ಸ್ವವ್ಯಾಹತಂ= ತನ್ನ ವಿರುದ್ಧವಾಗಿ ತಾನೇ ಹೇಳತಕ್ಕದ್ದು. ತದ್ವಾದೀ= ಆ ವೇದಕ್ಕೆ ಅತತ್ವಾವೇದಕವನ್ನು ಹೇಳತಕ್ಕ. ಸಃ= ಆ ಮಾಯಾವಾದಿಯು, ತೇನ= ಸ್ವವ್ಯಾಹತವಾಗಿ ಹೇಳೋಣದರಿಂದ, ವೇದಸ್ಯ= ವೇದಕ್ಕೆ, ಅಪ್ರಮಾಣತಾಂ= ಅಪ್ರಮಾಣ್ಯವನ್ನು, ಅಭಿಪ್ರೇತಿ= ಆಂಗೀಕರಿಸುತ್ತಾನೆ.

ಭಾವಾರ್ಥಃ— ಶೂನ್ಯವಾದಿಗಳಾದ ಮಾಧ್ಯಮಿಕ ಬೌದ್ಧರು ಲೋಕಾಯತನರಾದ ಜಾರ್ವಾಕರಂತೇ, ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷ ಪ್ರಮಾಣ ಒಂದನ್ನಂಗೀಕರಿಸದೇ ಜಗತ್ತಿಗೆ ಕ್ಷಣಿಕತ್ವದ್ದಾರಾ ಶೂನ್ಯತ್ವವನ್ನು ಸಾಧಿಸಲು, ಅನುಮಾನವನ್ನು ಸಹ ಪ್ರಮಾಣವೆಂದು ಒಪ್ಪಿಕೊಂಡರು. ವೇದವನ್ನು ಪ್ರಮಾಣವನ್ನಾಗಿ ಆಂಗೀಕರಿಸದೇ ವೇದಕ್ಕೆ ಅಪ್ರಾಮಾಣ್ಯವನ್ನು

ಸಾಧಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಆದರೆ ಮಾಯಾನಾದಿಗಳು ವೇದವನ್ನು ಪ್ರಮಾಣವೆಂತೆ ಅಂಗೀಕರಿಸುತ್ತಾರೆ. ಕಾರಣ ಉಭಯ ಮತವು ಒಂದೇ ಎಂದು ಹೇಳುವುದು ಸರಿಯಲ್ಲವೆಂದು ಮಾಯಾನಾದಿಗಳ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷವು ವಿವೇಚನ ಮಾಡುವದಾಗಿದೆ. ಧೈತಭಾಷ್ಯಟೀಕಾ ಕಾರರು ಮಾಯಾನಾದ ಮತ ತತ್ವಗಳು ಶೂನ್ಯವಾದ ಮತದ ತತ್ವಗಳು ಒಂದಕ್ಕೊಂದು ಹೋಲುತ್ತವೆಂದು ಪೇಳಿದ ಕಾರಣ ಪ್ರಚ್ಛನ್ನ ಬೌದ್ಧಮತವೆಂದು ಇತರರು ಮಾಡುವ ಆಕ್ಷೇಪ ಯುಕ್ತವಾಗಿದೆ.

ಮಾಯಾನಾದಿಗಳು, ವೇದಕ್ಕೆ ಅತತ್ವಾವೇದಕವೆಂದರೆ ಅಯತಾರ್ಥವಾದ ಧರ್ಮವನ್ನು ಬೋಧನ ಮಾಡೋಣವು ಅಪ್ರಮಾಣ್ಯವೆಂದಾದರೂ ಹೀಗೆಯೇ ಇರುವದು. ಈ ರೀತಿ ವೇದಕ್ಕೆ ಅತತ್ವಾವೇದಕತ್ವವನ್ನು ಹೇಳಿ. (ಅಪ್ರಮಾಣ್ಯವನ್ನು ಹೇಳಿ) ಪುನಹಾ ಪ್ರಮಾಣವೆಂದು ಹೇಳಿದರೆ, ಸ್ವವಿರುದ್ಧವಾಗಿ ಹೇಳತಕ್ಕವನ ಮಾತಿನಂತೇ ಆಗುವದು. ಇಂಥ ಸ್ವವ್ಯಾಹತಭಾಷಣ ಮಾಡತಕ್ಕ ಮಾಯಾನಾದಿಯ, ವೇದಪ್ರಾಮಾಣ್ಯವಚನವು ಜನರ ಮೆಚಿಸುವ ಸಲುವಾಗಿಯೇ ಇರುವದು. ಕಾರಣ ಆ ಶೂನ್ಯವಾದಿ ಮಾಯಾನಾದಿಗಳಿಗೆ ಯಾವ ಭೇದವೂ ಇರುವದಿಲ್ಲೆಂದು ಅಭಿಪ್ರಾಯವು. ಶೂನ್ಯವಾದಿಯಕಿಂತಲೂ ಹೆಚ್ಚಿಗೆ ಮಾತಾಡುವನೇ ಹೊರ್ತಾಗಿ ಆ ಉಭಯರು ಸಮಾನರು. ಸ್ವವ್ಯಾಹತಿ ವಾಕ್ಯ= ಅಹಂ ನಂಧ್ಯಾಪುತ್ರ= ನಾನು ಬಂಜೆಯ ಮಗ, ತಾಯಿಯು ಬಂಜೆಯಾಗಿದ್ದರೆ ನೀನು ಹೇಗೆ ಹುಟ್ಟಿದಿ? ನಿನ್ನ ತಾಯಿ ಬಂಜೆ ಎನ್ನುವದು ನಿನ್ನ ಮಾತಿನ ವಿರುದ್ಧವಲ್ಲವೆ?

ಯಾವಜ್ಜೀವಮಹಂ ಮೂಕಃ= ನಾನು ಬದುಕಿರುವ ವರಿಗೆ, ಮಾತಾಡದ ಮೂಕನೆಂಬುವನ ಮಾತುಗಳು ಸ್ವವ್ಯಾಹತಿಯು.

ಶ್ಲೋಕ || ಯಂ ತತ್ವಾ ವೇದಕಂ ವೇದ |
ವೇದಾಂಶಂ (ತಂ) ವೇದದೂಷಕಃ ||
ತತ್ತ್ವವ್ಯಾವರ್ಣನೀಯತ್ವಾತ್ |
ಸ ತತ್ವಾವೇದಕಃ ಕಥಮ್

|| ೨೨೪ ||

ವಾರ್ಥಿಕ || ವೇದವಂ ಮಂತ್ರಬ್ರಾಹ್ಮಣ ಉಪನಿಷದ್ವಿವಿಧ |
ನಾದಾದಂ ಮಂತ್ರಬ್ರಾಹ್ಮಣ ಮಿಥ್ಯ ಭೂತಜಗ ||
ಬೋಧಿಸದಕಯತಾರ್ಥಉಪನಿಷತ್ಪರಬ್ರಹ್ಮ
ಪ್ರತಿಸಾದಕೇನ ಕೂಡಲೋ ||

ವೇದದೂಷಕ ಮಾಯಿ ಉಪನಿಷತ್ತಿಗಂ ತತ್ತ್ವ |

ವೇದಕಂ ತಿಳಿದು ಬ್ರಹ್ಮನವಾಚ್ಯನೆಂದೊಪ್ಪಿ ||

ನೋದ ಪರಬ್ರಹ್ಮನಂ ಉಪನಿಷತ್ವೇಳ್ವದೆನೆ

ಮಹ ವಿರೋಧವು ನಿನಗಿದು || ೩೩ || ೮೪೨ ||

ಶೂನ್ಯವಾದಿಗಳು, ವೇದವನ್ನೆ ಒಪ್ಪುವದಿಲ್ಲ. ಮಾಯಾವಾದಿಗಳು ವೇದವನ್ನು ಪ್ರಮಾಣವೆಂದೊಪ್ಪಿ, ಮಂತ್ರಬ್ರಾಹ್ಮಣರೂಪ ವೇದವು, ಮಿಥ್ಯಾಭೂತವಾದ ಜಗತ್ತನ್ನು ಭೋಧಿಸುವದರಿಂದ ಅತತ್ತ್ವ ವೇದಕವು, ಉಪನಿಷತ್ತೆಂಬ ವೇದಭಾಗವು ಪರತತ್ತ್ವನಾದ ಪರಬ್ರಹ್ಮನನ್ನು ಬೋಧಿಸುತ್ತದೆ, ಕಾರಣ ತತ್ತ್ವವೇದಕ ಪ್ರಮಾಣವೆಂದಂಗಿಕರಿಸಿದರೂ ಇದು ಸರಿಯಲ್ಲವೆಂದು ಖಂಡಿಸುತ್ತಾರೆ.

ಅನ್ವಯ:— ವೇದದೂಷಕಃ, ಯಃ, ವೇದಾಂತಂ, ತತ್ತ್ವವೇದಕಂ, ವೇದ, ತತ್ತ್ವಸ್ಯ, ಅವರಣನೀಯತ್ವಾತ್, ಸಃ, ಕಥಂ, ತತ್ತ್ವವೇದಕಃ ||

ಅರ್ಥ:— ವೇದದೂಷಕಃ=ಮೇಲೆ ಹೇಳಿದ ಪ್ರಕಾರ ವೇದಗಳಿಗೆ ಅಪ್ರಮಾಣ್ಯವನ್ನು ಹೇಳುವ ಮಾಯಾವಾದಿಯು, ಯಂ ವೇದಾಂತಂ=ಯಾವ ಉಪನಿಷದ್ಭಾಗ ವೇದವನ್ನು, ತತ್ತ್ವವೇದಕಂ=ಪರಮಾರ್ಥ ಭೂತಬ್ರಹ್ಮನೆಂಬುವ ತತ್ತ್ವವನ್ನು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುತ್ತದೆಂದು, ವೇದ=ತಿಳಿಯುತ್ತಾನೆ ತತ್ತ್ವಸ್ಯ=ಪರಮಾರ್ಥ ತತ್ತ್ವನಾದ ಬ್ರಹ್ಮನಿಗೆ, ಅವರಣನೀಯತ್ವಾತ್=ವಾಚ್ಯನೆಂದು ವರ್ಣಿಸಲಶಕ್ಯವೆಂಬ ಕಾರಣ, ಸಃಕಥಂ=ಆ ವೇದಾಂತವು ಹೇಗೆ, ತತ್ತ್ವವೇದಕಃ=ತತ್ತ್ವವನ್ನು ತಿಳಿಸುವದಾಗುವದು?

ಭಾವಾರ್ಥ:— ವೇದಗಳಿಗೆ ನಿಜಾರ್ಥವನ್ನು ಮಾತದೇ ವೇದಗಳನ್ನೇ ಕಡಿಸುವ ಮಾಯಾವಾದಿಯು, ಯಾವ ಉಪನಿಷತ್ತೆಂಬ ವೇದಭಾಗವನ್ನು ಸತ್ಯವಾದ ಬ್ರಹ್ಮನನ್ನು ಹೇಳುತ್ತದೆಂದು ತತ್ತ್ವವೇದಕವೆಂದು ತಿಳಿದು, ಆ ಪರಬ್ರಹ್ಮಾಖ್ಯ ತತ್ತ್ವವು ಅವಾಚ್ಯ ಹೇಳಲಿಕ್ಕೆ ಬಾರದೆಂದು ಹೇಳುವ ಮಾಯಾವಾದಿಯ ವೇದಾಂತವು ಪಾರಮಾರ್ಥಿಕ ಪರ ಬ್ರಹ್ಮನನ್ನು ಹೇಗೆ ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುತ್ತದೆ. ಆ ಪರಬ್ರಹ್ಮನು ಅವಾಚ್ಯನೆಂದು ಒಪ್ಪಿ ಹೀಗೆ ಹೇಳಲಿಕ್ಕೆ ಬಾರದ ಪರಬ್ರಹ್ಮನನ್ನು, ಉಪನಿಷತ್ತುಗಳು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುತ್ತವೆಂಬುದು ಪರಸ್ಪರ ವಿರುದ್ಧವು. ಬ್ರಹ್ಮ ಅವಾಚ್ಯನೆಂದು ಹೇಳುವದರಿಂದ, ಉಪನಿಷದ್ಭಾಗಕ್ಕೆ ವಿಷಯವಿಲ್ಲದ ಪ್ರಯುಕ್ತ ಅ ಪ್ರಮಾಣವು ಅಂಗೀಕರಿಸಲ್ಪಟ್ಟದ್ದಾಯಿತು. ಅಲ್ಲದೇ ಮಂತ್ರ ಬ್ರಾಹ್ಮಣ ವೇದಕ್ಕೆ ಸಹ ಮಾಯೆಯು, ಅತತ್ತ್ವವೇದಕವೆಂದು ತಾನೆ ಅಂಗೀಕರಿಸಿದ್ದಾನೆ. ಮಾಯೆಯು ಹೀಗೆ ಎರಡೂ ವೇದಭಾಗಗಳಿಗೂ ಅಪ್ರಮಾಣ್ಯ ಹೇಳಿದಂಚಾಯಿತು.

ಶ್ಲೋಕ || ಲಕ್ಷಣಾಭಿಃ ಪ್ರವರ್ತಂತೇ |
 ವ್ಯಾಕಾಢಿ ತಿಸೃಭಿಯಾದಿ ||
 ವಿಷಯತ್ವಂ ಲಕ್ಷಣಾನಾಂ |
 ತಸ್ಯೈವಾಢಿಷ್ಠಮಾಗತಮ್

|| ೩೪ ||

ಪಾರ್ಥಿಕ || ವೇದ ಸಾಕ್ಷಾತು ಬ್ರಹ್ಮನ ಪೇಳದಿರೆ ಲಕ್ಷ |
 ಣಾದುದಂ ವೃತ್ತಿ ಜಹದಜಹಲ್ಲಕ್ಷಣ ಜ|
 ಹಾದಜಹಲ್ಲಕ್ಷಣ ತ್ರಿ ಲಕ್ಷಣವು ಬ್ರಹ್ಮನಲಿ ಪ್ರವರ್ತಿಸುವವೆನೆನೀಂ ||

ಮೋದ ಬ್ರಹ್ಮಗೆ ಅವಾಚ್ಯಪ್ರ ಮೇಯತ್ವೆಲ್ಲ |
 ವಾದ ಧರ್ಮವುರಹಿತ ನೆಂದಂಗಿಕರಿಸಿರೆ ಅ |
 ಗಾಧೀಗ ಬ್ರಹ್ಮನಿಗೆ ಲಕ್ಷಣಂ ವಿಷಯತ್ವ ಪೇಳುವ

ದನಿಷ್ಠ ಪ್ರಾಪ್ತ || ೩೪ || ಲ೪೩ ||

ವೇದವು ಸಾಕ್ಷಾತು ಬ್ರಹ್ಮವಾಚಕವಾಗದಿದ್ದರೂ, ಲಕ್ಷಣಾವೃತ್ತಿಯಿಂದ, ಬ್ರಹ್ಮ
 ಸ್ವಲ್ಪ ವೇದವು ಪ್ರವರ್ತಿಸುತ್ತಿದ್ದ ಕಾರಣ, ಲಕ್ಷಣೆಯಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮನು ವಿಷಯವಾಗುತ್ತಾನೆ.
 ಂಗಿರಲು ಏಕೇ ವೇದವು ತತ್ವವೇದಕವಲ್ಲವೆಂತ, ಮಾಯಾವಾದಿಯ ಪೂರ್ವ ಪಕ್ಷ
 ಸನ್ನು ಪರಿಹರಿಸುತ್ತಾರೆ.

ಅನ್ವಯ:— ವಾಕ್ಯಾಢಿ, ಯದಿ, ತಿಸೃಭಿಃ ಲಕ್ಷಣಾಭಿಃ ಪ್ರವರ್ತಂತೇ, ತರ್ಹಿ,
 ತಿಸೃ, ಏವ, ಲಕ್ಷಣಾನಾಂ, ವಿಷಯತ್ವಂ, ಆಗತಂ, ಅನಿಷ್ಠಂ,

ಅರ್ಥ:— ವಾಕ್ಯಾಢಿ= ವೇದವಾಕ್ಯಗಳು, ಯದಿ=ಯಾವಾಗ್ಗೆ, ತ್ರಿಸೃಭಿಃ ಲಕ್ಷ
 ಣಾಭಿಃ=ಜಹಲ್ಲಕ್ಷಣ ಅಜಹಲ್ಲಕ್ಷಣ, ಜಹಾದಜಹಲ್ಲಕ್ಷಣವೆಂಬ, ಮೂರು ಲಕ್ಷಣಗಳಿಂದ,
 ಬ್ರಹ್ಮಣೇ ಪ್ರವರ್ತಂತೇ= ಬ್ರಹ್ಮನಲ್ಲಿರುವವೋ, ತರ್ಹಿ=ಆಗ್ಗೆ, ತಸ್ಯೇವ= ಅವಾ
 ಕ್ಯತ್ವ ಆಪ್ರಮೇಯತ್ವಾದಿ, ಸಕಲ ಲಕ್ಷಣಗಳು ಇಲ್ಲವೆಂದು ಅಂಗೀಕಾರ ಮಾಡಲ್ಪಟ್ಟಿ
 ದೇ ಬ್ರಹ್ಮನಿಗೆ ಲಕ್ಷಣಾನಾಂ ತಿಸೃಣಾಂ= ಈ ಮೂರ ಲಕ್ಷಣಗಳ, ವಿಷಯತ್ವಂ=
 ವೇದವೆಂತವು, ಆಗತಂ=ಅಂಗಿಕರಿಸಲೇಬೇಕಾದಿತು. ಅನಿಷ್ಠಂ=ಇದು ನಿನಗೆ ಅಪ
 ದ್ಧಾಂತ ಸ್ವದಿಂದ ಅನುಚಿತವು.

ಭಾವಾರ್ಥ:— ವೇದಗಳು ಸಾಕ್ಷಾತ್ತಾಗಿ ಪರಬ್ರಹ್ಮನನ್ನು ಹೇಳದಿದ್ದರೂ, ಆ
 ವೇದ ವಾಕ್ಯಗಳು, ಜಹಲ್ಲಕ್ಷಣ, ಅಜಹಲ್ಲಕ್ಷಣ, ಜಹಾದ ಜಹಲ್ಲಕ್ಷಣ, ಎಂಬ ಮೂರು ಲಕ್ಷ
 ಣಗಳಿಂದಾದರೂ ಪರಬ್ರಹ್ಮನನ್ನು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುತ್ತವೆಂದರೆ, ಹೀಗೆ ಲಕ್ಷಣಾ ವಿಷಯತ್ವ

ರೂಪಧರ್ಮವನ್ನೊಪ್ಪಿದಂತಾಯಿತು. ಮಾಯಾವಾದಿಯಾದ ನಿನಗೆ ಇದು ಸರ್ವಥಾ ಕೂಡುವದಿಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ ಮೊದಲಿಗೇನೆ ನೀನು ಮೋದ= ಆನಂದವುಳ್ಳ ಬ್ರಹ್ಮನು ಅವಾಚ್ಯನು ಹೀಗೆಂದು ಹೇಳಲಿಕ್ಕೆ ಬಾರದವನು, ಅಪ್ರಮೇಯನೂ, ತಿಳಿಯಲಿಕ್ಕೆ ಬಾರದವನೂ ಎಲ್ಲ ಧರ್ಮಗಳಿಲ್ಲದವನೆಂದೊಪ್ಪಿ, ಈಗ ನೀನು ಆ ಮೂರು ಲಕ್ಷಣಾವೃತ್ತಿಗಳಿಗೆ ವಿಷಯತ್ವನಾಗುವನೆಂಬುದರಿಂದ, ಆ ಪರಬ್ರಹ್ಮನಲ್ಲಿ ಲಕ್ಷಣತ್ವವೂ ತಿಳಿಯಲ್ಪಡುವ ಕಾರಣ, ಪ್ರಮೇಯತ್ವವೂ ಧರ್ಮವಿಶಿಷ್ಟತ್ವವೂ ಹೇಳುವದು ಅಶ್ಚರ್ಯವಲ್ಲವೇ ? ಹೀಗೆ ಬಲತ್ಕಾರದಿಂದ ಮಾಯಾವಾದಿಗೆ ಬ್ರಹ್ಮನಿಗೆ ಲಕ್ಷಣಾ ವಿಷಯತ್ವವಾದರೂ, ಅಂಗಿಕಾರ ಮಾಡುವದು ಬಂದಿತು. ಹೀಗೆ ಲಕ್ಷಣಾವೃತ್ತಿ ಹೇಳುವದು ಬಹು ಅನುಚಿತ, ಅನಿಷ್ಟಂ=ನಿನಗೆ ಇದು ಅಪಸಿದ್ಧಾಂತವಾದ ಕಾರಣ ಬ್ರಹ್ಮನಿಗೆ ಲಕ್ಷಣಾವಿಷಯತ್ವವಾದರೂ ಅಸಂಭವವಾದುದರಿಂದ ಅವಿಷಯತ್ವ ಇರುವದರಿಂದ ವೇದಕ್ಕೆ ಅಪ್ರಮಾಣ್ಯವೇ ಹೇಳಿದಂತಾಯಿತು. ವೃತ್ತಿ=ಶಕ್ತಿ, ಸ್ವಾಭಾವಿಕವಾಗಿ ಅರ್ಥ ಹೇಳುವದು. ನಾಚ್ಯವೃತ್ತಿ ಲಕ್ಷಣ=ಲಾಕ್ಷಣಿಕ, (ಅದರ ಗುರುತಿನ) ಅರ್ಥ ಹೇಳುವದು.

೧. ಶಕ್ಯವಾದ ಅರ್ಥಕ್ಕೆ, ಸಾಕ್ಷಾತ್ತಾದ ಸಮ್ಮಂಧವಿರಲು, ಆ ಸಮ್ಮಂಧಕ್ಕೆ ಕೇವಲ ಲಕ್ಷಣಾವೃತ್ತಿ=ಉದಾಹರಣೆ “ ಗಂಗಾಯಾಂ ಘೋಷ= ಗಂಗೆಯಲ್ಲಿ ಗ್ರಾಮವಿದೆ ಎಂದರೆ ಗಂಗಾಪ್ರವಾಹದಿಂದ ಸಾಕ್ಷಾತ್ತಾದ ಸಮ್ಮಂಧವಿರುವ ತೀರವು ಅರ್ಥ, ಅಂದರೆ ಗಂಗೆಯ ತೀರದಲ್ಲಿ ಗ್ರಾಮವಿದೆ, ಗಂಗಾಯಾಂ ಘೋಷ ಇದು. ಜಹಲ್ಲಕ್ಷಣ. ‘ವಿಷವನ್ನತಿನ್ನು’ ಎಂದು ಹಿರಿಯನುಬೋಧಿಸುವಲ್ಲಿ ವಿಷಪ್ರಾಯವಾದ ಶತ್ರುಗಳ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಭೋಜನ ಮಾಡಬೇಡ, “ ಯತೋವಾ ಇಮಾನಿ ಭೂತಾನಿ ಜಾಯಂತ, ಇತ್ಯಾದಿ ಜಹಲ್ಲಕ್ಷಣ. ”

೨. ಲಕ್ಷಣಾವೃತ್ತಿಯಿಂದ ಬೋಧಿತವಾದ ಅರ್ಥವು ಶಕ್ಯವಾದ ಅರ್ಥದಿಂದ ಪರಂ ಪರೆಯಿಂದ ಸಮ್ಮಂಧವಾಗಿದ್ದರೆ (ಶಕ್ಯಾರ್ಥವನ್ನೊಳಗೊಂಡಿರಲು, ‘ಅಜಹಲ್ಲಕ್ಷಣಾವೃತ್ತಿ’ ಎನಿಸುವದು. ಉದಾ, ದಧಿಕಾಕೇಭ್ಯೋ ರಕ್ಷಂತ, ಅಥವಾ ‘ಘಟವು ಶುಕ್ಲ’ ಎಂಬ ನಾಕ್ಕದಲ್ಲಿ ಶುಕ್ಲವೆಂಬ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಶುಕ್ಲವರ್ಣವು ಶಕ್ಯಾರ್ಥ ಆದರೂ ಈ ಶಬ್ದವು ಲಕ್ಷಣಾವೃತ್ತಿಯಿಂದ ಶುಕ್ಲವರ್ಣದಿಂದ ಸಹಿತವಾದ ‘ಘಟ’ವೆಂಬ ದ್ರವ್ಯವನ್ನು ಬೋಧಿಸುವದು. ಹೀಗೆ ಲಕ್ಷಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ಶಕ್ಯಾರ್ಥವು ಅಡಗಿರುವದರಿಂದ ಇದು ‘ಅಜಹಲ್ಲಕ್ಷಣಾವೃತ್ತಿ’ ಎನಿಸುವದು. ‘ಸತ್ಯಂಜ್ಞಾನಮನಂತಂ ಬ್ರಹ್ಮ’ ಇತ್ಯಾದೀನ್ಯ ಜಹಲ್ಲಕ್ಷಣ. ”

೩. ಲಕ್ಷಣಾವೃತ್ತಿಯಿಂದ ಬೋಧಿತವಾಗುವ ಅರ್ಥವು ಶಕ್ಯಾರ್ಥದ ಏಕದೇಶವಾಗಿರುವ ಕಲ್ಪದಲ್ಲಿ ಆ ಲಕ್ಷಣಾವೃತ್ತಿಯು, ಜಹದ ಜಹಲ್ಲಕ್ಷಣಾವೃತ್ತಿ ಎನಿಸುವದು. ಉದಾ:— ಇವನು ಅದೇ ದೇವದತ್ತನು. ಅಥವಾ ದೇವದತ್ತನು ಸಿಂಹನು, ಈ ಎರಡರಲ್ಲಿ ಶಕ್ಯಾರ್ಥದ ಏಕದೇಶವಾಗಿರುವ ಕಲ್ಪವಾಗಿದೆ. ಭತ್ರಿಣೋಗಚ್ಛಂ, ಇತ್ಯಾದಿ ಉದಾಹರಣೆ.

“ ತತ್ಪಮಸೀತ್ಯಾದಿನಾ ” ಜಹದಜಹಲ್ಲಕ್ಷಣವು ಪರಬ್ರಹ್ಮದಲ್ಲಿ ಮೂರು ಲಕ್ಷಣಗಳು ಹೇಳುವರು ವಿಶೇಷಬಲ್ಲವರಿಂದ ತಿಳಿಯುವದು.

ಶ್ಲೋಕ || ಕಿಂಚಾಖಂಡೇತ್ರಿವಾಕ್ಯಾನಿ |

ಕಿಂಚಿದ್ವಿದಧತೇ ನ ಹಿ ||

ತಾನ್ಯಭ್ಯಧುರಭಾವಂಚೇ |

ಜಾಡ್ಯಾದೇಸ್ತನ್ನ ಶೋಭಿತೇ

|| ೩೫ ||

ವಾರ್ಥಿಕ || ಮತ್ತುನಿನ ನಿರ್ವಿಶೇಷದ ಪರಬ್ರಹ್ಮನಲ್ಲಿ |

ಇತ್ಯಾದಿ ಶ್ರುತಿಯು ಸತ್ಯಂ ಜ್ಞಾನ ಮಾನಂತ್ಯ |

ಸತ್ಯತ್ವ ಜ್ಞಾತೃತ್ವಾನಂತತ್ವ ಸರ್ವೀಶೇಷಧರ್ಮ ಜನ ಪೇಳವಷ್ಟ ||

ವ್ಯರ್ಥವೆನೊ ಲಕ್ಷಣಾಂಗೀಕಾರ ವೆನಲವಂ |

ಸತ್ಯಾದಿ ಭಾವಧರ್ಮವು ಪೇಳದಿದ್ದರು ಅ |

ಸತ್ಯವು ಅಭಾವ ಬೋಧಕವೆನೇಂ ಶೋಭಿಸದು

ಬ್ರಹ್ಮನಲ್ಲಿ ಜಡವಸತ್ಯ || ೩೫ || ೪೪೪ ||

ಲಕ್ಷಣಾ ವೃತ್ತಿಯನ್ನು ಅಂಗೀಕಾರ ಮಾಡುವದು, ಮಾಯಾವಾದಿಗೆ ಸರಿಯಲ್ಲ ವೆಂದು ದೂಷಣಾಂತರವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

ಅನ್ವಯ:— ಕಿಂಚ, ವಾಕ್ಯಾನಿ, ಆಖಂಡೇ, ಅತ್ರ, ಕಿಂಚಿತ್, ನವಿದಧತೇ, ಹಿ, (ಲಕ್ಷಣಾವೃತ್ಯಾ) ತಾನಿ, ಜಾಡ್ಯಾದೇ, ಅಭಾವಂ, ಅಭ್ಯಧುಃ, ಚೇತ್, ತತ್, ನಶೋಭಿತೇ ||

ಅರ್ಥ:— ಕಿಂಚ ಮತ್ತೊಂದು ಅನ್ಯದೂಷಣವೇನೆಂದರೆ, ಆಖಂಡೇತ್ರಿವಾಕ್ಯ= ನಿರ್ವಿಶೇಷನಾದ ಬ್ರಹ್ಮನಲ್ಲಿ, ವಾಕ್ಯಾನಿ= ಸತ್ಯಂಜ್ಞಾನಮಾನಂತಂ ಬ್ರಹ್ಮ, ಇತ್ಯಾದಿ ವಾಕ್ಯಗಳು, ಕಿಂಚಿತ್ ಸತ್ಯತ್ವ= ಜ್ಞಾನತತ್ವಾದಿ ರೂಪಧರ್ಮವನ್ನು, ನ ವಿದಧತೇ= ಸಮರ್ಥನ ಮಾಡುವದಿಲ್ಲ (ಹೇಳುವದಿಲ್ಲ) ಹಿ, =ಯಾವ ಕಾರಣದ್ದಿಶೆಯಿಂದ, ತಾನಿ= ಸತ್ಯಜ್ಞಾನಾದಿ ವಾಕ್ಯಗಳು, ಜಾಡ್ಯಾದೇ= ಜಡತ್ವಾದಿ ಧರ್ಮಗಳ ಅಭಾವಂ=ಅಭಾವವನ್ನು (ಇಲ್ಲದೆಂದು) ಅಭ್ಯಧುಃ ಚೇತ್= ಹೇಳುವವು ಎಂದರೆ, ತತ್= ಅದಾದರೂ ನಶೋಭಿತೇ= ಶೋಭಿಸಲಾರದು.

ಭಾವಾರ್ಥ:— ಮಾಯಾವಾದಿಯೇ ಕೇಳು ನಿನ್ನ ನಿರ್ವಿಶೇಷ ಪರಬ್ರಹ್ಮನಲ್ಲಿ “ಸತ್ಯಂ ಜ್ಞಾನಮಾನಂತಂ ಬ್ರಹ್ಮ” ಎಂಬ ಮೊದಲಾದ ವೇದವಾಕ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಸತ್ಯತ್ವ

ಜ್ಞಾತೃತ್ವಕ್ಕೆ ಅನರತತ್ವವೇ ಮೊದಲಾದ ವಶೀಷವಾದ ಧರ್ಮಗಳನ್ನು, ರವ= ಸ್ವಲ್ಪವಾದರೂ ಹೇಳುವದಿಲ್ಲವಷ್ಟೆ? ಸತ್ಯ ಜ್ಞಾನ ಆನಂದ ಅನಂತಾದಿ ಯಾವ ವಿಶೇಷವನ್ನು ಸಮರ್ಥನ ಮಾಡುವದಿಲ್ಲವೆಂದು ನೀವು ಹೇಳುತ್ತೀರಿ ಕಾರಣ ಸವಿಶೇಷತ್ವ ಲಕ್ಷಣಾ ವೃತ್ತಿಯನ್ನು ನೀನು ಸ್ವೀಕರಿಸುವದು ಸಹ ವೈರ್ಥವಾಯಿತೆಂದು, ಸಿದ್ಧಾಂತಿಗಳು ಹೇಳಲು; ಆಗ್ಗೆ ಮಾಯಾವಾದಿಯು, ಸತ್ಯ ಜ್ಞಾನಾದಿ ವಾಕ್ಯಗಳು ಭಾವ ಧರ್ಮವನ್ನು ಹೇಳದೆ ಇದ್ದರೂ, 'ಅಸತ್ಯತ್ವಾದ್ಯಭಾವರೂಪ ಧರ್ಮಗಳನ್ನು ಅಂದರೆ ಜಡತ್ವಾದಿ ಧರ್ಮಗಳು ಬ್ರಹ್ಮನಲ್ಲೆಲ್ಲ ಎಂಬುವದರಿಂದ, ಜಡತ್ವಾದ್ಯಭಾವವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತವೆಂಬುವ ಮಾತು, ಶೋಭಿಸುವದಿಲ್ಲ.

ಭಾವ= ಇರುವು, ಅಭಾವ= ಇಲ್ಲವು

“ ಸತ್ಯಂ= ಜ್ಞಾನಂ ಅನ್ಯತ ಜಡ ವಿರೋಧಃ ” ಎಂತ ಅನನ ವಾಕ್ಯವಿರುವದರಿಂದ ಸತ್ಯ= ಅಂದರೆ, ಅನ್ಯತವಿರೋಧ.

ಜ್ಞಾನ=ಅಂದರೆ ಜಡವಿರೋಧಿ ಎಂದು ಅರ್ಥ ಮಾಡುವನು. ಇದು ಸರಿಯಲ್ಲ.

ಶ್ಲೋಕ || ಅಭಾವಭಾವಸ್ಯಾಭಾವಾ |

ದ್ವಾವರೂಪಸ್ಯ ತಸ್ಯ ತು ||

ಭಾವಭಾವವಿಶೇಷಾಣಾ |

ಮ ಭಾವಾದವಿಶೇಷಿಣಃ

|| ೩೬ ||

ವಾರ್ಥಿಕ || ಏಕೆದು ಅಭಾವ ಶೋಭಿಸದಿಲ್ಲವೆನ್ನೆ ಕೇಳು |

ವಾಕು ಶ್ರುತಿ ಪೇಳ್ವಿ ಸತ್ಯಂ ಜ್ಞಾನಮಿದರರ್ಥ |

ಕಾಕು ಅಸತ್ಯತ್ವಾದ್ಯಭಾವ ಬ್ರಹ್ಮ ಸ್ವರೂಪಧನ

ತದ್ಧರ್ಮ ಗುಣವೋ ||

ಲೋಕಸತಿ ಭಾವರೂಪೆಂದಂಗಿಕೃತ ಬ್ರಹ್ಮ |

ಸಾಕೈ ವಿರುದ್ಧಿರಡಭಾವ ಸ್ವರೂಪಾಗ |

ಸೋಕೆ ನಿರ್ಧರ್ಮನಿಗೆ ಭಾವಭಾವದ ಧರ್ಮ

ಕೂಡ್ಡು ಪಕ್ಷೆರಡುಹಾನಿ || ೩೬ || ಅಖಜ |

ಯಾಕೆಂದರೆ, ಅಸತ್ಯತ್ವಾದ್ಯಭಾವವವು ಬ್ರಹ್ಮರೂಪವೋ, ತದ್ವಿಶೇಷವೋ ಎಂದೂ ಎರಡು ಕೂಡುವದಿಲ್ಲವೆಂದು ಹೇಳಿ ತ್ತಾರೆ.

ಅನ್ವಯ:— ಭಾವರೂಪಸ್ಯ, ತಸ್ಯ, ತು, ಅಭಾವಭಾವಸ್ಯ, ಅಭಾವಾತ್, ಅವಿಶೇಷೇಣ, ಭಾವಭಾವ, ವಿಶೇಷಾಣಾಂ, ಅಭಾವಾತ್, ಲಕ್ಷಣಾ, ನ, ||

ಅರ್ಥ:— ಭಾವರೂಪಸ್ಯ = ಭಾವಾತ್ಮಕೇನ (ಸದ್ವ್ರತನೇಂದು) ಅಂಗೀಕೃತನಾದ ತಸ್ಯತು = ಪರಬ್ರಹ್ಮಗೆ, ಅಭಾವ ಭಾವಸ್ಯ ಅಭಾವಾತ್ = ಅಭಾವ ಭಾವ ಧರ್ಮಕ್ಕೆ ಅಂದರೆ ಅಭಾವತ್ವಕ್ಕೆ ಅಭಾವಾತ್ = ಅಸಂಭವಾತ್ = ಅಸಂಭವವಿರುವದರ ದೇಯಿಂದ, ಅಸತ್ತ್ವಾದ್ಯಭಾವವು ಬ್ರಹ್ಮರೂಪವೆಂದು ಹೇಳುವದು, ಯುಕ್ತವಲ್ಲ. ಅವಿಶೇಷೇಣ = ನಿರ್ಮಲೇಷನಾದ ಪರಬ್ರಹ್ಮಗೆ, ಭಾವ ಅಭಾವ = ಭಾವ ಅಭಾವರೂಪನಾದ ವಿಶೇಷಾಣಾಂ ಅಭಾವಾತ್ = ಯಾವ ವಿಶೇಷಗಳು ಇಲ್ಲದ್ದರಿಂದ, ಲಕ್ಷಣಾ = ಲಕ್ಷಣವು ಸಂಭವಿಸದು. ಸತ್ತ್ವಾದ್ಯಭಾವವು ಬ್ರಹ್ಮವಿಶೇಷವೆಂದು ಹೇಳಿದರೆ ಅಪಸಿದ್ಧಾಂತ ಬರುತ್ತದೆ. ಆದ ಕಾರಣ ದಶೆಯಿಂದಾ ಪೂರ್ವದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದಂತೆ ಬ್ರಹ್ಮರೂಪ ವಿಷಯ ವಲ್ಲದ್ದರಿಂದ ಅತತ್ತ್ವಾವೇದಕತ್ವವು ಸಿದ್ಧವಾಗುವದು.

ಭಾವಾರ್ಥ:— ಸತ್ಯಂಜ್ಞಾನ, ಮಿತ್ಯಾದಿ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯವಾದ ಅಸತ್ತ್ವ ತ್ವಾದ್ಯಭಾವವು, (ಇಲ್ಲದ್ದು-ಇಲ್ಲದಿರುವಿಕೆಯು) ಬ್ರಹ್ಮಸ್ವರೂಪವೋ ಅಥವಾ ತದ್ಧರ್ಮ ಗುಣವೋ ಎಂದು ವಿಕಲ್ಪಿಸಿ, ಬ್ರಹ್ಮಸ್ವರೂಪವು ಅಲ್ಲವೆಂತ ಅರ್ಥ ಶೋಧಕರಿಂದ ಖಂಡಿಸು ತ್ತಾರೆ. ಭಾವ (ಇದ್ದದು ಸತ್ತ್ವ ಸ್ವರೂಪವೆಂದು ಅಂಗೀಕರಿಸಲ್ಪಟ್ಟ ಆ ಪರಬ್ರಹ್ಮನು, ಅಭಾವ (ಇಲ್ಲದ್ದು) ಸ್ವರೂಪನಾಗಲಾರನು. ಕಾರಣವೇನೆಂದರೆ ಭಾವ ಮತ್ತು ಅಭಾವವೆರಡೂ ಒಂದಕ್ಕೊಂದು ವಿರುದ್ಧಗಳಾಗಿವೆ. ತದ್ಧರ್ಮಗುಣವೋ ಎಂಬ ಎರಡನೇ ಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಯಾವ ಧರ್ಮವೂ ವಿಶೇಷವೂ ಅಲ್ಲದ ಪರಬ್ರಹ್ಮನಿಗೆ, ಭಾವರೂಪ ಧರ್ಮವಾಗಲೀ ಅಭಾವರೂಪ ಧರ್ಮವಾಗಲೀ ಕೂಡದಿರುವ ಪ್ರಯುಕ್ತ ಕಾಕು = ಕೆಟ್ಟದಾದ, ಅಸತ್ತ್ವಾದ್ಯಭಾವರೂಪ ಧರ್ಮವು, ಬ್ರಹ್ಮನಲ್ಲಿರುವದೆಂದು ಹೇಳುವದು ಅಯುಕ್ತ. ಅಂತೂ ಎರಡೂ ಪಕ್ಷವೂ ಕೂಡುವದಿಲ್ಲ.

ಸಾರಾಂಶವೇನೆಂದರೆ, ಬ್ರಹ್ಮನಲ್ಲಿ ಜಡತ್ವ, ಅಜ್ಞಾತ್ವ ಮೊದಲಾದ ಧರ್ಮದ ಅಭಾವ ಗಳನ್ನು ಹೇಳತಕ್ಕ, ಸತ್ಯಂಜ್ಞಾನದಿ ವಾಕ್ಯಗಳು. ಜಡತ್ವ ಅಜ್ಞಾತ್ವ ಮೊದಲಾದ ಧರ್ಮಗಳನ್ನು ನಿಷೇಧ ಮಾಡಿದರೆ, ಆ ಪರಬ್ರಹ್ಮವು ಶೂನ್ಯವೆಂದೇ ಆಗುತ್ತದೆ. ಬ್ರಹ್ಮವಸ್ತು ಭಾವರೂಪಾತ್ಮಕ) ಇರತಕ್ಕ ವಸ್ತುವೆಂದು ಮಾಯಾವಾದಿಗಳು ಒಪ್ಪಿರುವದರಿಂದ, ಆ ಬ್ರಹ್ಮವಸ್ತುವಿನಲ್ಲಿ, ಅಭಾವವೆಂಬ (ಇಲ್ಲದಿರುವದು ವಿ:ಧ್ಯಾ) ಭಾವವು (ಧರ್ಮವು) ಇರಲಿಕ್ಕೆ ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲೇ ಇಲ್ಲ.

ಮತ್ತು ನಿರ್ಮಲೇಷ ಬ್ರಹ್ಮನಲ್ಲಿ ಅಭಾವರೂಪನಾದ, ಅಥವಾ ಭಾವರೂಪನಾದ ಯಾವ ಧರ್ಮವೂ (ವಿಶೇಷವು) ಇಲ್ಲವೆಂದಮೇಲೆ, ಬ್ರಹ್ಮಶೂನ್ಯಗಳಿಗೆ ವ್ಯತ್ಯಾಸವೇನೂ ಇಲ್ಲದಂತಾಯಿತು. ಈ ಕಾರಣದಿಂದ ಸತ್ಯಂಜ್ಞಾನದಿ ವಾಕ್ಯಗಳಿಗೆ ಪೂರ್ವೋಕ್ತ

ಪ್ರಕಾರದಿಂದ (“ಬ್ರಹ್ಮವಿಷಯತ್ವ ಅಭಾವತ್ ನತತ್ವಾ ಅನ್ಯೈಕ ಮಿತಿ-ಭಾವಃ”) ಸತ್ಯಂ ಜ್ಞಾನಮನಂತಂ ಬ್ರಹ್ಮ” ಈ ವಾಕ್ಯಗಳು, ಬ್ರಹ್ಮಗೆ ವಿಷಯವಾಗಲಿಲ್ಲಾದ್ದರಿಂದ ವೇದವು ಪ್ರಮಾಣವಾಗಲಿಲ್ಲ. ಹೀಗೆ ಎರಡೂ ಪಕ್ಷದಿಂದ ನಿನಗೆ ಹಾನಿ.

ಕಾಕು = ಕೀಳ, ಕಟ್ಟು, ಲೋಕಪತಿ = ಜಗತ್ತಿಗೆ ಒಡೆಯ. ಸಾಕೈ = ಸಾಕುಮಾಡು ಸೋಕು = ಮುಟ್ಟು

ಶ್ಲೋಕ || ಯೋ ವೇದ ವೇದಿತಾರ್ಥಾನಾಂ |

ನಿತ್ಯ (ತ್ಯಂ) ಸಂತ್ಯಾಗಸಂಶ್ರವೀ ||

ವೇದಬಾಹ್ಯೋ ವಿಪಶ್ಚದ್ಧಿ |

ರೇಷ ನಿಶ್ಚೀಯತಾಂ ತತಃ

|| ೩೭ ||

(ಇದು ಉಡುಪಿಯ ಪಾಠ)

(ನಮ್ಮ ದೇಶದ ಪಾಠ ೨ನೇ ಅರ್ಧಾರುಚಿ ಮೊದಲೇ ಇರುವದು.)

ವಾರ್ಧಿಕ || ಮನ್ಯಂತೇ ಶೂನ್ಯಮೇವಾನ್ಯ ಇತ್ಯಾದಿಯಿಂ |

ಇನ್ನು ಆ ಮಾಯೆ ಪ್ರಚ್ಛನ್ನ ಬೌದ್ಧನು ಎಂದು |

ಚನ್ನ ಪ್ರತಿಜ್ಞೆಯಲಿ ಪೇಳ್ವೆ ಶ್ರುತಿ ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯ

ಪ್ರಾಪಂಚ ಪ್ರವಹತೋ ನಿಜ ||

ಅನ್ವಂತಗುಣಪೂರ್ಣ ನಿರ್ದೋಷ ಬ್ರಹ್ಮನಿರೀ |

ಇನ್ನಿವಕೆ ಮಿಥ್ಯ ನಿರ್ಗುಣ ಸಾಧಿಸುವ ಹಟದಿ |

ಚುನ್ನ ವೇದಾರ್ಥನಿತ್ಯದಿ ಬಿಡುವ ಶ್ರುತಿಬಾಹ್ಯ

ಶೂನ್ಯಸಮ ಬುಧನಿರ್ಣಯಾ || ೩೭ || ೮೪೬ ||

ಈ ರೀತಿಯಾಗಿ ‘ಮನ್ಯಂತೇ ಶೂನ್ಯಮೇವಾನ್ಯೇ’ ಇತ್ಯಾದಿ ಶ್ಲೋಕದಿಂದ ಮಾಯಾವಾದಿಗಳು ಪ್ರಚ್ಛನ್ನ ಬೌದ್ಧರಿಂತ ಪ್ರತಿಜ್ಞಾಪೂರ್ವಕ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿತು. ಈ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಮತ್ತೊಂದು ಯುಕ್ತಿಯನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾ, ಆ ಮಾಯಾವಾದಿಗಳಿಗೆ ಪ್ರಚ್ಛನ್ನ ಬೌದ್ಧತ್ವವನ್ನು ಉಪಸಂಹಾರಮಾಡುತ್ತಾರೆ.

ಅನ್ವಯಃ— ತತಃ, ಏಷಃ, ವಿಪಶ್ಚದ್ಧಿ, ವೇದಬಾಹ್ಯಾ ಇತಿ, ನಿಶ್ಚಯಿತಾಂ, ಯಃ ವೇದವೇದಿತಾರ್ಥಾನಾಂ, ನಿತ್ಯಂ, ಸಂತ್ಯಾಗ, ಸಂಶ್ರವೀ.

ಅಥವಾ, ಯಃ, ವೇದವೇದಿತಾರ್ಥಾನಾಂ, ನಿತ್ಯಂ, ಸಂತ್ಯಾಗ, ಸಂಶ್ರವೀ, ತತಃ, ಏಷಃ, ವೇದಬಾಹ್ಯಾ, (ಇತಿ) ವಿಪಶ್ಚದ್ಧಿಃ ನಿಶ್ಚೀಯತಾಂ.

ಅರ್ಥ:— ಯಃ ವೇದವೇದಿತಃ=ಯಾವನು ವೇದದಿಂದ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟ, ಅರ್ಥಾನಾಂ= ಪ್ರಮೇಯಗಳ, ನಿತ್ಯಂ ಸಂತ್ಯಾಗ ಸಂಶ್ರವೀ= ನಿತ್ಯದಲ್ಲೂ ಬಿಡುವದರಲ್ಲಿ ಸರ್ವದಾ ಪ್ರತಿಜ್ಞಾನಂತನಾಗಿರುವನೋ, ತತಃ= ಆ ಕಾರಣದಿ ವಿಷಃ= ಅಂಥಾ ಈ ಮಾಯಿ ವೇದಬಾಹ್ಯಾ ಇತಿ= ವೇದಕ್ಕೆ ಬಾಹ್ಯನೆಂದು, ವಿಸಶ್ಚದ್ಭಿ= ಜ್ಞಾನಿಗಳಿಂದ ನಿಶ್ಚೀಯತಾಂ= ನಿಶ್ಚಯಿಸಲ್ಪಡಲಿ.

ಭಾವಾರ್ಥ:— ಯಾವ ಮಾಯಾವಾದಿಯಾದ ಅದ್ವೈತಿಯು, ಶ್ರುತಿಸತಿ ಪಾದ್ಯ= ವೇದದಿಂದ ತಿಳಿಸಲ್ಪಟ್ಟ, ಪ್ರಪಂಚವು ಸತ್ಯವಾಗಿ ಪ್ರವಾಹರೂಪದಿಂದ ನಿತ್ಯವಾಗಿರುವುದು ಮತ್ತು ಪರಬ್ರಹ್ಮನು ಜ್ಞಾನಾನಂದಾದಿ, ಅನಂತ ಗುಣಗಳಿಂದ ಪರಿಪೂರ್ಣನು ಎಂದು ಸುಪ್ರಸಿದ್ಧವಾಗಿ ವೇದಗಳು ಹೊಗಳುತ್ತಿರಲಾಗಿ, ಜಗನ್ನಿತ್ಯಾ ಬ್ರಹ್ಮನಿಗುಣನು ಎಂದು ಸಾಧಿಸುವ ನೆನದಿಂದ ನಿತ್ಯದಲ್ಲಿಯೂ ಹಟವೆಂಬ ದುರಾಗ್ರಹದಿಂದ, ನನ್ನಿ=ಸತ್ಯ ವಾದ ವೇದಾರ್ಥ ಬಿಡುವದರಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಜ್ಞಾ ಮಾಡಿರುತ್ತಾನೋ ಈ ಮಾಯಾವಾದಿಯನ್ನು ವೇದದೊಷಕನೆಂದು ಪಂಡಿತರು ನಿಶ್ಚಯಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಶೂನ್ಯವಾದಿಯಂತೇ ಈ ಮಾಯಾ ವಾದಿಯು, ವೇದಮತವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಪ್ರಯುಕ್ತ ಉಭಯರೂ ಸಮಾನರೆಂಬುದು ಜ್ಞಾನಿಗಳಿಂದ ನಿರ್ಣೀತವಾಗಿದೆ.

ಶ್ಲೋಕ || ಜಾಯಸೋ ದೂಷಣೇನೈವ |

ಭೂತಂ ಮನ್ಯೋಽಪಿ ದೂಷಿತಃ ||

ಪಕ್ಷಯೋರವಿಶೇಷಿತ್ವಾ |

ದೇತಯೋ ಸದ್ವಿಪಕ್ಷಯೋಃ

|| ೩೪ ||

ವಾರ್ಧಿಕ || ಬೌದ್ಧರಂ ವ್ಯಕ್ತ ಪ್ರಚ್ಛನ್ನರೆಂದೆರಡವರ |

ಮಧ್ಯದಲಿ ಜೇಷ್ಠ ಶೂನ್ಯನ ದೂಷಣೆಂದೆಯೆ |

ಬೌದ್ಧ ಪಚ್ಛನ್ನ ಮಾಯಾವಾದಿ ಮಹವಂಚಕನ

ದೂಷಣಾದಂತೆಯೆ ||

ಸಿದ್ಧವಿದು ಸಜ್ಜನ ವಿರೋಧಿಗಳು ಉಭಯರಾ |

ಸಿದ್ಧಾಂತಗಳಲಿ ಒಂದಕ್ಕೊಂದು ಭೇದಿರದೆ |

ಇದ್ದ ಕಾರಣ ಒಂದು ಪಕ್ಷ ದೂಷಣದಿಂದ ಮತ್ತೊಂದು

ಪಕ್ಷ ನಿರಸಂ || ೩೪ || ಅಳಿ ||

ಪೂರ್ವೋಕ್ತ ಶೂನ್ಯ ಮಾಯಾವಾದಿಗಳುಭಯರಿಗೆ ಸಾಮ್ಯ ಹೇಳುವದರಿಂದ ಏನು ಪ್ರಯೋಜನ (ಫಲ)ವೆಂದು ಕೇಳಿದರೆ ಈ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

ಅನ್ವಯ:- ಸದ್ವಿಪಕ್ಷಯೋಃ ಏತಯೋಃ, ಪಕ್ಷಯೋಃ ಅವಿಶೇಷತ್ವಾತ್, ಜ್ಯಾಯಸಃ, ದೂಷಣೇನ, ಏವ, ಧೂರ್ತಂ ಮನ್ಯಃ, ಅಪಿದೂಷಿತಂ.

ಅರ್ಥ:- ಸದ್ವಿಪಕ್ಷಯೋಃ = ಸಜ್ಜನರಿಗೆ ವಿರುದ್ಧವಾದ, ಏತಯೋಃ ಪಕ್ಷಯೋಃ = ಎರಡೂ ಮತಗಳಿಗೂ, ಅವಿಶೇಷತ್ವಾತ್ = ವಿಶೇಷವಿಲ್ಲದೇ ಪ್ರಮೇಯಗಳೇಕರಿತಿಯಾದ್ದರಿಂದ, ಜಾಯಸಃ = ಹಿರಿಯನಾದ ದುಷ್ಟ ಬೌದ್ಧನ, ದೂಷಣೇನ ಏವ = ದೂಷಣದಿಂದಲೇ, ಧೂರ್ತಂ ಮನ್ಯಃ = ಆತ್ಮಾನಂ ಧೂರ್ತಂ = ವಂಚಕಂ, ಮನ್ಯಮಾನಃ ಅಪಿತಾನು ವಂಚಕನೆಂದೆನಿಸಿಕೊಂಬ ಮಾಯಾವಾದಿಯಾದರೂ, ದೂಷಿತಃ = ದೂಷಿಸಿ ಖಂಡಿಸಲ್ಪಟ್ಟನು.

ಭಾವಾರ್ಥ:- ಮಾಧ್ಯಮಿಕ ಬೌದ್ಧರಲ್ಲಿ ವ್ಯಕ್ತರು = ಸ್ಪಷ್ಟವಾದ ಬೌದ್ಧರು. ಶೂನ್ಯವಾದಿಗಳು. ಪ್ರಚ್ಛನ್ನಬೌದ್ಧ = ಬೌದ್ಧರೆಂತೆದು ತೋರದೆ ವೇಷ ಹಾಕಿ ತಮ್ಮ ಸ್ವರೂಪ ಮುಚ್ಚಿಕೊಂಡ ಮಾಯಾವಾದಿಗಳು ಈ ಪ್ರಕಾರವಾಗಿ ಇಬ್ಬರು. ಇವರಿಬ್ಬರ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಜೇಷ್ಠ = ಹಿರಿಯನಾದ ಶೂನ್ಯವಾದಿಯ ಮತವು ಅಂಗೀಕರಿಸಲು ಯೋಗ್ಯವಲ್ಲವೆಂದು, ಆ ಶೂನ್ಯವಾದಿಯ ಮತದಲ್ಲಿರುವ ಅನೇಕ ದೋಷಗಳನ್ನು ಹೇಳಿ ದೂಷಿಸುವದರಿಂದಲೇ, ಮಹಾವಂಚಕತನದಿಂದ ಕಪಟ ವೇಷವನ್ನು ಧರಿಸಿದ, ಪ್ರಚ್ಛನ್ನ ಬೌದ್ಧನಾದ ಮಾಯಾವಾದಿಯು ಸಹ ದೂಷಿತನಾದನೆಂದು ತಿಳಿಯತಕ್ಕದ್ದು. ಶೂನ್ಯ ಮಾಯಾವಾದಿಗಳು ಭಯರು ಸಮಾನರಾದ ಕಾರಣ, ಅದ್ವೈತ ಮತವನ್ನು ಬೇರೆ ಖಂಡಿಸುವ ಕಾರಣವಿಲ್ಲ. ಲೋಕದಲ್ಲಿ 'ಮಹಾಮಲ್ಲ ಭಂಗ ನ್ಯಾಯೇನ' ಅಂದರೆ ಕುಸ್ತಿಯ ಕಣದಲ್ಲಿ ದೊಡ್ಡ ಜಟ್ಟಿಯನ್ನೊಗೆದು ಆ ಮಹಾಮಲ್ಲ ಶೂರನ ಗರ್ವ ಖಂಡಿಸಿದರೆ, ಅವನಿಂದ ಅಸಮರ್ಥರಾದ ಅವನಂತೆ ವರ್ತಿಸುವ ಆ ಮಹಾಮಲ್ಲನ ವಶದಲ್ಲಿರುವ ಇತರ ಜಟ್ಟಿಗಳನ್ನು ಸೋಲಿಸುವ ಕಾರಣವಿಲ್ಲ. ಇದು ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಸಿದ್ಧ. ಈ ಶೂನ್ಯಮಾಯಿಗಳುಭಯರು ಸಜ್ಜನವಿರೋಧಿಗಳು ಈ ಉಭಯರ ಸಿದ್ಧಾಂತದಲ್ಲಿ ಒಂದಕ್ಕೊಂದು ಭೇದವಿರದೇ ಇದ್ದುದರಿಂದ ಒಂದು ಪ್ರಬಲವಾದ ಸಿದ್ಧಾಂತವನ್ನು ನಿರಾಕರಣ ಮಾಡುವದರಿಂದ, ಇನ್ನೊಂದು ಪಕ್ಷ (ಸಿದ್ಧಾಂತ) ತನ್ನಷ್ಟಕ್ಕೆ ತಾನೇ ನಿರಾಕರಣವಾಯಿತು. ಬೇರೆ ದೂಷಿಸುವ ಕಾರಣವಿಲ್ಲ. ಇದೇ ಪ್ರಯೋಜನ.

ಶ್ಲೋಕ || ಅಸತ್ವಾ ದಿತ್ಯಸೌ ಹೇತು |

ರಸಿದ್ಧೋ ಬ್ರಹ್ಮವಾದಿನಃ ||

ಮೇತಿ ಭಾಣ್ಯ ವಿಶೇಷತ್ವಾ |

ದೇತ (ತತ್ತ್ವ) ಯೋರ್ಬ್ರಹ್ಮಶೂನ್ಯಯೋಃ

|| ೩೯ ||

ವಾರ್ಧಿಕ || ಬ್ರಹ್ಮವಾದಿಯು ಎನಗಸತ್ವಾತು ಹೇತುವಂ |
 ಘಮ್ನನದು ಸಿದ್ಧಿಸದು ಎಂದುನೀಂ ಪೇಳೂಡದು |
 ಬ್ರಹ್ಮಶೂನ್ಯಗಳೆಂಬ ತತ್ವನೀಂ ಒಪ್ಪಿರಲು ಅವಕೇನು ಭೇದವಿಲ್ಲ ||
 ಹಮ್ಮಿನಸ ದಾತ್ಮಕಂ ಪೇಳ್ವ ಶೂನ್ಯಕೆ ಮತ್ತು |
 ನಿಮ್ಮ ನಿರ್ಧಾರಮಿಕಂ ನಿರ್ಗುಣ ನಿರಾಕಾರ |
 ಬ್ರಹ್ಮನಲಿ ಅರ್ಥಾತು ಸಿದ್ಧಿಸುವ ಕಾರಣದಿ ಹೇತ್ವಸಿದ್ಧಿಯು
 ಆಗದು || ೩೯ || ೮೪೮ ||

ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ = ಶೂನ್ಯವಾದಿ ನಿರಾಕರಣ ಯುಕ್ತಿಯಿಂದ ಮಾಯಾವಾದಿ ನಿರಾಕೃತ ನಾಗುತ್ತಾನೆಂತ ಹೇಳಿದ್ದು ಸರಿಯಲ್ಲ. ಯಾಕಂದರೆ 'ವಿಮತಂ ಕಾರಣಂನಸ್ಯಾದಿ' ಇತ್ಯಾದಿ ಶ್ಲೋಕದಿಂದ ಶೂನ್ಯ ವಾದಿಯನ್ನು ಕುರಿತು, ಶೂನ್ಯಕ್ಕೆ ಕಾರಣತ್ವ ಅಭಿಷ್ಠಾನ ತ್ವವೂ ಅಸತ್ವಾದಿ ಹೇತು ಪ್ರಯುಕ್ತವಾಗುವದಿಲ್ಲವೆಂತ ಹೇಳಿದಿರಿ. ಈ ಅಸತ್ವ ಸ್ವರೂಪ ಹೇತು, ಮಾಯಾವಾದಿಯನ್ನು ಕುರಿತು ಪ್ರಯೋಗಿಸಲಿಕ್ಕೆ ಬರುವದಿಲ್ಲ. ಯಾಕಂದರೆ ಮಾಯಾವಾದಿಯು ಬ್ರಹ್ಮಗೆ ಸತ್ಯತ್ವವನ್ನು ಅಂಗೀಕರಿಸುತ್ತಾನಾದುದರಿಂದ ಈ ಹೇತುವು ಸಿದ್ಧಿಸುವದಿಲ್ಲವೆಂದು, ಮಾಯಾವಾದಿಯು ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ ಮಾಡಿದರೆ ಆ ಶಂಕೆಯನ್ನು ಶ್ಲೋಕ ೩೯-೪೦ ರಿಂದ ನಿರಾಕರಿಸುತ್ತಾರೆ.

ಅನ್ವಯ: || ಬ್ರಹ್ಮವಾದಿನೆ, ಅಸತ್ವಾತ್, ಇತಿ, ಅಸೌ, ಹೇತು: ಅಸಿದ್ಧಿ: ಇತಿ, ಮಾ, ಭಾಣೀ, (ಕುತಃ) ತತ್ವಯೋಃ, ಬ್ರಹ್ಮಶೂನ್ಯಯೋಃ, ಅವಿಶೇಷತ್ವಾತ್.

ಅರ್ಥ:- ಬ್ರಹ್ಮವಾದಿನೆ = ಬ್ರಹ್ಮವಾದಿಯಾದ ನನಗೆ, ಅಸತ್ವಾದಿತ್ಯಸೌ ಹೇತು = ಸುಳ್ಳು ಎಂಬ ಕಾರಣ, ಅಸಿದ್ಧ ಇತಿಮಾ ಭಾಣಿ = ಅಸಿದ್ಧವೆಂದು ಅನ್ನಬೇಡಿ, ಯಾಕಂ ದರೆ, ತತ್ವಯೋ = ಶೂನ್ಯವಾದಿ ಮಾಯಾವಾದಿಗಳ ತತ್ವವಾದ ಬ್ರಹ್ಮ ಮತ್ತು ಶೂನ್ಯ ಗಳಿಗೆ, ಅವಿಶೇಷತ್ವಾತ್ = ಎಲ್ಲ ವಿಶೇಷರಹಿತತ್ವ ವಿರೋಧದಿಂದ ಮಾಯಾನೆ = ಮಾಯಾವಾದಿಗಳಿಗೆ, ಹೇತು ಅಸಿದ್ಧವಾಗಲಿಲ್ಲ. ಸಿದ್ಧಿಸಿತು.

ಭಾವಾರ್ಥ:- ಬ್ರಹ್ಮವಾದಿ = ಬ್ರಹ್ಮನನ್ನು ಒಪ್ಪುವ ಮಾಯಾವಾದಿಯಾದ ನನ್ನಿಗೆ ಅಸತ್ವಾತ್, = (ಅಸತು) ಇಲ್ಲದ್ದು ಎಂಬ ಹೇತು = (ಒಂದು ವಸ್ತುವನ್ನು ಸಾಧನ ಮಾಡ ತಕ್ಕದ್ದಕ್ಕೆ ಹೇತು ಅನ್ನುವರು) ಕಾರಣ, ಘಮ್ನನದು = ತ್ವರದಲಿ (ಇದು ಪಾರಿಭಾಷಿಕ ಶಬ್ದ) ಸಿದ್ಧಿಸದು = ಕೈಗೊಡುವದಿಲ್ಲವೆಂದು, ನೀನು ಮಾಯಾವಾದಿಯು ಸರ್ವಥಾ ಹೇಳ ಲಿಕ್ಕೆ ಬರುವದಿಲ್ಲ. ಯಾಕಂದರೆ ನೀವಿಬ್ಬರು, ಒಪ್ಪಿಕೊಂಡಿರುವ ಬ್ರಹ್ಮ ಮತ್ತು ಶೂನ್ಯ ಗಳೆರಡೂ ತತ್ವಗಳಿಗೆ ಸ್ವಲ್ಪವಾದರೂ ಭೇದವಿಲ್ಲದ್ದರಿಂದ, ಹಮ್ಮಿನ = ಎನೂ ತಥ್ಯವಿಲ್ಲದೇ

ಗರ್ವದಿಂದ ಪೇಳುವ. ಅಸದಾತ್ಮಕಂ = ಇಲ್ಲದಿರುವಿಕೆಯೆಂಬ ಹೇಳಿದ ಶೂನ್ಯಕ್ಕೆ ಮತ್ತೆ ಮಾಯಾವಾದಿಯಾದ ನಿನ್ನ ನಿರ್ಧಾರಮಿಕ = ಯಾವ ದರ್ಮವಿಲ್ಲದ, ನಿರ್ಗುಣ = ಗುಣವಿಲ್ಲದ ನಿರಾಕಾರ = ಆಕಾರವಿಲ್ಲದ ಬ್ರಹ್ಮನಲ್ಲಿ ಅರ್ಥಾತು ನೀನು ಪೇಳುವ ಈ ಮಾತಿನಿಂದಲೇ ಸಿದ್ಧಿಸುತ್ತದೆ. = ಕೈಗೊಡುತ್ತದೆ. ಮಾಯಾವಾದಿಯಾದ ನೀನು ಹೇಳುವು ಸಿದ್ಧಿ ಸಲಾಗುವದಿಲ್ಲವೆಂತ ಹೇಳಲಿಕ್ಕೆ ಬರುವದಿಲ್ಲ.

ಶ್ಲೋಕ || ಸೋಽಂಗೀಕರೋತಿ ಚೇತ್ ಸತ್ವಂ |

ಬ್ರಹ್ಮಣಃ ಸ್ಯಾದ್ವಿಶೇಷಿತಾ ||

ನಚೇತ್ ಪ್ರಾಪ್ತಂ ಪಾರಿಶೇಷ್ಯಾ |

ದಸತ್ವಂ ನ ನಿರಸ್ಯತು

|| ೪೦ ||

ವಾರ್ಥಿಕ || ಮಾಯಾವಾದಿಯು ಪರಬ್ರಹ್ಮಗಂ ಸತ್ಯತ್ವ |

ಹಾಯ ಅಂಗೀಕರಿಸೋಪಕ್ಷ ಸವಿಶೇಷತ್ವ ||

ನೋಯದಲೆ ಧರ್ಮಳ್ಳ ತನವೆ ಯಿರಬೇಕಾಯ್ತು

ಸತ್ಯತ್ವ ನೊಪ್ಪದಿರಲು ||

ಪ್ರಾಯಶಃ ಪರಿಶೇಷ ಪ್ರಾಪ್ತ ಪ್ರಮಾಣದಿಂದ |

ಓಯನೆ ಅಸತ್ವವು ನಿರಾಕರಿಸ ಕೂಡದೈ |

ಈ ಯುಭಯ ಸಂಕಟದಿ ಪಾಶ ಬದ್ಧಿತನಾದಿ ಹೇಳುವಿಗ-

ಸಿದ್ಧಿಯಿಲ್ಲ || ೪೧ || ೮೪೯ ||

ಪೂ. ಪ = ಬ್ರಹ್ಮಗೆ ಅಸತ್ವವು ಮಾಯಾವಾದಿಯಾದ ನಿನ್ನಿಂದ ಅಂಗೀಕರಿಸಲ್ಪಡುವದಿಲ್ಲ. ಸತ್ವವನ್ನೇ ಅಂಗೀಕಾರ ಮಾಡುತ್ತೇವೆ ಕಾರಣ ಅಸತ್ವಾದಿ ಹೇಳುವು ಸಿದ್ಧಿ ಸಲಿಲ್ಲವೆಂದು ಅದ್ವೈತಿಗಳು ಶಂಕಿಸಿದರೆ, ಅದಕ್ಕೆ ಉತ್ತರ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

ಅನ್ವಯ:- ಸಃ, ಬ್ರಹ್ಮಣಃ, ಸತ್ವಂ, ಅಂಗೀಕರೋತಿ, ಚೇತ್, ವಿಶೇಷಿತಾಸ್ಯಾತ್, ನ, ಚೇತ್, ಪಾರಿಶೇಷ್ಯಾತ್ ಪ್ರಾಪ್ತಂ, ಅಸತ್ವಂ, ನ, ನಿರಸ್ಯತು.

ಅರ್ಥ:- ಸಃ = ಆ ಮಾಯಾವಾದಿಯು, ಬ್ರಹ್ಮಣಃ = ಪರಬ್ರಹ್ಮಗೆ ಸತ್ವಂ = ಸತ್ವರೂಪವಿಶೇಷವನ್ನು, ಅಂಗೀಕರೋತಿ ಚೇತ್ = ಅಂಗೀಕರಿಸುವ ಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ, ಬ್ರಹ್ಮಣಃ ವಿಶೇಷಿತಾಸ್ಯಾತ್ = ಬ್ರಹ್ಮಗೆ ನಿರ್ವಿಶೇಷತ್ವ ಹೋಗಿ ಸವಿಶೇಷತ್ವವೇ ಬರುವದು. ನಚೇತ್ = ಬ್ರಹ್ಮಗೆ ಸತ್ವವಿಲ್ಲೆಂದರೆ, ಪರಿಶೇಷಾತ್ ಪ್ರಾಪ್ತಂ = ಪರಿಶೇಷದಿಂದ, ಬಂದಿರುವ ಅಸತ್ವಂ = (ಇಲ್ಲದ್ದನ್ನ) ಅಸತ್ವವನ್ನು, ನ ನಿರಸ್ಯತು = ನಿರಾಕರಣ ಮಾಡಕೂಡದು.

ಭಾವಾರ್ಥ:- ಬ್ರಹ್ಮಗೆ ನಿರ್ಗುಣ ನಿರಾಕಾರ ನಿರ್ವಿಶೇಷತ್ವವನ್ನು ಪೇಳುವ ಮಾಯಾವಾದಿಯು, ಹಾಯ್=ಅಯ್ಯೋ ಈಗ ಬ್ರಹ್ಮನಿಗೆ ಸತ್ಯತ್ವವನ್ನೂ ಒಪ್ಪಿಕೊಳ್ಳುವ ಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ, ನೋಡಿದರೇ=ಯಾವ ಬಾಧೆಯಿಲ್ಲದರೇ ಸತ್ಯತ್ವವೆಂಬ ಸವಿಕೇಷವನ್ನು ಸಗುಣ ಸಾಕಾರವೆಂಬ, ಧರ್ಮುಳ್ಳತನ=ಸ್ವಭಾವವುಳ್ಳವನೇ (ಧರ್ಮ ಉಳ್ಳವನೇ) ಆದ ಬೇಕಾದೀತು. ಇದರಿಂದ ನಿನ್ನ ಅಸತ್ಯತ್ವಾದ್ಯಭಾವ, ನಿರ್ಗುಣ ನಿರಾಕಾರವೆಂಬ ಬ್ರಹ್ಮಗೆ ಹಾನಿ. ಬ್ರಹ್ಮಗೆ ಸತ್ಯತ್ವವನ್ನೂ ಪ್ರದಿದ್ದರೆ, ಪ್ರಾಯಶಃ=ನಿಜಮೇನ ಬಹುತವಾಗಿ, ಪರಿಶೇಷ=ಉಳಿದ ಪ್ರಾಪ್ತಪ್ರವರ್ಣದಿಂದ=ಬ್ರಹ್ಮನಸತು ಎಂದು ಹೇಳಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾ ಬಹಿದ ಪ್ರಮಾಣಗಳಿಂದ, ಓಯೆನ=ಹೋಹೋ ಆಶ್ಚರ್ಯ ನೋಡು ನೀನು ಹೇಳಿದ ಬ್ರಹ್ಮನು ಅಸತ್ತು ಎಂಬದು ನಿನ್ನಿಂದಲೇ ನಿರಾಕರಣ ಮಾಡಲಾರದ್ದಾಣ್ಣಿತ್ತು. ಹೀಗೆ ಎರಡೂ ರೀತಿ ಯಿಂದ ನಿನ್ನಿಗೆ ಬಹು ಸಂಕಟ ಬಂದು ಕೊರಳಿಗೆ ಉಣ್ಣುಬಿದ್ದಿತು. ಕಾರಣ ನಮ್ಮ ಹೇಳುವಿಗೆ ಅಸಿದ್ಧಿಯಿಲ್ಲ.

ಸಾರಾಂಶವೇನೆಂದರೆ, ಪರಸ್ಪರ ವಿರುದ್ಧವಾದ ಸತ್ಯಾಸತ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದನ್ನು ನಿಷೇಧಿಸಿದರೆ, ಮತ್ತೊಂದು ಅಪರಿಹಾರ್ಯವಾಗಿ ಬಂದೇಬರುವದು. ಪರಬ್ರಹ್ಮಗೆ ಶೂನ್ಯದ ವೈಲಕ್ಷಣ್ಯ ಬರುವ ಸಲುವಾಗಿ ಸತ್ಯರೂಪ ವಿಶೇಷವನ್ನಂಗೀಕಾರ ಮಾಡಿದರೆ, ನಿರ್ವಿಶೇಷತ್ವಕ್ಕೆ ಭಂಗವು ಬರುವದು, ಆ ಭಯದಿಂದ ಸತ್ವವನ್ನು ನಿಷೇಧ ಮಾಡಿದರೆ, ಪರಿಶೇಷ ಉಳಿದ, ಸತ್ಯವಿರುದ್ಧವಾದ ಅಸತ್ಯವು ಅಪರಿಹಾರ್ಯವಾಗಿ ಪ್ರಾಪ್ತವಾಗುವದು. ಅಂದ ಬಳಿಕ, ಅಸತ್ಯಹೇತುವು ಮಾಯಾವಾದಿಗೆ ಅಸಿದ್ಧವಾಗುವದಿಲ್ಲ.

ಸತ್ವವನ್ನು ಅಂಗೀಕಾರ ಮಾಡಿದರೆ ನಿರ್ವಿಶೇಷತ್ವಕ್ಕೆ ಭಂಗವು. ಅಂಗೀಕಾರ ಮಾಡದಿದ್ದರೆ, ಬ್ರಹ್ಮನಿಗೆ ಶೂನ್ಯಾಭೇದವು ಈ ರೀತಿ ಉಭಯತಃ ಎರಡೂ ಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಮಾಯಾವಾದಿಗೆ ಅನಿಷ್ಟ ಬರುವದು.

ಶ್ಲೋಕ || ವಿಗೀತಂ ನ ವಿಚಾರ್ಯಂ ಸ್ಯಾ |

ನ್ನ ಭಾವ್ಯಂ ನ ಫಲಪ್ರದಮ್ ||

ಶೂನ್ಯಂ ಬ್ರಹ್ಮಾದ್ಯಮದ್ವೈತಂ |

ವಿಧಧೀ ಗೋಚರೋ ನ ಯತ್

|| ೪೧ ||

ವಾರ್ಥಿಕ || ನಿಮಹೇತುವಿಂ ಬ್ರಹ್ಮನಸತು ಎಂದೊಪ್ಪಿದರೆ |

ಗಮನಿಸಿದನಿಷ್ಟೇನು? ಮಾಯವಾದಿಯು ಎನ್ನೆ ||

ಅನುಮ ವಿಷಯವಿವಾದುದಂ ದ್ವೈತದಹಿತಾದ ಶೂನ್ಯ

ಬ್ರಹ್ಮಾದಿತ್ವ ||

ಸುಮನ ಮೋಕ್ಷೇಚ್ಛುವಿಗೆ ಶ್ರವಣ ಮನನಕೆ ಆಗ್ತು ।

ಅಮಿತ ಧ್ಯಾನಕೆ ವಿಷಯ ಸಲ್ಲದಿದು ವಿಧಿಬುದ್ಧಿ ॥

ಗಮಿಸುವದೆ ಶೂನ್ಯ ವಸ್ತು ನಿರವಯವ ಫಲ ಮೋಕ್ಷಕ್ಕೆ

ಆಗುವದೆ ಮಾಯಿ ॥ ೪೧ ॥ ೮೫೦ ॥

ಹೋಗಲಿಬಿಡು. ಬ್ರಹ್ಮಗೆ ಅಸತ್ಯ ಇರಲಿ, ಮಾಯಾವಾದಿಗೆ ಅದರಿಂಟ ಅನಿಷ್ಟವೇ ನೆಂದು ಕೇಳಿದರೆ, ಅಸರ ಫಲಿತಾರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

ಅನ್ವಯ:— ವಿಗೀತಂ, ಅಸ್ತೀತಂ, ಶೂನ್ಯಂ, ಬ್ರಹ್ಮಾದ್ಯಂ, ವಿಧಿಧೀ ಗೋಚರಃ ಸ, ಯತ್, ವಿಚಾರ್ಯಂ ನಸ್ಯಾತ್, ಭಾವ್ಯಂ, ನ. ಫಲಪ್ರದಂ, ನ, ॥

ಅರ್ಥ:— ವಿಗೀತಂ=ವಿಸ್ತೃತಸನ್ನಂ=ವಿವಾದಗ್ರಸ್ತವಾದ, ಅದ್ವೈತಂ=ಭೇದವಿಲ್ಲದ, ಶೂನ್ಯಂ=ಶೂನ್ಯರೂಪವಾದ ಬ್ರಹ್ಮಾದ್ಯಂ=ಬ್ರಹ್ಮಾದಿ ತತ್ವವು, ಯತ್ ಯಾವ ಕಾರಣ ದೆಸೆಯಿಂದ ತತ್=ಪರತತ್ವೇನ ಅಂಗೀಕೃತವಾದ ಬ್ರಹ್ಮಾದಿವಸ್ತು, ವಿಧಿಧೀ ಗೋಚರಃ=ಅಸ್ತಿತ್ವ ಬುದ್ಧಿಗೆ ವಿಷಯವಾಗುವದಿಲ್ಲ ಆ ಕಾರಣದ್ದೆಲೆಯಿಂದ, ವಿಚಾರ್ಯಂ ನಸ್ಯಾತ್=ಶ್ರವಣಮನನಾದಿ ವಿಚಾರಕ್ಕೆ ಯೋಗ್ಯವಲ್ಲ. ಭಾವ್ಯಂ ನ=ಧ್ಯಾನಕ್ಕೂ ಅರ್ಹವಲ್ಲ. ಫಲಪ್ರದಂನ, =ಫಲಪ್ರದವೂ ಆಗಲಾರದು

ಮಾಯಾವಾದಿ ಪ್ರಭೃತಿಗಿಂದ ಅಂಗೀಕೃತಪರತತ್ವವು ವಿಚಾರ್ಯಂ=ಮುಮುಕ್ಷು ಗಳಾದ ಜನರಿಗೆ, ಶ್ರವಣಮನನಾದಿ ರೂಪ ವಿಚಾರಕ್ಕೆ ಆಸ್ಪದವು ಆಗುವದಿಲ್ಲ. ಮತ್ತು ಭಾವ್ಯಂ=ಧ್ಯಾನ ಮಾಡಲಿಕ್ಕೆ ಯೋಗ್ಯವಾದದ್ದಾದರೂ ಆಗುವದಿಲ್ಲ ಮತ್ತು ಧರ್ಮಾದಿ ರೂಪ, ಮೋಕ್ಷಫಲವಾದರೂ ಆಗುವದಿಲ್ಲ.

ಭಾವಾರ್ಥ:— ಆಗ್ಗೆ ಮಾಯಾವಾದಿಯು, ಇರಲಿ ನಿಮ್ಮ ಹೇಳುವಿನಂತೆ=ನೀವು ಹೇಳಿದ ಕಾರಣದಂತೆ ಬ್ರಹ್ಮನಿಗೆ ಅಸತ್ಯ ಎಂದು ಒಪ್ಪಿದರೆ ಗಮನಿಸಿದ=ಬಂದ ಅನಿಷ್ಟೇನು? ಬಯಸದೇ ಇದ್ದ ಬಂಕೆ ಹಾನಿ ವಿನೆಂದು ಮಾಯಾವಾದಿಗಳು ಕೇಳಲು, ಅದಕ್ಕೆ ಉತ್ತರ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ಅನುಸಂ=ಬಹು ಆಶ್ಚರ್ಯವು, ವಿಷಯ. ವಿವಾದುದಂ=ಯಾವ ಪರವಾದಿಗಳೊ ಪ್ಪುಟ ವಿವಾದಾಸ್ಪದವಾದ ಪರಬ್ರಹ್ಮವು. ದ್ವೈತರಹಿತಾದ=ಜೀವಜಡರಿಂದ ಭೇದವಿಲ್ಲ ದಿರುವ ಬ್ರಹ್ಮನು, ಶೂನ್ಯಾದಿತ್ವಗಳು. ಸುಮನ=ಸಮೀಚೀನವಾದ ಮೋಕ್ಷಾಪೇಕ್ಷಿಗಳ, ಶ್ರವಣ ಮನನಾದಿ ವಿಚಾರಕ್ಕೆ ಯೋಗ್ಯವಾಗಲಾರದು ಧ್ಯಾನಿಸಲಿಕ್ಕೂ ಅರ್ಹವಾಗ ಲಾರದು. ಯಾಕಂದರೆ ವಿಧಿಬುದ್ಧಿ=ಕೇವಲ, ವಸ್ತು, ಮಠ, ಮರ, ಮೊದಲಾದ ಇರತಕ್ಕ ವಸ್ತುಗಳ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ, ಇರುತ್ತವೆಂಬ ಅಸ್ತಿತ್ವ ಬುದ್ಧಿಯು. ಬ್ರಹ್ಮನು ಅಸತ್ಯ ಎಂದೊಪ್ಪಿ ದದ್ದೆ, ಅಸತ್=ಇಲ್ಲದಿದ್ದದು, ಸತ್=ಇರುತ್ತದೆಂಬ ವಿಧಿವಿಷಯವಾಗಲಾರದು. ಅಸತ್ಯ= ಇಲ್ಲದ್ದು (ಇದ್ದದ್ದಲ್ಲವೆಂಬ ಸ್ವರೂಪಕ್ಕೆ) ವಿಷಯವು ಬಿಕ್ಕಿವಳೋಡು, ಮುಂತಾದ ಇಲ್ಲದ

ನಸ್ತುವಿನಂತೆ ಬ್ರಹ್ಮನು ಅಸತು ಎಂದಾದರೆ, ಅದು ಬುಗ್ಗಿಗೆ ಗಮನಿಸುವದೇ? = ಶೋರು ವದೇ? ಇಲ್ಲದ್ದು (ಅಸತು) ಬುಧಿಗೆ ಎಂದಿಗೂ ಶೋರಲಾರದು. ತೋರದ ನಸ್ತು ಧ್ಯಾನಿಸಲಿಕ್ಕೆ ಹೇಗೆ ಬಂದೀತು? ಕಾರಣ ಧ್ಯಾನಕ್ಕೆ ಯೋಗ್ಯವಲ್ಲ. ಇಂಥ ಶೂನ್ಯ ಅಸತು ನಿರವಯವ ಪರಬ್ರಹ್ಮವು, ಧರ್ಮಾದಿ ಮೋಕ್ಷ ಫಲಪ್ರದಕ್ಕೆ ಎಂದಿಗೂ ಆಗಲಾರದು. ಕಾರಣ ನಿನ್ನ ಇಂಥ ಅಸತ್ ಪರಬ್ರಹ್ಮನನ್ನು ಮೋಕ್ಷ ಅಪೇಕ್ಷೆಯುಳ್ಳವರೆಂದಿಗೂ ಭಜಿಸಲಾರದು

ಬ್ರಹ್ಮಾದ್ಯ ಮಿತ್ಯಾದ್ಯಶಬ್ದೇನ = ಬ್ರಹ್ಮಾದಿ ಅದಿಪದದಿಂದ ಗ. ಶೂನ್ಯವಾದಿಗಳು, ೨. ವಿಜ್ಞಾನವೇ ತತ್ವವೆಂದು ಹೇಳುವ ವಿಜ್ಞಾನವಾದಿಗಳು, ೩. ಶಬ್ದದಿಂದದ್ಯೋತನ ವಾದ (ವೈಯಾಕರಣ ಪ್ರಭೇದ) ಸ್ಫೋಟನೆ ಬ್ರಹ್ಮವೆಂಬ ಸ್ಫೋಟವಾದಿ ಇವರೆಲ್ಲ ಅಸತ್ತಿ ನಲ್ಲೇ ಸೇರಿರುತ್ತಾರೆಂದು ಭಾವಪ್ರಕಾಶಿಕೆ.

ಶ್ಲೋಕ || ಖಪುಷ್ಪವದಖಂಡತ್ವಾ |

ದ್ವೈತಿರಿಕ್ತಂ ನಿದರ್ಶನಮ್ ||

ಪ್ರಮಾಣಾದಿವದಿತ್ಯೇನ |

ಮೂಹನೀಯಂ ಯಥೇಷ್ಟಿತಮ್

|| ೪೨ ||

ವಾರ್ಧಿಕ || ಅರಿತುಕೋ ಆಕಾಶಪುಷ್ಪದೋಲ್ ಬ್ರಹ್ಮನುಂ |

ನೆರೆ ಸತ್ಪವಲ್ಲಖಂಡತ್ವ ಸತ್ವಾಗ್ನಿ ||

ಧರಮರಹಿತಾಗುವದು ಇಲ್ಲವಿದು ಅರ್ಹಲ್ಲ

ಸುವಿಚಾರಕಾಸ್ಪದವದು ||

ಭರದಿ ಯಾವಸ್ತು ಸತ್ಯತ್ವ ಪ್ರಮಾಣದಿಂ |

ನಿರುತ ಧರ್ಮುಳ್ಳದ್ದು ಇದ್ದುದಾಗಲಿಬೇಕು |

ಇರುವ ಈ ವೈತಿರೇಕ ದೃಷ್ಟಾಂತ ಸಿದ್ಧವಿದು ನಿನ

ಬ್ರಹ್ಮ ಮೋಕ್ಷ ಕೊಡನೊ || ೪೨ || ಲಘು ||

ಈ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ದೃಷ್ಟಾಂತ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

ಅನ್ವಯ:— ಬ್ರಹ್ಮಾದ್ಯಂ, ಅಖಂಡತ್ವಾತ್, ಖಪುಷ್ಪವತ್, ಯಥೇಷ್ಟಿತಂ ಪ್ರಮಾಣಾದಿವತ್, ದ್ವೈತಿರಿಕ್ತಂ, ನಿದರ್ಶನಂ, ಉಹನೀಯಂ ||

ಅರ್ಥ:— ಬ್ರಹ್ಮಾದ್ಯಂ = ನಿನ್ನ ಬ್ರಹ್ಮಾದಿ ತತ್ವವು, ಅಖಂಡತ್ವಾತ್ = ನಿರ್ವಿಶೇಷ ವಾದುದ್ದರಿಂದ, ಖಪುಷ್ಪವತ್ = ಆಕಾಶ ಪುಷ್ಪದೋಸಾದೆಯೆಲಿ ಶ್ರವಣಾದ್ಯರ್ಹವಾಗ-

ಲಾರದು. ಅಸ್ತಿ = ಆ ಆಕಾಶವುಷ್ಯವು ಇರುವದಂತೆ, ಬುದ್ಧಿಗೆ ಸ್ವಭಾವತಃ ಗೋಚರವಾಗುವದೇ ವಿಚಾರಾರ್ಹವೆಂಬ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ, ಯಥೇಚ್ಛಿಕಂ = ಆಪೇಕ್ಷಾನುಸಾರವಾಗಿ, ಪ್ರಮಾಣಾದಿವತ್ = ಪ್ರಮಾಣ ಪ್ರಮೇಯಗಳಂತೆ, ವ್ಯತಿರಕ್ತಂ ನಿರರ್ಶನಂ = ವ್ಯತಿರೇಕದೃಷ್ಟಾಂತ, ಊಹನೀಯಂ = ಊಹಿಸಿಕೊಳ್ಳತಕ್ಕದ್ದು.

ಭಾವಾರ್ಥ: - ತಿಳಿದುನೋಡು, ಗಗನಕುಸುಮವೆಂಬ ಶಬ್ದದಿಂದ ತಿಳಿದ ಆಕಾಶಹೂವು, ಅಸ್ತಿತ್ವ ಬುದ್ಧಿಗೆ ಹೇಗೆ ವಿಷಯವಾಗುವದಿಲ್ಲವೋ ಹಾಗೆಯೇ ನಿನ್ನ ಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ, ಬ್ರಹ್ಮದಿ ತತ್ವವು, ಅಖಂಡತ್ವಾತ್ = ಸತ್ವಾದಿ ಧರ್ಮರಹಿತತ್ವ ಇರುವದರಿಂದ, ಅದೇ ಎಂಬ ಬುದ್ಧಿಗೆ ವಿಷಯವಾಗಲಾರದು. ಇಲ್ಲಿ ಹೀಗೆ ಅನುಮಾನ ಪ್ರಯೋಗ ಮಾಡಬೇಕು.

೧. ವಿವಾದ ವಿಷಯಿಭೂತವಾದ ಬ್ರಹ್ಮಾದಿತತ್ವವು ಶ್ರುತ್ಯಾದಿ ವಿಷಯವಲ್ಲ. ಸತ್ವಾದಿಸರ್ವ ವಿಶೇಷದಿಂದ ರಹಿತವಾಗಿರುವದರಿಂದ, ಆಕಾಶವುಷ್ಯದಂತೆ.

೨. ವಿವಾದವಿಷಯಿಭೂತವಾದ ಬ್ರಹ್ಮಾದಿತತ್ವವು, ವಿವೇಕಿಗಳಿಗೆ, ಶ್ರುತಿ, ಬ್ರಹ್ಮವಿಮಾಂಸ, ತನ್ನಿರ್ಣಾಯಕ ಯುಕ್ತಿಗಳಿಂದ, ವಿಚಾರಮಾಡಿಸಿಕೊಳ್ಳಲಿಕ್ಕೆ ಯೋಗ್ಯವಾಗಲಾರದು. ಶ್ರುತ್ಯಾದಿಗಳಿಗೆ ಅವಿಷಯವಾದ್ದರಿಂದ, ಆಕಾಶಹೂವಿನಂತೆ.

೩. ವಿವಾದವಿಷಯಿಭೂತವಾದ ಬ್ರಹ್ಮಾದಿತತ್ವವು ನಿರಾಕಾರವಾಗಿರುವದರಿಂದ, ಧ್ಯಾನಮಾಡಲಿಕ್ಕೆ ಯೋಗ್ಯವಾಗಲಾರದು. ಗಗನಾರವಿಂದದಂತೆ.

೪. ವಿವಾದವಿಷಯಿಭೂತ ನಿನ್ನ ಬ್ರಹ್ಮಾದಿತತ್ವ ವಿಷಯಕವಾದ ಭಾವನೆಯು, ಸಂಸಾರವೋಚಕವಾಗಲಾರದು. ಅಸದ್ವಿಷಯವಾದುದರಿಂದ, ಮೂಲದ ಕೋಡಿನ ಭಾವನೆಯಂತೆ.

೫. ವಿವಾದ ವಿಷಯವಾದ, ಬ್ರಹ್ಮಾದಿತತ್ವವು ಪುರುಷಾರ್ಥದಾಯಕವಾಗಲಾರದು. ಅಸದ್ವಿಷಯವಾದ್ದರಿಂದ ಅಶ್ಚಶೃಂಗದಂತೆ, ಈ ಅನುಮಾನಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರಮಾಣಾದಿಗಳು ಸದ್ವಿಷಯವಾದ್ದರಿಂದ ಅಂದರೆ ಸತ್ಪರೂಪಧರ್ಮದಿಂದ ವಿಶಿಷ್ಟವಾದ್ದರಿಂದ ವ್ಯತಿರೇಕದೃಷ್ಟಾಂತವಾಗುವವು. ಇದರಲ್ಲಿ ಯಾವ್ಯಾವುದು ಹೇಗೆ ಹೇಗೆ ಇದನ್ನು ದೃಷ್ಟಾಂತಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಬೇಕೆಂಬುದು ತಮ್ಮ ಬುದ್ಧಿಯಿಂದ ವಿಚಾರ ಮಾಡಬೇಕು

ಸಾರಾಂಶವೇನೆಂದರೆ ಸತ್ವಾದಿವಿಶೇಷಣ ಇದ್ದ ವಸ್ತುವೇ, ವಿಚಾರ ಮಾತಲಿಕ್ಕೂ ಧ್ಯಾನಮಾಡಲಿಕ್ಕೂ ಯೋಗ್ಯವಾಗಿ ಫಲವನ್ನು ಕೊಡುತ್ತದೆ ಅಸತ್ಯ ಇಲ್ಲದ್ದು ಬ್ರಹ್ಮಶೂನ್ಯಗಳು, ಆಕಾಶ ಹೂವಿನಂತೆ, ವೇದಾದಿಗಳಿಗೆ ವಿಷಯವಲ್ಲೇ ಅಲ್ಲ. ಕಾರಣ ವಿಚಾರಾರ್ಹವಲ್ಲ. ಮತ್ತು ನಿರಾಕಾರವಾದ್ದರಿಂದ ಧೈಯವೂ ಅಲ್ಲ, ಸದ್ವಸ್ತುವೇ ವಿಚಾರಾದಿಗಳಿಗೆ ವಿಷಯವು. ಪ್ರಮಾಣದಂತೆ ಅನುಮಾನವು

ಈ ವಿಷಯವನ್ನು ಸಾಧಿಸುತ್ತದೆ ಹೇಗಂದರೆ ತಿಳಿಯತಕ್ಕ ಪ್ರಮೇಯವಿದ್ದರೆ, ಅದು ಪ್ರಮಾಣಕ್ಕೆ ವಿಷಯವಾಗುತ್ತದೆ. ಪ್ರಮೇಯವೇ ಇಲ್ಲದಿದ್ದಲ್ಲಿ, ಪ್ರಮಾಣದ ಅವಶ್ಯಕತೆಯೇ ಇಲ್ಲ. ವಸ್ತುವೇ ಇಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ಆ ವಸ್ತುವಿನ ವಿಷಯ ವಿಚಾರ ಮಾಡುವುದು ಕೂಡುವದಿಲ್ಲ. ನಿರಾಕಾರ ವಸ್ತುವಿನ ಧ್ಯಾನವಂತೂ ಇಲ್ಲಿಂದಮೇಲೆ ಫಲಪ್ರದವೂ ಆಗುವದಿಲ್ಲವೋಕ್ಷ ಕೊಡಲಾರದು.

ನೆರೆ= ಚನ್ನಾಗಿ, ಭರದ= ತ್ವರ ನಿರುತ= ನಿತ್ಯದಲ್ಲಿ.

ಶ್ಲೋಕ || ಅನ್ನಾಯಾ ನಾಮ ಮಾನತ್ವೇ |

ಧರ್ಮಾದೇರ ಪ್ರಮಾಣತಾ |

ಧರ್ಮಾದ್ಯಭಾವೇ ನೋ ಮಾನಂ |

ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷೈಕಪ್ರಮಾಣಿನಃ

|| ೪೩ ||

ವಾರ್ಥಿಕ || ಅವ ಮಹಬ್ರಹ್ಮಾಖ್ಯ ವೇದವೇದಿತವೆಂಬ |

ಏವಮಾದಿ ಸದಾಗಮಕೆ ಅಪ್ರಮಾಣವೆನೆ ||

ಈ ವಿಧದಿ ಇಂದ್ರಿಯಗಳಿಂ ತಿಳಿಯದಾದದ್ದು ಧರ್ಮ

ಧರ್ಮಗಳು ಸಹ ||

ಕೇವಲ ಪ್ರಮಾಣಯಿಲ್ಲದ್ದೆ ಆಯಿತು ನೋಡು |

ಅವ ಚಾರ್ವಾಕನ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಕ್ಕೆ ಧರ್ಮಾದ್ಯ ||

ಭಾವ ವಿಷಯದಿ ಪ್ರಮಾಣಿಲ್ಲ ವೇದವೆ ಮುಖ್ಯ

ಸಪ್ರಮಾಣೆಂದು ಗ್ರಹಿತ || ೪೩ || ಅ೫೨ ||

ವೇದವೇ ಮುಖ್ಯ ಪ್ರಮಾಣ, ಮತ್ತು ವೇದಕ್ಕೆ ಅವಿರುದ್ಧವಾದವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

ಹಿಂದೆ ೪ನೇ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮಾಖ್ಯೋವೇದ ವೇದಿತಃ ಎಂತೆಂದು ಹೇಳಿ ವೇದವೇದ್ಯತ್ವವು ನಿರೂಪಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ. ವೇದವೇ ಅಪ್ರಮಾಣವಾದ ಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ, ವೇದ ವೇದ್ಯತ್ವವು ಈಶ್ವರನಿಗೆ ಹೇಗೆ ಕೂಡುತ್ತದೆಂತ ವೇದಪ್ರಮಾಣ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ವಿವಾದವನ್ನು ಮಾಡತಕ್ಕಂಥಾ ಎಲ್ಲ ಪ್ರತಿವಾದಿಗಳನ್ನು ನಿರಾಕರಿಸುತ್ತಾರೆ.

ಅನ್ವಯ :- ಅನ್ನಾಯಾನಾಂ, ಅಮಾನತ್ವೇ, ಧರ್ಮಾದೇಃ, ಅಪ್ರಮಾಣತ್ವಾ, ಧರ್ಮಾದಿ ಅಭಾವೇ, ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷೈಕ, ಪ್ರಮಾಣಿನಃ, ನೋ, ಮಾನಂ,

ಅರ್ಥ:-- ಆಮ್ನಾಯಾನಾಂ = ವೇದಗಳಿಗೆ ಅಮಾನತ್ರೇ = ಅಪ್ರಾಣ್ಯವು ಅಂಗೀಕೃತವಾದ ಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ, ಧರ್ಮಾದೇಃ = ಇಂದ್ರಿಯಗಳಿಂದ ತಿಳಿಯದೇ ಇದ್ದ ಅಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವಸ್ತುಗಳಿಗೆ ಧರ್ಮಾಧರ್ಮಗಳಿಗೆ, ಅಪ್ರಮಾಣತಾ = ಪ್ರಮಾಣಕ್ಕೆ ತುಣ್ಯಕ್ಕೆ ಬರುತ್ತದೆ ಧರ್ಮಾದಿ ಅಭಾವೇ = ಧರ್ಮಗಳೇ ಇಲ್ಲವೆಂಬುವ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ, ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷ ಏಕಪ್ರಮಾಣನಃ = 'ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷ ಒಂದೇ ಎಂಬ ಪ್ರಮಾಣವೆಂದೊಪ್ಪಿದವರಿಗೆ, ನೋಮಾನಂ = ಪ್ರಮಾಣವಲ್ಲ.

ಭಾವಾರ್ಥ:-- ನಾರಾಯಣನು ಸರ್ವೋತ್ತಮನು ಗುಣಪೂರ್ಣನೂ ಸದಾಗಮಗಳಿಂದ, ವೇದ್ಯನು ಎಂದು, ಪೂರ್ವದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದೆ ಇಂಥ ಪರಬ್ರಹ್ಮನನ್ನು ಹೇಳತಕ್ಕ ವೇದಗಳಿಗೆ ಅಪ್ರಾಮಾಣ್ಯ ಹೇಳಿದರೆ, ಧರ್ಮವೇ ಮೊದಲಾದ ಅತೀಂದ್ರಿಯ ಪದಾರ್ಥವು ಸಿದ್ಧವಾಗದೇ ಹೋಗಬೇಕಾದಿತು. ಸರ್ವಸಮ್ಮತವಾದ ಅತೀಂದ್ರಿಯ ಪದಾರ್ಥದಲ್ಲಿ, ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವೂ ಪ್ರಮಾಣವಾಗಲಾರದು. ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷ ಸಹಾಯದಿಂದ ರಹಿತವಾದ ಅನುಮಾನವಾದರೂ, ಸ್ವಚ್ಛಾಚಾರಿಯಾದ್ದರಿಂದ ಅತೀಂದ್ರಿಯವಸ್ತುವನ್ನು ತಿಳಿಸಲಾರದು. ಆದಕಾರಣ ಅಪೌರುಷೇಯವಾದ ವೇದವೇ ಅತೀಂದ್ರಿಯವಸ್ತು ಸಾಧಕವೆಂದು ಒಪ್ಪಲೇಬೇಕು ಆದರೆ ಧರ್ಮಾದಿಗಳನ್ನೊಪ್ಪದೇ ಇದ್ದ ಚಾರ್ವಾಕನನ್ನು ಕುರಿತು, ಆ ಧರ್ಮಾದ್ಯ ಭಾವದಲ್ಲಿ ರೂಪವಿಲ್ಲದ ಕಾರಣ ಧರ್ಮಾದ್ಯ ಭಾವದಲ್ಲಿ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವೂ ಪ್ರಮಾಣವಾಗುವದಿಲ್ಲ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಾತಿರಿಕ್ತವಾದ ಪ್ರಮಾಣವನ್ನು ನೀನು (ಚಾರ್ವಾಕನು) ಒಪ್ಪುವದಿಲ್ಲದ್ದರಿಂದ, ಧರ್ಮಾದ್ಯಭಾವ ಸಿದ್ಧಿಸಬೇಕಾದರೆ ಪ್ರಮಾಣವಿಲ್ಲೆಂತಾಗುವದು. ಧರ್ಮಾದ್ಯಭಾವದ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಪ್ರಮಾಣವಿಲ್ಲವಾದರೆ ಧರ್ಮಾದಿ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಪ್ರಮಾಣ ಉಂಟೆಂದು ಆಯಿತು. ಆ ಪ್ರಮಾಣವು ಆಗಮವೇ ಆಗುವದು. ಈ ರೀತಿಯಾಗಿ ವಿಚಾರಿಸಿ, ಆಚಾರ್ವಾಕನನ್ನು ಕುರಿತು, ಆಗಮದಿಂದಲೇ ಧರ್ಮಾದಿಗಳನ್ನು ಒಪ್ಪಿಸಬೇಕು.

ಶ್ಲೋಕ || ನ ಪೌರುಷೇಯಂ ವಚನಂ |

ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯೇನ ನಿಶ್ಚಿತಮ್ ||

ಪೌರುಷೇಯತ್ವತೋ ಯದ್ವ |

ದ್ವಾಕ್ಯ ಮುನ್ಮತ್ತ ಭಾಷಿತಮ್

|| ೪೪ ||

ವಾರ್ಥಿಕ || ಬುದ್ಧರೇ ಮೊದಲಾದ ಪುರುಷ ನಿರ್ಮಿತವಾಕ್ಯ |

ಶುದ್ಧ ಧರ್ಮಾಧರ್ಮ ಭಾವಗಳ ನಿಶ್ಚಯದಿ |

ಬದ್ಧ ಪ್ರಮಾಣವಾಗದು ಕೇಳು ಉನ್ಮತ್ತನಾ ವಾಕ್ಯದಂತೆ ನಿತ್ಯ ||

ಇದ್ದುದಂ ಪುರುಷನಿರ್ಮಿತ ವಾಕ್ಯನಿಜವೆಂದು |
ಶ್ರದ್ಧೆಯಲಿ ನಂಬಲಾಗದು ಸುಧರ್ಮಾಧರ್ಮ |
ಸಿದ್ಧಿಗೆ ಅಪೌರುಷ ಸದಾಗಮ ಪ್ರಮಾಣವಂ

ನೀನೊಪ್ಪು ಚಾರ್ವಾಕನೇ || ೪೪ || ೮೫ ||

ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ=ಧರ್ಮಾದಿಸಿದ್ಧಿಗೋಚರ ವೇದಪ್ರಮಾಣ್ಯವನ್ನು ಯಾಕೆ ಅಂಗೀಕರಿಸಬೇಕು. ಧರ್ಮಾದಿಗಳು ವೇದದಿಂದ ಸಿದ್ಧಿಸದಿದ್ದರೂ, ಪೌರುಷೇಯ=ಪುರುಷ ಪ್ರಣೀತ ವಾಕ್ಯಗಳಿಂದ ಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತದೆಂತ ಚಾರ್ವಾಕನು ಶಂಕಿಸಲು ಅದಕ್ಕೆ ಉತ್ತರವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

ಅನ್ವಯಯ:— ಪೌರುಷೇಯಂ, ವಚನಂ, ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯೇನ, ನ, ವಿನಿಶ್ಚಿತಂ, (ನಭವತಿ) ಪೌರುಷೇಯತ್ವತಃ, ಉನ್ಮತ್ತ, ಭಾಷಿತಂ. ವಾಕ್ಯಂ, ಯದ್ವತ್ ||

ಅರ್ಥ:— ಪೌರುಷೇಯಂ=ಬುದ್ಧಾದಿ ಪುರುಷರ ವಚನವು ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯತ್ವೇನ=ಧರ್ಮಾದಿಗಳ ಸಿದ್ಧಿಗೆ ಪ್ರಮಾಣತ್ವೇನ, ವಿನಿಶ್ಚಿತಂ ನ ಭವತಿ=ನಿಶ್ಚಯ ಮಾಡಲಿಕ್ಕಾಗುವದಿಲ್ಲ. ಕುತಃ=ಯಾಕಂದರೆ, ಪೌರುಷೇಯತ್ವತಃ=ಪುರುಷನು ಆಡಿದ ಮಾತುಗಳಾದ ಕಾರಣ, ಉನ್ಮತ್ತ ಭಾಷಿತಂ ವಾಕ್ಯಂ ಯದ್ವತ್ =ಹುಚ್ಚು ಹಿಡಿದವನ ಮಾತಿನಂತೆ.

ಭಾವಾರ್ಥ=ಬುದ್ಧನೇ ಮೊದಲಾದ ಪುರುಷರಿಂದ ನಿರ್ಮಿತ ವಾಕ್ಯ ಗ್ರಂಥವು, ಶುದ್ಧ = ನಿರ್ದೋಷ ಧರ್ಮ ಮತ್ತು ಅಧರ್ಮಗಳ ಅಭಾವ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಪುರುಷ ನಿರ್ಮಿತ ಮನುಷ್ಯರಿಂದ ರಚಿಸಲ್ಪಟ್ಟ ಕಾರಣ, ಅವು ಪ್ರಮಾಣವೆಂದು ನಿರ್ಣಯ ಮಾಡಲಿಕ್ಕೆ ಆಗುವದಿಲ್ಲ. ಹೇಗಂದರೆ, ಉನ್ಮತ್ತನ=ವಿಸ್ಮೃತ, ಹುಚ್ಚು ಹಿಡಿದವನ ಮಾತಿನಂತೆ. ಹುಚ್ಚನು ಹೇಳಿದ ಮಾತು ಸರ್ವಥಾ ಸತ್ಯವೆಂದು, ಶ್ರದ್ಧೆಯಲಿ =ನಂಬಿಕೆಯಿಂದ ನಿಜವಾಗಿ ನಂಬಲಿಕ್ಕಾಗುವದಿಲ್ಲ. ಕಾರಣ ಧರ್ಮಾಧರ್ಮಸಿದ್ಧಿಗೆ ಅಪೌರುಷೇಯ ಪುರುಷ ಪ್ರಣೀತವಲ್ಲದ, ಸತ್ಯವಾಗಿರುವ ಸದಾಗಮಗಳೇ =ನಿರ್ದುಷ್ಟವಾದ ವೇದಗಳೇ ಮುಖ್ಯ ಪ್ರಮಾಣವೆಂದು, ನೀನು ಚಾರ್ವಾಕನಾದರೂ ಒಪ್ಪಲೇಬೇಕು.

ಶ್ಲೋಕ || ವಿಮತಃ ಪುರುಷೋಜ್ಞಃ ಸ್ಯಾತ್ ||

ಸ್ಯಾಚ್ಚ (ದ) ಸೌ ವಿಪ್ರಲಂಭಕಃ ||

ಪುಂಸ್ತಾ ಚೈತ್ರವದಿತ್ಯ |

ಸ್ತಾ (ಃ) ಸ (ಸಾ) ವರ್ಜ್ಞೇ ಕೇವಲಾನುಮಾ (ಃ) || ೪೫ ||

ವಾರ್ಧಿಕ || ನಿನ್ನ ಬುದ್ಧಾದಿಗಳ ಸರ್ವಜ್ಞ ವಿಷಯದಲಿ |
ಮುನ್ನಂ ವಿವಾದವಿರೆ ಚೈತ್ರತೆರ ಪುರುಷನಿರೆ |
ಘನ್ನ ತತ್ವಜ್ಞಾನ ರಹಿತವಂಚಕನಾಗಿ ಇರಲಿಬೇಕೆಂಬನ್ಯಾಯ ||

ಇನ್ನಿತನು ಮಾನದಿಂ ಪರವಾದಿ ಪೇಳ್ವಂಥ |
ಚನ್ನಶ್ರುತಿ ಬಲವಿರದ ಕೇವಲನುಮಾನವಿದು |
ಭಿನ್ನ ಧರ್ಮಾಧರ್ಮ ಕಸ್ಯ ಚಿತ್ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷ ಪರಮಾಣು
ಘಟವದಸ್ತಾ || ೪೫ || ೮೫೪ ||

ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ = ಬುದ್ಧಾದಿಗಳು ಸರ್ವಜ್ಞರಾದಕಾರಣ ಅವರ ವಚನವು ಯಾಕೆ
ಅಪ್ರಮಾಣವಾಗಬೇಕು. ಅವರ ವಾಕ್ಯಕ್ಕೆ ಉನ್ನತ್ತ ಹುಚ್ಚನ ವಾಕ್ಯವೆಂಬುದು,
ಸರ್ವಾತ್ಮನಾದ್ಯಷ್ಟಾಂತ ಕೂಡುವದಿಲ್ಲವೆಂದರೆ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

ಅನ್ವಯ:— ವಿಮತಃ ಪುರುಷಃ, ಪುಂಸ್ತಾತ್, ಚೈತ್ರವತ್, ಅಜ್ಞ, ಸ್ಯಾತ್,
ಅಸೌ, ವಿಪ್ರಲಿಂಭಕಃ, ಇತಿ ಸಾರ್ವಜ್ಞೇ, ಕೇವಲಾನುಮಾ, ಆಸ್ತಾ,

ಅರ್ಥ:— ವಿಮತ ಪುರುಷಃ = ಸರ್ವಜ್ಞನೆಂಬ ವಿವಾದ ವಿಷಯವಾದ ಪುರುಷನು,
ಪುಂಸ್ತಾತ್ ಚೈತ್ರವತ್ = ಪುರುಷನಾದ್ದರಿಂದ ಚೈತ್ರನಂತೇ, ಅಜ್ಞಸ್ಯಾತ್ = ಜ್ಞಾನ
ರಹಿತನಾಗಲಿ, ಅಸೌ = ಅನು, ವಿಪ್ರಲಿಂಭಕಃ = ವಂಚಕನಾಗಬಹುದು. ಇತಿ
ಸಾರ್ವಜ್ಞೇ = ಹೀಗೆ ಯಾವನೋ ಒಬ್ಬ ಸರ್ವಜ್ಞನೆಂಬ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ, ಕೇವಲಾನುಮಾ =
ಶ್ರುತ್ಯಾದಿ ಸಹಾಯರಹಿತಾನುಮಾನಗಳು, ಆಸ್ತಾ = ನಿರಾಕರಿಸಲ್ಪಡುತ್ತವೆ.

ಭಾವಾರ್ಥ:— ಬುದ್ಧಾದಿಗಳು ಪುರುಷರಾದ ಕಾರಣ, ಚೈತ್ರನಂತೆ, ಅಜ್ಞರು
ವಂಚಕರು ಈತರ ಬುದ್ಧಾದಿಗಳ ಸರ್ವಜ್ಞತ್ವ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ, ಪರಕೀಯರಿಂದ ಮಾಡ
ಲ್ಪಟ್ಟ ಶ್ರುತ್ಯಾದಿ ಸಹಾಯರಹಿತ ಅನುಮಾನಗಳು, ಮತ್ತು ಧರ್ಮಾಧರ್ಮಗಳು ಮತ್ತು
ಪರಮಾಣುಗಳು ವಸ್ತುವಾದ ಕಾರಣದಿಂದ, ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವಾದವುಗಳು, ಎಂಬ ಶ್ರುತ್ಯಾದಿ
ಸಹಾಯರಹಿತವಾದ ಈ ಅನುಮಾನಗಳಾದರೂ ನಿರಾಕರಿಸಲ್ಪಟ್ಟವು. ಕಾರಣ ಧರ್ಮಾದಿ
ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಅಸರ್ವಜ್ಞರಾದ ಬುದ್ಧಾದಿಗಳ ವಚನವು ಪ್ರಮಾಣವೆಂದು ಹೇಳುವದು
ಸರಿಯಾದುದಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ಅಪೌರುಷೇಯವಾದ ವೇದವೆ ಧರ್ಮಾದಿ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ
ಪ್ರಮಾಣವೆಂದು ಹೇಳಬೇಕಾಗುವದು

ಧರ್ಮಾಧರ್ಮೌಕಸ್ಯ ಚಿತ್ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಾನ್ವಿ = ಧರ್ಮಾಧರ್ಮಗಳು ಏನೋ ಒಂದು
ಕಾರಣದಿಂದ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವು, ಪರಮಾಣವಃ = ಜಾಲಸೂರ್ಯಮುರೀಚಿತ್ಯ

ಆರನೇ ಭಾಗಕ್ಕೆ ಷರಮಾಣು, ಕಣ್ಣಿಗೆ ತೋರದಿರುವ ಪರಮಾಣುಗಳು ಕೂಡದಂತೆ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವೆಂದು ಅನ್ನುತ್ತೇವೆಂದರೆ, ನಿನ್ನ ಮತ ನಿರಸ್ತವಾದಿತು. ಬುದ್ಧರೂಪಿ ಪರಮಾತ್ಮನಾದರೂ ಜಿನಾದಿಗಳನ್ನು ವಂಚನೆ ಮಾಡುವ ಉದ್ದೇಶವಾಗಿರುವದು. ಈ ವಂಚಕತ್ವವು ಅನುಮಾನಗಳು ಶ್ರುತಿಸಹಾಯರಹಿತವಾದವುಗಳೇ

ಶ್ಲೋಕ || ದುಃಖಾ (ಖಿ) ಕರೋತಿ ಯದ್ವೈವಂ |

ದುಃಶ್ಯಾಸ್ತ್ರೇ ಷೂಗ್ರ ಆಗ್ರಹಃ ||

ದುಃಖಾ ಕರೋತಿ ಘೋರಃ ಸ್ಯಾ |

ಲೋಕೋಽತಸ್ತದ್ವತಾಂ ಧ್ರುವಃ || ೪೬ ||

ವಾರ್ಧಕ || ಶ್ರುತ್ಯವಿದ ದುಃಶಾಸ್ತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ಹಟವುಳ್ಳ ಉ |

ನ್ಮತ್ತರಿಗೆ ಫಲವಿದ್ದೈ ಕೇಳಾವಕಾರಣದಿ |

ಸ್ತುತ್ಯ ವೇದೋಕ್ತ ಪರಬ್ರಹ್ಮನನು ವೇದ ವೀಪರೀತು

ಪಾಸನೆ ಮಾಡ್ತರೊ ||

ಅತ್ಯರ್ಥದುಃಖಮಯ ಶಾಶ್ವತ ಭಯಂಕರಂ |

ನಿತ್ಯದಂ ಘೋರ ಅಂಧಃ ತಮವು ಪ್ರಾಪ್ತಿನಿಜ |

ಮತ್ತೆ ಪುನರಾವರ್ತಿರಹಿತ ಮಹನರಕವದು

ಜೀವೇಶ ಐಕ್ಯಪಾಸ್ಯಂ || ೪೬ || ಅಚಿ ||

ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದ ಬುದ್ಧಾದಿ ಶಾಸ್ತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ಆಗ್ರಹವುಳ್ಳವರಿಗೆ ಆಗುವ ಫಲವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

ಅನ್ವಯಃ— ಯತ್, ದುಃಶ್ಯಾಸ್ತ್ರೇಷು, ಉಗ್ರಃ, ಆಗ್ರಹಃ, ದೈವಂ, ದುಃಖೇ ಕರೋತಿ, ಅತಃ, ತದ್ವತಾಂ, ದುಃಖಾಕರಃ, ಅತಿಘೋರ ಲೋಕಃ, ಧ್ರುವಃ, ಸ್ಯಾತ್, ||

ಅರ್ಥಃ— ಯತ್ =ಯಾವ ಕಾರಣ, ದುಃಶ್ಯಾಸ್ತ್ರೇಷು= ವೇದವಿರುದ್ಧ ಶಾಸ್ತ್ರಗಳಲ್ಲಿ, ಉಗ್ರಃ ಆಗ್ರಹಃ=ಅತಿ ಧೃಢತರವಾಗಿ ಇದೇ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯವೆಂಬ ದುರಾಭಿಮಾನದಿಂದ, || ದೈವಂಕ್ರೀಡಾದಿಗುಣ ವಿಶಿಷ್ಟನಾದ ಭಗವಂತನನ್ನು, ದುಃಖೇಕರೋತಿ = ವೇದಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ರೀತಿಯನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ವಿಪರೀತವಾಗಿ ತಿಳಿಯುತ್ತಾರೊ, ಅತಃ = ಹೀಗೆ ವಿಪರೀತೋಪಾಸನೆ ಕಾರಣದಿಂದ, ತದ್ವತಾಂ =ದುಃಶಾಸ್ತ್ರದಲ್ಲಿ ಆಗ್ರಹವುಳ್ಳವರಿಗೆ,

ದುಃಖಾಕರಃ = ದುಃಖಿಗಳಿಗೆ ಉತ್ಪತ್ತಿ ಸ್ಥಾನಭೂತವಾದ, ಅತಿಘೋರ = ತಡೆಯಲಿಕ್ಕೆ ದುಸ್ಸಹವಾದ, ಲೋಕಃ = ಅಂಧಃತಮಸ್ಸು, ಧ್ರುವಃ = ಶಾಶ್ವತವಾಗಿ ಸ್ಯಾತ್ = ಆಗುವದು.

ಭಾವಾರ್ಥಃ— ಶ್ರುತ್ಯವಿದ = ವೇದಗಳಿಗೆ ಸಮ್ಮತವಾಗದ ದುಃಶಾಸ್ತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ಹಟ = ದುರಾಭಿಮಾನಮೂಲಕ ದಾರ್ಢ್ಯವಾದ ನಂಬಿಕೆಯುಳ್ಳ ಉನ್ನತ್ತರು = ಚಿತ್ತ, ವಿಭ್ರಮರಾದ ಹುಚ್ಚರಿಗೆ ಯಾವ ಫಲವಾಗುವದೆಂದು ಕೇಳಿರಿ. ದುರಾಭಿಮಾನದಿಂದ, ಸ್ತುತ್ಯವೇದೋಕ್ತ = ವೇದ ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯನೂ ಸ್ತೋತ್ರಾರ್ಹನೂ ಆದ ಪರಮಾತ್ಮನು, ನಿರ್ದೋಷನು ಚಿದಾನಂದನು ಸಾಕಾರನು ಗುಣಪೂರ್ಣನೂ, ಚರಾಚರರಿಂದ ಭಿನ್ನನೂ ಎಂಬುದನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಇವುಗಳ ವಿರುದ್ಧವಾಗಿ, ಜೀವೇಶ ರೈಕ್ಯವೆಂಬುವ, ಉಪಾಸನೆ ಮಾಡುವವರಿಗೆ ಅತ್ಯರ್ಥಃ = ಅತಿಶಯ ದುಃಖಮಯವಾದದ್ದು, ದುಃಖಮಯ = ಮಹಾ ಭಯಂಕರ ಕಷ್ಟವನ್ನು ಕೊಡುವದು, ಪುನರಾವರ್ತಿಯಿಲ್ಲದೇ ನಿತ್ಯವಾದದ್ದು. ಅಲ್ಲಿಯ ದುಃಖಬಾಧೆಗಳನ್ನು ತಡೆಯಲಿಕ್ಕೆ ಅಸಾಧ್ಯವಾದದ್ದು ಇಂಥ ಕಠಿಣತರವಾದ ಅಂಧಃ ತಮಸ್ಸೆನ್ನುವ ಶಾಶ್ವತವಾದ ಮಹಾನರಕವೇ ಪ್ರಾಪ್ತವಾಗುತ್ತದೆ.

ಶ್ಲೋಕ ॥ ಅಸ್ಮಾಕೇಽಪೇಕ್ಷಿತೇ ಪಕ್ಷೇ |

ಮೋಕ್ಷಂ ದದ್ಯಾದಧೋಕ್ಷಜಃ ||

ಯತ್ರ ಸ್ವಾನಂದಿನಃ ಸಂತಃ |

ಸೇವಂತೇ ವಿಷಯಾನ್ ಬಹೂನ್

॥ ೪೭ ॥

ವಾರ್ಧಿಕ ॥ ಬೇಡಲವೊ ಬೋಡಿಯೆ ಇಂತಿದು ದುರಾಗ್ರಹವು |

ನೋಡು ಸಚ್ಛಾಸ್ತ್ರದಲ್ಲಿ ನಿರತರಿಗೆ ಸುಫಲಿದಂ |

ಬಾಧ ನಮಸಿದ್ಧಾಂತ ಸಪ್ರಮಾಣೆಂದಂಗಿಕೃತ ಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ವೇದದಿಂ ||

ಈಡಿತಂ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಗೋಚರ ಅಧೋಕ್ಷಜನು |

ಬೇಡದಲಿ ಮೋಕ್ಷನನು ಕೊಡುವನಾ ಮುಕ್ತಿಯಲಿ |

ಆಡುತಲಿ ಸಜ್ಜನರು ಸೂಕ್ಷ್ಮಸ್ವರೂಪಸುಖಮಾನಂದ

ಅನುಭವಿಪರೈ ॥ ೪೭ ॥ ೮೫೬ ॥

ಇನ್ನು ಸಚ್ಛಾಸ್ತ್ರದಲ್ಲಿ ನಿರತರಾದವರಿಗೆ ಯಾವ ಫಲ ಉಂಟಾಗುವದೆಂದು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

ಅನ್ವಯಃ— ಅಸ್ಮಾಕೇ ಪಕ್ಷೇ ಅಪೇಕ್ಷಿತೇ, ಅಧೋಕ್ಷಜಃ, ಮೋಕ್ಷಂ, ದದ್ಯಾತ್, ಯತ್ರ, ಸಂತಃ ಸ್ವಾನಂದಿನಃ, ಬಹೂನ್, ವಿಷಯಾನ್, ಸೇವಂತೇ ||

ಅರ್ಥ: ಅಸ್ಮಾಕೇ ಪಕ್ಷೇ = ನಾವು ಅಂಗೀಕಾರ ಮಾಡಿದ ಸಿದ್ಧಾಂತವು, ಅಪೇಕ್ಷಿತೆ = ಯಥಾರ್ಥವಾಗಿ ಪ್ರಮಾಣತ್ರೇನ ಗ್ರಹಿಸಿದರೆ, ಅಧೋಕ್ಷಜಂ = ಅಧಕೃತ ಅಕ್ಷಯಂ ಇಂದ್ರಿಯಜ್ಞಾನಜ್ಞಾನಂ = ಜಡೇಂದ್ರಿಯಗಳಿಗೆ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಗೋಚರನಾಗದ, ಅಥವಾ ಜಿತೇಂದ್ರಿಯರಿಗೆ ಗೋಚರಿಸುವ ಶ್ರೀವ ನ್ನಾರಾಯಣನು, ಮೋಕ್ಷಂ ದದ್ಯಾತ್ = ದುಃಖಮಿಶ್ರವಿಲ್ಲದ ಸ್ವರೂಪಾನಂದಾವಿಭಾವವಾದ ನ್ಯುಸುಖರೂಪ ಮೋಕ್ಷವನ್ನು ಕೊಡುವನು ಯತ್ರ ಸಂತಃ = ಆ ಮುಕ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಸಜ್ಜನರು, ಸ್ವಾನಂದಿನಃ = ಸ್ವರೂಪಭೂತ ಆನಂದವುಳ್ಳವರಾಗಿ, ಬಹುನ್ ವಿಷಯಾನ್ ಸೇವಂತೇ = ಪುಕ್ಕುಃ ಸಮೃಂಧವಿಲ್ಲದ ಅಪ್ರಾಕೃತವಾದ ಅನೇಕ ಸುಖಗಳನ್ನು ಅನುಭೋಗಿಸುತ್ತಾರೆ

ಭಾವಾರ್ಥ:— ದುಃಶ್ಯಾಸ್ತ್ರ ಸೇವಿಸುವದರಿಂದ ನಿತ್ಯ ನರ್ತವಾಗುತ್ತದೆ. ಕಾರಣ ಎಲೋ ಖೋಡಿಯೇ = ಕೆಟ್ಟ ಮನಃಜನೇ, ಹೀಗೆ ದುಃಶ್ಯಾಸ್ತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ದುರಾಗ್ರಹವಾದ ಹಟಮಾಡಬೇಡ. ಇತ್ತನೋಡು ಸಚ್ಚಾಸ್ತ್ರವು ಬ್ರಹ್ಮನು ಜೀವರಿಂದ ಭಿನ್ನ, ತಾರತಮ್ಯ ಪಂಚಭೇದ ಸತ್ಯ, ಜಗತ್ತು ಸತ್ಯ, ತನ್ನಿಮಾಮಕನಾದ ಹರಿಯು, ಸೃಷ್ಟ್ಯಾದ್ಯಷ್ಟಕರ್ತ ದೋಷದೂರ, ಗುಣವೂರ್ಣನೆಂದು ಯಾವ ಸಚ್ಚಾಸ್ತ್ರವಾದ ನಮ್ಮ ದೈವಸಿದ್ಧಾಂತದಲ್ಲಿ ಹೇಳುತ್ತದೋ 'ಕಾರಣಮಧ್ಯಮತದ ಸರಿಮತಗಳು, ಸಪ್ತಸಮುಕ್ರತನಕ ವುಡುಕಿದಿರಲ್ಲಿ' ಎಂಬುದರಿಂದ ಬಾಧ = ನಿಶ್ಚಯವಾಗಿ ಈ ಸಚ್ಚಾಸ್ತ್ರ ಸಮಾಚೀನವಾದುದು ಸಪ್ರಮಾಣ ವಾದುದೆಂದು, ನಿರಭಿಮಾನದಿಂದ ನಂಬಿ ವೇದದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದಂತೆ ಆ ಭಗವಂತನ ಉಪಾಸನೆ ಮಾಡಿದರೆ, ಈಡಿತಂ = ಸ್ತೋತ್ರಾರ್ಹನಾದ, ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವಾದ ಜಡೇಂದ್ರಿಯಗಳಿಗೆ ತೋರದೇ ಇರುವ, ಕೇವಲ ಆಗಮೈಕಗಮ್ಯನಾದ ಹರಿಯನ್ನು ಯಾರು ಇಂದ್ರಿಯ ಜಯಾದಿಗಳನ್ನು ಮಾಡಿ ಸ್ವರೂಪಭೂತಜ್ಞಾನ ಚಕ್ಷುಸಿನಿಂದ ನೋಡುವನೋ ಅಂಥವರಿಗೆ ಮಾತ್ರ ಸ್ವಪ್ರಸಾದ ದಿಂದ ಅವರ ಸ್ವರೂಪ ಯೋಗ್ಯತೆಯಂತೆ ತೋರುವ, ಅಧೋಕ್ಷಜನಾದ ಪರಮಾತ್ಮನು ನಿತ್ಯಾಪರೋಕ್ಷಿಗಳಾದ ದೇವತೆಗಳಿಗೆ, ಬೇಡದಲೆ ಮುಕ್ತಿಯನ್ನು ಕೊಡುವನು ಮನು ಜಾದಿಗಳು ಸಾಧನಮಾಡಿ ಮುಕ್ತಿಯನ್ನು ಬೇಡಿದರೆ 'ಸುಮ್ಮಗೀವನು ಅವರವರ ನಿಜ ಗತಿಯಾ' ಎಂಬ ವಚನಾನುಸಾರ ಮೋಕ್ಷವನ್ನು ಕೊಡುವನು. ಆ ಮೋಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಮುಕ್ತ ರಾದ ಸಕಲ ಸಜ್ಜೀವರು, ಆಡುತಲೇ = ಶ್ರೀಹರಿಯನ್ನೇ ವಿಷಯಾಕರಿಸಿ ಅನೇಕ ವಿಹಾರ ಗಳನ್ನು ಮಾಡುತ್ತಾ, ಸಿದ್ಧುಃಖವಾದ ಸ್ವಸ್ವರೂಪಾನಂದಾವಿಭಾವ ಅಪ್ರಾಕೃತನಿತ್ಯ ಸುಖವನ್ನು ಅನುಭೋಗಿಸುವರು.

ಶ್ಲೋಕ || ಸ್ವವ್ಯಾಹತ್ಯಾದಿನೋ ಪೇಕ್ಷ್ಯಾ ||
ಮುಕ್ತಿಯಾರ್ ನಿರ್ವಿಶೇಷಿ(ಷ)ತಾ ||
ಕದೇತ್ಯಾದ್ಯನು ಯೋಗೇಽಸ್ಯ |
ವಿಶೇಷಃ ಸ್ಯಾನ್ಮನೂತ್ತರೇ

ವಾರ್ಧಿಕ || ಮೋಕ್ಷವದು ನಿರ್ವಿಶೇಷಂ ಬ್ರಹ್ಮಭಾವವೆನೆ |
 ಮೋಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಜೀವಗಾನಂದ ಅನುಭವವೆಲ್ಲಿ |
 ಪಕ್ಷ ಯದನಂಗಿಕರಿಸಲು ನಿರ್ವಿಶೇಷಕ್ಕೆ ಭಂಗ
 ಸ್ವವ್ಯಾಹತಿಯಿದು ||
 ಆಕ್ಷೇಪ ಮುಕ್ತಿಯಾವಾಗೆ ಹೇಗಾಗ್ವದೆನೆ |
 ಈಶ್ವರನಿ ನೀನೈಕೈ ಜ್ಞಾನ ಪರಿಪಾಕವದು |
 ಮೋಕ್ಷವೆನುತಂ ಬ್ರಹ್ಮನಿರ್ವಿಶೇಷನು ಎನೆ ಅನುಕ್ತಿ
 ದೋಷವು ಬರುವುದು || ೪೮ || ೮೫೭ ||

ಮೋಕ್ಷವೆಂಥದು, ಅದರ ಸ್ವರೂಪವೇನೆನ್ನುವದನ್ನು ವರ್ಣಿಸುತ್ತಾರೆ.

ಸಚ್ಚಾಸ್ತ್ರರತರಿಗೆ ಸ್ವರೂಪಾನಂದಾವಿಭಾವ, ಮೋಕ್ಷವಾಗುತ್ತದೆ, ಎಂತ ಸಿದ್ಧಾಂತಿಗಳು ಹೇಳಲು, ಜೀವನಿಗೆ ನಿರ್ವಿಶೇಷ ಬ್ರಹ್ಮಭಾವವೇ ಮೋಕ್ಷವೆಂದು ಅದ್ವೈತಿಗಳು ಹೇಳಲಾಗಿ ನಿರ್ವಿಶೇಷ ಬ್ರಹ್ಮಭಾವವಾದರೆ ಮುಕ್ತಿಯಲ್ಲಿ, ಆನಂದಾನುಭವ ಹೇಗೆ? ಈ ಆನಂದಾನುಭವವನ್ನು ಅಂಗೀಕರಿಸಿದರೆ, ನಿರ್ವಿಶೇಷಕ್ಕೆ ಭಂಗ, ಕಾರಣ ನಿರ್ವಿಶೇಷ ಬ್ರಹ್ಮಭಾವ ಮೋಕ್ಷವೆಂದೂ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

ಅನ್ವಯ:- ನಿರ್ವಿಶೇಷತಾ, ಯಾ, ಮುಕ್ತಿಃ, ಸಾಸ್ವತ್ಯಾಹತ್ಯಾದಿ, ನಾ, ಉಪೇಕ್ಷಾ. ಕದಾ, ಇತ್ಯಾದಿ ಅನುಯೋಗೇ ಉತ್ತರೇ (ದತ್ತೇ) ಅಸ್ಯಾಃ, ವಿಶೇಷಃ, ಸ್ಯಾತ್, ನನು, ||

ಅರ್ಥ:- ನಿರ್ವಿಶೇಷತಾ = ನಿರ್ಗತವಿಶೇಷೋ ಯಸ್ಯಾತ್ ಸಃ ನಿರ್ವಿಶೇಷಃ ತಸ್ಯ ಭಾವ ನಿರ್ವಿಶೇಷತಃ ಸರ್ವವಿಶೇಷರಹಿತಾ = ಯಾವ ಗುಣಧರ್ಮವಿಲ್ಲದ ಬ್ರಹ್ಮ ಸ್ವರೂಪವಾದ, ಯಾಮುಕ್ತಿ = ಯಾವ ಮುಕ್ತಿಯೋ, ಸಾ = ಅದು, ಸ್ವವ್ಯಾಹತ್ಯಾದಿನಾ = ಸ್ವವಚನ ವಿರೋಧ ಮೊದಲಾದ ದೂಷಣದಿಂದ ಯುಕ್ತವಾದದ್ದು ಅದರಿಂದ ಆದರ ಮಾಡತಕ್ಕದ್ದಲ್ಲ. ಸ್ವವ್ಯಾಹತದಿಂದ ದೂಷಿತವಾದದ್ದು ಹೇಗೆಂದರೆ, ಕದಾ ಇತ್ಯಾದಿ ಅನುಯೋಗೇ = ಯಾವಾಗೆ, ಹೇಗೆ ಮುಕ್ತಿ ಇತ್ಯಾದಿ ಪ್ರಶ್ನೆ ಮಾಡಲ್ಪಟ್ಟರೆ ಉತ್ತರೇದತ್ತೇಸತಿ = ಉತ್ತರ ಕೊಡುತ್ತ ಇರಲಿಕ್ಕೆ, ಆ ಉತ್ತರದ ಅರ್ಥವೇ, ಅಸ್ಯಾಃ ವಿಶೇಷಃ ಸ್ಯಾತ್ = ಈ ಮುಕ್ತಿಗೆ ವಿಶೇಷವು ಪ್ರಾಪ್ತವಾಯಿತು. ನನು = ನಿಶ್ಚಯವು.

ಭಾವಾರ್ಥ : ಯಾವ ವಿಶೇಷವೂ ಇಲ್ಲದಿರುವ ಅದ್ವೈತನಾದ ಪರವಾದಿ ಹೇಳುವ ಬ್ರಹ್ಮಸ್ವರೂಪಲಾಭವೆಂಬುದು, ಮೋಕ್ಷವದೋ ಆ ಮೋಕ್ಷವು, ಸ್ವವ್ಯಾಹತಿ. ಅನುಕ್ತಿ ಮೊದಲಾದ, ದೋಷಗಳಿಂದ ಯುಕ್ತವಾದ ಕಾರಣ ಮುಮುಕ್ಷುಗಳು ಆ ನಿರ್ವಿಶೇಷ ಬ್ರಹ್ಮಭಾವ ಮೋಕ್ಷವನ್ನು ಬಿಡತಕ್ಕದ್ದು. ಆಪರವಾದಿಗಳಿಗೆ ಮುಕ್ತಿ ಯಾವಾಗೆ ಹೇಗೆ ಎಂದು ಪ್ರಶ್ನೆ ಮಾಡಿದರೆ, ಆಗ್ಗೆ ಆ ಪರವಾದಿಯು ಪ್ರತ್ಯುತ್ತರ ಕೊಟ್ಟು ಪಕ್ಷದ್ವೇ

ಅವರು ಹೇಳುವ ಮುಕ್ತಿಗೆ ವಿಶೇಷವು ಬಂದೇಬರುತ್ತದೆ. ದ್ವೈತಿಗಳಾದ ಭೇದವಾದಿಗಳು, ಅಭೇದವಾದಿಗಳಾದ ಅದ್ವೈತರನ್ನು ಕುರಿತು, ನಿಮ್ಮ ಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ, ಜೀವನಿಗೆ ಬ್ರಹ್ಮಸ್ವರೂಪವಾದ ಮೋಕ್ಷವು ಯಾವಾಗ ಹ್ಯಾಗೆ ಆಗುತ್ತದೆಂದು ಕೇಳಿದಾಗ್ಗೆ ಐಕ್ಯಜ್ಞಾನ, ಪರಿಪಾಕ ಪೂರ್ಣವಾದ ಮೇಲೆ ಮುಕ್ತಿಯಾಗುತ್ತದೆಂದು ಉತ್ತರ ಕೊಡಲು ಆಗ ಐಕ್ಯಜ್ಞಾನದ ಉತ್ತರ ಕಾಲದ ಸಮ್ಯಂಧ ವಿಶೇಷವು, ಮುಕ್ತಿಗೆ ಬಂದಿತ್ತೆಂದು ಒಪ್ಪಿ ಬ್ರಹ್ಮನು ನಿರ್ವಿಶೇಷನೆಂದು ಹೇಳುವಾಗ. ತಮ್ಮ ಮಾತು ತಮಗೆ ವಿರುದ್ಧವಾದುದರಿಂದ, ಸ್ವವ್ಯಾಹತಿ ಎಂಬ ದೋಷ ಬರುತ್ತದೆ. ಮತ್ತು ಉತ್ತರ ಕೊಡದೆ ಮೂಕನಂತೆ ಕುಳಿತರೆ, ಮಾತಿಲ್ಲದಿರುವೆಂಬ ದೋಷ, ಅನುಕ್ತ್ಯಾಖ್ಯ ನಿಗ್ರಹಸ್ಥಾನವು ಬಂದೊದಗುತ್ತದೆ. ಹೀಗೆ ಎರಡೂ ಕಾರಣದಿಂದ ನಿರ್ವಿಶೇಷ ಬ್ರಹ್ಮಭಾವ ಮುಕ್ತಿ ಎಂಬುದು ಕೊಡುವದಿಲ್ಲ.

ಶ್ಲೋಕ || ಅಪಿ ಬುದ್ಧ್ಯಾದಿರಹಿತಃ |

ಪುರುಷಾರ್ಥೀ ನ ಸರ್ವಥಾ ||

ನಿಖಿಲಾನು ಭವಾಭಾವಾತ್ |

ಪುತ್ರಲೀಕಾ ಪುರೋಗವತ್

|| ೪೯ ||

ವಾರ್ಧಿಕ | ನೋಡು ಈ ಯುಕ್ತಿ ಸಹ ಕೊಡದದು ನಿರವಯವು |

ಬಾಧವೇ ಮುಕ್ತನಿಗೆ ಅಂತಃಕರುಣವೊದಲು ||

ನೋಡು ವಿದ್ವಿಯಂಗಳುಂ ಇಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ಅವಗೆ

ಸರ್ವಥಾ ಪುರುಷಾರ್ಥವು ||

ನಾಡೆ ಇರಲಿಕ್ಕಿಲ್ಲ ನಿಖಿಲಾನುಭವ ಅಭಾ |

ವಾಡಳಿತ ಬಾಹ್ಯ ಅಭ್ಯಂತರ ಜ್ಞಾನಿರದೆ ||

ಕೊಡುವದು ದಾರು ಪುತ್ಥಳಿಯಂತೆ ಜಡವತ್ವ

ಮುಕ್ತಗಿಲೊ ಮಾಯಿಗಳೆನೀಂ || ೪೯ || ೮೫೮ ||

ನಿರ್ವಿಶೇಷ ಬ್ರಹ್ಮಭಾವವು (ಸ್ವರೂಪವು) ಮುಕ್ತಿ ಅಲ್ಲವೆಂಬ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಇನ್ನೊಂದು ದೂಷಣಾಂತರವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

ಅನ್ವಯ:- ಅಪಿ, ಬುದ್ಧ್ಯಾದಿರಹಿತಃ, ನಿಖಿಲಾನುಭವಾ ಭಾವಾತ್, ಪುತ್ರಲೀಕಾ, ಪುರೋಗವತ್, ಸರ್ವಥಾ, ಪುರುಷಾರ್ಥೀ, ನ, ||

ಅರ್ಥ:- ಅಪಿ= ಮತ್ತು, ಮುಕ್ತಃ ಬುದ್ಧ್ಯಾದಿರಹಿತಃ ಚೇತ್= ಮುಕ್ತನು ಜ್ಞಾನ ರಹಿತನಾದರೆ, ನಿಖಿಲ ಅನುಭವ ಅಭಾವಾತ್ = ಸಮಸ್ತವಾದ ಅನುಭವ, (ಜ್ಞಾನಾದಿಗಳ)

ಅಭಾವಾತ್= ಇಲ್ಲದಿದ್ದರಿಂದ, ಪುತ್ರಲೀಕಾ ಪುರೋಗವತ್= ಕಟ್ಟಿಗೆ ಗೊಂಬೆ ಮೊದಲಾದುವುಗಳು ಹೇಗೋ ಅದರಂತೆ, ಸರ್ವಥಾ= ಯಾವ ಬಗೆಯಿಂದಲೂ, ಪುರುಷಾರ್ಥೀನ= ಪುರುಷಾರ್ಥವುಳ್ಳವನಾಗುವದಿಲ್ಲ.

ಭಾವಾರ್ಥಃ— ನಿರ್ವಿಶೇಷ ಬ್ರಹ್ಮಭಾವ ನಿರವಯವು ಖರೆಯವೆ? ಎಲೈ ಮಾಯಾ ವಾದಿಗಳೆ ನೋಡಿ ನೀವು ಹೇಳಿದ ಈ ಮುಕ್ತಿ ಸಹ ಕೂಡುವದಿಲ್ಲ. ಮುಕ್ತನಿಗೆ ವಃನ ಬುದ್ಧ್ಯಾದಿ, ಅಂತರಂಗದಲ್ಲಿರುವ ಇಂದ್ರಿಯಗಳು, ಕಣ್ಣು ಕಿವಿ ಮೊದಲಾದ ಬಾಹ್ಯೇಂದ್ರಿಯಗಳು ಇಲ್ಲದೇ ಇದ್ದ ಸ್ಥಳದಲ್ಲಿ, ಆ ಮುಕ್ತನಿಗೆ ಎಂದೆಂದಿಗೂ ಯಾವ ವಿಧವಾದ ಬಾಹ್ಯ ಅಂತರ ಅನುಭವವು ಇಲ್ಲದೆ, ಕಟ್ಟಿಗೆ ಮೊದಲಾದ ಜಡ ಪದಾರ್ಥಗಳಿಂದ ಮಾಡಿದ ಗೊಂಬೆಗಳಂತೆ, ಆ ಮುಕ್ತನು ಸಹಿತ, ಜಡವಸ್ತುವೇ ಯೆಂತ ಹೇಳಿದಂತಾಯಿತು. ಸರಿ ಮುಕ್ತನು ಜಡವಾದ ಮೇಲೆ, ಇಂಥ ಮುಕ್ತನನ್ನು ಸರ್ವರಿಂದಲೂ, ಬಯಸುವ ಮೋಕ್ಷವೆಂಬ ಉತ್ಕೃಷ್ಟವಾದ ಆನಂದಾನುಭವ ಹೊಂದಿದವನೆಂದು ಕರೆಯುವದು ಸರ್ವಥಾ ಕೂಡುವದಿಲ್ಲ. ಮುಕ್ತನು ಜಡನಲ್ಲ ಚಿದ್ವಸ್ತು ಕಾರಣ ಮುಕ್ತನಿಗೆ ಸ್ವರೂಪ ಸುಖ ಅನುಭವವುಂಟು. (ವೈಶೇಷಿಕನು ಸಹ ಮುಕ್ತರಿಗೆ ಬುದ್ಧ್ಯಾದಿ ರಾಹಿತ್ಯವನ್ನಂಗೀಕರಿಸುವದರಿಂದ ಆ ವೈಶೇಷಿಕನ ಮುಕ್ತಿಯು ಸಹ ನಿರಾಕರಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿತು.)

ಭಾಧನೆ? = ಸತ್ಯವೇ ನೋಡುವಿಂದ್ರಿಯಗಳು=ಕಣ್ಣು ಮೊದಲಾದವು, ನಾಡೆ = ಚೆನ್ನಾಗಿ, ನಿಖಲಾನುಭವಾಭಾವ= ಎಲ್ಲ ಅನುಭವ ಜ್ಞಾನವು ಇಲ್ಲದ್ದರಿಂದ, ಆಡಳಿತ= ಸ್ಥಿತಿಯು (ಆಳಿಕೆಯು) ದಾರು= ಕಟ್ಟಿಗೆ, ಪುಥ್ಥಳಿ =ಗೊಂಬೆ. ಸಾರಾಂಶ, ಬುದ್ಧ್ಯಾದಿ ರಹಿತನಾದ ಮುಕ್ತನು ಪುರುಷಾರ್ಥ ಉಳ್ಳವನಾಗಲಾರನು. ಬುದ್ಧ್ಯಾದಿರಹಿತನಾದ ಮೇಲೆಬಾಹ್ಯಾಂತರ, ಜ್ಞಾನವಿಲ್ಲದೇ ದಾರುಮಯಗೊಂಬೆಯಂತೆ ಆವಸ್ಥೆಯು ಪ್ರಾಪ್ತವಾಗುವದು. ಕಾರಣ ಇಂಥ ನಿರ್ವಿಶೇಷವಾದ ಮುಕ್ತಿಯನ್ನು ಹೇಳಿಕೂಡದು.

ಶ್ಲೋಕ || ಜ್ಞಾನಪ್ರಯತ್ನನಾಂಭಾವಾ |

ನಿಶೋ ನ ಹ್ಯಶುಭಂ ಭ (ವ್ರ) ಜೀತ್ ||

ಸ್ವಸಾಮರ್ಥ್ಯೇನ ತೇನೈವ |

ತಂ ಚ ಕುರ್ಯಾತ್ ತಾದೃಶಮ್

|| ೫೦ ||

ವಾರ್ಥಿಕ || ಜ್ಞಾನಪ್ರಯತ್ನೇಚ್ಛಯುಳ್ಳೀಶ ದುಃಖವಂ |

ತಾನುಂ ಸ್ವಸಾಮರ್ಥ್ಯದಿಂದ ಪೊಂದುವದಿಲ್ಲ |

ಮೇಣು ಸುಪ್ರಸಿದ್ಧ ವಿಲ್ಲದೊಡೆ ಈಶ್ವರ-

ನೆಂಬುದಕ್ಕೆ ವ್ಯಾಹತಿ ಬರುವದಿಲ್ಲ ||

ಜಾನೀತ ಧಾತುವಿಂ ಈಶ್ವರನ ಶಬ್ದವದು |

ಸಾನುರಾಗದ ಸುಸೋಪಾಸಕಂ ಭಕ್ತನುಂ |

ಜ್ಞಾನಾದಿ ಗುಣವಂತನಂ ಅಶುಭ ಭೋಗ ವರ್ಜಿತನ

ಮಾಡ್ವಂಸ್ತಸದೃಶ || ೫೦ || ೮೫ ||

ಸಾರುಪ್ಯ = ಈಶ್ವರನ ಸಮಾನರೂಪ ಮಾತ್ರ ಹೊಂದಿದ ಮುಕ್ತನಿಗೆ ಬುದ್ಧಾಧಿ ರಾಹಿತ್ಯವು ಮುಕ್ತಿ ವಿರುದ್ಧವೆಂದು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

ಅನ್ವಯ:- ಜ್ಞಾನಪ್ರಯತ್ನ ವಾಂಛಾವಾನ್, ಈಶ, ಸ್ವಸಾಮರ್ಥ್ಯೇನೈವ, ಆಶುಭಂ, ನವ್ಯಜೀತ್, ಹಿ, ಸಃ, ತೇನೈವವಾ, ತಂಚ. ತಾದೃಶಂ, ಕುರ್ಯಾತ್ ||

ಅರ್ಥ:- ಜ್ಞಾನಪ್ರಯತ್ನ ವಾಂಛಾವಾನ್ ಈಶಃ = ಜ್ಞಾನಪ್ರಯತ್ನ ಇಚ್ಛಾ ಪೂರ್ಣನಾದ ನಾರಾಯಣನು, ಸ್ವಸಾಮರ್ಥ್ಯೇನ = ಸ್ವಸಾಮರ್ಥ್ಯದಿಂದ, ಆಶುಭಂ ನವ್ಯಜೀತ್ = ದುಃಖವನ್ನು ಹೊಂದುವದಿಲ್ಲ, ಹಿ = ಇದು ಪ್ರಸಿದ್ಧ, ಸಃ = ಆ ಈಶ್ವರನು ತೇನೈವ = ಅದೇ ಸ್ವಸಾಮರ್ಥ್ಯದಿಂದ, ತಂಚ = ತನ್ನ ಉಪಾಸಕವನ್ನು ಕೂಡಾ, ತಾದೃಶಂ ಕುರ್ಯಾತ್ = ಅದರಂತೆ ದುಃಖರಹಿತನನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿ, ಜ್ಞಾನಾನಂದ ಗುಣವುಳ್ಳವನನ್ನು ಮಾಡುವನು, ಅಂದರೆ ಸಾರುಪ್ಯ ಮುಕ್ತಿಯನ್ನು ಕೊಡುವನು.

ಭಾವಾರ್ಥ:- ಜ್ಞಾನೇಚ್ಛಾ ಕ್ರಿಯಾ, ಈ ಮೂರು ಶಕ್ತಿ, ಜ್ಞಾನ = ತಿಳುವಳಿಕೆ, ಕ್ರಿಯಾ = ಪ್ರಯತ್ನ ಯಿಚ್ಛಾ = ಅವೇಕ್ಷೆ ಈ ಮೂರು ಸ್ವರೂಪ ಶಕ್ತಿಯುಳ್ಳ ಈಶ = ನಾರಾಯಣನು, ತಾನು ತನ್ನ ಸಾಮರ್ಥ್ಯದಿಂದಲೇ, ದುಃಖವನ್ನು ಹೊಂದುವದಿಲ್ಲ. ಮೇಣು = ಮೇಲಾಗಿ ಮತ್ತು 'ಈಶಸ್ತಾವದ್ವುಃಖನಭಂಕ್ತ ಇತಿ, ಪ್ರಸಿದ್ಧಂ' ಶುಭಂಪಿಒತಿ ಹರೇರ್ನಿತ್ಯಂ ನಾಶುಭಂಹರಿಃನಃಪಿಬೇತ್' ಎಂಬ ವಚನಗಳಿಂದಲ್ಲದೇ ಈಶ್ವರನು ಸ್ವತಂತ್ರನು ಈಶಃ = ಪ್ರಭು, ಸಮರ್ಥ, ಒಡೆಯನೆಂಬುದು ಜಾನ್ = ತಿಳಿ ಈಶ್ವರ = ಈ ಶಬ್ದವು, ಈಶ = ಧಾತುವಿನಿಂದ ಉತ್ಪತ್ತಿ ಕಾರಣ ಸ್ವತಂತ್ರನಾದ ಈಶ್ವರನು ತನ್ನ ಸಾಮರ್ಥ್ಯದಿಂದಲೇ ಆಮಂಗಳವಾದ ದುಃಖವನ್ನು ಬಿಡುವನು. ಸ್ವಾಖ್ಯರಸವಿಭಾಗ ವಾದ ತನ್ನ ಮಂಗಳರೂಪ ಸುಖವನ್ನೇ ಅನುಭವಿಸುವನು. ಇಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ಈಶ್ವರನೆಂಬ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ವ್ಯಾಹತಿ = ನಿರರ್ಥಕತ್ವವಷ್ಟೆ? ಸ್ವತಂತ್ರನಾದ ಈಶ್ವರನು, ತನ್ನ ಸಾಮರ್ಥ್ಯದಿಂದಲೇ ಆತ್ಮಾದರದಿಂದ ತನ್ನನ್ನು ಭಜಿಸುವ ಸ್ವರೂಪಜ್ಞಾನಪ್ರಯತ್ನ ಇಚ್ಛಾವಂತ ಜೀವರನು ಆಶುಭಭೋಗ = ದುಃಖ ಮೊದಲಾದ ಅನುಭವದಿಂದ ರಹಿತನನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿ, ಜ್ಞಾನಾನಂದಾದಿಗುಣಗಳುಳ್ಳ, ಸ್ವಸದೃಶ = ತನ್ನಂತೆ ರೂಪವುಳ್ಳ ಸಾರುಪ್ಯ ಮುಕ್ತಿಯನ್ನು ಕೊಡುತ್ತಾನೆ. ಕಾರಣ ಮುಕ್ತರಿಗೆ ಬುದ್ಧಾಧಿ ಇಂದ್ರಿಯಗಳಿಲ್ಲವೆಂಬುದು ಮುಕ್ತಿ ವಿರುದ್ಧವಾದದ್ದು.

(“ ನೇಷ್ಪಶ್ಚೇತ್, ಯತ್ರಾನಂದಾಶ್ಚ ವೋದಾಶ್ಚ ಮುಢಃ ಪ್ರಮುಢ ಆಸತೇ
ಕಾಮಸ್ಯಯತ್ರಾಪ್ತಾಃ ಕಾಮಸ್ತತ್ರಮಾಮೃತಂ ಕೃಧೀತಿ ವೇಷೋಕ್ತಿಃ ||)

“ ವಿಜ್ಞಾನೇತ್ಯಾದಿನಾ ಚರಮೇವ, ತಂಚ-ತಾದೃಶಮೇವ ಕುರ್ಯಾತ್ | ಜೀವ
ಜ್ಞಾನಪ್ರಯುಕ್ತವಾಂಛಾವಂತ ಮೇವಾಶುಭೋಗಮ್ | ಭುಂಜಾನಂ, ಕುರ್ಯಾದೀತ್ಸರಃ
ಎಂದು ಭಾವಪ್ರಕಾಶಕೆಯ ಪ್ರಮಾಣಗಳು ಮೇಲಿನ ಅರ್ಥವನ್ನೇ ವಿಶದ
ಕರಿಸುತ್ತವೆ

ಶ್ಲೋಕ || ದುಃಖವ್ಯಾಪ್ತಂ ಸುಖಂ ಬದ್ಧೇ |

ದೃಷ್ಟ್ವಾ ಮುಕ್ತೇರ್ನಿ (ಕ್ತೇ ನಿ)ರಸ್ಯತಾ ||

ಸ್ವರೂಪಂ ಚ ನಿರಸ್ಯೇತ |

ಶೂನ್ಯವಾದೀ ತದಾ ಭವೇತ್

|| ೫೧ ||

ವಾರ್ಥಿಕ || ಸಂಸಾರ ಬಂಧನಕ್ಕೊಳಗಾದ ಜೀವನಲಿ |

ಸಂಪ್ರಿತಂ ಸುಖವಿರಲು ದುಃಖವಿರುವನ್ಯಾಯ ||

ಸಂಸಾರದಿಂ ಮುಕ್ತಿ ಹೊಂದಿದವನಲ್ಲಿ ಸಹ ದುಃಖ

ವಿಲ್ಲೆಂದು ಸುಖದಾ ||

ಅಂಶವಿರದೆಂದು ಸುಖವನು ನಿರಾಕರಿಸ ಮಹ |

ಭ್ರಂಶ ವಾದಿಯೆ ಜೀವನಸ್ವರೂಪಿರದಾಯ್ತು ||

ಹಂಸ ಮುಕ್ತನಿಗೆ ಶೂನ್ಯವು ಪೇಳಿದೆಲೊ ಮಾಯಿ

ನೀ ಶೂನ್ಯವಾದಿಯೆ ನಿಜ || ೫೧ || ೮೬೦

ಮುಕ್ತನು ಸುಖವಾದರೆ, ಆ ಮುಕ್ತನಲ್ಲಿ ದುಃಖವೂ ಇರಬೇಕು. ಈ ದುಃ
ರೂಪವಾದ ಬಾಧೆಯ ಶಂಕೆಯನ್ನು ನಿರಾಕರಿಸುತ್ತಾರೆ.

ಅನ್ವಯಃ— ಬದ್ಧೇ ಸುಖಂ, ದುಃಖ ವ್ಯಾಪ್ತಂ, ದೃಷ್ಟ್ವಾ, ಮುಕ್ತೇ, (ಸುಖಂ
ನಿರಸ್ಯತಾ= ಸ್ವರೂಪಂ, ಚ, ನಿರಸ್ಯೇತ್, ತದಾ, ಶೂನ್ಯವಾದೀ ಭವೇತ್ ||

ಅರ್ಥಃ— ಬದ್ಧೇ ಸುಖಂ = ಸಂಸಾರದಲ್ಲಿನ ಜೀವನಲ್ಲಿ, ಸುಖವು ದುಃಖವ್ಯಾಪ್ತ
ದೃಷ್ಟ್ವಾ = ನಿಯಮೇನ ದುಃಖದಿಂದ ಕೂಡಿರುವದನ್ನು ನೋಡಿ, ಮುಕ್ತೇ (ಸುಖಂ) =
ಸಂಸಾರದಿಂದ ಬಿಡುಗಡೆಹೊಂದಿದ ಮುಕ್ತನಲ್ಲಿ, ನಿರಸ್ಯತಾ = ದುಃಖಬರುವದೆಂಬ ಭಯ
ದಿಂದ, ಸುಖವನ್ನು ನಿರಾಕರಿಸತಕ್ಕ ವಾದಿಯಿಂದ, ಸ್ವರೂಪಂಚ = ಸ್ವರೂಪವಾದರೂ
ನಿರಸ್ಯೇತ್ = ನಿರಾಕರಿಸಲ್ಪಡಲಿ, ತದಾ = ಆ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಅವನು, ಶೂನ್ಯವಾದೀ ಭವೇತ್:
ಶೂನ್ಯವಾದಿಯೇ ಆಗುವನು.

“ ಸ್ವರೂಪಂಚ ಬದ್ಧೇ ದುಃಖ ವ್ಯಾಪ್ತಿದೃಷ್ಟಮ್ | ತಥಾ
ಜಾಯಂ ಪ್ರಯೋಗಃ || ವಿಮತೋ ಮುಕ್ತಃ ಸ್ವರೂಪ ಶೂನ್ಯೋ
ದುಃಖರಹಿತತ್ವಾತ್, ಯಃ ಸ್ವರೂಪ ಶೂನ್ಯೋ ನಭವತಿ, ಸಃ ದುಃಖ
ರಹಿತೋನ ಭವತಿ ಯಥಾ ಸಂಸಾರೀತ್ಯಾದಿ ಪ್ರಸಂಗಃ ” ||

ಹೀಗೆ ಭಾವಪ್ರಕಾಶಿಕೆಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ.

ಭಾವಾರ್ಥ:— ಸಂಸಾರದಲ್ಲಿ ಬದ್ಧರಾದ ಜೀವರಲ್ಲಿ ಸಂಶ್ರಿತಂ = ಆಶ್ರಯ
ಮಾಡಿದ ಸುಖದುಃಖಗಳು, ವಿಶ್ರವಾಗಿರುವದರಿಂದ ಸುಖವಿದ್ದರೆ ದುಃಖವೂ ಇರಲಿಕ್ಕೆ
ಬೇಕು ಈನುಮಾನದಿಂದ, ಈ ಸಂಸಾರವಾದ ಧುಃಖನಿವೃತ್ತಿಯನ್ನು ಹೊಂದಿ ಆನಂದಾನು
ಭವಿಸ ಮುಕ್ತನಾದ ಜೀವನಲ್ಲಿ ಈಷದಸಿದುಃಖಿಲ್ಲವೆಂಬಕಾರಣ ಸುಖದ ಅಂಶವು ಲೇಶ
ವಾದರೂ ಇಲ್ಲೆಂದು, ಸುಖವನ್ನು ನಿರಾಕರಣಮಾಡುವ, ಭ್ರಂಶ = ಯುಕ್ತಿ ತಿಳಿಯದೇ
ಮಾತಿನಲ್ಲಿ ಬೀಳುವ ವಾದಗಳೇ ಹೀಗೆಂದರೆ ಜೀವನು, ಸ್ವರೂಪದಿಂದಲೇ ಇರದಂತಾ
ಯಿತು. ಮುಕ್ತನು ಚೇತನನಾಗಿ ದುಃಖರಹಿತನಾದರೆ, ಸ್ವರೂಪಶೂನ್ಯನಾಗಲಿ, ವ್ಯತಿ
ರೇಕದೃಷ್ಟಾಂತದಿಂದ ಸಂಸಾರಿಯಂತೆ, ಈರೀತಿ ಮುಕ್ತನು ಸ್ವರೂಪರಹಿತನಾದರೆ
ಹಂಸ = ಶುದ್ಧ, ನಿರ್ದುಷ್ಟನಾದ ಮುಕ್ತನಿಗೆ, ನೀನು ಶೂನ್ಯತ್ವ ಹೇಳಿದಿ ಕಾರಣ ನೀನು
ಶೂನ್ಯವಾದಿಯೇ ಆಗಬೇಕಾದಿತು. ನಿವಗೂ ಶೂನ್ಯವಾದಿಗೂ ಏನು ಭೇದವಿಲ್ಲ.

ಶ್ಲೋಕ || ನನು ವಿಪ್ರತಿಪನ್ನಃ ಸ್ಯಾ |

ದೂರ್ಮಿಮಾನ್ ದೇಹವತ್ಪತಃ ||

ಚೈತ್ರೋ ಯಥೇತ್ಯುಪಾಧಿಃ ಸ್ಯಾ |

ತ್ತ (ದ) ತ್ರ ಚಾಶುದ್ಧದೇಹಿತಾ

|| ೫೨ ||

ವಾರ್ಥಿಕ || ಭರದಿ ಮುಕ್ತಂಗೆ ಬುದ್ಧ್ಯಾದಿ ಇಂದ್ರಿಯಗಳುಂ |

ಇರುವದೆಂದಂಗಿಕರಿಸಲು ಅರೂಪಗೆ ರೂಪ ||

ವಿರುವುದು ವಿನಾದುದಂ ಮುಕ್ತ ಜೀವನು ಸಹಿತ

ಸಂಸೃತಿಯ ಚೈತ್ರ ತೆರದಿ ||

ಧರ ದೇಹನಾದುದಕೆ ಅರೂರ್ಮಿ ಉಳ್ಳನಾ |

ಗಿರಲಿ ಎನೆ ಮಾಯಿ ಸಾಕೃತ ಶರೀರಕೆ ನಿಜ ||

ಚರಿಪ ಉರ್ಮಿಗಳುಂಟು ಮುಕ್ತನ ಪ್ರಾಕೃತ

ಶರೀರಕಿದು ಕೂಡದೆಂದು || ೫೨ || ಅ೬೧ ||

ಈ ಪ್ರಕಾರವಾಗಿ ಮುಕ್ತನಿಗೆ ಜ್ಞಾನಾನಂದಾದಿ ಸಾಧನಮಾಡಿ ಮುಕ್ತನಿಗೆ ಚಿದ್ವೇದವಾದ ಸ್ವರೂಪ ದೇಹವಿರುವದೆಂದು ಈಗ ಸಾಧನಮಾಡುತ್ತಾರೆ.

ಮತ್ತು ಮುಕ್ತನಿಗೆ ದೇಹಭಾವ ಇದ್ದರೆ, ಬುದ್ಧ್ಯಾದಿ ಇಂದ್ರಿಯಗಳು ಇರಲು ದುರ್ಭವವು, ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲವೆಂತ ವೈಶೇಷಿಕ ಮತರೀತ್ಯಾ ಶಂಕಿಸಿ ಉತ್ತರವನ್ನು ಕೊಡುತ್ತಾರೆ.

ಅನ್ವಯಃ— ನನು, ವಿಪ್ರತಿಪನ್ನಃ, ದೇಹವತ್ಪ್ರಕೃತಿಃ, ಉರ್ಮಿಮಾನ್, ಸ್ಯಾತ್ ಯಥಾ, ಚೈತ್ರಃ, ಇತಿ, ಅತ್ರ, ಚ, ಅಶುದ್ಧ, ದೇಹಿತಾ, ಉಪಾಧಿ, ಸ್ಯಾತ್ ||

ಅರ್ಥಃ— ನನು, =ಹಾಗಾದರೆ ಒಂದು ಅಕ್ಷೇಪವೇನೆಂದರೆ, ವಿಪ್ರತಿಪನ್ನಃ =ಸುತಿ ವುಳ್ಳವನೋ ಅಲ್ಲವೋ ಎಂಬ ವಿವಾದಕ್ಕೆ ವಿಷಯವಾದ ಮುಕ್ತನು ದೇಹವತ್ಪ್ರಕೃತಿಃ =ದೇಹ ವುಳ್ಳವನಾಗಿರುವದರಿಂದ, ಉರ್ಮಿಮಾನ್ ಸ್ಯಾತ್ =ಜನನಮರಣಾದಿ ತರಂಗಗಳುಳ್ಳ ನಾಗುವನು. ಯಥಾಚೈತ್ರ ಇತಿ =ದೃಷ್ಟಾಂತವೇನೆಂದರೆ, ಚೈತ್ರನೆಂಬ ಒಬ್ಬ ಪುರುಷ ನಂತೆ, ಹೀಗೆ ಯುಕ್ತಿ ಹೇಳಿದರೆ, ಅತ್ರಚ =ಈ ಚೈತ್ರನಲ್ಲಿ ಷಡೂರ್ಮಿಗಳಿರಲು, ಅಶುದ್ಧ ದೇಹಿತಾ ಉಪಾಧಿ = ಅಶುದ್ಧವಾದ ಪ್ರಾಕೃತದೇಹಉಂಟೆಂಬ ಕಾರಣ, ಉಪಾಧಿ ಸ್ಯಾತ್ =ಪ್ರಯೋಜಕವು ಆಗುತ್ತದೆ.

ಭಾವಾರ್ಥಃ— ಮುಕ್ತನಿಗೆ ಬುದ್ಧ್ಯಾದಿ ಇಂದ್ರಿಯಗಳುಂಟೆಂದು, ಆ ಬುದ್ಧ್ಯಾದಿ ಇಂದ್ರಿಯಗಳಿಗೆ ಆಶ್ರಯವಾದ ದೇಹವನ್ನಾದರೂ ಒಪ್ಪಬೇಕಾಗುವದು ದೇಹವಿರುವ ರಿಂದ ಷಡೂರ್ಮಿಗಳು ಮುಕ್ತನಿಗೆ ಬರುವವು. ಷಡೂರ್ಮಿಗಳು ಬಂದರೆ ಮುಕ್ತತ್ವವು ಕೂಡುವದಿಲ್ಲ. ಕಾರಣ ಮುಕ್ತನಿಗೆ ಷಡೂರ್ಮಿ ಪರಿಹಾರಗೋಸುಗ ದೇಹಾಭಾವವನ್ನು ಅಂಗೀಕಾರ ಮಾಡಬೇಕು. ದೇಹಾಭಾವ ಹೇಳಿದರೆ ಬುದ್ಧ್ಯಾದಿಮತ್ತವು ನೀವು ಹೇಳಿದ ಕೂಡುವದಿಲ್ಲವೆಂದು ವೈಶೇಷಿಕರು ಅನ್ನುತ್ತಾರೆ. ಕಾರಣ ಅವರ ಅನುಮಾನವನ್ನ ದೂಷಿಸುತ್ತಾರೆ.

ಉಪಾಧಿರಿತಿ =ಅಶುದ್ಧ ದೇಹವಾದ ಪ್ರಾಕೃತ ದೇಹವಿದ್ದಲ್ಲಿ ಷಡೂರ್ಮಿಗಳು ಇ ಬೇಕಲ್ಲದೇ ಮುಕ್ತರಿಗೆ ಅಪ್ರಾಕೃತ ದೇಹವಿದ್ದಲ್ಲಿ ಆರು ಉರ್ಮಿಗಳು ಇರಬೇಕಾಗ್ಗಿ ಮುಕ್ತರಿಗೆ ಅಪ್ರಾಕೃತವಾದ ಶುದ್ಧ ಸ್ವರೂಪ ದೇಹವಿದೆ. ಉಪಾಧಿ ನಿಯಮದಿಂ ಸಾಧ್ಯವೊಡನೆಂದಿದ್ದು, ಕ್ವಚಿತ್ ಸಾಧನವೊಡನೆ ಇಲ್ಲದಿರುವದು. ಷಡೂರ್ಮಿಯೇ : ಸಾಧ್ಯ, ದೇಹವೇ =ಸಾಧನ, ಅಶುದ್ಧವಾದ ಪ್ರಾಕೃತ ದೇಹವೇ =ಉಪಾಧಿ, ಷಡೂರ್ಮಿ ಗಳಿದ್ದಲ್ಲಿ ಅಶುದ್ಧ ದೇಹವಿದೆ. ಅಶುದ್ಧ ಜಡ ದೇಹವಿದ್ದಲ್ಲಿ ಷಡೂರ್ಮಿಗಳಿವೆಂ ಸಾಧಿಸಬಹುದಲ್ಲದೇ ಶುದ್ಧವಾದ ಅಪ್ರಾಕೃತ ಚಿದಾನಂದ ದೇಹವಿದ್ದಲ್ಲಿ ಈ ಶುದ್ಧ ದೇ ವಿದೆಂದು ಷಡೂರ್ಮಿಗಳನ್ನು ಸಾಧಿಸಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ. ಯಾವನಲ್ಲಿ ಉರ್ಮಿತ್ವ ಸಾಧ ಮಾಡುವಿರೋ, ಆ ಪಕ್ಷವಾದ ಮುಕ್ತನಲ್ಲಿ ಅಶುದ್ಧ ದೇಹತ್ವವಿಲ್ಲ ಆದ್ದರಿಂದ ಉಪಾ ಯಿಲ್ಲದ ಕಾರಣ, ಸ್ವವ್ಯಾಖ್ಯವಾದ ಷಡೂರ್ಮಿತ್ವವೂ ಇಲ್ಲ. “ ನಿಮತೋ ಮುಃ

ಗೂರ್ಮಿಮಾನ್ ಭವತಿ, ಅಶುದ್ಧದೇಹರಹಿತತ್ವಾತ್ ಈಶ್ವರವದಿತಿ” ವಿವಾದ ವಿಷಯ
ವಾದ, ಮುಕ್ತನು ಷಡೂರ್ಮಿ ಉಳ್ಳವನಲ್ಲ. ಅಶುದ್ಧದೇಹರಹಿತನಾದದ್ದರಿಂದ ಈಶ್ವರ
ಸಂತೆ, ಈ ಪ್ರಕಾರ ದೇಹವತ್ವ ಅನುಮಾನಕ್ಕೆ ಸೋಪಾಧಿಕತ್ವ ಮೂಲಕ, ದುಷ್ಪತ್ವ
ಬರುವರದರಿಂದ, ಮುಕ್ತನಿಗೆ ಷಡೂರ್ಮಿತ್ವ ಸಾಧ್ಯ ಸಿದ್ಧಿಯಾಗಲಾರದು.

ಷಡೂರ್ಮಿಗಳು ಯಾವಂದರೆ,

ಭಾಗವತದಲ್ಲಿ, ೧. ಅಸ್ತಿ, ೨. ಜಾಯತೇ, ೩. ವರ್ಧತೇ, ೪. ಕ್ಷೀಯತೇ,
೫. ಹೃಸತೇ, ೬. ನಸ್ಯತೇ.

ಭಾಗವತ ಸಾರೋದ್ಧಾರದಲ್ಲಿ, ೧. ಅಶನ, ೨. ವಿಪಾಸ, ೩. ರಾಗ, ೪. ದ್ವೇಷ
೫. ಶೋಕ, ೬. ಮೋಹ.

ಶ್ಲೋಕ || ಅನೈಕಾಂತಿಕತಾ ಹೇತೋಃ |

ದೇಹವತ್ವಾದಧೀಶಿತುಃ ||

ಸೋಽದೇಹಶ್ಚೇದನಿಚ್ಛಾದಿ |

ಭವೇಚ್ಛಶವಿಷಾಣವತ್

|| ೫೩ ||

ವಾರ್ಧಿಕ || ಮುಕ್ತಂಗೆ ದೇಹವಿದ್ದುದರಿಂದ ಷಡೂರ್ಮಿ ಎನೆ |

ವ್ಯಕ್ತ ವ್ಯಭಿಚಾರದೋಷವು ಬರುವದೇನೆನಲು |

ಶಕ್ತನೀಶಗೆ ದೇಹವಿದೆ ಷಡೂರ್ಮಿಗಳಿಲ್ಲವೆನಲು

ಸಾಧ್ಯಾಭಾವವು ||

ಯುಕ್ತದೇಹನು ಅಲ್ಲ ಈಶನೆನೆ ಜ್ಞಾನೇಚ್ಛ |

ತ್ಯಕ್ತ ಗುಣನಾಗಬೇಕಾಯಿತ್ಯೈ ಶಶಿಶೃಂಗ ||

ಉಕ್ತ ತೆರನೀಶಸ್ವರೂಪದಿಂದಲೆ ಇರನು |

ನಿನಗಸಮ್ಮತಿಯು ಮಾಯಿ || ೫೩ || ೮೬೨ ||

ಮುಕ್ತನಿಗೆ ದೇಹವತ್ವವು ಇರುವ ಕಾರಣ ಷಡೂರ್ಮಿಗಳಿದ್ದೇ ಇರಬೇಕೆಂದು
ಅದ್ವೈತಿಯು ಶಂಕಿಸಿದರೆ, ಅದಕ್ಕೆ ದೂಷಣಾಂತರವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

ಅನ್ವಯ:— ಅಧೀಶಿತು, ದೇಹವತ್ವಾತ್, ಹೇತೋಃ, ಅನೈಕಾಂತಿಕತಾ ಸ್ಯಾತ್,
ಃ ಅದೇಹಃ, ಜೈತ್, ಶಶಿವಿಷಾಣವತ್, ಅನಿಚ್ಛಾದಿಃ ಭವೇತ್, ||

ಅರ್ಥ:— ಅಧೀಶಿತುಃ = ಸರ್ವೇಶ್ವರನಿಗೆ, ದೇಹವತ್ವಾತ್ = ದೇಹವಿರುವ
ಯುಕ್ತ ಹೇತೋಃ = ಪೂರ್ವಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದಂತೆ ದೇಹವಿದ್ದಂಥ ಹೇಳುವಿಗೆ,

ಅನೇಕಾಂತಿಕತಾಸ್ಯಾತ್=ವ್ಯಭಿಚಾರವು ಬರುತ್ತದೆ. ಸಃ=ಆ ಈಶ್ವರನು ದೇಹರಹಿತನಾದವನಾದರೆ ಶಶಿವಿಷ್ಣುಣವತ್=ಮಲದಕೋಡಿನೋಪಾದಿಯಲಿ, ಅನಿಚ್ಛಾದಿಃ ಭವೇತ್=ಇಚ್ಛಾ, ಜ್ಞಾನಪ್ರಯತ್ನಾದಿ ಗುಣದಿಂದ, ರಹಿತನಾದವನಾಗಲಿ.

ಭಾವಾರ್ಥಃ— ಮಾಯಾವಾದಿಗಳು ಹಿಂದಿನ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಆಶ್ಚೇಪಿಸಿದಂತೆ, ಮುಕ್ತರಿಗೆ ದೇಹವಿದ್ದ ಕಾರಣದಿಂದಲೇ ಜನನ ಮರಣಾದಿ ಆರು ತೆರಿಗೆಳುಂಟೆಂದು ಹೇಳಿದರೆ, ಈ ಯುಕ್ತಿಯಲ್ಲಿ 'ಅನೇಕಾಂತಿಕತಾ' ಎಂದರೆ ವ್ಯಭಿಚಾರ ದೋಷ ಬರುತ್ತದೆ. ಹೇಗಂದರೆ ಸ್ವಾಮಿಯಾದ ಈಶ್ವರನಲ್ಲಿ ದೇಹವಿದೆ, ಹೇತುವಾದ ದೇಹವಿದೆ, ಸಾಧ್ಯವೆನಿಸಿದ ಷಡೂರ್ಮಿಗಳಿಲ್ಲ ಈ ಅನುಮಾನದಿಂದ, ವ್ಯಭಿಚಾರವೆಂಬ ದೋಷಯುಕ್ತವಾದಿತು ಎಂದರೆ, ಯಾವನು ದೇಹವುಳ್ಳವನಿರುವನೋ ಅವನು ಉರ್ಮಿಗಳುಳ್ಳವನೆಂಬ ವ್ಯಾಪ್ತಿಯೇ ಇರುವದಿಲ್ಲ. ಹೀಗೆ ಈ ವ್ಯಭಿಚಾರ ದೋಷ ನಿವಾರಿಸಲು. ಈಶ್ವರನು ದೇಹವಂತನಲ್ಲೆಂದು ಹೇಳಬೇಕು. ಹೇತುವು ಇಲ್ಲವಾದರೆ, ಜ್ಞಾನಪ್ರಯತ್ನೇಚ್ಛಾದಿ ಗುಣಗಳಿಂದ ರಹಿತನಾಗಬೇಕಾದೀತು. ಮೊಲದ ಕೋಡಿನಂತೆ ಈಶ್ವರನಿಗೆ ಅಸತ್ತ್ವ ಬರಲು ಇದು ನಿನಗೆ ಅಭಿಮತವಲ್ಲವು.

ಅನೇಕಾಂತಿಕತಾ=ವ್ಯಭಿಚಾರ, ಸಾಧ್ಯಾಭಾವವುಳ್ಳ ವಸ್ತುವಿನಲ್ಲಿ ಹೇತುವಿನ ಇರುವಿಕೆಯು, ಅನೇಕಾಂತಿಕತೆ, ಎಂದು ಹೆಸರು. ಇದಕ್ಕೆ ವ್ಯಭಿಚಾರವೆಂದ ಅನ್ವತ್ತಾರೆ. ಉದಾಹರಣೆ, 'ಧೂಮವಾಸ' ವಸ್ತಿ ' ಎಂಬ ಉದಾಹರಣೆಯಲ್ಲಿ ಧೂಮರೂಪ ಸಾಧ್ಯಾಭಾವವುಳ್ಳ ಅಯೋಗೋಳಕದಲ್ಲಿ ವಸ್ತಿ ರೂಪ ಹೇತು ಇದ್ದದರಿಂದ ವಸ್ತಿರೂಪಹೇತು ಅನೇಕಾಂತಿಕ (ವ್ಯಭಿಚಾರವೆಂದು ಅನ್ನುವರು.)

ವ್ಯಾಪ್ತಿ= ಹೇತು ಇದ್ದಲ್ಲಿಲ್ಲಾ ಸಾಧ್ಯವೂ ಇರಬೇಕು. ಇದ್ದಕ್ಕೆ ವ್ಯಾಪ್ತಿ, ಧೂಮ ಇದ್ದಲ್ಲಿಲ್ಲಾ ವಸ್ತಿ ಇರುವದು.

ಹೇತು= ಯಾವುದರಿಂದ ಯಾವುದನ್ನು ಸಾಧಿಸುತ್ತಾರೋ ಅದು ಹೇತು. ಹೊಗೆ (ಧೂಮ) ಯಿಂದ ವಸ್ತಿಯನ್ನು ಸಾಧಿಸುತ್ತಾರೆ ಆದ್ದರಿಂದ ಧೂಮವು ಹೇತು ಎಂದು ಅನಿಸುತ್ತದೆ.

ಸಾಧ್ಯ= ಸಾಧನ ಮಾಡಿಸಿಕೊಳ್ಳತಕ್ಕ ವಸ್ತುವಿಗೆ ಸಾಧ್ಯವೆಂದು ಹೆಸರು ವಸ್ತಿಯು ಸಾಧನ ಮಾಡಿಸಿಕೊಳ್ಳುವದಾದ್ದರಿಂದ ಇದಕ್ಕೆ ಸಾಧ್ಯವೆಂದು ಕರೆಯುತ್ತಾರೆ.

ಶ್ಲೋಕ || ಜ್ಞಾತ್ರಾದಿರೂಪಮಸ್ಯ ಸ್ಯಾ |
ದ್ವೈಲಕ್ಷಣ್ಯಾಯ ಚೇತ್ತತಃ ||
ತದೇವ ದೇಹಶಬ್ದೋಕ್ತಂ |
ನ ಹ್ಯಸೌ ಪ್ರಾಕೃತಾ ಕೃತಿ

ಸಾಧಿಕ || ಒಡನೆ ಮಾಯಿಯು ಮಲದ ಕೊಂಬಿನಂತಿಶಲ್ಲ |

ಸುಡುವ ಮೈಲಕ್ಷಣ್ಯಸಿದ್ಧಿರ್ಥ ಜ್ಞಾತ್ರಾದಿ |

ಕಡು ರೂಪ ಈಶ್ವರಗಿದೆಂದು ಹೇಳುವ ಪಕ್ಷ
ವದೆ ದೇಹವೆನಿಪುದಯ್ಯಾ ||

ಬಿಡದೆ ನಾಂ ಪೇಕ್ಷೆವಿದೆ ರೂಪನೀನೊಪ್ಪಲುಂ |

ದೃಢ ನಿನ್ನ ಅನುಮಾನದಲ್ಲಿ ದೋಷವೆ ಬಂತು ||

ಮೃಡವಂದ್ಯನೀರೆ ಪ್ರಾಕೃತ ದೇಹನಲ್ಲ

ಅಪ್ರಾಕೃತ ಶರೀರನು ನಿಜ || ೫೪ || ೮೬೩ ||

ನನು ಈಶ್ವರಸ್ಯಜ್ಞಾತ್ರಾದಿರೂಪ ಸದ್ಭಾವಾತ್ ಕಥಂ ಶಶಶ್ಯಂಕ ಸಾಮ್ಯಮಿತ್ಯಾಹ ||
ಈಶ್ವರನು ಜ್ಞಾತವಾದಕಾರಣ ಜ್ಞಾತ್ರಾದಿ ರೂಪಗಳು ಇರುವದರಿಂದ ಶಶಶ್ಯಂಕ ಸಾಮ್ಯವು
ಹೇಗೆ ಪ್ರಾಪ್ತವಾಗುತ್ತದೆಂದು ವಾದಿಯು ತಂಕಿಸಿದದೆ. ಉತ್ತರವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

ಅನ್ವಯ:- ಅಸ್ಯ, ತತಃ, ಮೈಲಕ್ಷಣ್ಯಾಯ, ಜ್ಞಾತ್ರಾದಿ, ರೂಪಂ, ಸ್ಯಾತ್, ಚೇತ್,
ತತ್, ಏವ ದೇಹಶಬ್ದೋಕ್ತಂ, ಅಸೌ, ಪ್ರಾಕೃತ, ಅಕೃತಿ, ನ, ಹಿ, ||

ಅರ್ಥ:- ಅಸ್ಯತತಃ= ಈ ಈಶ್ವರನಿಗೆ ಶಶಿವಿವಾಣದ ದೆಶೆಯಿಂದ, ಮೈಲಕ್ಷಣ್ಯಾಯ
ಬೇರೆ ಇದ್ದಾನೆಂದು, ಭೇದ ಸಿದ್ಧಿಸುವಗೋಸುಗ, ಜ್ಞಾತ್ರಾದಿರೂಪಂ ಸ್ಯಾತ್ಚೇತ್=
ಜ್ಞಾತ್ಯ ಇಚ್ಛಾರೂಪವು ಅದೇ ಎಂದು ಒಪ್ಪಿದ ಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ತತ್ ಏವ ದೇಹಶಬ್ದೋಕ್ತಂ=
ಆ ರೂಪವೇ ದೇಹವೆಂಬ ಶಬ್ದದಿಂದ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿತು. ಅಸೌ= ಆ ಈಶ್ವರನು ಪ್ರಾಕೃತ
ಅಕೃತಿನಹಿ= ವಿಕಾರಭೂತವಾದ ದೇವುಳ್ಳವನಲ್ಲ. ಆದ ಪ್ರಯುಕ್ತ ಆತನಿಗೆ ಜನನ
ಮರಣಾದಿಗಳಿಲ್ಲವು.

ಭಾವಾರ್ಥ:- ಒಡನೆ ತಕ್ಷಣಕ್ಕೆ ಆ ಮಾಯಾವಾದಿಯು, ಅಸತ್ಯ= ಇಲ್ಲದಿರುವ
ಮೊಲದ ಕೊಂಬಿನಂತೆ ಈಶ್ವರನಲ್ಲಿ ಈ ಮಲದ ಕೊಂಬಿನಿಂದ ಬೇರೆಯಾಗಿರುವನೆಂದು
ಸಾಧಿಸಲಿಕ್ಕಾಗಿ ಜ್ಞಾತ್ರಾದಿ= ಜ್ಞಾನ ಇಚ್ಛಾ ಮೊದಲಾದ ರೂಪವು ಕಡು= ಚನ್ನಾಗಿ
ಇರುವದೆಂದು ಹೇಳುವ ಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಆ ಜ್ಞಾನಾದಿ ಕರ್ತೃರೂಪವೇ ಈಶ್ವರನಿಗೆ ದೇಹವೆನಿ
ಸುತ್ತದೆ. (ಈಶ್ವರನಿಗೂ ಆತನ ಜ್ಞಾನಾನಂದಾದಿ ಗುಣಗಳಿಗೂ ಕಿಂಚಿತ್ತಾದರೂ ಭೇದ
ವಿಲ್ಲ) ಈ ಕಾರಣದಿಂದ, ಮೃಡವಂದ್ಯ= ರುದ್ರದೇವರಿಂದ ನಮಸ್ಕರಿಸಿಕೊಳ್ಳಲ್ಪಡುವ,
ಈಶ= ಒಡೆಯನಾದ ನಾರಾಯಣನು, ಸಂಸಾರಿಗಳಂತೆ ಪ್ರಾಕೃತ ಅಶುದ್ಧವಾದ ಜಡ
ದೇಹನಲ್ಲ. ಜ್ಞಾನಾದಿ ಗುಣಗಳಿಂದ ಯುಕ್ತವಾದ ಅಪ್ರಾಕೃತ ಸಚ್ಚಿದಾನಂದ ದೇಹವುಳ್ಳ
ವನೆಂದು ನಾವು ಹೇಳಿದ ದೇಹ ಒಪ್ಪಿದರಿಂದ ನಿನ್ನ ಅನುಮಾನಕ್ಕೆ ವ್ಯಭಿಚಾರ ದೋಷವು
ನುತ್ಪಾದಿಸ್ಥಿರವಾದಿತು.

ಶ್ಲೋಕ || ಏವಂ ಸ್ವರೂಪ ದೇಹತ್ವಂ |
ಮುಕ್ತಸ್ಯಾಪ್ಯುರರೀಕೃತಮ್ ||
ನಾನಿಷ್ಟ ಭೋಗಸ್ಯೇನ ಸ್ಯಾತ್ ||
ಪ್ರಾಕೃತ ಕ್ಷೇತ್ರ ಸಂಭವಃ

|| ೫೫ ||

ವಾರ್ಥಿಕ || ಇಂತು ಪರವಾದಿ ಅನುಮಾನ ದೂಷಣ ಫಲನ |
ದೆಂತು ಪೇಳುವು ಈರನಂತೆ ಮುಕ್ತಗೆ ಸಹ ನಿ ||
ರಂತರಂ ಜ್ಞಾನಮಾನಂದಸ್ವರೂಪ ದೇಹವು ನಾವು
ಅಂಗಿಕರಿಪೇಂ ||

ಕಂತೆ ಪಾಕೃತದಿ ಬರುವಾನಿಷ್ಟ ಅನುಭವವು |
ಎಂತೆಂತು ಮುಕ್ತಗಿಲ್ಲವೋ ಅಪ್ರಾಕೃತ ದೇಹ ||
ಗಿಂತೆ ಪರಮಾನಂದ ಭೋಗ ನಿಜಸುಖಿಯಾಗೆ
ದುಃಖಿರಲಿ ಎಂಬುದಲ್ಲ || ೫೫ || ೮೬೪ ||

ಈ ಪ್ರಕಾರ ಮಾಯಾವಾದಿಯು ಅನುಮಾನವು ದೂಷಿತವಾಗಲಾಗಿ, ಅದರಿಂದ
ಲಬ್ಧವಾದ ಅರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

ಅನ್ವಯ:— ಏವಂ, ಮುಕ್ತಸ್ಯ, ಅಪಿ, ಸ್ವರೂಪ ದೇಹತ್ವಂ, ಉರರೀಕೃತಂ, ತೇನ,
ಪ್ರಾಕೃತ, ಕ್ಷೇತ್ರಸಂಭವಃ, ಅನಿಷ್ಟಭೋಗಃ ನಸ್ಯಾತ್, ||

ಅರ್ಥ:— ಏವಂ= ಇದೇ ಪ್ರಕಾರವಾಗಿ, ಮುಕ್ತಸ್ಯಾಪಿ= ಮುಕ್ತನಿಗಾದರೂ,
ಸ್ವರೂಪದೇಹತ್ವಂ= ಜ್ಞಾನಾನಂದಾದಿ ಸ್ವರೂಪದೇಹವು, ಅಸ್ಯಾಭಿ= ನಮ್ಮಗಳಿಂದ
ಉರರೀಕೃತಂ= ಅಂಗೀಕಾರ ಮಾಡಲ್ಪಡುತ್ತದೆ. ತೇನ ಪ್ರಾಕೃತಕ್ಷೇತ್ರಸಂಭವಃ=
ಆ ಕಾರಣದಿಂದ ಪ್ರಾಕೃತ ದೇಹದಿಂದ ಹುಟ್ಟುವ ಅನಿಷ್ಟ ಭೋಗನಸ್ಯಾತ್= ದುಃಖಾನು
ಭವವು ಆಗಲಾರದು.

ಭಾವಾರ್ಥ:— ಹೀಗೆ ಪರವಾದಿಗಳಿಂದ ವೇಳಿದ ಯುಕ್ತಿಗಳು ನಿರಾಕರಿಸದ
ಫಲಿತಾಭಿಪ್ರಾಯವೇನೆಂದರೆ ಈಶ್ವರನಾದ ಶ್ರೀ ನಾರಾಯಣನು ನಾಶವಾಗದ ವಿಕಾರ
ರಹಿತವಾದ ಪ್ರಕೃತಿ ಸಮ್ಮಂಥವಾದ, ಸತ್ಕರಜತಮೋ ಗುಣಾದಿಗಳಿಂದ ಎಂದೆಂದಿಗೂ
ಸಮ್ಮಂಥವಿಲ್ಲದ ಅಪ್ರಾಕೃತ ದೇಹವುಳ್ಳವನು. ಅಂದರೆ ನಿತ್ಯವಾದ ಜ್ಞಾನಾನಂದಾದಿ
ಅನಂತಗುಣ ಪರಿಪೂರ್ಣತ್ವದಿಂದ ಸಚ್ಚಿದಾನಂದ ಸ್ವರೂಪನಾಗಿದ್ದಾನೆ. ಇಂಥ ಸಚ್ಚಿ
ದಾನಂದ (ದೇಹ) ರೂಪವಿದ್ದರೂ ಈಶ್ವರನಲ್ಲಿ ಜನನ ಮರಣಾದಿ ಷಡೂರ್ಮಿಗಳಿಲ್ಲ.

ಹೀಗೆ ಈಶ್ವರನಂತೆಯೇ ಮುಕ್ತ ಜೀವನು ಕೂಡಾ ಜ್ಞಾನಾನಂದಿಸ್ವರೂಪ ದೇಹವುಳ್ಳವನೆಂದು ನಾವು ದ್ವೈತರು ಅಂಗೀಕರಿಸುತ್ತೇವೆ. ಕಾರಣ ಪ್ರಾಕೃತಕಂತೆ= ಅಶುದ್ಧವಾದ ಜಡದೇಹದಿಂದ ಬರುವ ದುಃಖಾದಿ ಅನಿಷ್ಟಗಳ ಭೋಗವು ಮುಕ್ತಜೀವರಿಗೆ ಇಲ್ಲವು. ಮುಕ್ತನು ಅಪ್ರಾಕೃತದೇಹ ಪ್ರಕೃತಿ ಗುಣ ಸಮ್ಪಂಧವಿಲ್ಲದ ಜ್ಞಾನಾನಂದಾತ್ಮಕ ಸ್ವರೂಪ ಶರೀರವುಳ್ಳವನು. ನಿಜಾನಂದವಾದ ಸ್ವರೂಪ ಸುಖವನ್ನೇ ಅನುಭೋಗಿಸುತ್ತಾನೆ ಹೊರ್ತಾಗಿ ಸಂಸಾರದಲ್ಲಿರುವ ಜೀವರುಗಳಂತೆ ದುಃಖಾದ್ಯನರ್ಥಗಳನ್ನೆಂದಿಗೂ ಅನುಭವಿಸಲಾರನು. ಕಾರಣ ಮುಕ್ತನು ಸುಖಿಯಾದರೆ, ದುಃಖಿಯಾಗಲಿ ಎಂಬ ಈ ಅಕ್ಷೇಪವು ಅಯುಕ್ತವು.

ನಾವು ದ್ವೈತಿಗಳು, ಈಶ್ವರನು ಸೃಷ್ಟಿದಾನಂದನು ನಿತ್ಯ ಸುಖಪೂರ್ಣನು, ಜೀವರೂ ನಿತ್ಯರು ಜ್ಞಾನಂದರೂಪರು, ಈಶ್ವರನ ಪ್ರತಿಬಿಂಬರು, ಈಶ್ವರನ ಆಧೀನರೆಂದು ತಿಳಿಯುತ್ತೇವೆ ಹೊರ್ತಾಗಿ ಈಶ್ವರನಂತೆ ಸ್ವತಂತ್ರನೆಂದು ತಿಳಿಯುವದಿಲ್ಲ.

ಶ್ಲೋಕ || ವಿಮತೋ ಸಾವಯವಮಾನ್ |

ವಿನಾಶಿತ್ವಪ್ರಸಂಗತಃ ||

ಪಟವಚ್ಛೇಧನಯಮಾ |

ನಿರಸ್ಯಂತೇಽತ್ರ ಕೀದೃಶಾಃ

|| ೫೬ ||

ವಾರ್ಧಿಕ || ಅವಯವಂ ವುಳ್ಳನಲ್ಲೆನೊ ವಿವಾದಿರೆ ಮುಕ್ತ |

ನವನಾಶವಾದಾನು ಎಂಬುವ ಪ್ರಸಕ್ತಿಯಿಂ ||

ದವನು ಸ್ವರೂಪವಾದುದು ದೇಹದಿಂದಿರನು

ಪಟದೋಲ್ ವಿರುದ್ಧೋಪಮೆ ||

ಅವಮಾಯಿ ಸಾಧಿಸಲು ಅರೆ ಮುಕ್ತಗಂತಹವು |

ಅವಯವವು ಇಲ್ಲಿನುವಿ ಮುಕ್ತನಿಂ ಭಿನ್ನ ಜಡ ||

ಅವಯವವೊ ಆಧವಾ ಅಭಿನ್ನಸ್ವರೂಪ ಜ್ಞಾನಾ

ನಂದ ದೇಹವಿಲ್ಲೋ || ೫೬ || ೮೬೫ ||

ಪೂ. ಪ. ಮುಕ್ತನು ಸ್ವರೂಪದೇಹವುಳ್ಳವನೆಂದರೆ, ದೇಹಾತ್ಮಕನು ಆತನ ಸ್ವರೂಪಕ್ಕೂ ದೇಹಕ್ಕೂ ಭೇದವಿಲ್ಲದಂತಾಯಿತು ದೇಹವು ಕರಚರಣಾದಿ ಅವಯವರೂಪಾದ್ದರಿಂದ, ಮುಕ್ತನು ಸಹ ತದಾತ್ಮಕನನಾದುದರಿಂದ ಸಾವಯವನಾದನು. ಸಾವಯವವಾದ

ವಸ್ತುವಿಗೆ ಲೋಕದಲ್ಲಿ ವಿನಾಶ ಕಂಡುಬರುತ್ತದೆ. ಕಾರಣ ಮುಕ್ತನಿಗೂ ನಾಶ ಬರಲೆಂದು ಮಾಯಾವಾ ಶಂಕಿಸಿದರೆ ಅವನಿಗೆ ಪ್ರಶ್ನೆ ಮಾಡುತ್ತಾರೆ.

ಅನ್ವಯ:— ವಿಮತಃ, ವಿನಾಶಿತ್ಯ ಪ್ರಸಂಗತಃ, ಅವಯವವಾನ್, ನ, ಪಟವತ್ ಚೇತ್, ಅತ್ರ, ಕೇದ್ಯಶಾಃ, ಅವಯವಾಃ, ನಿರಸ್ಯಂತೇ, ಇತಿ,

ಅರ್ಥ:— ವಿಮತಃ=ವಿನಾದ ವಿಷಯವಾದ ಮುಕ್ತನು, ವಿನಾಶಿತ್ಯ ಪ್ರಸಂಗತಃ=ನಾಶಹೊಂದುವ ಪ್ರಸಂಗ ಬರುವ ಕಾರಣ, ಅವಯವವಾನ್ =ಅವಯವವುಳ್ಳವನಾಗುವದಿಲ್ಲ. ಪಟವತ್=ವಸ್ತದಂತೆ, ಚೇತ್=ಹೀಗೆ ಹೇಳಿದ ಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ, ಅತ್ರ ಕೇದ್ಯಶಾಃ = ಈ ಮುಕ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಮುಕ್ತನಿಗೆ ಎಂಥಾ, ಅವಯವಃ=ಮುಕ್ತನಿಗೆ ಭಿನ್ನ ಅವಯವಗಳೂ ಅಥವಾ ಅಭಿನ್ನ ಅವಯವಗಳೂ, ನಿರಸ್ಯಂತೇ=ನಿರಾಕರಿಸಲ್ಪಡುತ್ತದೆ

ಭಾವಾರ್ಥ:— ದೇಹವುಳ್ಳ ಮುಕ್ತನು, ಅವಯವವುಳ್ಳವನೋ ಇಲ್ಲವೋ ಅವನು ನಾಶ ಹೊಂದುವನೆಂಬ ಪ್ರಸಂಗ ಬಂದೊದಗಬಹುದು. ಕಾರಣ ಅವಯವವುಳ್ಳವನಾಗುವದಿಲ್ಲ. ಹೇಗಂದರೆ, ವಿರುದ್ಧ ದೃಷ್ಟಾಂತ ವಸ್ತದಂತೆ, ವಸ್ತದಲ್ಲಿ ನೂಲು ಮೊದಲಾದ ಅವಯವಗಳು ಇವೆ. ನಾಶವು ಇದೆ. ವಿನಾಶಿತ್ಯ ಎಲ್ಲದೊ ಅಲ್ಲಿ ಸಾವಯವತ್ವ ಉಂಟು. ಯಾವುದು ನಾಶಹೊಂದುತ್ತದೋ ಅದು ಅವಯವವುಳ್ಳದ್ದು ವಿಮತನಾದ ಮುಕ್ತನು ಅವಿನಾಶಿಯಾದ್ದರಿಂದ ನಿರವಯನು. ಯಾವುದು ಅವಿನಾಶಿಯೋ ಅದು ಪರಮಾಣುವಿನಂತೆ ನಿರವಯವು. ಈ ಅನುಮಾನದಲ್ಲಿ ಹೇತುವಿರಲಿ, ಸಾಧ್ಯ ಬೇಡವೆಂತ ಅಪ್ರಯೋಜಕ ಶಂಕೆಯನ್ನು ಮಾಡಿದರೆ, ಅವಯವಿಯಾದರೆ, ಪಟದಂತೆ ವಿನಾಶಿಯಾಗಬೇಕಾದೀತು ಈ ಭಾಧಕ ತರ್ಕವಿದ್ದರಿಂದ ಹೇತುವು ಅಪ್ರಯೋಜಕತ್ವ ಬಾರದೇ ನಿರ್ಮುಷ್ಯವಾದಿತು. ಇಂಥ ಹೇತುವಿನಿಂದ ನಿರವಯವತ್ವವು ಸಿದ್ಧವಾಯಿತು; ಸಾವಯವ ದೇಹಾತ್ಮಕತ್ವವು ಮುಕ್ತನಿಗೆ ಸಿದ್ಧವಾಗಲಾರದು, ಹೀಗಂದರೆ, ಇದನ್ನು ದೂಷಣ ಮಾಡುವದಕ್ಕಾಗಿ ವಿಕಲ್ಪಿಸುತ್ತಾರೆ. ಆದಕಾರಣ ಮುಕ್ತನ ಸ್ವರೂಪದಲ್ಲಿ ಕರಚರಣಾದಿ ಅವಯವಗಳಿಲ್ಲವೆಂದು, ಈ ಬಾಧಿತ ತರ್ಕಗಳಿಂದ ವಾದಮಾಡುವ ವಾದಿಗಳಿಗೆ ನಾವು ಹೀಗೆ ಪ್ರಶ್ನೆ ಮಾಡುತ್ತೇವೆ. 'ಅತ್ರ ಮುಕ್ತೇಕೇದ್ಯಶಾಃ ಅವಯವಾಃ ನಿರಸ್ಯಂತೇ ಇತಿ' ಮುಕ್ತನಲ್ಲಿ ಇಲ್ಲವೆಂದು ಹೇಳುವ ಅವಯವಗಳು, ಅವನ ಸ್ವರೂಪದಿಂದ ಭಿನ್ನವಾದವುಗಳೇ? (ಜಡಾವಯವಗಳೇ ?) ಅಥವಾ ಮುಕ್ತನಿಗೆ ಅಭಿನ್ನ ಸ್ವರೂಪವಾದ ಜ್ಞಾನಾನಂದ ಅವಯವಗಳೋ ಹೇಳು.

ಶ್ಲೋಕ || ಸಿದ್ಧ ಸಾಧನತಾ ಹೇತೋ |

ಸ್ತೇ ಭಿನ್ನಾಶ್ಚೇದಚಿನ್ಮಯಾಃ ||

ಆತ್ಮನೋ ಭೇದರಹಿತಾ |

ಏಷ್ವನ್ಯಾ ಏವ ವಾದಿಭಿಃ

ವಾರ್ಧಿಕ || ಮುಕುತರಿಗೆ ಭಿನ್ನ ಜಡದೇಹ ವಿಲ್ಲೆಂಬುದನು |
 ಅಕುಟಲ ಸುಸಿದ್ಧಾಂತಿಗಳು ಮೊದಲೆ ಸಾಧಿಸಿರೆ ||
 ಚಕನೆ ಅದು ಪುನಹ ಪೇಳಲು ಸಿದ್ಧಿ ಸಾಧನದ
 ದೋಷ ಬರುವದು ಮಾಯಿಯೇ ||

ಮುಕುತರ್ಗೆ ಸುಸ್ವರೂಪಾವಯವು ಇಲ್ಲೆನಲು |
 ಮುಕುತ ಜೀವನೆ ಇಲ್ಲದಂತಾಯಿತ್ತೈ ಕೊನಿಗೆ ||
 ಸಕಲ ಜೀವರಭಿನ್ನ ಈಶ್ವರನು ಸಹನಿರನು ನಿನ್ನ
 ಸಿದ್ಧಾಂತ ಹಾನಿ || ೫೭ || ೮೬೬ ||

ಮುಕ್ತರಾದ ಜೀವರಿಗೆ ಭಿನ್ನವಾದ (ಜಡಾವಯವಗಳು) ಇಲ್ಲವೆಂದು ಹೇಳಿದರೆ,
 ದೋಷವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

ಅನ್ವಯ :— ತೇ, ಅಚಿನ್ಮಯಾಃ, ಭಿನ್ನಾಃ, ಚೇತ್, ಹೇತೋ, ಸಿದ್ಧಸಾಧನ
 ತಾಸ್ಯಾತ್, ಆತ್ಮನಃ, ಭೇದರಹಿತಾಃ, ವಾದಿಭಿಃ, ಏಷ್ವರ್ಯಾಃ, ಏವ, ||

ಅರ್ಥ :— ತೇ ಅಚಿನ್ಮಯಾಃ ಆ ಅವಯವಗಳು ಜಡಾತ್ಮಕವಾಗಿ ಭಿನ್ನಾಃ
 ಚೇತ್ = ಸ್ವರೂಪಕ್ಕಿಂತಲೂ ಬೇರೆಯಾದ ಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಹೋತೋ = ನಿರವಯವ ಸಾಧಕ
 ಅವಿನಾಶತ್ವ ಹೇತು, ಸಿದ್ಧಸಾಧನತಾ = ಮುಕ್ತರಿಗೆ ಭಿನ್ನ ಅವಯವ ಇಲ್ಲವೆಂದು, ನಾವು
 ಹೇಳಿದ್ದನ್ನೇ ನೀನು ಸಾಧನ ಮಾಡಿದಂತಾಗಿ, ಸಿದ್ಧಸಾಧನತ್ವ ಎಂಬ ದೋಷವು,
 ಸ್ಯಾತ್ = ಪ್ರಾಪ್ತವಾಗುತ್ತದೆ. ಆತ್ಮನಃ ಭೇದರಹಿತಾಃ = ಜೀವನಿಗೆ ಭೇದರಹಿತವಾದ
 ಅವಯವಗಳು, (ಅಂದರೆ ಜೀವನಿಗೆ ಅಭಿನ್ನವಾದ ಅವಯವಗಳನ್ನು ನಿರಾಕರಣಮಾಡಲು
 ಶಕ್ಯವಿಲ್ಲ) ವಾದಿಭಿಃ = ವಾದಿಗಳಿಂದ ಏಷ್ವರ್ಯಾಃ ಏವ = ಅವಶ್ಯ ಅಂಗೀಕರಿಸಲು ಯೋಗ್ಯ
 ವಾದವುಗಳು.

ಭಾವಾರ್ಥ :— ಮುಕುತರಾದ ಜೀವರಿಗೆ, ಅವರಿಂದ ಭಿನ್ನ, ಬೇರೆಯಾದ ಜಡಾ
 ವಯವ ಇಲ್ಲವೆಂದನು, ಅಕುಟಲ = ನಿಷ್ಕಪಟಿಗಳಾದ ವಂಚನಮಾಡಿ ಸುಳ್ಳುಹೇಳದೇ
 ಯಿದ್ದ ಸುಸಿದ್ಧಾಂತಿಗಳು = ಸಮಾಚೀನವಾದ ಮತವನ್ನು ಸ್ಥಾಪಿಸಿದವರು, ಮೊದಲಿಗೇವೆ
 ಸಿದ್ಧಮಾಡಿರುತ್ತಾರೆ. ಚಕನೆ = ಈಗ ಪುನಃ ತ್ವರದಿಂದ ಅದೇಮಾತು ಹೇಳುವದು,
 ಸಿದ್ಧಸಾಧನದ ದೋಷ ಯಾಕಂದರೆ ಯಾವ ಪ್ರಮೇಯವನ್ನು ಸಿದ್ಧಾಂತಿಗಳು
 ಮೊದಲೇ ಅಂಗೀಕರಿಸಿದ್ದಾರೋ, ಆ ಪ್ರಮೇಯವನ್ನೇ ಅದ್ವೈತಿಗಳು, ವಿನಾಶಿತ್ವರೂಪ
 ಅನುಮಾನಗಳಿಂದ ಸ್ಥಾಪನೆ ಮಾಡಿದರೆ, ಅದಕ್ಕೆ ಸಿದ್ಧಸಾಧನವೆಂತ ಅನುಮಾನ
 ದೋಷವು ಬರುತ್ತದೆ. (ಅನುಮಾನದಲ್ಲಿ ಹೇತುವಿನಿಂದ ಸಾಧಿಸಲ್ಪಡುವದು, ಮತ್ತೊಂದು

ಪ್ರಮಾಣದಿಂದ ಮೊದಲು ಸಿದ್ಧವಾಗಬಾರದು). ಸಾರಾಂಶ ಮುಕ್ತರಿಗೆ ಭಿನ್ನವಾದ ಜಡ ದೇಹವು ಇಲ್ಲಿಂದು ಸಿದ್ಧಾಂತಕಾರರು, ಮೊದಲೇ ಸ್ಥಾಪಿಸಿ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ ಕಾರಣ ಪುನಃ ಹೇಳುವದು ದೋಷ (ಮುಕ್ತನಿಗೆ ಪ್ರಾಕೃತ ದೇಹವಿಲ್ಲಂತ ನಾವು ಒಪ್ಪುತ್ತೇವೆ).

ಇನ್ನು ಮುಕುತನಿಗೆ ಜೀವನಸ್ವರೂಪಾವಯವಗಳು ನಿರಾಕರಿಸಲ್ಪಡುವದೆಂದರೆ, ಜೀವನಸ್ವರೂಪ ಅವಯವಗಳೇ ಇಲ್ಲ. ಸ್ವರೂಪ ದೇಹವೇ ಇಲ್ಲಿಂದು ಹೇಳಲು ಅದ್ವೈತಿ ಗಳಿಗೆಂದಿಗೂ ಸಮ್ಮತವಲ್ಲ ಇದು ಅಶಕ್ಯವು, ಸ್ವರೂಪ ಅವಯವು ಇಲ್ಲಿನು ಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಮುಕ್ತನಾದಂಥಾ ಜೀವನೇ ಇರದಂತಾದನು. ಜೀವರೇ ಇಲ್ಲವಾದರೆ ಅದ್ವೈತ ರೀತ್ಯಾ ಜೀವರಿಗೆ ಭೇದರಹಿತನಾದ ಈಶ್ವರನು ಸಹ ಇಲ್ಲದಂತಾಯಿತು. ಜೀವೇಶ್ವರರು ಒಂದೇ ಎಂಬ ಅದ್ವೈತ ಸಿದ್ಧಾಂತಕ್ಕೆ ಹಾನಿ

ಕಾರಣ ಮುಕ್ತ ಜೀವನಿಗೆ ಅಭಿನ್ನವಾದ ಸ್ವರೂಪ ದೇಹವಿದೆಂಬುದನ್ನು ಅವಶ್ಯ ವಾಗಿ ಸರ್ವರೂ, ಅಂಗೀಕರಿಸಬೇಕಾದದ್ದೆ ನಿಶ್ಚಯತತ್ವ.

ಶ್ಲೋಕ || ಪರಮಾಣ್ವಾದಿ ದೇಶೇಷು |

ನಾಪ್ತೈ ವ್ಯಾಮಾದಿಕೇಷ್ವಪಿ ||

ಯಥಾತ್ಮನಃ ಪ್ರದೇಶಾಃ ಸ್ಯು |

ಸ್ತೇಷಾಂ ಸೋಽವಯವಾಸ್ತಥಾ

|| ೫೮ ||

ವಾರ್ಥಿಕ || ನೈಶೇಷಿಕನ ಪಕ್ಷ ಜೀವ ಪರಮಾತ್ಮರಿಗೆ |

ದೇಶವೆಲ್ಲಾ ವ್ಯಾಪ್ತಿ ಸಾಧಿಸುವಗೋಸುಗದಿ ||

ದೇಶ ಪರಮಾಣ್ವಾದಿ ವ್ಯಾಮಾದಿಯಲ್ಲಿ ಸಹ

ವ್ಯಾಪ್ತವಯವು ಒಪ್ಪಿರೆ ||

ಲೇಸು ಅದರೋಲ್ ನಮ್ಮ ಸಿದ್ಧಾಂತದಲ್ಲಿ ಸಹ |

ಈಶ ಜೀವರಿಗು ಅವರವರ ಭಿನ್ನಾದವಂ ||

ಲೇಶ ದೋಷಿಲ್ಲದ ಸುಖಸ್ವರೂಪಾವಯವು

ಮುಕ್ತರಿಗೆ ವುಂಟು ಮಾಯಿ || ೫೮ || ೮೬೬ ||

ಮುಕ್ತನಿಗೆ ಅಭಿನ್ನಾಯವಗಳನ್ನು ಯಾಕೆ ಅಂಗೀಕರಿಸಬೇಕೆಂದು ಶಂಕಿಸಲು, ವೈಷಿ ಕರು ಆತ್ಮನಿಗೆ ಅಭಿನ್ನವಾದ ಅವಯವಗಳಿರುವವೆಂದು ಅಂಗೀಕರಿಸಿದ ದೃಷ್ಟಾಂತದಿಂದ ಸ್ವಮತವನ್ನು ಸಾಧಿಸುತ್ತಾರೆ.

ಅನ್ವಯ:- ತೇಷಾಂ, ಆತ್ಮನಃ, ವ್ಯಾಪ್ತೈಃ, ಪರಮಾಣ್ವಾದಿ ದೇಶೇಷು, ವ್ಯಾಮಾದಿ ಕೇಷು, ಅಸಿ, ಯಥಾ, ಆತ್ಮನಃ, ಪ್ರದೇಶಾಃ, ಸ್ಯುಃ, ತಥಃ, ನಃ, ಅವಯವಃಸ್ಯುಃ

ಅರ್ಥ:- ತೇಷಾಂ=ವೈಶೇಷಿಕರ ಮತದಲ್ಲಿ, ಆತ್ಮನಃ=ಪರಮಾತ್ಮನಿಗಾಗಲಿ ಅಥವಾ ಜೀವಾತ್ಮನಿಗಾಗಲಿ ವ್ಯಾಪ್ತೈಃ=ವ್ಯಾಪ್ತಿಸಿದ್ಧಿಗೋಸುಗ, ಪರಮಾಣ್ವಾದಿ ದೇಶೇಷು=ದ್ವ್ಯುಣುಕತ್ರಣುಕಾದಿ ಪರಮಾಣು ಸ್ಥಳಗಳಲ್ಲಿ, ವ್ಯಾಮಾದಿಕೇಷ್ವುಃ=ಮನುಷ್ಯನ ಎರಡು ಕೈಚಾಚಿದಷ್ಟು ಸ್ಥಳದ (ಮಾರು) ಪರಿಯಂತರ, ಯಥಾ=ಹೇಗೆ ಆತ್ಮನಃ ಪ್ರದೇಶ= ಆತ್ಮನ ಅವಯವಗಳು ಸ್ಯುಃ=ವ್ಯಾಪ್ತವಾಗಿರುವವು ತಥಃ= ಹಾಗೇವೆ, ನಃ= ನಮ್ಮ ಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ, ಅವಯವಃ ಸ್ಯುಃ=ಸ್ವರೂಪಾಭಿನ್ನ ಅವಯವಗಳಿರುವವು.

ಭಾವಾರ್ಥ:- ವೈಶೇಷಿಕರಾದ, ತಾರ್ತಿಕರ ಮತದಲ್ಲಿ ಅನೇಕ ಜೀವಾತ್ಮರಿಗೆ ಒಬ್ಬ ಈಶ್ವರನಿಗೆ ಸರ್ವತ್ರದಲ್ಲಿ ವ್ಯಾಪ್ತಿಯನ್ನು ಸಾಧನ ಮಾಡಲು, ಪರಮಾಣುವೇ ಮೊದಲಾದ ದ್ವ್ಯುಣುಕ, ತೃಣಕ, ಅಲ್ಪ ಸ್ಥಾನದಲ್ಲೂ, ವ್ಯಾಮಾದಿ=ಚೇತನರಾದ ದೇಹಧಾರಿಗಳು ತಮ್ಮ ಎರಡು ಬಾಹುಗಳನ್ನು ಚಾಚಲು ಎಷ್ಟು ಉದ್ದವಾಗುತ್ತದೋ ಆ ಮಧ್ಯಪ್ರದೇಶ ವೆಂದರೆ, ಒಂದು ಮಾರು ವರೆಗೆ ಇರುವ ಸ್ಥೂಲ ದೇಶದಲ್ಲಿಯೂ ಚೇತನರಾದ ಜೀವ ಪರ ಮಾತ್ಮರಿಗೆ ವ್ಯಾಪ್ತಿಯನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾ, ಆ ಪ್ರದೇಶಗಳು ಆತ್ಮಾಭಿನ್ನಗಳೆಂದೆ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ಅಂದರೆ ಸೂಕ್ಷ್ಮಸ್ಥೂಲ ಪ್ರದೇಶಗಳಲ್ಲಿ, ಪರಮಾತ್ಮ ಮತ್ತೆ ಜೀವಾತ್ಮರಿಗೆ ಅವರವರಿಗೆ ಅಭಿನ್ನ ಅವಯವಗಳಿವೆ ಎಂದು ಸಾಧಿಸಿದ್ದಾರೆ ಅನ್ಯಥಾ= ಹಾಗಿರದಿದ್ದರೆ ಒಬ್ಬ ಆತ್ಮನಿಗೆ ಸರ್ವ ವ್ಯಾಪ್ತಿಯು ಕೂಡುವದಿಲ್ಲ. ಹೀಗೆ ಆವೈಶೇಷಿಕರು ತಮ್ಮ ಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಆತ್ಮದಿಂದ ಅಭಿನ್ನಗಳಾದ ಪ್ರದೇಶಗಳೊಪ್ಪುವಂತೆ, ನಮ್ಮ ಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಮುಕ್ತ ಜೀವನಿಗೆ ಸುಖಜ್ಞಾನಾತ್ಮಕ ಅಭಿನ್ನವಾದ ಅವಯವಗಳು ಆಂಗಿಕರಿಸಿದ್ದು ಕೂಡುತ್ತದೆ. ಇದು ಯಾವ ಕಾರಣ ದಿಂದಲೂ ಆಸಂಭಾವಿತವಲ್ಲ. ಮುಕ್ತರಿಗೆ ಅಭಿನ್ನವಾದ ಸ್ವರೂಪಭೂತವಾದ ಅವಯವ ಗಳುಳ್ಳ ದೇಹವನ್ನು ನಾವು ಅಂಗೀಕರಿಸುತ್ತೇವೆ.

ಶ್ಲೋಕ || ಮುಕ್ತೋ ರೂಪಾದಿ ನಿತ್ಯತ್ವಾ |

ಜ್ವಡಾನ್ಯತ್ವೇ ಸತೀಶವತ್ ||

ದೃಷ್ಟಾಂತೋಽಸಾಧ್ಯನಿಕಲ |

ಸ್ತಸ್ಯ ಸರ್ವಜ್ಞತಾ ಗ್ರಹಾತ್

|| ೫೯ ||

ವಾರ್ಥಿಕ || ಮುಕ್ತ ಜೀವರು ಜಡದಿ ಭಿನ್ನ ಚಿನ್ಮಯಕರಣ |

ಸುಖದ ಚಿದ್ವಸ್ತುಯಿರೆ ರೂಪರಸಗಂಧಾದಿ ||

ನಿಖಿಳ ಜ್ಞಾನುಳ್ಳವರು ಚೇತನಾದುದರಿಂದ

ಈಶ್ವರನ ತೆರದಿ ನೋಡು ||

ಅಕಳಂಕನೀಶರೂಪಾದಿ ಜ್ಞಾನಿಯು ಅಲ್ಲ |
ವಿಕಲ ಸಾಧ್ಯದ ದೋಷಬರುವದೆಂದವ ಪೇಳಿ ||
ಸಕಲಜ್ಞ ಈಶ್ವರೆಂದೊಪ್ಪೆ ನೀಂ ಸಾಧ್ಯವೈಕಲ್ಯ
ದೋಷೆಲ್ಲೆ ಮಾಯಿ | ೫೯ || ೮೬೮ ||

ಪೂರ್ವೋಕ್ತ ರೀತ್ಯಾ ಮುಕ್ತರಿಗೆ ಅಭಿನ್ನವಾದ, ಚಿದಾನಂದಾತ್ಮಕ ಸ್ವರೂಪ ಅವಯವಗಳಿವೆಂದು ಸಯುಕ್ತಿಗಳಿಂದಲೂ ಪ್ರಮಾಣಗಳಿಂದಲೂ ನಿಜತತ್ವವನ್ನು ದಾರ್ಢ್ಯಗೊಳಿಸಿ ಈಗ ಮುಕ್ತರಿಗೆ ಸ್ವರೂಪೇಂದ್ರಿಯಗಳುಂಟೆಂದು ನಿರ್ಧರಿಸುತ್ತಾರೆ.

ಅನ್ವಯ:— ಮುಕ್ತಾಃ ಜಡಾನ್ಯತ್ವೇ, ಸತಿ, ಸತ್ವಾತ್, ಈಶವತ್, ರೂಪಾದಿವತ್ ತಸ್ಯ, ಸರ್ವಜ್ಞತಾ ಗ್ರಹಾತ್, ದೃಷ್ಟಾಂತಃ, ಅಸಾಧ್ಯವಿಕಲಃ ||

ಅರ್ಥ:— ಮುಕ್ತಃ=ಮುಕ್ತಜೀವನು, ಜಡಾನ್ಯತ್ವೇಸತಿ ಸತ್ವಾತ್=ಜಡವಲ್ಲದೇ ಸತ್ವದಾರ್ಥಚೇತನನಾದ ಕಾರಣ, ಈಶವತ್=ಪರಮಾತ್ಮನಂತೆ, ರೂಪಾದಿವತ್=ರೂಪರಸಗಂಧಾದಿ ಜ್ಞಾನವುಳ್ಳವನು, ತಸ್ಯ=ಆ ಪರಮಾತ್ಮನಿಗೆ, ಸರ್ವಜ್ಞತಾಗ್ರಹಾತ್=ಸರ್ವಜ್ಞತ್ವವನ್ನು ನೀವು ಅಂಗೀಕಾರ ಮಾಡಿದ್ದರಿಂದ, ದೃಷ್ಟಾಂತಃ=ಈಶನೆಂತೆಂಬುವ ಉದಾಹರಣೆಯು, ಅಸಾಧ್ಯವಿಕಲಃ=ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲವಲ್ಲ.

ಭಾವಾರ್ಥ:— ಮುಕ್ತಜೀವರು ಜಡವಸ್ತುಗಳಿಂದ ಭಿನ್ನರಾದವರು ಚಿದ್ವಸ್ತು=ಚೇತನರಾಗಿ ಇರತಕ್ಕ ವಸ್ತುವಾದ ಕಾರಣ, ರೂಪರಸ, ಗಂಧಶಬ್ದಾದಿ ವಿಷಯಗಳ ಜ್ಞಾನವುಳ್ಳವರಾಗಿದ್ದಾರೆ. ಯಾವನು ಚೇತನನಾಗಿರುವನೋ, ಜಡನಲ್ಲವೋ ಆತನು ಗಂಧರೂಪ, ರಸಾದಿಗಳ ಜ್ಞಾನವುಳ್ಳವನಾಗಿದ್ದಾನೆ. ಹೇಗಂದರೆ ಇದಕ್ಕೆ ದೃಷ್ಟಾಂತ ಈಶ್ವರನಂತೆಯೆ ! ಈಶ್ವರನು ಸಚ್ಚೇತನನಾಗಿದ್ದಾನೆ ಚೇತನನಾದುದರಿಂದ ರೂಪರಸಾದಿ ಜ್ಞಾನವಂತನು. ಹಾಗಾದರೆ ಪರಮಾತ್ಮನಲ್ಲಿ ರೂಪರಸಗಂಧಾದಿ ಜ್ಞಾನವಿಲ್ಲದ ಕಾರಣ ದೃಷ್ಟಾಂತದಲ್ಲಿ ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲವೆಂದು, ಸಾಧ್ಯವೈಕಲ್ಯದೋಷ ಬರುವದಲ್ಲವೇ ಎಂದರೆ, ಆ ಈಶ್ವರನು ಸರ್ವಜ್ಞ=ಸರ್ವವನ್ನು ಬಲ್ಲವನೆಂದು, ಅದ್ವೈತಿಗಳು ಒಪ್ಪಿಕೊಂಡದ್ದರಿಂದ ಸರ್ವಜ್ಞನಾದ ಮೇಲೆ ರೂಪರಸಾದಿ ಜ್ಞಾನವು ಇದ್ದೇ ಯಿದೆ ಎಂಬುದರಿಂದ ಸಾಧ್ಯವೈಕಲ್ಯದೋಷವಿಲ್ಲ.

ಹೀಗೆ ಮುಕ್ತನಿಗೆ ರೂಪರಸ ಗಂಧಾದಿ ಜ್ಞಾನವಿರಬೇಕಾದರೆ ಕಣ್ಣು ಕಿವಿ ನಾಲಿಗೆ ಮೂಗು ತ್ವಗಾದಿ ಜ್ಞಾನೇಂದ್ರಿಯಗಳು ವಾಗಾದಿ ಕರ್ಮೇಂದ್ರಿಯಗಳು ಸ್ವರೂಪಭೂತವಾದವು ಇರುತ್ತವೆಂದು ಫಲಿತಾರ್ಥವು. ಇಂತು ಮುಕ್ತಜೀವನಿಗೆ ಸ್ವರೂಪೇಂದ್ರಿಯಗಳುಂಟೆಂದು ಸಿದ್ಧವಾದಿತು.

ಶ್ಲೋಕ || ಈಶ್ವರೋ ನ ಸುಖೀ ತೇನ |
ರೂಪಾದ್ಯನುಭವನ್ನಪಿ ||
ದುಃಖಪ್ರಸಂಗಾದಿತಿ ಮಾ |
ವಾದಿ ತದ್ವ್ಯಾಪ್ತಿದೂಷಣಾತ್ || ೬೦ ||

ವಾರ್ಥಿಕ || ಈಶ್ವರನು ರೂಪರಸಮೊದಲು ವಿಷಯವನು ತಾ |
ಲೇಸು ಅನುಭವಿಸುತ್ತಿರೆ ರೂಪಾದಿ ಜ್ಞಾನದಿಂ ||
ಆಶು ಸುಖಿಯಾಗ ಏಕೆನೆ ಸುಖವು ಇದ್ದಲ್ಲಿ
ದುಃಖೆಂಬ ಸಂಸಾರಿಯೋಳ್ ||

ದೂಷಣಂ ವ್ಯಾಪ್ತಿಯಿದು ಯಾವ ಸುಖಿ ಅವ ದುಃಖಿ |
ಪಾ ಸಟಿಯ ನ್ಯಾಯವಿದು ಮೊದಲಿ ಖಂಡಿಸಿ ಯಿದೆಯೋ |
ಈಶನಲಿ ದುಃಖಿಲ್ಲ ಸುಖರೂಪ ಜ್ಞಾನವಿದೆ ಸಾಧ್ಯ
ಏಕಲಿದು ಬಾರದು || ೬೦ || ೮೬೯ ||

ಮುಕ್ತನಿಗೆ ಸುಖಾನುಭವವನ್ನು ಕೊಡುವ ರೂಪರಸಾದಿಜ್ಞಾನವು ಉಂಟೆಂದು ಸಿದ್ಧಾಂತಗಳ ನಿರ್ಣಯವು. ಅಂಥ ಸುಖಾನುಭವವನ್ನಂಟುಮಾಡುವದಕ್ಕೆ ರೂಪಾದಿ ಜ್ಞಾನವನ್ನು ಅದ್ವೈತಿಗಳು ಈಶ್ವರನಲ್ಲಿ ಅಂಗೀಕಾರ ಮಾಡುವದಿಲ್ಲಾದ ಕಾರಣ, ಈಶ್ವರ ದೃಷ್ಟಾಂತದಲ್ಲಿ ಸಾಧ್ಯವೈಕಲ್ಯದೋಷವು ಯಾಕೆ ಬರಬಾರದೆಂಬ ಅವರ ಪೂರ್ವ ಸಕ್ಷವನ್ನು ಹೇಳಿ ಅದನ್ನು ನಿರಾಕರಿಸುತ್ತಾರೆ.

ಅನ್ವಯ:- ಈಶ್ವರಃ, ರೂಪಾದಿ-ಅನುಭವವನ್ನಪಿ, ದುಃಖ ಪ್ರಸಂಗಾತ್, ತೇನ, ನ, ಸುಖೀ, ತತ್, ವ್ಯಾಪ್ತಿ, ದೂಷಣಾತ್, ಇತಿ, ಮಾ, ವಾದಿ ||

ಅರ್ಥ:- ಈಶ್ವರಃ = ಸರ್ವೇಶ್ವರನಾದ ನಾರಾಯಣನು, ರೂಪಾದಿ ಅನುಭವ ವನ್ನಪಿ = ರೂಪರಸಗಂಧಜ್ಞಾನವುಳ್ಳನಾಗ್ಯಾದರೂ ದುಃಖಪ್ರಸಂಗಾತ್ = ದುಃಖ ಬರುವ ಸೆಂಬ ಭಯದಿಂದ ತೇನನಸುಖೀ = ಆ ರೂಪಾದಿಜ್ಞಾನದಿಂದ ಸುಖವಂತನಾಗುವದಿಲ್ಲ ವೆಂತ ಹೇಳುತ್ತೇವೆ. ಇತಿ = ಹೀಗಂದರೆ ತತ್ ವ್ಯಾಪ್ತಿ ದೂಷಣಾತ್ = ಆ ವ್ಯಾಪ್ತಿಯು ಪೂರ್ವದಲ್ಲಿ ದೂಷಣ ಮಾಡಿರುವದರಿಂದ, ಮಾ ವಾದಿ = ನೀನು ಹೀಗೆ ಹೇಳಬೇಡ.

ಭಾವಾರ್ಥ:- ಈಶ್ವರ = ಸರ್ವೇಶ್ವರನಾದ ನಾರಾಯಣನು, ರೂಪ ರಸ ಮೊದ ರಾದವುಗಳನ್ನು ಚೆನ್ನಾಗಿ ತಿಳಿದ ಜ್ಞಾನವಂತನಾದರೂ, ಸುಖವುಳ್ಳವನಾಗಲಾರನು. ಯಾಕೆಂದರೆ ಸುಖವಿದೆ ಎಂದರೆ, ಸುಖವಿದ್ದಲ್ಲಿ ದುಃಖವೂ ಆತನಲ್ಲಿ ಬಂದಿರತಾದ್ದರಿಂದ, ಈಶ್ವರನಲ್ಲಿ ಸುಖವಿಲ್ಲೆಂದು ಎಲೈ ವಾದಿಯೆ ನೀನು ಹೇಳಕೂಡದು.

“ ಯಾವನು ಸುಖಿಯೋ ಅವನು ದುಃಖಿಯೆಂಬ ” ನೀನು ಹೇಳುವೆ, ಪಾಸಟೆ= ಆ ಸುಳ್ಳು ನ್ಯಾಯವಾದ ವ್ಯಾಪ್ತಿಯನ್ನು “ನನು ಸೌಖ್ಯಾದಿಮಾನ್ವೇಶ” ಎಂಬ ಇದೇ ಸರ್ಗ ಹಿಂದೆ (೧೬)ನೇ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಸ್ವತಂತ್ರನಾದ ಈಶ್ವರನಲ್ಲಿ ಲೇಶವಾದರೂ ದುಃಖವಿಲ್ಲ ಸ್ವಸ್ವರೂಪಸುಖಾನುಭವಶಕ್ತಿಯಿದೆಂದು, ಮೊದಲಿಗೇನೆ ನಿರಾಕರಿಸಿದ್ದೇವೆ.

ಕಾರಣ ಈಶ್ವರನಲ್ಲಿ ಕಿಂಚಿತ್ತಾದರೂ ದುಃಖವಿಲ್ಲ. ಸುಖವು ಇದೆ ರೂಪಾದಿ ಜ್ಞಾನವು ಇದೆ ಈ ಕಾರಣ ಸಾಧ್ಯವೈಕಲ್ಯದೋಷವೆಂದಿಗೂ ಬರುವದಿಲ್ಲ.

ಶ್ಲೋಕ || ದೃಷ್ಟಾಂತೋ ಯಸ್ಯ ನೇಷ್ವೇಯಂ |

ತಸ್ಯ ಸ್ಯಾದ್ವೈತೀಕವಾನ್ ||

ಶಿಲಾವದಿತ್ಯತಃ ಶುದ್ಧ |

ಚೈದೇಹೇಂದ್ರಿಯಭೋಗ್ಯಸೌ

|| ೬೧ ||

ವಾರ್ಥಿಕ || ಈಶ್ವರನೆ ಇಲ್ಲಿನೂ ನಿರೀಶ್ವರಂ ವಾದಿಗಿದು |

ಈಶ ದೃಷ್ಟಾಂತ ಮಿಷ್ಟಿಲ್ಲದೊಡೆ ವೈತೀಕ ||

ಗೈಸೆ ದೃಷ್ಟಾಂತ ತೋರಿಸಬಹು ಯಾವಸ್ತು

ರೂಪರಸಜ್ಞಾನಿಲ್ಲದು ||

ಐಸೆ ಆ ವಸ್ತು ಚೇತನವಲ್ಲ ಜಡ ನೋಡು |

ಈ ಶಿಲಿಗೆ ರೂಪರಸಜ್ಞಾನಿಲ್ಲ ಚಿತುವಲ್ಲ ||

ಆ ಸುಮುಕ್ತನು ಚೇತನಾದುದಕೆ ಶುದ್ಧ ದೇಂದ್ರಿಯನು

ಸುಖಭೋಗಿಯು || ೬೧ || ೮೨೦ |

ಇನ್ನು ಈಶ್ವರನನ್ನು ಒಪ್ಪದಿರುವ ವಾದಿಗಳನ್ನು ಕುರಿತು, ಈಶ್ವರದೃಷ್ಟಾಂತದಿಂದ ಮುಕ್ತರಿಗೆ ರೂಪಾದಿವಿತ್ಯಸಾಧಿಸುವದು, ಸರಿಯಲ್ಲವೆಂತ ಶಂಕಿಸಿದರೆ, ಉತ್ತರವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

ಅನ್ವಯ:- ಯಸ್ಯ, ಅಯಂ, ದೃಷ್ಟಾಂತಃ, ನಇಷ್ಟಃ, ತಸ್ಯ, ವೈತೀಕವಾನ್ ಶಿಲಾವತ್, ಅತಃ, ಅಸೌಃ, ಶುದ್ಧಃ, ಚಿತ್, ದೇಹಃ, ಇಂದ್ರಿಯಾಣಿ, ಭವತಿ.

ಅರ್ಥ:- ಯಸ್ಯ=ಯಾವ ನಿರೀಶ್ವರವಾದಿಗಳಿಗೆ, ಅಯಂ ದೃಷ್ಟಾಂತಃ ಈ ಈಶನ ದೃಷ್ಟಾಂತ ಸಾಮ್ಯವಲ್ಲವೋ ಅಂದರೆ ಈಶ್ವರನೇ ಇಲ್ಲಿನವ ವಾದಿಗಳಿಗೆ, ; ಇಷ್ಟಃ=ಸಮ್ಮತವಲ್ಲವೋ, ತಸ್ಯ, ಆನಿರೀಶ್ವರ ವಾದಿಗೆ, ವೈತೀಕವಾನ್=ವೈತೀಕ ಸ್ಯಾಸ್ತೀತಿ ವೈತೀಕವಾನ್, ಸಾಧ್ಯಸಾಧನಯೋ ಅಭಾವಃ ಅಸ್ಯಾಸ್ತಿ ಸಾಧ್ಯಸಾಧನ ಉಳ್ಳಂಥಾದ್ದು ದೃಷ್ಟಾಂತವು ಆಗುವದು. ಶಿಲಾವತ್ =ಕಲ್ಲಿನಂತೆ, ಅತಃ=ಆಕಾರಃ

ದ್ವಿಶೆಯಿಂದ ಅಸೌ=ಮುಕ್ತನು, ಶುದ್ಧಃ=ಅಪ್ರಾಕೃತವಾದ, ಸ್ವರೂಪಭೂತವಾದ, ಚಿತ್=ಜ್ಞಾನವು, ದೇಹ=ಶರೀರವು, ಇಂದ್ರಿಯಾಣಿ ವಿಷಯ ಸನ್ನಿಕರ್ಷಮಾಡತಕ್ಕ ಪಂಚ ಜ್ಞಾನೇಂದ್ರಿಯಗಳು ಪಂಚ ಕರ್ಮೇಂದ್ರಿಯಗಳು. ಅಂದರೆ ಸ್ವರೂಪಭೂತ ಇಂದ್ರಿಯಗಳು ಇವುಗಳಿಂದ, ಭೋಗಿ= ಸುಖವುಳ್ಳವನು ಆಗುವನು.

ಭಾವಾರ್ಥ:— ಈಶ್ವರನೇ ಇಲ್ಲೆನುನ ನಿರೀಶ್ವರ ವಾದಿಗಳಿಗೆ, ಈಶ್ವರನ ದೃಷ್ಟಾಂತವು ಕೂಡುವದಿಲ್ಲ. ಅವರಿಗೆ ವ್ಯತಿರೇಕ ದೃಷ್ಟಾಂತದಿಂದ ತೋರಿಸಬಹುದು. ಯಾವ ಪದಾರ್ಥವು ರೂಪರಸಾದಿಜ್ಞಾನ, ತಿಳುವಳಿಕೆಯಿಲ್ಲದ್ದು, ಏಸೆ= ಅಷ್ಟೇ? ಆ ಪದಾರ್ಥವು ಚೇತನವಲ್ಲ ಅದು ಜಡವು ನೋಡು ಈ ಕಲ್ಲು ಜಡ, ಇದಕ್ಕೆ ರೂಪ, ರಸಾದಿ ಜ್ಞಾನವು ಇಲ್ಲ ಕಾರಣ ಚೇತನವಲ್ಲ. ಚೇತನ ವಸ್ತುವಿಗೆ ರೂಪರಸಾದಿ ಜ್ಞಾನ ವುಂಟು. ಆಸು ಮುಕ್ತನು, ದುಃಖರಹಿತನಾದ ಸಮೀಚೀನಜ್ಞಾನಾನಂದವುಳ್ಳ ಶುದ್ಧ ಮುಕ್ತರು, ಚೇತನರಾದ ಕಾರಣ, ಸ್ವರೂಪವಾದ ಚಿನ್ಮಯದೇಹೇಂದ್ರಿಯ ಬುದ್ಧಿಯುಳ್ಳವರು, ರೂಪರಸಾದಿ ಜ್ಞಾನವುಳ್ಳವರು ಸುಖಸ್ವರೂಪವುಳ್ಳವರು, ಸ್ವರೂಪಭೂತವಾದ, ಆನಂದಾನುಭವವನ್ನು ಅನುಭೋಗಿಸುತ್ತಾರೆ.

ಶ್ಲೋಕ || ಸ್ವಾನಂದವಿಷಯೇ ಮೋಕ್ಷೇ |

ನೇದೋಕ್ಷೇ ಯುಕ್ತಿಸಾಧಿತೇ ||

ದ್ವೇಷೋಯಂ ವಾದಿನಾ ಕಸ್ಮಾ |

ತದ್ವಿರುದ್ಧೇಽಥ ವಾಗ್ರಹಃ

|| ೬೨ ||

ವಾರ್ಥಿಕ || “ ಅಕ್ಷಣಂತ ಸತತ್ರ ಪರ್ಯೇತಿ ಸೋಶ್ನುತೆ |

ಲಕ್ಷಣಂ ನುಡಿ ನೇದ ಮೋಕ್ಷದಲಿ ಮುಕ್ತರುಂ ||

ಚಕ್ಷು ಮೊದಲಾದ ಇಂದ್ರಿಯಗಳಿಂ ಸ್ವೇಚ್ಛೆಯಲಿ

ಸುಖವನನುಭೋಗಿಪರೆನೊ ||

ಪಕ್ಷ ಸಿದ್ಧಾಂತ “ ಜ್ಞಾನಪ್ರಯತ್ನ ವಾಂಛಾನಿ ” |

ಈಕ್ಷಿಸದೆ ಈ ಯುಕ್ತಿ ಇತರರಿಗೆ ದೋಷವದು ||

ಮೋಕ್ಷದಲಿ ಏಕೆ ಪುಟ್ಟಿತೊ? ತದ್ವಿರುದ್ಧಾಗ್ರಹಂ

ನಿರ್ಗುಣ ಬ್ರಹ್ಮ ಭಾವೇಂ || ೬೨ || ೮೨೧ ||

ಹಾಗಾದರೆ, ಸಿದ್ಧಾಂತಗಳಾದ, ನಿಮ್ಮಿಂದ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟ, ಮೋಕ್ಷಪ್ರಕಾರವನ್ನು ಅಂಗೀಕರಿಸದೆ, ವಾದಿಗಳು ಇದಕ್ಕೆ ವಿರುದ್ಧವಾದ ಮೋಕ್ಷ ಏಕೆ ಹೇಳುತ್ತಾರೆಂದು ಕೇಳಿದರೆ, ಇದಕ್ಕೆ ಉತ್ತರ.

ಅನ್ವಯ:- ಸ್ವಾನಂದ ವಿಷಯೇ, ವೇದೋಕ್ತೇ, ಯುಕ್ತಿಸಾಧಿತೇ, ಮೋಕ್ಷೇ, ವಾದಿನಾಂ, ಅಯಂ, ದ್ವೇಷಃ, ಕಸ್ಮಾತ್, ಅಥವಾ, ತತ್, ವಿರುದ್ಧೇ, ಆಗ್ರಹಾಃ, ಕಸ್ಮಾತ್.

ಅರ್ಥ:- ಸ್ವಾನಂದ ವಿಷಯೇ=ಸ್ವರೂಪಭೂತ ಅನಂದಭೋಗ್ಯವಾಗ್ಯುಳ್ಳ, ವೇದೋಕ್ತೆ=ವೇದದಿಂದ ನಿರೂಪಿತವಾದ, ಯುಕ್ತಿಸಾಧಿತೇ=ಯುಕ್ತಿಗಳಿಂದ ಸಾಧಿಸಲ್ಪಟ್ಟ, ಮೋಕ್ಷೇ=ಮೋಕ್ಷದ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ, ವಾದಿನಾಂ=ವಾದಿಗಳಿಗೆ, ಅಯಂ ದ್ವೇಷಃ=ಯಾವ ಈ ದ್ವೇಷವು, ಕಸ್ಮಾತ್=ಯಾವ ಕಾರಣದಿಂದ, ಅಥವಾ ತದ್ವಿರುದ್ಧೇ=ತದ್ವಿರುದ್ಧವಾದ ನಿರ್ವಿಶೇಷ ಮೋಕ್ಷದಲ್ಲಿ, ಆಗ್ರಹಾಃ ಕಸ್ಮಾತ್=ಮರಾಭಿಮಾನವಾದ ಹಟವು ಯಾತರ ದೆಶಿಯಿಂದ? ಅವರ ಸ್ವಭಾವದ ಹೊರ್ತಾಗಿ ಎಂದರೆ ದ್ವೇಷಾಗ್ರಹಗಳಿಗೆ ಕಾರಣವನ್ನು ಕಾಣಲಾರೆವು.

ಭಾವಾರ್ಥ:- ಮುಕ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಮುಕ್ತರು, ತಮ್ಮ ತಮ್ಮ ಸ್ವರೂಪಾನಂದ ಸುಖವನ್ನು ಅನುಭೋಗಿಸುತ್ತಲಿರುವರೆಂದು, ವೇದಗಳು ಹೇಳುತ್ತವೆ “ಯತ್ರಾನಂದಾಶ್ಚ ಮೋದಾಶ್ಚ ಮುದಪ್ರಮುದ ಅಸತೇ, ಕಾಮಸ್ಯ ಯತ್ರಾಪ್ತಾಃ ಕಾಮಾಸ್ತತ್ರ ಮಾವೃತಂ ಕೃದೀಂದ್ರಾ ಯೋದೋ ಪರಿಶ್ರವೇ” “ಅಕ್ಷಣಂತ್ ಕರ್ಣವಂತಃ ಸಖಾಯಾಃ” ಸತಕ್ರಪ್ರಯೇತಿ, ಜಕ್ಷನ್ ಕ್ರೀಡನ್, ರಮಮಾಣ ಸೋಸ್ತುತೇ ಸರ್ವಾನ್ ಕಾಮನ್ ಸಹೇತ್ಯಾದಿ, ಸಲ್ಲಕ್ಷಣ ವಾದ ವೇದವಾಕ್ಯಗಳು ಕಣ್ಣು ಕಿವಿ ಮೊದಲಾದ ಇಂದ್ರಿಯಗಳುಳ್ಳ ಮುಕ್ತರ. ತಮ್ಮ ತಮ್ಮ ಇಷ್ಟ ಬಂದಂತೇ ಕ್ರೀಡಿಸುತ್ತಾ, ಸ್ವರೂಪಾನಂದವಾದ ಅಪ್ರಾಕೃತ ಸುಖವನ್ನು, ಮೋಕ್ಷ ದಲ್ಲಿ ಅನುಭೋಗಿಸುವರೆಂದು ವೇದವಚನದಿಂದ ಸಿದ್ಧವಾದದ್ದೆ. ಮತ್ತು ಜ್ಞಾನಪ್ರಯತ್ನ ವಾಂಛಾವಾನ್ ಮೊದಲಾದ ಈ ವಾಕ್ಯಗಳನ್ನು ನೋಡದೆ, ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದ ಯುಕ್ತಿಗಳಿಂದ ಸಾಧಿಸಿದ ಮೋಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಇತರ ವಾದಿಗಳಿಗೆ ದ್ವೇಷವು ಯಾವ ಕಾರಣದಿಂದ ಹುಟ್ಟಿತೋ ಅಥವಾ ನಾವು ಹೇಳಿದ ಸಿದ್ಧಾಂತವಿರುದ್ಧವಾದ, ನಿರ್ವಿಶೇಷ ನಿರ್ಗುಣ ಬ್ರಹ್ಮಸ್ವರೂಪ ಮೋಕ್ಷವನ್ನೇ ಹೇಳಬೇಕೆಂಬ ದುರಾಗ್ರ ಹರೂಪವಾದ ಹಟವು ಯಾವ ಕಾರಣ ಹುಟ್ಟಿತೋ ತಿಳಿಯದು. ಆದರೂ ಇದರ ಮೂಲ ಕಾರಣ ಅವರವರ ನಿಜಸ್ವಭಾವವೇ ಹೊರ್ತಾಗಿ ಮತ್ತೊಂದಲ್ಲ.

ಶ್ಲೋಕ || ತತಃ ಸ್ವತಃ ಪ್ರಮಾಣೇನ |

ದೇವೋ ವೇದೇನ ವೇದಿತಃ ||

ನಿಷ್ಣು ಮೋಕ್ಷಸ್ಯ (ಮೋಕ್ಷಾದಿ) ದಾತೇತಿ |

ವಿಶ್ವಂ ಭವತಿ ಶೋಭನಂ

|| ೬೩ ||

ವಾರ್ಥಿಕ || ಅಸ್ಥಿತ್ವತಃ ವಿರುದ್ಧಾದ ಸಿದ್ಧಾಂತೇ ||

ಕಶ್ಚಲಪ್ರಾಮಾಣ್ಯವೆಂದು ಅವುಗಳಬಿಟ್ಟು ||

ತಾಂ ಸ್ವತಃ ಸಪ್ರಮಾಣಾಗಿರುವ ವೇದ ಪ್ರತಿಸಾದ್ಯ

ಗುಣಪೂರ್ಣ ದೇವಾ ||

ಮುಷ್ಟಿಕಂ ವೀವ ವಿಷ್ಟುವೇ ಎಂದು ಒಪ್ಪಿದರೆ ।

ತಸ್ಮಿನಾಮೋಕ್ಷಾದಿ ಸಕಲ ಪ್ರಮೇಯವಂ ॥

ನಿಶ್ಚಯದಿ ಮಂಗಳಕರಾಗುವವು ಯಾವದು

ವಿರೋಧನಿಷ್ಟಿಲ್ಲ ನೋಡೈ ॥ ೬೩ ॥ ೮೭೨ ॥

ನಮ್ಮ ದೈತ ಸಿದ್ಧಾಂತದಲ್ಲಿ ಪೇಳಿದಂತೆ ಅಧೋಕ್ಷಜನಾದ ಶ್ರೀಹರಿಯು ಮೋಕ್ಷವನ್ನು ಕೊಡುತ್ತಾನೆಂದು ಹೇಳಿ ಶ್ರೀ ಸರ್ವಜ್ಞರು ತಮ್ಮ ಉಪನ್ಯಾಸವನ್ನು ಉಪಸಂಹಾರ ಮಾಡುತ್ತಾರೆ.

ಅನ್ವಯ:— ತತಃ, ಸ್ವತಃ, ಪ್ರಮಾಣೇನ, ವೇದೇನ, ವೇದಿತಃ, ವೇದಃ, ವಿಷ್ಟುಃ, ಮೋಕ್ಷಾದಿದಾತಾ, ಇತಿ, ವಿಶ್ವಂ ಶೋಭನಂ, ಭವತಿ, ॥

ಅರ್ಥ:— ತತಃ = ಇತರ ಮತಗಳು ಅಪ್ರಮಾಣವಾದ ಪ್ರಯುಕ್ತ ಸ್ವತಃ ಪ್ರಮಾಣೇನ = ತನ್ನಿಂದ ತಾನೇ ನಿಜವಾಗಿ ಸಿದ್ಧವಾಗಿರುವ ಪ್ರಮಾಣಗಳಿಂದ, ವೇದ ವೇದಿತಃ = ವೇದಗಳಿಂದ ಪ್ರತಿಪಾದಿಸಲ್ಪಟ್ಟಂಥ, ವೇದ = ಶ್ರೇಷ್ಠಾದಿ ಗುಣವಿಶಿಷ್ಟನಾದಂಥ, ವಿಷ್ಟುಃ = ವ್ಯಾಪ್ತನಾದ ಶ್ರೀ ನಾರಾಯಣನು ಮೋಕ್ಷಾದಿದಾತಾ = ಮೋಕ್ಷಾದಿ ಸಕಲ ಪುರುಷಾರ್ಥ ಪ್ರದನು ಇತಿ = ಹೀಗೆ ಅಂಗೀಕಾರ ಮಾಡಿದರೆ, ವಿಶ್ವಂ = ಸಮಸ್ತವಾದ ಮೋಕ್ಷಾದಿಗಳು ಶೋಭನಂ ಭವತಿ = ಮಂಗಳಕರವಾಗುವದು.

ಭಾವಾರ್ಥ:— ಅಸ್ಮಿನ್ ಮತಕೆ, = ನಮ್ಮ ದೈತ ಸಿದ್ಧಾಂತಕ್ಕೆ, ವಿರುದ್ಧವಾದ ಅದ್ವೈತಾದಿ ಮತಗಳು ಕಶ್ಚಲ = ಹೊಲಸಿನಿಂದ ತುಂಬಿದವು ದುಷ್ಟವಾದವು ಯಾಕೆಂದರೆ ವೇದಾದಿ ಪ್ರಮಾಣಗಳಿಗೆ ವಿರುದ್ಧವಾದ ಕಾರಣ ಅವುಗಳನ್ನೆಲ್ಲ ಬಿಟ್ಟು, ತಾನೇ ಸ್ವತಃ ವೇದಾದಿಗಳಿಂದ ಸರಿಯಾಗಿ ಪ್ರಮಾಣವಾಗಿರುವ, ವೇದಗಳಿಂದ ನಿತ್ಯ ಹೊಗಳಿಸಿಕೊಳ್ಳತಕ್ಕ ಮತ್ತೂ ಜ್ಞಾನಾನಂದಾದಿ ಗುಣಪರಿಪೂರ್ಣನೂ ಶ್ರೇಷ್ಠಾದಿಗುಣವಿಶಿಷ್ಟನೂ ಸರ್ವತ್ರದಲ್ಲಿ ವ್ಯಾಪ್ತನಾದ ಶ್ರೀ ವಿಷ್ಟುವಾದ ನಾರಾಯಣನು, ಅಯುಷ್ಟಿಕಂ = ಮೋಕ್ಷವನ್ನು ಕೊಡುವನೆಂದು ನಿಜವಾಗಿ ತಿಳಿದು ಅಂಗೀಕರಿಸಿದರೆ, ಸಮಸ್ತ ಮೋಕ್ಷಾದಿ ಪ್ರಮೇಯಗಳೆಲ್ಲವೂ ನಿಶ್ಚಯವಾಗಿ ಮಂಗಳಪ್ರದವಾಗುವವು. ಇದರಲ್ಲಿ ಯಾವ ವಿರೋಧವು (ಅನಿಷ್ಟ) ಹಾನಿಯೂ ಇಲ್ಲ.

ಶ್ಲೋಕ ॥ ಇತ್ಯಾದೀನ್ ದರ್ಶಯಂತ್ಯರ್ಥಾನ್ ।

ವ್ಯಾಖ್ಯೋಪನ್ಯಾಸ ಸಂಯುತಾ ॥

ತ್ರಿವಿಕ್ರಮಾರ್ಯಣ ತದಾ ।

ವಿಶ್ವಾಭಿಜ್ಞಸ್ಯ ಶುಶ್ರುವೇ

॥ ೬೪ ॥

ಭಾಮಿನಿ || ಏವಮಾದಿ ಪ್ರಮೇಯ ಬಹುವಿಧ |
ಕೇವಲಂ ಸವಿಶೇಷ ಸಾಧಿಸ |
ಆನ ವಿಶ್ವಾಭಿಜ್ಞ ಪೂರ್ಣರ ಮುಖಕಮಲದಿಂದ ||

ಭಾವಶಾಸ್ತ್ರವಬೋಧ ಪ್ರವಚನ |
ಗೈವ ಕಾಲದಲೊಂದು ಬಿಡದಲಿ |
ಯಾವ ವಿಕ್ರಮ ಪಂಡಿತರು ಕೇಳಿದರು ಮನಮುಟ್ಟಿ ||
|| ೬೪ || ೮೭೩ ||

ಶ್ರೀ ಸರ್ವಜ್ಞರು, 'ತದಾತದಾನಾನಾಂಭೋಜ' ಈ ಶ್ಲೋಕವನ್ನಾರಂಭಿಸಿ ೬೩ ಶ್ಲೋಕ ಸರಿಯಂತರ ಉಪನ್ಯಾಸಭಾರತಿಯನ್ನು ಮುಗಿಸಿ 'ತ್ರಿವಿಕ್ರಮಾರ್ಯುಂಸೋಪಶ್ಯನ್' ಇದನೆಲ್ಲಾ ತ್ರಿವಿಕ್ರಮಾರ್ಯರು ನೋಡಿ ಕೇಳಿ ಮುಂದೇನು ಮಾಡಿದರೆಂಬ ಪ್ರಕೃತ ವಿಷಯವನ್ನು ಪೇಳುತ್ತಾರೆ.

ಭಾವಾರ್ಥ:- ಇವೆ ಮೊದಲಾಗಿ ಪೂರ್ವೋಕ್ತವಾದ ಬಹು ವಿಶೇಷ ಪ್ರಮೇಯಗಳನ್ನು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುತ್ತ ಶ್ರೀಹರಿಯು ಅನಂತಗುಣಪೂರ್ಣನೆಂದು ಸಾಧನೆ ಮಾಡಿದ ಯಾವ 'ವಿಶ್ವಾಭಿಜ್ಞ = ವಿಶ್ವಂ ಅಭಿತಃ ಸಮ್ಯಕ್'ಜಾನಾತೀತಿ ವಿಶ್ವಾಭಿಜ್ಞ ಸಕಲವನ್ನು ಚೆನ್ನಾಗಿ ತಿಳಿದ ಶ್ರೀ ಪೂರ್ಣಪ್ರಜ್ಞಾಚಾರ್ಯರ ಮುಖಕಮಲದಿಂದ ಹೊರಟ ಉಪನ್ಯಾಸ ಭಾರತಿಯ ಭಾವ = ಮರ್ಮ ಶಾಸ್ತ್ರವ ಬೋಧ ಪ್ರವಚನ = ವಿಶೇಷ ಅರ್ಥಗರ್ಭಿತವಾದ ಸಕಲ ಶಾಸ್ತ್ರಮರ್ಮವನ್ನು ತಿಳಿಸುವ ಯಾವ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನವನ್ನು ಗೈವ = ಹೇಳುವ ಕಾಲದಲ್ಲಿ, ಒಂದೂ ಬಿಡದೆ ತ್ರಿವಿಕ್ರಮಾಚಾರ್ಯರು ಮನಮುಟ್ಟಿ ಸ್ವಸ್ಥ ಚಿತ್ತದಿಂದ ಕೇಳಿದರು.

ಶ್ಲೋಕ || ಅಥ ಸ್ತ್ರಾಯಮಿಂಕ್ತ ವಿವಿಧಾನ್ |
ಬೋಧ ಚಾಪಗುಣೇರಿತಾನ್ ||
ನಿಪಕ್ಷಯುಕ್ತಾನ್ ನೀರ್ಯೇಣ |
ತೀಕ್ಷ್ಣಂಸ್ತರ್ಕಶರಾನಸೌ || ೬೫ ||

ಭಾಮಿನಿ || ಸರಸ ಮಧ್ವರ ವ್ಯಾಖ್ಯೆ ಮುಗಿಯಲು |
ವರ ತ್ರಿವಿಕ್ರಮಾರ್ಯ ವಿಧ ವಿಧ |
ತರಕ ಯುಕ್ತಿಯ ಶರಗಳಂ ಜ್ಞಾನದ ಧನುರ್ಗುಣದಿ ||

ಭರಿತ ಮಧ್ವ ವಿರುದ್ಧ ಯುಕ್ತಿಲಿ |
 ನಿರುತ ಪ್ರತಿಭಟನಿಗೆ ವೀರ್ಯದಿ |
 ತರಗಳೆಚೆಯೆ ವಿಪಕ್ಷ ಸಾಯಕವಂ ಪ್ರಯೋಗಿಸಿದರ್ ||

|| ೬೫ || ೮೭೪ ||

ಭಾವಾರ್ಥ:— ಸರಸ ಯಾವ ಪ್ರಮೇಯ ಪ್ರಮಾಣಗಳಿಗೂ ವಿರುದ್ಧವಿಲ್ಲದೇ, ನಡುವೆ ನಿಲ್ಲದೇ ಒಂದೇ ರೀತಿಯಾಗಿ ಪೇಳುವ ಶ್ರೀ ಪೂರ್ಣಪ್ರಜ್ಞರ ರಸಭರಿತವಾದ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ ಮುಗಿದನಂತರದಲ್ಲಿ, ವರಬುದ್ಧಿ ಬಲದಿಂದ, ಶ್ರೇಷ್ಠರಾದ ಆತ್ರಿವಿಕ್ರಮ ಪಂಡಿತರು ಅನೇಕ ವಿಧವಾದ ತರತರದ ಯುಕ್ತಿಗಳೆಂಬ ಬಾಣಗಳನ್ನು ಬುದ್ಧಿ ಬಲವೆಂಬ ಜ್ಞಾನರೂಪವಾದ ಧನುಸ್ಸಿನ ಗುಣ= ಹಗ್ಗದಿಂದ ಶ್ರೀ ಪೂರ್ಣಪ್ರಜ್ಞರ ದ್ವೈತ ಸಿದ್ಧಾಂತಕ್ಕೆ ಪೂರ್ಣ ವಿರೋಧಪಕ್ಷದಿಂದ ಕೂಡಿದ ಯುಕ್ತಿಗಳನ್ನು ಪ್ರಯೋಗಿಸಿದರು. ಹೇಗೆಂದರೆ ಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ ವೀರನು ತನ್ನೆದುರಿಗೆ ನಿಂತು ತನ್ನೊಡನೆ ಯುದ್ಧ ಮಾಡುವ ವೈರಿಗೆ ಬಾಹು ಬಲದಿಂದ ಹದನವಾದ ಸಾಯಕ ಅಸ್ತ್ರಗಳನ್ನು ಎಚೆಯೆ= ಬಿಡುವಂತೆ ಶ್ರೀ ಸರ್ವಜ್ಞರು ಹೇಳಿದ ವಿಷಯಗಳಲ್ಲಿ ಅನೇಕ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷರೂಪ ಯುಕ್ತಿಗಳೆಂಬ ಬಾಣಗಳನ್ನು ಪ್ರಯೋಗಿಸಿದರು. ತರ್ಕಶಾಸ್ತ್ರ ನಿಪುಣರಾದ ತ್ರಿವಿಕ್ರಮರು ಮಧ್ವರ ಮೇಲೆ ಅನೇಕ ಕೋಟಿ ಕ್ರಮಗಳನ್ನು ಹೇಳಿದರು.

ಶ್ಲೋಕ || ಚಿಚ್ಛೇದಾ ತುಚ್ಛಧಿಪಣಸ್ತಾಂ |
 ಸ್ತದಾ ತರ್ಕ ಸಾಯಕೈಃ ||
 ಪ್ರಯುಕ್ತಮಾತ್ರಾನ್ ಪ್ರಹಸನ್ |
 ಲೀಲಯಾತಿಶಯಾಲುಭಿಃ || ೬೬ ||

ಭಾಮಿನಿ || ಇನಿತು ವಿಕ್ರಮ ವಾವಿಸಿದೊಡಂ |
 ಮನದನಲ್ಪರು ಮಧ್ವನಗುತಲಿ |
 ಘನ ಯುಕ್ತುತಿ ಬಾಣಗಳ ಮೀರುವ ಪ್ರಬಲತರವಾದ ||
 ಸನುಮತದ ತರ್ಕಗಳ ಬಾಣಗಳ |
 ಳನು ಪ್ರಯೋಗಿಸಿ ಲೀಲೆಯಲಿ ತ |
 ಕ್ಷಣ ನಿರಾಕರಿಸಿದರು ವೀರನು ಮೈರಿ ಖಂಡಿಸಿ.

ದೋಲ್ || ೬೬ || ೮೭೫ ||

ಭಾವಾರ್ಥ:- ಈ ಪ್ರಕಾರವಾಗಿ ತ್ರಿವಿಕ್ರಮ ಪಂಡಿತರು ಅನೇಕ ಯುಕ್ತಿಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷವನ್ನು ಹೇಳಿ ವಾದ ಮಾಡಿದ ಕೂಡಲೇ ಮನದನಲ್ಪರು = ಅಲ್ಲ ಮನಸ್ಸಾಗದೇ ಇರುವ ಮಹಾಮನರಾದ ಶ್ರೀ ಪೂರ್ಣ ಪುಷ್ಪರು ಯಾವ ವಿಚಾರ ಮಾಡದೇ ಅನಾಯಾಸದಿಂದಲೇ ನಗುತ್ತ ಆ ತ್ರಿವಿಕ್ರಮರ ಯುಕ್ತಿಗಳನ್ನು ವಿೂರುವ ಮಹ ತ್ತಾಗಿ ಪ್ರಬಲತರವಾದುವು, ಸನುಮತ = ಶಾಸ್ತ್ರಸಮ್ಮತವಾದ ಅನೇಕ ಯುಕ್ತಿಗಳಿಂದ ಬಾಣಗಳನ್ನು ಪ್ರಯೋಗಿಸುತ್ತ ಮಹಾ ಸಮರ್ಥನಾದಂಥಾ ವೀರನು ತನ್ನ ಶತ್ರುವಿನ ಬಾಣಗಳನ್ನು ಪ್ರತಿಬಾಣಗಳಿಂದ ಖಂಡಿಸಿದಂತೆ ತ್ರಿವಿಕ್ರಮರ ಯುಕ್ತಿಗಳನ್ನು ಪ್ರಬಲತರ ವಾದ ಯುಕ್ತಿಗಳಿಂದ ಖಂಡಿಸಿದರು.

ವಿಚಾರ ಮಾಡದೇ ತಕ್ಷಣ ನಿರಾಕರಿಸಿದ್ದು ಶ್ರೀ ಸರ್ವಜ್ಞರ ಪ್ರತಿಭಾಶಕ್ತಿಯೂ ಮತ್ತು ಹಸನ್ಮುಖರಾಗಿ ನಗುತ್ತ ವಾದಿಯ ಶಕ್ತಿಯನ್ನು ಖಂಡಿಸಿದ್ದು ವಾದ ಮಾಡುವಾಗ್ಗೆ ವಾದಿಗಳ ಎದುರಿನಲ್ಲಿ ಕೋಪ ಭಯಕಂಪನಾದ ದೋಷಗಳು ಅಲ್ಪರಂತೇ ಶ್ರೀ ಸರ್ವಜ್ಞ ರಲ್ಲಿರಲಿಲ್ಲವೆಂದು ತೋರಿದರು. ಇದು ಪೂರ್ಣ ಪಾಂಡಿತ್ಯ ಲಕ್ಷಣವು. ಅನಲ್ಪರು = ಪೂರ್ಣ ಮನವುಳ್ಳವರು.

ಶ್ಲೋಕ || ಅಧಾರ್ಯಾಣೀತರಜನ್ಯೆ |

ರನಿ ವತ್ಸ್ಯಾನಿ (ನಾರ್ಯಾಣಿ) ಪೂರುಷೈಃ ||

ವಿಜಿಗೀಷುದ್ವಿಜ ಶ್ರೇಷ್ಠೋ |

ನೇದಾಪ್ತಾಣಿ ಪ್ರಯುಕ್ತವಾನ್

|| ೬೭ ||

ಭಾಮಿನಿ | ಜಯಿಸಲಿಚ್ಛಿವ ಬ್ರಾಹ್ಮಣೋತ್ತಮ |

ಸ್ವಯಮೇ ಸೋಲ್ದಾ ಕ್ಷಾತ್ರವರತಾ |

ಭಯರಹಿತ ಅನ್ಯಸ್ತು ಬಿಡೊ ತೆರ ವೇದವಾಕ್ಯಗಳ ||

ನಿಯಮದಿಂ ತ್ರೈವರ್ಣ ದಿತರರು |

ನಯದಿ ಕೇಳೆಲ್ಲರು ಅಧಾರ್ಯದ |

ಚಯ ಶ್ರುತಿ ಪ್ರತೀತಾರ್ಥ ಪ್ರತ್ಯಸ್ತಗಳ

ಬಿಡಲಾಗ || ೬೭ || ೮೭೬ ||

ಭಾವಾರ್ಥ:- ಶ್ರೀಮಧ್ವರನ್ನು ಜಯಿಸಬೇಕೆಂಬ ಆಶೆಯುಳ್ಳ ಬ್ರಾಹ್ಮಣ ಶ್ರೇಷ್ಠ ರಾದಂಥ ಆ ತ್ರಿವಿಕ್ರಮಪಂಡಿತರು, ಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ ವೀರನು ತನ್ನ ಅಸ್ತ್ರಗಳನ್ನು ಪ್ರತಿವೀರನು ಖಂಡಿಸಲಾಗಿ ಬಾಣಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ ಪರಾಜಿತನಾದ ಕ್ಷತ್ರಿಯನು ಅಂಜದಲೇ ವೈರಿಯನ್ನು

ಖಂಡಿಸಲಿಕ್ಕೆ ಅಸಾಧ್ಯವಾದ ಎರಡನೇ ಅಸ್ತ್ರಗಳನ್ನು ಶತ್ರುವಿನ ಮೇಲೆ ಬಿಡುವಂತೆ, ಶ್ರೀ ಘೋರಪ್ರಜ್ಞರು ತ್ರಿವಿಕ್ರಮರ ಯುಕ್ತಿಗಳನ್ನು ಪ್ರಬಲತರವಾದ ಯುಕ್ತಿಗಳಿಂದ ಖಂಡಿಸಲಾಗಿ ಪುನಹ ಧೈರ್ಯದಿಂದ ತ್ರಿವಿಕ್ರಮರು ಕ್ರಮವಾಗಿ ಬ್ರಾಹ್ಮಣ ಕ್ಷತ್ರಿಯ ವೈಶ್ಯರುಗಳಿಂದ ಇತರರಾದ ಬೇರೆ ಜನರು ವೇದಗಳನ್ನು ಕೇಳಲು ಅಧಿಕಾರವಿಲ್ಲದ ಶೂದ್ರರಿಂದಲೂ ಮತ್ತು ಅಲ್ಪರು ಅಥಾರ್ಯದ= ಕೇಳಿದ್ದನ್ನು ಧಾರಣ ಮಾಡುವ ಶಕ್ತಿ ಇರದಿದ್ದ ಅಲ್ಪಜ್ಞರಾದ ಬ್ರಾಹ್ಮಣರೂ ಸಹ ತಿಳಿಯಲಿಕ್ಕೆ ಅಶಕ್ಯವಾದವೂ ಇತರರಿಂದ ಪ್ರತೀತಾರ್ಥ=ನಿವಾರಿಗಳು ಅಶಕ್ಯವಾದ, ವೇದ ವಾಕ್ಯಗಳ ಸಮೂಹವೆಂಬ ಪ್ರತ್ಯಸ್ತ್ರಗಳನ್ನು ಬಿಟ್ಟರು.

ಅಂದರೆ ತ್ರಿವಿಕ್ರಮರ ಯುಕ್ತಿಗಳನ್ನು ಶ್ರೀಮದಾಚಾರ್ಯರು ಖಂಡಿಸಲಾಗಿ ತಿವಿಕ್ರಮರು ವೇದ ವಾಕ್ಯವನ್ನು ಪುನಃ ಹೇಳಿ ಸಾವಕಾಶ ವೇದವಾಕ್ಯದ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷವನ್ನು ಮಾಡಿದರು.

ಶ್ಲೋಕ || ವಾಕ್ಯೈರತಿ ಬಲಿಯೋಭಿಃ |

ಪ್ರತ್ಯಸ್ತ್ರೈರಿವ ವೈದಿಕೈಃ ||

ಅರ್ಥಾಂತರಂ ಪ್ರಕಟಯಂಸ್ತಾ |

ನೈಸೌ ಸನ್ಯವರ್ತಯತ್

|| ೬೮ ||

ಭಾಮಿನಿ || ಬಲಿದ ಮಧ್ವರು ವಾದಿ ಪೇಳಿದ |

ಸುಲಭದಿಂ ಆ ವೇದ ದರ್ಥವ |

ಸಲೆ ನಿರಾಕರಿಸಿದರು ಅತಿ ಬಲನಿರಪಕಾಶ ಶ್ರುತೀ ||

ಗಳನೆ ಪೇಳುತ್ತ ವೇದ ವಾಕ್ಯಕೆ |

ಹಲವು ಅರ್ಥಾಂತರ ನಿರೂಪಿಸಿ |

ಗೆಲಿಯೆ ನೀರನು ವೈರಿಯಸ್ತ್ರವ ಖಂಡಿಸಿದ ತೆರದಿ || ೬೮ || ೮೭೭ ||

ಭಾವಾರ್ಥ:- ಆಗ್ಗೆ ಬಲಪೂರ್ಣರು ಜ್ಞಾನಪೂರ್ಣರಾದ ಶ್ರೀ ಸರ್ವಜ್ಞರು ಪ್ರತಿನಾದಿಗಳಾದ ತ್ರಿವಿಕ್ರಮರು ಹೇಳುವ ಸಾವಕಾಶ ವೇದ ವಾಕ್ಯಗಳಿಗೆ ಅವರು ಹೇಳಿದ ಅರ್ಥ ಸರಿಯಲ್ಲವೆಂದು ಅತಿ ಬಲಿಷ್ಠವಾದ ನಿರವಕಾಶ ಶ್ರುತಿಗಳನ್ನು ಹೇಳುತ್ತ ಅದಕ್ಕೆ ಸರಿಯಾಗಿರುವ ಬೇರೆ ಅರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳಿ ನೀರನು ವೈರಿಗಳನ್ನು ಗೆಲ್ಲಲು ಅವರ ಬಾಣಗಳನ್ನು ಖಂಡಿಸುವಂತೆ, ತ್ರಿವಿಕ್ರಮರು ಪೇಳಿದ ಸಾವಕಾಶ ವೇದವಾಕ್ಯಗಳ ಅರ್ಥ ಹೇಳಿದ್ದು ನಿನ್ನಗೆ ಅನುಕೂಲವಾದ ಅರ್ಥ ಹೇಳುವದಿಲ್ಲವೆಂದು ಖಂಡಿಸಿ; ತಾವು ತ್ರಿವಿಕ್ರಮರಿಂದ ಖಂಡಿಸಲಸಾಧ್ಯವಾದ ಆ ವೇದ ವಾಕ್ಯಗಳಿಗೆ ಅರ್ಥಾಂತರವನ್ನು ಸಾಧಿಸಿದರು.

ಶ್ಲೋಕ || ಸಪ್ತಾಷ್ಟಾಭಿ ದಿನಾನ್ಯೇನಂ |
ನಾದಂ ಕೃತ್ವಾ ಸಹಾಮುನಾ ||
ನಿರುತ್ತರಂ ತಂನಿಶ್ಚೋದ್ಯಂ |
ಚಕ್ರೇ ಚಕ್ರಾಯುಧ ಪ್ರಿಯಃ

|| ೬೯ ||

ಭಾಮಿನಿ || ಅತ್ಯಧಿಕ ಪ್ರಿಯ ಚಕ್ರಧರನಿಗೆ |
ಸ್ತುತ್ಯ ಮಧ್ವರು ಇನಿತು ಕ್ರಮದಿಂ |
ನಿತ್ಯದಿ ವಿರಾಮಿರದೆ ನಿಕ್ರಮರೊಡನೆ ವಾದವನು ||
ಹತ್ತು ಮೇಲಾದೈದು ದಿನದಿ ನಿ |
ರುತ್ತರರ ನಿಶ್ಚೋದ್ಯ ಮಾಡಿದ |
ಕೃತ್ಯಕಾವಾಗಲೆ ತ್ರಿವಿಕ್ರಮ ಮಧ್ವರಿಗೆ ತಾವು || ೬೯ || ೮೭೮ ||

ಭಾವಾರ್ಥ:— ಚಕ್ರಾಯುಧವನ್ನು ಧರಿಸಿದ ಶ್ರೀಮನ್ನಾರಾಯಣನಿಗೆ ಅತ್ಯಂತ ಪ್ರಿಯ ಅಚ್ಚಿನ್ನ ಭಕ್ತರಾದ ಸ್ತುತ್ಯ = ರುದ್ರಾದಿ ಇತರರಿಂದ ಸ್ತೋತ್ರ ಮಾಡಿಸಿಕೊಳ್ಳುವ ಮಧ್ವರು ಈ ಪ್ರಕಾರವಾಗಿ ವಿರಾಮವಿಲ್ಲದೆ (೭೪೮೫) ಸಪ್ತಾಷ್ಟ = ಹದಿನೈದು ದಿನಗಳ ವರೆಗೆ ಅಂದರೆ ಪುತಪದಿಯಾರಂಭಿಸಿ ಪಾರ್ಣಮೆಯವರಿಗೆ ಎಡಬಿಡದೆ ವಾದವನ್ನು ಮಾಡಿ ಆ ತ್ರಿವಿಕ್ರಮರನ್ನು ಪ್ರತ್ಯುಸ್ತರವಿಲ್ಲದವರಂತೆ, ಮತ್ತು ನಿಶ್ಚೋದ್ಯ = ಪ್ರಶ್ನವೂ ಇಲ್ಲದವರನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿದರು.

ಶ್ಲೋಕ || ಪ್ರಣಮ್ಯಾಚಷ್ಟ ಶಿಷ್ಯೋಽಸೌ |
ಕ್ಷಮ್ಯತಾಂ ನಾಥ ಚಾಪಲನು° ||
ಪದಪದ್ಮ ರಜೋ ದಾಸ್ಯಂ |
ಧ್ರುವಂ ಮೇದೀಯತಾಮಿತಿ

|| ೭೦ ||

ಭಾಮಿನಿ || ಬೇಡಿಕೊಂಡರು ಶಿಷ್ಯ ವಿಕ್ರಮ |
ಮಾಡಿ ನಮನವ ನಾಥ ಮಧ್ವರಿ |
ಮೂಢ ತನ್ನೊಡ ವಾದಿಸಿದ ಚಾಪಲ್ಯವೆಂ ಕ್ಷಮಿಸೈ ||
ಪ್ರಾಥ ಶಾಸ್ತ್ರಿತ ತವಪದುಮ ಪದ |
ಗಾಢ ಧೂಳಿಯ ನೈಜ ದಾಸ್ಯವ |
ನೀಡಿ ರೆನ್ನಗೆ ನೀವೆನುತ ತಾಂ ಜೋಡಿಸಿದ ಕೈಯ್ಯಾ || ೭೦ || ೮೭೯ ||

ಭಾವಾರ್ಥ:— ಈ ಪ್ರಕಾರವಾಗಿ ಶ್ರೀಮಧ್ವರು ತ್ರಿವಿಕ್ರಮ ಪಂಡಿತರನ್ನು ಸೋಲಿಸಿದ್ದಕ್ಕಾಗಿ ಆ ಕ್ಷಣವೇ ಶಿಷ್ಯ= ಸಜ್ಜನ ಉತ್ತಮ ಜೀವಿಯಾದ ತ್ರಿವಿಕ್ರಮಾಚಾರ್ಯರು ಶ್ರೀ ಸರ್ವಜ್ಞರಿಗೆ ಶಿರಸಾಷ್ಟಾಂಗ ನಮಸ್ಕಾರ ಮಾಡಿ, ಹೇನಾರ್ಥ= ಒಡೆಯ ಸ್ವಾಮಿಯಾದ ಮಧ್ವರಿ ನಾನು ಮೂಢನು ಮಂದಮತಿಯು, ತಿಳಿಯದೇ ಮಹತ್ಕರಾದ ತಮ್ಮ ಕೂಡ ವಾದ ಮಾಡಿದ, ಚಾಪಲ್ಯ= (ಬಾಲಬುದ್ಧಿ) ಹುಡುಗ ಬುದ್ಧಿಯ ತಪ್ಪನ್ನು ಕ್ಷಮಿಸಿರಿ. ಪ್ರೌಢ= ಮಹಾ ಪಂಡಿತರಾದ ಮಧ್ವಾಚಾರ್ಯರೇ ಅತ್ಯಂತ ಶಾಶ್ವತವಾದ ಎಂದೊದಿಗೂ ಅಗಲದೇ ಇದ್ದ ನೀತವಾದ ತಮ್ಮ ಪಾದ ಪದ್ಮಗಳ ಗಾಢ=ಅತಿಶಯವಾದ ಧೂಳಿಯ ದಾಸಸ್ವತ್ತಿಯಾದ ಸೇವೆಯನ್ನು ಎನಗೆ ನೀಡಿರಿ= ಕೊಡಿರೆಂದು ಬಹು ದೈನ್ಯದಿಂದ ಕೈಜೋಡಿಸುತ್ತ ಪ್ರಾರ್ಥಿಸಿದರು.

ಶ್ಲೋಕ ೧ ವ್ಯಾಖ್ಯಾಂ ಭಾಷ್ಯಸ್ಯ ಭೂಯೋಧೀಃ |

ಶ್ರವಣಂ ಸೂರಿ ನಂದನಃ ||

ಸಂತಃ ಪ್ರೀತಿಮಸಂತೋಽನ್ಯಾಂ |

ಸಮಮಾರೇಭರೇ ತತಃ

|| ೭೧ ||

ಭಾಮಿನಿ || ಇನಿತವರ ಪ್ರಾರ್ಥನೆಯ ಮನ್ನಿಸಿ |

ಘನದ ಪೂರ್ಣಧಿ ಗ್ರಹಿಸಿ ಶಿಷ್ಯರ |

ಸನು ಮತದ ಸೂತ್ರಾರ್ಥ ಭಾಷ್ಯಪ ದೇಶ ಉಪಕ್ರಮಿಸೆ ;

ಮನದಿ ಕೇಳಲು ಸೂರಿನಂದನ |

ಗನುಸರಿಸಿ ಸಜ್ಜನರು ಪ್ರೀತಿಯ |

ಕುನರುಗಳು ಮಹದ್ವೇಷವಾರಂಭಿಸಿದ ರ್ಯುಗ

ಪದದಿ || ೭೧ || ೮೮ ||

ಭಾವಾರ್ಥ:— ಈ ಪ್ರಕಾರವಾಗಿ ತ್ರಿವಿಕ್ರಮಾಚಾರ್ಯರ ಪ್ರಾರ್ಥನೆ= ಬೇಡಿಕೊಂಡಿದ್ದನ್ನು ಮನ್ನಿಸುವರಾಗಿ, ಘನದ ಪೂರ್ಣಧಿ= ಮಹತ್ಕರಾದ ಪೂರ್ಣ ಮತಿಗಳು ತಮ್ಮ ನಿಜ ಶಿಷ್ಯರನ್ನು ಮಾಡಿಕೊಂಡು ನೀತವಾದ ದಾಸ್ಯತ್ವವನ್ನು ಪಾಲಿಸಿ ಸನುಮತದ= ಸರ್ವರಿಂದ ಮಾನ್ಯವಾದ ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರಗಳಿಗೆ ತಾವು ರಚಿಸಿದ ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥವನ್ನು ಉಪದೇಶ ಮಾಡಲಾರಂಭಿಸಿದರು. ಸೂರಿನಂದನ=ಪಂಡಿತರ ಪುತ್ರರಾದ ತ್ರಿವಿಕ್ರಮಾಚಾರ್ಯರು, ಶ್ರೀಮಧ್ವಭಾಷ್ಯ ಮತ್ತು ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥವನ್ನು ಶ್ರವಣ ಮಾಡುತ್ತ ಮನಸಿನಿಂದ

ಕೇಳಲಾರಂಭಿಸಿದರು. ಇಂತು ತ್ರಿವಿಕ್ರಮಾರ್ಯರಿಗೆ ಶ್ರೀ ಸರ್ವಜ್ಞರು ಉಪದೇಶಿಸುವ ದಕ್ಕೂ, ತ್ರಿವಿಕ್ರಮಾರ್ಯರು ಕೇಳುವದಕ್ಕೂ, ಆರಂಭಿಸಿದ್ದನ್ನು ನೋಡಿ ಅವರಿಗೆ ಅನುಸಾರಿಯಾದ ಸಜ್ಜನರು ಸಂತೋಷ ಪಡಲಿಕ್ಕೂ, ಈ ವಿಷ್ಣು ಭಕ್ತರಾದ ಉಭಯರಲ್ಲಿ ದ್ವೇಷ ಮಾಡತಕ್ಕ ದುರ್ಜನರು, ದ್ವೇಷರೂಪವಾದ ಅಸಂತೋಷವನ್ನು ಹೊಂದಲಿಕ್ಕೂ ಏಕ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಆರಂಭಿಸಿದರು. ತ್ರಿವಿಕ್ರಮರು ಯಾವಾಗ್ಗೆ ವಾದದಲ್ಲಿ ಪರಾಜಿತರಾಗಿ ಸೋತು ಶ್ರೀಮದಾಚಾರ್ಯರ ಶಿಷ್ಯರಾಗಿ ಅವರಿಂದ ದ್ವೈತ ಭಾಷ್ಯ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನವನ್ನು ಕೇಳಲಿಕ್ಕಾರಂಭಿಸಲು ಯುಗಪದಿ= ಆ ಒಂದೇ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಸಜ್ಜನರು ಸಂತೋಷ ಹೊಂದಿದರು. ಮಾಯಾವಾದಿಗಳಾದ ಅದ್ವೈತರು ಅಯ್ಯೋ, ನಮ್ಮ ಅದ್ವೈತ ಮತ ಮುಖ್ಯ ಪಂಡಿತರೇ ಸೋತು ಶ್ರೀ ಮಧ್ವರಿಗೆ ಶಿಷ್ಯರಾದರು ಇನ್ನೇನು ಗತಿಯೆಂದು ದುಃಖವನ್ನು ಹೊಂದಿದರು.

ಶ್ಲೋಕ || ಗುರ್ವಾಜ್ಞಾ ಗೌರವಾಟ್ಟೀಕಾಂ |
ಕುರ್ವನ್ ಭಾಷ್ಯಸ್ಯ ದುಷ್ಕರಾಮ್ ||
ಷಡರ್ಥ ವಿಕ್ರಮಾರ್ಯೋಸೌ |
ಮಹಾಚಾರ್ಯ ಮನ್ವೋಚತ

|| ೭೨

ಭಾಮಿನಿ || ಗಡ ಷಡರ್ಥ ವಿಕ್ರಮರು ಗುರುಗಳ |
ಧೃಡತರಾಜ್ಞಿಯ ಗೌರವದಲಿ |
ಕಡುಗುರು ಪ್ರಸಾದಿಲ್ಲದಲಿ ಮಾಡಲು ಅಸಾಧ್ಯದ ||

ಒಡೆಯ ಮಧ್ವರ ಸೂತ್ರ ಭಾಷ್ಯಕೆ |
ಒಡನೆ ತತ್ವಪ್ರದೀಪ ಟೀಕೆಯ |
ಸಡಗರದಿ ಮಾಡುತ ಮಹಾಚಾರ್ಯರ

ಕುರಿತು ನುಡಿದರ್ || ೭೨ || ೮೮೧ ||

ಭಾವಾರ್ಥ:— ಗಡ= ತ್ವರತದಿಂದ, ಷಡರ್ಥ= ಆರರ್ಥ ಮೂರು= ತ್ರಿವಿಕ್ರಮ ಪಂಡಿತಾಚಾರ್ಯರು, -ಧೃಡತರಾಜ್ಞಿಯ ಗೌರವದಲಿ= ಗುರುಗಳ ವಚನವೆಂಬ ಗುರುವಾಜ್ಞೆಯ ಮೇಲಿನ ಬಹು ಮರ್ಯಾದಾಯುಕ್ತ ಒಳ್ಳೇ ನಿಶ್ಚಯವಾದ ನಂಬಿಕೆಯಿಂದ ಚೆನ್ನಾಗಿ ಗುರುಗಳ ಅನುಗ್ರಹರೂಪ, ಪ್ರಸಾದವಿಲ್ಲದಲೇ ಮಾಡಲಿಕ್ಕೆ ಅಸಾಧ್ಯವಾದ, ಕ್ವಾವಿಯಾದ ಶ್ರೀ ಮಧ್ವಾಚಾರ್ಯರು ರಚಿಸಿದ ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರ ಭಾಷ್ಯಕ್ಕೆ ಒಡನೆ= ಆಗಲೇ ಆ ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥ ಕೇಳಿದಾಕ್ಷಣವೇ ' ತತ್ವ ಪ್ರದೀಪವೆಂಬುವ ' ಹೆಸರುಳ್ಳ ಟೀಕಾ ಗ್ರಂಥವನ್ನು ಸಡಗರದಿ=ಬಹು ಉತ್ಸಾಹದಿಂದ ಮಾಡುತ್ತ ಮಹಾಚಾರ್ಯರ= ಶ್ರುತ್ಯಾದಿ

ಗಳಿಗೆ ಮುಖ್ಯ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ ಕರ್ತೃಗಳಾದ ಶ್ರೀಮದಾಚಾರ್ಯರನ್ನು ಕುರಿತು ಈ ಪ್ರಕಾರ ವಾಗಿ ನ ದಿದರು.

ಶ್ಲೋಕ || ಕವೀಂದ್ರೈರ್ನ ಸಮಾಪ್ಯಂತೇ |
 ಸಂಗ್ರಹ್ಯಾಪಿ ಯತೋನಿಶಮ್ ||
 ನ್ಯಾಯರತ್ನಾನಿ ಭಾಷ್ಯಾಬ್ಧೇ |
 ರಸ್ಯ ಗಾಂಭೀರ್ಯಮದ್ಭುತಮ್ || ೭೩ ||

ಭಾಮಿನಿ || ಯಾವ ಭಾಷ್ಯಮಹೋದಧಿಯಲಿಂ |
 ದ್ವಾವ ನ್ಯಾಯಾಖ್ಯಾ ರತುನಗಳ |
 ತಾವನಿಶ ಸಂಗ್ರಹಿಸಿದರು ಸಹ ಬುಧವರಾಗ್ರಣಿಯಿಂ ||

ಭಾವ ಸಂಪೂರ್ಣದಿ ಗೊಳಿಸದೈ |
 ಆನ ಶ್ರುತಿ ಸುವಿಚಾರ್ಯ ಉಪಕ್ರಮ |
 ಮೇವ ಪ್ರಬಲ ಪ್ರಮಾಣ ಭಾಷ್ಯಗಭೀರ
 ಮದ್ಭುತಮೈ || ೭೩ || ೮೮ ||

ಭಾನಾರ್ಥ:— ಶ್ರೀ ತ್ರಿವಿಕ್ರಮ ಪಂಡಿತಾಚಾರ್ಯರು ಶ್ರೀ ಮಧ್ವಾಚಾರ್ಯ ಕೃತ ಭಾಷ್ಯದಿ ಗ್ರಂಥಗಳ ವರ್ಣನೆ ಮಾಡಿದ್ದು.

ಶ್ರೀ ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರ ಭಾಷ್ಯಮಹಿಮೆ

ಯಾವ ಕಾರಣದಿಂದ ಶ್ರೀ ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರ ಭಾಷ್ಯವೆಂಬ ಸಮುದ್ರದಿಂದ ಅವನ್ಯಾ ಯಾಖ್ಯ ತರ್ಕ ಯುಕ್ತಿಗಳೆಂಬ ರತ್ನಗಳನ್ನು ಪಂಡಿತ ಶ್ರೇಷ್ಠರಿಂದ ನಿತ್ಯದಲ್ಲಿಯೂ ಸಂಗ್ರಹ ಮಾಡಿದರೂ ಕೂಡ ಅವುಗಳನ್ನು ಸಂಪೂರ್ಣಗೊಳಿಸಲು ಅಸಾಧ್ಯವಾದದ್ದು ಮತ್ತು ಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿ ಅವುಗಳ ಭಾವಕ್ಕೆ ತಕ್ಕಂಥಾ ನ್ಯಾಯ (ಯುಕ್ತಿ) ಗಳು ಅನಂತ ವಾದವು. ಹೇಗೆ ಸಮುದ್ರದಿಂದ ಹಗಲಿರಳು ರತ್ನಗಳು ತೆಗೆದು ಸಂಗ್ರಹಿಸಿದರೂ, ಸಮಾಪ್ತಿಯಾಗಲಾರವೋ ಅದರಂತೆಯೇ, ಈ ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರ ಭಾಷ್ಯ ಸಮುದ್ರದಿಂದಲೂ, ಸಹಿತವಾಗಿ ಪಂಡಿತರು ಸಂಪೂರ್ಣಗೊಳಿಸಲಾರರು.

ಇಲ್ಲಿ ನ್ಯಾಯ ಶಬ್ದಾರ್ಥವೇನೆಂದರೆ, ಯಾವ ಶ್ರುತಿ ವಿಚಾರಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾದ ಉಪಕ್ರಮ, ಉಪಸಂಹಾರ, ಅಭ್ಯಾಸ, ಅಪೊರ್ವತಾ ಫಲಾರ್ಥವಾದವು, ಮತ್ತು ಶ್ರುತಿ ಲಿಂಗ ಸಮಾಖ್ಯ ಪ್ರಕರಣ ಸ್ಥಾನಗಳು ಮತ್ತು ಪ್ರಮಾಣಗಳ ಪ್ರಾಬಲ್ಯ ದೌರ್ಬಲ್ಯ ವೆಂಬ, ವಿಚಾರಾಂಗಭೂತವಾದ ನಿರವಕಾಶ, ಸಾವಕಾಶ, ಉಪಜೀವಕತ್ವ, ಬಹುತ್ವ

ಅಲ್ಪತ್ವ, ನೀಚತ್ವ, ಉಚ್ಛ್ರತ್ವ ಇಂಥ ಬಹು ನ್ಯಾಯಗಳು ಈ ಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿ ಅನಂತವಾಗಿ ಉತ್ಪಾದನವಾಗುತ್ತವೆ, ಕಾರಣ ಈ ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರ ಭಾಷ್ಯದ ಗಾಂಭೀರ್ಯವು ಸಮುದ್ರದಂತೆ ಬಹು ಅಶ್ವರ್ಯಕರವಾದುದು.

ಶ್ಲೋಕ || ದಶೋಪನಿಷದೋದೇವಿ |

ದೇವನಾ ಇವ ಸವಿಸ್ಥಿತಾಃ ||

ಯುಕ್ತಾಃ ಪ್ರಸಾದ ಯಂತ್ಯರ್ಥಾ |

ಏಷು ಭಾಷ್ಯಾಲಯೇಷ್ಟಲಮ್

|| ೭೪ ||

ಭಾಮಿನಿ || ಆ ಉಪನಿಷದ್ಭಾಷ್ಯನಿಲಯದಿ |

ಭಾವ ಯುಕ್ತಾದಿಷ್ಟದರ್ಥವ |

ತಾನತು ದಶೋಪನಿಷತುಗಳಂ ಮನಕೆಯಿಷ್ಟಾದ ||

ದೇವತೆಗಳಂ ತಮ್ಮ ಗ್ರಹದಲಿ |

ಭಾವಕಿಯರಂ ಪ್ರೀತಿ ವಚನದಿ |

ತಾವು ಆನಂದವಗೊಳಿಸ ತೆರ ಸುಪ್ರಸಾದಯತೀ || ೭೪ || ೮೮೩ ||

ಇನ್ನು ದಶೋಪನಿಷತಗಳ ಭಾಷ್ಯಮಹಿಮೆ ವರ್ಣಿಸುತ್ತಾರೆ.

ಭಾವಾರ್ಥ:— ಯಾವ ಉಪನಿಷತ್ ಭಾಷ್ಯಗಳೆಂಬ ಮನೆಗಳಲ್ಲಿ ಭಾವ = ಆ ಉಪನಿಷತಾರ್ಥಗಳನ್ನು ಚೆನ್ನಾಗಿ ಅವುಗಳ ಇಂಗಿತಾರ್ಥದಿಂದ ಕೂಡಿದ ಇಷ್ಟವಾದ ಅರ್ಥಗಳು, ತಾನತು = ಅಷ್ಟೇ ಹತ್ತು ಉಪನಿಷದ ಅರ್ಥಗಳು, ಮನಸ್ಸಿಗೆ ಇಷ್ಟವಾದ ದೇವತೆಗಳು ಯಾವ ತಮ್ಮಯ ಮನೆಗಳಲ್ಲಿ ಬಾವುಕಿಯರಿಂ = ಭಕ್ತಿಯುತರಾದ ದೇವ ಪ್ರೀತಿಯರನ್ನು, ಒಳ್ಳೆ ಪ್ರೀತಿಯ ಮಾತುಗಳಿಂದ, ಸಂತೋಷಗೊಳಿಸುವಂತೆ, ಸುಪ್ರಸನ್ನತೆಯನ್ನುಂಟುಮಾಡುತ್ತವೆ.

ಹೇಗೆ ದೇವಪ್ರೀತಿಯರುಗಳಿಗೆ ತಮ್ಮ ಮಂದಿರಗಳಲ್ಲಿ, ತಮ್ಮ ಪತಿಗಳ ಯೋಗ = ಕೂಡುವಿಕೆಯಿಂದ ಬಹು ಸಂತೋಷಯುಕ್ತಮನರಾಗುವರು ಇದು ಸುಪ್ರಸಿದ್ಧವು ಹಾಗೆಯೇ ಉಪನಿಷದರ್ಥಗಳು, ಸುಪ್ರಸಾದಯತೀ = ಪ್ರಸಾದಗುಣಗಳನ್ನು ಮಾಡುತ್ತವೆ ಅಂದರೆ, ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಯುಕ್ತವಾಗಿಯೂ, ಮನಸ್ಸಿಗೆ ಸುಖವಾಗಿಯೂ, ತಿಳಿಯುವ ಅರ್ಥ ಬೋಧಿಸುತ್ತವೆ.

ಶ್ಲೋಕ || ಗೀತಾ ತಾತ್ಪರ್ಯ ಭಾಷ್ಯಾಭ್ಯಾ |
 ಮೂಭ್ಯಾಂ ವಿಶ್ವಂ ಪ್ರಕಾಶ್ಯತೇ ||
 ಗೋಗಣೈರ ಪ್ರತೀಕಾರೈ |
 ರಕ್ತೇಂದುಭ್ಯಾಮಿನಾಧಿಕಮ್

|| ೭೫ ||

ಭಾಮಿನಿ || ಗೀತೆ ತಾತ್ಪರ್ಯವು ಸುಭಾಷ್ಯೈರ |
 ದೀತೆರದಿ ಪರತಡೆಯೆ ಶಕ್ಯವು |
 ದ್ಯೋತ ಗೋಗಣ ವಚನ ಗಡಣವು ಸರ್ವ ಸುಪ್ರಮೇಯ ||

ಜಾತವಧಿಕ ಪ್ರಕಾಶಗೊಳಿಸ ಖ |
 ದ್ಯೋತ ಚಂದ್ರಮ ರೀರ್ವ ನಿತ್ಯ ಪ್ರ |
 ಖ್ಯಾತ ಕಿರಣಗಳಿಂ ಸಕಲಜಗ ಸುಪ್ರಕಾಶಿಸಿ.

ದೋಲ್ || ೭೫ || ಲಳಲ ||

ಭಾವಾರ್ಥ:— ಗೀತಾ ಭಾಷ್ಯ ಮತ್ತು ಗೀತಾ ತಾತ್ಪರ್ಯವೆರಡೂ ಗ್ರಂಥಗಳ ಮಹಿಮೆ. ಗೀತೆ= ಭಗವದ್ಗೀತೆಯ ತಾತ್ಪರ್ಯ ಮತ್ತು ಭಾಷ್ಯಗಳೆರಡೂ ಗ್ರಂಥಗಳು ಈ ಪ್ರಕಾರವಾಗಿ ಇತರರಿಂದ ತಡೆಯಲು ಅಸಾಧ್ಯವಾದ, ದ್ಯೋತ ಗೋಗಣ= ಸುಪ್ರಕಾಶಿಸುವ ವಚನಗಳ ಸಮೂಹದಿಂದ ಕೂಡಿದ ಸರ್ವ ಪ್ರಮೇಯ ವಿಷಯಗಳನ್ನು, ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಪ್ರಕಾಶಗೊಳಿಸುತ್ತಿರುವ, ಖದ್ಯೋತ= ಸೂರ್ಯ ಚಂದ್ರರುಭಯರು ನಿತ್ಯದಲ್ಲಿ ಹಗಲು ರಾತ್ರಿ ತನ್ನ ಪ್ರಖ್ಯಾತವಾದ ಕಿರಣಗಳಿಂದ ಸಕಲ ಜಗತ್ತನ್ನು ಪ್ರಕಾಶಗೊಳಿಸಿದಂತೆ, ಪ್ರಕಾಶಿಸುತ್ತಲಿವೆ. ಇವೆರಡು ಗ್ರಂಥಗಳಲ್ಲಿ ಸಕಲ ಪ್ರಮೇಯಸಾರ ಸಂಗ್ರಹಿಸಿರುವರು.

ಶ್ಲೋಕ || ಇತಿಹಾಸ ಪುರಾಣಾಬ್ದೇ |
 ಭವ ಚಿತ್ತಾದ್ರಿ ಲೋಡಿತಾತ್ ||
 ಜಾತಾಂ ಭಾರತ ತಾತ್ಪರ್ಯ |
 ಸುಧಾಂ : ಸನ್ನ ಸೇವತೇ

|| ೭೬ ||

ಭಾಮಿನಿ || ಶ್ರೀಮದಾಚಾರ್ಯರೆ ತನ ಮನೆಂ |
 ಬಾ ಮಹಾ ಮಂದರ ಪರುವತದಿ |
 ತಾಂ ಮಧಿಸೆ ಇತಿಹಾಸ ಭಾರತ ಪಂಚರಾತ್ರಾದಿ ||

ರಾಮಾಯಣ ಸುಪುರಾಣ ಭಾಗವ |

ತೀ ಮಹಾಕ್ಷೀರಾಬ್ಧಿಭವ ಸುಧೆ |

ಶ್ರೀಮ ಭಾರತನಿರ್ಣಯಾವನು ಸುಜನ ಸೇವಿಸನು ||೨೬|| ಅಲೞ||

ಭಾವಾರ್ಥ:- ಶ್ರೀಮನ್ ಮಹಾಭಾರತ ತಾತ್ಪರ್ಯ ನಿರ್ಣಯ ಗ್ರಂಥಮಹಿಮೆ ನಿರ್ಣಯಿಸೆ.

ಅಹೋ ಶ್ರೀಮದಾಚಾರ್ಯರೆ = ಸಂಪದ್ಯುಕ್ತ ಮಂಗಳಕರವಾದ ವೇದವಾಖ್ಯಾನ ಕರ್ತೃಶ್ರೀಷ್ಠರೇ, ತಮ್ಮ ಮನಸ್ಸೆಂಬ ದೊಡ್ಡ ಮಂದರ ಪರ್ವತವೆಂಬ ಕಡಗೋಲಿನಿಂದ, ಇತಿಹಾಸವೆಂಬ ಶ್ರೀ ಮಹಾಭಾರತ, ಮೂಲರಾಮಾಯಣ ಪಂಚರಾತ್ರಗಮಗಳು, ಭಾಗವತಾದಿ, ಸು = ಸಾತ್ವಿಕ ಪುರಾಣಗಳೆಂಬ ಈ ಸ್ವೀರಸಮುದ್ರದಲ್ಲಿ ತಾಂ ಮಧಿಸಲು = ತಾವು ಚನ್ನಾಗಿ ಕಡೆಯಲು, ಈ ಸ್ವೀರ ಸಮುದ್ರದಿಂದ ಪುಟ್ಟಿದ ಶ್ರೀಮನ್ ಮಹಾಭಾರತ ತಾತ್ಪರ್ಯ ನಿರ್ಣಯವೆಂಬ, ಅಮೃತ ಸುಧೆಯನ್ನ ಯಾವ ಸಜ್ಜನರು ಸೇವಿಸಲಿಕ್ಕಿಲ್ಲ ? ಅಮೃತ ದೊರೆತರೆ ಆರಾವರು ಬಿಡುವರುಂಟೆ ? ಸರ್ವ ಸಜ್ಜನರು ಅಮೃತವನ್ನು ಸೇವಿಸುವಂತೆ ಶ್ರೀಮನ್ ಮಹಾಭಾರತ ತಾತ್ಪರ್ಯ ನಿರ್ಣಯಾಖ್ಯ, ಗ್ರಂಥಾಮೃತವನ್ನು ಸರ್ವ ಸಜ್ಜನರೂ ಬಿಡದೇ ಸೇವಿಸುವರು.

ಶ್ರೀ ಮಹಾಭಾರತ ತಾತ್ಪರ್ಯವೊಂದೇ ಅಲ್ಲದೆ ಮೂಲ ರಾಮಾಯಣ ಪಂಚರಾತ್ರಗಮ, ಭಾಗವತಾದಿ ಸಕಲ ಪುರಾಣಗಳ ಸಾರವು ಈ ಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿರುವದೆಂದು ಸೂಚಿಸುವುದಿತ್ತು.

ಶ್ಲೋಕ || ಪುರಾಣಸ್ಥಾನಪಾಂಥಾನಾ |

ಮುಖಾಂತಾ ತ್ರಯನೇದಿನಾಮ್ ||

ಭವತಾ ಸುಸಖಾ ಚಕ್ರೇ |

ಶ್ರೀಭಾಗವತ ನಿರ್ಣಯಃ

|| ೨೭ ||

ಭಾಮಿನಿ || ಧೀರ ನೀಂ ಭಾಗವತ ನಿರ್ಣಯ |

ಸಾರ ಮಾದ್ದಿರಿ ಗುಹ್ಯ ದರ್ಶನ |

ಮೂರು ಭಾಷೆ ಸಮಾಧಿಯರಿಯದ ಪಥಿಕ ಪೌರಾಣಂ ||

ದಾರಿಗರಿಗೆ ಸುಗಳೆಯನಂದದಿ |

ಸಾರೆ ಉಪಕಾರವನು ಮಾಡುತ |

ಚಾರು ಸುಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಸಾಧನವಾಗಿ ಸುಖವಾಯ್ತು || ೨೭ || ಅಲೞ||

ಭಾವಾರ್ಥ:- ಭಾಗವತ ತಾತ್ಪರ್ಯ ಗ್ರಂಥಮಹಿಮಾ, ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ಧೀರ=ಜ್ಞಾನಿಗಳ ಬುದ್ಧಿಗಳಲ್ಲಿ ರಮಿಸಿ ಅವರಿಗೆ ಹೆಚ್ಚಿನ ಸುಜ್ಞಾನವಾದ ರೂಪರಾದ ಸರ್ವಜ್ಞರೇ ತಾವುಗುಹ್ಯ ದರ್ಶನ ಸಮಾಧಿಗಳೆಂಬ, ಮೂರು ಭಾವಗಳನ್ನು ತಿಳಿಯದೇಯಿರುವ. ಪುರಾಣಗಳೆಂಬ ದಾರಿಯಲ್ಲಿ ನಡೆಯುವರಾದ ಪಾರಾಣಿಕರಿಗೆ, ಒಳ್ಳೇ ಗೆಳೆಯನಂತಿರುವ, ಶ್ರೀ ಭಾಗವತ ತಾತ್ಪರ್ಯ ನಿರ್ಣಯವೆಂಬ ಗ್ರಂಥವನ್ನು ಮಾಡಿದಿರಿ.

ದಾರಿ ನಡೆಯುವರಿಗೆ ಮಾರ್ಗದಲ್ಲಿ ಗೆಳೆಯನು ದೊರೆತು ಒಳ್ಳೇ ಮಾತುಗಳನ್ನಾಡುತ್ತಾ ದಾರಿ ಸಾಗಿಸಿದ ಉಪಕಾರದಂತೆ; ಪುರಾಣಾರ್ಥಗಳನ್ನು ವಿಚಾರ ಮಾಡತಕ್ಕವರಿಗೆ ಈ ಗ್ರಂಥವು ಮಿತ್ರನಂದದಿ ಮಹದುಪಕಾರವನ್ನು ಮಾಡುತ್ತ ಒಳ್ಳೇ ಸಮೀಚೀನವಾದ ಜ್ಞಾನ ಸಂಪಾದನೆ ಮಾಡಲು, ಸುಖಕರವಾಗಿಪ್ಪುದು.

ಶ್ಲೋಕ || ಕಂತ್ರಸಾರಂ ಸಂಪ್ರಾಪ್ಯ |

ನ ಸ್ಯಾತ್ ಪರ್ಯಾಪ್ತವಾಂಛಿತಃ ||

ಅಮರೈರಾಶ್ರಿತಚ್ಛಯಂ |

ಕಲ್ಪದ್ರುಮಮಿವೋತ್ತಮಮ್

|| ೭೮ ||

ಭಾಮಿನಿ || ಉತ್ತಮಾರ್ಥೋಪೇತಮಾದುದು |

ಮತ್ತೆ ಸುರರಾಶ್ರಯಿಪ ಛಾಯದ |

ಉತ್ತಮಂ ಸುರಕಲ್ಪತರುವೋಲಿರುವ ಗ್ರಂಥವ ತಾ ||

ಬಿತ್ತರಿಸದೀ ತಂತ್ರಸಾರವ |

ಸ್ತುತ್ಯ ದೇವತೆ ಮಾನ್ಯ ಸಿದ್ಧಾಂ |

ತತ್ಯಧಿಕ ಪರಿಸುತಲಿ ತನ್ನಿಷ್ಟಾರ್ಥ ಪೂರೈಸ ? || ೭೮ || ೮೮೭ ||

ತಂತ್ರಸಾರ ಗ್ರಂಥವರ್ಣನೆ (ನಿತ್ಯಾನ್ವೇಷ ಮಂತ್ರಾದಿಗಳು. ಪೂಜಾ ಪ್ರಕ್ರಿಯೆ)

ಭಾವಾರ್ಥ:- ಉತ್ತಮಾರ್ಥೋಪೇತ = ಉತ್ತಮವಾದ ಒಳ್ಳೇ ಅರ್ಥಗಳುಳ್ಳದ್ದು. ಅಥವಾ ಉತ್ತಮವಾದ ಮೋಕ್ಷಾದಿ ಪುರುಷಾರ್ಥವನ್ನು ಕೊಡುವದು. ಮತ್ತೆ ದೇವತೆಗಳು ಆಶ್ರಯಮಾಡತಕ್ಕಂಥಾ, ದಟಿತವಾದ ನೆರಳುಳ್ಳ ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ಕಲ್ಪವೃಕ್ಷದಂತೆ ಇರುವದು. ದೇವತೆಗಳು ಸಹಿತ ಒಪ್ಪಿಕೊಂಡು ಬಹುಮಾನ್ಯ ಮಾಡುವ ಸಿದ್ಧಾಂತಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ ವಿಸ್ತಾರವಾಗಿರುವ ತಂತ್ರಸಾರ ಗ್ರಂಥವನ್ನು ಹೊಂದಿ ಬಹುಭಕ್ತಿಯಿಂದ ಪಠನೆ ಮಾಡುತ್ತ ಯಾವನು ತನ್ನ ಮನಸ್ಸಿನ ಬಯಕೆ ಪೂರೈಸಲಾರನು ?

ಕಲ್ಪವೃಕ್ಷ ಆಶ್ರಯ ಮಾಡಿದವರಿಗೆ ಬೇಡಿದಷ್ಟಾರ್ಥಗಳನ್ನು ಕೊಡುವಂತೆ, ತಂತ್ರ ಸಾರವೆಂಬ ಗ್ರಂಥವು ಅವರವರ ಮನೋಬಯಕೆಗಳನ್ನು ಪೂರೈಸುವದು.

ಶ್ಲೋಕ || ಲೋಕಾನಾಮವ ಲೋಕಾಯ |

ಮಾರ್ಗಸ್ಯಾಸ್ಯ ವೃಥಾಭವಾನ್ ||

ಕರುಣಾಕರ ನೇತ್ರಾಭೇ |

ವಾದ ಸನ್ಮಾನ ಲಕ್ಷಣೇ

|| ೭೯ ||

ಭಾಮಿನಿ || ಹೇ ದಯಾಕರ ಮಧ್ವ ಭಗವಾನ್ |

ಮೋದ ಸಜ್ಜನಕಂ ಪ್ರಮಾಣದ |

ಹಾದಿ ತೋರುತವರ್ಗೆ ನೋಡಲು ನೇತ್ರ ದ್ವಯದಂತೆ ||

ವಾದ ಸನ್ಮಾನಾಖ್ಯ ಲಕ್ಷಣ |

ವಾದ ವೆರಡಂ ಗ್ರಂಥ ರಚಿಸಿದೆ |

ವಾದಿಗಳ ಹೆದರಿಸುತ ಬುಧರಿಗೆ ಜ್ಞಾನವಿತ್ತೆಗುರೋ || ೭೮ || ಲಲಲ ||

(ಕಥಾಲಕ್ಷಣ ಮತ್ತು ಪ್ರಮಾಣಲಕ್ಷಣ ಗ್ರಂಥಗಳ ಸ್ತುತಿ)

ಭಾವಾರ್ಥ:— ಹೇ ಕರುಣಾಸಮುದ್ರರಾದ, ಮೋದ = ಆನಂದಪ್ರದರಾದ ಮಧ್ವ ಗುರುಗಳೇ, ಸಜ್ಜನರುಗಳಿಗೆ ಪ್ರಮಾಣವೆಂಬ ಹಾದಿಯನ್ನು ತೋರುತ್ತಾ ಅವರಿಗೆ ಆ ಪ್ರಮಾಣ ಮಾರ್ಗವನ್ನು ನೋಡುವದಕ್ಕೆ ಎರಡು ಕಣ್ಣುಗಳಂತೆ, ವಾದ = ವಾದಿಗಳ ಸಂಗಡ ವಾದವಿವಾದ ಮಾಡಲಿಕ್ಕೆ ಹಾದಿಯಾದ ಕಥಾಲಕ್ಷಣ ಮತ್ತು ಸನ್ಮಾನಾಖ್ಯ ಲಕ್ಷಣ = ಸದ್ಭಕ್ತಿಗಳೆಂಬ ಪ್ರಮಾಣ ಲಕ್ಷಣವೆಂಬ ಎರಡು ಗ್ರಂಥಗಳನ್ನು ರಚಿಸಿದರಿ

ವಾದಿಗಳಿಂದ ಜಲ್ಪ, ವಿತಂಡಾಖ್ಯ ಕಥಾಪ್ರಕಾರವು ಕಥಾಲಕ್ಷಣ ಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿ ಪ್ರಮಾಣ ಲಕ್ಷಣ = ಶಾಸ್ತ್ರಸಮ್ಮತವಾಗಿ ಶಾಸ್ತ್ರ ಮರ್ಯಾದಾ ಮೀರದಂತೆ ಶಾಸ್ತ್ರ ಶಬ್ದಪ್ರಯೋಗರೂಪವಾದ ಪ್ರಮಾಣಲಕ್ಷಣವೆಂಬ ಎರಡು ಗ್ರಂಥಗಳನ್ನು ಮಾಡಿ ವಾದಿಗಳನ್ನು ಹೆದರಿಸಿ, ಪಂಡಿತರಾದ ಸಜ್ಜನರಿಗೆ ಇಂಥ ಜ್ಞಾನವನ್ನು ಕೊಟ್ಟಿರಿ.

ಶ್ಲೋಕ || ಏಕಾಕೀ ಕಿಲ ಯಶ್ಚಕ್ರೇ |

ಸದಂ ಮೌಲಿಷು ವಿದ್ವಿಷಾಮ್ ||

ತತ್ತ್ವ ನಿರ್ಣಯ ಪಾರ್ಥೋಯಂ |

ಕೇನ ನಾಮ ನಪೂಜ್ಯತೇ

|| ೮೦ ||

ಭಾಮಿನಿ || ನೋಡೆ ವೀರಾರ್ಜುನನು ಒಬ್ಬನೆ |
 ಬೋಡಿ ಶತ್ರುನಿವಾತ ಕವಚರು |
 ಕೇಡಿಗರ ತಲೆಬೋಡಿ ಮೆಟ್ಟಿದು ಸುಪ್ರಸಿದ್ಧವಿದು ||

ಮಾಡೆ ವಿಷ್ಣು ಸು ತತ್ವ ನಿರ್ಣಯ |
 ಮೂಢ ಮಾಯಳ ಗೆಲಲಿದೊಂದಿಯೆ |

ನಾಡೆ ಪಾರ್ಥಿವರನು ಅವನು ಪೂಜಿಸದೆ ಯಿರನು ||೮೦||೮೮||

ಭಾವಾರ್ಥ:— (ವಿಷ್ಣು ತತ್ವ ನಿರ್ಣಯ ಗ್ರಂಥ ಮಹಿಮೆ) ಈ ವಿಷ್ಣು ತತ್ವ ನಿರ್ಣಯ ಗ್ರಂಥವೆಂಬ, ವೀರನೂ ಶೂರನಾದ ಅರ್ಜುನನು, ತಾನೊಬ್ಬನೇ ಬೋಡಿ= ಕೆಟ್ಟ ನಿವಾತಕವಚರಾದ ಶತ್ರುಗಳಿಂದ ಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ ಕಾದಿ=ಅವರೊಡನೆ ಯುದ್ಧವನ್ನು ಮಾಡಿ ಆ ಕೆಟ್ಟ ಜನರನ್ನು ಸೋಲಿಸಿ ಅವರ ತಲೆಬೋಡಿಗಳನ್ನು ತುಳಿದು ಹೇಗೆ ಅವರ ಶಿರದಲ್ಲಿ ಪಾದಗಳನ್ನಿಟ್ಟನೋ? ಅದರಂತೆಯೇ ವಿಷ್ಣು ತತ್ವನಿರ್ಣಯವೆಂಬ ಗ್ರಂಥ ರಚಿಸಿರಲು, ಮಂದಬುದ್ಧಿಗಳಾದ ಮಾಯಾವಾದಿಗಳನ್ನು ಗೆಲಿಯಲಿಕ್ಕೆ ಸಮರ್ಥವಾದ ಈ ಗ್ರಂಥವನ್ನು ಯಾರು ಪೂಜಿಸದೇ ಇರುವರು. ಸರ್ವರೂ ಪೂಜಿಸುವರು.

ಪಾಂಡಗರು, ವಿರಾಟನಗರದಲ್ಲಿರುವಾಗ್ಗೆ ಉತ್ತರ ಗೋಗ್ರಹಣಕಾಲದಲ್ಲಿ ನಿವಾತ ಕವಚರೆಂಬ ಅಸುರರನ್ನು ನಿಗ್ರಹಿಸಲು ಅರ್ಜುನನೊಬ್ಬನೇ ಆ ಶತ್ರುಗಳನ್ನು ನಿಗ್ರಹಿಸಿ ಪರಾ ಜಯದೊಂದಿಸಿದನೋ, ಅದರಂತೆಯೇ ದುರ್ವಾದಿಗಳ ನಿರಾಕರಣ ಮಾಡಲು, ಪಾರ್ಥನೆಂಬ ಈ ವಿಷ್ಣು ತತ್ವನಿರ್ಣಯ ಒಂದೇ ಗ್ರಂಥವು ಸಮರ್ಥವಾಗಿರುವದು. (ಭಲಾರಿ ಟಿಪ್ಪಣಿ)

ಶ್ಲೋಕ ೨ ನಾದಾದಯಃ ಪ್ರಕರ್ಣ ಸ್ತು |

ಲಿಂಗಾಸ್ತು ನಮೋ ಸಲ್ಯಮ್ ||

ವಿಪಕ್ಷ ಕಕ್ಷಂ ಕ್ಷಿಣ್ವಂತಿ |

ಮಾರುತೇನ ತ್ವಯೇರಿತಾ

|| ೮೧ ||

ಭಾಮಿನಿ || ವಾಯುನೋದ್ಧಿತ ಅಗ್ನಿ ಕಣಗಳು |

ವಾಯು ಒಣಗಿದ ಕಾಡು ಸುಡುವೋಲ್ |

ವಾಯು ಅವತಾರಿಗಳ ಮಧ್ವರೆ ಪ್ರೋಕ್ತ ತಮ್ಮಿಂದ ||

ಭೂಯ ತತ್ತ್ವೋದ್ಯೋತ ಮೊದಲಿನೆ |

ನ್ಯಾಯ ಪ್ರಕರಣ ವಿಸ್ತು ಲಿಂಗವು |

ಕಾಯ ಸೂಕ್ಷ್ಮ ವಿಪಕ್ಷ ಕಕ್ಷಂ ನಾಶ ಗೈವದಲಂ || ೮೧ || ೮೯ ||

ತತ್ಪೋದ್ಯೋತಾದಿ ಸ್ತುತರಣ ಗ್ರಂಥಗಳನ್ನು ವರ್ಣಿಸುತ್ತಾರೆ.

ಭಾವಾರ್ಥ:— ವಾಯುನೋದ್ಧಿ ತ=ಗಾಳಿಯಿಂದ ಹೊರಡಲ್ಪಟ್ಟ ಬೆಂಕಿಯ ಕಿಡಿಗಳು ಒಣಗಿದ ಕಾಡು = ಅರಣ್ಯದಲ್ಲಿ ಬಿದ್ದು, ಉಸಾಯದಿಂದ ಆ ಗಾಳಿಯ ಸಹಾಯದಿಂದಲೇ ಹೆಚ್ಚಾಗುತ್ತ ಆ ಮಹತ್ತರವಾದ ಅರಣ್ಯವನ್ನೇ ಹೇಗೆ ಸುಡುತ್ತವೆಯೋ, ಅದರಂತೆಯೇ, ಸಾಕ್ಷಾತ್ ಮೂಲವಾಯು ದೇವರ ಅವತಾರಿಗಳಾದ ಮಧ್ವಾಚಾರ್ಯರೆ, ತಮ್ಮಿಂದ ಪ್ರೋಕ್ತ = ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟ ಅಥವಾ ರಚಿಸಿದ, ಬಹಳವಾದ ತತ್ಪೋದ್ಯೋತ ಮೊದಲಾದ ನ್ಯಾಯಪ್ರಕರಣ ಗ್ರಂಥಗಳೆಂಬ ಅಗ್ನಿಯ ಕಣಗಳು ಅವು ನೋಡಲು (ಶರೀರದಿಂದ) ಬಹು ಸೂಕ್ಷ್ಮವಿದ್ದಾಗ್ಯೂ ವಿರುದ್ಧ ಸಿದ್ಧಾಂತವೆಂಬ ಒಣಗಿದ ಮಹಾ ಅಡವಿಯನ್ನು ಚೆನ್ನಾಗಿ ನಾಶಗೈಸುವವು.

ಕಾಯ=ಶರೀರ, ದೇಹ, ವಿಪಕ್ಷ=ವಿರುದ್ಧ ಸಿದ್ಧಾಂತವೆಂಬ, ಕಕ್ಷಂ=ಶುಷ್ಕವನ, ಒಣಗಿದ ಕಾಡು

ಶ್ಲೋಕ || ಅನಂತೋರ್ಥಃ ಪ್ರಕಟಿತ |

ಸ್ವಯಾಣೌ ಭಾಷ್ಯಸಂಗ್ರಹೇ ||

ಅಹೋ ಆತ್ಮ ಪರಿಜ್ಞಾ ಪ್ರೈಯ |

ಕೃಷ್ಣೇನೇವಾನನಾಂತರೇ

|| ೮೨ ||

ಭಾಮಿನಿ || ದೇವ ಕೃಷ್ಣ ಯಶೋದೇ ನಂದನ |

ಯಾವ ದಾತ್ಮದ ಪರಿಚಯಕೆ ತಾಂ |

ಆನ ತನ್ನಣು ವದನದಲಿ ಬ್ರಹ್ಮಾಂಡ ತೋರ್ದಂತೆ ||

ತಾವು ತನು ಸಾಮರ್ಥ್ಯ ಪ್ರಕಟಿಸ |

ಲಾನ ಅಣು ಭಾಷ್ಯದಲಿ ಸಂಗ್ರಹ |

ಪ್ಯಾವ ಅಸರಿಮಿತಾರ್ಥ ಪ್ರಮೆಯವ ಪ್ರಕಟಿಸಿದಿರಿ-

ಅಹೋ ? || ೮೨ || ೮೯೧ ||

ಅಣುಭಾಷ್ಯ ಗ್ರಂಥದ ಮಹಾಮಹಿಮೆ ವರ್ಣನೆ.

ಭಾವಾರ್ಥ:-- ಪೂರ್ವ, ಕೃಷ್ಣಾವತಾರಕಾಲದಲ್ಲಿ ದೇವ = ಕ್ರೀಡಾದಿಗುಣ ವಿಶಿಷ್ಟನಾದ ಯಶೋದಾಪುತ್ರ ಶ್ರೀ ಕೃಷ್ಣ ಭಗವಾನನು ತಾನು ಯಾರೆಂಬುದನ್ನು ತಿಳಿಸಲಿಕ್ಕೆ ಎರೆಮಣ್ಣು ತಿಂದ ನೆವದ ತನ್ನ ಸಣ್ಣ ಬಾಯಿಯನ್ನು ತೆರೆದು, ತನ್ನ ಸಾಮರ್ಥ್ಯದಿಂದ ಮಹತ್ತರವಾದ ಬ್ರಹ್ಮಾಂಡವನ್ನೇ ತಾಯಿಗೆ ತೋರಿಸಿದಂತೆ, ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಭಕ್ತರಾದ

ಮಧ್ವಾಚಾರ್ಯರೇ ತಾವು ತಮ್ಮ ಮಹಾಜ್ಞಾನ ಸಾಮರ್ಥ್ಯವನ್ನು ತೋರಿಸಲು ಸಂಕೋಚದಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರ ಭಾಷ್ಯಾರ್ಥವನ್ನೇ ಸಂಗ್ರಹಿಸಿ ಅಣುಭಾಷ್ಯವೆಂಬ ಗ್ರಂಥ ರಚನೆ ಮಾಡಿ, ಶ್ರೀ ಹರಿಯ ಜ್ಞಾನಗೋಸುಗ ಈ ಚಿಕ್ಕ ಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿ ಅಪರಿಮಿತಾರ್ಥ ಪ್ರಕಟಿಸಿದ್ದು, ಆಶ್ಚರ್ಯಕರವಲ್ಲವೇ ?

ಶ್ಲೋಕ || ಭಗವಂಶ್ಚಿತ್ರ ಕವಿತಾಂ |

ಲೌಕಿಕೀಂ ದರ್ಶಯನ್ ಕಿಲ ||

ಗೋಪ್ಯಂ ಭಾರತ ಸಂಕ್ಷೇಪ |

ಮಾಕೃಥಾ ವಿಶ್ವ ವಿಸ್ಮಯಮ್

|| ೮೩ ||

ಭಾಮಿನಿ || ಅನಿಲನಂತಧಿ ಮಧ್ವ ಭಗವಾನ್ |

ವಿನುತ ಲೌಕಿಕ ಚಿತ್ರ ಕವಿತೆಯ |

ಇನಿತು ನಾನಾವಿಧದೈವಕಲಂಕೃತೆಯ ಸಾಮರ್ಥ್ಯ ||

ತನಗಿದೆನುತಲಿ ತೋರೆ ಗೌಪ್ಯವು |

ಘನಸು ಭಾರತ ಕಥೆಯ ಸಂಗ್ರಹ |

ಸೆನಿತು ಭಾರತ ಯಮಕ ರಚಿಸಿದೆ ವಿಶ್ವ ವಿಸ್ಮಯವು ||೮೩||೮೪||

ಯಮಕಭಾರತ ಗ್ರಂಥಮುಹಿಮಾ

ಭಾವಾರ್ಥ:— ಅನಿಲನಂತಧಿ = ಅನಂತ ಮತಿಗಳಾದ ನಾಯ್ಕನ ಶಂಭೂತರಾದ ಪೂಜ್ಯರಾದ ಮಧ್ವಾಚಾರ್ಯರೇ ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಪ್ರಸಿದ್ಧವಿರುವ ವಿಚಿತ್ರತರವಾದ ಲಕ್ಷಣಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ, ನಾನಾವಿಧವಾದ ಶಬ್ದಾಲಂಕಾರ ಅರ್ಥಾಲಂಕಾರ ಮೊದಲಾದ ಸಂದರ್ಭಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ, ಯಮಕ = ಕವಿತೆಯೊಳಗೆ ಪ್ರಾಸ ಕೂಡಿಸಿದ ಅಲಂಕಾರ ಇಂಥ ಯಮಕರೂಪವಾದ ಕವಿತೆಯ ಮಾಡುವಂಥ ಸಾಮರ್ಥ್ಯವು ತಮಗೆ ಇರುವದೆಂದು ತೋರಲು ಅತಿ ರಹಸ್ಯವಾದ ಘನ = ವಿಸ್ತಾರವಾದ ಮಹಾಭಾರತ ಕಥೆಯನ್ನು ಸಂಕ್ಷೇಪವಿಂದ ಸಂಗ್ರಹಮಾಡಿ, ಅನಿತು = ಅಷ್ಟು ಮಹಾಭಾರತ ವಿಸ್ತಾರವಾದ ರಹಸ್ಯಗಳನೆಲ್ಲಾ ಅಡಗಿಸಿ, ಒಂದು ಚಿಕ್ಕದಾದ ಮತ್ತು ನಾನಾ ಭಂಡೋಬದ್ದ ಅಲಂಕಾರದಿಂದ ಯುಕ್ತವಾದ 'ಯಮಕಭಾರತ' ಎಂಬ ಗ್ರಂಥವನ್ನು ರಚಿಸಿದ್ದು ಲೋಕಕ್ಕೆ ಆಶ್ಚರ್ಯಕರವು. ಅಥವಾ ಲೋಕಾಶ್ಚರ್ಯಕರವಾದ ಯಮಕ ಭಾರತವನ್ನು ಮಾಡಿದಿರಿ.

ಶಬ್ದಶಾಸ್ತ್ರಾಲಂಕಾರ ಪ್ರವರ್ತಕರಾದ ಈ ವಾಯು ದೇವರಲ್ಲಿ ಇಂಥ ಕವಿತೆಯ ಚಮತ್ಕೃತಿಯು ಏನಾಶ್ಚರ್ಯ ?

ಶ್ಲೋಕ || ನಾನಾ ಸುಭಾಷಿತ ಸ್ತೋತ್ರ |
ಗಾಥಾದಿ ಕೃತಿಸತ್ವ ತೀ ||
ತ್ವಯಿರತ್ನಾಕರೇ ರತ್ನ |
ಶ್ರೇಣೀರ್ವಾ ಗಣಯಂತಿ ಕೇ

|| ೮೪ ||

ಭಾಮಿನಿ || ನಿಮಗಳಿಂ ರಚಿತಾದ ನಾನಾ |
ಕ್ರಮ ಸುಭಾಷಿತ ಸ್ತೋತ್ರ ಗಾಥೆಗ |
ಳಮಿತ ಕಲ್ಪಜಯಂತಿ ಸುಸದಾಚಾರ ಸ್ಮೃತಿರೂಪ ||

ಅಮಮ ಸತ್ಕೃತಿ ಗ್ರಂಥ ಭಾವನ |
(ಉಮೆಯರಸ ಗಣಸಲು ಅಶಕ್ಯನು)

ಅಥವಾ

ಪ್ರಮುಖ ಯಾವನು ಗಣಿಸೆ ಶಕ್ಯನು |
ವಿಮಲ ರತ್ನಾಕರದಪರಿಮಿತ ರತ್ನಶ್ರೋಣಿಯ

ವೋಲ್ || ೮೪ || ೮೫ ||

ಸದಾಚಾರ ಸ್ಮೃತಿ, ಜಯಂತೀ ನಿರ್ಣಯ, ದ್ವಾದಶ ಸ್ತೋತ್ರಾದಿ ಗ್ರಂಥಗಳ ಮಹಾಮಹಿಮೆ ಬಣ್ಣನೆ.

ಭಾವಾರ್ಥ:— ಶ್ರೀ ಸರ್ವಜ್ಞರೇ ತಮ್ಮಿಂದ ಕ್ರಮವಾಗಿ ಮಾಡಲ್ಪಟ್ಟ ನಾನಾ ಸುಭಾಷಿತಗಳೂ ಸ್ತೋತ್ರಗಳೂ ಗಾಥಾಗಳು ಬಹಳವಾಗಿರುವವು. ಸದಾಚಾರ ಸ್ಮೃತಿ ಜಯಂತಿಕಲ್ಪ, ಅಮಮ = ಅಮೋ ಅಶ್ವರ್ಯಕರವಿದು. ತಮ್ಮಿಂದ ರಚಿಸಿದ, ಸತ್ಕೃತಿ = ಸಮಾಚೀನ ಗ್ರಂಥಗಳ ಭಾವನನ್ನು ಉಮಾಸತಿಯಾದ ರುದ್ರದೇವರೇ ಮೊದಲಾದ ಪ್ರಮುಖರು ತಿಳಿಯಲು ಶಕ್ತರಲ್ಲ, ಅಂದಮೇಲೆ ಇತರರಾದವರು ಯಾರು ಎಣಿಕೆ ಮಾಡಲು ಸಮರ್ಥರಾದಾರು? ಯಾರೂ ಸಮರ್ಥರಲ್ಲ.

ಹೇಗೆಂದರೆ ರತ್ನಗಳಿಗೆ ಖಣಿಯಾದ ಸಮುದ್ರದಲ್ಲಿರುವ ರತ್ನಗಳನ್ನು ಯಾರು ಲೆಕ್ಕ ಮಾಡ್ಕಾರು ?

ಸಮುದ್ರದ ಅಪರಿಮಿತ ರತ್ನಗಳಂತೆ ರತ್ನ ಸದೃಶವಾದ ಅನೇಕ ಗ್ರಂಥಗಳನ್ನು ಮಾಡಿದಿರಿ. ಆ ರತ್ನರೂಪ ಗ್ರಂಥಗಳ ಭಾವನನ್ನು ಯಾರೂ ತಿಳಿಯಲಾರರು.

ಶ್ಲೋಕ || ಏಷಾ ದಭ್ರಮತೀನ್ ದಭ್ರಾನ್ |

ಹಸತ್ಯುಚ್ಛೈಃ ಸತಾಂ ಸಭಾ ||

ಚಿಂತಾಮಣೀಂಶ್ಚಿಂತಯಂತೀ |

ವಿತಾನಸ್ಯವಿತಾರ್ಥದಾನ್

|| ೮೫ ||

ಭಾಮಿನಿ || ಸ್ವಲ್ಪ ಶಬ್ದನಪರಿಮಿತಾರ್ಥಂ |

ಬಲ್ಪ ತ್ವಾಂ ರಚಿಸಿರ್ಪ ಗ್ರಂಥಗಳ್ |

ಕಲ್ಪ ಚಿಂತಾಮಣಿಗಳೆಂಬಾಲೋಚ್ಯ ಸುಜನ ಸಭೆ ||

ಸ್ವಲ್ಪ ಶಬ್ದಿನೊ ಮಂದ ಮತಿಗಳೆ |

ಅಲ್ಪ ವಾದರನಂತ ಭೀಷ್ಮದು |

ಕಲ್ಪಿತವು ನೀಂ ಪೇಳ್ತನುತ ಅಪಹಾಸ್ಯ

ಮಾಡಿತದು || ೮೫ || ೮೯೪ ||

ಮೇಲೆ ವಿವರಿಸಿದ ಸಕಲ ಗ್ರಂಥಗಳ ಮಹಾ ಮಹಿಮೆಯನ್ನು ಸಂಕ್ಷೇಪದಿಂದ ಕೇಳುತ್ತಾರೆ.

ಭಾವಾರ್ಥ:— ಶ್ರೀ ಸರ್ವಜ್ಞರೇ ಈ ಗ್ರಂಥಗಳಲ್ಲಿ ಶಬ್ದಗಳು ಸ್ವಲ್ಪವಾಗಿದ್ದರೂ ಅಪರಿಮಿತಾರ್ಥಂ = ಬಹಳವಾದ ಅರ್ಥವನ್ನು ಬೋಧಿಸುವ ಬಲ್ಪ = ಬಹು ಮಹತ್ತರವಾದ ಗ್ರಂಥಗಳು, ಚಿಂತಾಮಣಿ ರತ್ನಕ್ಕೆ ಕಲ್ಪ = ಸಮಾನವಾದವೆಂದು ಆಲೋಚನೆಯ ಮಾಡುವ ಸಜ್ಜನರ ಸಭೆಯು, ಈ ಗ್ರಂಥಗಳು ಕಡಿಮೆ ಶಬ್ದವುಳ್ಳವುಗಳೆ ಎಂಬ ಮೂಢರೆ ಇವು ಅಲ್ಪ = ಸಣ್ಣವಾದರೂ ಅನೇಕ ಇಷ್ಟಾರ್ಥಗಳನ್ನು ಕೊಡುತ್ತವೆ. ಮಂದಮತಿಗಳಾದ ನೀವು ನಿಮ್ಮ ಮನಸ್ಸಿಗೆ ಬಂದಂತೆ ಕಲ್ಪಿಸಿ ಹೇಳಿದರೆನುತ್ತ ಇವರನ್ನು ಅಪಹಾಸ ಮಾಡಿತು

ದೇವಲೋಕದಲ್ಲಿದ್ದ ಚಿಂತಾಮಣಿ ರತ್ನವು ಬಹು ಸಣ್ಣದಿದ್ದರೂ, ಬಯಸಿದ ಅನೇಕ ಅಭೀಷ್ಟೆಯನ್ನು ಕೊಡುವಂತೆ, ತಮ್ಮ ಗ್ರಂಥಗಳು ಸಣ್ಣವಿದ್ದರೂ, ಅನೇಕಾರ್ಥಗಳನ್ನು ಬೋಧಿಸತಕ್ಕವಿರುವವು.

ಅವು ಅಲ್ಪಗಳೆಂದು ತಿಳಿಯುವರು ಮೂಢರೆಂದು ಸಜ್ಜನ ಸಭೆಯ ಜನರು ಹಾಸ್ಯ ಮಾಡುತ್ತಾರೆ

ಶ್ಲೋಕ || ಅಪರೋಪೀಷ್ಯತೇಸ್ವಾಭಿ |
ಗ್ರಂಥೇಷ್ಟೇತೇಷು ಸತ್ಸ್ವಪಿ ||
ಸತ್ಸ್ವಪೀಂದ್ರಾದಿಷು ಪುರಾ |
ತಾರಕಾರಿವಾಮುರೈಃ

|| ೮೬ ||

ಭಾಮಿನಿ || ಮಧ್ವ ರಚಿಸಿದವನಿತು ಗ್ರಂಥಗ |
ಳಿದ್ದರೆಯು ಪೂರ್ವದಲಿ ಇಂದ್ರಾ |
ದಿದ್ವಿಡೆಯು ಸುರ ತಾರಕಾಸುರವೈರಿ ಗುಹನನ್ನು ||
ಹೃದ್ಯ ಇಚ್ಛಿಸಿದಂತೆ ನಾವುಗಳ್ |
ಸದ್ಯವಾವೇಕ್ಷಿಸೆವು ಮಧ್ವರೆ |
ಸವ್ವಿಮಲ ಮತ್ತೊಂದು ಗ್ರಂಥವು ಎನುತ

ಪ್ರಾರ್ಥಿಸಿದರ್ || ೮೬ || ೮೯೫ ||

ಶ್ರೀಮದಾಚಾರ್ಯರನ್ನು ಕುರಿತು, ಬೇರೆ ಮತ್ತೊಂದು ಗ್ರಂಥ ರಚಿಸಲು ತ್ರಿವಿಕ್ರಮರ ಪ್ರಾರ್ಥನೆ.

ಶ್ರೀ ಸರ್ವಜ್ಞರು ರಚಿಸಿದ ಇಷ್ಟು ಗ್ರಂಥಗಳಿದ್ದರೂ, ಪೂರ್ವದಲ್ಲಿ ಇಂದ್ರಾದಿ ದೇವತೆಗಳಿದ್ದರೂ, ದೇವತೆಗಳು ತಾರಕಾಸುರನ ಶತ್ರುವಾದ, ಹೃದ್ಯ = ಮನೋಹರನಾದ ಪಣ್ಣುಖನನ್ನು ಬಯಸಿದಂತೆ, ಸದ್ಯದಲ್ಲಿ ನಾವುಗಳು, ಸದ್ವಿಮಲ = ಸಮೀಚೀನವಾಗಿ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಅರ್ಥಬೋಧಕವಾದ, ಮತ್ತೊಂದು ಗ್ರಂಥವು ಬೇಕೆಂದು ಅವೇಕ್ಷಿಸುವೆವು. ಹೀಗೆ ಶ್ರೀ ಮಧ್ವಾಚಾರ್ಯರನ್ನು ಕುರಿತು ತ್ರಿವಿಕ್ರಮ ಪಂಡಿತಾಚಾರ್ಯರು ಪ್ರಾರ್ಥಿಸಿದರು.

ಶ್ಲೋಕ || ಗ್ರಂಥೇಚ್ಛ ಏಭ್ಯೋಽಗಾಥೇಭ್ಯೋ |
ಯುಕ್ತಯೋನೋ ದುರುದ್ಧರಾಃ ||
ಮನೋ ಮಾಂದ್ರಾತ್ಯತೋ ಗ್ರಂಥಂ |
ವ್ಯಕ್ತತರ್ಕತತಿಂ ಕುರು

|| ೮೭ ||

ಭಾಮಿನಿ || ಮಹಮಹಿಮ ತಮ್ಮಿಂದ ಕೃತವಾ |
ಮಹಿತ ಗ್ರಂಥದಿ ತಮಗೆ ಸಮ್ಮತ |
ಮಹಯುಕ್ತತಿಗಳನೇಕ ಗೂಢಾರ್ಥಗಳ ಪೇಳ್ವುದಕೆ ||

ಮಹ ಗಭೀರವು ಅಲ್ಪಮತಿ ನಾಂ |
ಗ್ರಹಿಸಲಾರೆವು ಎನುಗೆ ತಿಳಿಯಲು |
ಸಹಿತ ವ್ಯಕ್ತದಿ ತರ್ಕಗಡಣಗಳೊಂದೆಡೆಗೆ ರಚಿಸೈ || ೮೭ || ೮೯೬ ||

ಇನ್ನೊಂದು ಗ್ರಂಥವು ರಚಿಸುವದು ಹೇಗಿರಬೇಕೆಂದು ವಿವರಿಸುತ್ತಾರೆ.

ಭಾವಾರ್ಥ:— ಬಹು ಮಹಿಮಾವುಳ್ಳ ಮಧ್ವಾಚಾರ್ಯರೇ ಮಹಿತ = ಪೂಜ್ಯವಾದ ತಾವು ರಚಿಸಿದ ಗ್ರಂಥಗಳಲ್ಲಿ ತಮಗೆ ಬೇಕಾದ ಮಹತ್ತರವಾದ ಬಹುತರ್ಕ ಅನುಮಾನಗಳನ್ನು ಮತ್ತು ರೂಪವಾದ ಅರ್ಥಗಳನ್ನು ಪೇಳಿದಕಾರಣ, ಬಹುಗಾಂಭೀರ್ಯವಾದವು. ಅವುಗಳ ಭಾವವನ್ನು ತಿಳಿಯಲು, ಮಂದಮತಿಗಳಾದ ನಾವು ಗ್ರಹಿಸಿ ತಿಳಿಯಲಿಕ್ಕೆ ಅಸಾಧ್ಯವಾದುವು. ಕಾರಣ ನಮ್ಮ ಬುದ್ಧಿಗೆ ತೋರಿ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ತಿಳಿಯುವ, ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿರುವ ಯುಕ್ತಿಗಳ ಸಮೂಹವನ್ನು ಒಂದೇಕಡೆಗೆ ಸೇರಿಸಿ ಗ್ರಂಥರಚನೆ ಮಾಡಿರೆಂದು ಪ್ರಾರ್ಥಿಸಿದರು.

ಶ್ಲೋಕ ೧ ಇತ್ಯರ್ಥತೋ ವ್ಯಥಾನ್ಮಧ್ವಃ |

ಸೋನುನ್ಯಾಖ್ಯಾಂ ಸತಾಂ ಸುಧಾಮ್ ||

ದುರ್ವಾದಿಗರ್ವಾದ್ರಿಪವಿಂ |

ನಾಯಿಧ್ವಾಂತರವಿದ್ಯುತಿಮ್

|| ೮೮ ||

ಭಾಮಿನಿ || ಇನಿತು ವಿಕ್ರಮಾರ್ಯ ಪ್ರಾರ್ಥಿತ |

ಪ್ರಣಮಿತಾ ಮಧ್ವಾರ್ಯ ಸುಜನಕೆ |

ಘನ ಅನ್ಯತದೋಲ್ ಸುಖಕರೀಂ ದುರ್ವಾದಿಗಿರಿ ಗರ್ವ ||

ಹಣಿಯೆ ವಜ್ರಾಯುಧವು ಮಾಯಾ |

ವಿನ ಮತದ ಅಂಧಃ ತಿಮಿರಹರ |

ಇನಪ್ರಭಾ ಸದೃಶೀಂ ಸು ಅನುನ್ಯಾಖ್ಯಾನ

ರಚಿಸಿದರು || ೮೮ || ೮೯ ||

ಶ್ರೀ ತ್ರಿವಿಕ್ರಮ ಪಂಡಿತಾಚಾರ್ಯರ ಪ್ರಾರ್ಥನೆಯಂತೆ ಶ್ರೀ ಮಧ್ವಾಚಾರ್ಯರು ಅನುನ್ಯಾಖ್ಯಾನವೆಂಬ ಗ್ರಂಥ ರಚಿಸಿದ್ದು.

ಭಾವಾರ್ಥ:— ಈ ಪ್ರಕಾರವಾಗಿ ತ್ರಿವಿಕ್ರಮ ಪಂಡಿತಾಚಾರ್ಯರಿಂದ ಪ್ರಣಮಿತಃ=ನಮಸ್ಕಾರ ಮಾಡಿಸಿಕೊಂಡ ಶ್ರೀ ಮಧ್ವಾಚಾರ್ಯರು ಸಜ್ಜನರಿಗೆ, ಘನಅನ್ಯತಃ=ಮಹಾಮಹಿಮೆಯುಳ್ಳ ಅನ್ಯತದಂತೆ, ಸುಖಕರೀಂ = ಸುಖವನ್ನು ಕೊಡತಕ್ಕದ್ದು ಮತ್ತು ದುರ್ವಾದಿಗಳ, ಗರ್ವ = ಅಹಂಕಾರವೆಂಬ, ಗಿರಿ = ಪರ್ವತವನ್ನು ಹಣಿಯಲು, ಇಂದ್ರದೇವರ ವಜ್ರಾಯುಧದಂತಿರುವುದು ಮತ್ತು ಮಾಯಾವಾದಿಗಳಾದ ಅದ್ವೈತ ಮತದ, ಅಂಧಃ ತಿಮಿರ ಅತಿಶಯವಾದ ಅಜ್ಞಾನವೆಂಬ ಕತ್ತಲೆಯನ್ನು ನಾಶಮಾಡಲು, ಇನ ಪ್ರಭಾಸದೃಶೀಂ = ಸೂರ್ಯನಂತೆ ಪ್ರಕಾಶವುಳ್ಳ ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರಗಳ ಅರ್ಥಬೋಧಕವಾದ ಅನುನ್ಯಾಖ್ಯಾನವೆಂಬ ಗ್ರಂಥವನ್ನು ರಚಿಸಿದರು.

೧. ಈ ಗ್ರಂಥಕ್ಕೆ ಮೂರು ವಿಶೇಷಣಗಳನ್ನು ಕೊಟ್ಟಿರುವರು. ಇದನ್ನು ಸೇವಿಸುವ ಸುಜನಕೆ ಇದು ಅಮೃತವು = ಮೋಕ್ಷಪದವಿ ಕೊಡುವದು. ೨. ಪಂಡಿತ ಮನುಮಾನರಾದ ದುರ್ವಾದಿಗಳ ಅಹಂಕಾರವೆಂಬ ಗಿರಿಯನ್ನು ವಜ್ರಾಯುಧದಂತೆ, ದುರ್ವಾದಿಗಳ ಯುಕ್ತಿಗಳನ್ನು ಭೇದಿಸಲು, ಅಬಾಧಿತವಾದ ಧೃಢತರ ತರ್ಕಸಮೂಹಗಳುಳ್ಳದ್ದು. ೩. ಅದ್ವೈತ ಮತವೆಂಬ ಅಜ್ಞಾನರೂಪ ಕತ್ತಲೆ ಹರಣಮಾಡಲು, ಸೂರ್ಯನಂತೆ ಇರುವ ಅನುವ್ಯಾಖ್ಯಾನವೆಂದು ಹೇಳಿದ್ದು ಸರಿಯಾದದ್ದು. ಸೂಜ್ಞರು ಇನ್ನು ಹೆಚ್ಚು ಆಲೋಚಿಸಬಹುದಾದುದು.

ಶ್ಲೋಕ || ಯುಗಪದ್ರಚಯನ್ನೇನಾಂ |

ಕದಾಚಿತ್ಸ ನಿರಂತರಮ್ ||

ಚತುರಶ್ಚತುರಃ ಶಿಷ್ಯಾಂ |

ಶ್ಲೀಲಯಾ ಲೇಖಯತ್ ಖಲು

|| ೮೯ ||

ಭಾಮಿನಿ || ಇದೆ ಕದಾಚಿದ್ರಚಪ ಸಮಯದಿ |

ಚದುರ ಸುಧ್ವರು ಏಕ ಕಾಲದಿ |

ಮುದದಿ ಚತುರಾಧ್ಯಾಯ ಮಾಡುತ ನಾಲ್ಕು ಶಿಷ್ಯರಿಗೆ ||

ಸದೊಪದಿಗೆ ಅವಕಾಶವೀಯದೆ |

ಬುಧರನಾಯಾಸದಲಿ ಒಂದೊಂ |

ದದರ ಅಧ್ಯಾಯಗಳ ಬರೆಸಿದರಿದೆ ಋಜುಸ್ತೂತಿ

(ಜ್ಞಾನ) || ೮೯ || ೮೯೮ ||

ಶ್ರೀಮದಾಚಾರ್ಯರು ಅನುವ್ಯಾಖ್ಯಾನ ಗ್ರಂಥ ರಚಿಸುತ್ತ ಹೇಗೆ ಬರಸಿದರೆಂದು ಅವರ ಮಹಿಮೆ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

ಭಾವಾರ್ಥ:- ಚದುರ = ಚಾಣರಾದ ಶ್ರೀ ಮಧ್ವಾಚಾರ್ಯರು, ಕದಾಚಿತ = ಒಂದಾನೊಂದು ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಅಂದರೆ ಈ ಅನುವ್ಯಾಖ್ಯಾನ ಗ್ರಂಥರಚನಾ ಮಾಡುವ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಯುಗಪದ = ಏಕಕಾಲದಲ್ಲಿ, ಒಮ್ಮೇಲೆ, ಮುದದಿ = ಆನಂದದಿಂದ ಯಾವತರದ ವಿಚಾರವಿಲ್ಲದೆ, ನಾಲ್ಕು ಅಧ್ಯಾಯಗಳನ್ನು ರಚಿಸುತ್ತ ನಾಲ್ಕು ಜನ ಶಿಷ್ಯರಿಗೆ ನಿರಂತರ ಅವಕಾಶ ಕೊಡದೇ ಯುಗಪತ್ = ಏಕನಾರ ಉಚ್ಚಾರ ಮಾತ್ರದಿಂದ ಶಿಷ್ಯರಿಗೆ ಒಂದಾನರ್ತಿ ಪೇಳುವದರಿಂದ ಅವರ ಅನುಗ್ರಹದಿಂದಲೇ, ಆ ಆ ಶಿಷ್ಯರಿಗೆ ಆ ಆ ಅಧ್ಯಾಯಗಳ ಪ್ರತಿಭಾತ ಅನುಗ್ರಹ ಮತ್ತು ತಾವು ಋಜುಶ್ರೇಷ್ಠರೆಂಬ ಜ್ಞಾನಸ್ಫೂರ್ತಿಯನ್ನು ತೋರುತ್ತ, "ನಾಯಾಸದಿಂದಲೇ ಒಬ್ಬೊಬ್ಬ ಶಿಷ್ಯರಿಂದ ಒಂದೊಂದು ಅಧ್ಯಾಯನ್ನು ಒಂದೇ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಬರೆಸಿದರು.

ಇದು ಋಜುಗಳ ಸ್ಫೂರ್ತಿ ಜ್ಞಾನವೆಂದು ದಾಸಾರ್ಯರು ಹೇಳಿರುವರು. ಭಾವ ಪ್ರಕಾಶಕಾರರಾದ ಈ ಗ್ರಂಥ ಕರ್ತೃಗಳು ಭಾವಪ್ರಕಾಶಿಕೆಯಲ್ಲಿ " ನಿರಂತರ ಮಲೇಖ

ಯತ್" ಒಬ್ಬರಿಗೂ ಅವಕಾಶ ಕೂಡದೆ ನಿರಂತರ ಬರೆಸಿದರೆಂದು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಇದು ಹೀಗೆ ಬರೆಸಿದರೆಂದು ಸಾಮಾನ್ಯ ಮಾನವ ಬುದ್ಧಿಯಿಂದ ಊಹಿಸತಕ್ಕದ್ದಲ್ಲ. ಋಜುಗಳ ಜ್ಞಾನ ಅವರ ಸ್ಪೂರ್ತಿ ಅಭಿಮುತಿಗಳಾದ ನಮ್ಮಿಂದ ತಿಳಿಯಲು ಶಕ್ಯವಿಲ್ಲ. ಈ ಮಹತ್ತರ ಗೌಪ್ಯ ವಿಷಯವನ್ನು ಸದ್ಗುರುಗಳ ದ್ವಾರಾ ಸ್ವಮಾಣ ಗ್ರಂಥಗಳಿಂದ ತಿಳಿಯುವದು.

ಇಲ್ಲಿ ಕೆಲವರ ಊಹೆ ಏನಂದರೆ, ನಾಲ್ಕು ಅಧ್ಯಾಯದ ಒಂದೊಂದು ಶ್ಲೋಕಗಳನ್ನು ಕ್ರಮವಾಗಿ ಒಬ್ಬರಿಗೊಂದು ಹೇಳಿ. ಆ ಶಿಷ್ಯರು ಮೊದಲನೇ ಅಧ್ಯಾಯ, ಶ್ಲೋಕ ಬರೆಯುವದರೊಳಗಾಗಿಯೇ ಎರಡನೇದವರಿಗೆ ಎರಡನೇ ಅಧ್ಯಾಯ, ಮೂರನೇದವರಿಗೆ ಮೂರನೇ ಅಧ್ಯಾಯ, ಶ್ಲೋಕ ನಾಲ್ಕನೇಯವರಿಗೆ ನಾಲ್ಕನೇ ಅಧ್ಯಾಯ, ಶ್ಲೋಕ ಹೀಗೆ ಕ್ರಮವಾಗಿ ಹೇಳಿ ಬರೆಸಿರುವರೆಂದು ಶ್ರೀಮದಾಚಾರ್ಯರ (ಸರ್ವಜ್ಞರ) ಜ್ಞಾನಪ್ರಭಾವವೆಂದು ಹೇಳುವದು ನಿಜ

ಶ್ಲೋಕ || ಯುಕ್ತಾಯಾ ಯುಕ್ತಮಾಲಾಯಾಃ |

ಪ್ರೋಕ್ತಾಯಾಸ್ತತ್ರ ಚಾತ್ಮನಾ ||

ವ್ಯಕ್ತಂ ಚಕ್ರೇ ವಿವರಣಂ |

ಕವೀಂದ್ರೇಷ ದುಷ್ಕರಮ್

|| ೯೦ ||

ಭಾಮಿನಿ || ಪೂರ್ಣರನು ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ ಗ್ರಂಥದಿ |

ಪೂರ್ಣನ್ಯಾಯ ಸಮೂಹಗಳ ತಾ |

ತೂರ್ಣ ಪೇಳಿದ ಯೋಗ್ಯ ಯುಕ್ತಗಳ್ ಮಾಲಿಕೆಗೆ ಮುದದಿ ||

ಧಾರ್ಣಗೈಯ್ಯಲು ಬುಧರ ಸಾಧ್ಯವು |

ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ ಸಿದ್ಧಾಂತರೂಪದ |

ಕಾರ್ಣ ವ್ಯಕ್ತಂ ನ್ಯಾಯವಿವರಣಗ್ರಂಥ ಮಾಡ್ಡಿ

ಪ್ರಭೋ || ೯೦ || ೮೯ ||

ಭಾವಾರ್ಥ:— ಪ್ರಭೋ = ಸಮರ್ಥರಾದ ಪೂರ್ಣ ಪ್ರಜ್ಞಾಚಾರ್ಯರೇ ಈ ಅನುವ್ಯಾಖ್ಯಾನ ಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿ ತಾವು ಬಹು ತ್ವರದಿಂದ ಹೇಳಿದ ಪೂರ್ಣವಾದ ತರ್ಕ ನ್ಯಾಯಗಳ ಯೋಗ್ಯವಾದ, ಮಾಲಿಕೆಗೆ=ಸಮೂಹಗಳಿಗೆ, ಪಂಡಿತ ಶ್ರೇಷ್ಠರಿಂದ ಮಾಡಲಿಕ್ಕೂ ಮತ್ತು ಅದರ ಭಾವವನ್ನು ಧಾರ್ಣ =ದಾರಧ್ಯದಿಂದ ತಿಳಿಯಲಸಾಧ್ಯವಾದದ್ದು. ಈ ಅನುವ್ಯಾಖ್ಯಾನದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ ಮತ್ತು ಸಿದ್ಧಾಂತರೂಪವಾದ, ಸ್ಪಷ್ಟವಾದ ಯುಕ್ತಿಗಳಿಂದ ಸಹಿತವಾದ ನ್ಯಾಯವಿವರಣವೆಂಬ. ಇನ್ನೊಂದು ಗ್ರಂಥವು ಅನ್ಯರಿಂದ ರೂಢಲು ಸಾಧ್ಯವಾಗದಿದ್ದ ಈ ಗ್ರಂಥವನ್ನು ತಾವೇ ಮಾಡಿದಿರಿ. ಮುಂದೆ ಶ್ರೀ ಸರ್ವಜ್ಞರ ತಮ್ಮಂದಿರು, ಶ್ರೀ ವಿಷ್ಣುತೀರ್ಥರ ಮಹಿಮೆಯನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

ಒ ಪ್ಪೋಲೆ

ಪುಟ

ಪಂಜ್ಞಿ

ಪದ್ಯ

ತಪ್ಪು

ಒಪ್ಪು

೧೪ನೇ ಸರ್ಗದಲ್ಲಿ

೬೨೦	೧೩	೧	ತುಂಬಿರತಿ	ತುಂಬಿದತಿ
೬೨೧	೧೫	ಶ್ಲೋ. ೨	ಭೂಮೈ,	ಭೂಮೈ.
೬೨೩	೫	ಪ. ೪	ಹೇಸುಖ	ಹೇಸುಮುಖ
೬೨೩	೨೯	ಶ್ಲೋ. ೫	ಸೋಯಂ	ಸೋಯಂ
೬೨೭	೧೫	ಶ್ಲೋ. ೯	ಪೃಥ್ವಿ	ಪೃಥ್ವಿ
೬೨೮	೧೦	ಶ್ಲೋ. ೧೦	ಹೇತೋ	ಹೇತೋಃ
೬೨೯	೪	ಶ್ಲೋ. ೧೧	ಗುರು ಜಲ	ಗುರುಮು ಜಲ
೬೩೦	೧	ಪ. ೧೨	ವಾದಿಗಳನು	
೬೩೩	೨೩	ಶ್ಲೋ. ೧೬	ದಿಕ್ಷುರಂಧ್ರೀಃ	ದಿಕ್ಷುರಂಧ್ರೀಃ
೬೩೩	೨೭	ಪ. ೧೬	ನಿರ್ಮಲಾಂಬರವು	ನಿರ್ಮಲಾಂಬರವು
೬೩೪	೨೭	ಶ್ಲೋ. ೧೭	ಕೇತೋಃ	ಕೇತೋಃ
೬೪೦	೪	ಶ್ಲೋ. ೨೩	ಪ್ರಣಾತಿ	ಪ್ರಣಾತಿ
೬೪೧	೧೧	ಪ. ೨೪	ಓದುತಿರೆ	ಓದುತಿರೆ
೬೪೫	೨೭	ಶ್ಲೋ. ೨೯	ದನ್ಯಮಾನ್ಯಾ	ದನ್ಯಮಾನ್ಯಾ
೬೫೧	೧೦	ಪ. ೩೩	ತಾಕ್ಷದೇವೋ	ತಾಕ್ಷದೇವೋ
೬೫೨	೮	ಶ್ಲೋ. ೩೪	ಶ್ರೀಪ್ರಕರ್ಷಂ	ಶ್ರೀಪ್ರಕರ್ಷಂ
೬೫೩	೨೬	ಪ. ೩೫	ವಲ್ಲಿವೀರೂಧಜ	ವಲ್ಲಿಜ ವಿರೂಧಜಂ
೬೫೩	೨೭	ಪ. ೩೫	ತರುಜಜಾತಿಮಾಲತಿ	ತರುಜಾತಿಮಾಲತಿಯು
೬೫೪	೧೯	ಶ್ಲೋ. ೩೬	ಗುಣಮುಚ್ಚೈ	ಗುಣಮುಚ್ಚೈ
೬೫೬	೮	ಪ. ೩೭	ಕ್ಷಮೆಯ	ಕ್ಷಮೆಯ
೬೬೦	೨೧	ಶ್ಲೋ ೩೮	ಕೃತಪರಮ	ಕೃತಪರಮ
೬೬೩	೨	ಶ್ಲೋ ೪೦	ವವಿತನರುಹ	ವವಿ ತನುರುಹ
೬೬೩	೫	ಪ. ೪೦	ಪರಿಕ್ಷವುತ	ಪರಿಕ್ಷವುತ
೬೬೩	೧೦	ಪ. ೪೦	ನಾನಾ ಹೃದ್ಯ	ನಾನಾ ಹೃದ್ಯ
೬೬೪	೨೭	ಶ್ಲೋ ೪೨	ಅಹುವಹ	ಅಹಮಹ
೬೬೬	೪	ಪ. ೪೩	ಸನ್ಯಾಸಿಸಿದರು	ಸನ್ಯಾಸಿಸಿದರು
೬೬೬	೨೧	ಪ. ೪೪	ಪರಿಯಾ	ಪರಿಚಯಾ

೬೬೭	೧೭	ಪ.	೪೫	ಮಧ್ವಾರ್ಯಂ	ಮಧ್ವಾರ್ಯಂ
೬೬೮	೧೧	ಪ.	೪೬	ನಸ್ತಗಂಠಂ	ನಸ್ತಗಂಠಂ
೬೭೧	೧೨	ಶ್ಲೋ	೪೯	ಪರಿಹೃಷ್ಠ	ಪರಿಹೃಷ್ಠ
೬೭೧	೨೧	ಪ.	೪೯	ನಕ್ಷತ್ರ	ನಕ್ಷತ್ರ
೬೭೨	೧೮	ಪ.	೫೦	ವಿಧಿಯಲಿ	ವಿಧಿಯಲಿ
೬೭೪	೧೮	ಪ.	೫೨	ಬಿಸಜ	ಬಿಸಜ
೬೭೫	೧೪	ಶ್ಲೋ	೫೩	ದ್ವಿ-ಜಾವಲಿ,	ದ್ವಿ-ಜಾವಲಿ
೬೭೫	೨೩	ಪ.	೫೩	ಮಾತಾರ್ಯರ್	ಮಾತಾರ್ಯರ್
೬೭೬	೨೪	ಪ.	೫೪	ಸುಂದರಾಚಾರ್ಯಂ	ಸುಂದರಾಚಾರ್ಯಂ

೧೫ನೇ ಸರ್ಗದಲ್ಲಿ

೭೧೬	೮	ಶ್ಲೋ	೧	ಭಯೋಬೋಧ	ಭಯೋಬೋಧ
೭೨೫	೧೧	ಪ.	೮	ಜ್ಞಾನ	ಜ್ಞಾನ
೭೩೬	೧	ಶ್ಲೋ	೧೪	ಪರಿಣಾಮಿ	ಪರಿಣಾಮಿ
೭೪೩	೧೫	ಪ.	೧೯	ಪರಮಾತ್ಮನಿಗೆ	ಪರಮಾತ್ಮನಿಗೆ
೭೫೨	೧	ಶ್ಲೋ	೨೪	ಮೇವ್ಯಾನ್ಯೆ	ಮೇವಾನ್ಯೆ

೧೫ನೇ ಸರ್ಗವೆರಿಗೆ ಪುರಾಣ ತಿದ್ದಲಿಕ್ಕೆ ಎರಡನೇ ವೈಷ್ಣವ ಬಂಧುಗಳಿಗೆ ಗೊತ್ತು ಮಾಡಿತ್ತು ಅವರು ಸರಿಯಾಗಿ ತಿದ್ದದಿದ್ದ ಕಾರಣ, ೧೫ನೇ ಸರ್ಗ ಪದ್ಯ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ, ಇಷ್ಟು ತಪ್ಪುಗಳಿರುವವು, ಅಲ್ಲದೇ ಭಾವಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ಇನ್ನೂ ಅನೇಕ ತಪ್ಪುಗಳಿರುವವು. ತಾವು ಸ್ವಲ್ಪ ಶ್ರಮಪಟ್ಟು ತಿದ್ದಿಕೊಂಡು ಓದುವಿರೆಂದು ವಿನಂತಿ.

ಇಷ್ಟು ತಪ್ಪುಗಳಿರಬಾರದು ರೊಕ್ಕ ಕೊಟ್ಟು ಪರರಿಗೆ ಒಪ್ಪಿಸಿದ ಈ ಮಹದಪರಾಧ ವನ್ನು ಕ್ಷಮಿಸುವಿರೆಂದು ಕೋರುತ್ತೇ.

ಹನುಮಂತ

ಗೊರಬಾಳ

ವಿ ನಂ ೩

ಶಕ ೧೮೬೪ ರಿಂದ ವಿಶ್ವ ಪ್ರಯತ್ನ ಮಾಡಿದರೆ ಈ ವರ್ಷ ೨೦೦ ಪುಟವಾಗುವಷ್ಟು ಕಾಗದ ದೊರೆತಕಾರಣ ೫ನೇ ಭಾಗ ಅಚ್ಚಾಗಿದೆ. ೬ನೇ ಪ್ರಕಟನೆಯಂತೆ ಈಗ (೨೧೬) ಪುಟ ಪ್ರಕಟಿಸಿದೆ. ಕಾಗದ ದೊರೆಯದಿದ್ದ ಅನಿವಾರ್ಯ ಕಾರಣದಿಂದ, ೬ನೇ ಭಾಗಕ್ಕೆ ಗ್ರಂಥ ಉಳಿಯಿತು. ಈ ಸಾರೆ, ಶ್ರೀ ಮಧ್ವ ನವಮಿಗೆ ಶ್ರೀ ಹರಿ ವಾಯುಗಳು ಗ್ರಂಥ ಪೂರೈಸಲೆಂದು ಪ್ರಾರ್ಥನೆ.

